

GİRİŞ

Araştırmanın Amacı: Ad ve eylem öbeklerinde niteleme olgusunu incelemektir. Bu öbeklerdeki niteleyicileri (niteleyenleri ve belirtenleri) yapı-işlev-tür bakımlarından belirleyebilmektir.

Araştırmanın Önemi: Ad ve eylem öbeklerinde niteleyiciler (niteleyenler ve belirtenler) konusunda çok sayıda araştırmaya ihtiyacımız vardır. Bu araştırmanın önemi, bu alandaki araştırmalara katkıda bulunmaktadır.

Araştırmanın Yöntemi: Konumuza hazırlık çalışması yapmak üzere öncelikle kaynak ve eser taraması yapıldı. Konumuzla ilgili dil bilgisi kitapları, dergiler, bildiri kitapları vs. yayınlar tarandı. Ahmet Hamdi Tanpınar'ın "Huzur" romanının 9., 15., 26., 37., 48., 59., 80., 101., 122., 143., 169., 220., 271., 390., 391. sayfalarının tümceleri fişlere kaydedildi. Fişlenen tümcelerin ad ve eylem öbeklerinin niteliyicileri (niteleyenleri ve belirtenleri) niteleme bilgileri ışığında incelendi. Bu ad ve eylem öbeklerinin niteleyicileri (niteleyenleri ve belirtenleri) yapı-işlev-tür bakımlarından belirlendi. Sonra fişler tasnif edilerek Eylem Öbekleri ve Ad Öbekleri bölümleri oluşturuldu Oluşturduğumuz bu bölümlerde fişlenen tümceler sayfa sırasına göre dizildi. Örneğin, 9/1 ile dokuzuncu sayfanın birinci tümcesi kastedildi. Daha sonra niteleme ilişkileri önce öbek yapılarına göre, sonra cümledeki yerlerine göre tasnif edildi.

Araştırmanın Evreni, Örnekleme: Araştırmanın evreni Türkiye Türkçesidir. Örnekleme ise, Ahmet Hamdi Tanpınar'ın "Huzur" romanıdır.

Araştırmanın Sonucu: Yapılan çalışmada ad ve eylem öbeklerinde niteleyiciler (niteleyenler ve belirtenler) yapı-işlev-tür bakımlarından incelenmiştir. Bu çalışmanın bizi ulaştırdığı sonuçlar maddeler halinde sıralanmıştır.

Kullanılan Terimler ve Konuyla İlgili Kaynaklar:

Birinci Derece Belirten/Özne:

Muharrem Ergin, “fâil” terimini kullanır. Ergin’e göre, “fail, fiili yapan veya olan unsurdur. Fiile en yakın, fiilden ayrılmaz bir cümle unsurudur. Ayrıca zikredilmese bile fiilin içinde umumî olarak şahıs hâlinde ifade edebilmek suretiyle varlığı cümlede daima hissedilir. Fâil isim cinsinden bir kelime veya bir kelime gurubu olur. Daima yalın halde bulunur; cümlenin çekimsiz bir unsurudur; fiile yalın halde, eksiz bağlanır. Fâil yalnız meçhul fiilli cümlelerde bulunmaz. Yalnız teklik üçüncü şahısları kullanılan meçhul fiiller fâil istemezler. Gereklilik kipinin teklik üçüncü şahsının şahıssız, umumi kullanımında da fail bulunmaz: gitmeli, yazmalı misallerinde olduğu gibi.” (Ergin, 2000: 407).

Recep Toparlı, özneyi, “yüklemin bildirdiği işi, oluşu, hareketi yapan ya da bir durumu üstlenen kişi veya nesne” olarak tanımlıyor (Toparlı, 2000: 126).

Feyza Hepçilingirler’e göre, “özne yüklemin bildirdiği eylemi yapan sözcüğün/sözün görev adıdır. Bu tanımdan da anlaşılacağı gibi özne, etkin bir görevin adıdır, bir iş yapar özne.” (Hepçilingirler, 2004: 62).

Hepçilingirler, “Türkçe Dilbilgisi” adlı kitabının “Özne Yüklem İlişkisi” bölümünde dönüşlü, edilgen, belirsiz, işteş, oldurgan ettirgen özneleri açıklamaktadır. Hepçilingirler’e göre, “-n-” ve “-l-” ekleri eylem köküne geldiğinde ya nesneyi ya özneyi ortadan kaldırır. Nesne ortadan kalktığında özne aynı zamanda da nesne olarak karşımıza çıkıyorsa dönüşlü öznedir: “Alper yıkandı.” Özne ortadan kalktığında nesne, özne olarak karşımıza çıkıyorsa edilgen öznedir: “Hırsız yakalandı.” Geçişsiz bir eyleme bu eklerden birini getirdiğimizde ortada nesne bulunmadığı için, geçişsizlik eki özneyi ortadan kaldırır. Ortadan kalkan öznenin yerine geçip özneymiş gibi görünecek bir nesne yoksa, bir öznesizlik durumu söz konusu olacaktır. Bu öznenin belirsiz olması durumu kastedilerek belirsiz özne deniliyor: “Oraya daha önce gidildi.” Eylem köküne “-n-” ve “-l-” ekleri geldiğinde bunlarla bağdaşmayan kullanımlar da karşımıza çıkar. Eylem, “-n-” ve “-l-” eklerinden birini almışsa dönüşlülük yok edilgenlik de yoksa özne, kendi kendine olmalı öznedir: “Hava bozuldu.” “-ş-” eki ise, aynı eylemi yapan özneler isteyecektir,

işteşlik bu demektir. “Özcan dövüştü” tümcesinde Özcan, işteş öznedir. “-ş-” eki aynı işi yapan bir başka öznenin varlığını anlamca tümcenin içine sokuyor. Geçişsiz eylem, “-r, -t, -dır, -tir” ekleriyle geçişli duruma getirilmişse özne oldurgan öznedir: “Nihal” çocuğu uyuttu.” Burada uyutma eylemini yapan Nihal, uyuma eylemini yapan çocuktur. Geçişli eylem “-r, -t, -dır, -tir” ekleriyle bir kez daha geçişli duruma getirildiğinde ise özne, ettirgen öznedir: “Meryem pencereyi açtırdı.” “ol-” eylemi geçişsiz, “et-” eylemi geçişli bir eylemdir. Oldurgan adı, geçişsiz eylemi, geçişli yapmaya uygun bir terimse, ettirgen de geçişliyi bir kez daha geçişli yapmanın adıdır (Hepçilingirler, 2004: 312-329).

Semahat Yüksel’e göre, özne, “bitmiş fiil biçimindeki bağımsız ve bağımlı önermenin yüklenicisi ve zorunlu tümleyicisidir.” (Yüksel, 2006: 123).

Fatma Erkman Akerson ve Şeyda Ozil’e göre ise, özne genelde “bir etkinliği (eylemi ya da işi) kendi istenciyle gerçekleştiren, bir durumu denetleyen” ögedir. Ya da özne, kendi istenci dışında bir sürece yol açan, başından bir şey geçen, bir değişim sürecine uğrayan, belli bir durumda bulunan öge olabilir.” (Dik, 1989: 101’den aktaran Akerson ve Ozil, 1998: 75).

Biz, özne eylemin bildirdiği işi, oluşu, hareketi yapanı ya da bir durumu üstlenen kişiyi veya nesneyi belirttiği için “Birinci Derece Belirten” terimini kullandık.

İkinci Derece Belirten/Gizli Özne:

Alaeddin Mehmedoğlu’na göre, özne “cümlede bağımsız kelimelerle ifade olduğu gibi, yüklemde şahıs ekleriyle de kendi ifadesini bulur. Bu onu kanıtıyor ki, mantık bakımından subjenin esas ifadecisi olan öznenin her zaman cümlede kullanılması vacip değildir. Bu bakımdan özneler iki gruba bölünür:

1. Bağımsız kelime gibi görünen özneler

2. Gramer ekleri aracılığıyla şahsı tasavvur edilen özneler.” (Mehmedoğlu, 2006: 20).

Recep Toparlı da tümcede belli bir kelime olarak bulunmayan öznenin, şahıs ekleri üzerinde arandığını, ancak üçüncü teklik şahıslarda özneyi ele verecek bir ekin bulunmadığını belirtmiştir.

Feyza Hepçilingirler'e göre, "eylem çekimindeki kişi eki, eylemin kim tarafından yapıldığını da bildirdiği için, çoğu kez ayrıca bir özne kullanmaya gerek duymayız. 'Bugün erken geldin.' tümcesinde özne, altı çizilip belirtilecek ayrı bir sözcük değildir; ama eylemin kim tarafından yapıldığı, 'geldin' yüklemindeki 'n'den bellidir. İlkokuldan beri bu tümcelerin öğelerini bulurken tümcenin başına yatık bir çizgi çekip 'sen' diye yazdıktan sonra altına 'G.Ö.' koymak âdettir." (Hepçilingirler, 2004: 64).

Semahat Yüksel'e göre, "Türkçede bitmiş fiilde birinci, ikinci ve üçüncü kişi farklı biçimliklerle işaretlenir. Bu farklılık, ayrıca özne kullanımını gerekli kılmaz, özne vurgulanmak istenirse kullanılabilir. Öznedeki bu kullanım özelliğini gizli özne olarak adlandırmak ne kadar doğrudur, sorusu üzerinde düşünmek gerekir. Üçüncü kişi dışında, öznesi ayrıca verilmeyen her bitmiş fiil biçiminde, Türkçede doğrudan kişi işaretlemesi ile özne algılaması yanlış yapılabılır:

Bugün geliyor.um ve oradan İstanbul'a geçmeyi tasarlıyor.um.

Ben gidiyor.um sen kalıyor.sun.

Bugün size geliyor.uz, oradan da Ahmet'lere gid.eceğ.iz." (Yüksel, 2006: 123).

Biz, tümcede bağımsız kelimeler şeklinde bulunmayan, tümcenin yüklemeleri aracılığıyla bulunan özneleri İDB olarak kabul ediyoruz.

Nesne Belirteni:

Nesne Belirteni, öznenin gerçekleştirdiği eylemden doğrudan etkilenen nesneyi, kişiyi, şeyi, belirtir. Nesne Belirtenini, nesnenin aldığı biçimbirime göre +I Nesne Belirteni ve +Ø Nesne Belirteni olmak üzere iki türlü adlandırıyoruz.

Muharrem Ergin'e göre, nesne, "fiilin tesir ettiği nesneyi, şahsı, şeyi karşılayan cümle unsurudur. Fiillerin bir kısmı geçişli bir kısmı geçişsizdir. Yani bir kısmı yapma, bir kısmı olma ifade eder. Yapma ifade edenlerin hareketi fiilden başka bir nesneye yönelir, ona tesir eder. Olma ifade edenlerin hareketi ise faile yönelir, onun üzerinde kalır. Demek ki geçişli fiiller tesir edecek bir nesne isterler. İşte bu nesneyi karşılayan cümle unsuru nesnedir. Şu halde nesne yalnız fiili geçişli cümlelerde bulunur. Nesne unsuru daima akkuzatif hâlinde bulunur, fiile akkuzatifle

bağlanır. Bu akkuzatif ya ekli ya eksiz olur. Ekli akuzatif nesnenin belirli olduğunu, belki de bilindiğini; eksiz akkuzatif ise nesnenin belirsiz, umumî olduğunu ifade eder. Ekli nesneye belirli nesne, eksiz nesneye belirsiz nesne denir.” (Ergin, 2000: 407).

Alaeddin Mehmedoğlu, hareketle obje arasındaki ilişkinin niteliğine göre nesnelerin dolaysız nesne ve dolaylı nesne olmak üzere anlamca ikiye ayrıldığını belirtiyor. Dolaysız nesne, üzerinde hareket icra edilen objeyi bildirir. Dolaysız nesne yalnız yükleme hali ile kullanılır. Yükleme hali belirtili ve belirtisiz olduğu için dolaysız nesnelere de iki türdür: Belirtili Dolaysız Nesne ve Belirtisiz Dolaysız Nesne. Cümlede fiili geçişli olan yüklem belli bir kişi veya şeyi etkilediğini gösteren ve belirtili yükleme halinde kullanılan nesneye belirtili dolaysız nesne denir. Örneğin: *Seni çok seviyorum* anne. Cümlede yüklem belirtilmemiş bir kişi veya şeyi etkilediğini anlatan ve belirtisiz yükleme halinde kullanılan nesneye belirtisiz dolaysız nesne denir. Örneğin: *Zeynep kitap okuyor* (Mehmedoğlu, 2006: 29-32).

Erdoğan Boz’a göre, “yüklemi geçişli eylem olan temel ve yardımcı tümcelerde öznenin eyleminden etkilenen belirtme ekli veya eksiz sözcük veya sözcük öbeği şeklindeki öğeye nesne (düz tümleç, doğrudan tamlayıcı, sarıh-i mef’ul) denir... Nesnenin alacağı biçimbirim ve bu biçimbirime bağlı olarak oluşan nesne türleri de şöyledir: Bu biçimbirim +{I⁴}’dır ve ekin bulunup bulunmamasına göre de nesne iki türdür: Belirli Nesne ; belirtme biçimbirimi; {I⁴} almış nesne ögesi. Belirsiz nesne ise belirtme eki almamış, eksiz; +{Ø} olan nesne ögesi” (Boz, 2007: 51-52).

Semahat Yüksel, nesneyi, “Türkçede önermeye esas olan fiilin istemine bağlı olarak kullanılan -i biçimli tümleyici birimdir” şeklinde tanımlıyor. Yüksel’e göre, nesnede hal biçimliğinin düşmesi, anlatımda belirsizlik işaretlemesi yaptığından, bu öge nesne ve belirtisiz nesne olmak üzere ikiye ayrılır (Yüksel, 2006: 124).

Fatma Erkman Akerson ve Şeyda Ozil, “dilbilgisel işlev açısından -i tümleci, öznenin eyleminden doğrudan etkilenen ögedir.” diyerek şu açıklamaları yapıyor: “Ama bu etkilenmenin değişik biçimlerde gerçekleştiğini görüyoruz. Örneğin, ‘Hasan kağıdı yırttı’ tümcesinde ‘kağıt’ öznenin eyleminden doğrudan etkilenmiştir. ‘Hasan kağıdı gördü’ tümcesinde ise ‘kağıt’ biriminin bu eylemden nasıl etkilendiği

sorulabilir. ‘Hasan’ın kağıdı görmesi’ ‘kağıt’ı hiç etkilemeyebilir. Bu durumda, -i tümlecini, öznenin eyleminin (ya da tutumunun) ya doğrudan etkilediği ya da amaçladığı öge olarak tanımlayabiliriz.” (Akerson ve Ozil, 1998: 76).

“Türkçede -i tümleci ‘-i’ durum ekini taşır. Ama bazen biçimsel olarak -i ekinin kullanılmadığı da olur.

(1) ‘Ahmet bir kitap-Ø aldı.’

(2) ‘Ahmet kitab-ı aldı.’

Yukardaki tümcelerin birincisinde -i eki kullanılmamıştır. Bu kullanım -i tümlecini belirtisiz kılmaktadır. Yani ‘Ahmet’ ikinci tümcedeki gibi belli bir kitabı değil de, herhangi bir kitabı almıştır. -i ekinin birinci tümcede düşmüş olması, bu ögenin ‘belirtisizlik’ değeri taşıdığını gösterir. Dilbilgisel işlev açısından, her iki -i tümleci arasında bir fark yoktur. ‘-i’ eki, ister düşmüş olsun isterse düşmemiş olsun, ‘kitap/kitab-ı’ ögesi yukardaki tümcelerin -i tümlecidir.” (Akerson ve Ozil, 1998: 76).

+A Belirteci:

+A Belirteci işlevlerine göre +A Yönelme Belirteci, +A Etki Belirteci, +A Neden ve Amaç Belirteci, +A İçinlik ve Mahsusluk Belirteci, +A Yer Belirteci, +A Konu Belirteci, +A Tarz Belirteci, +A Mantıksal Özne Belirteci olarak ayrıldı.

Zeynep Korkmaz’a göre, +A eki, “yer yön gösteren adlar ile diğer bir kısım adlarda yönelme görevinde yer tümleci oluşturur. Yönelme durumundaki ad bir kelime grubu da olabilir. Bu görev ekin aslî görevidir.” (Korkmaz, 2003: 280).

Erdoğan Boz’a göre, +A eki, yönelme; bulunma; içinlik ve mahsusluk; durum; eder, ölçü, bedel ve oran; neden ve amaç; araç; zamanda sınırlandırma ve karşılaştırma belirteçleri oluşturur (Boz, 2007: 81-88, 92-98).

Bazı araştırmacılara göre, +A ekli bazı ögeler tümcede nesne görevinde kullanılabilir:

Erdoğan Boz’a göre, “nesne eki kabul ettiğimiz +(y)I⁴ dışında, ister +(y)A ister +DAn ekli olsun cümlede bu eklerden herhangi birini almış ögenin nesne kabul edilebilmesinin temel şartı, geçişli fiillerde olduğu gibi eylemin özne dışında bir varlığı etkilemesi olmalıdır.” (Boz, 2004: 501-511).

Alaeddin Mehmedoğlu'na göre, ismin yönelme, bulunma ve çıkma hallerinin sorularına cevap olan nesnelere dolaylı nesne denir. Dolaylı nesne üzerinde vasıtayla hareket icra edilen objeyi bildirir ve kime?, neye?, kimde?, nede?, kimden?, neden?, kim ile?, ne ile?, kim için?, ne için? sorularının birine cevap olur (Mehmedoğlu, 2006: 32-34).

Samim Sinanoğlu da +A eki almış bir öğenin tümcede nesne olabileceğini kabul etmektedir. Sinanoğlu'na göre, geçişsiz nesnel eylemler (saldır-, bak-, çarp-vb.); duygu anlatan bir takım nesnel eylemler ve eylem grupları (sevin-, zl-, hayret et- vb.); temel kavramında hareket fikri bulunan bazı geçişsiz eylemler (otur-, yat- vb.); uyma, bezeme, yarama, zarar, ihtiyaç, mecburiyet gibi bir takım kavramları anlatan eylem ve eylem grupları; temel kavramında "ver-" fikri bulunan geçişli eylem grupları ve eylem deyimleri (ver-, sun-, öğüt ver, söz ver vb.) ile vur-, söyle-, ısmarla-, ğret-, göster- gibi eylemler ve daha birçok geçişli anlatımlarla; ettirgen eylem Şekilleri ("şaha iki at armağan ettiler.", "Bahçeyi birine kazdırıyor." gibi.) dolaylı nesne alabilirler (Sinanoğlu, 1960: 339).

Biz, Sinanoğlu'na ve Boz'a göre nesne öğesi olan +A ekli öğeleri çoğunlukla +A Etki Belirteci olarak kabul ettik.

+DAn Belirteci:

+DAn Belirteci, işlevlerine göre + DAn Ayrılma Belirteci, +DAn Etki Belirteci, +DAn Neden Belirteci, +DAn Neden Belirteci, +DAn Birliktelik Belirteci, +DAn Kaynak Belirteci, +DAn Yn Belirteci, +DAn Karşılaştırma Belirteci, +DAn Konu Belirteci, +DAn Hedef Belirteci, +DAn Tarz Belirteci, +DAn Mantıksal zne Belirteci, +DAn Yer Belirteci olarak adlandırılmıştır.

Hepçilingirler'e göre, dolaylı tümlecin ayrılma (uzaklaşma) durumunda eylem bir yerden uzaklaşarak yapılmaktadır. Bu 'uzaklaşma' anlamını da her seferinde somut olarak düşünmek gerekir: "Biz eylemlerin yalnızca geçişli olduklarında bir Şey (nesne istediklerini) istediklerini söylüyoruz ya, yanlış! Yanlış değil de eksik. Pek çok eylem yapılış özelliğine göre, yani varlıkla (adla) ilişkisine göre yanına ad alabilir, zaten alıyor. Yani dolaylı tümleç de bir çeşit nesnedir. Eylemin varlıkla (adla) ilişkisi doğrudan değil de dolaylı ise dolaylı tümlece ihtiyaç vardır. Sevmek, nasıl birini sevmekse, nefret etmek de birin-den nefret etmektir.

Bayılmak, bir şey-e bayılmak; hoşlanmak, bir şey-den hoşlanmaktır. Demek istediğim şu: Nasıl eylemlerden bazılarının nesneye (...) ihtiyacı varsa, bazı eylemlerin de dolaylı tümlece ihtiyacı vardır. Her seferinde eylem bir şeye yaklaşıyor mu, ondan uzaklaşıyor mu diye düşünmek yerine konuya böyle yaklaşmak daha anlamlı olur.” (Hepçilingirler, 2004: 87).

+DA Belirteci:

+DA Belirteci de işlevlerine göre +DA Bulunma Belirteci, +DA Zaman Belirteci, +DA Konu Belirteci, +DA Hariçlik Belirteci, +DA Zıtlık Belirteci, +DA Tarz Belirteci, +DA Konum Belirteci olarak adlandırılmıştır.

Muharrem Ergin, +A, +DA ve +DAn ekleriyle eyleme bağlanan tümce unsuruna yer tamlayıcısı diyor. “Yer tamlayıcısının ana fonksiyonu zaman ve mekân içinde geniş mânâsiyle yer ve istikamet ifade etmektir. Fakat bu ana fonksiyon birlikte kullanıldığı fiilin mânâsına bağlı olarak yer, ayrılma, uzaklaşma, yaklaşma, bulunma, yön, zaman, müddet, sür’at, tarz, miktar, derece, durum, hâl, hedef, sebep, bedel, leh, aleyh, karşılaştırma, verme, bildirme, kuvvetlendirme, gaye, tercih, vasıf, şekil, devamlılık, iş, vasıta, âitlik, çıkma, terkip, ölçü değer, görüş noktainazar v.s. v.s. gibi datif, lokatif ve ablatifin taşıdığı çeşitli ifadeler halinde görülür.” (Ergin, 2000: 408).

Zaman Belirteci:

Ahmet Akçataş’a göre, “cümlede zamanı düzenleyen asıl unsur olarak bilinen zaman eklerinin anlamını ve işlevini tamamlayan, açıklayan, sınırlayan en önemli unsur, zaman zarflarıdır. Zaman ekleri ve zarflarının cümle içinde kurduğu zarf tümleci ve yüklem arasındaki ilişki, cümlede zamanı belirler. Diğer zaman unsurları, çoğu kez bu belirlemenin tamamlayıcısı konumunda olur.” (Akçataş, 2005: 39).

Ahmet Akçataş, “Türkiye Tükçesinde Cümlede Süreye Bağlı Zaman” adlı çalışmasında zaman belirteçlerinin, bu işleyişte yüklendikleri işlevleri incelemiştir. İncelemede zaman ve süre, cümle düzeyinde ele alınarak “bakış + kılınış” yapıları şeklinde eylemin işleyiş zamanlaması anlam bakımından ortaya konulmuştur.

Akerson ve Ozil’e göre, niteleme, bir adı, belli özelliklerini göz önüne alarak, aynı kümede yer alan öteki adlardan ayırmaya (yeni bir alt küme

oluşturmaya, küme daraltmaya) ya da bu ad hakkında ek bilgiler vermeye (söz konusu adı yeni bilgilerle donatmaya) yarar (Akerson ve Ozil, 1998: 93'den aktaran Yılmaz, 2004: 45). Niteleme işlevi bağlam içinde genel olarak küme daraltma işlevi, küme donatma işlevi, sahip olma ilişkisi, ait olma ilişkisi olmak üzere dört kullanımla karşımıza çıkar. Sahip olma gibi ait olma da üye saptamaya yarar (Akerson, 2000: 106-110'dan aktaran Yılmaz, 2004: 45-47).

Bu görüşlerden hareketle bu çalışmada ad tamlamalarının tamlayanları niteleyen olarak alınmıştır. Engin Yılmaz'a göre, tamlamalar da bir üyeyi saptamaya yarayan nitelemeler gibi işler (Yılmaz, 2004: 47).

1.BÖLÜM

İNCELEME

1. EYLEM ÖBEKLERİ

Birbirlerine yakın öğeler arasındaki bütünlük öbektir. Öbekler içinde her zaman bir merkez bulunur. Buna öbeğin başı denir. Uzun'a göre, baş, öbeği kuran kategoridir, baş bulunmazsa öbek de kurulmaz. Baş, öbeğin olmazsa olmaz kurucusudur ve kurduğu öbeğin kategorisini belirler. Öbeğin başı eylem olduğunda öbek de bir eylem öbeğidir. "Çocuk kitabı hızlı hızlı okudu." eylem öbeği örneğinde baş, "okudu" eylemidir (Uzun, 2000: 18-19). Akerson ve Ozil de bir tümcede çeşitli öğelerin bulunduğunu ve bu öğelerin eylemin yönetiminde olduğunu belirtmektedir (Akerson ve Ozil, 1998: 63-64). Bu bölümde, tümceleri eylem öbekleri açısından inceledik.

1.1. ROMANIN 9. SAYFASINDAKİ EYLEM ÖBEKLERİ

9/1

"Mümtaz, ağabey dediği amcasının oğlu İhsan'ın hastalığından beri doğru dürüst sokağa çıkmamıştı."

Birinci Derece Belirten/Özne (Mümtaz) + İlgeç Zaman Belirteci (ağabey dediği amcasının oğlu İhsan'ın hastalığından beri) + İkileme Tarz Belirteci (doğru dürüst) + A Yönelme Belirteci (sokağa) → Eylem (çıkmamıştı)

Açıklama:

Birinci Derece Belirten/Özne: “Mümtaz” (Özel Ad)

Etkin öznedir. “Mümtaz” kendi istenciyle belli bir durumu koruyor, denetliyor. Akerson ve Ozil'e göre, anlam açısından, özne “genelde bir etkinliği (eylemi ya da işi) kendi istenciyle gerçekleştiren, bir durumu denetleyen ögedir. Ya da özne, kendi istenci dışında bir sürece yol açan, başından bir şey geçen, bir değişim sürecine uğrayan, belli bir durumda bulunan öge olabilir.” (Dik, 1989: 101' den aktaran Akerson ve Ozil, 1989: 75).

İlgeç Zaman Belirteci: “ağabey dediği amcasının oğlu İhsan'ın hastalığından beri” (İlgeç Öbeği)

“çıkma-” eyleminin “ne zamandan beri” sürdürüldüğünü bildiriyor. Bu sürekliliğin başlangıç noktasını “ağabey dediği amcasının oğlu İhsan'ın hastalığı oluşturmaktadır.

İkileme Tarz Belirteci: “doğru dürüst”

“çıkma-” eylemini nasıllık göstererek niteliyor.

+A Yönelme Belirteci: “sokağa” (Ad ← +A)

“çıkma-” eyleminin yönünü bildiriyor. “çık-” eylemi gibi bulunulan bir noktadan başka bir noktaya hareket gösteren eylemler, yönelme bildiren belirteçler yaparlar.

9/2

“Doktor çağırarak, eczaneye reçete götürüp ilaç getirmek, komşunun evinden telefon etmek gibi şeyler bir tarafa bırakılırsa, bu haftayı hemen hemen ya hastanın başı ucunda yahut da kendi odasında, kitap okuyarak, düşünerek, yeğenlerini avutmaya çalışarak geçirmişti.”

İkinci Derece Belirten/GÖ (o(Mümtaz)) -sA Şart Belirteci (doktor çağırarak, eczaneye reçete götürüp ilaç getirmek, komşunun evinden telefon etmek

gibi şeyler bir tarafa bırakılırsa) +I Nesne Belirteni (bu haftayı) + İkileme Tarz Belirteci (hemen hemen) + Bağlamalı +DA Bulunma Belirteci (ya hastanın başı ucunda yahut da kendi odasında) + Bağlamalı -ArAk Tarz Belirteci (kitap okuyarak, düşünerek, yeğenlerini avutmaya çalışarak) → Eylem (geçirmişti)

“doktor çağırmak, eczaneye reçete götürüp ilaç getirmek, komşunun evinden telefon etmek gibi şeyler bir tarafa bırakılırsa”

Birinci Derece Belirten/Özne (doktor çağırmak, eczaneye reçete götürüp ilaç getirmek, komşunun evinden telefon etmek gibi şeyler) +A Yönelme Belirteci (bir tarafa) → Eylem (bırakılırsa)

“doktor çağır-”

İkinci Derece Belirten/GÖ (o(Mümtaz)) +Ø Nesne Belirteni (doktor) → Eylem (çağır-)

“eczaneye reçete götürüp ilaç getir-”

İkinci Derece Belirten/GÖ (O(Mümtaz)) -Ip Tarz Belirteci (eczaneye reçete götürüp) +Ø Nesne Belirteni (ilaç) → Eylem (getir-)

“eczaneye reçete götür-”

İkinci Derece Belirten/GÖ (o(Mümtaz)) +A Yönelme Belirteci (eczaneye) +Ø Nesne Belirteni (reçete) → Eylem (götür-)

“komşunun evinden telefon et-”

İkinci Derece Belirten/GÖ (o(Mümtaz)) +DAn Ayrılma Belirteci (komşunun evinden) → Birleşik Eylem (telefon et-)

“kitap oku-”

İkinci Derece Belirten/GÖ (o(Mümtaz)) +Ø Nesne Belirteni (kitap) → Eylem (oku-)

“yeğenlerini avutmaya çalış-”

İkinci Derece Belirten/GÖ (o(Mümtaz)) +A Neden ve Amaç Belirteci (yeğenlerini avutmaya) → Eylem (çalış-)

“yeğenlerini avut-”

İkinci Derece Belirten/GÖ (o(Mümtaz)) +I Nesne Belirteni (yeğenlerini) →
Eylem (avut-)

Açıklama:

İkinci Derece Belirten/GÖ: “o” (Şahıs Zamiri)

Eylem çekimindeki kişi eki, eylemin kim tarafından yapıldığını bildirir. (Hepçilingirler, 2004: 64) Dilbilgisinde birçok yerde sıfır+{Ø} biçimbirim kullanılır. “geçirmişti-Ø” eyleminin çekiminde; kişi (3.teklik kişi) ulamını karşılar (Boz, 2007: 40). Burada , “o” zamiri, “Mümtaz” adının yerine geçmiştir.

-sA Şart Belirteci: “doktor çağırmak, eczaneye reçete götürüp ilaç getirmek, komşunun evinden telefon etmek gibi şeyler bir tarafa bırakılırsa” (Belirteç İşlevli Yan Tümce)

Şart bildirerek nasıllık gösteriyor. Burada, belirteç işlevli yan tümce, “-sA” ekiyle kurulmuştur. Korkmaz’ a göre, bu ek, asıl eylemdeki hareketin gerçekleşmesini şarta bağlayan belirteç eylemler oluşturur (Korkmaz, 2003: 1038).

+I Nesne Belirteni: “bu haftayı” (Sıfat Tamlaması ← +I)

“neyi” sorusuna yanıt vererek öznenin gerçekleştirdiği eylemden doğrudan etkileneni belirtiyor.

İkileme Tarz Belirteci: “hemen hemen”

Yaklaşıklık bildirerek nasıllık gösteriyor.

Bağlamalı +DA Bulunma Belirteci: Seçme Bağlacı (ya) +DA Bulunma Belirteci₁ (yahut da) +DA Bulunma Belirteci₂

+DA Bulunma Belirteci₁: “hastanın başı ucunda” (Ad Tamlaması ← +DA)

+DA Bulunma Belirteci₂: “kendi odasında” (Ad Tamlaması ← +DA)

“nerede” sorusuna yanıt veriyor. +DA bulunma belirteci, bulunulan yeri gösterme işlevi görür.

Bağlamalı -ArAk Tarz Belirteci: -ArAk Tarz Belirteci₁ -ArAk Tarz Belirteci₂ -ArAk Tarz Belirteci₃)

-ArAk Tarz Belirteci₁: “kitap okuyarak” (Belirteç İşlevli Yan Tümce)

-ArAk Tarz Belirteci₂: “düşünerek” (Belirteç İşlevli Yan Tümce)

-ArAk Tarz Belirteci₃: “yeğenlerini avutmağa çalışarak” (Belirteç İşlevli Yan Tümce)

“geçir-” eylemini nasıllık göstererek niteliyor. Burada, belirteç işlevli yan tümceler, “-ArAk” eki getirilerek kurulmuştur. Akerson ve Ozil’e göre, belirteç yan tümceleri ile içinde buldukları üst tümcelerin özneleri ortak ise bu yan tümcelerde boş bir alan bırakılır (Akerson ve Ozil, 1998: 339). Buradaki yan tümcelerde de özne yeri boş bırakılmıştır.

“doktor çağırarak, eczaneye reçete götürüp ilaç getirmek, komşunun evinden telefon etmek gibi şeyler bir tarafa bırakılırsa”

Birinci Derece Belirten/Özne: “doktor çağırarak, eczaneye reçete götürüp ilaç getirmek, komşunun evinden telefon etmek gibi şeyler” (Sıfat Tamlaması)

Edilgen öznedir. Etkin çatıdaki nesne edilgen çatıda özne konumuna geçmiştir.

+A Yönelme Belirteci: “bir tarafa” (Sıfat Tamlaması ← +A)

“bırakıl-” eyleminin yönünü bildiriyor. “+A” ekinin temel işlevi yönelme belirteçleri oluşturmaktır: “Bu kitapları *masaya* bırakın.” (Atabay vd. 1981: 41’ den aktaran Boz, 2007: 92).

“doktor çağır-”

+Ø Nesne Belirteni: “doktor” (Ad)

“ne” sorusuna yanıt veriyor. Bu ögenin “+I” eki taşıyor olması, “belirtisizlik” değeri taşıdığını göstermektedir. Belli bir doktor değil de, herhangi bir doktor çağırılıyor.

“eczaneye reçete götürüp ilaç getir-“

-Ip Tarz Belirteci: “eczaneye reçete götürüp” (Belirteç İşlevli Yan Tümce)

Burada, belirteç yan tümcesi “-Ip” eki getirilerek kurulmuş. Bu ek, öncelik-sonralık ilişkisi kurmuştur. Önce “reçete götürme”, sonra “ilaç getirme” gerçekleşiyor.

+Ø Nesne Belirteni: “ilaç” (Ad)

“belirtisizlik” değeri taşıyor. “+I” eki kullanılmamış.

“eczaneye reçete götür-”

+A Yönelme Belirteci: “eczaneye” (Ad ← +A)

“götür-” eyleminin yönünü bildiriyor. Bu gibi eylemler (bulunulan bir noktadan başka bir noktaya hareket bildirin eylemler) yönelme bildiren belirteçler oluşturur.

+Ø Nesne Belirteni: “reçete” (Ad)

Öznenin eyleminden etkilenenin ne olduğunu belirtiyor. Bu ögenin “+I” eki almamış olması “belirtisizlik” değeri taşıdığını gösterir.

“komşunun evinden telefon et-”

+DAn Ayrılma Belirteci: Komşunun evinden (Ad Tamlaması ← +DAn)

“telefon et-” eylemin nereden gerçekleştirildiğini bildiriyor.

“kitap oku-”

+Ø Nesne Belirteni: “kitap” (Ad)

“okunanın” ne olduğunu belirtiyor. Okunan kitap, belli bir kitap değildir. Öge, “belirtisizlik” değeri taşıyor.

“yeğenlerini avutmaya çalış-”

+A Amaç ve Neden Belirteci: “yeğenlerini avutmaya” (Ad İşlevli Yan Tümce ← +A)

Eylemin ne için yapıldığını bildiriyor. Mümtaz yeğenlerini avutmak için çalışmıştır.

“yeğenlerini avut-”

+I Nesne Belirteni: “[onun(Mümtaz’ın)] yeğenlerini” (Ad Tamlaması ← +I)

Mümtaz’ın kimi avuttuğunu belirtmektedir. “yeğenler” öznenin eyleminden doğrudan etkileniyor.

9/3

“İhsan iki gün kadar ateşten, halsizlikten, arka ağrılarında şikâyet etmiş, sonra birdenbire zatürree fevkalâdelik halini ilan etmiş, evin içinde korkudan, telaştan, üzüntüden, bir türlü ağızlarından düşmeyen ve bakışlardan eksilmeyen temennilerden saltanatını, o yıkım psikolojisini kurmuştu.”

EÖ₁

Birinci Derece Belirten/Özne (İhsan) + İlgeç Zaman Belirteci (iki gün kadar) + Bağlamalı +DAn Neden Belirteci (ateşten, halsizlikten, arka ağrılarında) → Birleşik Eylem (şikâyet etmiş)

EÖ₂

Zaman Belirteci (sonra) + İkileme Tarz Belirteci (birdenbire) + Birinci Derece Belirten/Özne (zatürree) +I Nesne Belirteni (fevkaladelik halini) → Birleşik Eylem (ilan etmiş)

EÖ₃

Birinci Derece Belirten/Özne ([İhsan]) +DA Bulunma Belirteci (evin içinde) + Bağlamalı +DAn Ayrılma Belirteci (korkudan, telaştan, üzüntüden, bir türlü ağızlarından düşmeyen ve bakışlardan eksilmeyen temennilerden) +I Nesne Belirteni (saltanatını, o yıkım psikolojisini) → Eylem (kurmuştu)

“bir türlü ağızlarından düşme-”

İkinci Derece Belirten/GÖ (o(temenniler)) + Sıfat Tamlaması Tarz Belirteci (bir türlü) +DAn Ayrılma Belirteci (ağızlardan) → Eylem (düşme-)

“bakışlardan eksilme-”

İkinci Derece Belirten/GÖ (o(temenniler)) + DAn Ayrılma Belirteci (bakışlardan) → Eylem (eksilme-)

Açıklama:

EÖ₁

Birinci Derece Belirten/Özne: “İhsan” (Özel Ad)

Etkin öznedir. Şikâyet edenin kim olduğunu belirtiyor.

İlgeç Zaman Belirteci: “iki gün kadar” (İlgeç Öbeği)

“şikâyet et-” eyleminin “iki gün”e yakın bir süre devam ettiğini bildiriyor. Akçataş’a göre, “ZT+Y” yapısı, geçmişteki sürekliliğin uzunluğunu gösterir: “İki saat kadar yürüdünüz.” (TNG’den aktaran Akçataş, 2005: 109).

“iki saat kadar” + “yürüdünüz” yapısı, geçmişte gerçekleşmiş eyleminin süresini “saat” zaman birimiyle ortaya koymaktadır. “yürüme” eylemi, geçmişte başlamış, “iki saat”e yakın bir süre devam etmiş ve sona ermiş, bulunulan anda da bu değerlendirilmektedir. Geçmişteki sürekliliğin kapladığı alan, bulunulan zamandaki durumun anlaşılması için kullanılabilir. Burada yürüme eyleminin “iki saat” devam etme bilgisi sürekliliğin daha iyi ortaya konulmasını sağlar (Akçataş, 2005: 109).

Bağlamalı +DAn Neden Belirteci: +DAn Neden Belirteci₁ +DAn Neden Belirteci₂ +DAn Neden Belirteci₃

+DAn Neden Belirteci₁: “ateşten” (Ad ← +DAn)

+DAn Neden Belirteci₂: “halsizlikten” (Ad ← +DAn)

+DAn Neden Belirteci₃: “arka ağırlarından” (Ad Tamlaması ← +DAn)

Neden bildiriyor. İhsanın şikâyet etmesinin nedeni ateş, halsizlik ve arka ağırlarıdır.

EÖ₂

Yalın Zaman Belirteci: “sonra”

Zatürree, İhsan iki gün kadar ateşten, halsizlikten, arka ağırlarından şikâyet ettikten sonra fevkaladelik halini ilan ediyor. “şikâyet et-” eylemine göre sonra gerçekleşen “ilan et-” eyleminin zamanı sonralık ilişkisiyle belirlenmiş.

Birinci Derece Belirten/Özne: “zatürree” (Ad)

Etkin öznedir. Zatürree, “ilan et-” eylemini gerçekleştiriyor.

+I Nesne Belirteni: “[onun(zatürreenin))] fevkaladelik halini” (Ad Tamlaması ← +I)

Zatürreenin neyi ilan ettiğini belirtiyor. Akerson ve Ozil’e göre, “dilbilgisel işlev açısından –i tümleci, öznenin eyleminden doğrudan etkilenen öğedir. Ama bu

etkilenmenin değişik biçimlerde gerçekleştiğini görüyoruz. Örneğin, “Hasan kağıdı yırttı” tümcesinde “kağıt” öznenin eyleminden doğrudan etkilenmiştir. “Hasan kağıdı gördü” tümcesinde ise, “kağıt” biriminin bu eylemden nasıl etkilendiği sorulabilir. “Hasan’ın kağıdı görmesi” “kağıt”ı hiç etkilemeyebilir. Bu durumda, -i tümlecini, öznenin eyleminin (ya da tutumunun) ya doğrudan etkilediği ya da amaçladığı öge olarak tanımlayabiliriz.” (Akerson ve Ozil, 1998: 76). Burada, “fevkaladelik hali” öznenin eyleminin amaçladığı öge olarak tanımlanabilir.

EÖ₃

+DA Bulunma Belirteci: “evin içinde” (Ad Tamlaması ← +DA)

+DA bulunma belirteci, bulunulan yeri gösterir. Burada, zatürreenin saltanatını, o yıkım psikolojisini nerede kurduğunu bildirmiş.

Bağlamalı +DAn Ayrılma Belirteci: +DAn Ayrılma Belirteci₁ +DAn Ayrılma Belirteci₂ +DAn Ayrılma Belirteci₃ +DAn Ayrılma Belirteci₄

+DAn Ayrılma Belirteci₁: “korkudan” (Ad ← +DAn)

+DAn Ayrılma Belirteci₂: “telaştan” (Ad ← +DAn)

+DAn Ayrılma Belirteci₃: “üzüntüden” (Ad ← +DAn)

+DAn Ayrılma Belirteci₄: “bir türlü ağızlardan düşmeyen ve bakışlardan eksilmeyen temennilerden” (Sıfat Tamlaması ← +DAn)

Zatürreenin saltanatının, o yıkım psikolojisinin neden oluştuğunu bildiriyor. Korkmaz’a göre, +DAn eki, eklendiği adı eyleme bir nesnenin hangi maddeden yapıldığını veya oluştuğunu gösterme ilişkisi ile bağlar (Korkmaz, 2003: 304-305). “Abdullah Bey başını eğmiş, sigarasını ha bire ezip duruyordu. Neden sonra gözlerini bu kavruk, sırf sinirden örülmüş gibi duran genç adama çevirdi.” (Çokum, AB, 12’den aktaran Korkmaz, 2003: 304-305).

Bağlamalı +I Nesne Belirteni: +I Nesne Belirteni₁ +I Nesne Belirteni₂

+I Nesne Belirteni₁: “[onun (zatürreenin))] saltanatını” (Ad Tamlaması ← +I)

+I Nesne Belirteni₂: [(onun (zatürreenin))] o yıkım psikolojisini (Ad Tamlaması ← +I)

Burada, zatürreenin neyi kurduğunu belirtiyor. Öznenin eyleminin amaçladığı öge olarak tanımlanabilir (Akerson ve Ozil, 1998: 76).

“bir türlü ağızlardan düşme-”

Sıfat Tamlaması Tarz Belirteci: “bir türlü” (Sıfat Tamlaması)

“düşme-“ eylemini nasıllık göstererek niteliyor.

+DAn Ayrılma Belirteci: “ağızlardan” (Ad ← +DAn)

“bakışlardan eksilme-”

+DAn Ayrılma Belirteci: “akışlardan” (Ad ← +DAn)

9/4

“Herkes, İhsan’ın hastalığının verdiği üzüntü ile uyuyor, onunla uyanıyordu.”

EÖ₁

Birinci Derece Belirten/Özne (herkes) + İlgeç Birliktelik Belirteci (İhsan’ın hastalığının verdiği üzüntü ile) → Eylem (uyuyor)

EÖ₂

Birinci Derece Belirten/Özne ([herkes]) + 1A Birliktelik Belirteci (onunla) → Eylem (uyanıyordu)

“İhsan’ın hastalığı/nın/ ver-”

Birinci Derece Belirten/Özne (İhsan’ın hastalığı) → Eylem (ver-)

Açıklama:

Birinci Derece Belirten/Özne: “herkes” (Belgisiz Zamir)

Ortak ve etkin öznedir. “uyu-” ve “uyan-” durumlarında bulunanı belirtiyor.

EÖ₁

İlgeç Birliktelik Belirteci: “İhsan’ın hastalığının verdiği üzüntü ile” (İlgeç Öbeği)

EÖ₂

+IA Birliktelik Belirteci: “onunla” (Şahıs Zamiri ← + nIn ← + IA)

Korkmaz’a göre, “+IA” eki, ile ilgecinin ekleşmesinden oluşmuştur. Bu ekin başlıca işlevlerinden biri, adı eyleme “birliktelik, beraberlik” ilişkisiyle bağlamaktır:

“gökten inmez bir de hiçbir şey... Bütün yerden taşar;

Kendi ahlakıyla bir millet ölür yahut yaşar.” (M. A. Ersoy, S, 255’den aktaran Korkmaz, 2003: 318-319).

“İhsan’ın hastalığı/nın/ ver-”

Birinci Derece Belirten/Özne: İhsan’ın hastalığı (Ad Tamlaması)

Etkin öznedir. Anlam açısından özne, kendi istenci olmadan bir eylemi gerçekleştiriyor. “İhsan’ın hastalığı”nın “üzüntü ver-” gibi bir niyeti yoktur.

9/5

“Bu sabah, tren düdüklelerinin büsbütün başka korkularla kanattığı uykusundan Mümtaz gene bu üzüntü ile uyandı.”

Sıfat Tamlaması Zaman Belirteci (bu sabah) +DAn Ayrılma Belirteci (tren düdüklelerinin büsbütün başka korkularla kanattığı uykusundan) + Birinci Derece Belirten/Özne (Mümtaz) + Yalın Tarz Belirteci (gene) + İlgeç Birliktelik Belirteci (bu üzüntü ile) → Eylem (uyandı)

“tren düdükleleri/nin/ büsbütün başka korkularla kanat-”

Birinci Derece Belirten/Özne (tren düdükleleri) + IA Vasıta Belirteci (büsbütün başka korkularla) → Eylem (kanat-)

Açıklama:

Sıfat Tamlaması Zaman Belirteci: “bu sabah”

“uyandı” eylemi, geçmişte bitmiş bir eylemi göstermektedir. “bu sabah” zaman belirteci, bu bitmişliğin yakın ve belirli bir geçmişte olduğunu bildiriyor. Akçataş’a göre, “ZT+Y” yapısı, yakın belirli geçmişte bitmişlik gösterir. Burada, “bu sabah”, belirsizliği ortadan kaldırarak, tümcenin kurulduğu günün sabahı olarak

zamanı belirlemektedir. Sıfat tamlaması yapısındaki bu belirteç, tümcenin kuruluş zamanına göre yüklem zaman bilgisini sınırlar. Bu yapı olay anlatımında ayrıntıların verilmesi için gereklidir (Akçataş, 2005: 66).

+DAn Ayrılma Belirteci: “[Onun (Mümtaz’ın)] tren düdüklelerinin büsbütün başka korkularla kanattığı uykusundan” (Ad Tamlaması ← +DAn)

Mümtaz’ın neyden uyandığını bildiriyor. Mümtaz, uyuma durumundan uyanık olma durumuna geçmiştir.

Birinci Derece Belirten/Özne: Mümtaz (Özel Ad)

Etkin öznedir. Belli bir durumda bulunanı belirtiyor.

İlgeç Birliktelik Belirteci: “bu üzüntü ile” (İlgeç Öbeği)

Mümtaz, İhsan’ın hastalığının vermiş olduğu üzüntüyle birlikte uyanıyor. Üzüntü duyma ve uyanma birlikte gerçekleşmektedir.

“tren düdükleleri/nin/ büsbütün başka korkularla kanat-“

Birinci Derece Belirten/Özne: “tren düdükleleri” (Ad Tamlaması)

Etkin öznedir. “kanat-“ eylemini gerçekleştireni belirtiyor.

+IA Vasıta Belirteci: “büsbütün başka korkularla” (Sıfat Tamlaması ← +IA)

“kanat-“ eyleminin ne vasıtasıyla gerçekleştiğini bildiriyor.

9/6

“Saat dokuzaya yaklaşıyordu.”

Birinci Derece Belirten/Özne (saat) +A Yönelme Belirteci (dokuzaya) → Eylem (yaklaşıyordu)

Açıklama:

Birinci Derece Belirten/Özne: “saat” (Ad)

Etkin öznedir. Yaklaşan ne olduğunu belirtiyor. Anlam açısından, saat, kendi istenci olmadan belli bir durumda bulunuyor.

+A Yönelme Belirteci: “dokuzaya” (Ad ← + A)

“yaklaş-” eylemi bulunulan bir noktadan başka bir noktaya hareket bildirir. Bu öge, öznenin yöneldiği noktayı göstermektedir.

9/7

“Bir müddet yatağının kenarına oturup düşündü.”

İkinci Derece Belirten/GÖ (o(Mümtaz)) + Sıfat Tamlaması Zaman Belirteci (bir müddet) -Ip Tarz Belirteci (yatağının kenarına oturup) → Eylem (düşündü)

“yatağının kenarına otur-”

İkinci Derece Belirten (o(Mümtaz)) +A Yer Belirteci (yatağının kenarına) ← Eylem (otur-)

Açıklama:

Sıfat Tamlaması Zaman Belirteci: “bir müddet”

“bir müddet” zaman belirteci, “düşün-” eyleminin belli bir süre sürdürüldüğünü bildiriyor. Akçataş’a göre, “ZT(ST)+Y(DI)” yapısı, süreklilikte kesit sınırlılığı gösterir: “-Seniha alacakaranlık dolan odada, bir müddet yalnız kaldı.” (KK, 28’den aktaran Akçataş, 2005: 200). “kaldı” eyleminin bitmişliği, “bir müddet” zaman belirteciyle zaman dizisinde başlangıç noktasından bitiş anına kadar süren bir süreklilik kesiti şeklinde yeniden düzenlenmiştir. Olayın gerçekleşme sürecini oluşturan değişik zaman kesitleri vardır. Burada da bir süre devam eden “yalnız kalma” sürecinin zamanı, süreklilik kazanmış bir zaman parçası olarak verilmiştir (Akçataş, 2005: 200).

-Ip Tarz Belirteci: “yatağının kenarına oturup” (Belirteç İşlevli Yan Tümce)

“düşün-” eylemini nasıllık göstererek niteliyor. Mümtaz, yatağının kenarına oturarak bu eylemi gerçekleştirmiştir.

“yatağının kenarına otur-”

+A Yer Belirteci: “yatağının kenarına” (Ad Tamlaması ← + A)

Burada, +A ekli öge, yer gösteriyor. Mümtaz’ın oturduğu yeri bildirmiştir.

9/8

“Bugün yapacak bir yığın işi vardı.”

Birleşik Kelime Zaman Belirteci (bugün) + Birinci Derece Belirten/Özne (yapacak bir yığın işi) → Ad+Ek Eylem (vardı)

Açıklama:

Burada, eylem öbeğinin yöneticisi, “ad+ek eylem”den oluşuyor. Hepçilingirler’e göre, ek eylem küçük bir ek olarak görünmesine karşın kökeni çekimli bir eylemdir. Şimdi “i-” olarak kalan eylem, öznenin, eklendiği adın özelliğini taşıdığı, o duruma ulaştığı, o durumda bulunduğu, o olduğu anlamlarını taşır. Bugünkü “i-” kökü, “er-” eyleminden geliyor (er->ir->i-). “er-”, bir yere, bir duruma, bir konuma ulaşmak anlamına gelir. “i-” herhangi bir eylem gibi yine çekimlere girmiş, eylem özelliğini, yani hareket bildirme özelliğini yitirmemiş; ama anlamını yitirmiştir. Bu yüzden bir adın yanına geldiğinde anlam ve işlev kazanıyor (Hepçilingirler, 2004: 261-263).

Birleşik Kelime Zaman Belirteci: “bugün”

Mümtaz’ın bir yığın işi yapmayı tasarladığı zamanı bildiriyor. Mümtaz’ın bir yığın işi bugün yapma niyeti vardır. Akçataş’a göre, “bugün”, yüklemdeki eylemin gerçekleşme zamanını içinde bulunan yirmi dört saatlik dilime çeken bir zaman belirtecidir. Çoğu defa yükleme, şimdiki zaman anlamı kazandırır: “Geçen aydan beri beklediği posta bugün geldi.” Bu belirteç, bakış noktasını bulunan zamana çekerek, yüklem zaman eklerinin işlev ve anlamını yeniden düzenleyebilir: “Geçen aydan beri beklediği posta bugün gelmiş.” (Akçataş, 2005: 41).

Birinci Derece Belirten/Özne: “[onun (Mümtaz’ın)] yapacak bir yığın işi” (Ad Tamlaması)

Burada, özne var olanın ne olduğunu belirtiyor. “yapılacak bir yığın iş”, Mümtaz’ın sahip olduğu şeydir.

Bazı Türkçe tümcelerde özneler her zaman tamlama biçiminde kullanılmak zorundadır. Örneğin, “var/yok” sözcüklerinin sahip olma anlamı taşıdığı tümcelerde özne bir tamlamadan oluşur: “Benim bir kedim var.”, “Ayşe’nin kalemi yok.” Buna karşın, gene ‘var/yok’ sözcükleriyle kapanan tümcelerde, “sahip olma” değil de, “bir yerde bulunma” anlamı dile getirilmek istenirse, özne tamlama kurmak zorunda değildir: “Burada bir kalem var.” (Akerson ve Ozil, 1998: 74-75).

9/9

“Doktor onda geleceğini söylemişti; fakat onu beklemeğe mecbur değildi.”

EÖ₁

Birinci Derece Belirten/Özne (doktor) +I Nesne Belirteni (onda geleceğini)
→ Eylem (söylemişti)

EÖ₂

Zıtlık Bildiren Tümce Bağlayıcısı (fakat) + İkinci Derece Belirten/GÖ
(o(Mümtaz)) +A Etki Belirteci (onu beklemeğe) → Ad+Olumsuzluk Sözcüğü+Ek
Eylem (mecbur değildi)

“onda gel-”

İkinci Derece Belirten/GÖ (o(doktor)) +DA Zaman Belirteci (onda) →
Eylem (gel-)

“onu bekle-“

İkinci Derece Belirten/GÖ (o(Mümtaz)) +I Nesne Belirteni (onu) → Eylem
(bekle-)

Açıklama:

EÖ₁

Birinci Derece Belirten/Özne: “doktor” (Ad)

Etkin öznedir. Doktor kendi istenciyle bir eylemi gerçekleştiriyor.

+I Nesne Belirteni: “onda geleceğini” (Ad İşlevli Yan Tümce ← +İyelik ←
+I)

Bu öge, öznenin gerçekleştirdiği eylemden doğrudan etkilenmiyor.
Öznenin eyleminin amaçladığı ögedir.

EÖ₂

+A Etki Belirteci: “onu beklemeğe” (Ad İşlevli Yan Tümce ← +A)

Burada, (“[Mümtaz] mecbur değildi.” tümcesinde), “neye?” sorusunu akla
getiren anlam boşluğu, “onu beklemeğe” ögesiyle doldurulmuştur. “mecbur olma-”

eylemi, “mecbur olunmayan bir şeyleri” gerekli kılıyor. Bu öge, Mümtaz’ın mecbur olmadığı şeyin ne olduğunu gösteriyor. Sinanoğlu’na göre, bu öge, nesne görevindedir. Sinanoğlu, “ihtiyaç, mecburiyet” gibi bir takım kavramları anlatan eylemlerin + A ekli dolaylı nesne alabildiğini belirtmektedir: “Çok çalışmaya mecbursunuz.” (Sinanoğlu 1960: 339’dan aktaran Boz, 2007: 53).

“onda gel-“

+DA Zaman Belirteci: “onda” (Ad ← +DA)

Burada “gel-” eyleminin zamanı, “AcAk” eki ve “onda” zaman belirteciyle mutlak (kesin) olarak belirlenmiştir.

“onu bekle-“

+I Nesne Belirteni: “onu” (Şahıs Zamiri ← +I)

Öznenin eyleminin doğrudan etkilediği değil, amaçladığı ögedir. Burada, “o “ zamiri, “doktor” adı yerine kullanılmış. “Mümtaz’ın dokтору beklemesi”, “doktor”u etkilemez.

9/10

“Her şeyden evvel bir hastabakıcı bulmak zorunda idi.”

İkinci Derece Belirten/GÖ (o(Mümtaz)) +Ø Nesne Belirteni (her şeyden evvel bir hastabakıcı bulmak) → Ad+Ek Eylem (zorunda idi)

“Her şeyden evvel bir hastabakıcı bul-”

İkinci Derece Belirten (o(Mümtaz)) + İlgeç Zaman Belirteci (her şeyden evvel) +Ø Nesne Belirteni (bir hastabakıcı) → Eylem (bul-)

Açıklama:

+Ø Nesne Belirteni: “her şeyden evvel bir hastabakıcı bulmak” (Ad İşlevli Yan Tümce)

Mümtaz’ın zorunda olduğu şeyin ne olduğunu belirtiyor.

“Her şeyden evvel bir hastabakıcı bul-”

İlgeç Zaman Belirteci: “her şeyden evvel” (İlgeç Öbeği)

“bir hastabakıcı bul-”, gelecekte yapılması planlanan işlerden birisidir. “her şeyden evvel” zaman belirteci, “bul-” eyleminin diğer eylemlerden önce gerçekleşeceğini bildiriyor. Akçataş’a göre, eylem veya durum dizisinde diğerlerine göre önce gerçekleşen eylem veya durumun zamanı, öncelik ilişkisiyle gösterilir. İlk önce gelenin zamanı, sonra gelenlere göre belirlenir. Buradaki “ZT+Y” yapısı, gelecekte başlangıç sıra önceliği gösterir (Akçataş, 2005: 176-177).

+Ø Nesne Belirteni: “bir hastabakıcı” (Sıfat Tamlaması)

Bu ögenin “+I” eki taşıdığı olması, belirsizlik değeri taşıdığını gösterir. Mümtaz, belli bir hastabakıcıyı değil, herhangi bir hastabakıcı bulacaktır.

9/11

“Ne Macide, ne yengesi -İhsan’ın annesi- hastanın başı ucundan ayrılmadıkları için, çocuklar haraptılar.”

İlgeç Neden Belirteci (ne Macide, ne yengesi -İhsan’ın annesi- hastanın başı ucundan ayrılmadıkları için) + Birinci Derece Belirten/Özne (çocuklar) → Eylem (haraptılar)

“Ne Macide, ne yengesi -İhsan’ın annesi- hastanın başı ucundan ayrılma-”

Birinci Derece Belirten/Özne (ne Macide, ne yengesi -İhsan’ın annesi-) +DAn Ayrılma Belirteci (hastanın başı ucundan) → Eylem (ayrılma-)

Açıklama:

İlgeç Neden Belirteci: “ne Macide, ne yengesi -İhsan’ın annesi- hastanın başı ucundan ayrılmadıkları için” (İlgeç Öbeği)

Neden gösteriyor. Çocuklar, ne Macide, ne Mümtaz’ın yengesi -İhsan’ın annesi- hastanın başı ucundan ayrılmadıklarından dolayı haraptılar.

Birinci Derece Belirten/Özne: “çocuklar” (Ad)

“Ne Macide, ne yengesi -İhsan’ın annesi- hastanın başı ucundan ayrılma-”

Bağlamalı Birinci Derece Belirten/Özne: Sıralama Bağlacı (ne) Birinci Derece Belirten/Özne₁ + (ne) Birinci Derece Belirten/Özne₂

Birinci Derece Belirten/Özne₁: “Macide” (Özel Ad)

Birinci Derece Belirten/Özne₂ -Açıklayıcısı- : [Mümtaz'ın] yengesi - İhsan'ın annesi- (Ad Tamlaması -Ad Tamlaması)

Etkin öznedir. “Hem Macide hem Mümtaz'ın yengesi -İhsan'ın annesi-” kendi istenciyle belli bir durumu koruyor, denetliyor.

+DAn Ayrılma Belirteci: “hastanın başı ucundan” (Ad Tamlaması ← +DAn)

Macide'yle Mümtaz'ın yengesi -İhsan'ın annesi- nin nereden ayrılmadığını bildiriyor. Uzun'a göre, bu öge, kaynak rolü üstlenir. Uzun, bu rolü, “devinimin başlangıcında, çıkış yerinde bulunan “ şeklinde tanımlıyor: “Gemi kıyıdan ayrıldı.”, “Kadın çatıdan ayrıldı.” (Uzun, 2000: 105).

9/12

“İhtiyar hizmetçi, Ahmet'le şöyle böyle meşgul olabilirdi.”

Birinci Derece Belirten/Özne (İhtiyar hizmetçi) +IA Vasıta Belirteci (Ahmet'le) + İkileme Tarz Belirteci (şöyle böyle) → Birleşik Eylem (meşgul olabilirdi)

Açıklama:

Birinci Derece Belirten/Özne: “ihtiyar hizmetçi” (Sıfat Tamlaması)

Etkin öznedir. Meşgul olabilecek olanın kim olduğunu belirtiyor.

+IA Vasıta Belirteci: “Ahmet'le” (Özel Ad ← + IA)

İhtiyar hizmetçinin kimle meşgul olabileceğini bildiriyor. “+ IA” eki, adın belirttiği varlık ve nesnenin eylemdeki oluş ve kılışta “vasıta “ olarak kullanıldığını gösterme işleviyle kullanılmış (Korkmaz, 2003: 317).

İkileme Tarz Belirteci: “şöyle böyle”

“meşgul ol-“ eylemini nasıllık göstererek nitelemektedir. Korkmaz'a göre, “şöyle böyle” belirteci, yaklaşıklık bildirerek nasıllık gösterir: “Kayıklar çarçabuk karaya çekilerek kalafatlandı. Biraz umutlandılar, yüzleri şöyle böyle güldü.” (Korkmaz, 2003: 517). Burada, “şöyle böyle” belirteciyle, ihtiyar hizmetçinin Ahmet'le tam olarak ilgilenemese de tama yakın bir şekilde ilgilenebileceği ifade ediliyor.

9/13

“Fakat Sabiha ile adamakıllı uğraşacak biri lazımdı.”

Zıtlık Bildiren Tümce Bağlayıcısı (fakat) + Birinci Derece Belirten/Özne (Sabiha ile adamakıllı uğraşacak biri) + Ad+Ek Eylem (lazımdı)

“Sabiha ile adamakıllı uğraş-”

İkinci Derece Belirten/GÖ (o(biri)) + İlgeç Vasıta Belirteci (Sabiha ile) + Birleşik Kelime Tarz Belirteci (adamakıllı) → Eylem (uğraş-)

Açıklama:

Birinci Derece Belirten/Özne: “Sabiha ile adamakıllı uğraşacak biri” (Sıfat Tamlaması)

Lazım olanı belirtiyor.

“Sabiha ile adamakıllı uğraş-”

İlgeç Vasıta Belirteci: “Sabiha ile” (İlgeç Öbeği)

Birinin kimle adamakıllı uğraşacağını bildiriyor. Sabiha vasıtasıyla “uğraş-” eylemi gerçekleştirilecektir.

Birleşik Kelime Tarz Belirteci: “adamakıllı”

“uğraş-” eyleminin nasıl gerçekleştirileceğini bildiriyor. Biri tarafından bu eylemin iyice gerçekleştirilmesi gerekmektedir.

1.2. ROMANIN 15. SAYFASINDAKİ EYLEM ÖBEKLERİ

15/1

“İhmal edildiğini, küçük düşürüldüğünü veya haksızlığa uğradığını sandığı yahut da çocuk dünyasını, o her şeyin iyi ve dost olmasını istediği âlemi, sade mercan dalları ve sedef çiçekleriyle süslü, üst üste canlı âlemi etrafa kapattığı zamanların ağlayıştıydı bu.”

Ad Tamlaması+Ek Eylem (ihmal edildiğini, küçük düşürüldüğünü veya

haksızlığa uğradığını sandığı yahut da çocuk dünyasını, o her şeyin iyi ve dost olmasını istediği âlemi, sade mercan dalları ve sedef çiçekleriyle süslü, üst üste canlı âlemi etrafa kapattığı zamanların ağlayışıydı) ← Birinci Derece Belirten/Özne (bu)

“ihmal edildiğini, küçük düşürüldüğünü veya haksızlığa uğradığını san-”

İkinci Derece Belirten/GÖ (o(Sabiha)) + I Nesne Belirteni (ihmal edildiğini, küçük düşürüldüğünü veya haksızlığa uğradığını) → Eylem (san-)

“çocuk dünyasını, o her şeyin iyi ve dost olmasını istediği âlemi, sade mercan dalları ve sedef çiçekleriyle süslü, üst üste canlı âlemi etrafa kapat-”

İkinci Derece Belirten/GÖ (o(Sabiha)) +I Nesne Belirteni (çocuk dünyasını, o her şeyin iyi ve dost olmasını istediği âlemi, sade mercan dalları ve sedef çiçekleriyle süslü, üst üste canlı âlemi) +A Yönelme Belirteci (etrafa) → Eylem (kapat-)

“her şeyin iyi ve dost olmasını iste-”

İkinci Derece Belirten/GÖ (o(Sabiha)) +I Nesne Belirteni(her şeyin iyi ve dost olmasını) → Eylem (iste-)

Açıklama:

Birinci Derece Belirten/Özne: “bu” (İşaret Zamiri)

“İhmal edildiğini, küçük düşürüldüğünü veya haksızlığa uğradığını san-”

Bağlamalı +I Nesne Belirteni: +I Nesne Belirteni₁ +I Nesne Belirteni₂ ← Seçme bağlacı (veya) +I Nesne Belirteni₃

+I Nesne Belirteni₁: “ihmal edildiğini” (Ad İşlevli Yan Tümce ← + İyelik ← + I)

+I Nesne Belirteni₂: “küçük düşürüldüğünü” (Ad İşlevli Yan Tümce ← +İyelik ← + I)

+I Nesne Belirteni₃: “haksızlığa uğradığını” (Ad İşlevli Yan Tümce ← +İyelik ← +I)

Öznenin eyleminin doğrudan etkilediği değil, öznenin eyleminin amaçladığı ögedir.

“çocuk dünyasını, o her şeyin iyi ve dost olmasını istediği âlemi, sade mercan dalları ve sedef çiçekleriyle süslü, üst üste canlı âlemi etrafa kapat-”

Bağlamalı +I Nesne Belirteni: +I Nesne Belirteni₁ +I Nesne Belirteni₂ +I Nesne Belirteni₃)

+I Nesne Belirteni₁: “[onun (Sabiha’nın)] çocuk dünyasını” (Ad Tamlaması ← +I)

+I Nesne Belirteni₂: “o her şeyin iyi ve dost olmasını istediği âlemi” (Sıfat Tamlaması ← +I)

+I Nesne Belirteni₃: “sade mercan dalları ve sedef çiçekleriyle süslü, üst üste canlı âlemi” (Sıfat Tamlaması ← +I)

Öznenin eyleminin doğrudan etkilediği değil, amaçladığı ögedir. “Sabiha’nın, çocuk dünyasını, o her şeyin iyi ve dost olmasını istediği âlemi, sade mercan dalları ve sedef çiçekleriyle süslü, üst üste canlı âlemi etrafa kapatması”, bu dünya ve âlemleri etkilemez.

+A Yönelme Belirteci: “etrafa” (Ad ← + A)

Bu belirtecin yönelme bildirme işlevi, Ad+A karşı yapısıyla test edilebilir. Boz’a göre, Ad+A karşı yapısı, sınırlandırma bildiren yönelme belirteçleri oluşturur (Boz, 2007: 100-101). “Halkın önderlerine karşı inancı olmadı.” (Vogelin vd. 1945: 563-64’den aktaran Boz, 2007: 101), “Her yeniliğe karşı asî olduklarından...” (Ayvazoğlu, 1982: 75’den aktaran Boz, 2007: 101).

“her şeyin iyi ve dost olmasını iste-”

+I Nesne Belirteni: “her şeyin iyi ve dost olmasını” (Ad İşlevli Yan Tümce ← +İyelik ← +I)

Öznenin eyleminin amaçladığı ögedir. Burada “her şeyin iyi ve dost olması” öznenin eyleminden doğrudan etkilenmiyor.

15/2

“Mümtaz, böyle zamanlarda yeğenin kızı kadife kurdelesinin bile fersizleştiğini zannederdi.”

Birinci Derece Belirten/Özne (Mümtaz) +DA Zaman Belirteci (böyle

zamanlarda) +I Nesne Belirteni (yeğenin k kırmızı kadife kurdelesinin bile fersizleştğini) → Birleşik Eylem (zannederdi)

“yeğenin kırmızı kadife kurdelesinin/ nin/ bile fersizleş-”

Birinci Derece Belirten/Özne (yeğenin kırmızı kadife kurdelesini) → Eylem (fersizleş-)

Açıklama:

Birinci Derece Belirten/Özne: “Mümtaz” (Özel Ad)

Etkin öznedir. “Mümtaz” kendi istenciyle bir eylemi gerçekleştiriyor.

+DA Zaman Belirteci: “böyle zamanlarda” (Sıfat Tamlaması ← +DA)

“zannederdi” yüklemi, “ArDI” ekiyle, eylemin geçmişte süreklilik kazandığını göstermektedir (Akçataş, 2005: 30). “böyle zamanlarda” zaman belirteci, geçmişteki sürekliliğin kesintisiz olmadığını, eylemin belli zamanlarda gerçekleştiğini bildiriyor. Buradaki “böyle” sıfatı, metnin önceki bir cümlesinde verilen zaman bilgisini gösterir. Yeğeni, ihmal edildiğini, küçük düşürüldüğünü veya haksızlığa uğradığını sandığı yahut da çocuk dünyasını, o her şeyin iyi ve dost olmasını istediği âlemi, sade mercan dalları ve sedef çiçekleriyle süslü, üst üste canlı âlemi etrafa kapattığı zaman Mümtaz yeğenin kırmızı kadife kurdelesinin fersizleştğini zannediyor.

+I Nesne Belirteni: “yeğenin kırmızı kadife kurdelesinin bile fersizleştğini” (Ad İşlevli Yan Tümce ← + İyelik ← +I)

Öznenin eyleminin doğrudan etkilediği değil, amaçladığı ögedir. “Mümtaz’ın, yeğenin kırmızı kadife kurdelesinin fersizleştğini zannetmesi”, bu kurdelenin fersizleşmesini etkilemez.

“yeğenin kırmızı kadife kurdelesinin/ nin/ bile fersizleş-”

Birinci Derece Belirten/Özne: “yeğenin kırmızı kadife kurdelesini” (Ad Tamlaması)

Burada, özne bir oluşun içinde yer alıyor. Hepçilingirler’e göre, “fersizleş-” eylemindeki “-ş-”, öznenin değişerek yeni bir görünüm kazanmasını sağlar (Hepçilingirler, 2004: 325). Mümtaz’ın yeğenin kırmızı kurdelesini, değişerek yeni

bir nitelik kazanmıştır.

15/3

“Bu Kurdele, Sabiha’nın kendi kendisine bulduğu bir süstü.”

Birinci Derece Belirten/Özne (bu kurdele) → Sıfat Tamlaması+Ek Eylem (Sabiha’nın kendi kendisine bulduğu bir süstü)

“Sabiha’nın/ kendi kendisine bul-”

Birinci derece Belirten/Özne (Sabiha) + İkileme Tarz Belirteci (kendi kendisine) → Eylem (bul-)

Açıklama:

Birinci derece Belirten/Özne: “bu kurdele” (Sıfat Tamlaması)

Sabiha’nın kendi kendisine bulduğu bir süsün ne olduğunu belirtiyor.

“Sabiha’nın/ kendi kendisine bul-”

Birinci derece Belirten/Özne: “Sabiha” (Özel Ad)

Etkin öznedir. “Sabiha” kendi istenciyle bir eylemi gerçekleştiriyor.

İkileme Tarz Belirteci: “kendi kendisine” (Ad+Ø Ad+İyelik+A)

“bul-“ eylemini nasıllık göstererek niteliyor. Sabiha, bu süsü kendiliğinden bulmuştur.

15/4

“İki yaşını birkaç ay geçmişti.”

İkinci Derece Belirten/Özne (o(Sabiha)) +I Nesne Belirteni (iki yaşını) + Sıfat Tamlaması Zaman Belirteci (birkaç ay) → Eylem (geçmişti)

Açıklama:

+I Nesne Belirteni: “[onun(Sabiha’nın) iki yaşını” (Ad Tamlaması ← +I)

Öznenin eyleminin amaçladığı öğedir. Geçilen şeyi belirtiyor.

Sıfat Tamlaması Zaman Belirteci: “birkaç ay”

“geçmişti”, bitmiş bir eylemi göstermektedir. Akçataş’a göre, -miş eki,

uzak geçmişte bitiş; -DI eki, fiil veya durumu bilme anlamı verir. Bu iki ek birleşerek, durum pekiştirme ve kesinlik işlevi oluşur (Akçataş, 2005: 28). Burada, “geçmişti” eyleminin süresi, “birkaç ay” zaman belirteciyle yaklaşık olarak belirlenmiştir. Bu zaman belirteci, bitmiş eylemin ne kadar sürdüğünü kesin olmayan bir süreyle gösteriyor.

15/5

“Bir gün yerde bulduğu vişne renginde bir kurdeleyi annesine uzatmış, ‘saçlarıma tak tak’ demişti.”

EÖ₁

İkinci Derece Belirten/GÖ (o(Sabiha)) + Sıfat Tamlaması Zaman Belirteci (bir gün) +I Nesne Belirteni (yerde bulduğu vişne renginde bir kurdeleyi) +A Yönelme Belirteci (annesine) → Eylem (uzatmış)

EÖ₂

İkinci Derece Belirten/GÖ (o(Sabiha)) +Ø Nesne Belirteni (“saçlarıma tak tak”) → Eylem (demişti)

“yerde bul-”

İkinci Derece Belirten/GÖ (o(Sabiha)) +DA Bulunma Belirteci (yerde) → Eylem (bul-)

“ saçlarıma tak tak”

İkinci Derece Belirten/GÖ (sen(Sabiha'nın annesi)) +A Etki Belirteci (saçlarıma) → Eylem(tak tak)

Açıklama:

EÖ₁

Sıfat Tamlaması Zaman Belirteci: “bir gün”

“bir gün” zaman belirteci,” “uzatmış” ve “demişti” eylemlerinin bitmişliğinin belirsiz geçmişte olduğunu gösteriyor. Akçataş, “ZT(ST)+Y(mİŞDI)” yapısının, belirsiz geçmişte bitmişlik gösterdiğini belirtmektedir: “ ‘Ben hiçbir baltaya sap olmamak için gelmişim dünyaya yeğenim.’ *demişti bir gün.*” (HI’dan

aktaran Akçataş, 2005: 67). Akçataş'a göre, bu yapı, burada, belirsiz geçmişte/bulunulan ân bitmişliği gösterir: “demiş” yüklemi, geçmiş zamanda bitmiş bir eylemi göstermesi gerekirken; “bir gün” belirteç tümleci, geçmişte veya bulunulan zamanda olması muhtemel bir eyleme işaret etmektedir. Eylemin gerçekleşme zamanı, gelecek dışında herhangi bir süreç içinde olabilir. Bunun sebebi eylemdeki bitmişlik anlamıdır. Belirsiz zaman, eylemin geniş zamanın herhangi bir anında gerçekleştiğini göstermiştir. Bu zaman yapısı, eyleme raslantıya dayalı anlık bir hatırlama anlamı katmıştır (Akçataş, 2005: 67).

+I Nesne Belirteni: “yerde bulunduğu vişne renginde bir kurdeleyi” (Sıfat Tamlaması ← +I)

Öznenin eyleminin doğrudan etkilediği değil, amaçladığı ögedir.

+A Yönelme Belirteci: “[onun (Sabiha'nın)] annesine” (Ad Tamlaması ← +A)

Akerson ve Ozil, “Ayşe kitabı *kim-e* verdi” tümcesindeki gibi “kime/neye” sorularına yanıt veren + A ekli öğelerin yönelme gösterdiğini bildirmektedir (Akerson ve Ozil, 1998: 78). Burada, + A ekli öge, kime sorusuna yanıt vererek yönelme gösteriyor.

EÖ₂

+Ø Nesne Belirteni: “saçlarıma tak tak” (EÖ)

Sabiha'nın, annesine ne dediğini belirtiyor. Öznenin eyleminin amaçladığı ögedir.

“yerde bul-“

+DA Bulunma Belirteci: “yerde” (Ad ← +A)

Sabiha'nın vişne renginde bir kurdeleyi nerede bulunduğunu bildiriyor.

“ saçlarıma tak tak”

+A Etki Belirteci: “[benim] saçlarıma” (Ad Tamlaması ← +A)

Sabiha'nın annesinin kurdele taktığı şeyi bildiriyor. Kurdele, Sabiha'nın saçlarına takılmıştır. +A ekli öge, burada, eylemin özne dışında dönük olduğu şeyi göstermektedir.

15/6

“Sonra bir daha başından çıkarılmasına razı olmamıştı.”

İkinci Derece Belirten/GÖ (o(Sabiha)) + Yalın Zaman Belirteci (sonra) +A Etki Belirteci (bir daha başından çıkarılmasına) → Birleşik Eylem (razı olmamıştı)

“bir daha başından çıkarıl-”

İkinci Derece Belirten/GÖ (kurdele) + Sıfat Tamlaması Zaman Belirteci (bir daha) +DAn Ayrılma Belirteci (başından) → Eylem (çıkaryl-)

Açıklama:

Yalın Zaman Belirteci: “sonra”

Sabiha kurdeleyi annesine uzattıktan ve “saçlarıma tak” dedikten sonra kurdelenin bir daha başından çıkarılmasına razı olmamıştı. “uzat-” ve “de-” eylemlerine göre sonra gerçekleşen “razı ol-” eyleminin zamanı sonralık ilişkisiyle belirlenmiştir.

+A Etki Belirteci: Bir daha başından çıkarılmasına (Ad işlevli Yan Tümce ← +İyelik ← +A)

“razı olma-” eylemi, razı olunmayacak bir şeylerin olmasını gerekli kılar. Burada, ([Sabiha] razı olmamıştı tümcesinde), “neye?” sorusunu akla getiren anlam boşluğu, “bir daha başından çıkarılmasına” ögesiyle doldurulmuştur. Boz’a göre, +A ekli öge, nesne görevi görebilir (Boz, 2007: 78). “Paşa, bu çıkışıma razı olmayacaktı.” (Safa, 2004: 22’den aktaran Boz, 2007: 78).

“bir daha başından çıkarıl-”

Sıfat Tamlaması Zaman Belirteci: “bir daha”

“bir daha” zaman belirteci, “çıkaryl-” eyleminin zamanının bulunulan andan başlayan bir süreci kapsadığını gösteriyor.

+DAn Ayrılma Belirteci: “[onun (Sabiha’nın)] başından” (Ad Tamlaması ← +DAn)

Kurdelenin nereden çıkarılmadığını bildiriyor. “+ DAn” eki, oluş ve kılışın çıkış noktasını gösterme işleviyle kullanılmıştır.

15/7

“Bu kurdele iki seneden beri süs olmaktan çıkmış, evin içinde, ona ait bir müessese haline gelmişti.”

EÖ₁

Birinci Derece Belirten/Özne (bu kurdele) + İlgeç Zaman Belirteci (iki seneden beri) → Birleşik Eylem(süs olmaktan çıkmış)

EÖ₂

Birinci Derece Belirten/Özne (bu kurdele) +DA Bulunma Belirteci (evin içinde) → Birleşik Eylem (ona ait bir müessese haline gelmişti.)

Açıklama:

EÖ₁

Birinci Derece Belirten/Özne: “bu kurdele” (Sıfat Tamlaması)

Etkin öznedir. Süs olmaktan çıkan ve Sabiha’ya ait bir müessese haline geleni belirtiyor.

İlgeç Zaman Belirteci: “iki seneden beri” (İlgeç Öbeği)

“süs olmaktan çıkmış” ve “ona ait bir müessese haline gelmişti” birleşik eylemleri, geçmişte bitmişlik göstermektedir. Geçmişte gerçekleşmiş bu eylemlerin ne zamandan beri sürdüğü, “iki seneden beri” zaman belirteciyle verilmiştir. Bu zaman belirteci, iki sene süren bir süreci gösteriyor.

EÖ₂

+DA Bulunma Belirteci: “evin içinde” (Ad Tamlaması ← +DA)

Kurdelenin nerede Sabiha’ya ait bir müessese haline geldiğini bildiriyor. Kurdelenin Sabiha’ya ait bir müessese olarak bulunduğu yer evin içidir.

15/8

“Ona ait her şeyin bir kırmızı kurdelesini vardı ki, Sabiha bunu bir hükümdarın dostlarına nişan dağıtması gibi hediye ederdi.”

EÖ₁

Birinci Derece Belirten/Özne (ona ait her şeyin bir kırmızı kurdelesini) → Ad+Ek Eylem (vardı)

EÖ₂

Birinci Derece Belirten/Özne (Sabiha) +I Nesne Belirteni (bunu) + İlgeç Benzerlik Belirteci (bir hükümdarın dostlarına nişan dağıtması gibi) → Birleşik Eylem (hediye ederdi)

“bir hükümdar/ın/ dostlarına nişan dağıt-”

Birinci Derece Belirten/Özne (bir hükümdar) +A Yönelme Belirteci (dostlarına) +Ø Nesne Belirteni (nişan) → Eylem (dağıt-)

Açıklama:

EÖ₁

Birinci Derece Belirten/Özne: “ona ait her şeyin bir kırmızı kurdelesini” (Ad Tamlaması)

Burada, “var” sözcüğüyle kapanan tümce, “sahip olma” anlamı dile getirilmektedir. Öznenen, Sabiha’ya ait her şeyin kırmızı bir kurdeleye sahip olduğu anlamı çıkarılıyor.

EÖ₂

Birinci Derece Belirten/Özne: “Sabiha” (Özel Ad)

Etkin öznedir. “Sabiha” kendi istenciyle “hediye et-” eylemini gerçekleştiriyor.

+I Nesne Belirteni: “bunu” (İşaret Zamiri ← +I)

Sabiha’nın neyi hediye ettiğini bildiriyor. “bu” zamiri, burada, “kırmızı bir kurdele” nin yerine kullanılmış. Bu tümcede, “kırmızı bir kurdele” öznenin gerçekleştirdiği eylemden doğrudan etkilenmiyor. Öznenin eyleminin doğrudan etkilediği değil, amaçladığı ögedir. “Sabiha’nın kırmızı bir kurdeleyi hediye etmesi” “bu kurdele”yi etkilemez. Fakat “Sabiha’nın kırmızı bir kurdeleyi kesmesi”, “bu kurdeleyi doğrudan etkiler.

İlgeç Benzerlik Belirteci: “bir hükümdarın dostlarına nişan dağıtması gibi” (İlgeç Öbeği)

Sabiha'nın kurdele hediye etmesi, bir hükümdarın dostlarına nişan dağıtmasına benzetilmiş. “gibi” ilgeci, burada karşılaştırmaya dayalı bir benzerlik ilişkisi kurmuştur.

“bir hükümdar/ın/ dostlarına nişan dağıt-”

Birinci Derece Belirten/Özne: “bir hükümdar” (Sıfat Tamlaması)

Etkin öznedir. “bir hükümdar” kendi istenciyle dostlarına nişan dağıtır.

+A Etki Belirteci: “[onun(bir hükümdarın)] dostlarına” (Ad Tamlaması ← +A)

Bu belirteç, bir hükümdarın “kime” nişan dağıttığını gösteriyor.

+Ø Nesne Belirteni: “nişan” (Ad)

Öznenin eyleminin amaçladığı öğedir. Bu öğenin yüzey yapıda “+I” eki taşıyor olmaması, belirtisizlik değeri taşıdığını gösteriyor. Dağıtılan belli bir padişaha ait belli bir nişan değil, herhangi bir padişahın bir nişanıdır.

15/9

“Kedi yavruları, bebekleri, beğendiği eşyası, -bilhassa yeni çocuk karyolası,- sevgisine mazhar her şey ve herkes bu nişana sahip olurdu.”

Birinci Derece Belirten/Özne (kedi yavruları, bebekleri, beğendiği eşyası, - bilhassa yeni çocuk karyolası,- sevgisine mazhar her şey ve herkes) +A Etki Belirteci (bu nişana) → Birleşik Eylem (sahip olurdu)

Açıklama:

Bağlamalı Birinci Derece Belirten/Özne: Birinci Derece Belirten/Özne₁ + Birinci Derece Belirten/Özne₂ + Birinci Derece Belirten/Özne₃ + Birinci Derece Belirten/Özne₄

Birinci Derece Belirten/Özne₁: “[onun(Sabiha'nın)] kedi yavruları” (Ad Tamlaması)

Birinci Derece Belirten/Özne₂: “[onun (Sabiha'nın)] bebekleri” (Ad

Tamlaması)

Birinci Derece Belirten/Özne₃ -Açıklayıcısı: “[onun(Sabiha’nın)] beğendiği eşyası -bilhassa yeni çocuk karyolası” (Ad Tamlaması -Ad Tamlaması)

Birinci Derece Belirten/Özne₄: “sevgisine mazhar her şey ve herkes” (Sıfat Tamlaması)

Etkin öznedir. “sahip olma” durumunda olanı belirtiyor.

+A Etki Belirteci: “bu nişana” (Sıfat Tamlaması ← +A)

“sahip ol-” eylemi, sahip olunan bir şeyi gerekli kılar. Burada, “neye?” sorusunu akla getiren anlam boşluğu, “bu nişana” ögesiyle doldurulmuştur. Bu öge, kedi yavrularının, bebeklerinin, beğendiği eşyasının, -bilhassa yeni çocuk karyolasının,- sevgisine mazhar her şey ve herkesin sahip olduğu şeyi belirtiyor.

15/10

“Hatta hususî bir irade ile bu nişanın geri alındığı bile olurdu; fazla şımarıklığı yüzünden kendisini azarlayan, bununla da kalmayıp, annesine şikâyet eden aşçı kadına, iş olup bittikten ve Sabiha epeyce ağladıktan sonra, kendisine hediye ettiği kurdeleyi lütfen çıkarmasını rica etmişti.”

EÖ₁

Üsteleme Bildiren Tümce Bağlacı (hatta) + Birinci Derece Belirten/Özne (hususî bir irade ile bu nişanın geri alındığı) ← Pekiştirme Bağlacı (bile) → Eylem (olurdu)

*Birleşik Eylem (hususî bir irade ile bu nişanın geri alındığı bile olurdu)

EÖ₂

İkinci Derece Belirten/GÖ (o(Sabiha) + A Etki Belirteci (fazla şımarıklığı yüzünden kendisini azarlayan, bununla da kalmayıp, annesine şikâyet eden aşçı kadına) + İlgeç Zaman Belirteci (iş olup bittikten ve Sabiha epeyce ağladıktan sonra) +I Nesne Belirten (kendisine hediye ettiği kurdeleyi lütfen çıkarmasını) → Birleşik Eylem (rica etmişti.)

“hususî bir irade ile bu nişan/ın/ geri alın-”

İlgeç Vasıta Belirteci (hususî bir irade ile) + Birinci Derece Belirten/Özne (bu nişan) → Birleşik Eylem (geri alın-)

“fazla şımarıklığı yüzünden kendisini azarla-”

İkinci Derece Belirten/GÖ (o(aşçı kadın)) + DAn Neden Belirteci (fazla şımarıklığı yüzünden) +DAn Nesne Belirteni (kendisini) → Eylem (azarla-)

“bununla da kalmayıp, annesine şikâyet et-”

İkinci Derece Belirten/GÖ (o(aşçı kadın)) -İp Tarz Belirteci (bununla da kalmayıp) +A Etki Belirteci(annesine) → Birleşik Eylem (şikâyet et-)

“bununla da kalma-”

İkinci Derece Belirten/GÖ (o(aşçı kadın)) +IA Birliktelik Belirteci (bununla) ← Pekiştirme Bağlacı (da) → Eylem (kalma-)

“iş olup bit-”

Birinci Derece Belirten/Özne (iş) → Birleşik Eylem (olup bit-)

“Sabiha epeyce ağla-”

Birinci Derece Belirten/Özne (Sabiha) +CA Miktar Belirteci (epeyce) → Eylem (ağla-)

“kendisine hediye ettiği kurdeleyi lütfen çıkar-”

İkinci Derece Belirten/GÖ (o(aşçı kadın)) +I Nesne Belirteni (kendisine hediye ettiği kurdeleyi) + Yalın Tarz Belirteci (lütfen) → Eylem (çıkara-)

“kendisine hediye et-”

İkinci Derece Belirten/GÖ (o(Sabiha)) +A Etki Belirteci (kendisine) → Birleşik Eylem (hediye et-)

Açıklama:

EÖ₁

Birinci Derece Belirten/Özne: “hususî bir irade ile bu nişanın geri alındığı”
(Ad İşlevli Yan Tümce ← +İyelik)

Olanın ne olduğunu belirtiyor. “hususî bir irade ile bu nişanın geri alındığı

bile olurdu” birleşik eylem olarak kabul edilirse, öznenin ne olduğu eylemden çıkarılır.

EÖ₂

+A Etki Belirteci: “fazla şımarıklığı yüzünden kendisini azarlayan, bununla da kalmayıp, annesine şikâyet eden aşçı kadına” (Sıfat Tamlaması ← +A)

Sabiha’nın kime rica ettiğini bildiriyor. Bu öge, eylemin özne dışında dönük olduğu varlığı göstermektedir. Sabiha’nın rica ettiği kişi, fazla şımarıklığı yüzünden kendisini azarlayan, bununla da kalmayıp, annesine şikâyet eden aşçı kadındır.

İlgeç Zaman Belirteci: “İş olup bittikten ve Sabiha epeyce ağladıktan sonra” (İlgeç Öbeği)

“İş olup biti, Sabiha ağladı, Sabiha rica etti” şeklinde sıralanan bu eylemler öncelik sonralık ilişkisiyle düzenlenmiştir. “olup bit-” ve “ağla-” eylemlerine göre sonra gerçekleşen “rica et-” eyleminin zamanı, bu eylemlere göre belirlenmiştir.

+I Nesne Belirten: “kendisine hediye ettiği kurdeleyi lütfen çıkarmasını” (Ad İşlevli Yan Tümce ← +İyelik ← +I)

Sabiha’nın neyi rica ettiğini bildiriyor. Öznenin eyleminin doğrudan etkilediği değil, amaçladığı ögedir.

“hususî bir irade ile bu nişan/ın/ geri alın-”

İlgeç Vasıta Belirteci: “hususî bir irade ile” (İlgeç Öbeği)

Bu nişanın hususî bir irade vasıtasıyla geri alındığını bildiriyor. Bu öge “neyle” sorusuna yanıt vererek vasıta gösteriyor.

Birinci Derece Belirten/Özne: “bu nişan” (Sıfat Tamlaması)

Edilgen öznedir. Etken çatıdaki nesne, edilgen çatıda özne konumuna geçmiş. “geri al-” eylemini gerçekleştiren Sabiha’dır.

“fazla şımarıklığı yüzünden kendisini azarla-”

+DAn Neden Belirteci: “fazla şımarıklığı yüzünden” (Ad Tamlaması ← +DAn)

Neden gösteriyor. Aşçı kadının Sabiha'yı azarlamasının nedeni, Sabiha'nın fazla şımarık olmasıdır.

+I Nesne Belirteni: “[onun (Sabiha'nın)] kendisini” (Ad Tamlaması ← +I)

Aşçı kadının kimi azarladığını belirtiyor. Öznenin eyleminin amaçladığı ögedir.

“bununla da kalmayıp, annesine şikâyet et-”

-Ip Tarz Belirteci: “bununla da kalmayıp” (Belirteç işlevli Yan Tümce)

Nasıllık göstererek “şikâyet et-” eylemini niteliyor. Aşçı kadın Sabiha'yı sadece azarlamakla kalmayarak şikâyet ediyor.

+A Etki Belirteci: “[onun(Sabiha'nın)] annesine” (Ad Tamlaması ← + A)

Aşçı kadının Sabiha'yı kime şikâyet ettiğini bildiriyor. Sabiha'nın annesi, eylemin özne dışında dönük olduğu kişiyi gösterir.

“bununla da kalma-”

+IA Birliktelik Belirteci: “bununla” (İşaret Zamiri ← +nIn ← +IA)

Aşçı kadının Sabiha'yı azarlamakla birlikte annesine şikâyet ettiğini bildiriyor. Aşçı kadın sadece azarlamakla kalmamıştır.

“iş olup bit-”

Birinci Derece Belirten/Özne: “iş” (Ad)

O olup bitenin ne olduğunu belirtiyor. “olup bitme” durumunda bulunan iştir.

“Sabiha epeyce ağla-”

Birinci Derece Belirten/Özne: “Sabiha” (Özel Ad)

Etkin öznedir. Özne, burada, “ağlama” durumunda bulunan, bu durumu denetleyen ögedir.

+CA Miktar Belirteci: “epeyce”

“ağla-” eylemini miktar göstererek niteliyor. “epeyce” belirteci, “ağla-” eylemine aşırılık anlamı katmıştır.

“kendisine hediye ettiği kurdeleyi lütfen çıkar-“

+I Nesne Belirteni: “kendisine hediye ettiği kurdeleyi” (Sıfat Tamlaması ← +I)

Öznenin eyleminin doğrudan etkilediği değil, amaçladığı ögedir.

Yalın Tarz Belirteci: “lütfen”

Nasıllık bildiriyor. Sabiha, aşçı kadından, kendisine hediye ettiği kurdeleyi bir lütuf olarak, hoşlukla çıkarmasını istiyor.

“kendisine hediye et-”

+A Etki Belirteci: “[onun(Sabiha’nın)] kendisine” (Ad Tamlaması ← +A)

Sabiha’nın kurdeleyi kime hediye ettiğini bildiriyor. Sinanoğlu’na göre, bu öge, nesne görevindedir. Sinanoğlu, “hediye et-” gibi eylemlerin +A ekli dolaylı nesne alabildiğini belirterek şu örneği veriyor: “Şaha iki at armağan ettiler.” (Sinanoğlu 1960: 309 ’dan aktaran Boz, 2007: 53-54).

15/11

“Hakikat şu ki, Sabiha’nın küçük çocuk hayatı bu cins hediyelere ve ceza vermeye hak veren bir hayattı.”

Açıklama Bildiren Tümce Bağlayıcısı (hakikat şu ki) + Birinci Derece Belirten/Özne (Sabiha’nın küçük çocuk hayatı) → Sıfat Tamlaması+Ek Eylem (bu cins hediyelere ve ceza vermeye hak veren bir hayattı.)

“bu cins hediyelere ve ceza vermeye hak ver-”

İkinci Derece Belirten/GÖ (o(Sabiha’nın küçük çocuk hayatı)) + Bağlamalı +A Etki Belirteci (bu cins hediyelere ve ceza vermeye) → Birleşik Eylem (hak ver-)

Açıklama:

Birinci Derece Belirten/Özne: “Sabiha’nın küçük çocuk hayatı” (Ad Tamlaması)

“bu cins hediyelere ve ceza vermeye hak ver-”

Bağlamalı +A Etki Belirteci: +A Etki Belirteci₁ ← Sıralama Bağlacı(ve)
+A Etki Belirteci₂

+A Etki Belirteci₁: “bu cins hediyelere” (Sıfat Tamlaması ← +A)

+A Etki Belirteci₂: “[bu cins] ceza vermelere” (Sıfat Tamlaması ← +A)

Sabiha'nın küçük çocuk hayatının hak verdiği şeyi bildiriyor. “hak ver-“ eylemi, hak verilen bir şeylerin olmasını gerekli kılar. Burada, “neye?” sorusunu akla getiren anlam boşluğu “bu cins hediyelere ve ceza vermelere” ögesiyle doldurulmuştur. Sinanoğlu, temel kavramında “ver-“ fikri bulunan geçişli eylem grupları ve eylem deyimlerinin + A ekli dolaylı nesne alabildiğini belirtir. Ona göre, bu öge nesne görevindedir (Sinanoğlu, 1960: 339).

15/12

“O, hiç olmazsa bu hastalığa kadar evin tek saltanatı idi.”

Birinci Derece Belirten/Özne (o (Sabiha)) + Açıklama Bildiren Tümce Bağlayıcısı (hiç olmazsa) + İlgeç Zaman Belirteci (bu hastalığa kadar) → Ad Tamlaması+Ek Eylem (evin tek saltanatı idi)

Açıklama:

Birinci Derece Belirten/Özne: “o” (Şahıs Zamiri)

“o” zamiri, burada, “Sabiha” adı yerine kullanılmıştır. Evin tek saltanatı olanın kim olduğunu belirtiyor.

İlgeç Zaman Belirteci: “bu hastalığa kadar” (İlgeç Öbeği)

Sabiha'nın ne zamana kadar evin tek saltanatı olduğunu bildiriyor. Akçataş'a göre, zaman, sınırlı ve sınırsız olma bakımından değerlendirilir. Burada, “evin tek saltanatı” olma durumu, İhsan'ın hastalığıyla son bulmuştur. Belli bir süre devam etmiş olan bu durumun sınırı, İhsan'ın hastalığıyla belirlenmiştir. “bu hastalığa kadar” zaman belirteci, DI ekiyle birlikte geçmişte sınırlılık gösteriyor. Bitiş noktası, “kadar” ilgeciyle belirlenmiştir (Akçataş, 2005: 194).

15/13

“Ahmet bile kalplerdeki yerini almağa başlayan kardeşinin bu saltanatını tabî bulurdu.”

Birinci Derece Belirten/Özne (Ahmet) ← Pekiştirme Bağlacı (bile) +I Nesne Belirteni (kalplerdeki yerini almağa başlayan kardeşinin bu saltanatını) → Birleşik Eylem (tabî bulurdu)

“kalplerdeki yerini almağa başla-”

İkinci Derece Belirten/GÖ (o(kardeşi) +A Etki Belirteci (kalplerdeki yerini almağa) → Eylem (başla-)

“kalplerdeki yerini al-”

İkinci Derece Belirten/GÖ (o(kardeşi)) +A Nesne Belirteni (kalplerdeki yerini) → Eylem (al-)

Açıklama:

Birinci Derece Belirten/Özne: “Ahmet” (Özel Ad)

Etkin öznedir. “Ahmet” kendi istenciyle bir eylemi gerçekleştiriyor.

+I Nesne Belirteni: “kalplerdeki yerini almağa başlayan kardeşinin bu saltanatını” (Ad Tamlaması ← +I)

Öznenin eyleminin doğrudan etkilediği değil, amaçladığı ögedir. “Ahmet’in, kalplerdeki yerini almağa başlayan kardeşinin bu saltanatını tabii bulması” bu saltanatı etkilemez.

“kalplerdeki yerini almağa başla-”

+A Etki Belirteci: “kalplerdeki yerini almağa” (Ad İşlevli Yan Tümce ← +A)

Ahmet’in kardeşinin neye başladığını bildiriyor. Sinanoğlu’na göre, +A ekli öge, nesne görevi görebilir. Sinanoğlu, “başla-” gibi geçişsiz nesnel eylemlerin, +A ekli dolaylı nesne alabileceğini belirtmiştir (Sinanoğlu,1960: 339). Boz’a göre de “başla” eylemi, + A ekli dolaylı nesne alabilir (Boz, 2007: 79). “İslam’ın getirdiği prensiplerden hareketle, pratik manada *teşekkül etmeye başlayan...*” (Ayvazoğlu 1982: 41’den aktaran Boz, 2007: 79).

“kalplerdeki yerini al-“

+I Nesne Belirteni: “[onun (kardeşinin)] kalplerdeki yerini” (Ad Tamlaması ← +I)

Öznenin eyleminin amaçladığı ögedir.

15/14

“Çünkü Sabiha bu evi kökünden saran bir felaketten sonra gelmişti.”

Açıklama Bildiren Tümce Bağlayıcısı (çünkü) + Birinci Derece Belirten/Özne (Sabiha) + İlgeç Zaman Belirteci (bu evi kökünden saran bir felaketten sonra) → Eylem (gelmişti.)

“bu evi kökünden sar-”

İkinci Derece Belirten/Özne (bir felaket) +I Nesne Belirteni (bu evi) +DAn Tarz Belirteci (kökünden) → Eylem(sars-)

Açıklama:

Birinci Derece Belirten/Özne: “Sabiha” (Özel Ad)

Etkin öznedir. “gelme” durumunda bulunmuş olanı belirtiyor.

İlgeç Zaman Belirteci: “bu evi kökünden saran bir felaketten sonra” (İlgeç Öbeği)

“gelmişti” eylemi, geçmişte bitmişlik gösteriyor. Geçmişte, önce bir felaket evi kökünden sarmış, sonra Sabiha gelmiştir. “gel-” eyleminin zamanı, öncelik sonralık ilişkisiyle belirlenmiştir. Akçataş’a göre, önce veya sonra gelme ilişkisi, zaman dizisi içinde konum belirleme şeklinde bir zamanlama sağlar (Akçataş, 2005: 175).

“bu evi kökünden sar-”

+I Nesne Belirteni: “bu evi” (Sıfat Tamlaması ← + I)

Felaketin neyi sardığını belirtiyor. Burada, “bu ev”, öznenin gerçekleştirdiği eylemden doğrudan etkilenmiştir.

+DAn Tarz Belirteci: “[onun(evin)] kökünden” (Ad Tamlaması ← +DAn)

Nasıllık göstererek bu eylemi niteliyor. Felaketin bu evi nasıl sardığını bildirmektedir.

15/15

“Macide onu doğurduğu zaman yarı deli sanılıyordu.”

Birinci Derece Belirten/Özne (Macide) + Sıfat Tamlaması Zaman Belirteci (onu doğurduğu zaman) + Sıfat tamlaması Tarz Belirteci (yarı deli) → Eylem (sanılıyordu.)

“onu doğur-”

İkinci Derece Belirten/GÖ (o (Macide)) +I Nesne Belirteni (onu) → Eylem (doğur-)

Açıklama:

Birinci Derece Belirten/Özne: Macide (Özel Ad)

Edilgen öznedir. Etkin çatıdaki nesne, edilgen çatıda özne konumuna geçmiş. “san-” eylemini gerçekleştiren Macide değildir.

Sıfat Tamlaması Zaman Belirteci: “onu doğurduğu zaman”

Akçataş’a göre, -yordu yapısında; -yor eki, cümleye eylemin zaman içinde süreklilik kazandığı; -DI eki, eylemin geçmişte kaldığı anlamlarını katar. Buradaki “sanılıyordu” eylemi, -yordu yapısıyla geçmişte bir süre devam etmiş bir eylemi gösterir. “onu doğurduğu zaman” sıfat tamlaması şeklindeki zaman belirteci “sanıl-” eyleminin gerçekleşme zamanını, “doğur-” eyleminin zamanına göre belirliyor (Akçataş, 2005: 28).

15/16

“Akla ve hayata dönüşü, Sabiha’nın doğuşu ile olmuştu.”

Birinci Derece Belirten/Özne (akla ve hayata dönüşü) + İlgeç Birliktelik Belirteci (Sabiha’nın doğuşu ile) → Eylem (olmuştu.)

“akla ve hayata dön-”

İkinci Derece Belirten/GÖ (o(Macide)) +A Yönelme Belirteci (akla ve hayata) → Eylem(dön-)

“Sabiha’nın/ doğ-”

Birinci Derece Belirten/Özne (Sabiha) → Eylem (doğ-)

Açıklama:

Birinci Derece Belirten/Özne: “[onun (Macide’nin)] akla e hayata dönüşü”

(Ad İşlevli Yan Tümce ← +İyelik)

“ne” sorusuna cevap vererek, gerçekleşenin ne olduğunu belirtiyor.

İlgeç Birliktelik Belirteci: “Sabiha’nın doğuşu ile” (İlgeç Öbeği)

Akla ve hayata dönüş ile Sabiha’nın doğuşu birlikte gerçekleşiyor. “ile” ilgeciyle kurulmuş bu öbek birliktelik gösterme amacıyla kullanılmış.

“akla ve hayata dön-”

Bağlamalı +A Yönelme Belirteci: +A Yönelme Belirteci₁ ← Sıralama Bağlacı (ve) +A Yönelme Belirteci₂

+A Yönelme Belirteci₁: “akla” (Ad ← +A)

+A Yönelme Belirteci₂: “hayata” (Ad ← +A)

“dön-” eylemi gibi bir noktadan başka bir noktaya yönelik bildiren eylemler, yönelme bildiren belirteçler yapar (Boz, 2007: 81-82). “+A” ekli öge, burada, eylemin yönünü bildirme işlevi görüyor.

“Sabiha’nın/ doğ-”

Birinci Derece Belirten/Özne: “Sabiha” (Özel Ad)

Burada, özne bir işi yapmıyor, bir oluşumun içinde yer alıyor.

15/17

“Vâkıa, Macide’nin hastalığı tamamiyle geçmemişti.”

Sonuç Bildiren Tümce Bağlayıcısı (vâkıa) + Birinci Derece Belirten/Özne (Macide’nin hastalığı) + 1A Tarz Belirteci (tamamiyle) → Eylem (geçmemişti.)

Açıklama:

Birinci Derece Belirten/Özne: Macide’nin hastalığı (Ad Tamlaması)

Etkin öznedir. Geçmeyen ne olduğunu bildiriyor. Macide’nin hastalığı belli bir süreçte tamamen iyileşme göstermiyor.

+1A Tarz Belirteci: “tamamiyle”

+1A ekindeki kalıplaşma, birleştiği kelimeyle bir edat grubu oluşturan ve fiiller önünde zarf görevini yüklenmiş olan ile (<il-e) edatının, birleştiği kelimeyle

özel bir anlam oluşturacak biçimde kaynaşmasıdır. +IA eki kendinden önce bir üçüncü şahıs iyelik eki de alabilir. Bu yolla kalıplaşmış zarflarla bazı edat ve bağlaçlar oluşmuştur.” (Korkmaz, 2003: 163). Buna göre, “tamamıyla”, kalıplaşmış belirteçtir. “geçme” eyleminin tam olarak gerçekleşmediğini bildiriyor.

15/18

“Zaman zaman küçük nöbetler oluyor, evin içinde gene eskisi gibi masal söyleyerek, sesine küçük bir kız tatlılığını sindirerek konuşuyor, yahut da büyük kızının, o hiç bahsetmediği çocuğunun dönüşünü saatlerce pencerede veya oturduğu yerde bekliyordu.”

EÖ₁

İkileme Zaman Belirteci (zaman zaman) + Birinci Derece Belirten/Özne (küçük nöbetler) → Eylem (oluyor)

EÖ₂

İkinci Derece Belirten/GÖ (o(Macide)) +DA Bulunma Belirteci (evin içinde) -ArAk Tarz Belirteci (gene eskisi gibi masal söyleyerek, sesine küçük bir kız tatlılığını sindirerek) → Eylem (konuşuyor)

EÖ₃

Seçme Bağlacı (yahut da) + İkinci Derece Belirten/GÖ (o(Macide)) +I Nesne Belirteni (büyük kızının, o hiç bahsetmediği çocuğunun dönüşünü) +CA Zaman Belirteci (saatlerce) +DA Bulunma Belirteci (pencerede veya oturduğu yerde) → Eylem (bekliyordu)

“gene eskisi gibi masal söyle-”

İkinci Derece Belirten/GÖ (o (Macide)) + Yalın Tarz Belirteci (gene) + İlgeç Benzerlik Belirteci (eskisi gibi) +Ø Nesne Belirteni (masal) → Eylem (söyle-)

“sesine küçük bir kız tatlılığını sindir-”

İkinci Derece Belirten/GÖ (o(Macide)) +A Etki Belirteci (sesine) +I Nesne Belirteni (küçük bir kız tatlılığını) → Eylem (sindir-)

“büyük kızını/nın/, o hiç bahsetmediği çocuğu/nun/ dön-”

Birinci Derece Belirten/Özne (büyük kızı, o hiç bahsetmediği çocuğu) →
Eylem (dön-)

“hiç bahsetme-”

İkinci Derece Belirten/GÖ (o(Macide)) + Yalın Miktar Belirteci (hiç) →
Birleşik Eylem (bahset-)

Açıklama:

EÖ₁

İkileme Zaman Belirteci: “zaman zaman”

“zaman zaman” + “oluyor” yapısı, belirsiz aralıklarla süreklilik kazanmış bir eylemin zamanını göstermektedir. “ol-” eylemi, burada (“zaman zaman küçük nöbetler oluyor” tümcesinde) ara sıra gerçekleşen ve bu şekilde süreklilik kazanmış bir zaman yapısına sahip olmuştur. Akçataş’a göre, “ZT(ikileme/tekrar öbeği)+Y(-yor)” yapısı, kesintili süreklilik gösterebilmektedir. Kesintili süreklilik gösteren bu yapıyla, eylemin zaman dizisinde işleyişi belirlenmiş olur (Akçataş, 2005: 144).

Birinci Derece Belirten/Özne: “küçük nöbetler” (Sıfat Tamlaması)

Akerson ve Ozil’e göre, bazı öznelere kendi istençleriyle belli bir eylemi gerçekleştirir, bazıları ise kendi istençleri söz konusu olmadan bir duruma, bir oluşuma yol açar (Akerson ve Ozil, 1998: 75). Burada, “küçük nöbetler” kendi istenci dışında zaman zaman olmaya devam ederek Macide’nin tamamıyla iyileşmeme durumunun söz konusu olduğu bir sürece yol açıyor.

EÖ₂

+DA Bulunma Belirteci: “evin içinde” (Ad Tamlaması ← +DA)

“konuş-” eyleminin nerede gerçekleştiğini bildiriyor.

Bağlamalı -ArAk Tarz Belirteci: -ArAk Tarz Belirteci₁ -ArAk Tarz Belirteci₂

-ArAk Tarz Belirteci₁: “gene eskisi gibi masal söyleyerek” (Belirteç İşlevli Yan Tümce)

-ArAk Tarz Belirteci₂: “sesine küçük bir kız tatlılığını sindirerek” (Belirteç

İşlevli Yan Tümce)

“konuş” eyleminin nasıl gerçekleştiğini bildiriyor. Burada, belirteç işlevli yan tümceler, +ArAk eki getirilerek kurulmuştur. Bu yan tümcelerin özneleri üst tümcenin öznesiyle ortaktır.

EÖ₃

+I Nesne Belirteni: “büyük kızının, o hiç bahsetmediği çocuğunun dönüşünü” (Ad İşlevli Yan Tümce ← +I)

Öznenin eyleminin doğrudan etkilediği değil, amaçladığı ögedir. “Macide’nin büyük kızının, o hiç bahsetmediği çocuğunun dönüşünü beklemesi”, “büyük kızının, o hiç bahsetmediği çocuğunun dönüşü”nü etkilemez.

+CA Zaman Belirteci: “saatlerce”

“saatlerce” + “bekliyordu” yapısı, geçmişte sürekliliğin uzun süre devam ettiğini göstermektedir. Akçataş’a göre, “saatlerce” zaman belirteci, belirli bir süre devam eden sürekliliği gösterir (Akçataş, 2005: 130).

Bağlamalı +DA Bulunma Belirteci: +DA Bulunma Belirteci₁ ← Seçme Bağlacı (veya) +DA Bulunma Belirteci₂

+DA Bulunma Belirteci₁: “pencerede” (Ad ← +DA)

+DA Bulunma Belirteci₂: “oturduğu yerde” (Sıfat Tamlaması ← +DA)

“bekle-” eyleminin nerede yapıldığını bildiriyor. Bu belirteç, bulunulan yeri gösterme işlevi görür.

“gene eskisi gibi masal söyle-”

İlgeç Benzerlik Belirteci: “eskisi gibi” (İlgeç Öbeği)

Daha önce gerçekleştirilen “söyle-“ ve “sindir-“ eylemlerinin tekrar aynı şekilde gerçekleştirildiğini bildiriyor. “gibi” ilgeci, burada, karşılaştırmaya dayanan bir benzerlik ilişkisi kurmuştur.

+Ø Nesne Belirteni: “masal” (Ad)

Macide’nin ne söylediğini bildiriyor. Ögenin “+I” eki almamış olması, “belirtisizlik değeri” taşıdığını göstermektedir. Macide’nin hangi masalı söylediği

belli değildir.

“sesine küçük bir kız tatlılığını sindir-”

+A Etki Belirteci: “[onun(Macide’nin)] sesine” (Ad Tamlaması ← +A)

Macide’nin küçük bir kız tatlılığını neye sindirdiğini bildiriyor. Burada, “Macide’nin sesi” öznenin gerçekleştirdiği eylemden etkilenmektedir.

+I Nesne Belirteni: “küçük bir kız tatlılığını” (Ad Tamlaması ← +I)

Burada (Macide sesine küçük bir kız tatlılığını sindir[iyordu] tümcesinde), “küçük bir kız tatlılığı” öznenin eyleminin amaçladığı öge olabilir. Çünkü “küçük bir kız tatlılığı” bir oluşta yer alıyor; ama değişikliğe uğramıyor.

“büyük kızı/nın/, o hiç bahsetmediği çocuğu/nun/ dön-”

Birinci Derece Belirten/Özne -Açıklayıcısı: [onun(Macide’nin)] büyük kızı/nın/, [onun(Macide’nin)] o hiç bahsetmediği çocuğu (Ad Tamlaması -Ad Tamlaması)

Etkin öznedir. “dön-” eylemini gerçekleştirmesi beklenen kişi Macide’nin büyük kızı, o hiç bahsetmediği çocuğudur.

“hiç bahsetme-”

Yalın Miktar Belirteci: “hiç”

“bahset-” eylemini miktar bildirerek niteliyor. Korkmaz’a göre, “hiç” belirteci, aşırılık derecesi gösteren miktar belirteçlerindedir: “Kırmızı borkünü biraz sağa yıkmış, ak çalma bezden, burma sarığını her zamanki gibi *hiç* özenmeden dolamıştı.” (K. Tahir, DA; 122’ den aktaran Korkmaz, 2003: 521).

15/19

“Bu işte büyük bir talihsizlik olduğu muhakkaktı.”

Birinci Derece Belirten/Özne (bu işte büyük bir talihsizlik olduğu) → Ad+Ek Eylem (muhakkaktı)

“bu işte büyük bir talihsizlik ol-”

+DA Bulunma Belirteci (bu işte) + Birinci Derece Belirten/Özne (büyük bir talihsizlik) → Eylem (ol-)

Açıklama:

Birinci Derece Belirten/Özne: “bu işte büyük bir talihsizlik olduğu” (Ad İşlevli Yan Tümce←+ iyelik)

“ne” sorusuna yanıt vererek muhakkak olanı belirtmektedir.

“bu işte büyük bir talihsizlik ol-”

+DA Bulunma Belirteci: “bu işte” (Sıfat Tamlaması ← +DA)

Büyük bir talihsizliğin nede bulunduğunu bildiriyor.

Birinci Derece Belirten/Özne: “büyük bir talihsizlik” (Sıfat Tamlaması)

“büyük bir talihsizlik” belirleyici ögedir, ne olduğunu belirtiyor.

15/20

“Gerek İhsan gerek doktorlar, Macide’nin felaketi haber almaması için ellerinden geleni yapmışlar; fakat hiç kimse telaş ve ıstırabını ilk sancılar arasında kıvranan kadından saklayamamıştı.”

EÖ₁

Birinci Derece Belirten/Özne (gerek İhsan gerek doktorlar) + İlgeç Amaç Belirteci (Macide’nin felaketi haber almaması için) +I Nesne Belirteni (ellerinden geleni) → Eylem (yapmışlar)

EÖ₂

Birinci Derece Belirten/Özne (hiç kimse) +I Nesne Belirteni (telaş ve ıstırabını) +DAn Etki Belirteci (ilk sancılar arasında kıvranan kadından) → Eylem (saklayamamıştı)

“Macide’/nin/ felaketi haber alma-”

Birinci Derece Belirten/Özne (Macide) +I Nesne Belirteni (felaketi) → Birleşik Eylem (haber alma-)

“ilk sancılar arasında kıv-”

İkinci Derece Belirten/Özne (o(Macide)) +DA Tarz Belirteci (ilk sancılar arasında) → Eylem (kıvrın-)

Açıklama:

EÖ₁

Bağlamalı Birinci Derece Belirten/Özne: Sıralama Bağlacı (gerek) Birinci Derece Belirten/Özne₁ (gerek) + Birinci Derece Belirten/Özne₂

Birinci Derece Belirten/Özne₁: “İhsan” (Özel Ad)

Birinci Derece Belirten/Özne₂: “doktorlar” (Ad)

Etkin öznedir. “İhsan ve doktorlar” ellerinden geleni yapıyor, kendi istençleriyle bir eylemi gerçekleştiriyorlar.

İlgeç Amaç Belirteci: “Macide’nin felaketi haber almaması için” (İlgeç Öbeği)

Amaç bildiriyor. İhsan ve doktorlar Macide’nin felaketi haber almaması amacıyla ellerinden geleni yapıyorlar.

+I Nesne Belirteni: “ellerinden geleni” (Ad işlevi Yan Tümce ← +I)

“ellerinden geleni” öznenin eyleminin amaçladığı ögedir. Akerson ve Ozil’e göre, “yap-”, “bil-”, “gör-” vb. gibi çok sayıda eylemin doğru bir tümce kurabilmek için nesneye ihtiyacı vardır (Akerson ve Ozil, 1998: 76) .

EÖ₂

Birinci Derece Belirten/Özne: “hiç kimse” (Sıfat Tamlaması)

Ekin öznedir. Anlam açısından özne, eylemi kendi istenciyle gerçekleştiriyor. Hiç kimsenin telaş ve ıstırabını saklayamama gibi bir niyeti yoktur.

+I Nesne Belirteni: “[hiç kimsenin] telaş ve ıstırabını” (Ad Tamlaması ← +I)

Hiç kimsenin neyi saklayamadığını belirtiyor. Öznenin eyleminin doğrudan etkilediği değil, amaçladığı ögedir.

+DAn Etki Belirteci: İlk sancılar arasında kıvranan kadından (Sıfat Tamlaması ← +DAn)

Hiç kimsenin telaş ve ıstırabını kimden saklayamadığını bildiriyor. “ilk

sancılar arasında kıvranan kadın” öznenin eyleminin etkilediği kişidir. Sinanoğlu’na göre, bu öge nesne görevindedir. Sinanoğlu , “sakla-” eyleminin + DAn ekli öge aldığını şu örnekle göstermiştir: “Düşündüğümü kimseden saklamam.” (Sinanoğlu, 1957: 371). Boz da + DAn ekli nesne ögesinin varlığını kabul etmektedir. Boz’a göre, +DAn ekli ögenin nesne kabul edilebilmesinin şartı, geçişli eylemlerde olduğu gibi eylemin özne dışında başka bir varlığı etkilemesi olmalıdır (Boz, 2004: 501-511).

“Macide’/nin/ felaketi haber alma-”

Birinci Derece Belirten/Özne: “Macide” (Özel Ad)

Etkin öznedir. “haber alma-” eylemini gerçekleştirmesi istenen kişi Macide’dir.

+I Nesne Belirteni: “felaketi” (Ad ← +I)

Öznenin eyleminin amaçladığı ögedir. “Macide’nin felaketi haber almaması”, “felaketi” etkilemez.

“ilk sancılar arasında kıv-”

+DA Tarz Belirteci: “ilk sancılar arasında” (Ad Tamlaması ← + DA)

Nasıllık gösteriyor. Macide’nin kıvrandığını bildirmektedir.

1.3. ROMANIN 26. SAYFASINDAKİ EYLEM ÖBEKLERİ

26/1

“Mümtaz yukarıya annesinin yanına çıktığı zaman, demin gelen kadının on sekiz yirmi yaşlarında bir kız olduğunu, annesinin yanına olduğu gibi boylu boyunca uzanmış, gözleri açık, yüzü âdeta kaskatı, hıçkırıldığını gördü.”

Birinci Derece Belirten/Özne (Mümtaz) + Sıfat Tamlaması Zaman Belirteci (yukarıya annesinin yanına çıktığı zaman) +I Nesne Belirteni (demin gelen kadının on sekiz yirmi yaşlarında bir kız olduğunu, annesinin yanına olduğu gibi boylu boyunca uzanmış, gözleri açık, yüzü âdeta kaskatı, hıçkırıldığını) → Eylem (gördü)

“yukarıya annesinin yanına çık-”

İkinci Derece Belirten/GÖ (Mümtaz) +A Yönelme Belirteci (yukarıya annesinin yanına) → Eylem (çık-)

“demin gelen kadın/ın/ on sekiz yirmi yaşlarında bir kız ol-”

Birinci Derece Belirten/Özne (demin gelen kadın) → Birleşik Eylem (on sekiz yirmi yaşlarında bir kız ol-)

“demin gel-”

İkinci Derece Belirten/Özne (o(kadın)) + Yalın Zaman Belirteci (demin) → Eylem (gel-)

“[demin gelen kadın] annesinin yanına olduğu gibi boylu boyunca uzanmış, gözleri açık, yüzü âdeta kaskatı, hıçkır-”

Birinci Derece Belirten/Özne (demin gelen kadın) -miş Tarz Belirteci (annesinin yanına olduğu gibi boylu boyunca uzanmış, gözleri açık, yüzü âdeta kaskatı) → Eylem (hıçkır-)

“annesinin yanına olduğu gibi boylu boyunca uzanmış”

İkinci Derece Belirten (o(demin gelen kadın)) +A Yer Belirteci (annesinin yanına) + İlgeç Tıpkılık Belirteci (olduğu gibi) + İkileme Tarz Belirteci (boylu boyunca) → Eylem(uzanmış)

Açıklama:

Birinci Derece Belirten/Özne: “Mümtaz” (Özel Ad)

“gör-” eylemini gerçekleştireni belirtiyor. “Mümtaz” kendi istenciyle “görme” durumunu korumuştur.

Sıfat Tamlaması Zaman Belirteci: “yukarıya annesinin yanına çıktığı zaman”

Bu zaman belirteciyle “gör-” eyleminin gerçekleşme zamanı “çık-” eylemine göre belirlenmiştir.

Bağlamalı +I Nesne Belirteni: +I Nesne Belirteni₁+I Nesne Belirteni₂

+I Nesne Belirteni₁: “demin gelen kadının on sekiz yirmi yaşlarında bir kız

olduğunu” (Ad İşlevli Yan Tümce ← +İyelik ← +I)

+I Nesne Belirteni₂: “annesinin yanına olduğu gibi boylu boyunca uzanmış, gözleri açık, yüzü âdeta kaskatı, hıçkırıldığını” (Ad İşlevli Yan Tümce ← + İyelik ← +I)

Öznenin eyleminin doğrudan etkilediği değil, amaçladığı ögedir.

“yukarıya annesinin yanına çık-”

+A Yönelme Belirteci -Açıklayıcısı: “yukarıya annesinin yanına” (Ad ← +A -Ad Tamlaması ← +A)

“çık-” eyleminin yönünü bildiriyor. Mümtaz, bulunduğu yerden yukarıya annesinin yanına çıkıyor. Yani konum değiştiriyor. Öznenin konum değiştirdiği, bir noktadan başka bir noktaya yöneldiği eylemler, yönelme belirteçleri yaparlar (Boz, 2007: 81-82).

“demin gelen kadın/ın/ on sekiz yirmi yaşlarında bir kız ol-”

Birinci Derece Belirten/Özne: “demin gelen kadın” (Sıfat Tamlaması)

Etkin öznedir. On sekiz yirmi yaşlarında bir kız olanın kim olduğunu belirtiyor.

“demin gel-”

Yalın Zaman Belirteci: “demin”

“gel-” eyleminin çok kısa bir süre önce gerçekleştiğini bildiriyor. Akçataş’a göre, “demin demincek” zaman belirteçleri, yüklemdeki eylemin çok yakın bir geçmişte yapıldığını gösterir: “*Demin* kızıyordun ya. İşte bu gördüğün manzara, boşuna kızdığını gösteriyor.”, “Evin hizmetçisi, *demincek* haylaz çocuğu azarladı.” (Akçataş, 2005: 41).

“[demin gelen kadın] annesinin yanına olduğu gibi boylu boyunca uzanmış, gözleri açık, yüzü âdeta kaskatı, hıçkır-”

Bağlama Öbeği Tarz Belirteci: -mİş Tarz Belirteci + İsnat Öbeği Tarz Belirteci + İsnat Öbeği Tarz Belirteci

-mİş Tarz Belirteci: “annesinin yanına olduğu gibi boylu boyunca uzanmış”

(Belirteç İşlevli Yan Tümce)

İsnat Öbeği Tarz Belirteci: “gözleri açık”

İsnat Öbeği Tarz Belirteci: “yüzü âdeta kaskatı”

Nasıllık göstermektedir. Demin gelen kadının hangi vaziyette hıçkırıldığını bildiriyor.

“annesinin yanına olduğu gibi boylu boyunca uzanmış”

+A Yer Belirteci: “annesinin yanına” (Ad Tamlaması ← +A)

Bu belirteç, demin gelen kadının nereye uzandığını gösteriyor.

İlgeç Tıpkılık Belirteci: “olduğu gibi” (İlgeç Öbeği)

“uzan-” eylemini nasıllık göstererek niteliyor. Bu eylemin ne şekilde gerçekleştirildiğini bildirmiş. Demin gelen kadın olduğunun tıpkısı şekilde uzanıyor.

26/2

“Annesi biraz geriye çekilerek ona yer açtı.”

Birinci Derece Belirten/Özne (annesini) -ArAk Tarz Belirteci (biraz geriye çekilerek) +A Neden ve Amaç Belirteci (ona) → Birleşik Eylem (yer açtı)

“biraz geriye çekil-”

İkinci Derece Belirten/Gö (o(Mümtaz’ın annesi)) + Birleşik Kelime Miktar Belirteci (biraz) +A Yönelme Belirteci(geriye) → Eylem(çekil-)

Açıklama:

Birinci Derece Belirten/Özne: “[Mümtaz’ın] annesi” (Ad Tamlaması)

Etkin öznedir. Mümtaz’ın annesi kendi istenciyle yer açma eylemini gerçekleştiriyor.

-ArAk Tarz Belirteci: “biraz geriye çekilerek” (Belirteç İşlevli Yan Tümce)

“yer aç-” eylemini nasıllık göstererek niteliyor. Burada, belirteç işlevli yan tümce, “-ArAk” eki getirilerek kurulmuştur. Bu ek, “nasıl” sorusuna yanıt veren işleviyle kullanılmış. Bu yan tümce ile üst tümcenin öznesi ortak olduğu için yan tümcede özne yeri boş bırakılmıştır (Akerson ve Ozil, 1998: 339).

+A Neden ve Amaç Belirteci: “ona” (Şahıs Zamiri ← +A)

Mümtaz’ın annesi, Mümtaz için yer açıyor. Boz’a göre, eylemin kim için, ne için; kime ve neye karşı yapıldığını bildiren bu tür belirteçler, neden ve amaç belirteci yaparlar: “Çocuğa birkaç kitap aldım.” (Boz, 2007: 86-87).

“biraz geriye çekil-”

Birleşik Kelime Miktar Belirteci: “biraz”

“biraz” miktar belirteci, “çekil-” eyleminin ne kadar yapıldığını bildiriyor.

+Yönelme Yönelme Belirteci: “geriye” (Ad ← +A)

“çekil-” eyleminin yönünü bildiriyor. Öznenin konum değiştirmesi, +A ekli ögenin yönelme bildirebileceğini gösterir.

26/3

“Mümtaz bu genç kızını yalnız birkaç saat gördü.”

Birinci Derece Belirten/Özne (Mümtaz) +I Nesne Belirteni (bu genç kızını) + Belirteç+Sıfat Tamlaması Zaman Belirteci (yalnız birkaç saat) → Eylem (gördü)

Açıklama:

Birinci Derece Belirten/Özne: “Mümtaz” (Özel Ad)

Etkin öznedir. “Mümtaz” kendi istenciyle “gör-” eylemini gerçekleştiriyor.

+I Nesne Belirteni: “bu genç kızını” (Sıfat Tamlaması ← +I)

Öznenin eyleminin doğrudan etkilediği değil amaçladığı ögedir. “Mümtaz’ın bu genç kızını görmesi”, “bu genç kızını” hiç etkilemez.

Belirteç+Sıfat Tamlaması Zaman Belirteci: “yalnız birkaç saat”

Belirteç göreviyle “yalnız”, eylemi kendisinden sonra gelen sözcükle sınırlar; “bir tek, sadece” anlamındadır (Hepçilingirler, 2004: 159). Burada, “yalnız”, “gör-” eyleminin anlamını zaman açısından birkaç saatle sınırlandırmış. “gördü” eylemi geçmişte bitmiş bir eylemi gösterir. “birkaç saat” zaman belirteci, geçmişte gerçekleşmiş bu eylemin süresini “saat” zaman birimiyle ortaya koymaktadır. Akçataş’a göre, “ZT+Y” yapısı, geçmişteki sürekliliğin uzunluğunu gösterir. “gör-” eyleminin “birkaç saat” devam etme bilgisi sürekliliğin ortaya konulmasını

sağlamıştır (Akçataş, 2005: 109).

26/4

“Fakat o geceden sonraki uykularında, onun, bütün gece vücudunda duyduğu yakınlığının verdiği duyguyu duydu.”

Zıtlık Bildiren Tümce Bağlayıcısı (fakat) + İkinci Derece Belirten/GÖ (o(Mümtaz)) +DA Zaman Belirteci (o geceden sonraki uykularında) +I Nesne Belirteni (onun, bütün gece vücudunda duyduğu yakınlığının verdiği duyguyu) → Eylem (duydu)

“onun, bütün gece vücudunda duyduğu yakınlığı/nın/ ver-”

Birinci Derece Belirten/Özne (onun, bütün gece vücudunda duyduğu yakınlığı) → Eylem (ver-)

“bütün gece vücudunda duy-”

İkinci Derece Belirten/GÖ (o(Mümtaz)) + Sıfat Tamlaması Zaman Belirteci (bütün gece) +DA Bulunma Belirteci (vücudunda) → Eylem (duy-)

Açıklama:

+DA Zaman Belirteci: “[onun (Mümtaz’ın)] o geceden sonraki uykularında” (Ad Tamlaması ← +DA)

“o geceden sonraki uykularında” zaman belirteci “duy-” eyleminin başlangıç noktasını ve bu başlangıcın süreklilik kazandığını gösteriyor. Akçataş’a göre, “ZT+Y” yapısı, belirli başlangıçlı süreklilik bildirir (Akçataş, 2005: 140).

+I Nesne Belirteni: “onun, bütün gece vücudunda duyduğu yakınlığının verdiği duyguyu” (Sıfat Tamlaması ← +I)

Mümtaz’ın duyduğu şeyi belirtiyor. Öznenin eyleminin amaçladığı ögedir.

“onun, bütün gece vücudunda duyduğu yakınlığı/nın/ ver-”

Birinci Derece Belirten/Özne: “onun, bütün gece vücudunda duyduğu yakınlığı” (Ad Tamlaması)

Etkin öznedir. Mümtaz’a duygu veren onun, bütün gece vücudunda duyduğu yakınlığıdır.

“bütün gece vücudunda duy-”

Sıfat Tamlaması Zaman Belirteci: “bütün gece” (Sıfat Tamlaması)

“bütün gece” bir gecelik sürede devam etmiş eylemin zamanını gösteriyor. Akçataş’a göre, ZT+Y yapısı, belirli aralıkta ayrıntılı süreklilik gösterir: “Yarım yüzyıllık kadın bütün gün taze bir gelin gibi oradan oraya keklik gibi sekidi durdu.” (H’den aktaran Akçataş, 2005: 139).

“bütün gün” + “sekidi durdu” “ZT+Y” yapısı, bir günlük sürede devam etmiş eylemin zamanını belirlemiştir. Süreklilik, belli bir zaman aralığında gösterilerek ayrıntılı zaman bilgisi verilmiştir. “bütün gün” zaman belirteci, sürekliliğin bir gün boyunca aralıksız sürdüğünü belirtmiştir (Akçataş, 2005: 139).

+DA Bulunma Belirteci: [onun(Mümtaz’ın)] vücudunda (Ad Tamlaması ← +DA)

Mümtaz’ın onun yakınlığını nede duyduğunu bildiriyor.

26/5

“Uzun zaman, o gece birkaç kere olduğu gibi, onun kolları arasında, onun göğsü göğsünde ve saçları yüzünü örtmüş, yahut alını nefesiyle buğulu uyandı.”

İkinci Derece Belirten/GÖ (o(Mümtaz)) + Zaman Belirteci (uzun zaman) + İlgeç Benzerlik Belirteci -Açıklayıcısı (o gece birkaç kere olduğu gibi, onun kolları arasında, onun göğsü göğsünde ve saçları yüzünü örtmüş, yahut alını nefesiyle buğulu) → Eylem (uyandı)

“o gece birkaç kere ol-”

İkinci Derece Belirten/GÖ (o(uyanma)) + Sıfat Tamlaması Zaman Belirteci (o gece) + Sıfat Tamlaması Tarz Belirteci (birkaç kere) → Eylem(ol-)

“saçları yüzünü örtmüş”

Birinci Derece Belirten/Özne (saçları) +I Nesne Belirteni(yüzünü) → Eylem (örtmüş)

Açıklama:

Sıfat Tamlaması Zaman Belirteci: “uzun zaman”

“uyan-” eyleminin uzun süre devam etmiş olduğunu, süreklilik kazandığını bildiriyor.

İlgeç Benzerlik Belirteci: “o gece birkaç kere olduğu gibi” (İlgeç Öbeği)

Açıklayıcısı: Bağlama Öbeği Tarz Belirteci (Kısaltma Öbeği Tarz Belirteci + Kısaltma Öbeği Tarz Belirteci ← Sıralama Bağlacı (ve) -miş Tarz Belirteci ← Seçme Bağlacı (yahut) + Tarz Belirteci)

Kısaltma Öbeği Tarz Belirteci: “onun kolları arasında [olarak]”

Kısaltma Öbeği Tarz Belirteci: “onun göğsü göğsünde [olarak]”

-miş Tarz Belirteci: “saçları yüzünü örtmüş” (Belirteç İşlevli Yan Tümce)

Kısaltma Öbeği Tarz Belirteci₄: “alnı nefesiyle buğulu [olarak]”

Burada, “uyan-” eyleminin nasıl gerçekleştiği ilgeç benzerlik belirteci ve bu belirteci açıklayan tarz belirteçleriyle bildirilmiştir. İlgeç benzerlik belirteci, uyanmanın o geceki uyanmalara benzer gerçekleştiğini; tarz belirteçleri, uyanmanın hangi vaziyetlerde gerçekleştiğini bildirmiş.

“o gece birkaç kere ol-”

Sıfat tamlaması Zaman Belirteci: “o gece”

“o gece” zaman belirteci, eylemin gerçekleştiği zaman aralığını gösteriyor. Sıfat tamlaması yapısındaki bu zaman belirtecinin sıfatı olan “o”, geçmişte bir noktaya işaret etmiş; “gece” ise eylemin gerçekleştiği süreci göstermiştir. Akçataş’a göre, “o gün, o gece” zaman belirteçleri, belirli zamanda süreklilik bildirir (Akçataş, 2005: 140).

Sıfat Tamlaması Tarz Belirteci: “birkaç kere”

“birkaç kere” tarz belirteci, tekrarlama bildirerek nasıllık göstermektedir. Bu belirteç, eylemin tekrar ettiğini ve bu tekrarın belirsiz sayıda olduğunu bildiriyor.

“saçları yüzünü örtmüş”

Birinci Derece Belirten/Özne: “[onun (genç kızın)] saçları” (Ad Tamlaması)

Etkin öznedir. Mümtaz’ın yüzünü örtenin ne olduğunu belirtiyor.

+I Nesne Belirteni: “[onun (Mümtaz’ın)] yüzünü” (Ad Tamlaması ← +I)

Genç kızın saçlarının neyi örttüğünü belirtiyor. “Mümtaz’ın yüzü” öznenin eyleminden doğrudan etkilenmiştir.

26/6

“Genç kız ikide bir benirleyip uyanıyordu.”

Birinci Derece Belirten/Özne (genç kız) -Ip Tarz Belirteci (ikide bir benirleyip) → Eylem (uyanıyordu)

“ikide bir benirle-”

İkinci Derece Belirten/GÖ (o(genç kız)) + İkileme Tarz Belirteci (ikide bir) → Eylem (benirle-)

Açıklama:

Birinci Derece Belirten/Özne: “genç kız” (Sıfat Tamlaması)

Etkin öznedir. “uyan-” eylemini kimin gerçekleştirdiğini belirtiyor. Anlam açısından, özne kendi istenci olmadığı halde durum değiştiriyor.

-Ip Tarz Belirteci: “ikide bir benirleyip” (Belirteç işlevli Yan Tümce)

“uyan-” eylemini nasıllık göstererek niteliyor. Belirteç işlevli yan tümce, burada, “-Ip” eki getirilerek kurulmuş. Bu ek, “nasıl” sorusuna yanıt veren işleviyle kullanılmıştır. Akerson ve Ozil, bu ekle kurulan yan tümcelere belirteç yan tümceleri adını veriyorlar:

Bu yan tümceler, bir üst tümce içinde belirteç işlevi üstlenen yapılardır. Belirteçler, bir tümce içinde zaman, neden, nasıllık vb. gibi özellikler gösterirler. Türkçede belirteç işlevinde kullanılan yan tümceler, farklı biçimlerde karşımıza çıkar. Belirteç yan tümcelerinin, “-erek”, “-ince”, “-ip” vb. gibi özel ekleri vardır. “için”, “gibi” vb. gibi ilgeçlerle birlikte kullanılan yan tümceler de belirteç işlevi üstlenirler. Ayrıca “-de” ve “-den” durum ekleri olarak belirteç işlevi gören yan tümceler vardır. (Akerson ve Ozil, 1998: 339).

“ikide bir benirle-”

İkileme Tarz Belirteci: “ikide bir”

“benirle-” eylemini niteliyor. “ikide bir” bu eylemin tekrarlanarak gerçekleştiğini bildirmektedir.

26/7

“O zaman kesik, âdeta insan dışı hiçkırıklarla inliyordu.”

İkinci Derece Belirten/GÖ (o(genç kız)) + Zaman Belirteci (o zaman) +IA Tarz Belirteci (kesik, âdeta insan dışı hiçkırıklarla) → Eylem (inliyordu)

Açıklama:

Sıfat Tamlaması Zaman Belirteci: “o zaman”

Akçataş’a göre, “o zaman” sıfat tamlaması, metinde önce gelen cümlelerde belirlenen duruma bağlı olarak zamanı gösterir. İtibarı olarak bulunan belirleme zamanı, metin bütünlüğü içinde belirlenmelidir (Akçataş, 2005: 85). Burada, “o zaman” zaman belirteci, genç kızın ikide bir benirleyip uyandığı zaman kesik, âdeta insan dışı hiçkırıklarla inlediğini gösteriyor.

+IA Tarz Belirteci: “kesik, âdeta insan dışı hiçkırıklarla” (Sıfat Tamlaması ← +IA)

“inle-” eylemini nasıllık göstererek niteliyor. Genç kızın nasıl inlediğini bildirmektedir.

26/8

“Bu, belki annesinin dalgın sükûtu kadar acı bir şeydi.”

Birinci Derece Belirten/Özne (bu) ← Tahmin, İhtimal Bildiren Tümce Bağlayıcısı (belki) → Sıfat Tamlaması+Ek Eylem (annesinin dalgın sükûtu kadar acı bir şeydi)

Açıklama:

Birinci Derece Belirten/Özne: “bu” (işaret Zamiri)

“bu” zamiri, “genç kızın kesik, âdeta insan dışı hiçkırıklarla inlemesi”nin yerini tutuyor. Annesinin dalgın sükûtu kadar acı bir şey olan genç kızın bu inlemesidir.

26/9

“Fakat uykuya dalar dalmaz, bacakları ve kollarıyla Mümtaz’ı kavırıyor, sanki annesinin koynundan zorla çekiyor, yüzü bütün bir saç ve nefes kalabalığıyla

yüzüne geçiyor, yahut onu göğsünün tam ortasına çekip bastırıyordu.”

EÖ₁

Zıtlık Bildiren Tümce Bağlayıcısı (fakat) + İkinci Derece Belirten/GÖ (o(genç kız)) -r ...-mAz Zaman Belirteci (uykuya dalar dalmaz) +IA Vasıta Belirteci (bacakları ve kollarıyla) +I Nesne Belirteni (Mümtaz'ı) → Eylem (kavıyor)

EÖ₂

Benzerlik Bildiren Tümce Bağlayıcısı (sanki) + İkinci Derece Belirten/GÖ (o(genç kız)) +DAn Ayrılma Belirteci (annesinin koynundan) +IA Tarz Belirteci (zorla) → Eylem (çekiyor)

EÖ₃

Birinci Derece Belirten/Özne (yüzü) +IA Vasıta Belirteci (bütün bir saç ve nefes kalabalığıyla) +A Etki Belirteci (yüzüne) → Eylem (geçiyor)

EÖ₄

Seçme Bağlacı (yahut) + İkinci Derece Belirten/GÖ (o(genç kız)) +I Nesne Belirteni (onu) -Ip Tarz Belirteci (göğsünün tam ortasına çekip) → Eylem (bastırıyordu)

“göğsünün tam ortasına çek-”

İkinci Derece Belirten/GÖ (o(genç kız)) + A Yönelme Belirteci (göğsünün tam ortasına) → Eylem (çek-)

Açıklama:

EÖ₁

-r ...-mAz Zaman Belirteci: “uykuya dalar dalmaz” (Belirteç İşlevli Yan Tümce)

Burada, belirteç işlevli yan tümce, “-r ...-mAz” eki getirilerek kurulmuştur. “uykuya dalar dalmaz” zaman belirteci, “kavra-” eyleminin “uykuya dal-” eyleminden hemen sonra gerçekleştiğini gösteriyor. Akçataş’a göre, bu yapıdaki zaman belirteçleri, eylemin gerçekleşme zamanını tezlik bakımından belirler: “O bir köşeye çekilir çekilmez, oda, suyu çekilmiş bir havuza dönüyor.” (KK, 23’den

aktaran Akçataş, 2005: 146). Akçataş'a göre, burada, "dönüyor" yüklemine süreklilik anlamı, "çekilir çekilmez" belirteç tümleci ile geniş zamanın sürekliliğinde tezlilik şeklinde yeniden düzenlenmiştir. "dön-" eylemi, geniş zamanın bulunulan kısımlarında gerçekleşir. Ancak bulunulan anlar, "köşeye çekilme" zamanlarıyla sınırlandırılmış ve iki eylem arasında geçen süre en aza indirilerek tezlilik şeklinde bir zamanlama yapılmıştır. "o" öznesindeki değişim, gerçekleşir gerçekleşmez, "oda" öznesindeki değişim oluşmaktadır. Bu sebep-sonuç ilişkisi, süre kısalığı bakımından vurgulanmıştır (Akçataş, 2005: 146).

+IA Vasıta Belirteci: "bacakları ve kollarıyla" (Bağlama Grubu (Ad Tamlaması ([onun(genç kızın)] bacakları) + Ad Tamlaması ([onun(genç kızın)] kolları)) ← +IA)

Vasıta göstermektedir. Özne, "kavra-" eylemini bacakları ve kolları vasıtasıyla yapıyor.

+I Nesne Belirteni: "Mümtaz'ı" (Özel Ad ← +I)

Öznenin eyleminden doğrudan etkileneni belirtiyor. Uzun'a göre, nesne, etkilenen(işten etkilenen) ve konu(bir devinimde, bir oluşta yer alan ama etkilenmeyen) olmak üzere iki rol yüklenir. "Çocuk kuşu yaraladı." örneğinde etkilenen; "Erol sevgilisini düşünüyor." örneğinde konu rolü yüklenir (Uzun, 2000: 105).

EÖ₂

+DAn Ayrılma Belirteci: "annesinin koynundan" (Ad Tamlaması ← +DAn)

Bu belirteç, genç kızın Mümtaz'ı nereden çektiğini bildiriyor.

+IA Tarz Belirteci: "zorla" (Ad ← +IA)

"zorla" belirteci, "çek-" eylemini nasıllık göstererek nitelemektedir. Genç kızın Mümtaz'ı nasıl çektiğini bildiriyor.

EÖ₃

Birinci Derece Belirten/Özne: "[onun(genç kızın)] yüzü" (Ad Tamlaması)

Etkin öznedir. Anlam açısından ise, özne, genç kızın yüzünün Mümtaz'ın

yüzüne geçme niyeti olamayacağından kendi istenci dışında bir durumda bulunuyor.

+IA Vasıta Belirteci: “bütün bir saç ve nefes kalabalığıyla” (Sıfat Tamlaması ← +IA)

Genç kızın yüzünün bütün bir saç ve nefes kalabalığı vasıtasıyla Mümtaz’ın yüzüne geçtiğini bildiriyor.

+A Etki Belirteci: “[onun(Mümtaz’ın)] yüzüne” (Ad Tamlaması ← +A)

“Yüzü bütün bir saç ve nefes kalabalığıyla yüzüne geçiyor.” EÖ’sünde “geç-” eylemi temel anlamıyla kullanılmıyor. “geç-” eylemi yerine “yapış-” eylemi kullanılırsa, “+A” ekli öge kullanılması zorunludur. “+A” ekli zorunlu belirteç tümleçlerinin tümcelerde nesne olarak görev yaptığı da belirtilmektedir (Boz, 2007: 77). Burada, “+A” ekli öge, öznenin eyleminden etkilenen öge konumundadır.

EÖ₄

+I Nesne Belirteni: “onu” (Şahıs Zamiri ← +I)

Öznenin eyleminin doğrudan etkilediği ögedir. Burada, “o” zamiri, “Mümtaz” adının yerini tutuyor. Mümtaz, öznenin gerçekleştirdiği eylemden doğrudan etkilenmiştir.

-Ip Tarz Belirteci: “göğsünün tam ortasına çekip” (Belirteç işlevli Yan Tümce)

Burada, belirteç işlevli yan tümce, “-Ip” eki getirilerek kurulmuştur. “bastır-” eylemini nasıllık göstererek niteliyor. Yan tümcenin eylemi “çek-” ile üst tümcenin eylemi “bastır-”, aynı kişi tarafından gerçekleştiriliyor. Yan tümceyle üst tümcenin öznesi ortak olduğu için yan tümcede özne yeri boş bırakılmıştır.

“göğsünün tam ortasına çek-”

+A Yönelme Belirteci: “göğsünün tam ortasına” (Ad Tamlaması ← +A)

“çek-” eyleminin yönünü bildiriyor. Bu belirtecin yönelme işlevi, {Ad}+{A} {doğru} yapısıyla test edilebilir (Boz, 2007: 82, 92).

26/10

“Mümtaz sık sık bir kucaklayıştan veya iniltilerden uyandıkça, bu yabancı

ve bilinmedik iştahlarla dolu vücudu bu kadar kendisiyle iç içe görmekten şaşırıyor, bütün vücuduyla, bir akşam evvel ilk tecrübesini yaptığı ölümden başka türlü ölmeğe hazır bu vücut, yaklaştığı her şeyi âdeta nefesinde yumuşak bir maden gibi eriten bu nefes, bu acayip ve gergin yüz onu korkutuyor, hâlâ yanmakta devam eden gaz lambasının ışığında gözlerinin kendinde olmayan pırıltısını görmemek için gözlerini yumuyordu.”

EÖ₁

Birinci Derece Belirten/Özne (Mümtaz) -DİkçA Zaman Belirteci (sık sık bir kucaklayıştan veya iniltilerden uyandıqça) +DAn Neden Belirteci (bu yabancı ve bilinmedik iştahlarla dolu vücudu bu kadar kendisiyle iç içe görmekten) → Eylem (şaşıyor)

EÖ₂

Birinci Derece Belirten/Özne (bütün vücuduyla, bir akşam evvel ilk tecrübesini yaptığı ölümden başka türlü ölmeğe hazır bu vücut, yaklaştığı her şeyi âdeta nefesinde yumuşak bir maden gibi eriten bu nefes, bu acayip ve gergin yüz) +I Nesne Belirteni (onu) → Eylem (korkutuyor)

EÖ₃

Birinci Derece Belirten/Özne (Mümtaz) + İlgeç Neden Belirteci (hâlâ yanmakta devam eden gaz lambasının ışığında gözlerinin kendinde olmayan pırıltısını görmemek için) +I Nesne Belirteni (gözlerini) → Eylem (yumuyordu)

“sık sık bir kucaklayıştan veya iniltilerden uyan-”

İkinci Derece Belirten/GÖ (o(Mümtaz) + İkileme Tarz Belirteci (sık sık) +DAn Neden Belirteci (bir kucaklayıştan ve iniltilerden) → (uyan-)

“bu yabancı ve bilinmedik iştahlarla dolu vücudu bu kadar kendisiyle iç içe gör-”

İkinci Derece Belirten/GÖ (o(Mümtaz) +I Nesne Belirteni (bu yabancı ve bilinmedik iştahlarla dolu vücudu) + İlgeç Miktar Belirteci (bu kadar) +IA Birliktelik Belirteci (kendisiyle) + İkileme Tarz Belirteci (iç içe) → Eylem (gör-)

“bütün vücuduyla, bir akşam evvel ilk tecrübesini yaptığı ölümden başka

türlü öl-”

İkinci Derece Belirten/GÖ (o(bu vücut)) + Sıfat Tamlaması Tarz Belirteci (bütün vücuduyla, bir akşam evvel ilk tecrübesini yaptığı ölümden başka türlü) → Eylem (öl-)

“bütün vücuduyla, bir akşam evvel ilk tecrübesini yap-”

İkinci Derece Belirten/GÖ (o(Mümtaz)) +IA Vasıta Belirteci (bütün vücuduyla) + İlgeç Zaman Belirteci (bir akşam evvel) + I Nesne Belirteni (ilk tecrübesini) → Eylem (yap-)

“yaklaştığı her şeyi âdeta nefesinde yumuşak bir maden gibi erit-”

İkinci Derece Belirten/GÖ (o(bu nefes)) +I Nesne Belirteni (yaklaştığı her şeyi) ← Benzerlik Bildiren Tümce Bağlayıcısı (âdeta) +DA Bulunma Belirteci (nefesinde) + İlgeç Benzerlik Belirteci (yumuşak bir maden gibi) → Eylem (erit-)

“hâlâ yanmakta devam eden gaz lambasının ışığında gözlerinin kendinde olmayan pırıltısını görme-”

İkinci Derece Belirten/GÖ (o(Mümtaz)) +DA Bulunma Belirteci (hâlâ yanmakta devam eden gaz lambasının ışığında) +I Nesne Belirteni (gözlerinin kendinde olmayan pırıltısını) → Eylem(görme-)

“hâlâ yan-”

İkinci Derece Belirten/GÖ (o(gaz lambası)) + Yalın Zaman Belirteci (hâlâ) → Eylem (yan-)

Açıklama:

EÖ₁

Birinci Derece Belirten/Özne: “Mümtaz” (Özel Ad)

Etkin öznedir. “şaşır-” eylemi, durum bildirir. Burada, özne kendi istenci dışında bu durumda bulunuyor. Mümtaz, niyet ettiği bir eylemi gerçekleştirmemiştir.

-DIKÇA Zaman Belirteci: “sık sık bir kucaklayıştan veya iniltilerden uyandıkça” (Belirteç işlevli Yan Tümce)

Burada, “şaşır-” eyleminin zamanı, “sık sık bir kucaklayıştan veya

iniltilerden uyandıkça” zaman belirteciyle “uyan-” eylemine göre itibarî olarak belirlenmiştir. “şaşır-” eylemi, Mümtaz sık sık bir kucaklayıştan veya iniltilerden uyandığı zaman gerçekleşerek süreklilik kazanmıştır. Akçataş’a göre “-DIkçA” eki getirilerek kurulmuş belirteç işlevli yan tümceden oluşan zaman belirteçleri eyleme dayalı itibarî süreklilik gösterebilir (Akçataş, 2005:125).

+DAn Neden Belirteci: “bu yabancı ve bilinmedik iştahlarla dolu vücudu bu kadar kendisiyle iç içe görmekten” (Ad İşlevli Yan Tümce ← +DAn)

Burada, +DAn belirteci neden göstermektedir. Mümtaz, bu yabancı ve bilinmedik iştahlarla dolu vücudu bu kadar kendisiyle iç içe gördüğü için şaşırıyor. Akerson ve Ozil, buradaki gibi olan yan tümceleri “Özne ve Belirteç Yan Tümceleri” grubuna dâhil ediyor: “Bu yan tümceler bir temel tümce içinde özne ve tümleç olabilen yapılardır. Bunların hepsi adlaştırma işlemi uygulanarak oluşturulan tümcelerdir. Bazılarına boş alan açma işlemi de uygulanır. Özne ve tümleç yan tümceleri önermelerin fiillerine “-iş”, “-dik(diği)”, “-me”, “-ecek(eceği)” ve “-mek” ekleri getirilerek adlaştırılır.” (Akerson ve Ozil, 1998: 335). Burada, “-mAk” eki getirilerek adlaştırılan yan tümcenin eylemi, “+DAn” eki almış. Üst tümceyle öznesi ortak olduğu için bu yan tümcede özne yeri boş bırakılmıştır.

EÖ₂

Bağlamalı Birinci Derece Belirten/Özne: Birinci Derece Belirten/Özne₁+
Birinci Derece Belirten/Özne₂+ Birinci Derece Belirten/Özne₃

Birinci Derece Belirten/Özne₁: “bütün vücuduyla, bir akşam evvel ilk tecrübesini yaptığı ölümden başka türlü ölmeğe hazır bu vücut” (Sıfat Tamlaması)

Birinci Derece Belirten/Özne₂: “yaklaştığı her şeyi âdeta nefesinde yumuşak bir maden gibi eriten bu nefes” (Sıfat Tamlaması)

Birinci Derece Belirten/Özne₃: “bu acayip ve gergin yüz” (Sıfat Tamlaması)

Etkin öznedir. Anlam açısından ise, özne, kendi istenci olmadan bir duruma yol açıyor.

+I Nesne Belirteni: “onu” (Şahıs Zamiri ← +I)

“o” zamiri, burada, “Mümtaz” adı yerine kullanılmıştır. Mümtaz, öznenin eyleminden doğrudan etkileniyor.

EÖ₃

İlgeç Neden Belirteci: “hâlâ yanmakta devam eden gaz lambasının ışığında gözlerinin kendinde olmayan pırıltısını görmemek için” (İlgeç Öbeği)

Öznenin eyleminin nedenini bildiriyor. Mümtaz, hâlâ yanmakta devam eden gaz lambasının ışığında genç kızın gözlerinin kendinde olmayan pırıltısını görmek istemediğinden dolayı gözlerini yummuştur.

+I Nesne Belirteni: “[onun(Mümtaz’ın)) gözlerini” (Ad Tamlaması ← +I)

Öznenin eyleminden doğrudan etkilenenin ne olduğunu belirtiyor.

“sık sık bir kucaklayıştan veya iniltilerden uyan-”

İkileme Tarz Belirteci: “sık sık”

“sık sık” tarz belirteci tekrarlama bildirir. Korkmaz’a göre, tekrarlama bildiren tarz belirteçleri, oluş ve kılışın tekrarlanarak gerçekleştiğini bildiren, gereğinde oluş ve kılışa pekiştirme ve süreklilik işlevi katan belirteçlerdir (Korkmaz, 2007: 513). Burada, “sık sık” belirteci, “uyan-” eyleminin süreklilik kazandığını gösteriyor. Bu süreklilik çok tekrarla oluşmuştur.

Bağlamalı +DAn Neden Belirteci: +DAn Neden Belirteci₁ ← Seçme Bağlacı (veya) +DAn Neden Belirteci₂

+DAn Neden Belirteci₁: “bir kucaklayıştan” (Sıfat Tamlaması ← +DAn)

+DAn Neden Belirteci₂: “iniltilerden” (Ad Tamlaması ← +DAn)

+DAn belirteci, burada, “uyan-” eyleminin nedenini gösteriyor. Bir kucaklayış veya iniltiler, Mümtaz’ın uyanmasına neden olmuştur.

“bu yabancı ve bilinmedik iştahlarla dolu vücudu bu kadar kendisiyle iç içe gör-”

+I Nesne Belirteni: “bu yabancı ve bilinmedik iştahlarla dolu vücudu” (Sıfat Tamlaması ← +I)

Öznenin eyleminin doğrudan etkilediği değil, öznenin eylemle amaçladığı

ögedir. “Mümtaz’ın bu yabancı ve bilinmedik iştahlarla dolu vücudu görmesi” bu vücudu etkilemez.

İlgeç Miktar Belirteci: “bu kadar” (İlgeç Öbeği)

“bu kadar” belirteci, “gör-” eylemini miktar, derece göstererek niteliyor.

+IA Birliktelik Belirteci: “[onun(Mümtaz’ın)] kendisiyle (Ad Tamlaması ← +IA)

+IA belirteci, burada, birliktelik gösterme işlevi gerçekleştirmiş. Mümtaz, bu yabancı ve bilinmedik iştahlarla dolu vücudu kendisiyle bir arada, kendisiyle birlikte görüyor.

İkileme Tarz Belirteci: “iç içe”

Bu belirteç, eylemi nasıllık göstererek niteliyor. Mümtaz’ın bu yabancı ve bilinmedik iştahlarla dolu vücudu ne şekilde görmüş olduğunu bildirmektedir.

“bütün vücuduyla, bir akşam evvel ilk tecrübesini yaptığı ölümden başka türlü öl-”

Sıfat Tamlaması Tarz Belirteci: “bütün vücuduyla, bir akşam evvel ilk tecrübesini yaptığı ölümden başka türlü”

Bu belirteç, buradaki, “öl-” eyleminin, Mümtaz’ın bütün vücuduyla, bir akşam evvel ilk tecrübesini yaptığı ölümden farklı gerçekleşeceğini bildiriyor.

“bütün vücuduyla, bir akşam evvel ilk tecrübesini yap-”

+IA Vasıta Belirteci: “[onun(Mümtaz’ın)] bütün vücuduyla” (Ad Tamlaması ← +IA)

Öznenin eylemi ne vasıtasıyla gerçekleştirdiğini bildiriyor. Mümtaz ölümün ilk tecrübesini bütün vücuduyla yapmıştır.

İlgeç Zaman Belirteci: “bir akşam evvel” (İlgeç Öbeği)

“bir akşam evvel” zaman belirteci, eylemin gerçekleşme zamanını öncelik ilişkisiyle belirliyor. Mümtaz ölümün ilk tecrübesini bulunulan zamandan bir akşam önce gerçekleştirmiştir.

+I Nesne Belirteni: “[onun(ölümün)] ilk tecrübesini” (Ad Tamlaması ← +I)

Akerson ve Ozil'e göre, "yap-", "gör-", "bil-" gibi eylemlerin, dilbilgisi açısından doğru bir tümce kurabilmek için öznenin yanı sıra nesneye ihtiyacı vardır (Akerson ve Ozil, 1998: 76). Burada, "ölümün ilk tecrübesi" öznenin eylemle amaçladığı ögedir.

"yaklaştığı her şeyi âdeta nefesinde yumuşak bir maden gibi erit-"

+I Nesne Belirteni: "yaklaştığı her şeyi" (Sıfat Tamlaması ← +I)

Bu nefesin neyi erittiğini belirtiyor. Bu nefesin yaklaştığı her şey, öznenin gerçekleştirdiği eylemden doğrudan etkileniyor.

+DA Bulunma Belirteci: "[onun(bu nefesin)] nefesinde" (Ad Tamlaması ← +DA)

Bu nefesin, yaklaştığı her şeyi nede erittiğini bildiriyor.

İlgeç Benzerlik Belirteci: "yumuşak bir maden gibi" (İlgeç Öbeği)

Burada, ilgeç benzerlik belirteci, karşılaştırmaya dayalı bir benzerlik ilişkisi kurmuştur. Bu nefesin yaklaştığı her şeyin erimesi, yumuşak bir madenin erimesine benziyor.

"hâlâ yanmakta devam eden gaz lambasının ışığında gözlerinin kendinde olmayan pırıltısını görme-"

+DA Bulunma Belirteci: "hâlâ yanmakta devam eden gaz lambasının ışığında" (Ad Tamlaması ← +DA)

Mümtaz, hâlâ yanmakta devam eden gaz lambasının ışığının bulunduğu yerde genç kızın gözlerinin kendinde olmayan pırıltısını görüyor, görmemek için gözlerini yumuyor. Bu belirteçle ışığın olduğu yerde "görme-" eyleminin gerçekleştirilmeye çalışıldığı bildirilmiş.

+I Nesne Belirteni: "gözlerinin kendinde olmayan pırıltısını" (Ad Tamlaması ← +I)

Öznenin eyleminin doğrudan etkilediği değil, öznenin eylemle amaçladığı ögedir. Mümtaz'ın genç kızın gözlerinin kendinde olmayan pırıltısını görmemesi, bu pırıltıyı etkilemez.

"hâlâ yan-"

Yalın Zaman Belirteci: “hâlâ”

“hâlâ” zaman belirteci, “yan-“ eyleminin başlamış olduğunu, bir süre devam ettiğini ve eylemin kazanmış olduğu sürekliliğin halen devam ettiğini bildiriyor. Akçataş’a göre bu belirtecin gösterdiği sürekliliğin gelecekte devam edip etmeyeceği sonraki cümlelerde verilir (Akçataş, 2005: 44).

26/11

“Sanki kendi başına işleyen bu ten iştahının, bu sıcak sokuluşun ve onların boşluğunu tam zıddıyla dolduran iniltilerin hiç tatmadığı cinsten bir büyüsü vardı.”

Benzerlik Bildiren Tümce Bağlayıcısı (sanki) + Birinci Derece Belirten/Özne (kendi başına işleyen bu ten iştahının, bu sıcak sokuluşun ve onların boşluğunu tam zıddıyla dolduran iniltilerin hiç tatmadığı cinsten bir büyüsü) → Ad+Ek Eylem (vardı)

“kendi başına işle-”

İkinci Derece Belirten/GÖ (o(bu ten iştahı)) +A Tarz Belirteci (kendi başına) → Eylem (işle-)

“onların boşluğunu tam zıddıyla doldur-”

İkinci Derece Belirten/GÖ (onlar(iniltiler)) +I Nesne Belirteni (onların boşluğunu) +IA Tarz Belirteci (tam zıddıyla) → Eylem (doldur-)

“hiç tatma-”

İkinci Derece Belirten/GÖ (o(Mümtaz)) + Yalın Miktar Belirteci (hiç) → Eylem (tatma-)

Açıklama:

Birinci Derece Belirten/Özne: “kendi başına işleyen bu ten iştahının, bu sıcak sokuluşun ve onların boşluğunu tam zıddıyla dolduran iniltilerin hiç tatmadığı cinsten bir büyüsü” (Ad Tamlaması)

“iştah, sokuluş ve iniltiler” bir “büyü”ye sahiptir. “var/yok” sözcüklerinin, buradaki gibi, sahip olma anlamı taşıdığı tümcelerde özne bir tamlamadan oluşur (Akerson ve Ozil, 1998: 74).

“kendi başına işle-”

+A Tarz Belirteci: “kendi başına” (Ad Tamlaması ← + A)

“kendi başına” belirteci, “işle-” eylemini nasıllık göstererek niteliyor. Ten iştahını, bu eylemi, yalnız başına gerçekleştiriyor.

“onların boşluğunu tam zıddıyla doldur-”

+I Nesne Belirteni: “onların boşluğunu” (Ad Tamlaması ← +I)

Öznenin eylemle amaçladığı ögedir. İniltilerin neyi doldurduğunu belirtiyor.

+IA Tarz Belirteci: “[onun] tam zıddıyla” (Ad Tamlaması ← +IA)

“tam zıddıyla” belirteci, boşluğun nasıl doldurulduğunu bildiriyor.

26/12

“Onun için bir türlü bu kucaklayıştan kendisini kurtaramıyor, ılık ve kokulu bir suda uyumuş yorgun bir insanın hem boğulmaktan korkan hem de uykunun uyuşukluğundan kendisini bir türlü kurtaramayan o garip ve ikizli haliyle onlara kendisini terkediveriyordu.”

EÖ₁

İkinci Derece Belirten/GÖ (o(Mümtaz)) + İlgeç Neden Belirteci (onun için) +Sıfat Tamlaması Tarz Belirteci (bir türlü) +DAn Ayrılma Belirteci (bu kucaklayıştan) +I Nesne Belirteni (kendisini) → Eylem (kurtaramıyor)

EÖ₂

İkinci Derece Belirten/GÖ (o(Mümtaz)) +IA Tarz Belirteci (ılık ve kokulu bir suda uyumuş yorgun bir insanın hem boğulmaktan korkan hem de uykunun uyuşukluğundan kendisini bir türlü kurtaramayan o garip ve ikizli haliyle) +A Yönelme Belirteci (onlara) +I Nesne Belirteni (kendisini) → Birleşik Eylem (terkediveriyordu)

“ılık ve kokulu bir suda uyumuş yorgun bir insan/ın/ /hem/ boğulmaktan kork-”

Birinci Derece Belirten/Özne (ılık ve kokulu bir suda uyumuş yorgun bir

insan) +DAn Neden Belirteci (boğulmaktan) → Eylem (kork-)

“[ılık ve kokulu bir suda uyumuş yorgun bir insan] uykunun uyuşukluğundan kendisini bir türlü kurtarama-”

Birinci Derece Belirten/Özne (ılık ve kokulu bir suda uyumuş yorgun bir insan) +DAn Ayrılma Belirteci (uykunun uyuşukluğundan) +I Nesne Belirteni (kendisini) +Sıfat Tamlaması Tarz Belirteci (bir türlü) → Eylem (kurtara-)

“ılık ve kokulu bir suda uyu-”

İkinci Derece Belirten/GÖ (o(yorgun bir insan)) +DA Bulunma Belirteci (ılık ve kokulu bir suda) → Eylem (uyu-)

Açıklama:

EÖ₁

İlgeç Neden Belirteci: “onun için” (İlgeç Öbeği)

“onun için” belirteci, “kurtarama-” eyleminin nedenini bildiriyor. Mümtaz’ın bu kucaklayıştan kendisini kurtaramamasının nedeni, bu kucaklayışın hiç tatmadığı cinsten bir büyüye sahip olmasıdır. Metnin önceki tümcelerinde verilen eylemin nedeni burada zamirle gösterilmiştir.

Sıfat Tamlaması Tarz Belirteci: “bir türlü”

“bir türlü” belirteci, nasıllık göstererek “kurtarama-” eylemini niteliyor. Mümtaz’ın “kurtarma” eylemini hiçbir şekilde gerçekleştiremediğini bildiriyor.

+DAn Ayrılma Belirteci: “bu kucaklayıştan” (Sıfat Tamlaması ← +DAn)

Burada, eylem olumlu düşünülürse, öznenin konum değişikliği söz konusu oluyor. Mümtaz’ın kucaktan ayrılması ifade edilmiş olur. Bu belirteç, eylem olumsuz olduğu için ayrılmama bildiriyor.

+I Nesne Belirteni: “[onun(Mümtaz’ın)] kendisini” (Ad Tamlaması ← +I)

Korkmaz’a göre, “kendi” zahirinin yapılan işin yapana dönüşünü gösteren bir işlevi vardır (Korkmaz, 2003: 415). Burada, öznenin eyleminden etkilenen öznenin kendisidir.

EÖ₂

+IA Tarz Belirteci: “ılık ve kokulu bir suda uyumuş yorgun bir insanın hem boğulmaktan korkan hem de uykunun uyuşukluğundan kendisini bir türlü kurtaramayan o garip ve ikizli haliyle” (Ad Tamlaması ← +IA)

+IA belirteci, burada, “nasıl” sorusuna yanıt veren işleviyle kullanılmıştır. “terk etme” eyleminin hangi durumda gerçekleştiğini bildiriyor.

+A Yönelme Belirteci: “onlara” (Şahıs Zamiri ← +A)

+A belirteci, burada, yönelme bildirme işleviyle kullanılmış. Mümtaz’ın kendisini “neye” terk ettiğini, “neye” bıraktığını bildiriyor.

“ılık ve kokulu bir suda uyumuş yorgun bir insan/ın/ /hem/ boğulmaktan kork-”

Birinci Derece Belirten/Özne: “ılık ve kokulu bir suda uyumuş yorgun bir insan” (Sıfat Tamlaması)

Etkin öznedir. “ılık ve kokulu bir suda uyumuş yorgun bir insan”, burada, “kork-” eylemini gerçekleştireni belirtiyor. “kurtarama-” eylemini gerçekleştireni de belirttiği için “ortak özne” olma özelliği taşır.

+DAn Neden Belirteci: “boğulmaktan” (Adeylem ← +DAn)

Ilık ve kokulu bir suda uyumuş yorgun bir insanın korkma nedenini bildiriyor.

“[ılık ve kokulu bir suda uyumuş yorgun bir insan] uykunun uyuşukluğundan kendisini bir türlü kurtarama-”

+DAn Ayrılma Belirteci: “uykunun uyuşukluğundan” (Ad Tamlaması ← +DAn)

Ilık ve kokulu bir suda uyumuş yorgun bir insanın kendisini neden kurtaramadığını bildiriyor. Özne, uykunun uyuşukluğundan ayrılamıyor.

“ılık ve kokulu bir suda uyu-”

+DA Bulunma Belirteci: “ılık ve kokulu bir suda” (Sıfat Tamlaması ← +DA)

Yorgun bir insanın nede uyuduğunu bildiriyor.

26/13

“Bu, o zamana kadar tatmadığı bir duyguydu.”

Birinci Derece Belirten/Özne (bu) → Sıfat Tamlaması+Ek Eylem (o zamana kadar tatmadığı bir duyguydu)

“o zamana kadar tatma-”

İkinci Derece Belirten/GÖ (o(Mümtaz)) + İlgeç Zaman Belirteci (o zamana kadar) → Eylem (tatma-)

Açıklama:

İlgeç Zaman Belirteci: “o zamana kadar” (İlgeç Öbeği)

“o zamana kadar” zaman belirteci, “tatma-” eyleminin ne zamana kadar devam etmiş olduğunu bildiriyor. “o zaman” sıfat tamlaması, “tatmama” durumunun son bulup “tatma” durumuna geçiş zamanını göstermiştir.

26/14

“O zamana kadar muayyen duyuların ötesine geçmeyen vücudu, sanki yepyeni bir dünyaya açılmıştı; bir nevi sarhoşluk içinde vücudunun hiç bilmediği ve tanımadığı noktalarına, sade lezzet anları taşınıp duruyordu.”

EÖ₁

Birinci Derece Belirten/Özne (o zamana kadar muayyen duyuların ötesine geçmeyen vücudu) ← Benzerlik Bildiren Tümce Bağlayıcısı (sanki) +A Yönelme Belirteci (yepyeni bir dünyaya) → Eylem (açılmıştı)

EÖ₂

+DA Tarz Belirteci (bir nevi sarhoşluk içinde) +A Yönelme Belirteci (vücudunun hiç bilmediği ve tanımadığı noktalarına) + Birinci Derece Belirten/Özne (sade lezzet anları) → Birleşik Eylem (taşınıp duruyordu)

“O zamana kadar muayyen duyuların ötesine geçme-”

İkinci Derece Belirten/GÖ (o(Mümtaz’ın vücudu)) + İlgeç Zaman Belirteci (o zamana kadar) +A Yönelme Belirteci (muayyen duyuların ötesine) → Eylem

(geçme-)

Açıklama:

EÖ₁

Birinci Derece Belirten/Özne: “[onun(Mümtaz’ın)] o zamana kadar muayyen duyumların ötesine geçmeyen vücudu” (Ad Tamlaması)

Yepyeni bir dünyaya açılma süreci yaşanıyor. Anlam açısından, özne, kendi istenci dışında bu süreçte bulunuyor. “açıl- ” eylemi, “kendi kendine olma” ifadesi taşıyor. “aç-” eylemini yapan başka bir özne olsaydı, bu özne edilgen özne olurdu.

+A Yönelme Belirteci: “yepyeni bir dünyaya” (Sıfat Tamlaması ← + A)

“yepyeni bir dünyaya” belirteci, “açıl-” eyleminin yönünü belirlemiştir.

EÖ₂

+DA Tarz Belirteci: “bir nevi sarhoşluk içinde” (Ad Tamlaması ← +DA)

+DA belirteci, burada, eylemin hangi durumda gerçekleştiğini bildiriyor.

+A Yönelme Belirteci: “vücudunun hiç bilmediği ve tanımadığı noktalarına” (Ad Tamlaması ← +A)

Bu +A yönelme belirteci, “taşınıp dur-“ eyleminin yönünü belirlemiştir.

Birinci Derece Belirten/Özne: “sade lezzet anları” (Ad Tamlaması)

“taşınıp dur-” birleşik eyleminde “dur-” eylemi süreklilik ifade ediyor. Anlam açısından, özne, kendi istenci dışında belli bir sürece yol açıyor. “taşın-” eyleminde “kendi kendine olma” anlamı vardır. Eylemi yapan başka bir özne olmadığı için bu özne edilgen özne değildir.

“O zamana kadar muayyen duyumların ötesine geçme-”

İlgeç Zaman Belirteci: “o zamana kadar” (İlgeç Öbeği)

“o zamana kadar” zaman belirteci, “geçme-” eyleminin zamanını sınırlandırıyor. Bu belirteç, “geçmeme” durumunun ne zamana kadar devam ettiğini göstermiştir. Akçataş’a göre, “kadar” ilgeciyle kurulmuş ilgeç öbeği, sürekliliğin son sınırını ortaya koyarak zamanı belirleyebilir (Akçataş, 2005: 198).

+A Yönelme Belirteci: “muayyen duyumların ötesine” (Ad Tamlaması ← + A)

“muayyen duyumların ötesine” belirteci, eylemin yönünü gösteriyor. Boz’a göre, “üst, alt, yukarı, aşağı, üzeri, iç, dış, ön, arka vb.” sözcükler ad öbeği kurarak eylemin yönünü belirlerler (Boz, 2007: 82): “*Sultan’ın önüne* geçerek namluya fişek sürdü.” (Tahir 1992: 149’dan aktaran Boz, 2007: 83).

26/15

“İçinde bazı uyku sonlarını andıran çok lezzetli bir tükenme duygusu, hatta bu sıcak kavrayış ve sokuluşların içinde bir tükenme arzusu vardı.”

EÖ₁

+DA Bulunma Belirteci (içinde) + Birinci Derece Belirten/Özne (bazı uyku sonlarını andıran çok lezzetli bir tükenme duygusu) → Ad+Ek Eylem ([vardı])

EÖ₂

Üsteleme Bildiren Tümce Bağlayıcısı (hatta) +DA Bulunma Belirteci (bu sıcak sokuluş ve kavrayışların içinde) + Birinci Derece Belirten/Özne (bir tükenme arzusu) → Ad+Ek Eylem (vardı)

“bazı uyku sonlarını andır-”

İkinci Derece Belirten/GÖ (o(çok lezzetli bir tükenme duygusu)) +I Nesne Belirteni (bazı uyku sonlarını) → Eylem (andır-)

Açıklama:

EÖ₁

+DA Bulunma Belirteci: “[onun(Mümtaz’ın)] içinde” (Ad Tamlaması ← +DA)

Bu belirteç, bazı uyku sonlarını andıran çok lezzetli bir tükenme duygusunun nerede bulunduğunu bildiriyor. Bulunulan yeri gösterme işlevine sahiptir.

Birinci Derece Belirten/Özne: “bazı uyku sonlarını andıran çok lezzetli bir tükenme duygusu” (Sıfat Tamlaması)

Burada, özne, bir yerde bulunanı belirtiyor. Mümtaz'ın içinde bulunan bazı uyku sonlarını andıran çok lezzetli bir tükenme duygusudur.

EÖ₂

+DA Bulunma Belirteci: “bu sıcak sokuluş ve kavrayışların içinde” (Ad Tamlaması ← +DA)

“bu sıcak sokuluş ve kavrayışların içinde” belirteci, bir tükenme arzusunun bulunduğu yeri gösteriyor.

Birinci Derece Belirten/Özne: “bir tükenme arzusu” (Sıfat Tamlaması)

Bu sıcak sokuluş ve kavrayışların içinde var olan, bir tükenme arzusudur. Burada da özne bir yerde bulunanı belirtiyor.

“bazı uyku sonlarını andır-”

+I Nesne Belirteni: “bazı uyku sonlarını” (Sıfat Tamlaması ← +I)

Öznenin eyleminin doğrudan etkilediği öge değil, öznenin eylemle amaçladığı ögedir. “çok lezzetli bir tükenme duygusunun bazı uyku sonlarını andırması”, “bazı uyku sonları”nı etkilemez.

1.4. ROMANIN 37. SAYFASINDAKİ EYLEM ÖBEKLERİ

37/1

“Hatta kendisine o kadar dostluk gösteren evin büyük oğlunun aralarında bulunmadığını fark bile etmedi.”

Üsteleme Bildiren Tümce Bağlayıcısı (hatta) + İkinci Derece Belirten/GÖ (o(Mümtaz)) +I Nesne Belirteni (kendisine o kadar dostluk gösteren evin büyük oğlunun aralarında bulunmadığını) → Birleşik Eylem (fark ← Pekiştirme Bağlacı (bile) etmedi)

“kendisine o kadar dostluk gösteren evin büyük oğlu/nun/ aralarında bulunma-”

Birinci Derece Belirten/Özne (kendisine o kadar dostluk gösteren evin

büyük oğlu) +DA Bulunma Belirteci (aralarında) → Eylem (bulunma-)

“kendisine o kadar dostluk göster-”

İkinci Derece Belirten/GÖ (o(evin büyük oğlu)) +A Etki Belirteci (kendisine) + İlgeç Miktar Belirteci (o kadar) → Birleşik Eylem (dostluk göster-)

Açıklama:

+I Nesne Belirteni: “kendisine o kadar dostluk gösteren evin büyük oğlunun aralarında bulunmadığını” (Ad İşlevli Yan Tümce ← +İyelik ← +I)

Öznenin eyleminin doğrudan etkilediği öge değil, öznenin eylemle amaçladığı ögedir.

“kendisine o kadar dostluk gösteren evin büyük oğlu/nun/ aralarında bulunma-”

Birinci Derece Belirten/Özne: “kendisine o kadar dostluk gösteren evin büyük oğlu” (Sıfat Tamlaması)

Etkin öznedir. Aralarında bulunmayan kim olduğunu belirtiyor.

+DA Bulunma Belirteci: “[onların] aralarında” (Ad Tamlaması ← +DA)

Kendisine o kadar dostluk gösteren evin büyük oğlunun nerede bulunmadığını bildiriyor.

“kendisine o kadar dostluk göster-”

+A Etki Belirteci: “[onun(Mümtaz’ın)] kendisine” (Ad Tamlaması)

Bu belirteç, dostluk gösterilenin kim olduğunu belirtiyor. “Evin büyük oğlu dostluk göstermişti.” tümcesinde “kime” sorusunu akla getiren anlam boşluğu, “kendisine” ögesiyle doldurulmuştur. Bazı araştırmacılara göre, +A ekli öge, nesne görevi görür. Sinanoğlu, nesne görevi gören +A ekli ögeye -e’li nesne diyor (Sinanoğlu, 1957: 370). Sinanoğlu’ndan başka Boz da +A ekli nesne ögesinin varlığını kabul ediyor (Boz, 2007: 52).

İlgeç Miktar Belirteci: “o kadar” (İlgeç Öbeği)

“o kadar” belirteci, “dostluk göster-” eylemini miktar bildirerek nitelemiştir. “kadar” ilgeci, miktarda eşitlik bildiriyor.

37/2

“Garip bir tikslenme içindeydi.”

İkinci Derece Belirten/GÖ (o(Mümtaz)) → Ad Tamlaması+DA+Ek Eylem
(garip bir tikslenme içindeydi)

37/3

“Bu güneş gözlerine batıyor, paylaşamadığı bu neşe onu rahatsız ediyordu.”

EÖ₁

Birinci Derece Belirten/Özne (bu güneş) +A Etki Belirteci (gözlerine) →
Eylem (batıyor)

EÖ₂

Birinci Derece Belirten/Özne (paylaşamadığı bu neşe) +I Nesne Belirteni
(onu) → Birleşik Eylem (rahatsız ediyordu)

Açıklama:

EÖ₁

Birinci Derece Belirten/Özne: “bu güneş” (Sıfat Tamlaması)

Etkin öznedir. Mümtaz’ın gözlerine batmanı belirtiyor. Anlam açısından, özne, kendi istenci dışında bu duruma sebep oluyor.

+A Etki Belirteci: “[onun(Mümtaz’ın)] gözlerine” (Ad Tamlaması ← +A)

Bu güneşin neye battığını belirtiyor. “Mümtaz’ın gözleri” öznenin eyleminden doğrudan etkilenmiştir.

EÖ₂

Birinci Derece Belirten/Özne: “paylaşamadığı bu neşe” (Sıfat Tamlaması)

Etkin öznedir. Mümtaz’ı paylaşamadığı bu neşe rahatsız ediyor. Anlam açısından, öznenin kendi istenci söz konusu değildir.

+I Nesne Belirteni: “onu” (Şahıs Zamiri← +I)

Burada, “o” zamiri, “Mümtaz” adı yerine kullanılmış. Mümtaz, öznenin

eyleminden doğrudan etkileniyor.

37/4

“Çok karanlık, çok siyah bir yer istiyordu.”

İkinci Derece Belirten/GÖ (o(Mümtaz)) +Ø Nesne Belirteni (çok karanlık, çok siyah bir yer) → Eylem (istiyordu)

Açıklama:

+Ø Nesne Belirteni: “çok karanlık, çok siyah bir yer” (Sıfat Tamlaması)

“çok karanlık, çok siyah bir yer” öznenin eyleminden doğrudan etkilenmiyor. Öznenin eylemle amaçladığı ögedir. Mümtaz’ın çok karanlık, çok siyah bir yer istemesi, bu yeri etkilemez. Bu öge, “belirtisizlik” değeri taşıyor. Mümtaz’ın istediği çok karanlık, çok siyah herhangi bir yerdir.

Türkçede -i tümleci “-i” durum ekini taşır. Ama bazen biçimsel olarak -i ekinin kullanılmadığı da olur.

“Ahmet *bir kitap*-Ø aldı.”

“Ahmet *kitabı* aldı.”

Yukarıdaki tümcelerin birincisinde -i eki kullanılmamıştır. Bu kullanım -i tümlecini belirtisizlik kılmaktadır. Yani Ahmet ikinci tümcedeki gibi belli bir kitabı değil de, herhangi bir kitabı almıştır. -i ekinin birinci tümcede düşmüş olması, bu ögenin “belirtisizlik” değeri taşıdığını gösterir. Dilbilgisel işlev açısından, her iki -i tümleci arasında bir fark yoktur. “-i” eki, ister düşmüş olsun isterse düşmemiş olsun, “kitap /kitab-i” ögesi, yukarıdaki tümcelerin -i tümlecidir (Akerson ve Ozil, 1998: 76).

37/6

“Kuytu bir cami duvarının kenarında, güneşin girmediği, o billûr sazların insan talihiyle alay etmediği, arıların hayattan ve güneşten sarhoş, vızıldamadıkları, çocukların güneşte kırılmış ayna gibi insana batan berrak çılgınlıklarla gülüp konuşmadıkları bir yer...”

“güneş/in/ girme-”

Birinci Derece Belirten/Özne (güneş) → Eylem (girme-)

“o billûr sazlar/in/ insan talihiyle alay etme-”

Birinci Derece Belirten/Özne (o billûr sazlar) +IA Vasıta Belirteci (insan talihiyle) → Birleşik Eylem (alay etme-)

“arılar/ın/ hayattan ve güneşten sarhoş, vızıldama-”

Birinci Derece Belirten/Özne (arılar) + Ayrılma Öbeği Tarz Belirteci (hayattan ve güneşten sarhoş) → Eylem (vızıldama-)

“çocuklar/ın/ güneşte kırılmış ayna gibi insana batan berrak çığlıklarla gülüp konuşma-”

Birinci Derece Belirten/Özne (çocuklar) +IA Tarz Belirteci (güneşte kırılmış ayna gibi insana batan berrak çığlıklarla) → Birleşik Eylem (gülüp konuşma-)

“güneşte kırılmış ayna gibi insana bat-”

İkinci Derece Belirten/GÖ (onlar(berrak çığlıklar)) + İlgeç Benzerlik Belirteci (güneşte kırılmış ayna gibi) +A Etki Belirteci (insana) → Eylem (bat-)

“güneşte kırıl-”

İkinci Derece Belirten/GÖ (o(ayna)) +DA Bulunma Belirteci (güneşte)→ Eylem (kırıl-)

Açıklama:

“güneş/in/ girme-”

Birinci Derece Belirten/Özne: “güneş” (Ad)

Etkin öznedir. Girmeyenin ne olduğunu bildiriyor. Anlam açısından, özne, kendi istenci dışında bir durumda bulunuyor.

“o billûr sazlar/ın/ insan talihiyle alay etme-”

Birinci Derece Belirten/Özne: “o billûr sazlar” (Sıfat Tamlaması)

Etkin öznedir. İnsan talihiyle alay etmeyen, o billur sazlardır. Burada da öznenin kendi istenci söz konusu değildir.

+IA Vasıta Belirteci: “insan talihiyle” (Ad Tamlaması ← +IA)

O billur sazların neyle alay etmediğini bildiriyor. +IA belirteci, burada, vasıta belirleme görevindedir.

“arılar/ın/ hayattan ve güneşten sarhoş, vızıldama-”

Birinci Derece Belirten/Özne: “arılar” (Ad)

Hayattan ve güneşten sarhoş olarak vızıldamayanın arılar olduğunu belirtiyor. Etkin öznedir. Arılar kendi istenciyle bir durumu koruyor.

Ayrılma Öbeği Tarz Belirteci: “hayattan ve güneşten sarhoş”

“hayattan ve güneşten sarhoş” belirteci, nasıllık göstererek eylemi niteliyor. Arıların nasıl vızıldamadığını bildirmiştir.

“çocuklar/ın/ güneşte kırılmış ayna gibi insana batan berrak çılgınlarla gülüp konuşma-”

Birinci Derece Belirten/Özne: “çocuklar”(Ad)

Etkin öznedir. “çocuklar” kendi istenciyle “gülüp konuşmama” durumunda bulunuyor.

+IA Tarz Belirteci: “güneşte kırılmış ayna gibi insana batan berrak çılgınlarla” (Sıfat Tamlaması←+IA)

Burada, +IA belirteci “nasıl” sorusuna yanıt veren işleviyle kullanılmıştır. Çocukların nasıl gülüp konuşmadığını bildiriyor.

“güneşte kırılmış ayna gibi insana bat-”

İlgeç Benzerlik Belirteci: “güneşte kırılmış ayna gibi” (İlgeç Öbeği)

“güneşte kırılmış ayna gibi” belirteci, berrak çılgınlığın insana batışını güneşte kırılmış aynanın insana batışına benzetmek amacıyla kullanılmıştır.

+A Etki Belirteci: “insana” (Ad ← +A)

Burada, “ insan” öznenin eyleminden doğrudan etkileniyor.+ A belirteci, berrak çılgınlığın “kime” battığını bildirmiştir. Banguoğlu, az sayıda bazı eylemlerin anlamca geçişli olmakla beraber kime halini istediklerini belirterek; “Hemşire *hastaya* bakıyor.”, “Bu *çocuğa* kıymayın.”, “Kamyon *bir ineğe* çarptı.” ve “Çocuklar erkenden işe başladılar.” tümcelerini örnek verir. Sonra da +A ekli bu öğelere kime halli nesne, der (Banguoğlu, 1990: 528). Boz’a göre de + A ekli bazı öğeler, nesne işlevinde kullanılabilir (Boz, 20007: 52).

“güneşte kırıl-”

+DA Bulunma Belirteci: “güneşte”(Ad ← +DA)

Bu belirteç, aynanın güneşin bulunduğu bir yerde kırıldığını bildiriyor.

37/7

“Uzakta simsiyah cüssesini gördüğü vapur onun için hoşuna gidiyordu.”

Birinci Derece Belirten/Özne (uzakta simsiyah cüssesini gördüğü vapur) + İlgeç Neden Belirteci (onun için) → Birleşik Eylem (hoşuna gidiyordu)

“uzakta simsiyah cüssesini gör-”

İkinci Derece Belirten/GÖ (o(Mümtaz)) +DA Bulunma Belirteci (uzakta) +I Nesne Belirteni (simsiyah cüssesini) → Eylem (gör-)

Açıklama:

Birinci Derece Belirten/Özne: “uzakta simsiyah cüssesini gördüğü vapur” (Sıfat Tamlaması)

Mümtaz’ın hoşuna gidenin ne olduğunu belirtiyor.

İlgeç Neden Belirteci: “onun için” (İlgeç Öbeği)

Korkmaz’a göre, “için” ilgeci, kullanım biçimi bakımından ilgi durumu isteyen, görevi bakımından neden ilişkisi kuran bir ilgeçtir (Korkmaz, 2003:1062-1066). Burada, “için” ilgeciyle kurulmuş ilgeç öbeğinden oluşmuş “onun için” belirteci, uzakta simsiyah cüssesini gördüğü vapurun Mümtaz’ın hoşuna gitmesinin sebebini bildiriyor. Mümtaz, çok karanlık, çok siyah ve sessiz bir yer istediği için bu vapur hoşuna gidiyor.

“uzakta simsiyah cüssesini gör-”

+DA Bulunma Belirteci: “uzakta” (Ad ← +DA)

Mümtaz’ın vapurun simsiyah cüssesini gördüğü yeri bildiriyor.

+I Nesne Belirteni: “[onun(vapurun)] simsiyah cüssesini” (Ad Tamlaması ← +I)

“Mümtaz’ın vapurun simsiyah cüssesini görmesi”, “vapurun simsiyah cüssesini” etkilemez. Öznenin eyleminin doğrudan etkilediği öge değil, öznenin eylemle amaçladığı ögedir.

37/8

“Hiçbir şey konuşmamış, teşekkür bile etmemiş, sadece el ve yanak öperek, hattâ bütün bunları acele acele yaparak ayrılmıştı.”

EÖ₁

İkinci Derece Belirten/GÖ (o(Mümtaz)) +Ø Nesne Belirteni (hiçbir şey) → Eylem (konuşmamış)

EÖ₂

İkinci Derece Belirten/GÖ (o(Mümtaz)) → Birleşik Eylem (teşekkür ← Pekiştirme Bağlacı (bile) etmemiş)

EÖ₃

İkinci Derece Belirten/GÖ (o(Mümtaz)) + Bağlamalı -ArAk Tarz Belirteci (sadece el ve yanak öperek, hattâ bütün bunları acele acele yaparak) → Eylem (ayrılmıştı)

“sadece el ve yanak öperek”

İkinci Derece Belirten/GÖ (o(Mümtaz)) +CA Odak Belirteci (sadece) +Ø Nesne Belirteni (el ve yanak) → Eylem (öp-)

“bütün bunları acele acele yap-”

İkinci Derece Belirten/GÖ (o(Mümtaz)) +I Nesne Belirteni (bütün bunları) + İkileme Tarz Belirteci (acele acele) → Eylem (yap-)

Açıklama:

EÖ₁

+Ø Nesne Belirteni: “hiçbir şey” (Sıfat Tamlaması)

Mümtaz’ın ne konuşmadığını belirtiyor. Öznenin eylemle amaçladığı ögedir.

EÖ₃

Bağlamalı -ArAk Tarz Belirteci: -ArAk Tarz Belirteci₁ ← Üsteleme Bildiren Tümce Bağlayıcısı (hattâ) -ArAk Tarz Belirteci₂

-ArAk Tarz Belirteci₁: “sadece el ve yanak öperek” (Belirteç İşlevli Yan Tümce)

-ArAk Tarz Belirteci₂: “bütün bunları acele acele yaparak” (Belirteç işlevli Yan Tümce)

Öznenin eylemi nasıl gerçekleştirdiğini bildiriyor.

“sadece el ve yanak öperek”

+CA Odak Belirteci: “sadece” (Ad ← +CA)

“sadece” belirteci, Mümtaz’ın el ve yanak öpmekten başka bir şey yapmadığı anlamını pekiştiriyor.

Bağlamalı +Ø Nesne Belirteni: +Ø Nesne Belirteni₁ ← Sıralama Bağlacı (ve) +Ø Nesne Belirteni₂

+Ø Nesne Belirteni₁ : “el” (Ad)

+Ø Nesne Belirteni₂: “yanak” (Ad)

Burada, +Ø nesne belirteni, öznenin gerçekleştirdiği eylemden doğrudan etkilenenin ne olduğunu belirtiyor.

“bütün bunları acele acele yap-”

+I Nesne Belirteni: “bütün bunları” (Sıfat Tamlaması ← +I)

Mümtaz’ın neyi acele acele yaptığını belirtiyor. “bütün bunlar” öznenin eylemle amaçladığını göstermiştir.

İkileme Tarz Belirteci: “acele acele”

Eylemin nasıl yapıldığını bildiriyor. Mümtaz “el ve yanak öpme” işini çabucak yapmıştır.

37/9

“İstanbul’da, onu büyük yengesiyle İhsan karşıladılar.”

+DA Bulunma Belirteci (İstanbul’da) +I Nesne Belirteni (onu) + Birinci Derece Belirten/Özne (büyük yengesiyle İhsan) → Eylem (karşıladılar)

Açıklama:

+ DA Bulunma Belirteci: “İstanbul’da” (Özel Ad ← +DA)

Büyük yengesiyle İhsan’ın Mümtaz’ı nerede karşıladığını bildiriyor. +DA belirteci, bulunulan yeri gösterme işleviyle kullanılmıştır.

+I Nesne Belirteni: “onu” (Şahıs Zamiri ← +I)

“o” zamiri “Mümtaz” adının yerini tutuyor. “onu” nesne belirteni, Mümtaz’ın büyük yengesiyle İhsan’ın kimi karşıladığını belirtiyor. Karşılanan kişi Mümtaz’dır. Öznenin eyleminden etkilenme biçimi bakımından bu öge, öznenin eylemle amaçladığı ögedir.

Bağlamalı Birinci Derece Belirten/Özne: Birinci Derece Belirten/Özne₁ ← Sıralama Bağlacı (ile) + Birinci Derece Belirten/Özne₂

Birinci Derece Belirten/Özne₁: “[onun(Mümtaz’ın)] büyük yengesi” (Ad Tamlaması)

Birinci Derece Belirten/Özne₂: “İhsan” (Özel Ad)

Etkin öznedir. “[Mümtaz’ın] büyük yengesi ile ihsan” eylemi kendi istençleriyle gerçekleştiriyorlar.

37/10

“İhsan Mısır’daki esirliğinden yeni dönmüştür.”

Birinci Derece Belirten/Özne (İhsan) +DAn Ayrılma Belirteci (Mısır’daki esirliğinden) + Yalın Zaman Belirteci (yeni) → Eylem (dönmüştür)

Açıklama:

Birinci Derece Belirten/Özne: “İhsan” (Özel Ad)

Etkin öznedir. Anlamsal işlevi açısından özne, kendi istenciyle bir durumu denetliyor.

+DAn Ayrılma Belirteci: “[onun(İhsan’ın)] Mısır’daki esirliğinden” (Ad Tamlaması ← + DAn)

“Mısır’daki esirliğinden” belirteci, İhsan’ın nereden döndüğünü bildiriyor.

Yalın Zaman Belirteci: “yeni”

Bu belirteç, İhsan’ın İstanbul’a dönüşünün üzerinden çok zaman geçmediğini bildiriyor. İhsan “dön-” eylemini kısa bir süre önce gerçekleştirmiştir. Akçataş’a göre, bu anlamdaki zaman belirteçleri, bulunulan anda gerçekleşmekte olan, yakında gerçekleşecek veya kısa bir süre önce gerçekleşmiş olma anlamlarından birini cümledeki diğer zaman unsurlarının etkisine göre belirler (Akçataş, 2008: 47).

37/11

“Sıhhati Anadolu’ya geçmeye mâniydi.”

Birinci Derece Belirten/Özne (sıhhati) +A Etki Belirteci (Anadolu’ya geçmeye) → Ad+Ek Eylem (mâniydi)

“Anadolu’ya geç-”

İkinci Derece Belirten/GÖ (o(İhsan)) +A Yönelme Belirteci (Anadolu’ya) → Eylem (geç-)

Açıklama:

Birinci Derece Belirten/Özne: “[onun(İhsan’ın)] sıhhati” (Ad Tamlaması)

+A Etki Belirteci: “Anadolu’ya geçmeye” (Ad işlevli Yan Tümce ← +A)

Bu belirteç, İhsan’ın sıhhatinin neye mâni olduğunu bildiriyor. “mâni ol-” birleşik eylemi, mâni olunan bir şeylerin olmasını gerekli kılar. Burada, mâni olunan şey, “Anadolu’ya geçmeye” belirteciyle gösterilmiştir.

“Anadolu’ya geç-”

+A Yönelme Belirteci: “Anadolu’ya”

“geç-” eylemi, bulunulan bir noktadan başka bir noktaya hareket bildirir. “Anadolu’ya” belirteci, bu eylemin yönünü bildiriyor.

37/12

“Onun için İstanbul’da gizli bir teşkilâta çalışıyordu.”

İkinci Derece Belirten/GÖ (o(ihsan)) + İlgeç Neden Belirteci (onun için) +DA Bulunma Belirteci (İstanbul’da gizli bir teşkilâta) → Eylem (çalışıyordu)

Açıklama:

İlgeç Neden Belirteci: “onun için” (İlgeç Öbeği)

“onun için” belirteci, İhsan’ın İstanbul’da gizli bir teşkilâta çalışma nedenini bildiriyor. İhsan, sıhhati Anadoluya geçmesine mâni olduğu için bu teşkilâta çalışıyor. İhsan’ın İstanbul’da gizli bir teşkilâta çalışma nedeni bir önceki tümcede verilmiş, burada, bu neden zamirle ifade edilmiştir.

+DA Bulunma Belirteci: “İstanbul’da gizli bir teşkilâta” (Sıfat Tamlaması ← +DA)

“İstanbul’da gizli bir teşkilâta” belirteci, İhsan’ın nerede çalıştığını bildiriyor.

37/13

“Babası, evde kardeşinin oğlundan çok bahsetmişti.”

Birinci Derece Belirten/Özne (babası) +DA Bulunma Belirteci (evde) +DAn Konu Belirteci (kardeşinin oğlundan) + Yalın Miktar Belirteci (çok) → Birleşik Eylem (bahsetmişti.)

Açıklama:

Birinci Derece Belirten/Özne: “[onun(Mümtaz’ın)] babası” (Ad Tamlaması)

Etkin öznedir. Evde kardeşinin oğlundan çok bahsedenin kim olduğunu belirtiyor. Anlamsal işlev açısından özne, eylemi kendi istenciyle gerçekleştiriyor.

+DA Bulunma Belirteci: “evde” (Ad ← +DA)

+ DA belirteci, bulunulan yeri gösterme işlevindedir. Mümtaz’ın babasının, kardeşinin oğlundan nerede bahsettiğini bildiriyor.

+DAn Konu Belirteci: “kardeşinin oğlundan” (Ad Tamlaması ← +DAn)

Bu belirteç, Mümtaz’ın babasının evde kimden bahsettiğini bildiriyor. Emre, +DAn ekli bazı öğelerin tümcede nesne rolünü oynayabileceğini belirterek şu örnekleri veriyor: “Vekil, uzun uzun *ekonomik ilişkilerden* bahsetti.”, “Kendisini gördüm ama *o işten* söz açmadım.”, “Herkes *ondan* şüpheleniyordu.” (Emre, 1988:

143-144). Boz'a göre de +DAn ekli bazı öğeler tümcede nesne işlevinde kullanılabilir (Boz, 2004: 501-511).

37/14

“İhsan'a bayılıyorum. İnşallah Mümtaz da büyünce ona benzer.”, “Bizim ailede galiba en akıllı adam İhsan'dır.”, “Şu çocuk bir kere sağ salim dönse...” gibi sözler hemen her gün evde geçerdi.”

Birinci Derece Belirten/Özne (“İhsan'a bayılıyorum. İnşallah Mümtaz da büyünce ona benzer.”, “Bizim ailede galiba en akıllı adam İhsan'dır.”, “Şu çocuk bir kere sağ salim dönse...” gibi sözler) + Belirteç+Sıfat Tamlaması Zaman Belirteci (hemen her gün) +DA Bulunma Belirteci(evde) → Eylem(geçerdi)

“İhsan'a bayılıyorum.”

İkinci Derece Belirten/GÖ (Ben(Mümtaz'ın Babası)) +A Etki Belirteci (İhsan'a) → Eylem (bayılıyorum)

“İnşallah Mümtaz da büyünce ona benzer.”

İstek Bildiren Ünlem (İnşallah) + Birinci Derece Belirten/Özne (Mümtaz) ← Pekiştirme Bağlacı (da) -IncA Zaman Belirteci (büyünce) +A Etki Belirteci (ona) → Eylem (benzer)

“Bizim ailede galiba en akıllı adam İhsan'dır.”

+DA Bulunma Belirteci (bizim ailede) + Yalın Tarz Belirteci (galiba) + Birinci Derece Belirten/Özne (en akıllı adam) → Özel Ad+Ek Eylem (İhsan'dır)

“Şu çocuk bir kere sağ salim dönse”

Birinci Derece Belirten/Özne (şu çocuk) + Sıfat Tamlaması Tarz Belirteci (bir kere) + İkileme Tarz Belirteci (sağ salim) → Eylem (dönse)

Açıklama:

Birinci Derece Belirten/Özne: “ ‘İhsan'a bayılıyorum. İnşallah Mümtaz da büyünce ona benzer.’, ‘Bizim ailede galiba en akıllı adam İhsan'dır.’, ‘Şu çocuk bir kere sağ salim dönse...’ gibi sözler” (Sıfat Tamlaması)

Etkin öznedir. Hemen her gün evde geçen ne olduğunu belirtiyor.

Öznenin kendi istenci söz konusu değildir.

Belirteç+Sıfat Tamlaması Zaman Belirteci: “hemen her gün”

“hemen her gün” zaman belirteci, “geç-” eyleminin süreklilik kazandığını bildiriyor. “-(A)rDI” zaman eki, bu sürekliliğin geçmişte kalmış olduğunu göstermektedir. Akçataş’a göre, -(A)rDI yapısı, tümceye geçmişte tekrarlanarak süreklilik kazanmış eylemin artık tekrarlanmaması nedeniyle sürekliliğini kaybetmesi işlevi verebilir. “eskiden” onun zamanında”, “önceleri”, “gelmeden”, “küçükken” gibi zaman belirteçleri, -(A)rDI yapısına geçmişte bitmiş süreklilik anlamı verir (Akçataş, 2005: 30).

“İhsan’a bayılıyorum.”

+A Etki Belirteci: “İhsan’a” (Özel Ad ← +A)

Bu belirteç, Mümtaz’ın babasının kime bayıldığını bildiriyor. Bazı araştırmacılara göre, bu öge nesne görevindedir. “bayıl-” eylemi + A ekli öge, “beğen-” eylemi + I ekli öge alan eylemlerdendir. Erdoğan Boz, + A ekli zorunlu tümleçlerin tümcede hangi ögeler olabilecekleri konusunda bir genelleme yapmanın oldukça zor olduğunu söyleyerek bu konuyla ilgili şu örnekleri vermiştir:

- a. Ali *on-dan* hoşlanıyor.
- b. Ali *on-u* seviyor.
- c. Ali *on-a* aşık olmuş.

Tümcelerinde zorunlu tümleç biçimcikleri sırasıyla[dan], [u] ve [a]’dır. Geleneksel dilbilgisine göre (a) tümcesindeki zorunlu tümleç(ondan); dolaylı tümleç, (b) tümcesindeki zorunlu tümleç(onu); belirli nesne ve (c) tümcesindeki zorunlu tümleç(ona); yine dolaylı tümleçtir. Söz konusu biçimciklerin biçimsel ayrılıkları, eylemlerin tercihiyle ilgilidir. Bu tümcelerde eylemler ve zorunlu tümleçlere eklenen biçimbirimler ayrı ayrı olsalar da sonuçta bu eylemlerin istediği zorunlu tümleç “o” dur. Dolayısıyla geleneksel dilbilgisinin mantığına hoşlan- ve aşık ol- eylemlerine göre dolaylı tümleç olan “o” tümleci, sev- eylemine göre de nesne olmaktadır. Buna göre ortada açık bir çelişki vardır. Tekrar yukarıda verilen örnek tümcelere dönersek, bu tümcelerde hoşlanılan, sevilen ve aşık olunan “o” dur. Dolayısıyla zorunlu tümlecın almış olduğu biçimbirimlerin çeşitliliği, bizi başka bir sonuca götürmemelidir. Burada eylemle ilişkili olan tümlecın aldığı biçimbirimin çeşitliliği tamamıyla eylemlerin tercihlerinden kaynaklanmaktadır. Sonuç olarak, yukarıda verdiğimiz üç tümcede de tümleçler bize göre nesnedir (Boz, 2007: 73-75).

“İnşallah Mümtaz da büyüünce ona benzer.”

-IncA Zaman Belirteci : “büyüyünce” (Belirteç işlevli Yan Tümce)

“benze-” eyleminin zamanı, “büyüyünce” zaman belirteciyle “büyü-”

eylemine göre itibarî olarak belirlenmiştir.

+A Etki Belirteci : “ona” (Şahıs Zamiri ← +A)

“o” zamiri, burada, “İhsan” adının yerini tutuyor. “ona(İhsan’a)” belirteci, Mümtaz’ın kime benzemesinin istendiğini belirtiyor. Sinanoğlu’na göre, bu öge nesne görevindedir. Sinanoğlu, “uyma, benzeme, yarama, zarar, ihtiyaç, mecburiyet” gibi bir takım kavramları anlatan eylem ve eylem gruplarının dolaylı nesne alabildiğini belirtmiştir (Sinanoğlu, 1960: 339). Boz da “Akdeniz kıyılarında birçok yeri, *çok kötü sevilmiş kadınlara* benzetiyorum.” tümcesindeki + A ekli ögeyi nesne olarak belirlemiştir (Boz, 2007: 77).

“Bizim ailede galiba en akıllı adam İhsan’dır.”

+DA Bulunma Belirteci : “bizim ailede” (Ad Tamlaması ← +DA)

Bu belirteç, İhsan’ın nerede en akıllı adam olduğunu bildiriyor.

Yalın Tarz Belirteci: “galiba”

“galiba” belirteci, İhsan’ın ailede en akıllı adam olma ihtimalinin yüksek olduğunu bildiriyor.

Birinci Derece Belirten/Özne: “en akıllı adam” (Sıfat Tamlaması)

“Şu çocuk bir kere sağ salim dönse”

Birinci Derece Belirten/Özne: “şu çocuk” (Sıfat Tamlaması)

Etkin öznedir. Sağ salim dönmesi istenilenin kim olduğunu belirtiyor.

Sıfat Tamlaması Tarz Belirteci: “bir kere”

Korkmaz’a göre, “bir kere” belirteci, tekrarlama bildiren tarz belirteçlerindedir. Bu belirteçler, oluş ve kılışa pekiştirme işlevi de katar (Korkmaz, 2003: 513). Burada, “dön-” eyleminin gerçekleşmesi istenmektedir. Eylemin kaç defa gerçekleşmesinin istendiği bu belirteçle gösteriliyor.

İkileme Tarz Belirteci: “sağ salim”

“sağ salim” belirteci, nasıllık göstererek “dön-” eylemini niteliyor. Şu çocuğun (İhsan’ın) sağ salim olarak “dön-” eylemini gerçekleştirmesi isteniyor.

37/15

“Mümtaz babasının bu sözlerini dinlerken, amcasının kendisinden yirmi üç yaş büyük oğluna, kendi zihninde başka türlü birkaç sima birden hazırlamıştı.”

Birinci Derece Belirten /Özne (o(Mümtaz)) -ken Zaman Belirteci (babasının bu sözlerini dinlerken) +A İçinlik ve Mahsusluk Belirteci (amcasının kendisinden yirmi üç yaş büyük oğluna) +DA Bulunma Belirteci (kendi zihninde) +Ø Nesne Belirteni (başka türlü birkaç sima) +DAn Birliktelik Belirteci (birden) → Eylem (hazırlamıştı)

“babasının bu sözlerini dinle-”

İkinci Derece Belirten/GÖ (o(Mümtaz)) +I Nesne Belirteni (babasının bu sözlerini) → Eylem (dinle-)

Açıklama:

Birinci Derece Belirten /Özne: “Mümtaz” (Özel Ad)

Etkin öznedir. “hazırla-” eylemini gerçekleştireni belirtiyor. Mümtaz bu eylemi kendi istenciyle gerçekleştiriyor.

-ken Zaman Belirteci: “babasının bu sözlerini dinlerken” (Belirteç işlevli Yan Tümce)

“babasının bu sözlerini dinlerken” zaman belirteci, “hazırla-” eyleminin zamanını “dinle-” eylemiyle eş zamanlı olarak belirlemektedir. “dinle-” eylemi, “hazırla-” eyleminin zamanıyla eş zamanlı bir itibarîliğe sahiptir. Akçataş’a göre, tümcede zaman, eylemler arasında kurulan itibarî eş zaman ilişkisiyle belirlenebilir: “*Daha oyunu okurken* Ergun’a âşık olmaya *hazırdı*.” tümcesinde “oku-” eylemi yapılırken gerçekleşen durum, itibarî olarak durum-eylem eş zaman ilişkisiyle zaman bakımından düzenlenmiştir. “iken” ilgeci, eş zaman ilişkisine işaret eder (Akçataş, 2005: 172).

+ A İçinlik ve Mahsusluk Belirteci: “amcasının kendisinden yirmi üç yaş büyük oğluna” (Ad Tamlaması ← +A)

Burada, + A belirteci, içinlik ve mahsusluk bildiriyor. Mümtaz, yalnız amcasının kendisinden yirmi üç yaş büyük oğluna ait olan başka türlü birkaç sima

hazırlıyor. Boz'a göre, + A ekli hem zorunlu tümleçler hem de seçimlik tümleçler, kimi tümcelerde içinlik ve mahsusluk bildiren tümleçler yaparlar (Boz, 2007: 84, 93).

+DA Bulunma Belirteci: “kendi zihninde” (Ad Tamlaması ← +DA)

Başka türlü birkaç sima, Mümtaz'ın zihninde oluşuyor. +DA belirteci temel işleviyle (bulunulan yeri gösterme) kullanılmıştır.

+DAn Birliktelik Belirteci: “birden” (Ad ← +DAn)

Burada, “birden” belirteci, “aniden” anlamında kullanılmamıştır. Birliktelik bildirme işlevine sahiptir. Başka türlü birkaç simanın hepsi birden, hepsi birlikte olarak hazırlanmıştır.

“babasının bu sözlerini dinle-”

+I Nesne Belirteni: “babasının bu sözlerini” (Ad Tamlaması ← +I)

Öznenin eyleminin doğrudan etkilediği öge değil, öznenin eylemle amaçladığı ögedir. “Mümtaz'ın, babasının bu sözlerini dinlemesi” “babasının bu sözleri”ni etkilemez.

37/16

“Fakat vapura kendisini karşılamağa geldiği zaman, realitenin bu hazırlanmış çehrelerin hepsinden iyi ve güzel olduğunu anladı.”

Zıtlık Bildiren Tümce Bağlayıcısı (fakat) + İkinci Derece Belirten/GÖ (o(Mümtaz)) + Sıfat Tamlaması Zaman Belirteci (vapura kendisini karşılamağa geldiği zaman) +I Nesne Belirteni (realitenin bu hazırlanmış çehrelerin hepsinden iyi ve güzel olduğunu) → Eylem (anladı.)

“vapura kendisini karşılamağa gel-”

İkinci Derece Belirten /GÖ (o(İhsan)) +A Yönelme Belirteci (vapura) +A Neden ve Amaç Belirteci (kendisini karşılamağa) → Eylem (gel-)

“kendisini karşıla-”

İkinci Derece Belirten /GÖ (o(İhsan)) +I Nesne Belirteni (kendisini) → Eylem (karşıla-)

Açıklama:

Sıfat Tamlaması Zaman Belirteci: “vapura kendisini karşılamaya geldiği zaman”

“vapura kendisini karşılamaya geldiği zaman” zaman belirteci, “anla” eyleminin gerçekleşme zamanını “gel-” eylemine göre belirlemiştir. Akçataş’a göre, bu gibi sıfat tamlaması yapısındaki zaman belirteçleri, –DI ekiyle birlikte itibârî geçmiş bitmişliği gösterir. Geçmişte gerçekleşen bir eylemin zamanına göre eylemin zamanı açıklanmış, böylece iki eylem arasında itibârî bir zamanlama sağlanmıştır (Akçataş, 2005: 70).

+I Nesne Belirteni: “realitenin bu hazırlanmış çehrelerin hepsinden iyi ve güzel olduğunu” (Ad İşlevli Yan Tümce ← +İyelik ←+I)

Mümtaz’ın neyi anladığını belirtiyor. Öznenin eyleminden etkilenme, öznenin eylemle amaçladığı öge olma şeklinde gerçekleşmiştir.

“vapura kendisini karşılamaya gel-”

+A Yönelme Belirteci: “vapura” (Ad ← +A)

“vapura” belirteci, yönelme bildirme işleviyle kullanılmıştır. Bu belirteç, “gel-” eyleminin yönünü bildiriyor. İhsan, bulunduğu yerden vapura geliyor. Özne bir noktadan başka bir noktaya yönelmiştir. Boz’a göre, +A belirtecinin temel işlevi, yönelme bildirmektir:

Geleneksel ifadeyle +{A} durum biçimbirimin temel işlevi, adı eyleme bağlayarak eylemin yönünü belirtmek ve adın yönelme durumunu yapmaktır. Özne dışında zorunlu bir tümleç isteyen iki değerli eylemler(öznenin konum değiştirdiği bir noktadan başka bir noktaya yöneldiği eylemler; gir-, git-, kavuş-, ulaş-, var- vb.) yönelme belirteçleri yaparlar (Boz, 2007: 81-82).

Akerson ve Ozil de “in-”, “git-”, “gel-” vb. eylemlerin Türkçe’de bir özne ile bir yön tümlecini kendilerine bağımlı kılarak doğru tümleçler kurabildiğini belirtmektedir (Akerson ve Ozil, 1998: 82).

+A Neden ve Amaç Belirteci: “kendisini karşılamaya” (Ad İşlevli Yan Tümce ← +A)

İhsan, Mümtaz’ı karşılamak için vapura geliyor. “kendisini karşılamaya” belirteci, eylemin ne için yapıldığını belirterek amaç ve neden bildirmiştir.

Sinanoğlu; gel-, git-, çek-, yürü-, koş-, yaklaş- gibi hareket gösteren geçişsiz eylemler ve bunların geçişli ettirgen şekillerinin “nereye?” daha doğrusu “ne amaçla?” sorusunu karşılamak için +A ekli zorunlu tümleçlerin neden ve amaç tümleçleri olarak kullanıldığını belirtir (Sinanoğlu, 190: 337). Emre de birini görmeğe git-, çiçek dermeğe gel-, vatani kurtarmağa koş-, yükselişe gayret göster-, kazanmağa bak-, büyük işlere bak-, rekabete kalkış-, bir şeye heves et- vb... eylemlerin tümcede amaç tümleçleri yaptığını söyler (Emre, 1945: 343-344). Bunlardan sonra Boz da eylemin kim için, ne için; kime veya neye karşı yapıldığını belirten tümleçlerin neden ve amaç tümleçleri yaptığını söyler, neden ve amaç bildiren bu tümleçleri yapılarına göre {Eylem}-{mA+y+A} ve {Ad}+{A} şeklinde tasnif eder (Boz, 2007: 85-86).

“kendisini karşıla-”

+I Nesne Belirteni: “[onun(Mümtaz’ın)] kendisini”(Ad Tamlaması ← +I)

İhsan’ın kimi karşıladığını bildiriyor. “[Mümtaz’ın] kendisi” öznenin eylemle amaçladığı ögedir.

37/17

“Bir ayağı sakat, çiçekbozuğu, gözlerinin içi gülen bir adam birdenbire onu yakalamış; “Emmioğlu böyle sevilmez...” diye havaya kaldırmış, “Böyle asık suratlı olma, her şeyi unut...” diye öğüt vermiş, hattâ karşılık beklemeden onunla arkadaş olmuştu.”

EÖ₁

Birinci Derece Belirten/Özne (bir ayağı sakat, çiçekbozuğu, gözlerinin içi gülen bir adam) + İkileme Tarz Belirteci (birdenbire) +I Nesne Belirteni (onu) → Eylem (yakalamış)

EÖ₂

Birinci Derece Belirten/Özne (bir ayağı sakat, çiçekbozuğu, gözlerinin içi gülen bir adam) + İlgeç Aktarma Belirteci (“Emmioğlu böyle sevilmez...” diye) +A Yönelme Belirteci (havaya) → Eylem (kaldırmış)

EÖ₃

Birinci Derece Belirten/Özne (bir ayağı sakat, çiçekbozuğu, gözlerinin içi gülen bir adam) + İlgeç Aktarma Belirteci (“Böyle asık suratlı olma, her şeyi unut...” diye) → Birleşik Eylem (öğüt vermiş)

EÖ₄

Üsteleme Bildiren Tümce Bağlayıcısı (hatta) + Birinci Derece Belirten/Özne (bir ayağı sakat, çiçekbozuğu, gözlerinin içi gülen bir adam) -mAdAn Tarz Belirteci (karşılık beklemeden) +IA Birliklilik Belirteci (onunla) → Birleşik Eylem (arkadaş olmuştu)

“Emmioğlu böyle sevilmez...”

Birinci Derece Belirten/Özne (emmioğlu) + Yalın Tarz Belirteci (böyle) → Eylem (sevilmez)

“Böyle asık suratlı olma, her şeyi unut...”

EÖ₁

İkinci Derece Belirten/GÖ (sen(Mümtaz)) + Yalın Tarz Belirteci (böyle) → Birleşik Eylem (asık suratlı olma)

EÖ₂

İkinci Derece Belirten/GÖ (sen(Mümtaz)) +I Nesne Belirteni (her şeyi) → Eylem (unut)

Açıklama:

EÖ₁

Birinci Derece Belirten/Özne: “bir ayağı sakat, çiçekbozuğu, gözlerinin içi gülen bir adam” (Sıfat Tamlaması)

Etkin öznedir. “bir ayağı sakat, çiçekbozuğu, gözlerinin içi gülen bir adam” kendi istenciyle “yakala-” eylemini gerçekleştiriyor. “bir ayağı sakat, çiçekbozuğu, gözlerinin içi gülen bir adam” “kaldır-” , “öğüt ver-”, “arkadaş ol-” eylemlerini gerçekleştireni de belirttiği için ortak öznedir.

İkileme Tarz Belirteci: “birdenbire”

“birdenbire” belirteci, İhsan’ın Mümtaz’ı nasıl yakaladığını bildiriyor. İhsan Mümtaz’ı aniden yakalamıştır.

+I Nesne Belirteni: “onu” (şahıs Zamiri ← +I)

Burada, “o” üçüncü teklik şahıs zamiri, “Mümtaz” adının yerini tutmuştur. Mümtaz, öznenin gerçekleştirdiği eylemden doğrudan etkileniyor.

EÖ₂

İlgeç Aktarma Belirteci: “ ‘Emmioğlu böyle sevilmez...’ diye” (İlgeç Öbeği)

“diye” ilgeci, eylem kökenli bir ilgeçtir. Korkmaz’a göre, Türkiye Türkçesindeki ilgeçlerin büyük bir kısmı, Eski Türkçeye ve öteki Türk lehçelerindeki örneklerine paralel olarak eylem kökenlidir. Yazı dilimizde yer alan başlıcaları şunlardır: ile “birlikte, beraber” (<il-e “iliştirerek”), ilişkin “dair” (<il-iş-kin), göre (<gör-e “görerek, bakarak”), aşırı (<aş-ır-ı “aşarak”), aşkın (<aş-kın), değin (teg-in “değerek, ulaşarak”), diye (<ti-y-e “diyerek”) (Korkmaz, 2003: 1057). Burada, “diye” ilgeciyle kurulmuş ilgeç öbeğinden oluşan ilgeç aktarma belirteci, İhsan’ın Mümtaz’ı ne söyleyerek havaya kaldırdığını bildiriyor.

+A Yönelme Belirteci: “havaya” (Ad ← +A)

“havaya” belirteci, “kaldır-” eyleminin yönünü bildiriyor. Burada, “havaya” belirteci yerine “havaya doğru” veya “yukarıya” belirteçleri getirilebilir. Boz’a göre, +A ekli tümleçlerin yönelme belirteci işlevleri, {Ad}+{A} {kadar}, {Ad}+{A} {doğru} vb. yapılarla test edilebilir (Boz, 2007: 82).

EÖ₃

İlgeç Aktarma Belirteci: “ ‘Böyle asık suratlı olma, her şeyi unut...’ diye” (İlgeç Öbeği)

Bu belirteç, “öğüt ver-” eylemini nasıllık göstererek niteliyor. İhsan’ın Mümtaz’a ne diyerek öğüt verdiğini, nasıl öğüt verdiğini bildirmiştir.

EÖ₄

-mAdAn Tarz Belirteci: “karşılık beklemeden” (Belirteç İşlevli Yan Tümce)

Bu belirteçle öznenin eyleminin gerçekleşmesinin başka bir eylemin gerçekleşmesine bağlı olmadığı gösteriliyor. Hepçilingirler'e göre, -mAdAn belirteç eylem eki, olumsuz koşul-sonuç, öncelik-sonralık ya da eşzamanlılık ilişkisi kurar. İki eylemin aynı anda yapılmadığını ya da birinin diğerinin yapılmaması koşuluna bağlı olduğunu anlatır: “Bana danışmadan/açıklama yapmayın.” (koşul-sonuç), “Onunla konuşmadan/buraya gelme.” (koşul-sonuç/öncelik-sonralık), “Durmadan/anlatıyordu.” (durum-sonuç) (Hepçilingirler, 2004: 299).

+IA Birliktelik Belirteci: “onunla” (Şahıs Zamiri ← +nIn ← +IA)

+IA belirteci, burada, birliktelik bildirme işleviyle kullanılmıştır. “arkadaş ol-” eylemi, birlikte yapılabilecek bir eylemdir. Burada, “o” şahıs zamiri, “Mümtaz” adı yerine kullanılmış. Bu belirteç, ihsan'ın Mümtaz'la arkadaş olacağını bildiriyor.

“Emmioğlu böyle sevilmez...”

Birinci Derece Belirten/Özne: “emmioğlu” (Ad)

Edilgen öznedir. Etkin çatıdaki nesne, burada (edilgen çatıda) özne konumuna geçmiştir.

Yalın Tarz Belirteci: “böyle”

“böyle” belirteci, nasıllık göstererek eylemi niteler. Burada, emmioğlunun hangi durumda sevilmeceğini bildiriyor.

“her şeyi unut...”

+I Nesne Belirteni: “her şeyi” (Sıfat Tamlaması ← +I)

Öznenin eyleminin doğrudan etkilediği öge değil, öznenin eylemle amaçladığı ögedir. “Mümtaz'ın her şeyi unutması” “her şey”i etkilemez.

37/18

“Mümtaz Şehzadebaşı'ndaki evin hayatına epeyce güç alışmıştı.”

Birinci Derece Belirten/Özne (Mümtaz) +A Etki Belirteci (Şehzadebaşı'ndaki evin hayatına) + Belirteç Öbeği Tarz Belirteci (epeyce güç) → Eylem (alışmıştı)

Açıklama:

Birinci Derece Belirten/Özne: “Mümtaz” (Özel Ad)

Etkin öznedir. Şehzadebaşı’ndaki evin hayatına alışmış durumda olanın kim olduğunu belirtiyor. Anlamsal işlevi açısından, öznenin bu hayata alışmama gibi bir niyeti olmadığı için kendi istenci söz konusudur. Fakat bunun için belli bir süreç geçiriyor.

+A Etki Belirteci: “Şehzadebaşı’ndaki evin hayatına” (Ad Tamlaması ← +A)

Bu belirteç, Mümtaz’ın neye alıştığını bildiriyor. Mümtaz’ın alıştığı şey, Şehzadebaşı’ndaki evin hayatıdır.

Belirteç Öbeği Tarz Belirteci: “epeyce güç”

Korkmaz’a göre, “epeyce”, aşırılık derecesi gösteren azlık-çokluk (miktar) belirtecidir (Korkmaz, 2003: 520). Burada, “epeyce” belirteci, “güç” belirtecinin önünde kullanılarak aşırılık ifade ediyor. “güç” belirtecinin azlık çokluk bakımından derecesini bildiriyor. Mümtaz’ın Şehzadebaşı’ndaki evin hayatına alışması, çok güç olmuştur. “alış-” eylemini nasıllık göstererek niteleyen “güç” belirteci, taşıdığı anlam bakımından çoğaltılmıştır.

37/19

“Yengesi ihtiyar ve çok acı görmüş bir kadındı.”

Birinci Derece Belirten/Özne (yengesi) → Sıfat Tamlaması+Ek Eylem (ihtiyar ve çok acı görmüş bir kadındı)

“çok acı gör-”

İkinci Derece Belirten/GÖ (o([Mümtaz’ın] yengesi)) + Yalın Miktar Belirteci (çok) → Birleşik Eylem (acı gör-)

Açıklama:

Birinci Derece Belirten/Özne: “[Mümtaz’ın] yengesi” (Ad Tamlaması)

Kimin ihtiyar ve çok acı görmüş bir kadın olduğunu belirtiyor.

“çok acı gör-”

Yalın Miktar Belirteci: “çok”

“çok” belirteci, “acı gör-” eylemini miktar bildirerek niteliyor. Bu belirteç, eyleme aşırılık anlamı katmıştır.

37/20

“İhsan çok meşguldü.”

Birinci Derece Belirten/Özne (İhsan) + Yalın Miktar Belirteci (çok) → Ad+Ek Eylem (meşguldü)

Açıklama:

Yalın Miktar Belirteci: “çok”

Hepçilingirler’e göre, “ol-” yardımcı eyleminin düşmesiyle oluşan ad tümceleri, eylem tümcelerinin özelliklerini taşır. “Bu konu anlattıklarımızla ilgilidir.” tümcesinde “ilgilidir”, “ilgili olmak” anlamındadır (Hepçilingirler, 2004: 272). Burada da “meşguldü”, “meşgul olmak” anlamındadır. “çok” belirteci, “meşgul ol-” eylemine aşırılık anlamı katarak bu eylemi niteliyor.

37/21

“Hocalığından başka evde de birçok yazması, okuması vardı.”

İlgeç Başkalık Belirteci (hocalığından başka) +DA Bulunma Belirteci (evde) ← Pekiştirme Bağlacı (de) + Birinci Derece Belirten/Özne (birçok yazması, okuması) → Ad+Ek Eylem (vardı)

Açıklama:

İlgeç Başkalık Belirteci: “hocalığından başka” (İlgeç Öbeği)

Korkmaz’a göre, bu ilgeç, eklendiği adın gösterdiği kişi veya nesnelere öteki kişi veya nesnelere ayrılışını ifade eder (Korkmaz, 2003: 1070).

Birinci Derece Belirten/Özne: “[onun(İhsan’ın)] birçok yazması, okuması” (Ad Tamlaması)

“[İhsan’ın] birçok yazması, okuması”, İhsan’ın hocalıktan başka sahip olduğu işlerin ne olduğunu belirtiyor. “var” sözcüğüyle kapanan bu tümce, “sahip olma” anlamını dile getiriyor. “Bir yerde bulunma” değil de “sahip olma” anlamı

taşıdığı için özne, bir tamlamadan oluşmuştur.

37/22

“Onun için mektebin dışında hemen hemen günleri yalnız geçiyordu.”

İlgeç Neden Belirteci (onun için) +DA Hariçlik Belirteci (mektebin dışında) + İkileme Tarz Belirteci (hemen hemen) +Birinci Derece Belirten/Özne (günleri) + Yalın Tarz Belirteci (yalnız) → Eylem (geçiyordu)

Açıklama:

İlgeç Neden Belirteci: “onun için” (İlgeç Öbeği)

Metinde daha önce Mümtaz’ın günlerinin yalnız geçmesinin nedenleri verilmiştir. Yengesi ihtiyar ve çok acı görmüş bir kadın olduğu için, İhsan çok meşgul olduğu için Mümtaz’ın günleri yalnız geçiyor. Bu nedenler, burada, “onun için” öbeğiyle ifade edilmiştir.

+DA Hariçlik Belirteci: “mektebin dışında”(Ad Tamlaması←+DA)

“Mümtaz’ın günleri yalnız geçiyor.” denilebilmesi için mektepte olduğu günlerin hariç tutulması gerekiyor. Korkmaz’a göre, bazı gramerlerde alt, üst, ön, yan, ara, sağ, sol, iç, dış, kıyı, öte gibi yer ve yön gösteren kelimelerin kendilerinden önceki adlar ile oluşturdukları belirtili ve belirtisiz ad tamlamaları da ilgeç gibi kabul edilmiştir: “Gelincik, çiçek *dışında*, bir hayvan, bir balık ve bir hastalık adı olarak da kullanılmaktadır.” (B. Ayvazoğlu, GK, 189’ dan aktaran Korkmaz, 2003: 1085). Korkmaz, buradaki “dışında” sözcüğünü ilgeç gibi kullanılan ad olarak kabul etmiştir (Korkmaz, 2003: 1084).

İkileme Tarz Belirteci: “hemen hemen”

“hemen hemen” belirteci, yaklaşıklık bildirerek nasıllık gösteriyor. Mektebin dışında yaklaşık olarak Mümtaz’ın günleri yalnız geçiyordu.

Birinci Derece Belirten/Özne: “[onun(Mümtaz’ın)] günleri” (Ad Tamlaması)

Etkin öznedir. “geçme” durumunda olanı belirtiyor. Anlamsal işlev açısından, öznenin kendi istenci, söz konusu değildir.

Yalın Tarz Belirteci: “yalnız”

“yalnız” belirteci, Mümtaz’ın günlerinin nasıl geçtiğini bildiriyor. “geç-” eylemini nasıllık göstererek nitelemiştir.

37/23

“Ona evin üst katında İhsan’ın odasının üstündeki odayı vermişlerdi.”

İkinci Derece Belirten/GÖ (onlar) +A Etki Belirteci (ona) +I Nesne Belirteni (evin üst katında İhsan’ın odasının üstündeki odayı) → Eylem (vermişlerdi)

Açıklama:

+A Etki Belirteci: “ona” (Şahıs zamiri ← +A)

Bu belirteç, evin üst katında olan İhsan’ın odasının üstündeki odanın kime verildiğini bildiriyor. Sinanoğlu’na göre, bu öge nesne görevi görür. Sinanoğlu, Türkçe’de -i’li ve -e’li olmak üzere iki çeşit nesne olduğunu, bazı eylemlerin anlam farkı ile “*Birini* vur-, *birine* vur-; *bir yeri* teşrif et-, *bir yere* teşrif et-”, hatta bazılarının anlam farkı olmaksızın “*Kitabı arkadaşınıza* veriniz.”, “*Bu işi size* danışacağım”, “*Yemeğe tuz* koydunuz mu?” iki çeşit nesne ile kullanıldığını belirtir. İki nesneyi birbirinden ayırmak için Sinanoğlu’nun +A ekli nesneye dolaylı nesne teklifi vardır. Ona göre, “ver-” eylemi, dolaylı nesne alabilen eylemlerdendir (Sinanoğlu, 1957: 370). Boz’a göre de “ver-” eylemi +A ekli nesne alabilir: “*Gurul üyelerine* haber ver, *Altıparmağın* oraya gelsinler, *işimiz* var.” (Baykurt, 1979: 28’den aktaran Boz 2007: 78).

+I Nesne Belirteni: “evin üst katında İhsan’ın odasının üstündeki odayı”(Sıfat Tamlaması ← +I)

Onların (İhsan ve Mümtaz’ın yengesi) Mümtaz’a verdikleri şeyin ne olduğunu belirtiyor. Öznenin eylemle amaçladığı öge konumundadır.

37/24

“Onun yanındaki büyük oda sonraları bir köşesinde onun da çalıştığı kütüphane idi.”

Birinci Derece Belirten/Özne (onun yanındaki büyük oda) → Sıfat Tamlaması+Ek Eylem (sonraları bir köşesinde onun da çalıştığı kütüphane idi)

“Sonraları bir köşesinde o/nun/ da çalış-”

Ad+IArI Zaman Belirteci (sonraları) +DA Bulunma Belirteci (bir köşesinde) + Birinci Derece Belirten/Özne (o) ← Pekiştirme Bağlacı (da) → Eylem (çalış-)

Açıklama:

Birinci Derece Belirten/Özne: “onun yanındaki büyük oda” (Sıfat Tamlaması)

“Sonraları bir köşesinde o/nun/ da çalış-”

“Ad+IArI” Zaman Belirteci: “sonraları”

“sonraları” zaman belirteci, “çalış-” eyleminin süreklilik kazanmış olduğunu gösteriyor. Akçataş’a göre, önceleri, sonraları, yazları, kışları, sabahları, akşamları gibi zaman belirteçleri, belirli zaman aralarında tekrarlanan eylemlerin zamanlarını belirler. Bu tekrarlar süreklilik anlamı da verir: “Karı-koca, *önceleri* birlikte tarlaya giderlerken, *sonraları* ayrı traktörlere binmeye başladılar.” (Akçataş, 2005: 46).

+DA Bulunma Belirteci: “[onun(kütüphanenin)] bir köşesinde” (Ad Tamlaması ← +DA)

Bulunulan yeri gösterme işlevindedir. Mümtaz’ın nerede çalıştığını bildiriyor.

Birinci Derece Belirten/Özne: “o” (Şahıs Zamiri)

Etkin öznedir. “o” zamiri, “Mümtaz” adı yerine kullanılmıştır. “Mümtaz” kendi istenciyle çalışma eylemini gerçekleştiriyor.

37/25

“Mümtaz ilk defa bu kadar kitapla bir yığın resim ve öteberi ile karşılaştığı zaman şaşırmişti.”

Birinci Derece Belirten/Özne (Mümtaz) + Sıfat Tamlaması Zaman Belirteci (ilk defa bu kadar kitapla bir yığın resim ve öteberi ile karşılaştığı zaman) → Eylem (şaşırmıştı)

“ilk defa bu kadar kitapla bir yığın resim ve öteberi ile karşılaş-”

İkinci Derece Belirten/GÖ (o(Mümtaz)) + Sıfat Tamlaması Tarz Belirteci (ilk defa) +IA Vasıta Belirteci (bu kadar kitapla) + İlgeç Vasıta Belirteci (bir yığın resim ve öteberi ile) → Eylem (karşılaş-)

Açıklama:

Birinci Derece Belirten/Özne: “Mümtaz” (Özel Ad)

Etkin öznedir. Mümtaz kendi istenci olmadığı bir durumda bulunuyor.

Sıfat Tamlaması Zaman Belirteci: “ilk defa bu kadar kitapla bir yığın resim ve öteberi ile karşılaştığı zaman”

“ilk defa bu kadar kitapla bir yığın resim ve öteberi ile karşılaştığı zaman” zaman belirteci, “şaşır-” eyleminin gerçekleşme zamanını “karşılaş-” eyleminin gerçekleşme zamanına göre belirlemiştir.

“ilk defa bu kadar kitapla bir yığın resim ve öteberi ile karşılaş-”

Sıfat Tamlaması Tarz Belirteci: “ilk defa”

“ilk defa” belirteci, “karşılaş-” eyleminin daha önce gerçekleşmediğini, bu eylemin tekrarlanarak gerçekleşmemiş bir eylem olduğunu gösteriyor.

+IA Vasıta Belirteci: “bu kadar kitapla” (Sıfat Tamlaması ← +IA)

İlgeç Vasıta Belirteci: “bir yığın resim ve öteberi ile” (İlgeç Öbeği)

Bu belirteçler, Mümtaz’ın neyle ve ne ile karşılaştığını bildirerek vasıta gösteriyor.

1.5. ROMANIN 48. SAYFASINDAKİ EYLEM ÖBEKLERİ

48/1

“Kitapçının artık kendisiyle alâkadar olmayacağını biliyordu; nitekim gözlüklerini takmış, bir rahle üzerinde açık duran yazmasına dönmüştü.”

EÖ₁

İkinci Derece Belirten/GÖ (o(Mümtaz)) +I Nesne Belirteni (kitapçının artık

kendisiyle alâkadar olmayacağını) → Eylem (biliyordu)

EÖ₂

Sonuç Bildiren Tümce Bağlayıcısı (nitekim) + İkinci Derece Belirten/GÖ (o(kitapçı)) +I Nesne Belirteni (gözlüklerini) → Eylem (takmış)

EÖ₃

İkinci Derece Belirten/GÖ (o(kitapçı)) +A Yönelme Belirteci (bir rahle üzerinde açık duran yazmasına) → Eylem (dönmüştü)

“kitapçı/nın/ artık kendisiyle alâkadar olma-”

Birinci Derece Belirten/Özne (kitapçı) + Yalın Zaman Belirteci (artık) +IA Vasıta Belirteci (kendisiyle) → Birleşik Eylem (alâkadar olma-)

“bir rahle üzerinde açık dur-”

İkinci Derece Belirten/GÖ (o(kitapçının yazması)) +DA Bulunma Belirteci (bir rahle üzerinde) + Yalın Tarz Belirteci (açık) → Eylem (dur-)

Açıklama:

EÖ₁

+I Nesne Belirteni: “kitapçının artık kendisiyle alâkadar olmayacağını” (Ad İşlevli Yan Tümce ← +İyelik ← +I)

Mümtaz’ın neyi bildiğini belirtiyor. Öznenin eyleminin doğrudan etkilediği öge değil, öznenin eylemle amaçladığı ögedir. Mümtaz’ın kitapçının artık kendisiyle alâkadar olmayacağını bilmesi, bu durumu etkilemez.

EÖ₂

+I Nesne Belirteni: “[onun(kitapçının)] gözlüklerini” (Ad Tamlaması ← +I)

Öznenin eylemle amaçladığı ögedir. Kitapçının taktığı şeyi belirtiyor.

EÖ₃

+A Yönelme Belirteci: “[onun(kitapçının)] bir rahle üzerinde açık duran yazmasına” (Ad Tamlaması ← +A)

Bu belirteç, “dön-” eyleminin yönünü bildiriyor. Kitapçı, Mümtaz’ın yanından bir rahle üzerinde açık duran yazmasına dönüyor. Özne, bir noktadan başka bir noktaya yönelmiştir.

“kitapçı/nın/ artık kendisiyle alâkadar olma-”

Birinci Derece Belirten/Özne: “kitapçı” (Ad)

Etkin öznedir. “alâkadar olmama” tavrında olanı belirtiyor. Özne, kendi istenciyle bu durumu koruyor.

Yalın Zaman Belirteci: “artık”

“artık” zaman belirteci, “alâkadar olma-” eyleminin zamanını gösteriyor. Kitapçı, sicimi çözüp, kitapları Mümtaz’a uzattıktan sonra Mümtaz’la alakadar olmamıştır. Akçataş’a göre, “artık” zaman belirteci, “bundan böyle, bundan sonra” anlamıyla tümcenin zaman bilgisini tamamlar (Akçataş, 2005: 40).

+IA Vasıta Belirteci: “kendisiyle” (Dönüşlülük Zamiri ← +IA)

“kendisiyle” belirteci, kitapçının kimle alâkadar olmayacağını bildiriyor. “kendisi” dönüşlülük zamiri, burada, “Mümtaz”ı temsil ediyor.

“bir rahle üzerinde açık dur-”

+DA Bulunma Belirteci: “bir rahle üzerinde” (Ad Tamlaması ← +DA)

“bir rahle üzerinde” belirteci, kitapçının yazmasının nerede bulunduğunu bildiriyor.

Yalın Tarz Belirteci: “açık”

“açık” belirteci, eylemi nasıllık göstererek niteliyor. Kitapçının yazmasının bir rahle üzerinde nasıl durduğunu bildiriyor.

48/2

“Mümtaz, ateşte ağır ağır kavrulmuş benzeyen ciltleri elinde evirip çevirirken, geçen mayıs başında bu dükkâna son defa geldiği günü düşündü.”

Birinci Derece Belirten/Özne (Mümtaz) -ken Zaman Belirteci (ateşte ağır ağır kavrulmuş benzeyen ciltleri elinde evirip çevirirken) +I Nesne Belirteni (geçen mayıs başında bu dükkâna son defa geldiği günü) → Eylem (düşündü)

“ateşte ağır ağır kavrulmuşu benzeyen ciltleri elinde evirip çevir-”

İkinci Derece Belirten/GÖ (o(Mümtaz)) +I Nesne Belirteni (ateşte ağır ağır kavrulmuşu benzeyen ciltleri) +DA Bulunma Belirteci (elinde) → Birleşik Eylem (evirip çevir-)

“ateşte ağır ağır kavrulmuşu benze-”

İkinci Derece Belirten/GÖ (ciltler) +A Etki Belirteci (ateşte ağır ağır kavrulmuşu) → Eylem (benze-)

“ateşte ağır ağır kavrul-”

İkinci Derece Belirten/GÖ (ciltler) +DA Bulunma Belirteci (ateşte) + İkileme Tarz Belirteci (ağır ağır) → Eylem (kavrul-)

“geçen mayıs başında bu dükkâna son defa gel-”

İkinci Derece Belirten/GÖ (o(Mümtaz)) +DA Zaman Belirteci (geçen mayıs başında) +A Yönelme Belirteci (bu dükkâna) + Sıfat Tamlaması Tarz Belirteci (son defa) → Eylem (gel-)

Açıklama:

-ken Zaman Belirteci: “ateşte ağır ağır kavrulmuşu benzeyen ciltleri elinde evirip çevirirken” (Belirteç işlevli Yan Tümce)

“ateşte ağır ağır kavrulmuşu benzeyen ciltleri elinde evirip çevirirken” zaman belirteci, “düşün-” eyleminin zamanını “evirip çevir-” eylemiyle eş zamanlı olarak belirlemektedir. Akçataş’a göre, eylemlerin gerçekleşme zamanlarının birbirine göre belirlenmesi, iki eylem arasında itibârî eş zaman ilişkisi kurulduğunu gösterir (Akçataş, 2005: 169).

+I Nesne Belirteni: “geçen mayıs başında bu dükkâna son defa geldiği günü” (Sıfat Tamlaması)

Öznenin eylemle amaçladığı öğedir. Mümtaz’ın geçen mayıs başında bu dükkâna son defa geldiği günü düşünmesi, bu günü etkilemez.

“ateşte ağır ağır kavrulmuşu benzeyen ciltleri elinde evirip çevir-”

+I Nesne Belirteni: “ateşte ağır ağır kavrulmuşu benzeyen ciltleri” (Sıfat

Tamlaması ← +I)

Mümtaz'ın neyi evirip çevirdiğini belirtiyor. “ateşte ağır ağır kavrulmuş benzeyen ciltler” öznenin gerçekleştirdiği eylemden doğrudan etkileniyor.

+DA Bulunma Belirteci: “[onun(Mümtaz'ın] elinde” (Ad Tamlaması ← +DA)

“elinde” belirteci, Mümtaz'ın ateşte ağır ağır kavrulmuş benzeyen ciltleri nerede evirip çevirdiğini bildirerek bu eylemi niteliyor.

“ateşte ağır ağır kavrulmuş benze-”

+A Etki Belirteci: “ateşte ağır ağır kavrulmuş” (Özerk Sıfat İşlevli Yan Tümce ← +A)

Akerson ve Ozil'e göre, özerk sıfat işlevli yan tümcelerin özelliği, sıfat işlevli yan tümceden farklı olarak bir nitelenen ögeye gerek duymadan dilde dolaşıma girmeleridir. Dolayısıyla gene niteleme işlevine hizmet ederler, ama sıfat işlevli yan tümceden çok farklı işlevler üstlenirler. Akerson ve Ozil, bu tür yapıları, kısaca özerk niteleme olarak adlandırır. Bu yapıları, (nitelenen ögesiz kullanıldıklarından) “özerk sıfat işlevli yan tümce” denebileceğini söylüyorlar (Akerson ve Ozil, 1998: 259).

Özerk niteleme, yapı açısından sıfat işlevli yan tümceyle hemen hemen aynı özellikleri gösteriyor. İstersek bu kuruluşları da bir nitelenen öge ile kullanabiliriz. İlkece bu işlem mümkündür. Ancak, uygulamada, bir özerk nitelemenin dile getirdiği anlamı koruyabilmek için, sonrasına yalnızca “kişi”, “herkes”, “şey” gibi anlamları çok genel ve diğer ad türü kavramlara oranla daha kuşatıcı olan sözcükleri getirebiliriz. “Kumar oynayan” yerine “kumar oynayan kişi” ya da çalışanlar yerine “çalışan kişiler” diyebiliriz. Genel anlamlı bu sözcüklerin yerine, öbür ad türü sözcüklerden birini koyacak olursak, bu yapıların içerdiği anlamları değiştiririz. “Kumar oynayan kadın” ya da “çalışan öğrenci” dediğimizde, gene belli kavramları yansıtan sözcükleri nitelemiş ve olağan sıfat işlevli yan tümcelere ulaşmış oluruz. Yani “kadın” ya da “öğrenci” kavramının kapsadığı kümenin içinden belli bir eylemsel niteliğe dayanarak yeni bir “kadın” ya da “öğrenci” kavramı (“kumar oynayan kadın”, “çalışan öğrenci”) yaratırız. Özerk niteleme ise, yalnızca eylemsel niteliği olan bir kavram olarak karşımıza çıkar. “Kumar oynayan” belli bir eylemi gerçekleştireni gösterebilmek, dolayısıyla onu bu niteliğiyle bir kavram altında toplayabilmek için üretilmiş bir yapıdır ve bir ad öbeği gibi işlem görür. Başka bir deyişle, özerk niteleme(nitelenen ögesi olmayan ortaçlı yapı), burada bir adın yerini alan bir sıfat gibi işler (Akerson ve Ozil, 1998: 259-260).

Burada, “ateşte ağır ağır kavrulmuş benze-” öbeğinde “neye?” sorusunu akla getiren anlam boşluğu “ateşte ağır ağır kavrulmuş” ögesiyle doldurulmuştur. Bazı araştırmacılara göre, bu öge nesne görevindedir. Sinanoğlu, “benze- ” eyleminin

dolaylı nesne alabildiğini “*Babasına* benziyor.” örneğiyle göstermiştir (Sinanoğlu, 1960: 339). Boz da bu eylemin dolaylı nesne alabildiğini kabul etmektedir (Boz, 2007: 53,78).

“ateşte ağır ağır kavrul-”

+DA Bulunma Belirteci: “ateşte”

“ateşte” belirteci, eylemin ateşin bulunduğu bir yerde gerçekleştiğini bildiriyor.

İkileme Tarz Belirteci: “ağır ağır”

“ağır ağır” belirteci, “kavrul-” eyleminin nasıl gerçekleştiğini bildiriyor.

“geçen mayıs başında bu dükkâna son defa gel-”

+DA Zaman Belirteci: “geçen mayıs başında” (Ad Tamlaması ← +DA)

“geçen mayıs başında” zaman belirteci, “gel-” eyleminin ne zaman gerçekleştiğini bildiriyor. Bu zaman belirteci, “gel-” eyleminin zamanını belirli bir süre öncesi yakın geçmiş zaman olarak belirlemiştir. Akçataş’a göre, tümcede zaman, ya ayrıntılarıyla veya genel olarak ayrıntısız şekilde verilir. Eylemin zaman bilgisinin örtülü kalmaması, ayrıntılı olarak verilmesi belirliliği sağlar. Belirliliğin sağlanmasında, bazen yıl bilgisi yeterken, bazen saat bilgisine kadar inilir (Akçataş, 2005: 148).

+A Yönelme Belirteci: “bu dükkâna” (Sıfat Tamlaması ← +A)

“gel-” eyleminin yönünü bildiriyor. Mümtaz, bulunduğu bir yerden bu dükkâna gelmiştir. Özne, konum değiştirmiş, bir noktadan başka bir noktaya yönelmiştir.

Sıfat Tamlaması Tarz Belirteci: “son defa”

“son defa” belirteci, geçen mayıs başında gerçekleşen eylemin bir daha gerçekleşmediğini, tekrarlanmamış olduğunu bildiriyor.

48/3

“Nuran’la buluşmalarına bir saat vardı; vakit geçirmek için buraya uğramış, ihtiyar kitapçı ile konuşmuş, güzel ve temiz ciltli bir Şakâyık-ı Numaniye ile zeylini satın alarak gitmişti.”

EÖ₁

+A İçinlik ve Mahsusluk Belirteci (Nuran'la buluşmalarına) + Birinci Derece Belirten/Özne (bir saat) → Ad+Ek Eylem (vardı)

EÖ₂

İkinci Derece Belirten/GÖ (o(Mümtaz)) + İlgeç Neden Belirteci (vakit geçirmek için) +A Yönelme Belirteci (buraya) → Eylem (uğramış)

EÖ₃

İkinci Derece Belirten/GÖ (o(Mümtaz)) + İlgeç Birliktelik Belirteci (ihtiyar kitapçı ile) → Eylem (konuşmuş)

EÖ₄

İkinci Derece Belirten/GÖ (o(Mümtaz)) -ArAk Tarz Belirteci (güzel ve temiz ciltli bir Şakâyık-1 Numaniye ile zeylini satın alarak) → Eylem (gitmişti)

“Nuran'la buluş-”

İkinci Derece Belirten/GÖ (o(Mümtaz)) +IA Birliktelik Belirteci (Nuran'la) → Eylem (buluş-)

“güzel ve temiz ciltli bir Şakâyık-1 Numaniye ile zeylini satın al-”

İkinci Derece Belirten/GÖ (o(Mümtaz)) +I Nesne Belirteni (güzel ve temiz ciltli bir Şakâyık-1 Numaniye ile zeylini) → Birleşik Eylem (satın al-)

Açıklama:

EÖ₁

+A İçinlik ve Mahsusluk Belirteci: Nuran'la buluşmalarına” (Ad İşlevli Yan Tümce ← +İyelik ← +A)

Mümtaz'ın Nuran'la buluşmak için bir saati vardır. Burada, +A belirteci içinlik ve mahsusluk bildiriyor. Boz'a göre, kimi tümcelerde +A ekli hem zorunlu tümleçler (“Bugün *sana* vazife var.” (Baykurt, 1979: 5'den aktaran Boz, 2007: 84)., “*Akılda o nuru görmeğe* kudreti yoktur.” (Ayvazoğlu, 1982: 79'dan aktaran Boz, 2007: 84)., “*Buna* kesinlikle imkân yok.” (Ahmet Mithat, 1999: 7'den aktaran Boz, 2007: 84).) hem de seçimlik tümleçler (“*Ahmet'e* var da *Mehmet'e* yok mu?”

(Demir, 2005: 274'den aktaran Boz, 2007: 94).), içinlik ve mahsusluk bildirirler (Boz, 2007: 84,93).

Birinci Derece Belirten/Özne: “bir saat” (Sıfat Tamlaması)

Burada, “var” sözcüğü, “sahip olma” anlamı dile getiriyor. Mümtaz, bir saatlik boş zamana sahiptir. Nuran’la Mümtaz’ın buluşmalarına bir saat var. Bu öge, sahip olunan şeyin bir saatlik zaman olduğunu belirtiyor.

EÖ₂

İlgeç Neden Belirteci: “vakit geçirmek için” (İlgeç Öbeği)

Bu belirteç, “uğra-” eyleminin nedenini bildiriyor. Mümtaz’ın kitapçı dükkânına uğramasının nedeni vakit geçirmektir.

+A Yönelme Belirteci: “buraya” (İşaret Zamiri ← +A)

“buraya”, “kitapçı dükkânına” yerine kullanılmıştır. “buraya” belirteci, eylemin yönünü bildiriyor. “uğra” eylemi, bulunulan bir noktadan başka bir noktaya hareket bildirir. Boz’a göre, öznenin konum değiştirdiği, bir noktadan başka bir noktaya yöneldiği eylemler yönelme belirteçleri yaparlar (Boz, 2007: 73,82).

EÖ₃

İlgeç Birliktelik Belirteci: “ihtiyar kitapçı ile” (İlgeç Öbeği)

“ihtiyar kitapçı ile” belirteci, Mümtaz’ın kim ile konuştuğunu bildiriyor. Burada, “ile” sözcüğü, Mümtaz’ı ihtiyar kitapçıyla bir araya getirmiştir.

EÖ₄

-ArAk Tarz Belirteci: “güzel ve temiz ciltli bir Şakâyık-ı Numaniye ile zeylini satın alarak” (Belirteç işlevli Yan Tümce)

“güzel ve temiz ciltli bir Şakâyık-ı Numaniye ile zeylini satın alarak” belirteci, “git-” eylemini nasıllık göstererek niteliyor. Mümtaz, “satın al-” eyleminin ardından bu eylemi gerçekleştirmiştir.

“Nuran’la buluş-”

+IA Birliktelik Belirteci: “Nuran’la” (Özel Ad ← +IA)

Bu belirteç, Mümtaz’ın kimle buluşacağını bildiriyor.

“güzel ve temiz ciltli bir Şakâyık-ı Numaniye ile zeylini satın al-”

+I Nesne Belirteni: “güzel ve temiz ciltli bir Şakâyık-ı Numaniye ile zeylini” (Bağlama Öbeği (Sıfat Tamlaması ← Sıralama Bağlacı (ile) + Ad Tamlaması) ← +I)

Mümtaz’ın neyi satın aldığını bildiriyor. Öznenin eylemle amaçladığı öğedir.

48/4

“Bu, Nuran’la ilk defa Çekmeceler’e gittikleri gündü.”

Birinci Derece Belirten/Özne (bu) → Sıfat Tamlaması+Ek Eylem (Nuran’la ilk defa Çekmeceler’e gittikleri gündü.)

“Nuran’la ilk defa Çekmeceler’e git-”

İkinci Derece Belirten/GÖ (o(Mümtaz)) +IA Birliktelik Belirteci (Nuran’la) + Sıfat Tamlaması Tarz Belirteci (ilk defa) +A Yönelme Belirteci (Çekmeceler’e) → Eylem (git-)

Açıklama:

Birinci Derece Belirten/Özne: “bu” (İşaret Zamiri)

“bu” sözcüğü, “Nuran’la Mümtaz’ın ilk defa Çekmeceler’e gittikleri gün”ü işaret ederek karşılıyor.

“Nuran’la ilk defa Çekmeceler’e git-”

+IA Birliktelik Belirteci: “Nuran’la” (Özel Ad ← +IA)

Bu belirteç, Mümtaz’ın Nuran’la birlikte Çekmeceler’e gittiğini bildiriyor. Eylemi yapan, Mümtaz’dır. Nuran da bu eyleme katılıyor. İkisi de “git-” eylemini gerçekleştirmiştir.

+A Yönelme Belirteci: “Çekmeceler’e” (Özel Ad ← +A)

“Çekmeceler’e” belirteci, “git-” eyleminin yönünü bildiriyor. “git-” gibi öznenin konum değiştirdiği, bir noktadan başka bir noktaya yöneldiği eylemler, yönelme belirteçleri yapıyordu (Boz, 2007: 82).

48/5

“Genç kadınla [Mümtaz], İstanbul’un her tarafını dolaştıkları halde Çekmeceler’e gidememişlerdi.”

Bağlamalı Birinci Derece Belirten/Özne (genç kadınla [Mümtaz]) + İlgeç Karşıtlık Belirteci (İstanbul’un her tarafını dolaştıkları halde) +A Yönelme Belirteci (Çekmeceler’e) → Eylem (gidememişlerdi)

“İstanbul’un her tarafını dolaş-”

İkinci Derece Belirten/GÖ (onlar(genç kadınla Mümtaz)) +I Nesne Belirteni (İstanbul’un her tarafını) → Eylem (dolaş-)

Açıklama:

Bağlamalı Birinci Derece Belirten/Özne: Birinci Derece Belirten/Özne₁ ← Sıralama Bağlacı (ile) + Birinci Derece Belirten/Özne₂

Birinci Derece Belirten/Özne₁: “genç kadın” (Sıfat Tamlaması)

Birinci Derece Belirten/Özne₂: “[Mümtaz]” (Özel Ad)

Etkin öznedir. “gideme-” eylemini gerçekleştirenleri belirtiyor. Anlam açısından ise, özne, kendi istenci olmadığı halde bu durumda bulunuyor.

İlgeç Karşıtlık Belirteci: “İstanbul’un her tarafını dolaştıkları halde” (İlgeç Öbeği)

“İstanbul’un her tarafını dolaştıkları halde” belirteci, karşıtlık göstererek “gidememe” eylemini niteliyor. Genç kadınla Mümtaz, İstanbul’un her tarafını dolaşmalarına rağmen Çekmeceler’e gidememiş.

“İstanbul’un her tarafını dolaş-”

+I Nesne Belirteni: “İstanbul’un her tarafını” (Ad Tamlaması ← +I)

Nuran’la Mümtaz’ın neyi dolaştıklarını belirtiyor. Öznenin eylemle amaçladığı öğedir.

48/6

“Bütün günü orada iki gölün etrafında gezerek geçirmişlerdi.”

İkinci Derece Belirten/GÖ (onlar(genç kadınla Mümtaz)) +I Nesne Belirteni (bütün günü) -ArAk Tarz Belirteci (orada iki gölün etrafında gezerek) → Eylem (geçirmişlerdi)

“orada iki gölün etrafında gez-”

İkinci Derece Belirten/GÖ (onlar(genç kadınla Mümtaz)) +DA Bulunma Belirteci -Açıklayıcısı (orada iki gölün etrafında) → Eylem (gez-)

Açıklama:

+I Nesne Belirteni: “bütün günü” (Sıfat Tamlaması ← +I)

Öznenin eylemle amaçladığı ögedir. Mümtaz’la Nuran’ın geçirmeyi amaçladıkları, günün her saatidir.

-ArAk Tarz Belirteci: “orada iki gölün etrafında gezerek” (Belirteç işlevli Yan Tümce)

“orada iki gölün etrafında gezerek” belirteci, Mümtaz’la Nuran’ın bütün günü nasıl geçirdiklerini bildiriyor. Bu belirteç, nasıllık göstererek “geçir-” eylemini nitelemiştir. “ArAk” eki getirilerek kurulmuş buradaki yan tümcenin öznesi, üst tümcenin öznesiyle aynı olduğu için yan tümcede özne yeri boş bırakılmıştır.

“orada iki gölün etrafında gez-”

+DA Bulunma Belirteci -Açıklayıcısı: “orada iki gölün etrafında” (İşaret Zamiri ← DA -Ad Tamlaması ← +DA)

Yer gösteren “ora” işaret zamiri, burada, “iki gölün etrafı”nı karşılamıştır. “orada iki gölün etrafında” belirteci, Mümtaz’la Nuran’ın gezdikleri yeri bildiriyor. Bu belirteç, bulunulan yeri gösterme işlevi görmüştür.

48/7

“Küçükçekmece’de âdeta su üstünde duran ve bu yüzden insana ister istemez Çinlilerin kayık evlerini hatırlatan büyük lokantada yedikleri yemeği, köprüünün başındaki avcı kahvesinin dereye bakan bahçesinde geçirdikleri saati, bu bahçeye inen tahta merdiveni hatırladı.”

İkinci Derece Belirten/GÖ (o(Mümtaz)) + Bağlamalı +I Nesne Belirteni (Küçükçekmece’de âdeta su üstünde duran ve bu yüzden insana ister istemez

Çinlilerin kayık evlerini hatırlatan büyük lokantada yedikleri yemeği, köprünün başındaki avcı kahvesinin dereye bakan bahçesinde geçirdikleri saati, bu bahçeye inen tahta merdiveni) → Eylem (hatırladı)

“Küçükçekmece’de âdeta su üstünde duran ve bu yüzden insana ister istemez Çinlilerin kayık evlerini hatırlatan büyük lokantada ye-”

İkinci Derece Belirten/GÖ (onlar(Mümtaz’la Nuran) +DA Bulunma Belirteci (Küçükçekmece’de âdeta su üstünde duran ve bu yüzden insana ister istemez Çinlilerin kayık evlerini hatırlatan büyük lokantada) → Eylem (ye-)

“Küçükçekmece’de âdeta su üstünde dur-”

İkinci Derece Belirten/GÖ (o(büyük lokanta)) +DA Bulunma Belirteci (Küçükçekmece’de) + Yalın Tarz Belirteci (âdeta) +DA Bulunma Belirteci (su üstünde) → Eylem (dur-)

“bu yüzden insana ister istemez Çinlilerin kayık evlerini hatırlat-”

İkinci Derece Belirten/GÖ (o(büyük lokanta)) + Sonuç Bildiren Tümce Bağlayıcısı (bu yüzden) +A Mantıksal Özne Belirteci (insana) + İkileme Tarz Belirteci (ister istemez) +I Nesne Belirteni (Çinlilerin kayık evlerini) → Eylem (hatırlat-)

“köprünün başındaki avcı kahvesinin dereye bakan bahçesinde geçir-”

İkinci Derece Belirten/GÖ (onlar(Mümtaz’la Nuran) +DA Bulunma Belirteci (köprünün başındaki avcı kahvesinin dereye bakan bahçesinde) → Eylem (geçir-)

“bu bahçeye in-”

İkinci Derece Belirten/GÖ (o(tahta merdiven)) +A Yönelme Belirteci (bu bahçeye) → Eylem (in-)

Açıklama:

Bağlamalı +I Nesne Belirteni: +I Nesne Belirteni₁ +I Nesne Belirteni₂ +I Nesne Belirteni₃

+I Nesne Belirteni₁: “Küçükçekmece’de âdeta su üstünde duran ve bu yüzden insana ister istemez Çinlilerin kayık evlerini hatırlatan büyük lokantada

yedikleri yemeği” (Sıfat Tamlaması ← +I)

+I Nesne Belirteni₂: “köprünün başındaki avcı kahvesinin dereye bakan bahçesinde geçirdikleri saati” (Sıfat Tamlaması ← +I)

+I Nesne Belirteni₃ : “bu bahçeye inen tahta merdiveni” (Sıfat Tamlaması ← +I)

Mümtaz’ın neyi hatırladığını belirtiyor. Öznenin eyleminin doğrudan etkilediği öge değil, öznenin eylemle amaçladığı ögedir. Mümtaz’ın Nuran’la yediği yemeği, geçirdiği saati ve tahta merdiveni hatırlaması, bu yemeği, saati ve merdiveni etkilemez.

“Küçükçekmece’de âdeta su üstünde duran ve bu yüzden insana ister istemez Çinlilerin kayık evlerini hatırlatan büyük lokantada ye-”

+DA Bulunma Belirteci: “Küçükçekmece’de âdeta su üstünde duran ve bu yüzden insana ister istemez Çinlilerin kayık evlerini hatırlatan büyük lokantada” (Sıfat Tamlaması ← +DA)

Bu belirteç, Mümtaz’la Nuran’ın nerede yemek yediklerini bildiriyor. Bulunulan yeri gösterme işlevine sahiptir.

“Küçükçekmece’de âdeta su üstünde dur-”

+DA Bulunma Belirteci: “Küçükçekmece’de” (Özel Ad ← +A)

Büyük lokantanın nerede âdeta su üstünde durduğunu bildiriyor.

Yalın Tarz Belirteci: “âdeta”

“âdeta” belirteci, nasıllık göstererek eylemi niteliyor. Büyük lokantanın gerçekten su üstünde durmadığı, su üstünde duruyormuş izlenimi bıraktığı bu belirteçle ifade edilmiştir.

+DA Bulunma Belirteci: “su üstünde” (Ad Tamlaması ← +DA)

Bu belirteç, büyük lokantanın Küçükçekmece’de âdeta nerede durduğunu bildiriyor.

“bu yüzden insana ister istemez Çinlilerin kayık evlerini hatırlat-”

+A Mantıksal Özne Belirteci: “insana” (Ad ← +A)

Burada, “hatırlama” eylemini gerçekleştiren “insan”dır. Bu öge, mantıksal özneyi gösteriyor. Boz’a göre, “kimi ettirgen tümcelerde, ettirgenlik biçimbirimi almış eylemin asıl eyleyeni yani yüklem mantıksal öznesi, +{A} durum biçimbirimi almış olan tümleçtir. Bundan dolayı söz konusu tümlecin işlevi, ‘mantıksal eyleyici’ olarak belirlenebilir.” (Boz, 2007: 89).

İkileme Tarz Belirteci: “ister istemez”

“ister istemez” belirteci, nasıllık göstererek “hatırlat-” eylemini niteliyor. Bu belirteç, eylemin her durumda gerçekleştiğini bildirmiştir. Büyük lokanta istense de istenmese de Çinlilerin kayık evlerini hatırlatıyor.

+I Nesne Belirteni: “Çinlilerin kayık evlerini” (Ad Tamlaması ← +I)

Öznenin eyleminin doğrudan etkilediği öge değil, öznenin eylemle amaçladığı ögedir. “hatırlat-” eyleminin gerçekleşmesi, bu evleri hiç etkilemez.

“köprüünün başındaki avcı kahvesinin dereye bakan bahçesinde geçir-”

+DA Bulunma Belirteci: “köprüünün başındaki avcı kahvesinin dereye bakan bahçesinde” (Ad Tamlaması ← +DA)

Bu belirteç, Mümtaz’la Nuran’ın nerede vakit geçirdiklerini bildiriyor.

“bu bahçeye in-”

+A Yönelme Belirteci: “bu bahçeye”(Sıfat Tamlaması ← +A)

“bu bahçeye” belirteci, “in-” eyleminin yönünü bildiriyor.

48/8

“Biraz ötede balıkçılar sandaldan sandala dik seslerle bağırarak kefal avlıyorlardı.”

+DA Bulunma Belirteci (biraz ötede) + Birinci Derece Belirten/Özne (balıkçılar) -ArAk Tarz Belirteci (sandaldan sandala dik seslerle bağırarak) +Ø Nesne Belirteni (kefal) → Eylem (avlıyorlardı)

“sandaldan sandala dik seslerle bağır-”

İkinci Derece Belirten/GÖ (onlar(balıkçılar)) + İkileme Tarz Belirteci (sandaldan sandala) +IA Vasıta Belirteci (dik seslerle) → Eylem (bağır-)

Açıklama:

+DA Bulunma Belirteci: “biraz ötede” (Sıfat Tamlaması ← +DA)

“biraz ötede” belirteci, balıkçıların nerede kefal avladığını bildiriyor. Bu belirteç, “avla-” eylemini yer bildirerek nitelemiştir.

Birinci Derece Belirten/Özne: “balıkçılar” (Ad)

Etkin öznedir. “balıkçılar”, kendi istençleriyle “avla-” eylemini gerçekleştiriyorlar.

-ArAk Tarz Belirteci: “sandaldan sandala dik seslerle bağırarak” (Belirteç işlevli Yan Tümce)

“sandaldan sandala dik seslerle bağırarak” belirteci, balıkçıların nasıl kefal avladığını bildiriyor. “avla-” eylemini nasıllık göstererek nitelemiştir.

+Ø Nesne Belirteni: “kefal” (Ad)

“kefal” öznenin eyleminden doğrudan etkileniyor. Burada, avlanan belli bir kefal değildir. Bu ögede, +I belirtme ekinin olmaması, bu ögenin belirtisizlik değeri taşıdığını gösterir.

“sandaldan sandala dik seslerle bağır-”

İkileme Tarz Belirteci: “sandaldan sandala”

Bu belirteç, “bağır-” eyleminin nasıl gerçekleştiğini bildiriyor.

+IA Vasıta Belirteci: “dik seslerle” (Sıfat Tamlaması ← +IA)

“dik sesler” , “bağırma” eyleminin vasıtası durumundadır. Dik seslerle bu eylem gerçekleştiriliyor.

48/9

“Birden birkaç ses beraberce yükseliyor, güneşte vücutlarının yukarı kısmı çıplak insanlar birkaç kat’î ve kesin hareket yapıyorlar, sonra iki sandalın arasında ağ, yavaş yavaş bir bereket arması gibi ıslak ve kenarlarına takılmış balıkların küçük gümüşten akisleriyle sudan çıkıyor ve o zaman asıl büyük yığın güneşe bir ayna tutulmuş gibi birden parlıyordu.”

EÖ₁

+DAn Tarz Belirteci (birden) + Birinci Derece Belirten/Özne (birkaç ses) + CA Tarz Belirteci (beraberce) → Eylem (yükseliyor)

EÖ₂

Birinci Derece Belirten/Özne (güneşte vücutlarının yukarı kısmı çıplak insanlar) +Ø Nesne Belirteni (birkaç kat'î ve kesin hareket) → Eylem (yapıyorlar)

EÖ₃

Yalın Zaman Belirteci (sonra) +DA Bulunma Belirteci (iki sandalın arasında) + Birinci Derece Belirten/Özne (ağ) + İkileme Tarz Belirteci (yavaş yavaş) + İlgeç Benzerlik Belirteci (bir bereket arması gibi) + Bağlama Öbeği Tarz Belirteci (ıslak ve kenarlarına takılmış balıkların küçük gümüşten akisleriyle) +DAn Ayrılma Belirteci (sudan) → Eylem (çıkıyor)

EÖ₄

Sıfat Tamlaması Zaman Belirteci (o zaman) + Birinci Derece Belirten/Özne (asıl büyük yağın) + İlgeç Benzerlik Belirteci (güneşe bir ayna tutulmuş gibi) + DAn Tarz Belirteci (birden) → Eylem (parlıyordu)

“kenarlarına takıl-”

İkinci Derece Belirten/GÖ (onlar(balıklar)) +A Yer Belirteci (kenarlarına) → Eylem (takılmış)

“güneşe bir ayna tutul-”

+A Yönelme Belirteci (güneşe) + Birinci Derece Belirten/Özne (bir ayna) → Eylem (tutul-)

Açıklama:

EÖ₁

+DAn Tarz Belirteci: “birden” (Ad ← +DAn)

“birden” belirteci, eylemi nasıllık göstererek niteliyor. Birkaç sesin nasıl yükseldiğini bildirmiştir.

Birinci Derece Belirten/Özne: “birkaç ses” (Sıfat Tamlaması)

Etkin öznedir. “birkaç ses”, “yükselme” durumunda olanı belirtiyor.

+CA Tarz Belirteci: “beraberce” (Ad ← +CA)

“beraberce” belirteci, birkaç sesin beraber olarak yükseldiğini bildiriyor. Ergin’e göre, CA ekinin fonksiyonlarından biri, olarak karşılığında bir belirteç hâli ifade etmektedir: “güzelce çalıştım” (Ergin, 2000: 289).

EÖ₂

Birinci Derece Belirten/Özne: “güneşte vücutlarının yukarı kısmı çıplak insanlar” (Sıfat Tamlaması)

Etkin öznedir. Anlam açısından, “güneşte vücutlarının yukarı kısmı çıplak insanlar” kendi istençleriyle bir eylemi gerçekleştiriyorlar.

+Ø Nesne Belirteni: “birkaç kat’î ve kesin hareket” (Sıfat Tamlaması)

Güneşte vücutlarının yukarı kısmı çıplak insanların ne yaptığını bildiriyor. Öznenin eylemle amaçladığı öğedir.

EÖ₃

Yalın Zaman Belirteci: “sonra”

“sonra” belirteci, eylemin zamanını sonralık ilişkisiyle göstermiştir. Bu belirteç, “çık-” eyleminin zamanını, önce gerçekleşen “yap-” eylemine göre belirliyor.

+DA Bulunma Belirteci: “iki sandalın arasında” (Ad Tamlaması ← +DA)

“iki sandalın arasında” belirteci ağın sudan çıktığı yeri bildiriyor.

Birinci Derece Belirten/Özne: “ağ” (Ad)

Etkin öznedir. Anlam açısından ise, öznenin kendi istenci söz konusu değildir.

İkileme Tarz Belirteci: “yavaş yavaş”

“yavaş yavaş” belirteci, “çık-” eyleminin nasıl gerçekleştiğini bildiriyor.

İlgeç Benzerlik Belirteci: “bir bereket arması gibi” (İlgeç Öbeği)

“bir bereket arması gibi” belirteci, benzerlik göstermektedir. Ağ, bir

bereket armasına benzetilmiştir.

Bağlama Öbeği Tarz Belirteci: Yalın Tarz Belirteci ← Sıralama Bağlacı
(ve) +IA Tarz Belirteci

Yalın Tarz Belirteci: “ıslak”

+IA Tarz Belirteci: “kenarlarına takılmış balıkların küçük gümüşten akisleriyle” (Ad Tamlaması ← +IA)

Bu belirteç, nasıllık göstererek eylemi niteliyor. Ağ, ıslak durumda ve kenarlarına takılmış balıkların küçük gümüşten akisleriyle sudan çıkıyor.

+DAn Ayrılma Belirteci: “sudan” (Ad ← +DAn)

“sudan” belirteci, ağın neden çıktığını bildiriyor.

EÖ₄

Sıfat Tamlaması Zaman Belirteci: “o zaman”

“o zaman” zaman belirteci, “parla-” eylemini zaman bildirerek niteliyor. “o” sıfatı, metinde daha önce verilmiş zaman bilgisini göstermektedir. Ağ sudan çıktığı zaman “parla-” eylemi gerçekleşmiştir.

Birinci Derece Belirten/Özne: “asıl büyük yığın” (Sıfat Tamlaması)

Etkin öznedir. Anlam açısından ise, özne, kendi istenci dışında bir oluşun içinde yer alıyor.

İlgeç Benzerlik Belirteci: “güneşe bir ayna tutulmuş gibi” (İlgeç Öbeği)

Bu belirteç, benzerlik bildiriyor. Asıl büyük yığın, güneşe tutulmuş bir aynaya benzer şekilde parlıyor.

“kenarlarına takıl-”

+A Yer Belirteci: “[onun(ağın)] kenarlarına” (Ad Tamlaması ← +A)

Bu belirteç, balıkların takıldığı yeri bildiriyor.

“güneşe bir ayna tutul-”

+A Yönelme Belirteci: “güneşe” (Ad ← +A)

“güneşe” belirteci, yönelme bildirme işlevi gerçekleştiriyor. Bir ayna

güneşe yöneltilmiştir.

Birinci Derece Belirten/Özne: “bir ayna” (Sıfat Tamlaması)

Edilgen öznedir. Etkin çatıdaki nesne, burada(edilgen çatıda) özne konumuna geçmiştir.

48/10

“Yerde ayaklarının dibinde o anda kendilerine alışveriş yapan bir köpek, kuyruğunu sallayarak, kulaklarını kısarak yaltaklanıyordu.”

DA Bulunma Belirteci -Açıklayıcısı (yerde ayaklarının dibinde) + Birinci Derece Belirten/Özne (o anda kendilerine alışveriş yapan bir köpek) + Bağlamalı -ArAk Tarz Belirteci (kuyruğunu sallayarak, kulaklarını kısarak) → Eylem (yaltaklanıyordu)

“o anda kendilerine alışveriş-”

İkinci Derece Belirten/GÖ (o(köpek)) +DA Zaman Belirteci (o anda) +A Etki Belirteci (kendilerine) → Eylem (alışveriş-)

“kuyruğunu salla-”

İkinci Derece Belirten/GÖ (o(köpek)) +I Nesne Belirteni (kuyruğunu) → Eylem (salla-)

“kulaklarını kıs-”

İkinci Derece Belirten/GÖ (o(köpek)) +I Nene Belirteni(kulaklarını) → Eylem (kıs-)

Açıklama:

DA Bulunma Belirteci -Açıklayıcısı: “yerde ayaklarının dibinde” (Ad+DA -Ad Tamlaması+DA)

“yerde ayaklarının dibinde” belirteci, köpeğin nerede yaltaklandığını bildiriyor. Bulunulan yeri gösterme işlevine sahiptir.

Birinci Derece Belirten/Özne: “o anda kendilerine alışveriş yapan bir köpek” (Sıfat Tamlaması)

Etkin öznedir. Özne, anlamsal açıdan kendi istenciyle bir durumu koruyor.

Bağlamalı –ArAk Tarz Belirteci: -ArAk Tarz Belirteci₁ -ArAk Tarz Belirteci₂

-ArAk Tarz Belirteci₁: “kuyruğunu sallayarak” (Belirteç işlevli Yan Tümce)

-ArAk Tarz Belirteci₂: “kulaklarını kısarak” (Belirteç işlevli Yan Tümce)

Bu belirteç, köpeğin nasıl yaltaklandığını bildiriyor. Nasıllık göstererek eylemi nitelemiştir.

“o anda kendilerine alışveriş-”

+DA Zaman Belirteci: “o anda” (Sıfat Tamlaması ← +DA)

“o” sıfatı, belirtilik gösteren bir sözcüktür. “o an” sıfat tamlaması, alışma eyleminin zamanını belirliyor. Ağ sudan çıktıktan sonra, asıl büyük yığının güneşe bir ayna tutulmuş gibi birden parladığı anda alışveriş eylemi gerçekleşmiştir.

+A Etki Belirteci: “[onların(balıkçıların)] kendilerine” (Ad Tamlaması ← +A)

“kendilerine” belirteci, köpeğin kime alışverişini bildiriyor.

“kuyruğunu salla-”

+I Nesne Belirteni: “[onun(köpeğin)] kuyruğunu” (Ad Tamlaması ← +I)

“kulaklarını kıs-”

+I Nene Belirteni: “[onun(köpeğin)] kulaklarını” (Ad Tamlaması ← +I)

Burada, öznenin eyleminden etkilenme , “doğrudan etkilenme” şeklinde gerçekleşmiştir.

48/11

“Ara sıra yerinden kalkıyor, etrafı acaba ne var ne yok gibi dolaşıyor, yine acele acele eski yerine dönüyordu.”

EÖ₁

İkinci Derece Belirten/GÖ (o(köpek)) + İkileme Tarz Belirteci (ara sıra)
+DAn Ayrılma Belirteci (yerinden) → Eylem (kalkıyor)

EÖ₂

İkinci Derece Belirten/GÖ (o(köpek)) +I Nesne Belirteni (etrafı) + İlgeç Benzerlik Belirteci (acaba ne var ne yok gibi) → Eylem (dolaşıyor)

EÖ₃

İkinci Derece Belirten/GÖ (o(köpek)) + Yalın Tarz Belirteci (yine) + İkileme Tarz Belirteci (acele acele) +A Yönelme Belirteci (eski yerine) → Eylem (dönüyordu)

Açıklama:

EÖ₁

İkileme Tarz Belirteci: “ara sıra”

“ara sıra” belirteci, “kalk-” eylemini nasıllık göstererek niteliyor. Eylemin gerçekleşme sıklığını bildirerek bu işlevi yerini getirmiştir.

+DAn Ayrılma Belirteci: “[onun(köpeğin)] yerinden” (Ad Tamlaması ← +DAn)

“yerinden” belirteci, köpeğin nereden kalktığını, ayrıldığını bildiriyor.

EÖ₂

+I Nesne Belirteni: “etrafı” (Ad ← +I)

Öznenin eyleminin doğrudan etkilediği öge değil, öznenin eylemle amaçladığı ögedir. “köpeğin etrafı dolaşması” etrafı etkilemiyor.

İlgeç Benzerlik Belirteci: “acaba ne var ne yok gibi” (İlgeç Öbeği)

Bu belirteç, benzerlik göstermektedir. Buradaki “dolaşma” eylemi, “acaba ne var ne yok araştırarak dolaşma” eylemine benzer bir dolaşmadır.

EÖ₃

Yalın Tarz Belirteci: “yine”

“yine” belirteci, eylemin tekrarlanarak gerçekleştiğini bildiriyor.

İkileme Tarz Belirteci: “acele acele”

“acele acele” belirteci, köpeğin “dön-” eylemini nasıl gerçekleştirdiğini

bildiriyor. Eylemi nasıllık göstererek nitelemiştir.

A Yönelme Belirteci: “[onun(köpeğin)] eski yerine” (Ad Tamlaması ← +A)

Bu belirteç, “dön-” eyleminin yönünü bildiriyor. Boz’a göre, “dön-” eylemi gibi özne dışında zorunlu bir tümleç isteyen iki değerli eylemler, yönelme belirteçleri yaparlar: “Hemen turist otobüslerine dönülmemeli.” (Ağaoğlu 1996: 89’dan aktaran Boz, 2007: 82).

48/12

“Uzakta henüz gelmiş kırlangıçlar yuvalarını hazırlama telaşı içindeydiler.”

+DA Bulunma Belirteci (uzakta) + Birinci Derece Belirten/Özne (henüz gelmiş kırlangıçlar) → Ad Tamlaması+DA+Ek Eylem (yuvalarını hazırlama telaşı içindeydiler)

“henüz gel-”

İkinci Derece Belirten/GÖ (onlar(kırlangıçlar)) + Yalın Zaman Belirteci (henüz) → Eylem (gel-)

“yuvalarını hazırla-”

İkinci Derece Belirten/GÖ (onlar(kırlangıçlar)) +I Nesne Belirteni (yuvalarını) → Eylem (hazırla-)

Açıklama:

+DA Bulunma Belirteci: “uzakta” (Ad ← +DA)

“uzakta” belirteci, yuvalarını hazırlama telaşı içinde olan kırlangıçların bulunduğu yeri bildirmektedir.

Birinci Derece Belirten/Özne: “henüz gelmiş kırlangıçlar” (Sıfat Tamlaması)

Anlamsal işlev açısından özne, kendi istenciyle bir durumda bulunuyor.

“henüz gel-”

Yalın Zaman Belirteci: “henüz”

“henüz” zaman belirteci, “gel-” eyleminin az önce gerçekleştiğini bildiriyor. Bu belirteç, eylemin zamanını bulunulan ana göre belirlemiştir. Akçataş’a göre, “henüz” belirteci, yakın geçmiş bitmişliği gösterir: “... bu henüz yeni çarşafa girmiş.” tümcesinde “girmiş” yüklemine belirsiz bir zamanda bitmişlik anlamı “henüz yeni” belirteç tümleciyle yakın geçmişe taşınmaktadır. Yani eylem, belirsiz yakın bir zamanda bir oluşu bildirmektedir. Bitmişliğin bu şekilde düzenlenmesi, zamanın bulunulan ana göre tahminî bir aralık olarak belirlenmesi esasına dayanır (Akçataş, 2005: 67).

“yuvalarını hazırla-”

+I Nesne Belirteni: “[onların(kırlangıçların)] yuvalarını” (Ad Tamlaması
← +I)

Kırlangıçların neyi hazırladığını bildiriyor. Öznenin eylemle amaçladığı ögedir.

48/13

“Köprüünün kenarında kahvenin saçağında manasını anlamadıkları hızlı konuşmalar oluyor, bazen bir kırlangıç küçük kanat çırpınılarıyla, tıpkı yüzen bir insanın kendisini sadece olduğu sulara tutmağa çalışan haliyle boşlukta tutunduğu noktadan hudutsuz maviliğe kendisini bırakıyor, dikine bir hamle ile yüksekliklere fırlıyor, sonra gözlerinin artık takip edemeyeceği noktadan aşağıya doğru süzülüyor ve bu süzülüş tam sonuna kadar böyle gidecek vehmini uyandırdığı zaman birden ufkîleşiyor, kendi üzerinde münhaniler, helezonlar çiziyor, bilinmez bir hendese davasını ispat eder gibi bir yığın kesik ve iç içe hareketler birbirini takip ediyor ve nihayetinde bu kendi ördüğü ağdan kurtuluyor, telaşlı ve sevinçli yuvasına kavuşuyordu.”

EÖ₁

Bağlamalı +DA Bulunma Belirteci (köprüünün kenarında kahvenin saçağında) + Birinci Derece Belirten/Özne (manasını anlamadıkları hızlı konuşmalar) → Eylem (oluyor)

EÖ₂

Yalın Zaman Belirteci (bazen) + Birinci Derece Belirten/Özne (bir

kırlangıç) +IA Vasıta Belirteci (küçük kanat çırpınılarıyla) +IA Tarz Belirteci (tıpkı yüzen bir insanın kendisini sadece olduğu sularda tutmağa çalışan haliyle) +DAn Ayrılma Belirteci (boşlukta tutunduğu noktadan) +A Yönelme Belirteci (hudutsuz maviliğe) +I Nesne Belirteni (kendisini) → Eylem (bırakıyor)

EÖ₃

Birinci Derece Belirten/Özne (bir kırlangıç) + İlgeç Vasıta Belirteci (dikine bir hamle ile) +A Yönelme Belirteci (yüksekliklere) → Eylem(fırlıyor)

EÖ₄

Birinci Derece Belirten/Özne (bir kırlangıç) + Yalın Zaman Belirteci (sonra) +DAn Ayrılma Belirteci (gözlerinin artık takip edemeyeceği noktadan) + İlgeç Yönelme Belirteci (aşağıya doğru) → Eylem (süzülüyor)

EÖ₅

Birinci Derece Belirten/Özne (bir kırlangıç) + Sıfat Tamlaması Zaman Belirteci (bu süzülüş tam sonuna kadar böyle gidecek vehmini uyandırdığı zaman) + İkileme Tarz Belirteci (birdenbire) → Eylem (ufkîleşiyor)

EÖ₆

Birinci Derece Belirten/Özne (bir kırlangıç) +DA Bulunma Belirteci (kendi üzerinde) + Bağlamalı +Ø Nesne Belirteni (münhaniler, helezonlar) → Eylem (çiziyor)

EÖ₇

Birinci Derece Belirten/Özne (bilinmez bir hendese davasını ispat eder gibi bir yığın kesik ve iç içe hareketler) +I Nesne Belirteni (birbirini) → Birleşik Eylem (takip ediyor)

EÖ₈

Sonuç Bildiren Tümce Bağlayıcısı (ve nihayetinde) + Birinci Derece Belirten/Özne (bir kırlangıç) +DAn Ayrılma Belirteci (bu kendi ördüğü ağdan) +IA Vasıta Belirteci (bir kanat darbesiyle) → Eylem (kurtuluyor)

EÖ₉

Birinci Derece Belirten/Özne (bir kırlangıç) + Bağlamalı +II Tarz Belirteci (telaşlı ve sevinçli) +A Yönelme Belirteci (yuvasına) → Eylem (kavuşuyordu)

“manasını anlama-”

İkinci Derece Belirten/GÖ (onlar) +I Nesne Belirteni (manasını) → Eylem (anlama-)

“yüzen bir insan/ın/ kendisini sadece olduğu sularda tutmağa çalış-”

Birinci Derece Belirten/Özne (yüzen bir insan) +A Neden ve Amaç Belirteci (kendisini sadece olduğu sularda tutmağa) → Eylem (çalış-)

“kendisini sadece olduğu sularda tut-”

İkinci Derece Belirten/GÖ (o(yüzen bir insan)) +I Nesne Belirteni (kendisini) +CA Odak Belirteci (sadece) + DA Bulunma Belirteci (olduğu sularda) → Eylem (tut-)

“boşlukta tutun-”

İkinci Derece Belirten/GÖ (bir kırlangıç) +DA Bulunma Belirteci (boşlukta) → Eylem (tutun-)

“gözleri/nin/ artık takip edeme-”

Birinci Derece Belirten/Özne (gözleri) + Yalın Zaman Belirteci (artık) → Birleşik Eylem (takip edeme)

“bu süzülüş tam sonuna kadar böyle gidecek vehmini uyandır-”

Birinci Derece Belirten/Özne (bu süzülüş) +I Nesne Belirteni (tam sonuna kadar böyle gidecek vehmini) → Eylem (uyandır-)

“tam sonuna kadar böyle git-”

İkinci Derece Belirten/GÖ (o(bu süzülüş)) + İlgeç Yönelme Belirteci (tam sonuna kadar) + Yalın Tarz Belirteci (böyle) → Eylem (git-)

Açıklama:

EÖ₁

Bağlamalı +DA Bulunma Belirteci: +DA Bulunma Belirteci₁ +DA
Bulunma Belirteci₂

+DA Bulunma Belirteci₁: “köprünün kenarında” (Ad Tamlaması ← +DA)

+DA Bulunma Belirteci₂: “kahvenin saçağında” (Ad Tamlaması ← +DA)

Bu belirteç, manasını anlamadıkları hızlı konuşmaların nerede olduğunu bildiriyor.

Birinci Derece Belirten/Özne: “manasını anlamadıkları hızlı konuşmalar”
(Sıfat Tamlaması)

Burada, özne bir iş yapmıyor, bir yerde var oluyor.

EÖ₂

Yalın Zaman Belirteci: “bazen”

“bazen” zaman belirteci, “bırak-” eyleminin arada bir gerçekleştiğini gösteriyor. Akçataş’a göre, bu zaman belirteci, eylemin belirsiz aralıklarla gerçekleştiğini gösterir (Akçataş, 2005: 204).

Birinci Derece Belirten/Özne: “bir kırlangıç” (Sıfat Tamlaması)

Etkin öznedir. Özne, kendi istenciyle “bırak-” eylemini gerçekleştiriyor. “bir kırlangıç”, “fırıl-”, “süzül-”, “ufkîleş-”, “çiz-”, “kurtul-”, “kavuş-” eylemlerini gerçekleştiren de belirtiyor. Bu nedenle ortak özne olma özelliği de gösterir.

+IA Vasıta Belirteci: “küçük kanat çırpınılarıyla” (Sıfat Tamlaması ← +IA)

“küçük kanat çırpınılarıyla” belirteci, “bırak-” eyleminin ne vasıtasıyla gerçekleştirildiğini gösteriyor.

+IA Tarz Belirteci: “tıpkı yüzen bir insanın kendisini sadece olduğu sularda tutmağa çalışan haliyle” (Sıfat Tanlaması ← +IA)

Bu belirteç, kırlangıcın “bırak-” eylemini nasıl gerçekleştirdiğini bildiriyor. Eylemi nasıllık göstererek nitelemiştir.

+DAn Ayrılma Belirteci: “boşlukta tutunduğu noktadan” (Sıfat Tamlaması ← +DAn)

“boşlukta tutunduğu noktadan” belirteci, kırlangıcın kendisini nereden bıraktığını bildiriyor. Bu belirteç, kırlangıcın, ayrıldığı noktayı göstermiştir.

+A Yönelme Belirteci: “hudutsuz maviliğe” (Sıfat Tamlaması ← +A)

“hudutsuz maviliğe” belirteci, kırlangıcın kendisini nereye bıraktığını bildiriyor. Özne, bir noktadan başka bir noktaya (boşlukta tutunduğu noktadan hudutsuz maviliğe) yönelmiştir.

+I Nesne Belirteni: “[onun(bir kırlangıcın)] kendisini” (Ad Tamlaması ← +I)

Dönüşlülük zamiri (kendisi), yapılan işin yapana dönüşünü gösteren bir işlev yüklenir (Korkmaz, 2003: 415). Bu öge, öznenin eyleminden doğrudan etkilenenin öznenin kendisi olduğunu belirtiyor.

EÖ₃

İlgeç Vasıta Belirteci: “dikine bir hamle ile” (İlgeç Öbeği)

Bu belirteç, “fırla-” eyleminin ne vasıtasıyla gerçekleştirildiğini gösteriyor.

+A Yönelme Belirteci: “yüksekliklere” (Ad ← +A)

“yüksekliklere” belirteci, “fırla-” eyleminin yönünü bildiriyor.

EÖ₄

Yalın Zaman Belirteci: “sonra”

“sonra” belirteci, eylemin zamanını öncelik sonralık ilişkisiyle belirlemiştir. Yüksekliklere fırlama gerçekleşikten sonra aşağıya doğru süzülme gerçekleşiyor.

+DAn Ayrılma Belirteci: “gözlerinin artık takip edemeyeceği noktadan”

Bu belirteç, “süzül-” eyleminin başlangıç noktasını gösteriyor. Kırlangıç, gözlerinin artık takip edemeyeceği noktadan süzölmeye başlamış, bu noktadan ayrılmıştır.

İlgeç Yönelme Belirteci: “aşağıya doğru” (İlgeç Öbeği)

“aşağıya doğru” belirteci, “süzül-” eyleminin yönünü bildiriyor. Özne, bir noktadan bir başka noktaya (gözlerinin artık takip edemeyeceği noktadan aşağıya doğru) yönelmiştir. Erdoğan Boz, {Ad}+{A} {doğru} yapısının belirsizlik bildiren yönelme belirteçleri oluşturduğunu söylemektedir: “Kıyıya doğru yüzmelisin.” (Demir, 2005: 274’ den aktaran Boz, 2007: 103).

EÖ₅

Sıfat Tamlaması Zaman Belirteci: “bu süzülüş tam sonuna kadar böyle gidecek vehmini uyandırdığı zaman”

Bu zaman belirteci, “ufkîleş-” eyleminin gerçekleşme zamanını, “uyandır-” eylemine göre belirlemiştir. Akerson ve Ozil, buradakine benzer yan tümceleri, sıfat işlevli yan tümce izlenimi bırakan belirteç yan tümceleri olarak kabul ediyorlar. Akerson ve Ozil’e göre, bu gibi yan tümceler zaman gösterir, belirteç işlevi taşır. Tıpkı sıfat işlevli yan tümce gibi bir ögesi dışarıda bırakılarak adlaştırılmıştır ve nitelenen ögesi (zaman) vardır. Ancak yan tümcenin öznesi, eylemiyle belirtisiz tamlama (bu süzülüş-Ø tam sonuna kadar böyle gidecek vehmini uyandırdığı-ı) kurmuştur. Oysa, sıfat işlevli yan tümcelerinin “-dığı” eki taşıyan ortaçları özneleriyle her zaman belirtili bir tamlama kurar. Bu nitelenen öge (zaman), özerk nitelermelerde olduğu gibi anlamsal açıdan içi tam dolu olmayan bir sözcüktür. Yan tümce içindeki belirtisiz tamlamaya bakarak “zaman” sözcüğünün ilgeç gibi çalıştığı da söylenebilir. Ancak “zaman” ilgeç değil, ad türü bir sözcüktür. Zaman anlamlı bu belirteç yan tümceleri, bir yandan sıfat işlevli yan tümce yapısı göstermekte, bir yandan belirteç işlevi üstlenmektedir (Akerson ve Ozil, 1998: 341-342).

EÖ₆

+DA Bulunma Belirteci: “kendi üzerinde” (Ad Tamlaması ← +DA)

Bu belirteç, kırlangıcın nerede münhaniler, helezonlar çizdiğini bildiriyor.

Bağlamalı +Ø Nesne Belirteni: +Ø Nesne Belirteni₁ +Ø Nesne Belirteni₂

+Ø Nesne Belirteni₁: “münhaniler” (Ad)

+Ø Nesne Belirteni₂: “helezonlar” (Ad)

Bu nesnelere, kırlangıcın ne çizdiğini belirtiyor. Öznenin eylemle

amaçladığı ögedir.

EÖ₇

Birinci Derece Belirten/Özne: “bilinmez bir hendese davasını ispat eder gibi bir yığın kesik ve iç içe hareketler” (Sıfat Tamlaması)

Etkin öznedir. “takip et-” eylemini gerçekleştireni belirtiyor.

+I Nesne Belirteni: “birbirini” (İkileme ← +I)

“birbiri” öznenin gerçekleştirdiği eylemden doğrudan etkilenmiyor. Öznenin eylemle amaçladığı ögedir. Hareketlerin birbirini takip etmesi, bu hareketleri etkilemiyor.

EÖ₈

+DAn Ayrılma Belirteci: “bu kendi ördüğü ağdan” (Sıfat Tamlaması)

Bu belirteç, kırlangıcın neden kurtulduğunu gösteriyor. Kırlangıç, bu kendi ördüğü ağdan kurtulmuş, bu ağdan ayrılmıştır.

+IA Vasıta Belirteci: “bir kanat darbesiyle” (Sıfat Tamlaması ← +IA)

“bir kanat darbesiyle” belirteci, “kurtul-” eyleminin ne vasıtasıyla gerçekleştirildiğini bildiriyor.

EÖ₉

Bağlamalı +II Tarz Belirteci: +II Tarz Belirteci₁ ← Sıralama Bağlacı (ve)
+II Tarz Belirteci₂

+II Tarz Belirteci₁: “telaşlı” (Ad ← +II)

+II Tarz Belirteci₂: “sevinçli” (Ad ← +II)

“telaşlı ve sevinçli” belirteci, kırlangıcın yuvasına nasıl kavuştuğunu bildiriyor. Nasıllık göstererek eylemi nitelemiştir.

+A Yönelme Belirteci: “yuvasına”

Bu belirteç, “kavuş-” eyleminin yönünü bildiriyor. Boz’a göre, öznenin konum değiştirdiği eylemler, yönelme belirteçleri yaparlar: “Dionizik durum kısacası, Öz-Birden kopmuş insanın tekrar ona kavuşmak istemesidir.” (Ayvazoğlu,

1982: 31'den aktaran Boz, 2007: 82).

“manasını anlama-”

+I Nesne Belirteni: “[onun(konuşmanın)] manasını” (Ad Tamlaması ← +I)

“konuşmanın manası”, öznenin eyleminden doğrudan etkilenmiyor. Öznenin eylemle amaçladığı ögedir. Konuşmanın manasının anlaşılmaması, konuşmadaki manayı etkilemez. Konuşma, o manaya sahiptir.

“yüzen bir insan/ın/ kendisini sadece olduğu sularda tutmağa çalış-”

Birinci Derece Belirten/Özne: “yüzen bir insan” (Sıfat Tamlaması)

Etkin öznedir. Anlam açısından özne, kendi istenciyle bir durumu koruyor, denetliyor.

+A Neden ve Amaç Belirteci: “kendisini sadece olduğu sularda tutmağa”(Ad İşlevli Yan Tümce ← +A)

Bu belirteç, “çalış-” eyleminin nedenini ve amacını bildiriyor. Erdoğan Boz, “çalış-” eyleminin {Eylem}-{mA+y+A} ve {Ad}+{A} yapılarında neden ve amaç bildiren belirteç tümleçleri aldığını göstermektedir: “... *gülümsemeğe* çalıştı.” (Börekçi-Tepeli, 1996: 61'den aktaran Boz, 2007: 86), “Ve bana Goethe'nin bir safatasını *telkine* çalıştı.” (Safa, 2004: 79'dan aktaran Boz, 2007: 88). Boz'a göre, neden ve amaç bildiren {Eylem}-{mA+y+A} yapısındaki tümleçlerin yapıları birer kısaltmadır. Ör. “Tatilde avlanmak için dağa gideceğiz.” tümcesi, kısaltılarak “Tatilde avlanmaya gideceğiz.” şekline dönüştürülebilir (Boz, 2007: 87).

“kendisini sadece olduğu sularda tut-”

+I Nesne Belirteni: “[onun(yüzen bir insanın)] kendisini” (Ad Tamlaması ← +I)

Burada, öznenin eyleminden etkilenen, öznenin kendisidir. Yüzen bir insan sadece olduğu sularda kendisini tutuyor.

+CA Odak Belirteci: “sadece” (Ad+CA)

“sadece” belirteci, “tut-” eyleminden başka bir eylemin gerçekleştirilmeye çalışılmadığını bildiriyor.

+DA Bulunma Belirteci: “olduğu sularda” (Sıfat Tamlaması ← +DA)

Bu belirteç, bulunulan yeri gösterme işlevi gerçekleştiriyor. Yüzen bir insanın kendisini tuttuğu yer, olduğu sulardır.

“boşlukta tutun-”

+DA Bulunma Belirteci: “boşlukta” (Ad ← +DA)

“boşlukta” belirteci, kırlangıcın tutunduğu yeri bildiriyor.

“bu süzülüş tam sonuna kadar böyle gidecek vehmini uyandır-”

Birinci Derece Belirten/Özne: “bu süzülüş” (Sıfat Tamlaması)

Oldurgan öznedir. “uyandır-” eylemi, oldurgan özneye gereksinme gösterecek olan oldurgan eylemlerdendir. Hepçilingirler’e göre, geçişsiz olan eylem, “-r, -t, -dır, -tir...” ekleriyle geçişli duruma getirilmişse oldurgan özneye gereksinme gösterir (Hepçilingirler, 2004: 326-327).

+I Nesne Belirteni: “tam sonuna kadar böyle gidecek vehmini” (Ad Tamlaması ← +I)

Bu süzülüşün neyi uyandırdığını bildiriyor. Öznenin eylemle amaçladığı ögedir.

“tam sonuna kadar böyle git-”

İlgeç Yönelme Belirteci: “tam sonuna kadar” (İlgeç Öbeği)

“tam sonuna kadar” belirteci, “git-” eyleminin yönünü bildiriyor. Boz’a göre, {Ad}+{A} {kadar} yapısı, sınırlandıma bildiren yönelme belirteçleri oluşturur (Boz, 2007: 100).

Yalın Tarz Belirteci: “böyle”

“böyle” belirteci, “git-” eyleminin nasıl sürdürüleceğini bildiriyor. Eylem, aynı şekilde sürdürülecektir.

1.6. ROMANIN 59. SAYFASINDAKİ EYLEM ÖBEKLERİ

59/1

“Böyle zamanlarda Mümtaz için iyi, kötü, güzel, çirkin hiçbir şey yoktu.”

+DA Zaman Belirteci (böyle zamanlarda) + İlgeç İçinlik ve Mahsusluk Belirteci (Mümtaz için) + Birinci Derece Belirten/Özne (iyi, kötü, güzel, çirkin hiçbir şey) → Ad +Ek Eylem (yoktu)

Açıklama:

+DA Zaman Belirteci: “böyle zamanlarda” (Sıfat Tamlaması ← +DA)

“böyle zamanlarda” belirteci, zamanı itibarî olarak belirliyor. “böyle” sıfatı, önceki cümlelerde verilen zaman bilgisini göstermektedir. Kül rengi bir tıksızlığın, akışı bile belli olmayan bir nehir gibi, başta kendi varlığının şuuru olmak üzere her şeyi alıp götürdüğü zamanlarda Mümtaz için iyi, kötü, güzel, çirkin hiçbir şey yoktu. Akçataş’a göre, daha önce verilmiş zaman bilgisi, bir zaman belirleyici unsurla yeniden düzenlenebilir. Bu düzenleme, yüklemde gösterilen zaman aralığının, zaman belirleyici diğer unsurun bilgisine göre değerlendirilmesiyle gerçekleşir. Böylece yüklem zamanı, diğer zaman belirleyicinin yardımıyla itibarî olarak belirlenmiş olur: “*Bu zamanlarda* eniştemizin yüzü, dişleri, kumral sakalı, parlak gözleri...” (Çamlıca, 84’ ten aktaran Akçataş, 2005: 208).

İlgeç İçinlik ve Mahsusluk Belirteci: “Mümtaz için” (İlgeç Öbeği)

Bu belirteç, içinlik ve mahsusluk bildiriyor. İyi, kötü, güzel, çirkin hiçbir şey sadece Mümtaz için yoktur.

Birinci Derece Belirten/Özne: “iyi, kötü, güzel, çirkin hiçbir şey” (Sıfat Tamlaması)

“yok” sözcüğüyle kapanan bu tümcede “bir yerde bulunmama” anlamı dile getirilmek isteniyor. Mümtaz’ın dünyasında iyi, kötü, güzel, çirkin hiçbir şey bulunmuyor.

59/2

“Tıpkı arkasındaki uzviyetten, kendisini besleyen sinir cihazından, terkip

ve tahlil imkânlarından alâkası kesilmiş, âdeta tek başına kalmış bir gözde, son ihsas anlarını tek başına yaşayan müstakil bir gözde sade sarsılıştan ibaret bir kâinatın akisleri gibi, Mümtaz bu ölüm bahçesinin canlı hayallerine, o kül rengi tıkHzlıktan kopup kendisine gelen her şeye anlamadan bakardı.”

İlgeç Benzerlik Belirteci (tıpkı arkasındaki uzviyetten, kendisini besleyen sinir cihazından, terkip ve tahlil imkânlarından alâkası kesilmiş, âdeta tek başına kalmış bir gözde, son ihsas anlarını tek başına yaşayan müstakil bir gözde sade sarsılıştan ibaret bir kâinatın akisleri gibi) + Birinci Derece Belirten/Özne (Mümtaz) + Bağlamalı +A Etki Belirteci (bu ölüm bahçesinin canlı hayallerine, o kül rengi tıkHzlıktan kopup kendisine gelen her şeye) -mAdAn Tarz Belirteci (anlamadan) → Eylem (bakardı)

“arkasındaki uzviyetten, kendisini besleyen sinir cihazından, terkip ve tahlil imkânlarından alâkası kesil-”

Bağlamalı +DAn Ayrılma Belirteci (arkasındaki uzviyetten, kendisini besleyen sinir cihazından, terkip ve tahlil imkânlarından) + Birinci Derece Belirten/Özne (alâkası) → Eylem (kesil-)

“kendisini besle-”

İkinci Derece Belirten/GÖ (o(sinir cihazı)) +I Nesne Belirteni(kendisini) → Eylem (besle-)

“âdeta tek başına kal-”

İkinci Derece Belirten/GÖ (o(bir göz)) + Yalın Tarz Belirteci (âdeta) +A Tarz Belirteci (tek başına) → Eylem (kalmış)

“son ihsas anlarını tek başına yaşa-”

İkinci Derece Belirten/GÖ (o(müstakil bir göz)) +I Nesne Belirteni (son ihsas anlarını) +A Tarz Belirteci (tek başına) → Eylem (yaşa-)

“o kül rengi tıkHzlıktan kopup kendisine gel-”

İkinci Derece Belirten/GÖ (her şey) -Ip Tarz Belirteci (o kül rengi tıkHzlıktan kopup) +A Yönelme Belirteci (kendisine) → Eylem (gel-)

“o kül rengi tıkHzlıktan kop-”

İkinci Derece Belirten/GÖ (her şey) +DAn Ayrılma Belirteci (o kül rengi tıkHzlıktan) → Eylem (kop-)

Açıklama:

İlgeç Benzerlik Belirteci: “tıpkı arkasındaki uzviyetten, kendisini besleyen sinir cihazından, terkip ve tahlil imkânlarından alâkası kesilmiş, âdeta tek başına kalmış bir gözde, son ihsas anlarını tek başına yaşayan müstakil bir gözde sade sarsılıştan ibaret bir kâinatın akisleri gibi” (İlgeç Öbeği)

Bu belirteç, benzerlik, tıpkılık bildiriyor. Arkasındaki uzviyetten, kendisini besleyen sinir cihazından, terkip ve tahlil imkânlarından alâkası kesilmiş, âdeta tek başına kalmış bir gözün, son ihsas anlarını tek başına yaşayan müstakil bir gözün bakışı ile Mümtaz’ın bakışı karşılaştırılıyor. Benzerlik ilişkisi karşılaştırmaya dayanıyor.

Bağlamalı +A Etki Belirteci: +A Etki Belirteci₁ +A Etki Belirteci₂

+A Etki Belirteci₁: “bu ölüm bahçesinin canlı hayallerine” (Ad Tamlaması ← +A)

+A Etki Belirteci₂: “o kül rengi tıkHzlıktan kopup kendisine gelen her şeye” (Sıfat Tamlaması ← +A)

Bu belirteçler, Mümtaz’ın neye baktığını bildiriyor. Sinanoğlu’na göre, geçişsiz nesnel eylem “bak-”, +A ekli dolaylı nesne alabilir (Sinanoğlu, 1960: 339). Boz da, “bak-” eyleminin +A ekli dolaylı nesne alabildiğini göstermiştir: “Ömer’e şöylece bir baktım.” (Börekçi Tepeli, 1996: 61-62’den aktaran Boz, 2007: 61-62).

-mAdAn Tarz Belirteci: “anlamadan” (Belirteç işlevli Yan Tümce)

“anlamadan” belirteci, “bak-” eylemini nasıllık göstererek niteliyor. Mümtaz’ın nasıl baktığını bildirmiştir. Korkmaz’a göre, “-mAdAn” eki, asıl eylemdeki hareketin kendindeki harekete bağlı olmadan gerçekleştiğini gösteren belirteç eylemler kurar (Korkmaz, 2003: 1040).

“arkasındaki uzviyetten, kendisini besleyen sinir cihazından, terkip ve tahlil imkânlarından alâkası kesil-”

Bağlamalı +DAn Ayrılma Belirteci: +DAn Ayrılma Belirteci₁ +DAn

Ayrılma Belirteci₂ +DAn Ayrılma Belirteci₃

+DAn Ayrılma Belirteci₁: “arkasındaki uzviyetten” (Sıfat Tamlaması ← +DAn)

+DAn Ayrılma Belirteci₂: “kendisini besleyen sinir cihazından” (Sıfat Tamlaması ← +DAn)

+DAn Ayrılma Belirteci₃: “terkip ve tahlil imkânlarından” (Ad Tamlaması ← +DAn)

Bu belirteçler, bir gözün alâkasının nelerden kesildiğini bildiriyor. Arkasındaki uzviyetten, kendisini besleyen sinir cihazından, terkip ve tahlil imkânlarından ayrılma gerçekleşmiştir.

Birinci Derece Belirten/Özne: “[onun(bir gözün)] alâkası” (Ad Tamlaması)

Edilgen öznedir. Kesilenin ne olduğunu belirtiyor. Etkin çatıdaki nesne, burada (edilgen çatıda), özne konumuna geçmiştir.

“âdeta tek başına kal-”

Yalın Tarz Belirteci: “âdeta”

“âdeta” belirteci, tek başına kalmanın neredeyse gerçekleşmiş olduğunu bildiriyor.

+A Tarz Belirteci: “[onun] tek başına” (Ad Tamlaması ← +A)

“tek başına” belirteci, “kal-” eylemini nasıllık göstererek, durum bildirerek niteliyor.

“son ihsas anlarını tek başına yaşa-”

+I Nesne Belirteni: “son ihsas anlarını” (Sıfat Tamlaması ← +I)

Müstakil bir gözün neyi yaşadığını belirtiyor. Öznenin eylemle amaçladığı öğedir.

“o kül rengi tıkızlıktan kopup kendisine gel-”

-Ip Tarz Belirteci: “o kül rengi tıkızlıktan kopup” (Belirteç işlevli Yan Tümce)

“o kül rengi tıkHzlıktan kopup” belirteci, nasıllık göstererek “gel-” eylemini niteliyor. Burada, “kop-up” belirteç eylemiyle kurulu yan tümcenin öznesiyle, “gel-” eylemiyle kurulu üst tümcenin öznesi ortakdır. Akerson ve Ozil’e göre, böyle yan tümcelerde özne yeri boş bırakılır (Akerson ve Ozil, 1998: 339). “-ıp” belirteç eylem eki, burada öncelik-sonralık ilişkisi kuruyor. Hepçilingirler’e göre, birbirine belirteç eylemle bağlanmış tümcelerde birden çok anlam ilişkisi bulunabilir. Sözelimi, öncelik-sonralık ilişkisi varsa koşul sonuç ilişkisi de var demektir. “Konuyu birkaç kez okuyup anladı.” tümcesinde “-ıp” eki, “-ArAk” ekinin anlamında kullanılmış ve tümceye durum anlamı katmıştır. Konuyu birkaç kez okuması, nasıl anladığının (durum) yanıtıdır. Ama aynı zamanda birkaç kez okuduğundan dolayı(neden) anladığının da açıklamasıdır (Hepçilingirler, 2004: 297-298).

“o kül rengi tıkHzlıktan kop-”

+DAn Ayrılma Belirteci: “o kül rengi tıkHzlıktan” (Sıfat Tamlaması ← +DAn)

Bu belirteç, “kop-” eyleminin yönünü bildiriyor. Her şey, o kül rengi tıkHzlıktan kopmuş, o kül rengi tıkHzlıktan ayrılmıştır.

59/3

“Bazen de evi sarsan, camlardan temellere kadar her şeyi çıldırtan bir korku olur ve Mümtaz melekelerinin azamî hadde varmış çılgınlığı içinde her şeyden âdeta korkarak yaşardı.”

EÖ₁

Yalın Zaman Belirteci (bazen) ←Pekiştirme Bağlacı (de) + Birinci Derece Belirten/Özne (evi sarsan, camlardan temellere kadar her şeyi çıldırtan bir korku) → Eylem (oluyor)

EÖ₂

Birinci Derece Belirten/Özne (Mümtaz) +DA Tarz Belirteci (melekelerinin azamî hadde varmış çılgınlığı içinde) -ArAk Tarz Belirteci (her şeyden âdeta korkarak) → Eylem (yaşardı)

“evi sars-”

İkinci Derece Belirten/GÖ (o(korku)) +I Nesne Belirteni (evi) → Eylem (sars-)

“camlardan temellere kadar her şeyi çıldırt-”

İkinci Derece Belirten/GÖ (o(korku)) +I Nesne Belirten (camlardan temellere kadar her şeyi) → Eylem (çıldırt-)

“melekelerinin[çılgınlığı] azamî hadde var-”

Birinci Derece Belirten/Özne (melekelerinin [çılgınlığı]) +A Yönelme Belirteci (azamî hadde) → Eylem (var-)

“her şeyden âdeta kork-”

İkinci Derece Belirten/GÖ (o(Mümtaz)) +DAn Etki Belirteci (her şeyden) + Yalın Tarz Belirteci (âdeta) → Eylem (kork-)

Açıklama:

EÖ₁

Yalın Zaman Belirteci: “bazen”

“bazen” zaman belirteci, korkunun her zaman olmadığını, ara sıra olduğunu bildiriyor. Akçataş’a göre, “ara sıra, arada bir, bazen, bazı” zaman belirteçleri, eylemin sık yapılmadığını gösterir (Akçataş, 2005: 40).

Birinci Derece Belirten/Özne: “evi sarsan, camlardan temellere kadar her şeyi çıldırtan bir korku” (Sıfat Tamlaması)

Burada, özne, bir iş yapmıyor; bir yerde var oluyor.

EÖ₂

+DA Tarz Belirteci: “melekelerinin azamî hadde varmış çılgınlığı içinde” (Ad Tamlaması ← +DA)

Bu belirteç, Mümtaz’ın hangi durumda her şeyden âdeta korkarak yaşadığını bildiriyor. Burada, +DA belirteci, durum bildirerek tarz göstermiştir.

-ArAk Tarz Belirteci: “her şeyden âdeta korkarak” (Belirteç İşlevli Yan Tümce)

“her şeyden âdeta korkarak” belirteci, Mümtaz’ın “yaşa-” eylemini nasıl gerçekleştirdiğini bildiriyor. Nasıllık göstererek bu eylemi nitelemiştir.

“evi sars-”

+I Nesne Belirteni: “evi” (Ad ← +A)

Korkunun neyi sarstığını belirtiyor. “ev”, öznenin eyleminden doğrudan etkilenmektedir. +I eki almış olması, belirtililik değeri taşıdığını gösteriyor. Sarsılan herhangi bir ev değil, belli bir evdir.

“camlardan temellere kadar her şeyi çıldırt-”

+I Nesne Belirteni: “camlardan temellere kadar her şeyi” (Sıfat Tamlaması ← +I)

Korkunun neyi çıldırttığını belirtiyor. Camlardan temellere kadar her şey, öznenin eyleminden doğrudan etkilenmektedir.

“melekelerinin [çılgınlığı] azamî hadde var-”

+A Yönelme Belirteci: “azamî hadde” (Sıfat Tamlaması ← +A)

Bu belirteç, eylemin yönünü bildiriyor. “var-” gibi öznenin konum değiştirdiği, bir noktadan başka noktaya yöneldiği eylemler, yönelme belirteçleri yaparlar (Boz, 2007: 81-82).

“her şeyden âdeta kork-”

+DAn Etki Belirteci: “her şeyden” (Sıfat Tamlaması ← +DAn)

“her şeyden” belirteci, Mümtaz’ın neden korktuğunu bildiriyor. Akerson ve Ozil’e göre, “kork-” eylemi, +DAn ekli zorunlu tümleç alan eylemlerdendir: “Ahmet yalnız kalmaktan korkar.” Onlara göre, buradaki +DAn ekli öge, öznenin eyleme geçmesinde uyarıcı işlev üstlenir (Akerson ve Ozil, 1998: 79).

59/4

“Hiçbir deniz kazası, batmak üzere olan bir gemiyi bu kadar her parçasıyla sarsmaz, her çivisini yerinden oynatmazdı.”

EÖ₁

Birinci Derece Belirten/Özne (hiçbir deniz kazası) +I Nesne Belirteni

(batmak üzere olan bir gemiyi) + İlgeç Miktar Belirteci (bu kadar) +IA Tarz Belirteci (her parçasıyla) → Eylem (sarsmaz)

EÖ₂

Birinci Derece Belirten/Özne (hiçbir deniz kazası) +I Nesne Belirteni (her çivisini) +DAn Ayrılma Belirteci (yerinden) →Eylem (oynatmazdı)

Açıklama:

EÖ₁

Birinci Derece Belirten/Özne: “hiçbir deniz kazası” (Sıfat Tamlaması)

Etkin öznedir. “sarsma-” ve “oynatma-” eylemlerini gerçekleştireni belirtiyor.

+I Nesne Belirteni: “batmak üzere olan bir gemiyi” (Sıfat Tamlaması ← +I)

“batmak üzere olan bir gemi”, öznenin eyleminden doğrudan etkileneni belirtiyor.

İlgeç Miktar Belirteci: “bu kadar” (İlgeç Öbeği)

“bu kadar” belirteci, eylemin miktarını, derecesini bildiriyor. “bu kadar” ilgeç öbeği, “her parçası sarsılincaya, her çivisi yerinden oynayincaya kadar” ilgeç öbeği yerine kullanılmıştır. Korkmaz’a göre, “kadar”, eşitlik derecesi gösterir, miktarda eşitlik bildirir (Korkmaz, 2003: 518).

EÖ₂

+I Nesne Belirteni: “[onun(batmak üzere olan bir geminin)] her çivisini” (Ad Tamlaması ← +I)

“batmak üzere olan bir geminin her çivisi”, öznenin eyleminden doğrudan etkileneni belirtiyor.

+DAn Ayrılma Belirteci: “yerinden”

“yerinden” belirteci, hiçbir deniz kazasının batmak üzere olan bir geminin her çivisini bu kadar nereden oynatmadığını bildiriyor. Bu belirteç, her çivinin ayrıldığı noktayı göstermiştir.

59/5

“Bedesten’e doğru saptı.”

İkinci Derece Belirten/GÖ (o(Mümtaz)) + İlgeç Yönelme Belirteci (Bedesten’e doğru) → Eylem (saptı)

Açıklama:

İlgeç Yönelme Belirteci: “Bedesten’e doğru” (İlgeç Öbeği)

Bu belirteç, yön gösterme işlevine sahiptir. Boz’a göre, {Ad}+{A} {doğru} yapısı, belirsizlik bildiren yönelme belirteçleri yapar: “Koca kundurularını sürükleye sürükleye *ahıra doğru* yürümüştü.” (Tahir, 1992: 183’den aktaran Boz, 2007: 103).

59/6

“Müzayede salonu boştu.”

Birinci Derece Belirten/Özne (müzayede salonu) → Ad+Ek Eylem (boştu)

Açıklama:

Birinci Derece Belirten/Özne: “müzayede salonu” (Ad Tamlaması)

“müzayede salonu”, neyin boş olma durumunda olduğunu belirtiyor. Akerson ve Ozil’e göre, “ad tümceleri de temelde eylem tümceleridir. Bu tümcelerin yöneticisi “olmak” eylemidir. Bu eylem, ad tümcelerinde, kimi anlatımlarda kullanılmaz. Bu anlatımlar, “-di”, “-miş”, “-dir” ve “Ø” gibi ekleri, eylem olmayan bir tümce ögesine takarak dile getirdiğimiz dışavurumlardır.” (Akerson ve ozil, 1998: 58).

59/7

“Fakat iki taraflı camekânlar, odalar, yarınki büyük satış için hazırlanmıştı.”

Zıtlık Bildiren Tümce Bağlayıcısı (fakat) + Birinci Derece Belirten/Özne (iki taraflı camekânlar, odalar) + İlgeç İçinlik ve Mahsusluk Belirteci (yarınki büyük satış için) → Eylem (hazırlanmıştı)

Açıklama:

Birinci Derece Belirten/Özne: “iki taraflı camekânlar, odalar” (Sıfat

Tamlaması)

Edilgen öznedir. İki taraflı camekânları, odaları büyük satış için hazırlayan birileri olmasa bu camekânlar, odalar hazırlanmazdı. Etkin çatıdaki nesne, edilgen çatıda özne konumuna geçmiştir.

İlgeç İçinlik ve Mahsusluk Belirteci: “yarınki büyük satış için” (İlgeç Öbeği)

Bu belirteç, içinlik, mahsusluk bildiriyor. İki taraflı camekânlar, odalar büyük satışa mahsus hazırlanıyor.

59/8

“Camekânlardan birinde iki aydan beri dedikodusu bütün İstanbul’u dolduran eski mücevherlerden biri, tek başına, küçük bir yıldız topluluğu gibi haşın, insandıışı fakat güzel parlıyordu.”

+DA Bulunma Belirteci (camekânlardan birinde) + Birinci Derece Belirten/Özne (iki aydan beri dedikodusu bütün İstanbul’u dolduran eski mücevherlerden biri) +A Tarz Belirteci (tek başına) + Bağlama Öbeği Tarz Belirteci (küçük bir yıldız topluluğu gibi haşın, insandıışı fakat güzel) → Eylem (parlıyordu)

“iki aydan beri dedikodusu bütün İstanbul’u doldur-”

İlgeç Zaman Belirteci (iki aydan beri) + Birinci Derece Belirten/Özne (dedikodusu) +I Nesne Belirteni (bütün İstanbul’u) → Eylem (doldur-)

Açıklama:

+DA Bulunma Belirteci: “camekânlardan birinde” (Ad Tamlaması ← +DA)

“camekânlardan birinde” belirteci, bulunulan yeri gösterme işlevine sahiptir. İki aydan beri dedikodusu bütün İstanbul’u dolduran eski mücevherlerden birinin nerede parladığını bildiriyor.

Birinci Derece Belirten/Özne: “iki aydan beri dedikodusu bütün İstanbul’u dolduran eski mücevherlerden biri” (Ad Tamlaması)

Burada, öznenin bir iş yapması, söz konusu değildir. Olan bir eylem var, özne bu oluş içindedir.

Bağlama Öbeği Tarz Belirteci: Kısaltma Öbeği Tarz Belirteci ← Zıtlık Bildiren Tümce Bağlayıcısı + Yalın Tarz Belirteci

Kısaltma Öbeği Tarz Belirteci: “küçük bir yıldız topluluğu gibi haşın, insandıışı”

Yalın Tarz Belirteci: “güzel”

Bu belirteç, iki aydan beri dedikodusu bütün İstanbul’u dolduran eski mücevherlerden birinin nasıl parladığını bildiriyor. Eylemi nasıllık göstererek niteliyor.

“iki aydan beri dedikodusu bütün İstanbul’u doldur-”

İlgeç Zaman Belirteci: “iki aydan beri” (ilgeç Öbeği)

“iki aydan beri” zaman belirteci, “doldur-” eyleminin ne zamandan beri gerçekleştiğini gösteriyor. Bu zaman belirteci, geçmişten bulunulan zamana iki ay süren bir süreci belirliyor. Eylemin iki aylık süreç içinde devam ettiğini göstermiştir. Akçataş’a göre, “(Zaman İsmi+DAn)+beri” yapısındaki zaman belirteçleri, eylemin başlama zamanı, ne zamandan beri devam ettiği, ne kadar sürede gerçekleştiği hakkında bilgi verir (Akçataş, 2005: 41).

Birinci Derece Belirten/Özne: “[onun(eski mücevherlerden birisinin)] dedikodusu” (Ad Tamlaması)

Etkin öznedir. İki aydan beri bütün İstanbul’u dolduranın ne olduğunu belirtiyor.

+I Nesne Belirteni: “bütün İstanbul’u” (Sıfat Tamlaması ← +I)

Eski mücevherlerden birisinin dedikodusunun neyi doldurduğunu bildiriyor. “bütün İstanbul”, öznenin eyleminden doğrudan etkilenmektedir.

59/9

“Sanki bir gerçek, kendi büyük ve derin cevherinde tutuşmuş yanıyordu.”

Benzerlik Bildiren Tümce Bağlayıcısı (sanki) + Birinci Derece Belirten/Özne (bir gerçek) -mİş Tarz Belirteci (kendi büyük ve derin cevherinde tutuşmuş) → Eylem (yanıyordu)

“kendi büyük ve derin cevherinde tutuş-”

İkinci Derece Belirten/GÖ (o(bir gerçek)) +DA Bulunma Belirteci (kendi büyük ve derin cevherinde) → Eylem (tutuşmuş)

Açıklama:

Birinci Derece Belirten/Özne: “bir gerçek” (Sıfat Tamlaması)

“bir gerçek”, yananın ne olduğunu belirtiyor. Anlam açısından, özne, kendi istenci dışında bir durumda bulunuyor.

-miş Tarz Belirteci: “kendi büyük ve derin cevherinde tutuşmuş” (Belirteç işlevli Yan Tümce)

Korkmaz’a göre, “-miş” eki ile kurulan sıfat eylemlerin edebî eserlerde yer yer bir başka sıfat eylem veya çekimli eylem önünde belirteç görevi ile kullanıldığı da görülür.” (Korkmaz, 2003: 934). Burada, “kendi büyük ve derin cevherinde tutuşmuş” belirteci, “yan-” eylemini nasıllık göstererek niteliyor. Anlam ilişkisi açısından, yan tümce ile üst tümce arasında “öncelik-sonralık” ilişkisi bulunuyor.

“kendi büyük ve derin cevherinde tutuş-”

+DA Bulunma Belirteci: “[onun(gerçeğin)] kendi büyük ve derin cevherinde” (Ad Tamlaması)

“kendi büyük ve derin cevherinde” belirteci, eylemin nerede gerçekleştiğini bildiriyor. Bulunulan yeri gösterme işlevine sahiptir.

59/10

“Bir nevi ulviyet, azamî vuzuha varmış idrak, yahut insanı kendisinde öldürmeğe, bütün zaaflarından kurtulmağa muvaffak olmuş bir güzellik bu parıltıyı verebilirdi.”

Bağlamalı Birinci Derece Belirten/Özne (bir nevi ulviyet, azamî vuzuha varmış idrak, yahut insanı kendisinde öldürmeğe, bütün zaaflarından kurtulmağa muvaffak olmuş bir güzellik) +I Nesne Belirteni (bu parıltıyı) → Eylem (verebilirdi)

“azamî vuzuha var-”

İkinci Derece Belirten/GÖ (o(idrak)) +A Yönelme Belirteci (azamî vuzuha)

→ Eylem (var-)

“insanı kendisinde öldürmeğe, bütün zaaflarından kurtulmağa muvaffak ol-”

İkinci Derece Belirten/GÖ (o(güzellik)) + Bağlamalı +A Etki Belirteci (insanı kendisinde öldürmeğe, bütün zaaflarından kurtulmağa) → Eylem (muvaffak ol-)

“insanı kendisinde öldür-”

İkinci Derece Belirten/GÖ (o(güzellik)) +I Nene Belirteni (insanı) +DA Bulunma Belirteci (kendisinde) → Eylem (öldür-)

“bütün zaaflarından kurtul-”

İkinci Derece Belirten/GÖ (o(güzellik)) +DAn Ayrılma Belirteci (bütün zaaflarından) → Eylem (kurtul-)

Açıklama:

Bağlamalı Birinci Derece Belirten/Özne: Birinci Derece Belirten/Özne₁ + Birinci Derece Belirten/Özne₂ ← Seçme Bağlacı (yahut) + Birinci Derece Belirten/Özne₃

Birinci Derece Belirten/Özne₁: “bir nevi ulviyet” (Sıfat Tamlaması)

Birinci Derece Belirten/Özne₂: “azamî vuzuha varmış idrak” (Sıfat Tamlaması)

Birinci Derece Belirten/Özne₃: “insanı kendisinde öldürmeğe, bütün zaaflarından kurtulmağa muvaffak olmuş bir güzellik” (Sıfat Tamlaması)

Etkin öznedir. Bu parıltıyı verebilenin ne olduğunu belirtiyor.

+I Nesne Belirteni: “bu parıltıyı” (Sıfat Tamlaması ← +I)

“bu parıltı”, öznenin eyleminden doğrudan etkilenmiyor. Öznenin eyleminin doğrudan etkilediği öge değil, öznenin eylemle amaçladığı ögedir.

“azamî vuzuha var-”

+A Yönelme Belirteci: “azamî vuzuha” (Sıfat Tamlaması ← +A)

“azamî vuzuha” belirteci, “var-” eyleminin yönünü bildiriyor. Özne, bir

noktadan başka bir noktaya yönelmiştir.

“insanı kendisinde öldürmeğe,bütün zaaflarından kurtulmağa muvaffak ol-”

Bağlamalı +A Etki Belirteci: +A Etki Belirteci₁ +A Etki Belirteci₂

+A Etki Belirteci₁: “insanı kendisinde öldürmeğe” (Ad İşlevli Yan Tümce
← +A)

+A Etki Belirteci₂: “bütün zaaflarından kurtulmağa” (Ad işlevli Yan Tümce
← +A)

Bu belirteç, güzelliğin neye muvaffak olduğunu bildiriyor. Bu tümcede, “muvaffak ol-” eylemi yerine “başar-” eylemi kullanıldığında buradaki +A ekli tümleç +I ekli tümlece (insanı kendisinde öldürmeyi, bütün zaaflarından kurtulmayı başarmış) dönüşür. Boz’a göre, eylemle ilişkili olan tümlecın aldığı bu biçimbirim çeşitliliği, eylemlerin tercihinden kaynaklanır ve bu tümleçler nesnedir (Boz, 2007: 74-75).

“insanı kendisinde öldür-”

+I Nene Belirteni: “insanı” (Ad ← +I)

Güzelliğin kimi kendisinde öldürdüğünü belirtiyor. “insan” öznenin gerçekleştirdiği eylemden doğrudan etkilenmiştir.

“bütün zaaflarından kurtul-”

+DAn Ayrılma Belirteci: “[onun(güzelliğin)] bütün zaaflarından” (Ad Tamlaması ← +DAn)

“bütün zaaflarından” belirteci, güzelliğin neden kurtulduğunu bildiriyor.

59/11

“Bir an bu mücevheri Nuran’ın boynunda görmeğe çalıştı.”

İkinci Derece Belirten/GÖ (o(Mümtaz)) + Sıfat Tamlaması Zaman Belirteci (bir an) +A Neden ve Amaç Belirteci (bu mücevheri Nuran’ın boynunda görmeğe) → Eylem (çalıştı)

“bu mücevheri Nuran’ın boynunda gör-”

+I Nesne Belirteni (bu mücevheri) +DA Bulunma Belirteci (Nuran’ın

boynunda) → Eylem (gör-)

Açıklama:

Sıfat Tamlaması Zaman Belirteci: “bir an”

“bir an” zaman belirteci, eylemin ne kadar sürdüğünü bildiriyor. Eylemin gerçekleşme süresi, bu belirteçle bir anlık süreç olarak belirlenmiştir. Akçataş’a göre, “bir an” belirteci, eylemin geçici bir süre gerçekleşmiş olduğunu bildirir: “Frenk Şövalyesi, apansız, anlamadığı bir dilden garip bir türkü tutturunca, Mavro, şarap testisi kanatlanmış da uçuyormuş gibi şaşırılmış bir an...” (DA, 24’den aktaran Akçataş, 2005: 98). Akçataş, burada, “bir an” zaman belirtecinin “şaşırmış” yüklemiyle birlikte geçici bitmişlik bildirdiğini belirtmektedir (Akçataş, 2005: 98).

+A Neden ve Amaç Belirteci: “bu mücevheri Nuran’ın boynunda görmeğe”
(Ad İşlevli Yan Tümce ← +A)

“bu mücevheri Nuran’ın boynunda görmeğe” belirteci, neden ve amaç bildiriyor. Boz’a göre, eylemin kim için, ne için; kime ve neye karşı yapıldığını bildiren +A ekli belirteçler, neden ve amaç bildiren belirteç tümleçleri yapar (Boz, 2007: 86).

“bu mücevheri Nuran’ın boynunda gör-”

+I Nesne Belirteni: “bu mücevheri” (Sıfat tamlaması ← +I)

“bu mücevher”, öznenin eyleminden doğrudan etkilenmiyor. “Mümtaz’ın bu mücevheri görmesi”, “bu mücevher”i etkilemez. Öznenin eyleminin doğrudan etkilediği öge değil, öznenin eylemle amaçladığı ögedir.

+DA Bulunma Belirteci: “Nuran’ın boynunda” (Ad Tamlaması ← +DA)

Bu belirteç, eylemi yer bildirerek niteliyor. Mücevherin bulunduğu yer Nuran’ın boynudur.

59/12

“Fakat muvaffak olamadı; saadet hülyası kurmayı unutmuştu.”

EÖ₁

Zıtlık Bildiren Tümce Bağlayıcısı (fakat) + İkinci Derece Belirten/GÖ

(o(Mümtaz)) → Birleşik Eylem (muvaffak olamadı)

EÖ₂

İkinci Derece Belirten/GÖ (o(Mümtaz)) +I Nesne Belirteni (saadet hülyası kurmayı) → Eylem (unutmuştu)

“saadet hülyası kur-”

İkinci Derece Belirten/GÖ (o(Mümtaz)) +Ø Nesne Belirteni (saadet hülyası) → Eylem (kur-)

Açıklama:

EÖ₂

+I Nesne Belirteni: “saadet hülyası kurmayı” (Ad İşlevli Yan Tümce ← +I)

Mümtaz’ın neyi unuttuğunu belirtiyor. Öznenin eylemle amaçladığı ögedir.

“saadet hülyası kur-”

+Ø Nesne Belirteni: “saadet hülyası” (Ad Tamlaması)

Mümtaz’ın ne kurduğunu belirtiyor. Öznenin “kur-” eylemiyle amaçladığı, saadet hülyasıdır.

59/13

“Şüphesiz ki, Mümtaz için bu mücevhere sahip olma imkânı yoktu.”

Açıklama Bildiren Tümce Bağlayıcısı (şüphesiz ki) + İlgeç İçinlik ve Mahsusluk Belirteci (Mümtaz için) + Birinci Derece Belirten/Özne (bu mücevhere sahip olma imkânı) → Ad+Ek Eylem (yoktu)

“bu mücevhere sahip ol-”

İkinci Derece Belirten/GÖ (o(Mümtaz)) +A Etki Belirteci (bu mücevhere) → Birleşik Eylem (sahip ol-)

Açıklama:

İlgeç İçinlik ve Mahsusluk Belirteci: “Mümtaz için” (İlgeç Öbeği)

Bu belirteç, içinlik, mahsusluk bildiriyor. Mümtaz’ın bu mücevhere sahip olma imkânı yoktur. Bu durum, sadece Mümtaz için geçerlidir.

Birinci Derece Belirten/Özne: “bu mücevhere sahip olma imkânı” (Ad Tamlaması)

“yok” sözcüğüyle kapanan bu tümcede “bir yerde bulunmama” anlamı değil, “sahip olmama” anlamı dile getiriliyor. Burada, özne, sahip olunmayan ne olduğunu belirtiyor.

“bu mücevhere sahip ol-”

+A Etki Belirteci: “bu mücevhere” (Sıfat Tamlaması ← +A)

“bu mücevhere” belirteci, neye sahip olunduğunu bildiriyor. “Bu mücevhere sahip ol[du].”, “Bu mücevheri satın aldı.” tuncelerinde belirteçlerin aldığı biçimbirim farklıdır. Fakat, sahip olunan da satın alınan da aynıdır, “bu mücevher”dir. Boz’a göre, bu biçimbirim çeşitliliği eylemlerin tercihinden kaynaklanır, “bu mücevher” nesne olarak değerlendirilebilir (Boz, 2007: 74-75).

59/14

“Fakat genç kadınla tekrar aynı havanın içinde buluşmaları, tekrar sevişmeleri ona büsbütün imkânsız görünüyordu.”

Zıtlık Bildiren Tümce Bağlayıcısı (fakat) + Bağlamalı Birinci Derece Belirten/Özne (genç kadınla tekrar aynı havanın içinde buluşmaları, tekrar sevişmeleri) +A İçinlik ve Mahsusluk Belirteci (ona) + İkileme Tarz Belirteci (büsbütün) → Birleşik Eylem (imkânsız görünüyordu)

Açıklama:

Bağlamalı Birinci Derece Belirten/Özne: Birinci Derece Belirten/Özne₁ + Birinci Derece Belirten/Özne₂

Birinci Derece Belirten/Özne₁: “genç kadınla tekrar aynı havanın içinde buluşmaları” (Ad İşlevli Yan Tümce ← +İyelik)

Birinci Derece Belirten/Özne₂: “tekrar sevişmeleri” (Ad İşlevli Yan Tümce ← +İyelik)

Edilgen öznedir. Etkin çatıdaki nesne, edilgen çatıda özne konumuna geçmiştir.

+A İçinlik ve Mahsusluk Belirteci: “ona” (Şahıs Zamiri ← +A)

Bu belirteç, içinlik, mahsusluk bildiriyor. “o” zamiri, Mümtaz’ın yerini tutuyor. Genç kadınla tekrar aynı havanın içinde buluşmaları, Mümtaz için imkânsızdır.

İkileme Tarz Belirteci: “büsbütün”

“büsbütün” belirteci, eylemi nasıllık göstererek niteliyor.

59/15

“Bu imkânsızlık, önündeki süsün insan dışı parıltısıyla zihnindeki kadının güzelliğini onun için aynı şey yapıyordu.”

Birinci Derece Belirten/Özne (bu imkânsızlık) +I Nesne Belirteni (önündeki süsün insan dışı parıltısıyla zihnindeki kadının güzelliğini) + İlgeç İçinlik ve Mahsusluk Belirteci (onun için) +Ø Nesne Belirteni (aynı şey) → Eylem (yapıyordu)

Açıklama:

Birinci Derece Belirten/Özne: “bu imkânsızlık” (Sıfat Tamlaması)

Etkin öznedir. Önündeki süsün insan dışı parıltısıyla zihnindeki kadının güzelliğini onun için aynı şey yapanın ne olduğunu belirtiyor. Anlam açısından, öznenin kendi istenci söz konusu değildir.

+I Nesne Belirteni: “önündeki süsün insan dışı parıltısıyla zihnindeki kadının güzelliğini” (Bağlama Öbeği (Ad Tamlaması ← Sıralama Bağlacı + Ad Tamlaması) ← +I)

Bu imkânsızlığın neyi aynı şey yaptığını belirtiyor. Öznenin eylemle amaçladığı öge konumundadır.

İlgeç İçinlik ve Mahsusluk Belirteci: “onun için” (İlgeç Öbeği)

Bu belirteç, içinlik, mahsusluk bildiriyor. Önündeki süsün insan dışı parıltısıyla zihnindeki kadının güzelliği sadece onun için (Mümtaz için) aynı şeydir.

+Ø Nesne Belirteni: “aynı şey” (Sıfat Tamlaması)

Bu imkânsızlığın, önündeki süsün insan dışı parıltısıyla zihnindeki kadının güzelliğini onun için ne yaptığını belirtiyor.

59/16

“Sanki genç kadın hayatından uzaklaşmakla bütün zaaflarından, paylaştıkları her şeyden yıkanmış, hayatın erişilmez tabakalarında bu elmasın parıltılı katılığını kazanmıştı.”

EÖ₁

Benzerlik Bildiren Tümce Bağlayıcısı (sanki) + Birinci Derece Belirten/Özne (genç kadın) +IA Tarz Belirteci (hayatından uzaklaşmakla) + Bağlamalı +DAn Ayrılma Belirteci (bütün zaaflarından, paylaştıkları her şeyden) → Eylem (yıkanmış)

EÖ₂

Birinci Derece Belirten/Özne (genç kadın) + DA Bulunma Belirteci (hayatın erişilmez tabakalarında) +I Nesne Belirteni (bu elmasın parıltılı katılığını) → Eylem (kazanmıştı)

“hayatından uzaklaş-”

İkinci Derece Belirten/GÖ (o(genç kadın)) + DAn Ayrılma Belirteci (hayatından) → Eylem (uzaklaş-)

Açıklama:

EÖ₁

Birinci Derece Belirten/Özne: “genç kadın” (Sıfat Tamlaması)

Burada, “genç kadın”, “yıkan-” eylemini gerçekleştireni belirtiyor. “genç kadın”, “kazan-” eylemini gerçekleştireni de belirtmesi bakımından ortak özne olma özelliği gösterir.

+IA Tarz Belirteci: “hayatından uzaklaşmakla” (Ad İşlevli Yan Tümce ← +IA)

Bu belirteç, “yıkan-” eylemini nasıllık göstererek niteliyor. Genç kadın Mümtaz’ın hayatından uzaklaşarak bütün zaaflarından, paylaştıkları her şeyden yıkanıyor.

Bağlamalı +DAn Ayrılma Belirteci: +DAn Ayrılma Belirteci₁ +DAn

Ayrılma Belirteci₂

+DAn Ayrılma Belirteci₁: “[onun(genç kadının)] bütün zaaflarından”(Ad Tamlaması ← +DAn)

+DAn Ayrılma Belirteci₂: “paylaştıkları her şeyden” (Sıfat Tamlaması ← +DAn)

Burada, “yıkan-” eylemi, “kurtul-”, “uzaklaş-” anlamlarını taşıyor. Bu belirteç, genç kadının kurtulduğu, uzaklaştığı şeylerin bütün zaafı, Mümtaz’la paylaştıkları her şey olduğunu gösteriyor.

EÖ₂

+DA Bulunma Belirteci: “hayatın erişilmez tabakalarında” (Ad Tamlaması ← +DA)

“hayatın erişilmez tabakalarında” belirteci, genç kadının, bu elmasın parıltılı katılığını nerede kazandığını bildiriyor. Bulunulan yeri gösterme işlevine sahiptir.

+I Nesne Belirteni: “bu elmasın parıltılı katılığını” (Ad Tamlaması ← +I)

“Genç kadının bu elmasın parıltılı katılığını kazanması”, “bu elmasın parıltılı katılığını”ni etkilemez. Öznenin eyleminin doğrudan etkilediği öge değil, öznenin eylemle amaçladığı ögedir.

“hayatından uzaklaş-”

+DAn Ayrılma Belirteci: “[onun(Mümtaz’ın)] hayatından” (Ad Tamlaması ← +DAn)

“hayatından” belirteci, “uzaklaş-” eyleminin yönünü bildiriyor. Uzaklaşılacak şey, Mümtaz’ı hayatıdır.

59/17

“Bir kelimeyle ayrılık onu Mümtaz’ın âleminin dışında, efsanevî bir mevcudiyet yapmıştı.”

Birinci Derece Belirten/Özne (bir kelimeyle ayrılık) +I Nesne Belirteni (onu) +DA Bulunma Belirteci (Mümtaz’ın âleminin dışında) +Ø Nesne Belirteni

(efsanevi bir mevcudiyet) → Eylem (yapmıştı)

Açıklama:

Birinci Derece Belirten/Özne: “bir kelimelik ayrılık” (Sıfat Tamlaması)

Etkin öznedir. Anlam açısından özne, burada, bir değişime sebep oluyor. Nuran’ı efsanevî bir mevcudiyet yapıyor.

+I Nesne Belirteni: “onu” (Şahıs Zamiri ← +I)

Burada, “o” zamiri, “Nuran” adı yerine kullanılmıştır. Nuran, öznenin eyleminden doğrudan etkileniyor.

+DA Bulunma Belirteci: “Mümtaz’ın âleminin dışında” (Ad Tamlaması ← +DA)

Bu belirteç, bir kelimelik ayrılığın Nuran’ı nerede efsanevî bir mevcudiyet yaptığını bildiriyor. Nuran efsanevî bir mevcudiyet olarak Mümtaz’ın âleminin dışında bulunuyor.

+Ø Nesne Belirteni: “efsanevi bir mevcudiyet” (Sıfat Tamlaması)

Bir kelimelik ayrılığın Nuran’ı ne yaptığını belirtiyor. Öznenin eylemle amaçladığı öğedir.

1.7. ROMANIN 80. SAYFASINDAKİ EYLEM ÖBEKLERİ

80/1

“Hayır, dedi.”

İkinci Derece Belirten/GÖ (o(Nuran)) +Ø Nesne Belirteni (hayır) → Eylem (dedi)

Açıklama:

+Ø Nesne Belirteni: “hayır” (Ünlem)

“hayır” sözcüğü, “olumsuzluk, ret, inkâr” anlatımında olan bir ünlemdir (Korkmaz, 2003, 1186-1187). Burada, +Ø nesne belirteni “hayır”, Mümtaz’ın ne

dediğini belirtiyor, öznenin eylemle amaçladığı ögedir.

80/2

“İclâl burasını saklamış olacak...”

Birinci Derece Belirten/Özne (İclâl) +I Nesne Belirteni (burasını) →
Birleşik Eylem (saklamış olacak...)

Açıklama:

Birinci Derece Belirten/Özne: “İclâl” (Özel Ad)

Etkin öznedir. “İclâl”, kendi istenciyle bir eylemi gerçekleştirmiştir.

+I Nesne Belirteni: “[onun(Mümtaz’ın meşguliyetlerinin)] burasını” (Ad
Tamlaması ← +I)

İclâl, Mümtaz’ın eski musikiye merak sarmasını saklıyor. “Burası” zamiri,
“Mümtaz’ın eski musikiye merak sarması” öbeği yerine kullanılmış. “burası”
öznenin eyleminden doğrudan etkilenmiyor, öznenin eylemle amaçladığı ögedir.

80/3

“Adile Hanım’ın sesi, unutulmuş olmanın korkuları içinde silkindi,
uyuduğu dolaptan çıkmış bir kedi gibi sırtını kabarttı.”

EÖ₁

Birinci Derece Belirten/Özne (Adile Hanım’ın sesi) +DA Tarz Belirteci
(unutulmuş olmanın korkuları içinde) → Eylem (silkindi)

EÖ₂

Birinci Derece Belirten/Özne (Adile Hanım’ın sesi) + İlgeç Benzerlik
Belirteci (uyuduğu dolaptan çıkmış bir kedi gibi) +I Nesne Belirteni (sırtını) →
Eylem (kabarttı)

“uyuduğu dolaptan çık-”

İkinci Derece Belirten/GÖ (o(kedi)) +DAn Ayrılma Belirteci (uyuduğu
dolaptan) → Eylem (çıkılmış)

Açıklama:

EÖ₁

Birinci Derece Belirten/Özne: “Adile Hanım’ın sesi” (Ad Tamlaması)

“Adile Hanım’ın sesi”, burada, dönüşlü öznedir. Hem “silkin-” hem de “kabart-” eylemini gerçekleştireni belirtmesi, ortak özne olduğunu gösterir.

+DA Tarz Belirteci: “unutulmuş olmanın korkuları içinde”(Ad Tamlaması
← +DA)

“unutulmuş olmanın korkuları içinde” belirteci, “silkin-” eyleminin hangi vaziyette, hangi durumda gerçekleştirildiğini bildirmektedir. Bu belirteç, durum bildirerek tarz gösteriyor.

EÖ₂

İlgeç Benzerlik Belirteci: “uyuduğu dolaptan çıkmış bir kedi gibi” (İlgeç Öbeği)

Bu belirteç, benzerlik bildiriyor. Adile Hanım’ın sesinin sırtını kabartmasını, uyuduğu dolaptan çıkmış bir kedininkine benzetmek amacıyla kullanılmıştır.

+I Nesne Belirteni: “[onun(Adile Hanımın sesinin)] sırtını” (Ad Tamlaması
← +I)

Burada, “Adile Hanımın sesinin sırtı”, öznenin gerçekleştirdiği eylemden doğrudan etkilenmiştir.

“uyuduğu dolaptan çık-”

+DAn Ayrılma Belirteci: “uyuduğu dolaptan” (Sıfat Tamlaması ← +DAn)

“uyuduğu dolaptan” belirteci, kedinin nereden çıktığını belirtiyor. Kedinin ayrıldığı yer, uyuduğu dolaptır.

80/4

“Ben bu cinsten insanlara kızıyorum doğrusu.”

Birinci Derece Belirten/Özne (ben) +A Etki Belirteci (bu cinsten insanlara)
→ Eylem (kızıyorum) ← Açıklama Bildiren Tümce Bağlayıcısı (doğrusu)

Açıklama:

Birinci Derece Belirten/Özne: “ben” (Şahıs Zamiri)

Burada, “ben” zamiri, “Adile Hanım” öbeği yerine geçmiştir. Etkin öznedir. Anlam açısından, Adile Hanım kendi istenci olmadığı bir durumu koruyor.

+A Etki Belirteci: “bu cinsten insanlara” (Sıfat Tamlaması←+A)

“bu cinsten insanlara” belirteci, Adile Hanım’ın kime kızdığını bildiriyor. Burada, “bu cinsten insanlar” öznenin “kızması”na yol açmıştır. Sinanoğlu, buradaki “kız-” eylemi gibi duygu anlatan nesnel eylemlerin +A ekli nesne alabildiğini belirtmektedir (Sinanoğlu, 1960: 339). Ergin’e göre ise, tümcede, bu öge, yer tamlayıcısıdır: “Datifli yer tamlayıcısı hareketin kendisine yöneldiğini, kendisine doğru yaklaştığını gösterir.” (Ergin, 2000: 407-408).

80/5

“Sanki öbürkünü anlarırmış gibi...”

Benzerlik Bildiren Tümce Bağlayıcısı (sanki) + İlgeç Benzerlik Belirteci (öbürkünü anlarırmış gibi) → [Eylem]

“öbürkünü anla-”

İkinci Derece Belirten/GÖ (onlar) → Eylem (anla-)

Açıklama:

İlgeç Benzerlik Belirteci: “öbürkünü anlarırmış gibi” (İlgeç öbeği)

Burada, “gibi” ilgeci, gerçek olmayan, “-mişçesine” anlamında farazî bir benzetme amacı görüyor (Korkmaz, 2003: 1067).

“öbürkünü anla-”

+I Nesne Belirteni: “öbürkünü” (Aitlik Zamiri ← +I)

Burada, “öbürkü”, eylemin gerçekleştirilmesinden etkilenmediği için, öznenin eyleminin doğrudan etkilediği değil, öznenin eylemle amaçladığı öge konumundadır.

80/6

“Adile Hanım, İclâl’i tanımazdı.”

Birinci Derece Belirten/Özne (Adile Hanım) +I Nesne Belirteni (İclâl’i) →
Eylem (tanımazdı)

Açıklama:

Birinci Derece Belirten/Özne: “Adile Hanım” (Özel Ad (Ünvan Öbeği))

Etkin öznedir. “tanıma-” eylemini gerçekleştirenin kim olduğunu belirtiyor.

+I Nesne Belirteni: “İclâl’i” (Özel Ad ← +I)

Adile Hanım’ın kimi tanımadığını bildiriyor. Öznenin eyleminin doğrudan etkilediği değil, öznenin eylemle amaçladığı ögedir. “Adile Hanım’ın İclâl’i tanımaması”, İclâl’i etkilemez.

80/7

“Musiki bahislerinde ise hiçbir davası yoktu.”

+DA Konu Belirteci (musiki bahislerinde) ← Pekiştirme Bağlacı (ise) +
Birinci Derece Belirten/Özne (hiçbir davası) → Eylem (yoktu)

Açıklama:

+DA Konu Belirteci: “musiki bahislerinde” (Ad Tamlaması ← +DA)

“musiki bahislerinde” belirteci, Adile Hanım’ın hangi konuda bir fikir sahibi olmadığını bildiriyor.

Birinci Derece Belirten/Özne: “[onun(Adile Hanım’ın)] hiçbir davası” (Ad Tamlaması)

“var/yok” sözcükleriyle kapanan tümcelerde “sahip olma” anlamı dile getiriliyorsa, özne tamlamadan oluşuyordu (Akerson ve Ozil, 1998: 74-75). Burada, sahip olunmayan, “hiçbir dava”dır.

80/8

“Alaturkayı alışmış sulara gezer gibi, bir de bazen yarattığı curcuna havası için severdi.”

İkinci Derece Belirten/GÖ (o(Adile Hanım)) +I Nesne Belirteni (alaturkayı) + İlgeç Benzerlik Belirteci (alışmış sularda gezer gibi) ← Nöbetleşme Bağlacı (bir) ← Pekiştirme Bağlacı (de) + İlgeç Neden Belirteci (bazen yarattığı curcuna havası için) → Eylem (severdi)

“alışmış sularda gez-”

İkinci Derece Belirten/GÖ (o(Adile Hanım)) +DA Bulunma Belirteci (alışmış sularda) ← Eylem (gez-)

“bazen yarat-”

İkinci Derece Belirten/GÖ (o(alaturka)) + Yalın Zaman Belirteci (bazen) → Eylem (yarat-)

Açıklama:

+I Nesne Belirteni: “alaturkayı” (Ad ← +I)

“Adile Hanım’ın alaturkayı sevmesi”, “alaturka”yı etkilemez. Öznenin eyleminin doğrudan etkilediği değil, öznenin eylemle amaçladığı öğedir.

İlgeç Benzerlik Belirteci: “alışmış sularda gezer gibi” (İlgeç Öbeği)

Bu belirteç, benzerlik gösteriyor. “gibi” ilgeci, burada, gerçek olmayan, “-mişçesine” anlamında farazî bir benzetme işlevi görmüştür.

İlgeç Neden Belirteci: “bazen yarattığı curcuna havası için” (İlgeç Öbeği)

Bu belirteç, neden bildiriyor. Adile Hanım’ın alaturkayı niçin sevdiğini göstermektedir.

“alışmış sularda gez-”

+DA Bulunma Belirteci: “alışmış sularda” (Sıfat Tamlaması ← +DA)

“alışmış sularda” belirteci, bulunulan yeri gösterme işlevi görüyor. “gez-” eylemini, yer göstererek nitelemiştir.

“bazen yarat-”

+Yalın Zaman Belirteci: “bazen”

“bazen” zaman belirteci, eylemin her zaman değil, bazı zamanlarda

gerçekleştiğini gösteriyor.

80/9

“Ona göre musiki ve her şey şu zaman dediğimiz boşluğu doldurmak içindi.”

İlgeç Görelilik Belirteci (ona göre) + Birinci Derece Belirten/Özne (musiki ve her şey) → İlgeç Öbeği+Ek Eylem (şu zaman dediğimiz boşluğu doldurmak içindi)

“şu zaman dediğimiz boşluğu doldur-”

İkinci Derece Belirten/GÖ (onlar(musiki ve her şey)) +I Nesne Belirteni (şu zaman dediğimiz boşluğu) → Eylem (doldur-)

Açıklama:

İlgeç Görelilik Belirteci: “ona göre” (İlgeç Öbeği)

Bu belirteç, görelilik bildiriyor. Korkmaz’a göre, “göre” ilgeci, eklendiği kelimeye nispet ve izafe edilen bir uygunluk gösterir (Korkmaz, 2003: 1074).

“şu zaman dediğimiz boşluğu doldur-”

+I Nesne Belirteni: “şu zaman dediğimiz boşluğu” (Sıfat Tamlaması ← +I)

Musiki ve her şeyin neyi doldurduğunu bildiriyor. “şu zaman dediğimiz boşluk”, öznenin gerçekleştirdiği eylemden doğrudan etkileniyor.

80/10

“Bir geçit alayı, bir boks maçı hikâyesi, şöyle rahatça yapılan dört başı mamur bir dedikodu, ona en güzel sanat eserinin verebileceği sıcaklığı verebilirdi.”

Birinci Derece Belirten/Özne (bir geçit alayı, bir boks maçı hikâyesi, şöyle rahatça yapılan dört başı mamur bir dedikodu) + A Etki Belirteci (ona) +I Nesne Belirteni (en güzel sanat eserinin verebileceği sıcaklığı) → Eylem (verebilirdi)

“rahatça yapıl-”

İkinci Derece Belirten/GÖ (o(dört başı mamur bir dedikodu)) +CA Tarz Belirteci (rahatça)→ Eylem (yapıl-)

“en güzel sanat eseri/nin/ verebil-”

Birinci Derece Belirten/Özne (en güzel sanat eseri) → Eylem (verebil-)

Açıklama:

Birinci Derece Belirten/Özne: Bağlama Öbeği (Birinci Derece Belirten/Özne₁ +Birinci Derece Belirten/Özne₂ +Birinci Derece Belirten/Özne₃)

Birinci Derece Belirten/Özne₁: “bir geçit alayı” (Sıfat Tamlaması)

Birinci Derece Belirten/Özne₂: “bir boks maçı hikâyesi” (Sıfat Tamlaması)

Birinci Derece Belirten/Özne₃: “şöyle rahatça yapılan dört başı mamur bir dedikodu” (Sıfat Tamlaması)

Etkin öznedir. “bir geçit alayı, bir boks maçı hikâyesi, şöyle rahatça yapılan dört başı mamur bir dedikodu”, Adile Hanım’a en güzel sanat eserinin verebileceği sıcaklığı verebilenin ne olduğunu belirtiyor.

+A Etki Belirteci: “ona”

“ona” belirteci, bir geçit alayının, bir boks maçı hikâyesinin, şöyle rahatça yapılan dört başı mamur bir dedikodunun en güzel sanat eserinin verebileceği sıcaklığı verdiği kişiyi gösteriyor. Sinanoğlu’na göre, temel kavramında “ver-” fikri bulunan geçişli eylem grupları ve eylem deyimleri +A ekli dolaylı nesne alabilir (Sinanoğlu, 1960: 339). Geleneksel dilbilgisinde yer tamlayıcısı olarak geçen +A ekli öge, Boz’a göre de nesne görevinde kullanılabilir (Boz, 2007: 53-54).

+I Nesne Belirteni: “en güzel sanat eserinin verebileceği sıcaklığı” (Sıfat Tamlaması ← +I)

Öznenin eyleminin doğrudan etkilediği öge değil, öznenin eylemle amaçladığı ögedir. Öznenin eylemi gerçekleştirmesi, en güzel sanat eserinin verebileceği sıcaklığı etkilemez.

“rahatça yapıl-”

+CA Tarz Belirteci: “rahatça” (Ad ← +CA)

“rahatça” belirteci, dörtbaşı mamur bir dedikodunun nasıl yapıldığını bildiriyor. “yap- ” eylemini, nasıllık göstererek nitelemiştir.

80/11

“On vapurunu kapıcının karısının ikinci kattakiler için anlattığı şeyler yüzünden kaçırmıştı.”

İkinci Derece Belirten/GÖ (o(Adile Hanım)) +I Nesne Belirteni (on vapurunu) +DAn Neden Belirteci (kapıcının karısının ikinci kattakiler için anlattığı şeyler yüzünden) → Eylem (kaçırmıştı)

“kapıcının karısı/nın/ ikinci kattakiler için anlat-”

Birinci Derece Belirten/Özne (kapıcının karısı) + İlgeç İçinlik ve Mahsusluk Belirteci (ikinci kattakiler için) → Eylem(anlat-)

Açıklama:

+I Nesne Belirteni: “on vapurunu” (Ad Tamlaması ← +I)

Bu belirten, Adile Hanımın neyi kaçırdığını belirtiyor. Adile Hanım’ın on vapurunu kaçırmaması, bu vapuru etkilemez. Öznenin eyleminin doğrudan etkilediği değil, öznenin eylemle amaçladığı ögedir.

+DAn Neden Belirteci: “kapıcının karısının ikinci kattakiler için anlattığı şeyler yüzünden” (Ad Tamlaması ← +DAn)

“kapıcının karısının ikinci kattakiler için anlattığı şeyler yüzünden” belirteci, neden gösteriyor. Adile Hanım’ın on vapurunu kaçırma nedenini bildiriyor.

“kapıcının karısı/nın/ ikinci kattakiler için anlat-”

Birinci Derece Belirten/Özne: “kapıcının karısı” (Ad Tamlaması)

Etkin öznedir. “kapıcının karısı” kendi istenciyle bir eylemi gerçekleştirmiştir.

İlgeç İçinlik ve Mahsusluk Belirteci: “ikinci kattakiler için” (İlgeç Öbeği)

Bu belirteç, içinlik, mahsusluk bildiriyor. Kapıcının karısının anlattığı şeyler, ikinci kattakilerle ilgilidir.

80/12

Vakıa Huriye Kadın onun için yeni şeyler söylememiştir.

Sonuç Bildiren Tümce Bağlayıcısı (vakıa) + Birinci Derece Belirten/Özne (Huriye Kadın) + İlgeç İçinlik ve Mahsusluk Belirteci (onun için) +Ø Nesne Belirteni (yeni şeyler) → Eylem (söylememiști)

Açıklama:

Birinci Derece Belirten/Özne: “Huriye Kadın” (Özel Ad (Ünvan Öbeği))

Etkin öznedir. “söyleme-” eylemini gerçekleştireni belirtiyor. Anlam açısından ise özne, kendi istenciyle bir eylemi gerçekleştiriyor.

İlgeç İçinlik ve Mahsusluk Belirteci: “onun için” (İlgeç Öbeği)

“onun için” belirteci, içinlik, mahsusluk bildiriyor. Buradaki zamir, “Adile Hanım” yerine kullanılmıştır. Huriye Kadın’ın söyledikleri Adile Hanım için yeni şeyler değildir.

+Ø Nesne Belirteni: “yeni şeyler” (Sıfat Tamlaması)

Huriye Kadının ne söylemediğini belirtiyor. Burada, “yeni şeyler” öznenin eyleminden doğrudan etkilenmemiştir.

80/13

“Adile Hanım ondan yalnız öteden beri yaptığı tahminlerin doğruluğunu öğrenmişti.”

Birinci Derece Belirten/Özne (Adile Hanım) +DAn Kaynak Belirteci (ondan) + Yalın Tarz Belirteci (yalnız) +I Nesne Belirteni (öteden beri yaptığı tahminlerin doğruluğunu) → Eylem (öğrenmişti)

“öteden beri yap-”

İkinci Derece Belirten/GÖ (o(Adile Hanım)) + İlgeç Zaman Belirteci (öteden beri) → Eylem (yap-)

Açıklama:

Birinci Derece Belirten/Özne: “Adile Hanım” (Özel Ad (Ünvan Öbeği))

Etkin öznedir. “öğren-” eylemini gerçekleştireni belirtiyor. “Adile Hanım”, kendi istenciyle bu eylemi gerçekleştiriyor.

+DAn Kaynak Belirteci: “ondan” (Şahıs Zamiri ← +DAn)

Bu belirteç, Adile Hanım'ın tahminlerinin doğruluğunu kimden öğrendiğini bildiriyor.

Yalın Tarz Belirteci: “yalnız”

Burada, “yalnız” belirteci, “sadece” anlamı taşıyor. Adile Hanım, Huriye Kadından sadece öteden beri yaptığı tahminlerin doğruluğunu öğrenmiştir.

+I Nesne Belirteni: “öteden beri yaptığı tahminlerin doğruluğunu” (Ad Tamlaması ← +I)

Öznenin eyleminin doğrudan etkilediği değil, öznenin eylemle amaçladığı öğedir. Adile Hanım'ın öteden beri yaptığı tahminlerin doğruluğunu öğrenmesi, bu tahminlerin doğruluğunu etkilemez.

“öteden beri yap-”

İlgeç Zaman Belirteci: “öteden beri” (İlgeç Öbeği)

“öteden beri” belirteci, eylemin ne zamandan beri devam ettiğini bildiriyor. Akçataş'a göre, bu belirteç, belirsiz geçmişten beri devam eden bir sürekliliği gösterir: “*Öteden beri* edebiyat *severdi*.” tümcesinde “*öteden beri*” + “*severdi*” ZT+Y yapısı, geçmişte bilinmeyen bir başlangıç noktasından itibaren devam eden ve alışkanlık haline gelmiş “sev-” eyleminin zamanını belirlemektedir (Akçataş, 2005: 107).

80/14

“Evet, adam gizlice bir çare bulmuş, karısının hiç haberi olmadan, çocuksuzluk iddiasıyla mahkemedan ikinci bir evlenme kararı almıştı.”

EÖ₁

“cevap verme, onaylama, kabullenme” Bildiren Ünlem (evet) + Birinci Derece Belirten/Özne (adam) +CA Tarz Belirteci (gizlice) +Ø Nesne Belirteni (bir çare) → Eylem (bulmuş)

EÖ₂

Birinci Derece Belirten/Özne(adam) -mAdAn Tarz Belirteci (karısının hiç haberi olmadan) +IA Vasıta Belirteci (çocuksuzluk iddiasıyla) +DAn Kaynak Belirteci (mahkemedan) +Ø Nesne Belirteni (ikinci bir evlenme kararı) → Eylem

(almıştı)

Açıklama:

EÖ₁

Birinci Derece Belirten/Özne: “adam” (Ad)

Etkin öznedir. “bul-” eylemini gerçekleştireni belirtiyor. Anlam açısından ise, özne kendi istenciyle bu eylemi gerçekleştirmiştir. “adam”, “al-” eylemini gerçekleştireni de belirtmesinden dolayı ortak özne olma özelliği gösterir.

+CA Tarz Belirteci: “gizlice” (Ad ← +CA)

“gizlice” belirteci, “bul-” eyleminin nasıl gerçekleştirildiğini bildiriyor.

+Ø Nesne Belirteni: “bir çare” (Sıfat Tamlaması)

“bir çare”, öznenin gerçekleştirdiği eylemden doğrudan etkilenmiyor, öznenin eylemle amaçladığı öğedir. +I eki almamış olması, belirtisizlik değeri taşıdığını gösterir.

EÖ₂

-mAdAn Tarz Belirteci: “karısının hiç haberi olmadan” (Belirteç işlevli Yan Tümce)

“karısının hiç haberi olmadan” belirteci, adamın ikinci bir evlenme kararını nasıl aldığını bildiriyor. Eylemi nasıllık göstererek nitelemiştir.

+IA Vasıta Belirteci: “çocuksuzluk iddiasıyla” (Ad Tamlaması ← +IA)

Bu belirteç, vasıta bildiriyor. Adam mahkemeden ikinci bir evlenme kararını çocuksuzluk iddiası vasıtasıyla almıştır.

+DAn Kaynak Belirteci: “mahkemeden” (Ad ← +DAn)

“mahkemeden” belirteci, ikinci bir evlenme kararının nereden alındığını bildiriyor. Bu kararın çıktığı yer, “mahkemeden” belirteciyle gösterilmiştir.

+Ø Nesne Belirteni: “ikinci bir evlenme kararı” (Sıfat Tamlaması)

“ikinci bir evlenme kararı”, adamın mahkemeden ne aldığını gösteriyor. Öznenin eylemle amaçladığı öğedir.

80/15

“Böylece üç sene evvel Kadıköy vapurunda tanıdığı ve kendisinden bir de çocuğu olduğu esmer kız, şimdi ikinci karısıydı.”

Sonuç Bildiren Tümce Bağlayıcısı (böylece) + Birinci Derece Belirten/Özne (üç sene evvel Kadıköy vapurunda tanıdığı ve kendisinden bir de çocuğu olduğu esmer kız) + Yalın Zaman Belirteci (şimdi) → Sıfat Tamlaması+Ek Eylem (ikinci karısıydı)

“üç sene evvel Kadıköy vapurunda tanı-”

İkinci Derece Belirten/GÖ (o(adam)) + İlgeç Zaman Belirteci (üç sene evvel) +DA Bulunma Belirteci (Kadıköy vapurunda) → Eylem (tanı-)

“kendisinden bir de çocuğu ol-”

+DAn Kaynak Belirteci (kendisinden) ← Nöbetleşme Bağlacı (bir) ← Pekiştirme Bağlacı (de) → Birleşik Eylem (çocuğu ol-)

Açıklama:

Birinci Derece Belirten/Özne: “üç sene evvel Kadıköy vapurunda tanıdığı ve kendisinden bir de çocuğu olduğu esmer kız” (Sıfat Tamlaması)

Hepçilingirler’e göre, ad tümcelerinde özne, bir durumda bulunur; ortada gerçek anlamda bir eylem bulunmadığı için, yüklemle öznenin ilişkisi söz konusu değildir (Hepçilingirler, 2004: 313). Burada, özne, adamın ikinci karısı durumunda olanın kim olduğunu belirtiyor.

Yalın Zaman Belirteci: “şimdi”

“şimdi” zaman belirteci, adamın üç sene evvel Kadıköy vapurunda tanıdığı ve kendisinden bir de çocuğu olduğu esmer kızın bulunulan zamanda ikinci karısı olduğunu gösteriyor.

“üç sene evvel Kadıköy vapurunda tanı-”

İlgeç Zaman Belirteci: “üç sene evvel” (İlgeç Öbeği)

“üç sene evvel” belirteci, bulunulan zamana göre eylemin zamanını belirliyor. “tanış-” eylemi bulunulan zamandan üç sene önce gerçekleşmiştir.

DA Bulunma Belirteci: “Kadıköy vapurunda” (Ad Tamlaması)

“Kadıköy vapurunda” belirteci, eylemin nerede gerçekleştirildiğini bildiriyor. Bulunulan yeri gösterme işlevine sahiptir.

“kendisinden bir de çocuğu ol-”

+DAn Kaynak Belirteci: “[onun(adamın)] kendisinden” (Ad Tamlaması ← +DAn)

Bu belirteç, esmer kızın kimden çocuğu olduğunu bildirmiştir.

80/16

“İşin garibi, eski karısının da tam bu sırada gebe kalacağı tutmuştu.”

Açıklama Bildiren Tümce Bağlayıcısı (işin garibi) + Birinci Derece Belirten/Özne (eski karısının da tam bu sırada gebe kalacağı) → Eylem (tutmuştu)

“eski karısı/nın/ da tam bu sırada gebe kal-”

Birinci Derece Belirten/Özne (eski karısı) ← Pekiştirme Bağlacı (da) +DA Zaman Belirteci (tam bu sırada) → Birleşik Eylem (gebe kal-)

Açıklama:

Birinci Derece Belirten/Özne: “eski karısının da tam bu sırada gebe kalacağı” (Ad İşlevli Yan Tümce ← +İyelik)

“eski karısının da tam bu sırada gebe kalacağı”, tutanın ne olduğunu belirtiyor.

“eski karısı/nın/ da tam bu sırada gebe kal-”

Birinci Derece Belirten/Özne: “[onun(adamın)] eski karısı” (Ad Tamlaması)

Etkin öznedir. “eski karısı”, gebe kalanın kim olduğunu belirtiyor.

+DA Zaman Belirteci :“tam bu sırada” (Sıfat Tamlaması ← +DA)

Burada, “tam bu sırada” belirteciyle, adamın ilk karısıyla ikinci karısının gebe kalmaları eş zamanlı hâle getirilmiştir. Adamın ilk karısı, tam ikinci karısı gebe kaldığı sırada gebe kalmıştır. “bu” sözcüğü, ikinci karısının gebe kaldığı sırayı

göstermektedir. Akçataş'a göre, "tam bu sırada", "tam bu esnada" zaman belirteçleri, iki eylem arasında eş zaman ilişkisi kurar. Önceki eylem gerçekleşirken diğer eylemin gerçekleştiğini gösterirler (Akçataş, 2005: 171).

80/17

"Şimdi biçare adamcağız iki çocuğun birden babası olmuştu"

Yalın Zaman Belirteci (şimdi) + Birinci Derece Belirten/Özne (biçare adamcağız) → Birleşik Eylem (iki çocuğun birden babası olmuştu)

Açıklama:

Birinci Derece Belirten/Özne: "biçare adamcağız" (Sıfat Tamlaması)

"biçare adamcağız", iki çocuğun birden babası olanın kim olduğunu belirtiyor; etkin öznedir.

80/18

"Allah verince böyle verir."

Birinci Derece Belirten/Özne (Allah) -IncA Zaman Belirteci (verince) + Yalın Tarz Belirteci (böyle) → Eylem (verir)

Açıklama:

Birinci Derece Belirten/Özne: "Allah"(Özel Ad)

Etkin öznedir. Eylemi gerçekleştireni belirtiyor.

-IncA Zaman Belirteci: "verince" (Belirteç İşlevli Yan Tümce)

Burada, belirteç işlevli yan tümce, "-IncA" eki getirilerek kurulmuştur. Hepçilingirler'e göre, bu ek, genellikle zaman anlamı katar (Hepçilingirler, 2004: 298). "ver-" üst tümce eyleminin zamanı, bu yan tümcenin "ver-" eylemine göre itibarî olarak belirlenmiştir.

80/19

"Adile Hanım'ın bu işteki derin görüşüne hiçbir şey denemez."

+A İçinlik ve Mahsusluk Belirteci (Adile Hanım'ın bu işteki derin görüşüne) + Birinci Derece Belirten/Özne (hiçbir şey) → Eylem (denemez)

Açıklama:

+A İçinlik ve Mahsusluk Belirteci: “Adile Hanım’ın bu işteki derin görüşüne” (Ad Tamlaması ← +A)

Bu belirteç, içinlik ve mahsusluk bildiriyor. Boz, +A ekli tümleçlerin kimi tümcelerde içinlik ve mahsusluk bildirdiğini belirtmektedir: “*Aşkın üçüncü çeşidine*, İbn Arabi, tabii aşk demektedir.” (Ayvazoğlu, 1982: 56’dan aktaran Boz, 2007: 93-94).

Birinci Derece Belirten/Özne: “hiçbir şey” (Sıfat Tamlaması)

Etkin çatıdaki nesne, burada(edilgen çatıda), özne konumuna geçmiştir. “hiçbir şey”, edilgen öznedir. Adile Hanım’ın bu işteki derin görüşüne hiçbir şey diyemeyen kişiler var. Bunlar ortadan kaldırılmış. “Özne ortadan kalktığında nesne, özne olarak karşımıza çıkıyor (=edilgen özne).” (Hepçilingirler, 2004: 319).

80/20

“Hâdise patlak vermeden altı ay evvel o şüphelenmiş, sonra Kadıköy tarafındaki dostlarını iyiden iyiye istintak etmişti.”

EÖ₁

İlgeç Zaman Belirteci (hâdise patlak vermeden altı ay evvel) + Birinci Derece Belirten/Özne (o) → Eylem (şüphelenmiş)

EÖ₂

Birinci Derece Belirten/Özne (o) + Yalın Zaman Belirteci (sonra) +I Nesne Belirteni (Kadıköy tarafındaki dostlarını) + İkileme Tarz Belirteci (iyiden iyiye) → Birleşik Eylem (istintak etmişti)

“hâdise patlak ver-”

Birinci Derece Belirten/Özne (hâdise) → Birleşik Eylem (patlak ver-)

Açıklama:

EÖ₁

İlgeç Zaman Belirteci: “hâdise patlak vermeden altı ay evvel” (İlgeç Öbeği)

“hâdise patlak vermeden altı ay evvel” zaman belirteci, “şüphelen-”

eyleminin zamanını, “patlak ver-” eylemine göre belirliyor. Adile Hanım, hâdisenin patlak verdiği zamandan altı ay önce bu eylemi gerçekleştirmiştir.

Birinci Derece Belirten/Özne: “o” (Şahıs Zamiri)

Etkin öznedir. “o” zamiri, “Adile Hanım” öbeğinin yerine geçmiştir. “şüphelen-” ve “istintak et-” eylemlerini gerçekleştiren kişi Adile Hanım’dır. Bu, ortak özne olduğunu göstermektedir.

EÖ₂

Yalın Zaman Belirteci: “sonra”

“sonra” zaman belirteci, sonralık ilişkisiyle zamanı gösteriyor. Adile Hanım’ın şüphelenmesinden sonra “istintak et-” eylemi gerçekleşmiştir.

+I Nesne Belirteni: “[onun(Adile Hanım’ın)] Kadıköy tarafındaki dostlarını” (Ad Tamlaması ← +I)

Adile Hanım’ın kimi istintak ettiğini bildiriyor. Kadıköy tarafındaki dostları, Adile Hanım’ın gerçekleştirdiği eylemden doğrudan etkilenmiştir.

İkileme Tarz Belirteci: “iyiden iyiye”

“iyiden iyiye” belirteci, Adile Hanım’ın Kadıköy tarafındaki dostlarını nasıl istintak ettiğini bildiriyor. Eylemi nasıllık göstererek nitelemiştir.

“hâdise patlak ver-”

Birinci Derece Belirten/Özne: “hâdise” (Ad)

“hâdise”, patlak verenin ne olduğunu belirtiyor, etkin öznedir.

80/21

“İşin garibi, adamın ilk karısının kısırlığına hakikaten inanmış olmasıydı.”

Birinci Derece Belirten/Özne (işin garibi) → Ad Tamlaması+Ek Eylem (adamın ilk karısının kısırlığına hakikaten inanmış olmasıydı.)

“adam/ın/ ilk karısının kısırlığına hakikaten inanmış ol-”

Birinci Derece Belirten/Özne (adam) +A Etki Belirteci (ilk karısının kısırlığına) + Yalın Tarz Belirteci (hakikaten) → Birleşik Eylem (inanmış ol-)

Açıklama:

Birinci Derece Belirten/Özne: “işin garibi” (Ad Tamlaması)

“adam/ın/ ilk karısının kısırlığına hakikaten inanmış ol-”

Birinci Derece Belirten/Özne: “adam” (Ad)

Etkin öznedir. İnanmış olanın kim olduğunu belirtiyor.

+A Etki Belirteci: “ilk karısının kısırlığına” (Ad Tamlaması ← +A)

“ilk karısının kısırlığına” belirteci, adamın neye inanmış olduğunu bildiriyor. “inan-” eylemi, inanılan bir şeylerin olmasını gerekli kılar. Burada, adamın inanmış olduğu şey ilk karısının kısırlığıdır.

Yalın Tarz Belirteci: “hakikaten”

“hakikaten” belirteci, adamın ilk karısının kısırlığına gerçekten inanmış olduğunu bildiriyor. Eylemi nasıllık göstererek niteliyor.

80/22

“Bu, yanlış çıkınca- Adile Hanım yalnız bu işlerde doktorluğa inanırdı- iki çocuğun ikisinin de babası olması ihtimali kalıyordu.”

-IncA Zaman Belirteci (bu, yanlış çıkınca) ← Ara Tümce (-Adile Hanım yalnız bu işlerde doktorluğa inanırdı-) + Birinci Derece Belirten/Özne (iki çocuğun ikisinin de babası olması ihtimali) → Eylem (kalıyordu)

“Adile Hanım yalnız bu işlerde doktorluğa inanırdı.”

Birinci Derece Belirten/Özne (Adile Hanım) + DA Tarz Belirteci (yalnız bu işlerde) +A Etki Belirteci (doktorluğa) → Eylem (inanırdı)

“bu, yanlış çık-”

Birinci Derece Belirten/Özne (bu) → Birleşik Eylem (yanlış çık-)

Açıklama:

-IncA Zaman Belirteci: “bu, yanlış çıkınca” (Belirteç işlevli Yan Tümce)

“bu, yanlış çıkınca” zaman belirteci, “kal-” eyleminin zamanını “çık-” eylemine göre itibarî olarak belirlemiştir. Adamın eski karısının kısır olduğu yanlış

çıktığı zaman iki çocuğun ikisinin de babası olmaması ihtimali kalıyordu.

Birinci Derece Belirten/Özne: “iki çocuğun ikisinin de babası olması ihtimali” (Ad Tamlaması)

“iki çocuğun ikisinin de babası olması ihtimali”, “kalma” durumunda olanın ne olduğunu belirtiyor.

“Adile Hanım yalnız bu işlerde doktorluğa inanırdı.”

Birinci Derece Belirten/Özne: “Adile Hanım” (Özel Ad (Ünvan Öbeği))

Etkin öznedir. “Adile Hanım “inan-” eylemini gerçekleştireni belirtiyor. Anlam açısından ise, özne, kendi istenciyle bir durumu koruyor.

+DA Tarz Belirteci: “yalnız bu işlerde” (Belirteç+Sıfat Tamlaması ← +DA)

Buradaki “yalnız” belirteci, eylemi kendisinden sonra gelen “bu işlerle” sınırlıyor, sadece anlamındadır. “yalnız bu işlerde” belirteci, eylemin hangi durumda gerçekleştiğini bildiriyor. Bu belirteç, durum bildirerek nasıllık göstermiştir.

“bu, yanlış çık-”

Birinci Derece Belirten/Özne: “bu” (İşaret Zamiri)

“bu” zamiri, “adamın ilk karısının kısır olması” öbeği yerine kullanılmıştır. “bu”, yanlış çıkanın, doğru olmayanın ne olduğunu belirtiyor.

80/23

“Adile Hanım deminden beri çetrefil bir ehli hibre raporunun tekrar tekrar üzerinde duran bir hâkime benziyordu.”

Birinci Derece Belirten/Özne (Adile Hanım) + İlgeç Zaman Belirteci (deminden beri) +A Etki Belirteci (çetrefil bir ehli hibre raporunun tekrar tekrar üzerinde duran bir hâkime) → Eylem (benziyordu)

“çetrefil bir ehli hibre raporunun tekrar tekrar üzerinde dur-”

İkinci Derece Belirten/GÖ (o(bir hâkim) +DA Konu Belirteci (çetrefil bir ehli hibre raporunun üzerinde) + İkileme Tarz Belirteci (tekrar tekrar) → Eylem (dur-)

Açıklama:

İlgeç Zaman Belirteci: “deminden beri” (İlgeç Öbeği)

“deminden beri” zaman belirteci, eylemin ne zamandan beri devam ettiğini bildiriyor. Ahmet Akçataş’a göre, “deminden beri” belirteci, yakın geçmişten beri süreklilik gösterir: “Seninle evlenseydi iyi olurdu diye *düşünüyorum deminden beri.*” (AG, 22’den aktaran Akçataş, 2005: 105). Burada, “düşün-” eyleminin ne zamandan beri devam ettiği “deminden beri” zaman belirteciyle belirlenmiştir. Bu süreklilik, yakın geçmişteki bir başlangıç noktasından itibaren bulunulan âna kadar devam etmiştir. Yakın geçmişten beri devam eden süreklilik, eylemin zamanını süreye göre belirlerken anlatımın kapladığı süreci düzenler. Böylece zamana dayalı bir mantık temeli atılır (Akçataş, 2005: 105).

+A Etki Belirteci: “çetrefil bir ehli hibre raporunun tekrar tekrar üzerinde duran bir hâkime” (Sıfat Tamlaması ← +A)

Bu belirteç, Adile Hanım’ın kime benzediğini bildiriyor. Benzetilen kişi çetrefil bir ehli hibre raporunun tekrar tekrar üzerinde duran bir hâkimdir. Sinaoğlu’na göre, “benze-” eylemi, +A ekli dolaylı nesne alabilen eylemlerdendir: “Babasına benziyor.” (Sinanoğlu, 1960: 339).

“çetrefil bir ehli hibre raporunun tekrar tekrar üzerinde dur-”

+DA Konu Belirteci: “çetrefil bir ehli hibre raporunun üzerinde” (Ad Tamlaması ← +DA)

İkileme Tarz Belirteci: “tekrar tekrar”

“tekrar tekrar” belirteci, eylemin tekrarlanarak gerçekleştiğini bildiriyor. Bu belirteç, tekrarlama bildirerek tarz göstermiştir.

80/24

“Hiç kadın kabahatli olmasa, bu rezalete tahammül eder miydi?”

Yalın Miktar Belirteci (hiç) + Birinci Derece Belirten/Özne (kadın) -sA Şart Belirteci (kabahatli olmasa) +A Etki Belirteci (bu rezalete) → Birleşik Eylem (tahammül eder miydi)

Açıklama:

Birinci Derece Belirten/Özne: “kadın” (Ad)

Etkin öznedir. “kadın”, “tahammül et-” eylemini üstlenen kişiyi belirtiyor.

-sA Şart Belirteci: “kabahatli olmasa” (Belirteç işlevli Yan Tümce)

“kabahatli olmasa” belirteci, “tahammül etme-” eyleminin “kabahatli olma-” durumunda gerçekleşeceğini bildirmektedir. Korkmaz’a göre, “-sA” eki, bilindiği gibi şart eki oluşturan bir ektir. Ancak şart kipi, kendi başına bir yargı bildirmediği ve cümlenin asıl eylemindeki hareketin gerçekleşmesini bir şarta bağladığı için işlev bakımından belirteç eylem görevindedir. Bir kısım öteki belirteç eylemlerde olduğu gibi, bunda da belirteç eylem görevindeki şartlı çekim bağlı olduğu özne ile asıl eylemin öznesi farklı da olabilir, ortak da olabilir (Korkmaz, 2003: 1038).

+A Etki Belirteci: “bu rezalete” (Sıfat Tamlaması ← +A)

“bu rezalete” belirteci, kadının neye tahammül ettiğini bildiriyor. “tahammül et-” eylemi, tahammül edilecek bir şeylerin olmasını gerekli kılar. Bu belirteç, tahammül edilen şeyi bildirmiştir.

80/25

“Adile Hanım, kendisinde eski zürriyet tanrılarının kudretini vehmeden ve bu yüzden tıpkı bir Asur boğası gururuyla gezinen semt kadınlarının, işçi kızlarının karınlarına hep bu vehimdeki imkânların sonsuzluğu içinde, behemehâl doldurulması lazım gelen bir kap gibi bakan komşusunu şimdi boşalmış bir balon gibi biçare, başı düşük, bütün emniyeti yıkılmış tasavvur ediyor, ‘gülmeden yüzüne bakabilecek miyim?’ diye düşünüyordu.”

EÖ₁

Birinci Derece Belirten/Özne (Adile Hanım) +I Nesne Belirteni (kendisinde eski zürriyet tanrılarının kudretini vehmeden ve bu yüzden tıpkı bir Asur boğası gururuyla gezinen semt kadınlarının, işçi kızlarının karınlarına hep bu vehimdeki imkânların sonsuzluğu içinde, behemehâl doldurulması lazım gelen bir kap gibi bakan komşusunu) + Yalın Zaman Belirteci(şimdi) + Bağlama Öbeği Tarz Belirteci (boşalmış bir balon gibi biçare, başı düşük, bütün emniyeti yıkılmış) →

Birleşik Eylem (tasavvur ediyor)

EÖ₂

Birinci Derece Belirten/Özne (Adile Hanım) + İlgeç Aktarma Belirteci (“gülmeden yüzüne bakabilecek miyim?” diye) → Eylem (düşünüyordu)

“kendisinde eski zürriyet tanrılarının kudretini vehmet-”

İkinci Derece Belirten/GÖ (o(komşusu)) +DA Bulunma Belirteci (kendisinde) +I Nesne Belirteni (eski zürriyet tanrılarının kudretini) → Eylem (vehmet-)

“bu yüzden tıpkı bir Asur boğası gururuyla gezin-”

Sonuç Bildiren Tümce Bağlayıcısı (bu yüzden) + İkinci Derece Belirten/GÖ (o(komşusu)) +IA Tarz Belirteci (tıpkı bir Asur boğası gururuyla) → Eylem (gezin-)

“semt kadınlarının, işçi kızlarının karınlarına hep bu vehimdeki imkânların sonsuzluğu içinde, behemehâl doldurulması lazım gelen bir kap gibi bak-”

İkinci Derece Belirten/GÖ (o(komşusu)) +A Etki Belirteci (semt kadınlarının, işçi kızlarının karınlarına) + Yalın Zaman Belirteci (hep) +DA Tarz Belirteci (bu vehimdeki imkânların sonsuzluğu içinde) + İlgeç Benzerlik Belirteci (behemehâl doldurulması lazım gelen bir kap gibi) → Eylem (bak-)

“behemehâl doldurulması lazım gel-”

Birinci Derece Belirten/Özne (behemehâl doldurulması) → Birleşik Eylem (lazım gel-)

“behemehâl doldurul-”

İkinci Derece Belirten/GÖ (o(kap)) + Yalın Tarz Belirteci (behemehâl) → Eylem (doldur-)

“bütün emniyeti yıkıl-”

Birinci Derece Belirten/Özne (bütün emniyeti) → Eylem (yıkıl-)

Açıklama:

EÖ₁

Birinci Derece Belirten/Özne: “Adile Hanım” (Özel Ad (Ünvan Öbeği))

Etkin öznedir. “Adile Hanım”, kendi istenciyle “tasavvur et-” eylemini gerçekleştiriyor. “Adile Hanım”, “düşün-” eylemini gerçekleştireni de belirtiyor, ortak öznedir.

+I Nesne Belirten: “[onun(Adile Hanım’ın)] kendisinde eski zürriyet tanrılarının kudretini vehmeden ve bu yüzden tıpkı bir Asur boğası gururuyla gezinen semt kadınlarının, işçi kızlarının karınlarına hep bu vehimdeki imkânların sonsuzluğu içinde, behemahal doldurulması lazım gelen bir kap gibi bakan komşusunu” (Ad Tamlaması ← +I)

Öznenin eyleminin doğrudan etkilediği değil, öznenin eylemle amaçladığı öğedir. “Adile Hanım’ın komşusunu tasavvur etmesi”, bu komşusunu etkilemez.

Bağlama Öbeği Tarz Belirteci: Belirteç Öbeği Tarz Belirteci + İsnat Öbeği Tarz Belirteci -mİş Tarz Belirteci

Belirteç Öbeği Tarz Belirteci: “boşalmış bir balon gibi biçare”

İsnat Öbeği Tarz Belirteci: “başı düşük”

-mİş Tarz Belirteci: “bütün emniyeti yıkılmış” (Belirteç işlevli Yan Tümce)

Bu tarz belirteçleri, “tasavvur et-” eylemini nasıllık göstererek niteliyor. Adile Hanım’ın komşusunu nasıl tasavvur ettiğini bildirmiştir.

EÖ₂

İlgeç Aktarma Belirteci: “ ‘gülmeden yüzüne bakabilecek miyim?’ diye” (İlgeç Öbeği)

Bu belirteç, Adile Hanım’ın nasıl düşündüğünü bildiriyor. “diye” ilgeci, burada, nasıl sorusuna yanıt veren işleviyle kullanılmıştır. Korkmaz’a göre, bu ilgeç, sebep, maksat, gaye, hedef ilişkisi kurar: “Şerife Hanım’a darılmış, yine aynı sıkıntı yüzünden taşlıktaki büyük saatin ayarını düzeltiyim *diye* zembereğini kırmış, sonra da her şeyden, hepsinden kurtulmak için yatağına girmişti.” (A. H. Tanpınar, MB, 7’den aktaran Korkmaz, 2003). Korkmaz, bu ilgecin doğrudan doğruya bir açıklama

ve belirtme görevi ile kullanıldığı yerlerin olduğunu da belirtir: “Bir ara aklımdan o karışıklıkta denize atlamak geçti, ama arkamdan atlarlar, yakalayıp hemen öldürürler *diye* düşündüm, zaten karaya ne kadar yakın olduğumuzu da bilmiyordum.” (O. Pamuk, BK, 14’den aktaran Korkmaz, 2003: 1077).

“kendisinde eski zürriyet tanrılarının kudretini vehmet-”

+DA Bulunma Belirteci: “[onun(komşusunun)] kendisinde” (Ad Tamlaması ← +DA)

Bu belirteç, Adile Hanım’ın komşusunun eski zürriyet tanrılarının kudretini kimde vehmettiğini bildiriyor.

+I Nesne Belirteni: “eski zürriyet tanrılarının kudretini” (Ad Tamlaması ← +I)

“eski zürriyet tanrılarının kudreti”, öznenin eyleminden doğrudan etkilenmiyor, öznenin eylemle amaçladığı öğedir. “Adile Hanım’ın komşusunun eski zürriyet tanrılarının kudretini vehmetmesi”, bu kudreti etkilemez.

“bu yüzden tıpkı bir Asur boğası gururuyla gezin-”

+IA Tarz Belirteci: “tıpkı bir Asur boğası gururuyla” (Sıfat Tamlaması ← +IA)

“tıpkı bir Asur boğası gururuyla” belirteci, “gezin-” eyleminin nasıl yapıldığını bildiriyor.

“semt kadınlarının, işçi kızlarının karınlarına hep bu vehimdeki imkânların sonsuzluğu içinde, behemehâl doldurulması lazım gelen bir kap gibi bak-”

+A Etki Belirteci: “semt kadınlarının, işçi kızlarının karınlarına” (Ad Tamlaması ← +A)

Bu belirteç, Adile Hanım’ın komşusunun neye baktığını bildiriyor. Burada “bak-” eylemi yerine “gör-” eylemi kullanıldığında bu belirtecin +I eki aldığı görülür. Bakılan ve görülen “semt kadınlarının, işçi kızlarının karınları”dır. Boz’a göre, bu biçimbirim çeşitliliği eylemlerin tercihindan kaynaklanır (Boz, 2007: 74).

Yalın Zaman Belirteci: “hep”

“hep” zaman belirteci, eylemin sürekli gerçekleştiğini gösteriyor. Ahmet

Akçataş'a göre, bu belirteç, tümceye süreklilik anlamı katar. Hangi zamanla kullanılırsa kullanılsın oluşma süresini zamana yayar (Akçataş, 2005: 41).

+DA Tarz Belirteci: “bu vehimdeki imkânların sonsuzluğu içinde” (Ad Tamlaması ← +DA)

“bu vehimdeki imkânların sonsuzluğu içinde” belirteci, “bak-” eyleminin hangi durumda, hangi vaziyette gerçekleştirildiğini bildiriyor.

İlgeç Benzerlik Belirteci: “behemehâl doldurulması lazım gelen bir kap gibi” (İlgeç Öbeği)

Bu belirteç, benzerlik bildiriyor. Semt kadınlarının, işçi kızlarının karınlarına behemehâl doldurulması lazım gelen bir kapmış gibi bakılıyor. “gibi” ilgeci, burada gerçek olmayan bir benzetme işlevi görüyor.

“behemehâl doldurulması lazım gel-”

Birinci Derece Belirten/Özne: “behemehâl doldurulması” (Ad İşlevli Yan Tümce ← +İyelik)

“behemehâl doldurulması”, lazım gelenin ne olduğunu belirtiyor.

“behemehâl doldurul-”

Yalın Tarz Belirteci: “behemehâl”

Korkmaz'a göre, “behemehâl” belirteci, eylemdeki oluş ve kılışa işlevce kesinlik kazandıran, onları bu açıdan pekiştiren belirteçlerdendir (Korkmaz, 2003: 507). Bu belirteç, kesinlik bildirerek tarz gösteriyor.

“bütün emniyeti yıkıl-”

Birinci Derece Belirten/Özne: “[onun(komşusunun)] bütün emniyeti” (Ad Tamlaması)

Edilgen öznedir. “İki çocuğun ikisinin de babası olması bütün emniyetini yıkmış.” şeklindeki tümce, “bütün emniyeti yıkılmış” tümcesine dönüştürülmüş. Bu dönüşüm sonucunda özne ortadan kalkmış, nesne özne olarak karşımıza çıkmıştır.

1.8. ROMANIN 101. SAYFASINDAKİ EYLEM ÖBEKLERİ

101/1

“ ‘Kim bilir belki de...’ ve ömrünün cenneti olan anları, Emma’nın hazza doludizgin atılışını, o çılgın musaraaları birdenbire içinde taze bir bıçak yarası gibi hatırladı.”

Tahmin Bildiren Tümce Bağlayıcısı ← Pekiştirme Bağlacı (kim bilir belki ← de) + Sıralama Bağlacı (ve) + İkinci Derece Belirten/GÖ (o(Fahir)) Bağlamalı +I Nesne Belirteni (ömrünün cenneti olan anları, Emma’nın hazza doludizgin atılışını, o çılgın musaraaları) + İkileme Tarz Belirteci(birdenbire) + İlgeç Benzerlik Belirteci (içinde taze bir bıçak yarası gibi) → Eylem (hatırladı)

“Emma/nın/ hazza doludizgin atıl-”

Birinci Derece Belirten/Özne (Emma) +A Yönelme Belirteci (hazza) + İkileme Tarz Belirteci (doludizgin) → Eylem (atıl-)

Açıklama:

Bağlamalı +I Nesne Belirteni: +I Nesne Belirteni₁ +I Nesne Belirteni₂ +I Nesne Belirteni₃

+I Nesne Belirteni₁: “ömrünün cenneti olan anları” (Sıfat Tamlaması ← +I)

+I Nesne Belirteni₂: “Emma’nın hazza doludizgin atılışını” (Ad Tamlaması ← +I)

+I Nesne Belirteni₃: “o çılgın musaraaları” (Sıfat Tamlaması ← +I)

Öznenin eyleminin doğrudan etkilediği değil, öznenin eylemle amaçladığı öğedir. Fahir’in ömrünün cenneti olan anları, Emma’nın hazza doludizgin atılışını, o çılgın musaraaları hatırlaması, bunları etkilemez.

İlgeç Benzerlik Belirteci: “içinde taze bir bıçak yarası gibi” (İlgeç Öbeği)

Bu belirteç, benzerlik bildiriyor. Fahir’in ömrünün cenneti olan anları, Emma’nın hazza doludizgin atılışını, o çılgın musaraaları taze bir bıçak yarasına benzetme amacıyla kullanılmıştır.

“Emma/nın/ hazza doludizgin atıl-”

Birinci Derece Belirten/Özne: “Emma” (Özel Ad)

Etkin öznedir. “Emma”, “atıl-” eylemini gerçekleştireni belirtiyor.

+A Yönelme Belirteci: “hazza” (Ad ← +A)

“hazza” belirteci, “atıl-” eyleminin yönünü bildiriyor.

İkileme Tarz Belirteci: “doludizgin”

Bu belirteç, “atıl-” eyleminin nasıl gerçekleştirildiğini bildiriyor.

101/2

“Bu acıyla başını kaldırdı.”

İkinci Derece Belirten/GÖ (o(Fahir)) +1A Vasıta Belirteci (bu acıyla) +I Nesne Belirteni (başını) → Eylem (kaldırdı)

Açıklama:

+1A Vasıta Belirteci: “bu acıyla” (Sıfat Tamlaması ← +1A)

“bu acıyla” belirteci, eylemin ne vasıta ile gerçekleştiğini bildiriyor.

+I Nesne Belirteni: “[onun(Fahir’in)] başını” (Ad Tamlaması ← +I)

“Fahir’in başı”, Fahir’in gerçekleştirdiği eylemden doğrudan etkilenenin ne olduğunu belirtiyor.

101/3

“Emma’nın otuz iki dişinin, önündeki istakozu yavaş yavaş, son derecede masum ve dalgın bakışlarla, âdeta ezberinde olan bir şiiri hafızasından okur gibi öğütmesini, hakikî bir güzellik mucizesi gibi seyretti.”

İkinci Derece Belirten/GÖ (o(Fahir)) +I Nesne Belirteni (Emma’nın otuz iki dişinin, önündeki istakozu yavaş yavaş, son derecede masum ve dalgın bakışlarla, âdeta ezberinde olan bir şiiri hafızasından okur gibi öğütmesini) + İlgeç Benzerlik Belirteci (hakikî bir güzellik mucizesi gibi) → Birleşik Eylem (seyretti)

“Emma’nın otuz iki dişi/nin/, önündeki istakozu yavaş yavaş, son derecede masum ve dalgın bakışlarla, âdeta ezberinde olan bir şiiri hafızasından okur gibi

öğüt-”

Birinci Derece Belirten/Özne (Emma'nın otuz iki dişi) +I Nesne Belirteni (önündeki istakozu) + İkileme Tarz Belirteci (yavaş yavaş) +IA Tarz Belirteci (son derecede masum ve dalgın bakışlarla) + İlgeç Benzerlik Belirteci (âdeta ezberinde olan bir şiiri hafızasından okur gibi) → Birleşik Eylem (öğüt-)

“âdeta ezberinde olan bir şiiri hafızasından oku-”

Benzerlik İlişkisi Kuran Tümce Bağlayıcısı (adetâ) + İkinci Derece Belirten/GÖ (o(Emma)) +I Nesne Belirteni (ezberinde olan bir şiiri) +DAn Tarz Belirteci (hafızasından) → Eylem (oku-)

Açıklama:

+I Nesne Belirteni: “Emma'nın otuz iki dişinin, önündeki istakozu yavaş yavaş, son derecede masum ve dalgın bakışlarla, âdeta ezberinde olan bir şiiri hafızasından okur gibi öğütmesini” (Ad Tamlaması ← +I)

Öznenin eyleminin doğrudan etkilediği değil, öznenin eylemle amaçladığı öğedir. “Fahir'in seyretmesi” bu öğütmeyi hiç etkilemiyor.

İlgeç Benzerlik Belirteci: “hakikî bir güzellik mucizesi gibi” (İlgeç Öbeği)

Bu belirteç, benzerlik bildiriyor. Fahir, Emma'nın otuz iki dişinin, önündeki istakozu yavaş yavaş, son derecede masum ve dalgın bakışlarla, âdeta ezberinde olan bir şiiri hafızasından okur gibi öğütmesini, hakikî bir güzellik mucizesine benzeterek seyrediyor.

“Emma'nın otuz iki dişi/nin/, önündeki istakozu yavaş yavaş, son derecede masum ve dalgın bakışlarla, âdeta ezberinde olan bir şiiri hafızasından okur gibi öğüt-”

Birinci Derece Belirten/Özne: “Emma'nın otuz iki dişi” (Ad Tamlaması)

Etkin öznedir. “öğüt-” eylemini gerçekleştireni belirtiyor.

+I Nesne Belirteni: “önündeki istakozu” (Sıfat Tamlaması ← +I)

“önündeki istakoz”, öznenin eyleminden doğrudan etkileniyor. Özne, eylemi bu istakoz üzerinde gerçekleştiriyor.

İkileme Tarz Belirteci: “yavaş yavaş”

“yavaş yavaş” belirteci, Emma’nın otuz iki dişinin ıstakozu nasıl öğüttüğünü bildiriyor.

+IA Tarz Belirteci: “son derecede masum ve dalgın bakışlarla” (Sıfat Tamlaması ← +IA)

Bu belirteç, “öğüt-” eyleminin son derecede masum ve dalgın bakışlar eşliğinde gerçekleştiğini bildiriyor. “öğüt-” eylemini nasıllık göstererek nitелеmektedir.

İlgeç Benzerlik Belirteci: “âdeta ezberinde olan bir şiiri hafızasından okur gibi” (İlgeç öbeği)

“âdeta ezberinde olan bir şiiri hafızasından okur gibi” belirteci benzerli bildiriyor. Burada, “gibi” ilgeci, “-mişçesine” anlamında farazî bir benzetme işlevi görüyor.

“âdeta ezberinde olan bir şiiri hafızasından oku-”

+I Nesne Belirteni: “ezberinde olan bir şiiri” (Sıfat Tamlaması ← +I)

“ezberinde olan bir şiir”, öznenin eylemle neyi amaçladığını gösteriyor.

+DAn Tarz Belirteci: “[onun(Emma’nın)] hafızasından” (Ad Tamlaması ← +DAn)

Bu belirteç, “oku-” eyleminin nasıl gerçekleştirildiğini bildiriyor.

101/4

“En iyisi bu manasız düşünceleri bırakmaktı.”

Birinci Derece Belirten/Özne (en iyisi) → Ad İşlevli Yan Tümce+Ek Eylem (bu manasız düşünceleri bırakmaktı)

“bu manasız düşünceleri bırak-”

İkinci Derece Belirten/GÖ (o(Fahir)) +I Nesne Belirteni (bu manasız düşünceleri) → Eylem (bırak-)

Açıklama:

Birinci Derece Belirten/Özne: “[onların(yapılabilecek şeylerin) en iyisi”
(Ad Tamlaması)

“bu manasız düşünceleri bırak-”

+I Nesne Belirteni: “bu manasız düşünceleri” (Sıfat Tamlaması)

“bu manasız düşünceler”, öznenin eylemle amaçladığı şeyi belirtiyor.

101/5

“Kadehini kaldırdı.”

İkinci Derece Belirten/GÖ (o(Fahir)) +I Nesne Belirteni (kadehini) →
Eylem (kaldırdı)

Açıklama:

+I Nesne Belirteni: “[onun(Fahir’in)] kadehini” (Ad Tamlaması ← +I)

Öznenin eylemle amaçladığı öğedir. Burada, “kaldır-” eylemi yerine “kır-” eylemi kullanıldığında “kadehi”, öznenin eyleminin doğrudan etkilediği öğe olarak karşımıza çıkar.

101/6

“Emma Türkçe öğrendiği ilk kelimeyi, sanki vefasız aşığına geçmiş güzel günleri hatırlatmak isteyen bir acemilikle tekrarladı.”

Birinci Derece Belirten/Özne (Emma) +I Nesne Belirteni (Türkçe öğrendiği ilk kelimeyi) +IA Tarz Belirteci (sanki vefasız aşığına geçmiş güzel günleri hatırlatmak isteyen bir acemilikle) → Eylem (tekrarladı)

“sanki vefasız aşığına geçmiş güzel günleri hatırlatmak iste-”

Benzerlik İlişkisi Kuran Tümce Bağlayıcısı (sanki) + İkinci Derece Belirten/GÖ (o(Emma)) +Ø Nesne Belirteni (vefasız aşığına geçmiş güzel günleri hatırlatmak) → Eylem (iste-)

“vefasız aşığına geçmiş güzel günleri hatırlat-”

İkinci Derece Belirten/GÖ (o(Emma)) +A Mantıksal Özne Belirteci

(vefasız aşığına) +I Nesne Belirteni (geçmiş güzel günleri) → Eylem (hatırlat-)

Açıklama:

Birinci Derece Belirten/Özne: “Emma” (Özel Ad)

Etkin öznedir. “tekrarla-” eylemini gerçekleştireni belirtiyor. “Emma” kendi istenciyle bu eylemi gerçekleştirmiştir.

+I Nesne Belirteni: “Türkçe öğrendiği ilk kelimeyi” (Sıfat Tamlaması ← +I)

“Türkçe öğrendiği ilk kelime” öznenin eylemle amaçladığı öge konumundadır.

+IA Tarz Belirteci: “sanki vefasız aşığına geçmiş güzel günleri hatırlatmak isteyen bir acemilikle” (Sıfat Tamlaması ← +IA)

Bu belirteç, “tekrarla-” eyleminin nasıl yapıldığını bildiriyor. Eylemi nasıllık göstererek nitelemiştir.

“sanki vefasız aşığına geçmiş güzel günleri hatırlatmak iste-”

+Ø Nesne Belirteni: “vefasız aşığına geçmiş güzel günleri hatırlatmak” (Ad İşlevli Yan Tümce)

“vefasız aşığına geçmiş güzel günleri hatırlatmak”, öznenin eylemle amaçladığı ögedir.

“vefasız aşığına geçmiş güzel günleri hatırlat-”

+A Mantıksal Özne Belirteci: “[onun(Emma’nın)] vefasız aşığına” (Ad Tamlaması ← +A)

Boz’a göre, kimi tümcelerde +A ekli tümlecın işlevi “mantıksal eyleyici” olarak belirlenebilir: “Ahir vaktinde kocamı hapisane köşelerinde öldürdünüz de ölüsünü bana mı kaldırtacaksınız?” (Ertürksoy, 2005: 25’den aktaran Boz, 2007: 89-90).

+I Nesne Belirteni: “geçmiş güzel günleri”

Öznenin eyleminin doğrudan etkilediği değil, öznenin eylemle amaçladığı ögedir. “Emma’nın geçmiş güzel günleri hatırlatması”, bu günleri hiç etkilemez.

101/7

“Gözleri kendi rızasıyla hazırladığı ayrılığın yaşlarıyla doluydu.”

Birinci Derece Belirten/Özne (gözleri) +IA Vasıta Belirteci (kendi rızasıyla hazırladığı ayrılığın yaşlarıyla) → Ad+Ek eylem (doluydu)

“kendi rızasıyla hazırla-”

İkinci Derece Belirten/GÖ (o(Emma)) +IA Tarz Belirteci (kendi rızasıyla) → Eylem (hazırla-)

Açıklama:

Birinci Derece Belirten/Özne: “[onun(Emma’nın)] gözleri” (Ad Tamlaması)

“dolu” durumda olanın ne olduğunu belirtiyor.

+IA Vasıta Belirteci : “kendi rızasıyla hazırladığı ayrılığın yaşlarıyla” (Ad Tamlaması ← +IA)

Bu belirteç, vasıta bildiriyor. Hepçilingirler’e göre, “ol-” yardımcı eyleminin düşmesiyle oluşan ad tümceleri, eylem tümcelerinin özelliklerini taşır. Burada “dolu”, “dolu ol-” (bir şey ile dolu ol-) anlamındadır. Vasıta, bir eylemin yapılması için gerekli olabilir; adsa varlıktır, adın vasıtası olmaz. Burada, yüklem ad (dolu) olmasına ve bu kurala karşın belirteç tümleci (kendi rızasıyla hazırladığı ayrılığın yaşlarıyla) almış. Bu “ol-” yardımcı eyleminin düşmüş olmasından kaynaklanıyor (Hepçilingirler, 2004: 272).

“kendi rızasıyla hazırla-”

+IA Tarz Belirteci: “[onun(Emma’nın)] kendi rızasıyla” (Ad Tamlaması ← +IA)

“kendi rızasıyla” belirteci, hazırla-” eyleminin nasıl yapıldığını bildiriyor.

101/8

“Ve hakikaten kendi içinden de böyle düşünüyordu.”

Sıralama Bağlacı (ve) + İkinci Derece Belirten/GÖ (o(Emma)) + Yalın Tarz Belirteci (hakikaten) +DAn Tarz Belirteci (kendi içinden) ← Pekiştirme

Bağlacı (de) + Yalın Tarz Belirteci (böyle) → Eylem (düşünüyordu)

Açıklama:

+DAn Tarz Belirteci: “[onun(Emma’nın)] kendi içinden” (Ad Tamlaması
← +DAn)

“kendi içinden” belirteci, “düşün-” eyleminin nasıl yapıldığını bildiriyor. Geleneksel dilbilgisine göre, +DAn ekli öge, yer ve istikamet ifade eder. Burada daha çok nasıllık ifade etmiştir.

Yalın Tarz Belirteci: “böyle”

“böyle” belirteci, Emma’nın nasıl düşündüğünü bildiriyor.

101/9

“Bütün hayatım hep kadrime bilmeyenler tarafından tekmelenmekle geçmedi mi?”

Birinci Derece Belirten/Özne (bütün hayatım) +IA Tarz Belirteci (hep kadrime bilmeyenler tarafından tekmelenmekle) → Eylem (geçmedi mi)

“hep kadrime bilmeyenler tarafından tekmelen-”

İkinci Derece Belirten/GÖ (ben(Emma)) + Yalın Zaman Belirteci (hep) +DAn Mantıksal Özne Belirteci (kadrime bilmeyenler tarafından) → Eylem (tekmelen-)

“kadrime bilme-”

İkinci Derece Belirten/GÖ (onlar) +I Nesne Belirteni (kadrime) → Eylem (bilme-)

Açıklama:

Birinci Derece Belirten/Özne: “[benim] bütün hayatım” (Ad Tamlaması)

Etkin öznedir. “geç-” eylemini gerçekleştireni belirtiyor.

+IA Tarz Belirteci: “hep kadrime bilmeyenler tarafından tekmelenmekle” (Ad İşlevli Yan Tümce ← +IA)

Bu belirteç, “geç-” eyleminin nasıl gerçekleştiğini bildiriyor.

“hep kadrimi bilmeyenler tarafından tekmelen-”

+DAn Mantıksal Özne Belirteci: “kadrimi bilmeyenler tarafından” (Ad Tamlaması ← +DAn)

“kadrimi bilmeyenler tarafından” belirteci, “tekmele-” eylemini gerçekleştireni belirtiyor. Burada, yüklem mantıksal öznesi “kadrimi bilmeyenler”dir.

“kadrimi bilme-”

+I Nesne Belirteni: “[benim] kadrimi” (Ad Tamlaması ← +I)

Öznenin eylemle amaçladığı öge konumundadır. “Emma’nın kadrini bilmemeleri”, Emma’nın kadrini etkilemez.

101/10

“Besarabya’daki o zengin arazi sahibi böyle yapmamış mıydı?”

Birinci Derece Belirten/Özne (Besarabya’daki o zengin arazi sahibi) + Yalın Tarz Belirteci (böyle) → Eylem (yapmamış mıydı)

Açıklama:

Birinci Derece Belirten/Özne: “Besarabya’daki o zengin arazi sahibi” (Sıfat Tamlaması)

Etkin öznedir. “Besarabya’daki o zengin arazi sahibi”, “yap-” eylemini gerçekleştireni belirtiyor.

101/11

“Vakıa Emma’nın da ufak bir kabahati olmuştu.”

Sonuç Bildiren Tümce Bağlayıcısı (vakıa) + Birinci Derece Belirten/Özne (Emma’nın da ufak bir kabahati) → Eylem (olmuştu)

Açıklama:

Birinci Derece Belirten/Özne: “Emma’nın da ufak bir kabahati” (Ad Tamlaması)

“Emma’nın da ufak bir kabahati”, olanın ne olduğunu belirtiyor.

“Emma’nın da ufak bir kabahati olmuştu.” birleşik eylem olarak kabul edilirse özne eylemin içinde verilmiş olur.

101/12

“O seyisle yatmasına hiç lüzum yoktu, hele güpegündüz yarış atlarına mahsus ahırın üstündeki odada [yatmasına hiç lüzum yoktu.], evet, bütün hayatı böyle ufak tefek hataların, tedbirsizliklerin sebep olduğu facialarla geçmişti.”

EÖ₁

+A İçinlik ve Mahsusluk Belirteci (o seyisle yatmasına) + Yalın Miktar Belirteci (hiç) + Birinci Derece Belirten/Özne (lüzum) → Ad+Ek Eylem (yoktu)

EÖ₂

Üsteleme Bildiren Tümce Bağlayıcısı (hele) +A İçinlik ve Mahsusluk Belirteci (güpegündüz yarış atlarına mahsus ahırın üstündeki odada [yatmasına]) + Yalın Miktar Belirteci ([hiç]) + Birinci Derece Belirten/Özne ([lüzum]) → Ad+Ek Eylem ([yoktu])

EÖ₃

“cevap verme, onaylama, kabullenme” Bildiren Ünlem (evet) + Birinci Derece Belirten/Özne (bütün hayatı) +IA Tarz Belirteci (böyle ufak tefek hataların, tedbirsizliklerin sebep olduğu facialarla) → Eylem (geçmişti)

“O seyisle yat-”

İkinci Derece Belirten/GÖ (o(Emma)) +IA Birliktelik Belirteci (o seyisle) → Eylem (yat-)

“güpegündüz yarış atlarına mahsus ahırın üstündeki odada [yat-]”

İkinci Derece Belirten/GÖ (o(Emma)) + İkileme Zaman Belirteci (güpegündüz) +DA Bulunma Belirteci (yarış atlarına mahsus ahırın üstündeki odada) → Eylem (yat-)

“ufak tefek hatalar/in/, tedbirsizlikler/in/ sebep ol-”

Bağlamalı Birinci Derece Belirten/Özne (ufak tefek hatalar, tedbirsizlikler) → Birleşik Eylem (sebep ol-)

Açıklama:

EÖ₁

+A İçinlik ve Mahsusluk Belirteci: “o seyisle yatmasına” (Ad İşlevli Yan Tümce ← +İyelik ← +A)

Bu belirteç, içinlik, mahsusluk bildiriyor. Emma’nın o seyisle yatması için lüzum yoktur.

EÖ₃

Birinci Derece Belirten/Özne: “[onun(Emma’nın)] bütün hayatı” (Ad Tamlaması)

+IA Tarz Belirteci: “böyle ufak tefek hataların, tedbirsizliklerin sebep olduğu facialarla” (Sıfat Tamlaması ← +IA)

Bu belirteç, Emma’nın bütün hayatının ne şekilde geçtiğini bildiriyor.

“O seyisle yat-”

+IA Birliktelik Belirteci: “o seyisle” (Sıfat Tamlaması ← +IA)

Bu belirteç, birliktelik bildiriyor. Eylemin kiminle birlikte gerçekleştirildiğini bildiriyor.

“güpegündüz yarış atlarına mahsus ahırın üstündeki odada [yat-]”

İkileme Zaman Belirteci: “güpegündüz”

“güpegündüz” zaman belirteci eylemin gerçekleşme zamanını vakit birimini vurgulayarak belirliyor.

+DA Bulunma Belirteci: “yarış atlarına mahsus ahırın üstündeki odada” (Sıfat Tamlaması ← +DA)

“yarış atlarına mahsus ahırın üstündeki odada” belirteci, eylemi bulunulan yeri göstererek niteliyor.

“ufak tefek hatalar/in/, tedbirsizlikler/in/ sebep ol-”

Bağlamalı Birinci Derece Belirten/Özne: Birinci Derece Belirten/Özne₁ +
Birinci Derece Belirten/Özne₂

Birinci Derece Belirten/Özne₁: “ufak tefek hatalar” (Sıfat Tamlaması)

Birinci Derece Belirten/Özne₂: “tedbirsizlikler” (Ad)

“ufak tefek hatalar, tedbirsizlikler”, facialara sebep olanın ne olduğunu belirtiyor. Etkin öznedir.

101/13

“Fakat ne yapabilirdi?”

Zıtlık Bildiren Tümce Bağlayıcısı (fakat) + İkinci Derece Belirten/GÖ
(o(Emma)) +Ø Nesne Belirteni (ne) → Eylem (yapabilirdi)

101/14

“Erkekler böyleydi.”

Birinci Derece Belirten/Özne (erkekler) → Ad+Ek Eylem (böyleydi)

Açıklama:

Birinci Derece Belirten/Özne: “erkekler” (Ad)

“erkekler”, böyle olanın kimler olduğunu belirtiyor. “böyle” sözcüğü, metinde önceki tümcelerde verilmiş bilgiyi göstermektedir. Erkeklerin nasıl (değer bilmeyen) kişiler oldukları, bu sözcükle ifade edilmiştir.

101/15

“Arazi sahibi uşağını kovacağı yerde kendisini kovmuştu.”

Birinci Derece Belirten/Özne (arazi sahibi) +DA Zıtlık Belirteci (uşağını kovacağı yerde) +I Nesne Belirteni (kendisini) → Eylem (kovmuştu)

“uşağını kov-”

İkinci Derece Belirten/GÖ (o(arazi sahibi)) +I Nesne Belirteni (uşağını) → Eylem (kov-)

Açıklama:

Birinci Derece Belirten/Özne: “arazi sahibi” (Ad Tamlaması)

Etkin öznedir. “kov-” eylemini gerçekleştireni belirtiyor. Anlam açısından özne, kendi istenciyle bir eylemi gerçekleştirmiştir.

+DA Zıtlık Belirteci: “uşağını kovacağı yerde” (Sıfat Tamlaması ← +A)

Bu belirteç, zıtlık bildiriyor. Arazi sahibi uşağını kovmamış, aksine Emma’nın kendisini kovmuştu.

+I Nesne Belirteni: “[onun(Emma’nın)] kendisini” (Ad Tamlaması ← +I)

“Emma’nın kendisi”, öznenin eyleminden doğrudan etkilenenin kim olduğunu belirtiyor.

“uşağını kov-”

+I Nesne Belirteni: “[onun(arazi sahibinin) uşağını” (Ad Tamlaması ← +I)

“uşağı”, eylem gerçekleştirildiğinde öznenin eyleminden doğrudan etkilenecek olanın kim olduğunu göstermiştir.

101/16

“Fakat uşak ta arkasından gelmişti.”

Zıtlık Bildiren Tümce Bağlayıcısı (fakat) + Birinci Derece Belirten/Özne (uşak) ← Pekiştirme Bağlacı (ta) +DAn Yön Belirteci (arkasından) → Eylem (gelmişti)

Açıklama:

Birinci Derece Belirten/Özne: “uşak” (Ad)

Etkin öznedir. “gel-” eylemini gerçekleştireni belirtiyor. Anlam açısından “uşak”, kendi istenciyle bir durum ya da konumu koruyor, denetliyor.

+DAn Yön Belirteci: “[onun(Emma’nın)] arkasından” (AD Tamlaması ← +DAn)

“arkasından” belirteci, “gel-” eyleminin yönünü bildiriyor. Bu belirteç, yön gösterme işlevi gerçekleştirmiştir.

101/17

“Nişanlısı ile [Emma] de böyle bir kaza yüzünden ayrılmışlardı.”

Birinci Derece Belirten/Özne (nişanlısı ile [Emma]) ← Pekiştirme Bağlacı (de) +DAn Neden Belirteci (böyle bir kaza yüzünden) → Eylem (ayrılmışlardı)

Açıklama:

Bağlamalı Birinci Derece Belirten/Özne: Birinci Derece Belirten/Özne₁ ← Sıralama Bağlacı (ile) + Birinci Derece Belirten/Özne₂

Birinci Derece Belirten/Özne₁: “[onun(Emma’nın)] nişanlısı” (Ad Tamlaması)

Birinci Derece Belirten/Özne₂: “[Emma]” (Özel Ad)

Burada, “ayrıl-” eylemini gerçekleştiren, nişanlısı ile Emma’dır. Hepçilingirler’e göre, eylem “-n” ve “-l” eklerinden birini almışsa, dönüşlülük yok edilgenlik de yoksa kendi kendine olma söz konusudur.

+DAn Neden Belirteci: “böyle bir kaza yüzünden” (Ad Tamlaması ← +DAn)

“böyle bir kaza yüzünden” belirteci, neden bildiriyor. “ayrıl-” eyleminin nedenini açıklamıştır.

101/18

“Tam böyle değilse bile, ona yakın bir şey.”

EÖ₁

İkinci Derece Belirten/GÖ (o(kaza)) → Sıfat Tamlaması+Olumsuzluk+Ek Eylem (tam böyle değilse) ← Pekiştirme Bağlacı (bile)

EÖ₂

İkinci Derece Belirten/GÖ (o(kaza)) → Sıfat Tamlaması+Ek Eylem (ona yakın bir şey)

101/19

“Fakat kabahat bu sefer de kendisinin değildi.”

Zıtlık Bildiren Tümce Bağlayıcısı (fakat) + Birinci Derece Belirten/Özne (kabahat) + Sıfat Tamlaması Zaman Belirteci (bu sefer) ← Pekiştirme Bağlacı (de) → Ad Tamlaması+Olumsuzluk+Ek Eylem (kendisinin [kabahati] değildi)

Açıklama:

Birinci Derece Belirten/Özne: “kabahat” (Ad)

Emma’nın kendisinin kabahati olmayanı belirtiyor. Buradaki kabahat, Emma’ya ait bir kabahat değildir.

Sıfat Tamlaması Zaman Belirteci: “bu sefer”

“bu sefer” zaman belirteci, kabahatin, Emma’nın kendisinin kabahati olmadığı zamanı gösteriyor. “bu sefer” zaman belirtecinin gösterdiği zaman, Emma’nın nişanlısından ayrıldığı zamandır. Emma nişanlısından ayrıldığında kabahatli değildir.

101/20

“Müstakbel kayını, Mihael’den o kadar gençti ki... aralarında üç kız kardeş vardı.”

EÖ₁

Birinci Derece Belirten/Özne (müstakbel kayını) +DAn Karşılaştırma Belirteci (Mihael’den) + İlgeç Miktar Belirteci (o kadar) → Ad+Ek Eylem (gençti) ← Açıklama Bildiren Tümce Bağlayıcısı (ki)

EÖ₂

+DA Bulunma Belirteci (aralarında) + Birinci Derece Belirten/Özne (üç kız kardeş) → Ad+Ek Eylem (vardı)

Açıklama:

EÖ₁

Birinci Derece Belirten/Özne: “[onun(Emma’nın)] müstakbel kayını” (Ad Tamlaması)

+DAn Karşılaştırma Belirteci: “Mihael’den” (Özel Ad ← +DAn)

“Mihael’den” belirteci, karşılaştırma gösteriyor. Emma’nın müstakbel kayınının kimden daha genç olduğunu bildirmiştir. Burada, Emma’nın müstakbel kayını ile Mihael karşılaştırılmıştır.

İlgeç Miktar Belirteci: “o kadar” (İlgeç Öbeği)

“o kadar” belirteci, miktar gösteriyor. Emma’nın müstakbel kaynının Mihael’den ne kadar geç olduğunu bildirmiştir.

EÖ₂

+DA Bulunma Belirteci: “[onların(Emma’nın müstakbel kayını ile Mihael’in)] aralarında” (Ad Tamlaması ← +DA)

“aralarında” belirteci, bulunulan yeri gösterme işlevine sahiptir.

Birinci Derece Belirten/Özne: “üç kız kardeş” (Sıfat Tamlaması)

“üç kız kardeş”, bir yerde bulunanı belirtiyor. “var” sözcüğü, burada, “sahip olma” değil, “bir yerde bulunma” anlamı dile getirmiştir.

101/21

“Bu akşam istersen bir yere gitmeyelim, Emma?”

İkinci Derece Belirten/GÖ (biz(Emma ile Fahir)) + Sıfat Tamlaması Zaman Belirteci (bu akşam) -sA Şart Belirteci (istersen) +A Yönelme Belirteci (bir yere) → Eylem (gitmeyelim) ← Seslenme Ünlemi (Emma)

Açıklama:

Sıfat Tamlaması Zaman Belirteci: “bu akşam”

“bu akşam” zaman belirteci, bulunulan günün belli bir süresini gösteriyor. “gitme-” eyleminin bu zaman aralığında gerçekleştirilmesi planlanıyor. Bu belirteçle, eylemin zamanı belirli yakın gelecek olarak belirlenmiştir (Akçataş, 2005: 155).

-sA Şart Belirteci: “istersen” (Belirteç işlevli Yan Tümce)

Bu belirteç, “gitme-” eyleminin gerçekleşmesini şarta bağlıyor.

+A Yönelme Belirteci: “bir yere” (Sıfat Tamlaması ← +A)

“bir yere” belirteci, yönelme bildiriyor. “gitme-” eylemi, olumlu düşünüldüğünde öznenin bir noktadan başka bir noktaya yönelmesi söz konusu olur.

101/22

“Nasıl istersen Fahir...”

İkinci Derece Belirten/GÖ (sen(Fahir)) + Birleşik Kelime Tarz Belirteci (nasıl) → Eylem (istersen) ← Seslenme Ünlemi (Fahir)

101/23

“Biliyorsun ben de çok yoruluyorum...”

EÖ₁

İkinci Derece Belirten/GÖ (sen(Fahir)) → Eylem (biliyorsun)

EÖ₂

Birinci Derece Belirten/Özne (ben(Emma)) ← Pekiştirme Bağlacı (de) + Yalın Miktar Belirteci (çok) → Eylem (yoruluyorum)

Açıklama:

EÖ₂

Birinci Derece Belirten/Özne: “ben” (Şahıs Zamiri)

Hepçilingirler’e göre, bazı özneler, dönüşlüymüş gibi görünmesine karşın kendi kendine olmalı öznedir: “Fatma Teyze, merdivenlerde çok yoruldu. Yorma eylemini yapan başka bir özne olsaydı, Fatma Teyze edilgen özne olacaktı. Yorma eylemini Fatma Teyze kendi üstünde yapıyor olabilir mi? Kendi kendini mi yoruyor Fatma Teyze? Deli mi niye yorsun kendini? Öyleyse dönüşlü de değil, işte o yüzden bu tipteki örnekleri de “kendi kendine olmaya sokuyoruz.” (Hepçilingirler, 2004: 321-322).

Yalın Miktar Belirteci: “çok”

“çok” belirteci, “yorul-” eyleminin aşırı derecede gerçekleştiğini bildiriyor.

101/24

“Dün akşam... fakat dün akşamdan bahsetmenin hiç münasebeti yoktu.”

Zıtlık Bildiren Tümce Bağlayıcısı (fakat) + Birinci Derece Belirten/Özne (dün akşamdan bahsetmenin hiç münasebeti) → Ad+Ek Eylem (yoktu)

“dün akşamdan bahset-”

İkinci Derece Belirten/GÖ (o(Emma)) + DAn Konu Belirteci (dün

akşamdan) → Birleşik Eylem (bahset-)

Açıklama:

Birinci Derece Belirten/Özne: “dün akşamdan bahsetmenin hiç münasebeti” (Ad Tamlaması)

“dün akşamdan bahset-”

+DAn Konu Belirteci: “dün akşamdan” (Sıfat Tamlaması ← +DAn)

“dün akşamdan” belirteci, neden bahsedildiğini gösteriyor. Geleneksel dilbilgisine göre, tümcede +DAn ekli öge, yer tamlayıcısıdır. Emre’ye göre, +DAn ekli bazı öğeler tümcede nesne rolü oynayabilir: “Vekil uzun uzun ekonomik ilişkilerden bahsetti.” (Emre, 1988: 143-144). Boz’a göre de +DAn ekli bazı öğeler nesne görevi görebilir (Boz, 2004:501-511).

101/25

“Bu kelimeyi söyler söylemez, yüzünü ateş basmıştı.”

-r ...-mAz Zaman Belirteci (bu kelimeyi söyler söylemez) +I Nesne Belirteni (yüzünü) + Birinci Derece Belirten/Özne (ateş) → Eylem (basmıştı)

“bu kelimeyi söyle-”

İkinci Derece Belirten/GÖ (o(Emma)) +I Nesne Belirteni (bu kelimeyi) → Eylem (söyle-)

Açıklama:

-r ...-mAz Zaman Belirteci: “bu kelimeyi söyler söylemez” (Belirteç işlevli Yan Tümce)

“bu kelimeyi söyler söylemez” zaman belirteci, “bas-” eyleminin zamanını “söyle-” eylemine göre itibarî olarak belirlemiştir. Korkmaz’a göre, “-r ...-mAz” yapısındaki belirteç eylemler, asıl eylemdeki hareketin kendindeki hareketin hemen arkasından gerçekleştiğini bildiren ve zamanda çabukluk gösteren belirteç eylemlerdir (Korkmaz, 2003: 1045). Akçataş da bu yapıdaki belirteç eylemlerin tezlik bildirdiğini gösteriyor: “-Sevgili el, biraz dokunur dokunmaz, çok büyük bir şans getirdi.” (KK, 27’den aktaran Akçataş, 2005: 147). Akçataş’a göre, burada, “biraz dokunur dokunmaz” + “getirdi” “ZT+Y” yapısı, “dokun-” eyleminin sonucu

olarak tezlik bildirmektedir (Akçataş, 2005: 147).

+I Nesne Belirteni: “[onun(Emma’nın)] yüzünü” (Ad Tamlaması ← +I)

“Emma’nın yüzü”, öznenin eyleminden doğrudan etkileneni belirtiyor.

Birinci Derece Belirten/Özne: “ateş” (Ad)

“ateş”, eylemi üstlenenini belirtiyor, etkin öznedir.

“bu kelimeyi söyle-”

+I Nesne Belirteni: “bu kelimeyi” (Sıfat Tamlaması ←+I)

“bu kelime”, öznenin eylemle amaçladığının ne olduğunu belirtiyor.

101/26

“Hakikaten bu gece bir yere gitmeyecekler miydi?”

İkinci Derece Belirten/GÖ (onlar(Emma ile Fahir)) + Yalın Tarz Belirteci (hakikaten) + Sıfat Tamlaması Zaman Belirteci (bu gece) +A Yönelme Belirteci (bir yere) → Eylem (gitmeyecekler miydi?)

101/27

“Bütün geceyi Fahir’le baş başa geçirmek azabı içinde tekrar ıstakoza döndü.”

İkinci Derece Belirten/GÖ (o(Emma)) +DA Tarz Belirteci (bütün geceyi Fahir’le baş başa geçirmek azabı içinde) + Yalın Tarz Belirteci (tekrar) +A Yönelme Belirteci (ıstakoza) → Eylem (döndü)

“bütün geceyi Fahir’le baş başa geçir-”

İkinci Derece Belirten/GÖ (o(Emma)) +I Nesne Belirteni (bütün geceyi) +IA Birliktelik Belirteci (Fahir’le) + İkileme Tarz Belirteci (baş başa) → Eylem (geçir-)

Açıklama:

+DA Tarz Belirteci: “bütün geceyi Fahir’le baş başa geçirmek azabı içinde” (Ad Tamlaması ← +DA)

Bu belirteç, eylemin nasıl, ne durumda yapıldığını bildiriyor.

+A Yönelme Belirteci: “ıstakoza” (Ad ← +A)

“ıstakoza” belirteci, “dön-” eyleminin yönünü gösteriyor.

“bütün geceyi Fahir’le baş başa geçir-”

+I Nesne Belirteni: “bütün geceyi” (Sıfat Tamlaması ← +I)

+IA Birliktelik Belirteci: “Fahir’le” (Özel Ad ← +IA)

Bu belirteç, Emma’nın bütün geceyi kiminle birlikte geçireceğini bildiriyor.

İkileme Tarz Belirteci: “baş başa”

“baş başa” belirteci, eylemin nasıl gerçekleştirileceğini bildiriyor.

101/28

“Fahir hayretle metresini süzdü.”

Birinci Derece Belirten/Özne (Fahir) +IA Tarz Belirteci (hayretle) +I Nesne Belirteni (metresini) → Eylem (süzdü)

Açıklama:

Birinci Derece Belirten/Özne: “Fahir” (Özel Ad)

Etkin öznedir. “Fahir” kendi istenciyle bir eylemi gerçekleştiriyor.

+IA Tarz Belirteci: “hayretle” (Ad ← +IA)

“hayretle” belirteci, eylemin nasıl gerçekleştirildiğini bildiriyor. Eylemi nasıllık bildirerek nitelemiştir.

+I Nesne Belirteni: “[onun(Fahir’in)] metresini” (Ad Tamlaması ← +I)

Öznenin eyleminin doğrudan etkilediği değil, amaçladığı ögedir. “Fahir’in metresini süzmesi”, onu etkilemez.

101/29

“Tanıştıkları zamandan beri Emma’nın yorgunluktan bahsedişini ilk defa işitiyordu.”

İkinci Derece Belirten/GÖ (o(Fahir)) + İlgeç Zaman Belirteci (tanıştıkları

zamandan beri) +I Nesne Belirteni (Emma'nın yorgunluktan bahsedişini) + Sıfat Tamlaması Tarz Belirteci (ilk defa) → Eylem (işitiyordu)

“Emma/nın/ yorgunluktan bahset-”

Birinci Derece Belirten/Özne (Emma) +DAn Konu Belirteci (yorgunluktan) → Birleşik Eylem (bahset-)

Açıklama:

İlgeç Zaman Belirteci: “tanıştıkları zamandan beri” (İlgeç Öbeği)

“tanıştıkları zamandan beri” belirteci, eylemin ne zamandan beri gerçekleştiğini bildiriyor. “tanıştıkları zaman” sürekliliğin başlangıç noktasını belirliyor. Akçataş'a göre, bu yapıdaki zaman belirteçleri, belirli noktadan beri süreklilik gösterir: “Tanıştıklarından beri iyi arkadaşılar, severdi Ergun'u.” (Akçataş, 2005: 106).

+I Nesne Belirten: “Emma'nın yorgunluktan bahsedişini” (Ad Şlevli Yan Tümce ← +İyelik ← +I)

Öznenin eyleminin doğrudan etkilediği değil, öznenin eylemle amaçladığı öğedir. Fahir'in Emma'nın yorgunluktan bahsedişini işitmesi, bu bahsedışı etkilemiyor.

Sıfat Tamlaması Tarz Belirteci: “ilk defa”

Bu belirteç, nasıllık bildirerek eylemi niteliyor. Eylemin özelliği ilk defa gerçekleşmiş olmasıdır.

“Emma/nın/ yorgunluktan bahset-”

Birinci Derece Belirten/Özne: “Emma” (Özel Ad)

Etkin öznedir. “bahset-” eylemini gerçekleştireni belirtiyor. “Emma” kendi istenciyle bu eylemi gerçekleştirmiştir.

+DAn Konu Belirteci: “yorgunluktan” (Ad ← +DAn)

“yorgunluktan” belirteci, Emma'nın neden bahsettiğini bildiriyor.

101/30

“ ‘Ya hakikaten ayrılamazsam, yani beni bırakıp gitmezsel’ diye düşündü.”

İkinci Derece Belirten/GÖ (o(Fahir)) + İlgeç Aktarma Belirteci (“Ya hakikaten ayrılamazsam, yani beni bırakıp gitmezse!” diye) → Eylem (düşündü)

“Ya hakikaten ayrılamazsam, yani beni bırakıp gitmezse!”

EÖ₁

Seçme Bağlacı (ya) + İkinci Derece Belirten/GÖ (ben(Fahir)) + Yalın Tarz Belirteci (hakikaten) → Eylem (ayrılamazsam)

EÖ₂

Açıklama Bildiren Tümce Bağlayıcısı (yani) + İkinci Derece Belirten/GÖ (o (Emma)) +I Nesne Belirteni (beni) → Birleşik Eylem (bırakıp gitmezse)

Açıklama:

İlgeç Aktarma Belirteci: “ ‘Ya hakikaten ayrılamazsam, yani beni bırakıp gitmezse!’ diye” (İlgeç Öbeği)

Bu belirteç, Fahir’in nasıl düşündüğünü aktarıyor. Eylemi nasıllık göstererek nitelemiştir.

101/31

“Biliyorsun Fahir, sen çok değiştin.

EÖ₁

İkinci Derece Belirten/GÖ (sen(Fahir)) → Eylem (biliyorsun) → Seslenme Ünlemi (Fahir)

EÖ₂

Birinci Derece Belirten/Özne (sen) + Yalın Miktar Belirteci (çok) → Eylem (değiştin)

Açıklama:

EÖ₂

Birinci Derece Belirten/Özne: “sen” (Şahıs Zamiri)

“sen” zamiri, “Fahir” adı yerine kullanılmıştır. “Fahir” değişenin kim olduğunu belirtiyor. Anlam açısından özne, bir değişim sürecine uğramıştır.

Yalın Miktar Belirteci: “çok”

Bu belirteç, “değiş-” eyleminin aşırı derecede gerçekleştiğini göstermektedir.

1.9. ROMANIN 122. SAYFASINDAKİ EYLEM ÖBEKLERİ

122/1

“Güzel sandal, balığa, gezintiye, yelkene, her şeye gelir.”

Birinci Derece Belirten/Özne (güzel sandal) +A Yönelme Belirteci (balığa, gezintiye, yelkene, her şeye) → Eylem (gelir)

Açıklama:

Birinci Derece Belirten/Özne: “güzel sandal” (Sıfat Tamlaması)

Etkin öznedir. Balığa, gezintiye, yelkene, her şeye gelenin ne olduğunu belirtiyor.

Bağlamalı +A Yönelme Belirteci: +A Yönelme Belirteci₁ +A Yönelme Belirteci₂ +A Yönelme Belirteci₃ +A Yönelme Belirteci₄

+A Yönelme Belirteci₁: “balığa” (Ad ← +A)

+A Yönelme Belirteci₂: “ gezintiye” (Ad ← +A)

+A Yönelme Belirteci₃: “yelkene” (Ad ← +A)

+A Yönelme Belirteci₄: “her şeye” (Sıfat Tamlaması ← +A)

122/2

“Mehmet sandalın ucundan bir eli rıhtımda: -Ben İzmit’e kadar giderim, bununla... diye cevap verdi.”

Birinci Derece Belirten/Özne (Mehmet) +DAn Yön Belirteci (sandalın ucundan) +DA Tarz Belirteci (bir eli rıhtımda) + İlgeç Aktarma Belirteci (-Ben İzmit’e kadar giderim, bununla... diye) → Birleşik Eylem (cevap verdi)

“Ben İzmit’e kadar giderim, bununla...”

Birinci Derece Belirten/Özne (Ben) + İlgeç Yönelme Belirteci (İzmit'e kadar) → Eylem (giderim) ← +IA Vasıta Belirteci (bununla)

Açıklama:

Birinci Derece Belirten/Özne: "Mehmet" (Özel Ad)

Etkin öznedir. Cevap verenin kim olduğunu belirtiyor.

+DAn Yön Belirteci: "sandalin ucundan" (Ad Tamlaması ← +DAn)

+DA Tarz Belirteci: "[onun(Mehmet'in)] bir eli rıhtımda" (Ad Tamlaması + Ad ← +DA)

"bir eli rıhtımda" belirteci, eylemi nasıllık bildirerek niteliyor. Mehmet bir eli rıhtımda olarak "cevap ver-" eylemini gerçekleştirmiştir.

İlgeç Aktarma Belirteci: "-Ben İzmit'e kadar giderim, bununla... diye" (İlgeç Öbeği)

Bu belirteç, Mehmet'in nasıl cevap verdiğini göstermiştir.

"Ben İzmit'e kadar giderim, bununla..."

Birinci Derece Belirten/Özne: "ben" (Şahıs Zamiri)

Etkin öznedir. "git-" eylemini gerçekleştireni belirtiyor. "ben" zamiri, "Mehmet" in yerini tutuyor. Anlamsal işlev açısından eylemin gerçekleşmesi Mehmet'in kendi istencine bağlıdır.

İlgeç Yönelme Belirteci: "İzmit'e kadar" (İlgeç öbeği)

"İzmit'e kadar" belirteci, "git-" eyleminin yönünü bildiriyor. Boz'a göre, {Ad}+{A} {kadar} yapısı, sınırlandırma bildiren yönelme belirteçleri yapar: "Serbest olsaydım Berlin'e kadar giderdim."(Safa, 2004: 73'den aktaran Boz, 2007: 100).

+IA Vasıta Belirteci: "bununla" (İşaret Zamiri ← +nIn ← +IA)

"bu" zamiri, burada "sandal" yerine kullanılmış. Mehmet İzmit'e kadar sandal vasıtasıyla gidebileceğini söylüyor. "bununla" belirteci, eylemin hangi vasıta ile yapılabileceğini bildirmiştir.

122/3

“Genç kadınların kıyafetlerinden, hallerinden hoşlanmıştı.”

İkinci Derece Belirten/GÖ (o(Mehmet)) + Bağlamalı +DAn Etki Belirteci
(genç kadınların kıyafetlerinden, hallerinden) → Eylem (hoşlanmıştı)

Açıklama:

Bağlamalı +DAn Etki Belirteci: +DAn Etki Belirteci₁ +DAn Etki Belirteci₂

+DAn Etki Belirteci₁: “genç kadınların kıyafetlerinden” (Ad Tamlaması ← +DAn)

+DAn Etki Belirteci₂: “[onların (genç kadınların)] hallerinden” (Ad Tamlaması ← +DAn)

“Genç kadınların kıyafetlerinden, hallerinden” belirteci, hoşlanılan şeyi belirtiyor. Emre’ye göre, +DAn ekli bazı öğeler, tümcede nesne işlevinde kullanılabilir: “Herkes ondan şüpheleniyordu.” (Emre, 1988: 143-144). Boz da aynı görüştedir (Boz, 2004: 501-511).

122/4

“Ağabeysinin-Mümtaz’a ağabey derdi- ilk defa böyle arkadaşları olduğunu görüyor ve onun hesabına seviniyordu.”

EÖ₁

İkinci Derece Belirten/GÖ (o(Mehmet)) +I Nesne Belirteni (ağabeysinin-Mümtaz’a ağabey derdi- ilk defa böyle arkadaşları olduğunu) → Eylem (görüyor)

EÖ₂

İkinci Derece Belirten/GÖ (o(Mehmet)) +A İçinlik ve Mahsusluk Belirteci (onun hesabına) → Eylem (seviniyordu)

“Mümtaz’a ağabey derdi.”

İkinci Derece Belirten/GÖ (o(Mehmet)) +A İçinlik ve Mahsusluk Belirteci (Mümtaz’a) +Ø Nesne Belirteni (ağabey) → Eylem (derdi)

Açıklama:

EÖ₁

+I Nesne Belirteni: “Ağabeysinin-Mümtaz’a ağabey derdi- ilk defa böyle arkadaşları olduğunu” (Ad İşlevli Yan Tümce ← +İyelik ← +I)

Öznenin eyleminin doğrudan etkilediği değil, öznenin eylemle amaçladığı ögedir.

EÖ₂

+A İçinlik ve Mahsusluk Belirteci: “onun hesabına” (Ad Tamlaması ← +A)

“onun hesabına” belirteci, içinlik, mahsusluk bildiriyor. Boz’a göre, +A ekli bazı öğeler tümcelerde içinlik ve mahsusluk bildirir: “Ben kendi hesabıma pek mes’udum Server.” (Korkmaz, 2003: 280-283‘den aktaran Boz, 2007: 93).

“Mümtaz’a ağabey derdi.”

+A İçinlik ve Mahsusluk Belirteci: “Mümtaz’a” (Özel Ad ← +A)

Bu belirteç, içinlik, mahsusluk bildiriyor. Mehmet herkese değil, sadece Mümtaz’a ağabey diyor.

+Ø Nesne Belirteni: “ağabey” (Ad)

“ağabey”, Mehmet’in Mümtaz’a ne dediğini belirtiyor. Öznenin eylemle amaçladığı ögedir.

122/5

“Fakat kayığa atlarlarken, kendisine bir yığın cam eşya emanet edilmiş gibi ürktü.

Zıtlık Bildiren Tümce Bağlayıcısı (fakat) + İkinci Derece Belirten/GÖ (o(Mehmet)) -ken Zaman Belirteci (kayığa atlarlarken) + İlgeç Benzerlik Belirteci (kendisine bir yığın cam eşya emanet edilmiş gibi) → Eylem (ürktü)

“kayığa atla-”

İkinci Derece Belirten/GÖ (onlar(İclâl ile Nuran)) +A Yönelme Belirteci (kayığa) → Eylem (atla-)

“kendisine bir yığın cam eşya emanet edil-”

+A Etki Belirteci (kendisine) + Birinci Derece Belirten/Özne (bir yığın cam eşya) → Birleşik Eylem (emanet edil-)

Açıklama:

-ken Zaman Belirteci: “kayığa atlarlarken” (Belirteç işlevli Yan Tümce)

Burada, “kayığa atlarlarken” zaman belirteciyle, “ürk-” eyleminin zamanı, “atla-” eylemine göre itibarî olarak belirlenmiştir. “ürk-” eylemi, “atla-” eylemi ile aynı zamanda gerçekleşmektedir. Akçataş’a göre, “iken” edatı, eş zaman ilişkisine işaret eder. Eş zaman yapısında birbirine göre belirlenen eylemlerin zamanı, aynı anda gerçekleşme şeklinde gösterilir (Akçataş, 2005: 169-172).

İlgeç Benzerlik Belirteci: “kendisine bir yığın cam eşya emanet edilmiş gibi” (İlgeç Öbeği)

Bu belirteç, benzerlik bildiriyor. Burada, gibi ilgeci, gerçek olmayan, “-mişçesine” anlamında bir benzetme işlevi görüyor.

“kayığa atla-”

+A Yönelme Belirteci: “kayığa” (Ad ← +A)

“kendisine bir yığın cam eşya emanet edil-”

Birinci Derece Belirten/Özne: “bir yığın cam eşya” (Sıfat Tamlaması)

Edilgen öznedir. Etkin çatıdaki nesne, edilgen çatıda nesne konumuna geçmiştir.

122/6

“Onun kadını başka türlüydü.”

Birinci Derece Belirten/Özne (onun kadını) → Sıfat Tamlaması+II+Ek Eylem (başka türlüydü)

122/7

“O, meselâ Boyacıköyü’ndeki kahveci çırağının sevgilisi cinsinden kadınları seviyordu.”

Birinci Derece Belirten/Özne (o) ← Açıklama Bildiren Tümce Bağlayıcısı (meselâ) +I Nesne Belirteni (Boyacıköyü’ndeki kahveci çırağının sevgilisi cinsinden kadınları) → Eylem (seviyordu)

Açıklama:

Birinci Derece Belirten/Özne: “o” (Şahıs Zamiri)

Etkin öznedir. “o” zamiri, “Mehmet” adının yerini tutuyor. “Mehmet”, kendi istenciyle bir eylemi gerçekleştiriyor.

+I Nesne Belirteni: “Boyacıköyü’ndeki kahveci çırağının sevgilisi cinsinden kadınları” (Sıfat Tamlaması ← +I)

Öznenin eyleminin doğrudan etkilediği değil, öznenin eylemle amaçladığı ögedir. “Mehmet’in Boyacıköyü’ndeki kahveci çırağının sevgilisi cinsinden kadınları sevmesi”, bu kadınları etkilemez.

122/8

“Onlara hayatın her safhasında güvenilebilirdi.”

+A Etki Belirteci (onlara) +DA Zaman Belirteci (hayatın her safhasında) → Birleşik Eylem (güvenilebilirdi)

Açıklama:

Burada, özne belirsizdir. Hepçilingirler’e göre, geçişsiz bir eylemin yüklem olduğu tümcede eyleme “-n-” ve “-l-” eklerinden birini getirdiğimizde bir öznesizlik durumu söz konusu olur. Belirsiz özneyle bu öznenin belirsiz olma durumu kastedilir (Hepçilingirler, 2004: 320).

+A Etki Belirteci: “onlara” (Şahıs zamiri ← +A)

+DA Zaman Belirteci: “hayatın her safhasında” (Ad Tamlaması ← +DA)

Bu belirteçle, eylem süreklilik kazanıyor. “hayatın her safhasında” belirteci, eylemin her zamanda gerçekleştirilebileceğini bildiriyor.

122/9

“Bunlar dayanıksız olmalıydı; fakat güzelliklerine bir diyeceği yoktu.”

EÖ₁

Birinci Derece Belirten/Özne (bunlar) → Birleşik Eylem (dayanısız olmalıydı)

EÖ₂

Zıtlık Bildiren Tümce Bağlayıcısı (fakat) +A Konu Belirteci (güzelliklerine) + Birinci Derece Belirten/Özne (bir diyeceği) → Ad+Ek Eylem (yoktu)

Açıklama:

EÖ₁

Birinci Derece Belirten/Özne: “bunlar” (İşaret Zamiri)

“bunlar” zamiri, “İclâl ve Nuran cinsinden kadınlar”ı karşılıyor. Dayanısız olan kadınlar, İclâl ve Nuran cinsinden kadınlardır.

EÖ₂

+A Konu Belirteci: “[onların(İclâl ile Nuran’ın)] güzelliklerine” (Ad Tamlaması ← +A)

Bu belirteç, Mehmet’in hangi konuda bir diyeceği olmadığını gösteriyor. Mehmet’in İclâl ile Nuran’ın güzellikleri hakkında bir diyeceği yoktur.

Birinci Derece Belirten/Özne: “[onun(Mehmet’in)] bir diyeceği” (Ad Tamlaması)

“yok” sözcüğü, burada, “bir yerde bulunmama” anlamı değil, “sahip olmama” anlamı taşıyor. Mehmet, bir diyeceğe (diyecek söze) sahip değildir.

122/10

“Balığı sever misiniz?”

İkinci Derece Belirten/GÖ (siz) +I Nesne Belirteni (balığı) → Eylem (sever misiniz?)

Açıklama:

+I Nesne Belirteni: “balığı” (Ad ← +I)

Öznenin eyleminin doğrudan etkilediği değil, öznenin eylemle amaçladığı öğedir. Öznenin eylemi gerçekleştirmesi, balığı etkilemez. Uzun'a göre, burada, balığın üstlendiği rol konudur. Konu, bir devinimde bir oluştta yer alır, ama etkilenmez. "Ali memleketi özlüyor." (Uzun, 2000: 105).

122/11

"Babam ölmeden evvel çıkardık..."

İkinci Derece Belirten/GÖ (biz) + İlgeç Zaman Belirteci (babam ölmeden evvel) → Eylem (çıkardık)

"babam öl-"

Birinci Derece Belirten/Özne (babam) → Eylem(öl-)

Açıklama:

İlgeç Zaman Belirteci: "babam ölmeden evvel" (ilgeç Öbeği)

"babam ölmeden evvel" zaman belirteciyle eylemin zamanı öncelik-sonralık ilişkisiyle belirleniyor. Bu belirteç, "çık-" eyleminin "öl-" eyleminden önce gerçekleştiğini göstermiştir.

122/12

"Daha doğrusu evlenmeden evvel [çıkardık]."

Açıklama Bildiren Tümce Bağlayıcısı (daha doğrusu) + İkinci Derece Belirten/GÖ (biz) + İlgeç Zaman Belirteci (evlenmeden evvel) → Eylem ([çıkardık])

Açıklama:

İlgeç Zaman Belirteci: "evlenmeden evvel" (İlgeç Öbeği)

Burada, "çık-" eyleminin zamanını "evlen-" eylemine göre belirlenmiştir. Bu belirteç, "çık-" eyleminin "evlen-" eyleminden önce gerçekleştiğini gösteriyor.

122/13

"Bu ikindi saatinde rüzgar muayyen sevkülceyş noktalarına çekilmiş gibiydi."

+DA Zaman Belirteci (bu ikindi saatinde) + Birinci Derece Belirten/Özne

(rüzgâr) → İlgeç Öbeği+Ek Eylem (muayyen sevkülceş noktalarına çekilmiş gibiydi)

“muayyen sevkülceş noktalarına çekil-”

İkinci Derece Belirten/GÖ (o(rüzgar)) +A Yönelme Belirteci (muayyen sevkülceş noktalarına) → Eylem (çekil-)

Açıklama:

+DA Zaman Belirteci: “bu ikindi saatinde” (Sıfat Tamlaması ← +DA)

“bu ikindi saatinde” zaman belirteci, rüzgarın muayyen sevkülceş noktalarına çekilmiş gibi olduğu zamanı belirli olarak göstermiştir.

“muayyen sevkülceş noktalarına çekil-”

+A Yönelme Belirteci: “muayyen sevkülceş noktalarına” (Sıfat Tamlaması ← +A)

“muayyen sevkülceş noktalarına” belirteci, “çekil-” eyleminin yönünü bildiriyor. Öznenin konum değişikliği, bir noktadan başka bir noktaya yönelmesi söz konusudur.

122/14

“İlk önce aşağıya, Beylerbeyi’ne doğru indiler.”

İkinci Derece Belirten/GÖ (onlar) + Sıfat Tamlaması Zaman Belirteci (ilk önce) + İlgeç Yönelme Belirteci (aşağıya, Beylerbeyi’ne doğru) → Eylem (indiler)

Açıklama:

Sıfat Tamlaması Zaman Belirteci: “ilk önce”

“ilk önce” belirteci, “in-” eyleminin zamanını bu eylemden sonra gerçekleşen eylemlere göre belirlemiştir. Akçataş’a göre, eylemlerin gerçekleşme sırası, öncelik sonralık ilişkisiyle düzenlenir. Önce gelenin zamanı sonra gelene göre belirlenir. Burada, “ilk önce” belirteci, sıralamada “in-” eylemini ilk sıraya getirmiştir (Akçataş, 2005: 176-177).

İlgeç Yönelme Belirteci: “aşağıya, Beylerbeyi’ne doğru” (İlgeç Öbeği)

Bu belirteç, “in-” eyleminin yönünü gösteriyor. Boz’a göre, {Ad}+{A}

{doğru} yapısı, belirsizlik bildiren yönelme belirteçleri yapar: “Kıyıya doğru yüzmelisin.” (Demir, 2005: 274’den aktaran Boz, 2007: 103).

122/15

“Sonra tekrar geldikleri yoldan geriye döndüler.”

İkinci Derece Belirten/GÖ (onlar) + Yalın Zaman Belirteci (sonra) + Yalın Tarz Belirteci (tekrar) +DAn Yer Belirteci (geldikleri yoldan) +A Yönelme Belirteci (geriye) → Eylem (döndüler)

Açıklama:

Yalın Zaman Belirteci: “sonra”

“sonra” zaman belirteci, eylemin zamanını öncelik sonralık ilişkisiyle gösteriyor. Burada, önce “in-”, sonra “dön-” eylemi gerçekleşmiştir.

+DAn Yer Belirteci: “geldikleri yoldan” (Sıfat Tamlaması ← +DAn)

Bu belirteç, onların (Mümtaz, Nuran ve İclâl’in) nereden döndüklerini gösteriyor. Döndükleri yer geldikleri yoldur.

+A Yönelme Belirteci: “geriye” (Ad ← +A)

“geriye” belirteci, “dön-” eyleminin yönünü gösteriyor. Öznenin bir noktadan başka bir noktaya yöneldiğini göstermiştir.

122/16

“Anadoluhisarı’nı, Kanlıca’yı geçtiler.”

İkinci Derece Belirten/GÖ (onlar) + Bağlamalı +I Nesne Belirteni (Anadoluhisarı’nı, Kanlıca’yı) → Eylem (geçtiler)

Açıklama:

Bağlamalı +I Nesne Belirteni: +I Nesne Belirteni₁ +I Nesne Belirteni₂

+I Nesne Belirteni₁: “Anadoluhisarı’nı” (Özel Ad ← +I)

+I Nesne Belirteni₂: “Kanlıca’yı” (Özel Ad ← +I)

“Anadoluhisarı, Kanlıca”, onların (Mümtaz, Nuran ve İclâl’in) neyi geçtiklerini belirtiyor. Öznenin eylemle amaçladığı öğedir.

122/17

“Akıntıburnu’nda rüzgâr ve dalga, hakikaten engine çıkmışlar gibi, onları kucakladı.”

+DA Bulunma Belirteci (Akıntıburnu’nda) + Bağlamalı Birinci Derece Belirten/Özne (rüzgâr ve dalga) + İlgeç Benzerlik Belirteci (hakikaten engine çıkmışlar gibi) +I Nesne Belirteni (onları) → Eylem (kucakladı)

“hakikaten engine çık-”

İkinci Derece Belirten/GÖ (onlar) + Yalın Tarz Belirteci (hakikaten) +A Yönelme Belirteci (engine) → Eylem (çık-)

Açıklama:

+DA Bulunma Belirteci: “Akıntıburnu’nda” (Özel Ad ← +DA)

Bu belirteç, “kucakla-” eyleminin nerede gerçekleştiğini bildiriyor. Bulunulan yeri gösterme işlevindedir.

Bağlamalı Birinci Derece Belirten/Özne: Birinci Derece Belirten/Özne₁ ← Sıralama Bağlacı (ve) + Birinci Derece Belirten/Özne₂

Birinci Derece Belirten/Özne₁: “rüzgâr” (Ad)

Birinci Derece Belirten/Özne₂: “dalga” (Ad)

Etkin öznedir. Onları (Mümtaz, Nuran ve İclâl’i) kucaklayanın ne olduğunu belirtiyor.

İlgeç Benzerlik Belirteci: “hakikaten engine çıkmışlar gibi” (İlgeç Öbeği)

Bu belirteç, benzerlik gösteriyor. “gibi” ilgeci, burada, gerçek olmayan, “-mişçesine” anlamında farazî bir benzetme işlevi görmüştür.

+I Nesne Belirteni: “onları” (Şahıs Zamiri ← +I)

“onlar (Mümtaz, Nuran ve İclâl), rüzgar ve dalganın kimi kucakladığını belirtiyor. Öznenin eyleminin doğrudan etkilediği ögedir.

“hakikaten engine çık-”

+A Yönelme Belirteci: “engine” (Ad ← +A)

Bu belirteç, “çık-” eyleminin yönünü gösteriyor. Öznenin yöneldiği noktayı bildirmiştir.

122/18

“Bir adım ötelinde bahçeler, çocukların uçurtma denedikleri yol, çiçek açmış meyve dalları, olta ile sabır terbiyesi yapanlar vardı.”

+DA Bulunma Belirteci (bir adım ötelinde) + Bağlamalı Birinci Derece Belirten/Özne (bahçeler, çocukların uçurtma denedikleri yol, çiçek açmış meyve dalları, olta ile sabır terbiyesi yapanlar) → Ad+Ek Eylem (vardı)

“çocuklar/ın/ uçurtma dene-”

Birinci Derece Belirten/Özne (çocuklar) +Ø Nesne Belirteni (uçurtma) →Eylem (dene-)

“olta ile sabır terbiyesi yap-”

İkinci Derece Belirten/GÖ (onlar) + İlgeç Vasıta Belirteci (olta ile) +Ø Nesne Belirteni (sabır terbiyesi) → Eylem (yap-)

Açıklama:

+DA Bulunma Belirteci: “[onların (Mümtaz, Nuran ve İclâl’in) bir adım ötelinde” (Ad Tamlaması ← +DA)

“bir adım ötelinde” belirteci, bulunulan yeri gösterme işlevi görüyor. Bahçelerin, çocukların uçurtma denedikleri yolun, çiçek açmış meyve dallarının, olta ile sabır terbiyesi yapanların buldukları yeri göstermiştir.

Bağlamalı Birinci Derece Belirten/Özne: Birinci Derece Belirten/Özne₁ + Birinci Derece Belirten/Özne₂ + Birinci Derece Belirten/Özne₃ + Birinci Derece Belirten/Özne₄

Birinci Derece Belirten/Özne₁: “bahçeler” (Ad)

Birinci Derece Belirten/Özne₂: “çocukların uçurtma denedikleri yol” (Sıfat Tamlaması)

Birinci Derece Belirten/Özne₃: “çiçek açmış meyve dalları” (Sıfat Tamlaması)

Birinci Derece Belirten/Özne₄: “olta ile sabır terbiyesi yapanlar” (Özerk Sıfat İşlevli Yan Tümce)

Burada, “var” sözcüğü, “sahip olma” değil, “bir yerde bulunma” anlamı taşıyor. Bu nedenle bu belirtenler, bir yerde bulunanları belirtiyor.

“çocuklar/ın/ uçurtma dene-”

Birinci Derece Belirten/Özne: “çocuklar” (Ad)

“çocuklar”, “dene-” eylemini gerçekleştireni belirtiyor. Etkin öznedir. Anlam açısından özne, kendi istenciyle bir eylemi gerçekleştirmiştir.

+Ø Nesne Belirteni: “uçurtma” (Ad)

“uçurtma”, çocukların ne denediklerini belirtiyor. Öznenin eylemle amaçladığı öğedir. +I eki almamış olması belirtisizlik değeri taşıdığını gösteriyor.

“olta ile sabır terbiyesi yap-”

İlgeç Vasıta Belirteci: “olta ile” (İlgeç Öbeği)

Bu belirteç, vasıta gösteriyor. Eylemin ne vasıtasıyla yapılmış olduğunu bildirmiştir.

+Ø Nesne Belirteni: “sabır terbiyesi” (Ad Tamlaması)

“sabır terbiyesi”, insanların ne yaptıklarını belirtiyor. Öznenin eylemle amaçladığı öğedir.

122/19

“Fakat altlarında deniz geniş su tabakalarıyla kayıyor, garip, keskin, büyük davetlerin sesi ve kokusuyla onları taşıyordu.”

EÖ₁

Zıtlık Bildiren Tümce Bağlayıcısı (fakat) +DA Bulunma Belirteci (altlarında) + Birinci Derece Belirten/Özne (deniz) +IA Birliktelik Belirteci (geniş su tabakalarıyla) → Eylem (kayıyor)

EÖ₂

Birinci Derece Belirten/Özne (deniz) +IA Vasıta Belirteci (garip, keskin,

büyük davetlerin sesi ve kokusuyla) +I Nesne Belirteci (onları) → Eylem (taşıyordu)

Açıklama:

EÖ₁

+DA Bulunma Belirteci: “[onların[Mümtaz, Nuran ve İclâl’in] altlarında”
(Ad Tamlaması ← +DA)

Birinci Derece Belirten/Özne: “deniz” (Ad)

Burada, “deniz”, “kay-” eylemini gerçekleştirenin ne olduğunu belirtmiştir. “deniz”in, “taşı-” eylemini üstleneni de belirtmesi ortak özne olduğunu gösteriyor.

+IA Birliktelik Belirteci: “geniş su tabakalarıyla” (Sıfat Tamlaması ← +IA)

Bu belirteç, birliktelik bildiriyor. “deniz, “kay-” eylemini geniş su tabakalarıyla birlikte gerçekleştirmiştir.

EÖ₂

+IA Vasıta Belirteci: “garip, keskin, büyük davetlerin sesi ve kokusuyla”
(A Tamlaması ← +IA)

“garip, keskin, büyük davetlerin sesi ve kokusuyla” belirteci, eylemin ne vasıtasıyla gerçekleştirildiğini bildiriyor.

+I Nesne Belirteci: “onları” (Şahıs Zamiri ← +I)

“onlar”, denizin kimi taşıdığını belirtiyor. Öznenin eylemle amaçladığı öğedir.

122/20

“Mümtaz, ömrünün hazinesini taşıyordu.”

Birinci Derece Belirten/Özne (Mümtaz) +I Nesne Belirteni (ömrünün hazinesini) → Eylem (taşıyordu)

Açıklama:

Birinci Derece Belirten/Özne: “Mümtaz” (Özel Ad)

“Mümtaz”, “taşı-” eylemini gerçekleştireni belirtiyor. Etkin öznedir. “Mümtaz”, kendi istenciyle bir eylemi gerçekleştiriyor.

+I Nesne Belirteni: “ömrünün hazinesini” (Ad Tamlaması)

“ömrünün hazinesi”, Mümtaz’ın neyi taşıdığını belirtiyor. Öznenin eylemle amaçladığı öğedir.

122/21

“Onun için korktu.”

İkinci Derece Belirten/GÖ (o(Mümtaz)) + İlgeç Neden Belirteci (onun için)
→ Eylem (korktu)

Açıklama:

İlgeç Neden Belirteci: “onun için” (İlgeç Öbeği)

Bu belirteç, neden gösteriyor. “onun için” öbeği, “Mümtaz ömrünün hazinesini taşıdığı için” öbeğinin yerine kullanılmış. Mümtaz’ın korkmasının nedeni, ömrünün hazinesini taşıyor olmasıdır.

122/22

“Ben şimdi hem Sezar’ım, hem de kayıkçısı.”

Birinci Derece Belirten/Özne (ben) + Yalın Zaman Belirteci (şimdi) →
Bağlama Öbeği (Pekiştirme Bağlacı (hem) Özel Ad+Ek Eylem (Sezar’ım) (hem de)
Ad Tamlaması+Ek Eylem ([Sezar’ın] kayıkçısı))

122/23

“Onun için, buradan ilerisi yok.”

İlgeç Neden Belirteci (onun için) + Birinci Derece Belirten/Özne (buradan ilerisi) → Ad +Ek Eylem (yok)

Açıklama:

İlgeç Neden Belirteci: “onun için” (İlgeç Öbeği)

Bu belirteç, neden bildiriyor. Mümtaz hem Sezar hem de kayıkçısı olduğu için buradan ilerisi yoktur.

Birinci Derece Belirten/Özne: “buradan ilerisi” (Ad Tamlaması)

122/24

“Bunu genç kadının gözlerine bakarak söylemişti.”

İkinci Derece Belirten/GÖ (o(Mümtaz)) +I Nesne Belirteni (bunu) -ArAk Tarz Belirteci (kadının gözlerine bakarak) → Eylem (söylemişti)

“genç kadının gözlerine bak-”

İkinci Derece Belirten/GÖ (o(Mümtaz)) +A Etki Belirteci (genç kadının gözlerine) → Eylem (bak-)

Açıklama:

+I Nesne Belirteni: “bunu” (İşaret Zamiri ← +I)

Mümtaz’ın neyi söylediğini belirtiyor. Öznenin eylemle amaçladığı ögedir.

-ArAk Tarz Belirteci: “kadının gözlerine bakarak” (Belirteç işlevli Yan Tümce)

“kadının gözlerine bakarak” belirteci, “söyle-” eylemini nasıllık göstererek niteliyor. Mümtaz’ın eylemi nasıl gerçekleştirdiğini bildirmiştir.

“genç kadının gözlerine bak-”

+A Etki Belirteci: “genç kadının gözlerine” (Ad Tamlaması ← +A)

“genç kadının gözlerine” belirteci, Mümtaz’ın baktığı şeyi gösteriyor. Sinanoğlu’na göre, “bak-” gibi nesnel eylemler +A ekli dolaylı nesne alabilir. (Sinanoğlu, 1960: 339). Boz da “bak-” eyleminin +A ekli dolaylı nesne alabildiğini göstermektedir: “Ömer’e şöylece bir baktım.” (Bökçü Tepeli, 1996: 61-62’den aktaran Boz, 2007: 77).

122/25

“Fakat Nuran yalnız etrafla ve biraz da kendisiyle meşguldü.”

Zıtlık Bildiren Tümce Bağlayıcısı (fakat) +Birinci Derece Belirten/Özne (Nuran) + Yalın Tarz Belirteci (yalnız) +IA Vasıta Belirteci (etrafla) ← Sıralama Bağlacı (ve) + Birleşik Kelime Miktar Belirteci (biraz) ← Pekiştirme Bağlacı (da) +IA Vasıta Belirteci (kendisiyle) → Ad+Ek Eylem (meşguldü)

122/26

“Beş gündür kafasında bir yığın kararlar vermiş, kâh evini ve hayatını can sıkıcı bulmuş, genç adamın daveti için sabırsızlanmış, kâh çocuğunun kendi yatağının yanı başında duran karyolasına bakarak, dışarıdan gelecek hiçbir şeyin kendi sükûnetini bozamayacağını sanmıştı.”

EÖ₁

İkinci Derece Belirten/GÖ (o(Nuran)) +DİR Zaman Belirteci (beş gündür) +DA Buluma Belirteci (kafasında) → Birleşik Eylem (bir yığın kararlar vermiş)

EÖ₂

Nöbetleşme Bağlacı (kâh) + İkinci Derece Belirten/GÖ (o(Nuran)) + Bağlamalı +I Nesne Belirteni (evini ve hayatını) → Birleşik Eylem (can sıkıcı bulmuş)

EÖ₃

İkinci Derece Belirten/GÖ (o(Nuran)) + İlgeç Neden Belirteci (genç adamın daveti için) → Eylem (sabırsızlanmış)

EÖ₄

Nöbetleşme Bağlacı (kâh) + İkinci Derece Belirten/GÖ (o(Nuran)) -ArAk Tarz Belirteci (çocuğunun kendi yatağının yanı başında duran karyolasına bakarak) +I Nesne Belirteni (dışarıdan gelecek hiçbir şeyin kendi sükûnetini bozamayacağını) → Eylem (sanmıştı)

“çocuğunun kendi yatağının yanı başında duran karyolasına bak-”

İkinci Derece Belirten/GÖ (o(Nuran)) +A Etki Belirteci (çocuğunun kendi yatağının yanı başında duran karyolasına) → Eylem (bak-)

“çocuğunun[karyolası] kendi yatağının yanı başında dur-”

Birinci Derece Belirten/Özne (çocuğunun[karyolası]) +DA Bulunma Belirteci (kendi yatağının yanı başında) → Eylem (dur-)

“dışarıdan gelecek hiçbir şey/in/ kendi sükûnetini bozama-”

Birinci Derece Belirten/Özne (dışarıdan gelecek hiçbir şey) +I Nesne

Belirteni (kendi sükûnetini) → Eylem (bozama-)

Açıklama:

EÖ₁

+Dİr Zaman Belirteci: “beş gündür” (Sıfat Tamlaması ←+Dİr)

“beş gündür” zaman belirteci, eylemin ne zamandan beri devam ettiğini bildiriyor. Bu belirteç, beş günlük bir zaman aralığı belirlemiştir. “bir yığın kararlar verme”, bu zaman aralığında gerçekleşmiştir. Korkmaz’a göre, zaman gösteren adlara gelen “+Dİr” bildirme eki, “bir zamandan beri” anlamında belirteçler oluşturur: “Anası babası ile birkaç gündür Ankara’nın bir otelinde oturuyorlar.” (M. Ş. Esenal, EOY, 121’den aktaran Korkmaz, 2003: 469).

+DA Buluma Belirteci: “[onun(Nuran’ın)] kafasında” (Ad Tamlaması ←+DA)

EÖ₂

Bağlamalı +I Nesne Belirteni: +I Nesne Belirteni₁ ← Sıralama Bağlacı (ve) +I Nesne Belirteni₂

+I Nesne Belirteni₁: “[onun(Nuran’ın)] evini” (Ad Tamlaması ← +I)

+I Nesne Belirteni₂: “[onun(Nuran’ın)] hayatını” (Ad Tamlaması ← +I)

Öznenin eyleminin doğrudan etkilediği değil, öznenin eylemle amaçladığı ögedir. “Nuran’ın evini ve hayatını can sıkıcı bulması”, evini ve hayatını etkilemez.

EÖ₃

İlgeç Neden Belirteci: “genç adamın daveti için” (İlgeç Öbeği)

Bu belirteç, neden bildiriyor. Nuran’ın sabırsızlanmasının nedeni, genç adamın davetidir.

EÖ₄

-ArAk Tarz Belirteci: “çocuğunun kendi yatağının yanı başında duran karyolasına bakarak” (Belirteç İşlevli Yan Tümce)

“san-” eylemini nasıllık göstererek niteliyor. Nuran, dışarıdan gelecek hiçbir şeyin kendi sükûnetini bozmayacağı sonucuna çocuğunun kendi yatağının

yanı başında duran karyolasına bakarak ulaşıyor.

+I Nesne Belirteni: “dışarıdan gelecek hiçbir şeyin kendi sükûnetini bozamayacağını” (Ad İşlevli Yan Tümce ← +İyelik ← +I)

Nuran’ın neyi sandığını belirtiyor. Öznenin eylemle amaçladığı öğedir.

“çocuğunun kendi yatağının yanı başında duran karyolasına bak-”

+A Etki Belirteci: “çocuğunun kendi yatağının yanı başında duran karyolasına” (Ad Tamlaması ← +A)

Bu belirteç, Nuran ‘ın neye baktığını gösteriyor. “bak-eylemi, bakılan bir şeylerin olmasını gerekli kılar. Bakılan şeyin ne olduğu bu belirteçle bildirilmiştir.

“çocuğunun[karyolası] kendi yatağının yanı başında dur-”

Birinci Derece Belirten/Özne: “çocuğunun [karyolası]” (Ad Tamlaması)

“çocuğunun [karyolası]”, bir yerde duranı belirtiyor.

+DA Bulunma Belirteci: “kendi yatağının yanı başında” (Ad tamlaması ← +DA)

“kendi yatağının yanı başında” belirteci, bulunulan yeri gösterme işlevi görüyor. Nuran’ın çocuğunun karyolasının nerede bulunduğunu göstermiştir.

“dışarıdan gelecek hiçbir şey/in/ kendi sükûnetini bozama-”

Birinci Derece Belirten/Özne: “dışarıdan gelecek hiçbir şey” (Sıfat Tamlaması)

“dışarıdan gelecek hiçbir şey”, bir şeyi bozamayanı belirtiyor. Etkin öznedir.

+I Nesne Belirteni: “[onun(Nuran’ın)] kendi sükûnetini” (Ad Tamlaması ← +I)

“[Nuran’ın] kendi sükûneti”, eylem olumlu düşünülürse, öznenin eyleminden doğrudan etkileneni belirtir.

1.10 . ROMANIN 143. SAYFASINDAKİ EYLEM ÖBEKLERİ

143/1

“Fakat bütün bunların üstünde asıl Mümtaz’ı çıldırtan şey, o garip utangaçlığı[ydı], hiçbir günahın ve hazzın gideremediği ruh bekâretiydi.”

Zıtlık Bildiren Tümce Bağlayıcısı (fakat) + Birinci Derece Belirten/Özne (bütün bunların üstünde asıl Mümtaz’ı çıldırtan şey) → Bağlama Öbeği (Ad Tamlaması+Ek Eylem ([onun(Nuran’ın)] o garip utangaçlığı[ydı]) + Ad Tamlaması+Ek Eylem ([onun(Nuran’ın)] hiçbir günahın ve hazzın gideremediği ruh bekâretiydi))

143/2

“Onun için mevsim sonunda en fazla kendisinin olduğunu bildiği zamanlarda bile aşkları ilk günlerde olduğu gibi yeni kalıyor, mahremiyetlerine henüz birbirlerini tanımış insanların ürkekliği giriyordu.”

EÖ₁

İlgeç Neden Belirteci (onun için) +DA Zaman Belirteci -Açıklayıcısı (mevsim sonunda en fazla kendisinin olduğunu bildiği zamanlarda) ← Pekiştirme Bağlacı (bile) + Birinci Derece Belirten/Özne (aşkları) + İlgeç Benzerlik Belirteci (ilk günlerde olduğu gibi) + Yalın Tarz Belirteci (yeni) → Eylem (kalıyor)

EÖ₂

+A Yönelme Belirteci (mahremiyetlerine) + Birinci Derece Belirten/Özne (henüz birbirlerini tanımış insanların ürkekliği) → Eylem (giriyordu)

“en fazla kendisinin olduğunu bil-”

İkinci Derece Belirten/GÖ (o(Mümtaz)) +I Nesne Belirteni (en fazla kendisinin olduğunu) → Eylem (bil-)

“en fazla kendisinin ol-”

İkinci Derece Belirten/GÖ (o(Nuran)) + Belirteç Öbeği Miktar Belirteci (en fazla) → Birleşik Eylem (kendisinde ol-)

“henüz birbirlerini tanı-”

İkinci Derece Belirten/GÖ (onlar(insanlar)) + Yalın Zaman Belirteci (henüz) +I Nesne Belirteni (birbirlerini) → Eylem (tanı-)

Açıklama:

EÖ₁

İlgeç Neden Belirteci: “onun için” (İlgeç Öbeği)

Bu belirteç, neden bildiriyor. Nuran’la Mümtaz’ın aşklarının yeni kalmasının nedeni, Nuran’ın o garip utangaçlığı, hiçbir günahın ve hazzın gideremediği ruh bekâretidir. Bu neden, burada, “onun için” öbeğiyle ifade edilmiştir.

+DA Zaman Belirteci -Açıklayıcısı: “mevsim sonunda en fazla kendisinin olduğunu bildiği zamanlarda” (Ad Tamlaması ← +DA -Sıfat Tamlaması ← +DA)

Burada, “mevsim sonu” zaman belirteci, Mümtaz’ın, Nuran’ın en fazla kendisinin olduğunu bildiği zaman olarak açıklanmıştır. “mevsim sonunda, en fazla kendisinin olduğunu bildiği zamanlarda” belirteci, eylemin süreklilik kazandığı belli bir zamanı gösteriyor. Eylemin zamanı, “en fazla kendisinin olduğunu bildiği zamanlarda” belirteciyle, “bil-” eylemiyle eş zamanlı olarak belirlenmiştir.

Birinci Derece Belirten/Özne: “[onların(Mümtaz’la Nuran’ın)] aşkları” (Ad Tamlaması)

“[Mümtaz’la Nuran’ın]” aşkları, ilk günlerde olduğu gibi yeni kalanın ne olduğunu belirtiyor.

İlgeç Benzerlik Belirteci: “ilk günlerde olduğu gibi” (İlgeç Öbeği)

“ilk günlerde olduğu gibi” belirteci, benzerlik bildiriyor. “gibi” ilgeci, burada, karşılaştırmaya dayalı bir benzerlik ilişkisi kurmuştur.

EÖ₂

+A Yönelme Belirteci: “[onların(Mümtaz’la Nuran’ın)] mahremiyetlerine” (Ad Tamlaması ← +A)

Birinci Derece Belirten/Özne: “henüz birbirlerini tanımış insanların

ürkekliği” (Ad Tamlaması)

“henüz birbirlerini tanımış insanların ürkekliği”, “gir-” eylemini gerçekleştireni belirtiyor. Etkin öznedir.

“en fazla kendisinin olduğunu bil-”

+I Nesne Belirteni: “en fazla kendisinin olduğunu” (Ad işlevli Yan Tümce
← +İyelik ← +I)

Mümtaz’ın neyi bildiğini bildiriyor. Öznenin eylemle amaçladığı öğedir.

“en fazla kendisinin ol-”

Belirteç Öbeği Miktar Belirteci: “en fazla”

Burada, “en” sözcüğü , “fazla” belirtecinin en üstünlük derecesini karşılıyor. “en fazla” belirteci, eylemin gerçekleştirilme miktarının aşırı derecede olduğunu bildirmektedir.

143/3

“Ve Mümtaz onda bu ürkekliğin, bu safiyetin kaybolmaması için hiçbir dikkati esirgemiyordu.”

Sıralama Bağlacı (ve) + Birinci Derece Belirten/Özne (Mümtaz) + İlgeç Amaç Belirteci (onda bu ürkekliğin bu safiyetin kaybolmaması için) +I Nesne Belirteni (hiçbir dikkati) → Eylem (esirgemiyordu)

“onda bu ürkekliğ/in/, bu safiyet/in/ kaybolma-”

+DA Bulunma Belirteci (onda) + Bağlamalı Birinci Derece Belirten/Özne (bu ürkeklik, bu safiyet) → Birleşik Eylem (kaybol-)

Açıklama:

Birinci Derece Belirten/Özne: “Mümtaz” (Özel Ad)

Etkin öznedir. “esirgeme-” eylemini gerçekleştireni belirtiyor. “Mümtaz”, kendi istenciyle bu eylemi gerçekleştiriyor.

İlgeç Amaç Belirteci: “onda bu ürkekliğin bu safiyetin kaybolmaması için” (İlgeç Öbeği)

Bu belirteç, amaç gösteriyor. Mümtaz'ın hiçbir dikkati esirgememesinin amacı, "Nuran'da o ürkekliğin, o safiyetin kaybolmamasıdır.

+I Nesne Belirteni: "hiçbir dikkati" (Sıfat Tamlaması ← +I)

"hiçbir dikkat", Mümtaz'ın neyi esirgemediğini belirtiyor. Öznenin eylemle amaçladığı ögedir.

"onda bu ürkekliğin/in/, bu safiyetin/in/ kaybolma-"

+DA Bulunma Belirteci: "onda" (Şahıs Zamiri ← +DA)

Bu belirteç, bu ürkekliğin, bu safiyetin kimde bulunduğunu bildiriyor.

Bağlamalı Birinci Derece Belirten/Özne: Birinci Derece Belirten/Özne₁ + Birinci Derece Belirten/Özne₂

Birinci Derece Belirten/Özne₁: "bu ürkeklik" (Sıfat Tamlaması)

Birinci Derece Belirten/Özne₂: "bu safiyet" (Sıfat Tamlaması)

"bu ürkeklik, bu safiyet", "kaybolma-" eylemini üstlenmiş olanların ne olduklarını belirtiyor.

143/4

"Bununla beraber hiç de asıl manasıyla mahcup [değildi] ve hayat karşısında korkak değildi."

EÖ₁

Zıtlık Bildiren Tümce Bağlayıcısı (bununla beraber) + İkinci Derece Belirten/GÖ (o(Nuran)) + Yalın Miktar Belirteci (hiç) ←Pekiştirme Bağlacı (de) +IA Tarz Belirteci (asıl manasıyla) → Ad+Olumsuzluk+Ek Eylem (mahcup değildi)

EÖ₂

İkinci Derece Belirten/GÖ (o(Nuran)) +DA Bulunma Belirteci (hayat karşısında) → Ad+Olumsuzluk+Ek Eylem (korkak değildi)

Açıklama:

EÖ₁

+IA Tarz Belirteci: "[onun] asıl manasıyla" (Ad Tamlaması ← +IA)

Bu belirteç, nasıllık gösteriyor. Korkmaz'a göre, "+IA" eki, çeşitli anlam ve işlev nicelikleri taşıyan tarz belirteçleri oluşturur: "Demek, tiyatrosu ve seyircisi için gerekince kendini bile harcamaktan çekinmeyen Nahit tam anlamıyla tutulup gitmişti kıza." (T. Buğra, İR, 166'dan aktaran Korkmaz, 2003: 322-323).

EÖ₂

+DA Bulunma Belirteci: "hayat karşısında" (Ad Tamlaması ← +DA)

Bu belirteç, Nuran'ın hangi durumda korkak olmadığını belirtiyor. Bulunulan durumu göstermiştir.

143/5

"Daha ikinci gelişinde genç adamın bütün çalışmalarını öğrenmişti."

İkinci Derece Belirten/GÖ (o(Nuran)) +DA Zaman Belirteci (daha ikinci gelişinde) +I Nesne Belirteni (genç adamın bütün çalışmalarını) → Eylem (öğrenmişti)

Açıklama:

+DA Zaman Belirteci: "[onun(Nuran'ın)] daha ikinci gelişinde" (Ad Tamlaması ← +DA)

"daha ikinci gelişinde" zaman belirteci, Nuran'ın genç adamın bütün çalışmalarını ikinci kez geldiği zaman öğrendiğini bildiriyor. "daha" belirteci "öğren-" eyleminin başlangıç noktasına işaret etmektedir.

+I Nesne Belirteni: "genç adamın bütün çalışmalarını" (Ad Tamlaması ← +I)

Öznenin eyleminin doğrudan etkilediği değil, öznenin eylemle amaçladığı öğedir. "Nuran'ın genç adamın bütün çalışmalarını öğrenmesi", bu çalışmaları etkilemez.

143/6

"Mümtaz hayatının her meselesini onunla münakaşa etmekten hoşlanırdı."

Birinci Derece Belirten/Özne (Mümtaz) +DAn Etki Belirteci (hayatının her meselesini onunla münakaşa etmekten) → Eylem (hoşlanırdı)

“hayatının her meselesini onunla münakaşa et-”

İkinci Derece Belirten/GÖ (o(Mümtaz)) +I Nesne Belirteni (hayatının her meselesini) +IA Birliktelik Belirteci (onunla) → Birleşik Eylem (münâkaşa et-)

Açıklama:

Birinci Derece Belirten/Özne: “Mümtaz” (özel Ad)

Etkin öznedir. “Mümtaz”, hoşlananın kim olduğunu belirtiyor.

+DAn Etki Belirteci: “hayatının her meselesini onunla münakaşa etmekten” (Ad İşlevli Yan Tümce ← +DAn)

“hoşlan-” eylemi, hoşlanılacak bir şeylerin olmasını gerekli kılar. Burada hoşlanılan şey, “hayatının her meselesini onunla münakaşa etmekten” +DAn ekli belirteciyle gösterilmiştir.

“hayatının her meselesini onunla münakaşa et-”

+I Nesne Belirteni: “hayatının her meselesini” (Ad Tamlaması ← +I)

Mümtaz’ın neyi münakaşa ettiğini belirtiyor. Öznenin eylemle amaçladığı öğedir.

+IA Birliktelik Belirteci: “onunla” (Şahıs Zamiri ← +nIn ← +IA)

Bu belirteç, Mümtaz’ın kimle münakaşa ettiğini gösteriyor.

143/7

“Bununla beraber aynı latif ürkeklik, geç kadının mayalarından biri olan o ölçü hissi buraya da giriyordu.”

Zıtlık Bildiren Tümce Bağlayıcısı (bununla beraber) + Bağlamalı Birinci Derece Belirten/Özne (aynı latif ürkeklik, geç kadının mayalarından biri olan o ölçü hissi) +A Yönelme Belirteci (buraya) ← Pekiştirme Bağlacı (da) → Eylem (giriyordu)

Açıklama:

Bağlamalı Birinci Derece Belirten/Özne: Birinci Derece Belirten/Özne₁
+Birinci Derece Belirten/Özne₂

Birinci Derece Belirten/Özne₁: “aynı latif ürkeklik” (Sıfat Tamlaması)

Birinci Derece Belirten/Özne₂: “geç kadının mayalarından biri olan o ölçü hissi” (Sıfat Tamlaması)

“aynı latif ürkeklik, geç kadının mayalarından biri olan o ölçü hissi” girenin ne olduğunu belirtiyor. Etkin özedir.

+A Yönelme Belirteci: “buraya” (İşaret Zamiri ← +A)

Bu belirteç, eylemin yönünü bildiriyor. “gir” gibi, öznenin bir noktadan başka noktaya yöneldiği eylemler, yönelme bildiren belirteçler yapar (Boz, 2007: 82).

143/8

“Hiçbir meselede Nuran, Mümtaz’ın hayatını tasarrufa kalkmamıştı.”

+DA Konu Belirteci (hiçbir meselede) + Birinci Derece Belirten/Özne (Nuran) +I Nesne Belirteni (Mümtaz’ın hayatını) → Birleşik Eylem (tasarrufa kalkmamıştı)

Açıklama:

+DA Konu Belirteci: “hiçbir meselede” (Sıfat Tamlaması ← +DA)

“hiçbir meselede” belirteci, Nuran’ın Mümtaz’ın hayatını hangi konuda tasarrufa kalkmadığını bildiriyor.

Birinci Derece Belirten/Özne: “Nuran” (Özel Ad)

“Nuran”, tasarrufa kalkmayı belirtiyor. Etkin öznedir. Özne, kendi istenciyle bir eylemi gerçekleştirmiştir.

+I Nesne Belirteni: “Mümtaz’ın hayatını” (Ad Tamlaması)

“Mümtaz’ın hayatı”, Nuran’ın neyi tasarrufa kalkmadığını belirtiyor. Eylem olumlu düşünüldüğünde “Mümtaz’ın hayatı”, öznenin eyleminden doğrudan etkileneni belirtir.

143/9

“Sevginin insan hürriyetine bir tecavüz olmamasını istiyordu.”

İkinci Derece Belirten/GÖ (o(Nuran)) +I Nesne Belirteni (sevginin insan hürriyetine bir tecavüz olmamasını) → Eylem (istiyordu)

“sevgi/nin/ insan hürriyetine bir tecavüz olma-”

Birinci Derece Belirten/Özne (sevgi) +A İçinlik ve Mahsusluk Belirteci (insan hürriyetine) → Birleşik Eylem (bir tecavüz olma-)

Açıklama:

+I Nesne Belirteni: “sevginin insan hürriyetine bir tecavüz olmamasını”

Nuran’ın neyi istediğini belirtiyor. Öznenin eyleminin doğrudan etkilediği değil, öznenin eylemle amaçladığı ögedir.

“sevgi/nin/ insan hürriyetine bir tecavüz olma-”

Birinci Derece Belirten/Özne: “sevgi” (Ad)

Etkin öznedir. “sevgi”, insan hürriyetine bir tecavüz olmayanın ne olduğunu belirtiyor.

+A İçinlik ve Mahsusluk Belirteci: “insan hürriyetine” (Ad Tamlaması ← +A)

Bu belirteç, içinlik, mahsusluk bildiriyor. Sevgi insan hürriyeti için bir tecavüz olmamalıdır.

143/10

“Mümtaz, ömrünü ve hayatını ona hediye ettikçe, o tıpkı eski ve cömert Abbasî halifeleri gibi hepsini birden kabul ediyor, sonra yine ona iade ediyordu.”

EÖ₁

-DİkçA Zaman Belirteci (Mümtaz, ömrünü ve hayatını ona hediye ettikçe)
+ Birinci Derece Belirten/Özne (o) + İlgeç Benzerlik Belirteci (tıpkı eski ve cömert Abbasî halifeleri gibi) +DAn Birliktelik Belirteci (hepsini birden) → Birleşik Eylem (kabul ediyor)

EÖ₂

Birinci Derece Belirten/Özne (o) + Yalın Zaman Belirteci (sonra) + Yalın Tarz Belirteci (yine) +A Etki Belirteci (ona) → Birleşik Eylem (iade ediyordu)

“Mümtaz, ömrünü ve hayatını ona hediye et-”

Birinci Derece Belirten/Özne (Mümtaz) + Bağlamalı +I Nesne Belirteni (ömrünü ve hayatını) +A Etki Belirteci (ona) → Birleşik Eylem (hediye et-)

Açıklama:

EÖ₁

-DIkçA Zaman Belirteci: “Mümtaz, ömrünü ve hayatını ona hediye ettikçe” (Belirteç işlevli Yan Tümce)

Bu belirteç, Nuran’ın “kabul et-” eylemini Mümtaz’ın ömrünü ve hayatını ona hediye ettiği zamanlarda gerçekleştirdiğini gösteriyor. “kabul et-” eyleminin zamanı, bu belirteçle hediye et eylemine göre itibarî olarak belirlenmiştir. Akçataş’a göre, “DIkçA” belirteç eylem eki, eylemler arasında sebep sonuç ve eş zaman ilişkisi kurar: “*Gördükçe* (niçin ben de onlardan olmadım diye hayıflanıyor), / *okudukça*(niçin ben de onlardan olmadım diye hayıflanıyor)/ ve / *öğrendikçe* onlardan olmadım diye hayıflanıyor.” (HP’den aktaran Akçataş, 2005: 170).

Birinci Derece Belirten/Özne: “o”(Şahıs Zamiri)

Etkin öznedir. “o” zamiri, burada, “Nuran”ı temsil etmiştir. “Nuran” kendi istenciyle “kabul et-” eylemini gerçekleştiriyor. “iade et-” eylemini gerçekleştireni de belirtmesinden dolayı ortak özne olma özelliği taşır.

İlgeç Benzerlik Belirteci: “tıpkı eski ve cömert Abbasî halifeleri gibi” (İlgeç Öbeği)

Bu belirteç, benzerlik bildiriyor. “gibi” ilgeci, burada, karşılaştırmaya dayalı bir benzerlik ilişkisi kurmuştur. Eski ve cömert Abbasi halifeleri ile Nuran’ın karşılaştırılmasına dayalı bir benzerliktir.

+DAn Birliktelik Belirteci: “hepsini birden” (Belgisiz Zamir ← +I Ad ← +DA)

“hepsini birden” belirteci, birliktelik bildiriyor. Nuran Mümtaz’ın hediyelerinin hepsini birlikte kabul ediyor. “birden” sözcüğü, burada, “aniden” anlamı değil, “beraber”, “birlikte” anlamı taşıyor.

EÖ₂

Yalın Zaman Belirteci: “sonra”

“sonra” zaman belirteci, öncelik sonralık ilişkisiyle zamanı gösteriyor. Nuran, Mümtaz’ın hediyelerini kabul ettikten sonra “iade et-” eylemini gerçekleştirmiştir.

+A Etki Belirteci: “ona” (Şahıs Zamiri ← +A)

“o” zamiri, burada, “Mümtaz”ı temsil ediyor. “ona” belirteci, Nuran’ın Mümtaz’ın hediyelerini kime iade ettiğini gösteriyor. Sinanoğlu’na göre, temel kavramında “ver-” fikri bulunan geçişli eylem grupları ve eylem deyimleri +A ekli dolaylı nesne alabilmektedir (Sinanoğlu, 1960: 339).

“Mümtaz, ömrünü ve hayatını ona hediye et-”

Birinci Derece Belirten/Özne: “Mümtaz” (Özel Ad)

Etkin öznedir. “Mümtaz”, “hediye et-” eylemini gerçekleştireni belirtiyor. Anlam açısından özne, eylemi kendi istenciyle gerçekleştirmiştir.

Bağlamalı +I Nesne Belirteni: +I Nesne Belirteni₁ ← Sıralama Bağlacı +I Nesne Belirteni₂

+I Nesne Belirteni₁: “[onun(Mümtaz’ın)] ömrünü” (A Tamlaması ← +I)

+I Nesne Belirteni₂: “[onun(Mümtaz’ın)] hayatını” (A Tamlaması ← +I)

“[Mümtaz’ın] ömrü ve hayatı, Mümtaz’ın neyi hediye ettiğini belirtiyor. Öznenin eylemle amaçladığı ögedir.

+A Etki Belirteci: “ona” (Şahıs Zamiri ← +A)

“o” zamiri, burada, “Nuran”ı temsil ediyor. “ona” belirteci, Mümtaz’ın ömrünü ve hayatını kime hediye ettiğini gösteriyor. Sinanoğlu’na göre, “armağan et-” gibi eylemler, +A ekli dolaylı nesne alabilir. Eylemi, bu tarz eylemlerden olan tümcelerde, +A ekli öge nesne görevi görür (Sinanoğlu, 1960: 339).

143/11

“Benimdir fakat sende kalsın...”

EÖ₁

İkinci Derece Belirten/GÖ (o(ömrün)) → Şahıs Zamiri+İyelik+Ek Eylem (benimdir)

EÖ₂

Zıtlık Bildiren Tümce Bağlayıcısı (fakat) + İkinci Derece Belirten/GÖ (o(ömrün)) +DA Bulunma Belirteci (sende) → Eylem (kalsın)

Açıklama:

EÖ₂

+DA Bulunma Belirteci: “sende” (Şahıs Zamiri ← +DA)

“sen” zamiri, “Mümtaz”ı temsil ediyor. Bu belirteç, bulunma bildirme işlevini bulunan kişiyi göstererek gerçekleştirmiştir.

143/12

“Hâlbuki bu lâtif istiğnanın sahibi hiç bahsetmeden sözünü bile açmadan bütün ömrünü, günleri gibi Mümtaz’a vermişti.”

Zıtlık Bildiren Tümce Bağlayıcısı (hâlbuki) + Birinci Derece Belirten/Özne (bu lâtif istiğnanın sahibi) Bağlamalı -mAdAn Tarz Belirteci (hiç bahsetmeden sözünü bile açmadan) +I Nesne Belirteni (bütün ömrünü) + İlgeç Benzerlik Belirteci (günleri gibi) + A Etki Belirteci (Mümtaz’a) → Eylem (ver-)

“hiç bahset-”

İkinci Derece Belirten/GÖ (o(bu lâtif istiğnanın sahibi)) + Yalın Miktar Belirteci (hiç) → Birleşik Eylem (bahset-)

Açıklama:

Birinci Derece Belirten/Özne: “bu lâtif istiğnanın sahibi” (Ad Tamlaması)

Etkin öznedir. “bu lâtif istiğnanın sahibi”, kendi istenciyle “ver-“ eylemini gerçekleştiriyor.

Bağlamalı -mAdAn Tarz Belirteci: -mAdAn Tarz Belirteci₁ -mAdAn Tarz Belirteci₂

-mAdAn Tarz Belirteci₁: “hiç bahsetmeden” (Belirteç İşlevli Yan Tümce)

-mAdAn Tarz Belirteci₂: “sözünü bile açmadan” (Belirteç İşlevli Yan Tümce)

Bu belirteç, eylemi nasıllık göstererek niteliyor. Bu lâtif istiğnanın sahibinin (Nuran’ın), ömrünü Mümtaz’a nasıl verdiğini bildirmiştir.

+I Nesne Belirteni: “[onun(Nuran’ın)] bütün ömrünü” (Ad Tamlaması ← +I)

“[Nuran’ın] bütün ömrü” öznenin eylemle neyi amaçladığını belirtiyor.

İlgeç Benzerlik Belirteci: “günleri gibi” (İlgeç Öbeği)

+A Etki Belirteci: “Mümtaz’a” (Özel Ad ← +A)

“Mümtaz’a” belirteci, bütün ömrün verildiği kişiyi gösteriyor.

143/13

“Fakat Mümtaz bu cömertliğin yanı başında, hiçbir kuvvetin, hatta aşkın bile zorlamayacağı bir iç kalenin, bir istiklâl fikrinin hiç olmazsa kendisine sadık kalma, kendi kendisini yalancı çıkartmama arzusunun bulunduğunu seziyordu.”

Zıtlık Bildiren Tümce Bağlayıcısı (fakat) + Birinci Derece Belirten/Özne (Mümtaz) +I Nesne Belirteni (bu cömertliğin yanı başında, hiçbir kuvvetin, hatta aşkın bile zorlamayacağı bir iç kalenin, bir istiklâl fikrinin hiç olmazsa kendisine sadık kalma, kendi kendisini yalancı çıkartmama arzusunun bulunduğunu) → Eylem (seziyordu)

“bu cömertliğin yanı başında, hiçbir kuvvetin, hatta aşkın bile zorlamayacağı bir iç kale/nin/, bir istiklâl fikri/nin/ hiç olmazsa kendisine sadık kalma, kendi kendisini yalancı çıkartmama arzusu/nun/ bulun-”

+DA Bulunma Belirteci (bu cömertliğin yanı başında + Bağlamalı Birinci Derece Belirten/Özne (hiçbir kuvvetin, hatta aşkın bile zorlamayacağı bir iç kale, bir istiklâl fikri, hiç olmazsa kendisine sadık kalma, kendi kendisini yalancı çıkartmama arzusu) → Eylem (bulun-)

“hiçbir kuvvet/in/, hatta aşk/ın/ bile zorla”

Bağlamalı Birinci Derece Belirten/Özne (hiçbir kuvvet, hatta aşk) ←
Pekiştirme Bağlacı (bile) → Birleşik Eylem (zorlayama-)

“hiç olmazsa kendisine sadık kal-”

Açıklama Bildiren Tümce Bağlayıcısı (hiç olmazsa) + İkinci Derece
Belirten (o(Nuran)) +A Etki Belirteci (kendisine) → Birleşik Eylem (sadık kal-)

“kendi kendisini yalancı çıkartma-”

İkinci Derece Belirten/GÖ (o(Nuran)) +I Nesne Belirteni (kendi kendisini)
→ Birleşik Eylem (yalancı çıkartma-)

Açıklama:

Birinci Derece Belirten/Özne: “Mümtaz” (Özel Ad)

Etkin öznedir. “sez-” eylemini gerçekleştireni belirtiyor.

+I Nesne Belirteni: “bu cömertliğin yanı başında, hiçbir kuvvetin, hatta aşkın bile zorlamayacağı bir iç kalenin, bir istiklâl fikrinin hiç olmazsa kendisine sadık kalma, kendi kendisini yalancı çıkartmama arzusunun bulunduğunu” (Ad İşlevli Yan Tümce ← +İyelik ← +I)

Mümtaz’ın neyi sezdiğini belirtiyor. Öznenin eyleminin doğrudan etkilediği değil, öznenin eylemle amaçladığı ögedir.

“bu cömertliğin yanı başında, hiçbir kuvvetin, hatta aşkın bile zorlamayacağı bir iç kale/nin/, bir istiklâl fikri/nin/ hiç olmazsa kendisine sadık kalma, kendi kendisini yalancı çıkartmama arzusu/nun/ bulun-”

+DA Bulunma Belirteci: “bu cömertliğin yanı başında” (Ad Tamlaması ← +DA)

“bu cömertliğin yanı başında” belirteci, öznenin bulunduğu konumu göstermektedir.

Bağlamalı Birinci Derece Belirten/Özne: Birinci Derece Belirten/Özne₁
+Birinci Derece Belirten/Özne₂+Birinci Derece Belirten/Özne₃

Birinci Derece Belirten/Özne₁: “hiçbir kuvvetin, hatta aşkın bile zorlamayacağı bir iç kale” (Sıfat Tamlaması)

Birinci Derece Belirten/Özne₂: “bir istiklâl fikri” (Sıfat Tamlaması)

Birinci Derece Belirten/Özne₃: “sadık kalma, kendi kendisini yalancı çıkartmama arzusu” (Ad Tamlaması)

Burada, “bulun-” eylemi, “var ol-” anlamında kullanılmıştır. Var olanı belirttiği için edilgen değil, etkin öznedir.

“hiçbir kuvvet/in/, hatta aşk/in/ bile zorla”

Bağlamalı Birinci Derece Belirten/Özne: Birinci Derece Belirten/Özne₁ ← Üsteleme Bildiren Tümce Bağlayıcısı (hatta) + Birinci Derece Belirten/Özne₂

Birinci Derece Belirten/Özne₁: “hiçbir kuvvet” (Sıfat Tamlaması)

Birinci Derece Belirten/Özne₂: “aşk” (Ad)

“kendi kendisini yalancı çıkartma-”

+I Nesne Belirteni: “[onun] kendi kendisini” (Ad Tamlaması ← +I)

“kendi kendisi”, burada, öznenin eylemle kimi amaçladığını belirtiyor.

143/14

“Ve bu sevgi, bu sarıh ve sade çehreyi ferdî saadetiyle daha ilk günlerinden itibaren Mümtaz için bir muamma yapmıştı.”

Sıralama Bağlacı (ve) + Birinci Derece Belirten/Özne (bu sevgi) +I Nesne Belirteni (bu sarıh ve sade çehreyi) +IA Vasıta Belirteci (ferdî saadetiyle) + İlgeç Zaman Belirteci (daha ilk günlerinden itibaren) + İlgeç İçinlik ve Mahsusluk Belirteci (Mümtaz için) → Birleşik Eylem (bir muamma yapmıştı)

Açıklama:

Birinci Derece Belirten/Özne: “bu sevgi” (Sıfat Tamlaması)

“bu sevgi”, etkin öznedir. Bu sarıh ve sade çehreyi bir muamma yapanı belirtiyor.

+I Nesne Belirteni: “bu sarıh ve sade çehreyi” (Sıfat Tamlaması ← +I)

“bu sarıh ve sade çehre”, öznenin gerçekleştirdiği eylemden doğrudan etkileneni belirtiyor.

+IA Vasıta Belirteci: “[onun(sevginin)] ferdi saadetiyle” (Ad Tamlaması ← +IA)

Bu belirteç, vasıta bildiriyor. Öznenin, eylemi ne vasıtasıyla gerçekleştirdiğini göstererek eylemi nitelemiştir.

İlgeç Zaman Belirteci: “daha ilk günlerinden itibaren” (İlgeç Öbeği)

“daha ilk günlerinden itibaren” zaman belirteci, eylemin ne zamandan beri gerçekleştiğini bildiriyor. “daha” belirteci başlangıç noktasına işaret etmiştir.

İlgeç İçinlik ve Mahsusluk Belirteci: “Mümtaz için” (İlgeç Öbeği)

Bu belirteç, içinlik ve mahsusluk bildiriyor. Bu sevgi, yalnızca Mümtaz için bu sarı ve sade çehreyi bir muamma yapmıştır.

143/15

“Onun için Mümtaz, üstünde fazla düşünmemesine rağmen sevgilisine olan hayranlığına, ömrünü bir yıldız kasırgası yapan o tapınma hissine bir nevi korku karışmıştı.”

İlgeç Neden Belirteci (onun için) + İlgeç Aykırılık Belirteci (Mümtaz, üstünde fazla düşünmemesine rağmen) +A Etki Belirteci -Açıklayıcısı (sevgilisine olan hayranlığına, ömrünü bir yıldız kasırgası yapan o tapınma hissine) + Birinci Derece Belirten/Özne (bir nevi korku) → Eylem (karışmıştı)

“Mümtaz, üstünde fazla düşünme-”

Birinci Derece Belirten/Özne (Mümtaz) +DA Konu Belirteci (üstünde) + Yalın Miktar Belirteci (fazla) → Eylem (düşünme-)

“ömrünü bir yıldız kasırgası yap-”

İkinci Derece Belirten/GÖ (o(tapınma hissi) +I Nesne Belirteni (ömrünü) → Birleşik Eylem (bir yıldız kasırgası yap-)

Açıklama:

İlgeç Neden Belirteci: “onun için” (İlgeç Öbeği)

Bu belirteç, neden gösteriyor. Bu sevgi, bu sarı ve sade çehreyi ferdi saadetiyle daha ilk günlerinden itibaren Mümtaz için bir muamma yaptığı için

Mümtaz'ın sevgilisine olan hayranlığına, ömrünü bir yıldız kasırgası yapan o tapınma hissine bir nevi korku karışıyor. Bu neden, bir önceki tümcede verildiği için burada zamirle ifade edilmiştir.

+A Etki Belirteci -Açıklayıcısı: “[onun(Mümtaz'ın)] sevgilisine olan hayranlığına, [onun(Mümtaz'ın)] ömrünü bir yıldız kasırgası yapan o tapınma hissine” (Ad Tamlaması ← +A- Ad Tamlaması ← +A)

Bu belirteç, bir nevi korkunun neye karıştığını gösteriyor.

Birinci Derece Belirten/Özne: “bir nevi korku” (Sıfat Tamlaması)

“bir nevi korku”, karışanın ne olduğunu belirtiyor. Etkin öznedir.

“Mümtaz, üstünde fazla düşünme-”

Birinci Derece Belirten/Özne: “Mümtaz” (Özel Ad)

“Mümtaz”, düşünmeyen kim olduğunu belirtiyor. Etkin öznedir.

+DA Konu Belirteci: “[0nun(sevgisinin)] üstünde” (Ad Tamlaması ← +DA)

Bu belirteç, hangi konuda fazla düşünülmediğini gösteriyor.

Yalın Miktar Belirteci: “fazla”

“fazla” belirteci, “düşün-” eyleminin aşırı derecede gerçekleştirilmediğini bildiriyor.

“ömrünü bir yıldız kasırgası yap-”

+I Nesne Belirteni: “[onun(Mümtaz'ın)] ömrünü” (Ad Tamlaması ← +I)

“Mümtaz'ın ömrü”, öznenin gerçekleştirdiği eylemden doğrudan etkileneni belirtiyor.

143/16

“Adile Hanım, bu yaz Taksim'deki evinden çıkmamıştı.”

Birinci Derece Belirten/Özne (Adile Hanım) + Sıfat Tamlaması Zaman Belirteci (bu yaz) +DAn Ayrılma Belirteci (Taksim'deki evinden) → Eylem (çıkamamıştı)

Açıklama:

Birinci Derece Belirten/Özne: “Adile Hanım” (Özel Ad (Ünvan Öbeği))

Etkin öznedir. Anlam açısından ise, “Adile Hanım”, kendi istenciyle “çıkma” durumunu koruyor, denetliyor.

Sıfat Tamlaması Zaman Belirteci: “bu yaz”

“bu yaz” zaman belirteci, eylemin belirli bir zaman aralığında gerçekleştirildiğini gösteriyor. Akçataş’a göre, yaz, kış, ilkbahar, sonbahar vs. zaman belirteçleri, eylemin gerçekleşme zamanını vakit birimiyle açıklayan, sınırlandıran belirteçlerdir (Akçataş, 2005: 42).

+DAn Ayrılma Belirteci: “[onun[Adile Hanım’ın] Taksim’deki evinden”
(Ad Tamlaması ← +DAn)

“Taksim’deki evinden” belirteci, Adile Hanım’ın nereden çıkmadığını gösteriyor.

143/17

“Yeni baştan tanzim ettiği hususî hayat kadrosunu bozmak, zorla topladığı erkekleri ve kadınları yine elden çıkarmak istemiyordu.”

İkinci Derece Belirten/GÖ (o(Adile Hanım)) + Bağlamalı +Ø Nesne Belirteni (yeni baştan tanzim ettiği hususî hayat kadrosunu bozmak, zorla topladığı erkekleri ve kadınları yine elden çıkarmak) → Eylem (istemiyordu)

“yeni baştan tanzim ettiği hususî hayat kadrosunu boz-“

İkinci Derece Belirten/GÖ (o(Adile Hanım)) +I Nesne Belirteni (yeni baştan tanzim ettiği hususî hayat kadrosunu) → Eylem (boz-)

“yeni baştan tanzim et-”

İkinci Derece Belirten/GÖ (o(Adile Hanım)) +DAn Tarz Belirteci (yeni baştan) → Birleşik Eylem (tanzim et-)

“zorla topladığı erkekleri ve kadınları yine elden çıkar-

İkinci Derece Belirten/GÖ (o(Adile Hanım)) + Bağlamalı +I Nesne Belirteni (zorla topladığı erkekleri ve kadınları) + Yalın Tarz Belirteci (yine) →

Birleşik Eylem (elden çıkar-)

“zorla topla-”

İkinci Derece Belirten/GÖ (o(Adile Hanım)) +1A Tarz Belirteci (zorla)→
Eylem (topla-)

Açıklama:

Bağlamalı +Ø Nesne Belirteni: +Ø Nesne Belirteni₁ +Ø Nesne Belirteni₂

+Ø Nesne Belirteni₁: “eni baştan tanzim ettiği hususî hayat kadrosunu bozmak” (Ad İşlevli Yan Tümce)

+Ø Nesne Belirteni₂: “zorla topladığı erkekleri ve kadınları yine elden çıkarmak” (Ad İşlevli Yan Tümce)

Adile Hanım’ın ne istemediğini belirtiyor. Öznenin eylemle amaçladığı öğedir.

“yeni baştan tanzim ettiği hususî hayat kadrosunu boz-“

+I Nesne Belirteni: “yeni baştan tanzim ettiği hususî hayat kadrosunu”
(Sıfat Tamlaması ← +I)

Burada, “yeni baştan tanzim ettiği hususî hayat kadrosu”, öznenin eyleminden doğrudan etkileneni belirtiyor.

“yeni baştan tanzim et-”

+DAn Tarz Belirteci: “yeni baştan”(Sıfat Tamlaması ← +DAn)

“yeni baştan” belirteci, eylemi nasıllık göstererek niteliyor. Adile Hanım’ın hususî hayat kadrosunu nasıl tanzim ettiğini bildirmiştir.

“zorla topladığı erkekleri ve kadınları yine elden çıkar-

Bağlamalı +I Nesne Belirteni: +I Nesne Belirteni₁ ← Sıralama Bağlacı (ve)
+I Nesne Belirteni₂

+I Nesne Belirteni₁: “zorla topladığı erkekleri” (Sıfat Tamlaması ← +I)

+I Nesne Belirteni₂: “[zorla topladığı] kadınları” (Sıfat Tamlaması ← +I)

Öznenin eylemle amaçladığı öğedir. “Adile Hanım’ın zorla topladığı

erkekleri ve kadınları elden çıkarması”, bu erkekleri ve kadınları etkilemez.

“zorla topla-”

+IA Tarz Belirteci: “zorla”

“zorla” belirteci, eylemi nasıllık göstererek niteliyor. “topla-” eyleminin nasıl gerçekleştirildiğini bildirmiştir.

143/18

“Sonra İstanbul, yazın olsa bile, başkaydı.”

Zıtlık Bildiren Tümce Bağlayıcısı (sonra) + Birinci Derece Belirten/Özne (İstanbul) -sA Şart Belirteci (yazın olsa) ← Pekiştirme Bağlacı (bile) → Ad+Ek Eylem (başkaydı)

1.11. ROMANIN 169. SAYFASINDAKİ EYLEM ÖBEKLERİ

169/1

“Ne bileyim ben, öldükten sonra bile bu kadar herkesin içinde... zaten ölüm hissedilmiyor ki...”

EÖ₁

+Ø Nesne Belirteni (ne) → Eylem (bileyim) ← Birinci Derece Belirten/Özne (ben)

EÖ₂

İkinci Derece Belirten/GÖ (ben) + İlgeç Zaman Belirteci (öldükten sonra) ← Pekiştirme Bağlacı (bile) +DA Bulunma Belirteci (herkesin içinde) → Eylem ([yatmam])

EÖ₃

Üsteleme Bildiren Tümce Bağlayıcısı (zaten) + Birinci Derece Belirten/Özne (ölüm) → Eylem (hissedilmiyor) ← Pekiştirme Bildiren ki Edatı

Açıklama:

EÖ₁

+Ø Nesne Belirteni: “ne” (Soru Zamiri)

EÖ₂

İlgeç Zaman Belirteci: “öldükten sonra” (İlgeç Öbeği)

Bu belirteç, öncelik sonralık ilişkisiyle zamanı belirliyor. Asıl eylem, “öl-” eyleminden sonra gerçekleşecektir.

+DA Bulunma Belirteci: “herkesin içinde” (Ad Tamlaması ← +DA)

EÖ₃

Birinci Derece Belirten/Özne: “ölüm” (Ad)

Burada, “ölüm”, edilgen öznedir. Etkin çatıdaki nesne, edilgen çatıda özne konumuna geçmiştir.

169/2

“Hâlbuki cami açıldığı zaman, Valde Sultan’ın ve haremin geldiğini görmesinler diye çarşı kapatılmıştı.”

Zıtlık Bildiren Tümce Bağlayıcısı (hâlbuki) + Sıfat Tamlaması Zaman Belirteci (cami açıldığı zaman) + İlgeç Neden Belirteci (Valde Sultan’ın ve haremin geldiğini görmesinler diye) + Birinci Derece Belirten/Özne (çarşı) → Eylem (kapatılmıştı)

“cami açıl-”

Birinci Derece Belirten/Özne (cami) → Eylem (açıl-)

“Valde Sultan’ın ve haremin geldiğini görmesinler”

İkinci Derece Belirten/GÖ (onlar) +I Nesne Belirteni (Valde Sultan’ın ve haremin geldiğini) → Eylem (görmesinler)

“Valde Sultan/in/ ve harem/in/ gel-”

Birinci Derece Belirten/Özne (Valde Sultan ve harem) → Eylem (gel-)

Açıklama:

Sıfat Tamlaması Zaman Belirteci: “cami açıldığı zaman”

“cami açıldığı zaman” zaman belirteci, “kapatıl-” eyleminin gerçekleşme zamanını “açıl-” eylemine göre belirlemiştir.

İlgeç Neden Belirteci: “Valde Sultan’ın ve haremin geldiğini görmesinler diye” (İlgeç Öbeği)

“Valde Sultan’ın ve haremin geldiğini görmesinler diye” belirteci, çarşının kapatılma nedenini gösteriyor.

Birinci Derece Belirten/Özne: “çarşı” (Ad)

“çarşı”, edilgen öznedir. Eylemin bildirdiği işi çarşı yapmıyor. Etkin çatıdaki nesne, edilgen çatıda özne konumuna geçmiştir. Çarşı, birileri tarafından kapatılıyor. Bu işi yapan birileri olmasa çarşı kapatılmazdı.

“cami açıl-”

Birinci Derece Belirten/Özne: “cami” (Ad)

“cami”, edilgen öznedir. Etkin çatıdaki nesne, edilgen çatıda özne konumuna geçmiştir.

“Valde Sultan’ın ve haremin geldiğini görmesinler”

+I Nesne Belirteni: “Valde Sultan’ın ve haremin geldiğini” (Ad İşlevli Yan Tümce ← +İyelik ← +I)

Öznenin eyleminin doğrudan etkilediği değil, öznenin eylemle amaçladığı öğedir. “Onların Valde Sultan’ın ve haremin geldiğini görmemiş olması”, bu gelişti etkilemez.

169/3

“Nuran bilhassa camiyi ve onun akşam saatlerindeki loşluğunu seviyordu.”

Birinci Derece Belirten/Özne (Nuran) + Üsteleme Bildiren Tümce Bağlayıcısı (bilhassa) + Bağlamalı +I Nesne Belirteni (camiyi ve onun akşam saatlerindeki loşluğunu) → Eylem (seviyordu)

Açıklama:

Birinci Derece Belirten/Özne: “Nuran” (Özel Ad)

“Nuran” etkin öznedir. Anlam açısından ise, özne kendi istenciyle bir eylemi gerçekleştiriyor.

Bağlamalı +I Nesne Belirteni: +I Nesne Belirteni₁ +I Nesne Belirteni₂

+I Nesne Belirteni₁: “camiyi” (Ad ← +I)

+I Nesne Belirteni₂: “onun akşam saatlerindeki loşluğunu” (Ad Tamlaması ← +I)

Öznenin eyleminin doğrudan etkilediği değil, öznenin eylemle amaçladığı öğedir. “Nuran’ın, camiye ve onun akşam saatlerindeki loşluğunu sevmesi”, bu camiye ve onun bu loşluğunu etkilemez.

169/4

Mermer ve yıldız süslerin arasında kilim motifi ile işlenmiş saçaklara bayılıyordu.”

İkinci Derece Belirten/GÖ (o(Nuran)) +A Etki Belirteci (mermer ve yıldız süslerin arasında kilim motifi ile işlenmiş saçaklara) → Eylem (bayılıyordu)

“mermer ve yıldız süslerin arasında kilim motifi ile işlen-”

İkinci Derece Belirten/GÖ (o(saçak)) +DA Bulunma Belirteci (mermer ve yıldız süslerin arasında) + İlgeç Vasıta Belirteci (kilim motifi ile) → Eylem(işlen-)

Açıklama:

+A Etki Belirteci: “mermer ve yıldız süslerin arasında kilim motifi ile işlenmiş saçaklara” (Sıfat Tamlaması ← +A)

Bu belirteç, Nuran’ın neye bayıldığını gösteriyor.

“mermer ve yıldız süslerin arasında kilim motifi ile işlen-”

+DA Bulunma Belirteci: “mermer ve yıldız süslerin arasında” (Ad Tamlaması ← +DA)

“mermer ve yıldız süslerin arasında” belirteci, bulunulan yeri gösteriyor.

İlgeç Vasıta Belirteci: “kilim motifi ile” (İlgeç Öbeği)

“kilim motifi ile” belirteci, eylemin hangi vasıtasıyla gerçekleştiğini gösteriyor.

169/5

“Bu gezintilerden dönüşlerinde Mümtaz’ı yazmakta olduğu Şeyh Galip için sıkıştırıyordu.”

İkinci Derece Belirten/GÖ (o(Nuran)) +DA Zaman Belirteci (bu gezintilerden dönüşlerinde) +I Nesne Belirteni (Mümtaz’ı) + İlgeç Neden Belirteci (yazmakta olduğu Şeyh Galip için) → Eylem (sıkıştırıyordu)

“bu gezintilerden dön-”

İkinci Derece Belirten/GÖ (onlar(Mümtaz ile Nuran)) +DAn Ayrılma Belirteci (bu gezintilerden) → Eylem (dön-)

Açıklama:

+DA Zaman Belirteci: “bu gezintilerden dönüşlerinde” (Ad İşlevli Yan Tümce ← +İyelik ← +DA)

Bu belirteç, eylemin belirli zamanlarda tekrarlanarak süreklilik kazandığını gösteriyor. Nuran, bu gezintilerden döndükleri zamanlarda Mümtaz’ı yazmakta olduğu Şeyh Galip için sıkıştırıyor. “sıkıştır-” eyleminin zamanı, bu belirteçle “dön-” eylemine göre itibarî olarak belirlenmiştir.

+I Nesne Belirteni: “Mümtaz’ı” (Özel Ad←+I)

Burada, Nuran, oldurgan öznedir. “sıkıştır-” eylemini yapan Nuran, sıkışma eylemini yapan Mümtaz’dır. Mümtaz, öznenin eyleminden doğrudan etkileneni belirtiyor.

İlgeç Neden Belirteci: “yazmakta olduğu Şeyh Galip için” (İlgeç Öbeği)

Bu belirteç, Nuran’ın Mümtaz’ı sıkıştırma nedenini bildiriyor.

“bu gezintilerden dön-”

+DAn Ayrılma Belirteci: “bu gezintilerden” (Sıfat Tamlaması ← +DAn)

“bu gezintilerden” belirteci, Mümtaz’la Nuran’ın nereden döndüklerini

bildiriyor. Burada, bir yerden ayrılma gerçekleşmiştir.

169/6

“Üçüncü Selim devrinin bu iç romanı kendisine ait bir şey olacaktı.”

Birinci Derece Belirten/Özne (üçüncü Selim devrinin bu iç romanı) →
Birleşik Eylem (kendisine ait bir şey olacaktı)

Açıklama:

Birinci Derece Belirten/Özne: “üçüncü Selim devrinin bu iç romanı”(Ad
Tamlaması)

“üçüncü Selim devrinin bu iç romanı”, Nuran’ın kendisine ait bir şey
olacak olanın ne olduğunu belirtiyor.

169/7

“Mümtaz Hatice Sultan’la Beyhan Sultan’ın portrelerini Nuran’ı düşünerek
çizmişti.”

Birinci Derece Belirten/Özne (Mümtaz) +I Nesne Belirteni (Hatice
Sultan’la Beyhan Sultan’ın portrelerini) -ArAk Tarz Belirteci (Nuran’ı düşünerek) →
Eylem (çizmişti)

“Nuran’ı düşün-”

İkinci Derece Belirten/GÖ (o(Mümtaz)) +I Nesne Belirteni (Nuran’ı) →
Eylem (düşün-)

Açıklama:

Birinci Derece Belirten/Özne: “Mümtaz” (Özel Ad)

Etkin öznedir. Anlam açısından “Mümtaz”, kendi istenciyle bir eylemi
gerçekleştiriyor.

+I Nesne Belirteni: “Hatice Sultan’la Beyhan Sultan’ın portrelerini”(Ad
Tamlaması←+I)

“Hatice Sultan’la Beyhan Sultan’ın portreleri”, öznenin gerçekleştirdiği
eylemden doğrudan etkileneni belirtiyor.

-ArAk Tarz Belirteci: “Nuran’ı düşünerek” (Belirteç İşlevli Yan Tümce)

Bu belirteç, eylemi nasıllık göstererek niteliyor. Mümtaz’ın Hatice Sultan’la Beyhan Sultan’ın portrelerini nasıl çizdiğini bildirmiştir.

“Nuran’ı düşün-”

+I Nesne Belirteni: “Nuran’ı” (Özel Ad ← +I)

Öznenin eyleminin doğrudan etkilediği değil, öznenin eylemle amaçladığı ögedir. “Mümtaz’ın Nuran’ı düşünmesi”, “Nuran’ı etkilemez. Uzun’a göre, burada, Nuran’ın üstlendiği rol “konu”dur. Uzun, bu rolü, bir devinimde, bir oluşta yer alan ama etkilenmeyen” olarak tanımlıyor: “Erol sevgilisini düşünüyor.” +I ekli öge, etkilenen rolü de üstlenebilir. “Çocuk kuşu yaraladı.” tümcesinde “kuş”un rolü etkilenen(işten etkilene)dir (Uzun, 2000: 105).

169/8

“Şimdi genç kadın, müsveddelerdeki tasvirleri okurken âdeta terzisinde model veya bir mağazada kumaş seçer gibi titiz oluyordu.”

Yalın Zaman Belirteci (şimdi) + Birinci Derece Belirten/Özne (genç kadın) -ken Zaman Belirteci (müsveddelerdeki tasvirleri okurken) + İlgeç Benzerlik Belirteci (âdeta terzisinde model veya bir mağazada kumaş seçer gibi) → Birleşik Eylem (titiz oluyordu)

“müsveddelerdeki tasvirleri oku-”

İkinci Derece Belirten/GÖ (o(genç kadın)) +I Nesne Belirteni (müsveddelerdeki tasvirleri) → Eylem (oku-)

“âdeta terzisinde model veya bir mağazada kumaş seç-”

Benzerlik Bildiren Tümce Bağlayıcısı (âdeta) + İkinci Derece Belirten/GÖ (o(genç kadın) +DA Bulunma Belirteci (terzisinde) +Ø Nesne Belirteni (model) ← Seçme Bağlacı (veya) +DA Bulunma Belirteci (bir mağazada) +Ø Nesne Belirteni (kumaş) → Eylem (seçer)

Açıklama:

Birinci Derece Belirten/Özne: “genç kadın” (Sıfat Tamlaması)

Etkin öznedir. Anlam açısından “genç kadın” kendi istenciyle bir durumu koruyor, denetliyor.

-ken Zaman Belirteci: “müsveddelerdeki tasvirleri okurken” (Belirteç İşlevli Yan Tümce)

“titiz ol-” eyleminin zamanı, “müsveddelerdeki tasvirleri okurken” zaman belirteciyle “oku” eylemine göre itibarî olarak belirlenmiştir. Bu belirteç, “titiz ol-” eyleminin “oku-” eylemi sürerken gerçekleştiğini bildiriyor. Bu iki eylem eş zamanlıdır.

İlgeç Benzerlik Belirteci: “âdeta terzisinde model veya bir mağazada kumaş seçer gibi” (İlgeç Öbeği)

Burada, “gibi” ilgeci gerçek olmayan bir benzetme işlevi görmüştür.

“müsveddelerdeki tasvirleri oku-”

+I Nesne Belirteni: “müsveddelerdeki tasvirleri” (Sıfat Tamlaması ← +I)

Genç kadının neyi okuduğunu belirtiyor. Öznenin eylemle amaçladığı öğedir.

“âdeta terzisinde model veya bir mağazada kumaş seç-”

+DA Bulunma Belirteci: “[onun(genç kadının)] terzisinde” (Ad Tamlaması ← +DA)

“terzisinde” belirteci, modelin nerede seçildiğini bildiriyor. Bulunulan yeri göstermiştir.

+Ø Nesne Belirteni: “model” (Ad)

Burada, “Nuran’ın model seçmesi”, modeli etkilemez. Öznenin eylemle amaçladığı öğedir.

+DA Bulunma Belirteci: “bir mağazada” (Sıfat Tamlaması ← +DA)

“bir mağazada” belirteci, kumaşın nerede seçildiğini bildiriyor. Bulunulan yeri gösterme işlevine sahiptir.

+Ø Nesne Belirteni: “kumaş” (Ad)

“kumaş”, burada, öznenin eyleminin doğrudan etkilediğini değil, öznenin

eylemle amaçladığını belirtiyor.

169/9

“-Birisinde Melling’le [berabersin], öbüründe Şeyh Galiple berabersin...”

EÖ₁

İkinci Derece Belirten/GÖ (sen(Nuran)) +DA Bulunma Belirteci (birisinde)
→ İlgeç Öbeği+Ek Eylem (Melling’le [berabersin])

EÖ₂

İkinci Derece Belirten/GÖ (sen(Nuran)) +DA Bulunma Belirteci
(öbüründe) → İlgeç Öbeği+Ek Eylem (Şeyh Galip’le berabersin)

Açıklama:

EÖ₁

+DA Bulunma Belirteci: “birisinde” (Belgisiz Zamir ← +DA)

EÖ₂

+DA Bulunma Belirteci: “öbüründe” (Belgisiz Zamir ← +DA)

Bu belirteçler, bulunulan yeri gösterme işlevine sahiptir.

169/10

“Bu Mümtaz’ın bitmeyen şarkısıydı.”

Birinci Derece Belirten/Özne (bu) → Ad Tamlaması + Ek Eylem
(Mümtaz’ın bitmeyen şarkısıydı)

Açıklama:

Birinci Derece Belirten/Özne: “bu” (İşaret Zamiri)

“bu” zamiri, “istediğin kadar onlarla flört yap” yerine kullanılmıştır.
Mümtaz’ın bitmeyen şarkısını ne olduğunu belirtiyor.

169/11

“İstediyin kadar onlarla flört yap.”

İkinci Derece Belirten/GÖ (sen(Nuran)) + İlgeç Miktar Belirteci (istediğin

kadar) +1A Birliktelik Belirteci (onlarla) → Birleşik Eylem (flört yap)

Açıklama:

İlgeç Miktar Belirteci: “istediğin kadar” (İlgeç Öbeği)

“istediğin kadar” belirteci, eylemi miktar bildirerek niteliyor.

+1A Birliktelik Belirteci: “onlarla” (Şahıs Zamiri ← +1A)

Bu belirteç, eylemin kimle birlikte gerçekleştirileceğini gösteriyor.

169/12

“Yani bütün ölümler benim...”

Açıklama Bildiren Tümce Bağlayıcısı (yani) + Birinci Derece Belirten/Özne (bütün ölümler) → Eylem (benim)

169/13

“İyi ikram doğrusu...”

İkinci Derece Belirten/GÖ (o) → Sıfat Tamlaması+Ek Eylem (iyi ikram)
← Açıklama Bildiren Tümce Bağlayıcısı (doğrusu)

169/14

“Üsküdar bir hazine idi.”

Birinci Derece Belirten/Özne (Üsküdar) → Sıfat Tamlaması+Ek Eylem (bir hazine idi)

169/15

“Bir türlü bitmiyordu.”

İkinci Derece Belirten/GÖ (Üsküdar) + Sıfat Tamlaması Tarz Belirteci (bir türlü) → Eylem (bitmiyordu)

Açıklama:

Sıfat Tamlaması Tarz Belirteci: “bir türlü”

“bir türlü” belirteci, eylemi nasıllık göstererek niteliyor.

169/16

“Valide-i Cedid’in biraz arkasında Aziz Mahmud Hüdâî Efendi vardı.”

+DA Bulunma Belirteci (Valide-i Cedid’in biraz arkasında) + Birinci Derece Belirten/Özne (Aziz Mahmud Hüdâî Efendi) → Ad+Ek Eylem (vardı)

Açıklama:

+DA Bulunma Belirteci: “Valide-i Cedid’in biraz arkasında ”(Ad Tamlaması ← +DA)

Birinci Derece Belirten/Özne: “Aziz Mahmud Hüdâî Efendi” (Özel Ad (Ünvan Öbeği))

“var” sözcüğü, burada, bir yerde bulunma anlamı dile getiriyor. Aziz Mahmud Hüdâî Efendi bir yerde bulunanı belirtiyor.

169/17

“Birinci Ahmed devrinin bu manevî saltanatı, Nuran’ın aile gelenekleri arasına girmişti.”

Birinci Derece Belirten/Özne (Birinci Ahmed devrinin bu manevî saltanatı) +A Yönelme Belirteci (Nuran’ın aile gelenekleri arasına) → Eylem (girmişti)

Açıklama:

Birinci Derece Belirten/Özne: “Birinci Ahmed devrinin bu manevî saltanatı” (Ad Tamlaması)

Etkin öznedir. “gir-” eylemini gerçekleştireni belirtiyor.

+A Yönelme Belirteci: “Nuran’ın aile gelenekleri arasına” (Ad Tamlaması ← +A)

169/18

“Daha yukarıda Dördüncü Mehmed devrinin dizginlerini birkaç sene elinde tutan Selâmi Efendi vardı.”

+DA Bulunma Belirteci (daha yukarıda) + Birinci Derece Belirten/Özne (Dördüncü Mehmed devrinin dizginlerini birkaç sene elinde tutan Selâmi Efendi) → Ad+Ek Eylem (vardı)

“Dördüncü Mehmed devrinin dizginlerini birkaç sene elinde tut-”

İkinci Derece Belirten/GÖ (o(Selâmi Efendi)) +I Nesne Belirteni (Dördüncü Mehmed devrinin dizginlerini) + Sıfat Tamlaması Zaman Belirteci (birkaç sene) +DA Bulunma Belirteci (elinde) → Eylem (tut-)

Açıklama:

+DA Bulunma Belirteci: “daha yukarıda” (Belirteç Öbeği ← +DA)

“daha yukarıda” belirteci, bulunulan yeri gösteriyor. Dördüncü Mehmed devrinin dizginlerini birkaç sene elinde tutan Selâmi Efendi, Aziz Mahmud Hüdaî Efendi’den daha yukarıda bulunuyor.

Birinci Derece Belirten/Özne: “Dördüncü Mehmed devrinin dizginlerini birkaç sene elinde tutan Selâmi Efendi” (Sıfat Tamlaması)

“var” sözcüğü, burada, “sahip olma” anlamı değil, “bir yerde bulunma” anlamı dile getirdiği için özne, bir yerde bulunanı belirtiyor.

“Dördüncü Mehmed devrinin dizginlerini birkaç sene elinde tut-”

+I Nesne Belirteni: “Dördüncü Mehmed devrinin dizginlerini” (Ad Tamlaması ← +I)

“Dördüncü Mehmed devrinin dizginleri”, öznenin eyleminden doğrudan etkileneni belirtiyor.

Sıfat Tamlaması Zaman Belirteci: “birkaç sene”

“birkaç sene” belirteci, eylemin ne kadar sürdüğünü bildiriyor. Bu süre, birkaç sene ile sınırlandırılmıştır.

+DA Bulunma Belirteci: “[onun(Selâmi Efendi’nin)] elinde” (Ad Tamlaması ← +DA)

169/19

“Karacaahmet’te an’nenin Orhan Gazi zamanına çıkarttığı, Horasan erenlerinden Bursa’daki Geyikli Baba’nın çağdaşı, belki de gazâ arkadaşı Karacaahmet [yatıyordu], Sultantepe’de yine Celvetî Bâkî Efendi yatıyordu.”

EÖ₁

+DA Bulunma Belirteci (Karacaahmet'te) + Birinci Derece Belirten/Özne (an'änenin Orhan Gazi zamanına çıkarttığı, Horasan erenlerinden Bursa'daki Geyikli Baba'nın çağdaşı, belki de gazâ arkadaşı Karacaahmet) → Eylem (yatıyordu)

EÖ₂

+DA Bulunma Belirteci (Sultantepe'de) ← Üsteleme Bildiren Tümce Bağlayıcısı (yine) + Birinci Derece Belirten/Özne (Celvetî Bâkî Efendi) → Eylem (yatıyordu)

“an'ane/nin/ Orhan Gazi zamanına çıkart-”

Birinci Derece Belirten/Özne (an'ane) +A Yönelme Belirteci (Orhan Gazi zamanına) → Eylem (çıkart-)

Açıklama:

EÖ₁

+DA Bulunma Belirteci: “Karacaahmet'te” (Özel Ad ← +DA)

Bu belirteç, Karacaahmet'in nerede yattığını bildirmiştir. Bulunulan yeri gösterme işlevi görüyor.

Birinci Derece Belirten/Özne: “an'änenin Orhan Gazi zamanına çıkarttığı, Horasan erenlerinden Bursa'daki Geyikli Baba'nın çağdaşı, belki de gazâ arkadaşı Karacaahmet” (Sıfat Tamlaması)

Eylemi gerçekleştirenin kim olduğunu belirtiyor. Etkin öznedir.

EÖ₂

+DA Bulunma Belirteci: “Sultantepe'de” (Özel Ad ← +DA)

“Sultantepe'de” belirteci, Celvetî Bâkî Efendi'nin nerede yattığını bildiriyor.

Birinci Derece Belirten/Özne: “Celvetî Bâkî Efendi” (Özel Ad (Ünvan Öbeği))

“Sultantepe'de” yatanın kim olduğunu belirtiyor. Etkin öznedir.

169/20

“Nuran tarikatları çok merak ediyor, fakat ikisi de mistik yaratılışta olmadıklarından üzerinde durmuyorlardı.”

EÖ₁

Birinci Derece Belirten/Özne (Nuran) +I Nesne Belirteni (tarikatları) + Yalın Miktar Belirteci (çok) → Birleşik Eylem (merak ediyor)

EÖ₂

Zıtlık Bildiren Tümce Bağlayıcısı (fakat) + Birinci Derece Belirten/Özne (ikisi) ← Pekiştirme Bağlacı (de) +DAn Neden Belirteci (mistik yaratılışta olmadıklarından) +DA Konu Belirteci(üzerinde) → Eylem (durmuyorlardı)

Açıklama:

EÖ₁

Birinci Derece Belirten/Özne: “Nuran” (Özel Ad)

“Nuran”, “merak et-” eylemini gerçekleştireni belirtiyor. Etkin öznedir.

+I Nesne Belirteni: “tarikatları” (Ad ← +I)

Öznenin eyleminin doğrudan etkilediği değil, öznenin eylemle amaçladığı ögedir. “Nuran’ın tarikatları merak etmesi”, bu tarikatları etkilemez.

EÖ₂

Birinci Derece Belirten/Özne: “[onların(Mümtaz’la Nuran’ın)] ikisi” (Ad Tamlaması)

Etkin öznedir. Anlam açısından “Mümtaz’la Nuran”, kendi istenciyle bir durumda bulunuyor.

+DAn Neden Belirteci: “mistik yaratılışta olmadıklarından” (Ad İşlevli Yan Tümce ← +İyelik ← +DAn)

Bu belirteç, neden bildiriyor. Mümtaz’la Nuran’ın tarikatlar üzerinde durmamalarının nedeni, mistik yaratılışlı olmamalarıdır.

+DA Konu Belirteci: “[onların(tarikatların)] üzerinde”

Bu belirteç, Mümtaz'la Nuran'ın üzerinde durmadıkları konuyu gösteriyor.

169/21

“Bir gün istediği zaman takındığı o çocuk tavrıyla:- Ben o zamanlar gelseydim... muhakkak Celvetî olurum, dedi.”

İkinci Derece Belirten/GÖ (o(Nuran)) + Sıfat Tamlaması Zaman Belirteci (bir gün) +IA Tarz Belirteci (istediği zaman takındığı o çocuk tavrıyla) +Ø Nesne Belirteni (Ben o zamanlar gelseydim... muhakkak Celvetî olurum) → Eylem (dedi)

“istediği zaman takın-”

İkinci Derece Belirten/GÖ (o(Nuran)) + Sıfat Tamlaması Zaman Belirteci (istediği zaman) → Eylem (takın-)

“Ben o zamanlar gelseydim... muhakkak Celvetî olurum.”

İkinci Derece Belirten/GÖ (ben(Nuran)) -sA Şart Belirteci (ben o zamanlar gelseydim) + Yalın Tarz Belirteci (muhakkak) → Birleşik Eylem (Celvetî olurum)

“Ben o zamanlar gelseydim...”

Birinci Derece Belirten/Özne (ben) + Sıfat Tamlaması Zaman Belirteci (o zamanlar) → Eylem (gelseydim)

Açıklama:

Sıfat Tamlaması Zaman Belirteci: “bir gün”

“bir gün” zaman belirteci, eylemin zamanını belirsiz olarak gösterir. Akçataş'a göre, bu belirteçle eylemin gerçekleştiği gün belirsiz bir gün olarak verilir: “Bir gün emekli bir generalin Tunceli yöresi hakkında anlattıklarını dinlemiştim.” tümcesinde “dinlemiştim” yüklemi geçmişte bitmiş bir eylemi göstermektedir. Bu zaman, anlam olarak bir belirsizlik gösterir. “bir gün” zaman belirteci, bu belirsizliği kuvvetlendirmektedir (Akçataş, 2005: 66-67).

+IA Tarz Belirteci: “istediği zaman takındığı o çocuk tavrıyla”

Bu belirteç, eylemi nasıllık göstererek niteliyor. +IA eki, burada nasıl sorusuna cevap veren işleviyle kullanılmıştır.

+Ø Nesne Belirteni: “Ben o zamanlar gelseydim... muhakkak Celvetî

olurdum.” (EÖ)

Nuran’ın ne dediğini bildiriyor. Öznenin eylemle amaçladığı öğedir.

“istediği zaman takın-”

Sıfat Tamlaması Zaman Belirteci: “istediği zaman”

“istediği zaman” belirteciyle “takın-” eyleminin zamanı, “iste-” eylemine göre itibarî olarak belirlenmiştir.

“Ben o zamanlar gelseydim... muhakkak Celvetî olurdum.”

-sA Şart Belirteci: “ben o zamanlar gelseydim”

Bu belirteç, şart bildiriyor. “Celvetî ol-” eyleminin gerçekleşmesi, “Nuran’ın o zamanlarda dünyaya gelmiş olması” şartına bağlıdır.

“Ben o zamanlar gelseydim...”

Sıfat Tamlaması Zaman Belirteci: “o zamanlar”

“o zamanlar” zaman belirteci, sıfatın işaret etme işleviyle, metnin başka bir tümcesindeki zaman bilgisini gösteriyor. “o zamanlar”la, Celvetî’nin devri kastedilmiştir.

169/22

“Fakat hakikaten inanıyorlar mıydı bütün bunlara?”

Zıtlık Bildiren Tümce Bağlayıcısı (fakat) + İkinci Derece Belirten/GÖ (onlar) + Yalın Tarz Belirteci (hakikaten) → Eylem (inanıyorlar mıydı) ← +A Etki Belirteci (bütün bunlara)

Açıklama:

+A Etki Belirteci: “bütün bunlara” (Sıfat Tamlaması ← +A)

“inan-” eylemi, inanılan bir şeylerin, birilerinin olmasını zorunlu kılıyor. Burada inanılan şey, “bütün bunlara” belirteciyle gösterilmiştir.

169/23

“Şark bu, güzelliği de burada.

EÖ₁

Birinci Derece Belirten/Özne (şark) → İşaret Zamiri+Ek Eylem (bu)

EÖ₂

Birinci Derece Belirten/Özne (güzeliği) ← Pekiştirme Bağlacı (de) → İşaret Zamiri+DA+Ek Eylem (burada)

169/24

“Tembel, değişmekten hoşlanmaz, geleneklerinde âdeta mumyalanmış bir dünya, fakat bir şeyi, çok büyük bir şeyi keşfetmiş.”

EÖ₁

İkinci Derece Belirten/GÖ (o(şark)) → Sıfat Tamlaması+Ek Eylem (tembel, değişmekten hoşlanmaz, geleneklerinde âdeta mumyalanmış bir dünya)

EÖ₂

Zıtlık Bildiren Tümce Bağlayıcısı (fakat) + İkinci Derece Belirten/GÖ (o(şark)) +I Nesne Belirteni -Açıklayıcısı (bir şeyi, çok büyük bir şeyi) → Eylem (keşfetmiş)

“değişmekten hoşlan-”

İkinci Derece Belirten/GÖ (o(dünya)) +DAn Etki Belirteci (değişmekten) → Eylem (hoşlan-)

“geleneklerinde âdeta mumyalan-”

İkinci Derece Belirten/GÖ (o(dünya)) +DA Konum Belirteci (geleneklerinde) ← Benzerlik İlişkisi Kuran Tümce Bağlayıcısı (âdeta) → Eylem (mumyalan-)

Açıklama:

EÖ₂

+I Nesne Belirteni -Açıklayıcısı: “bir şeyi, çok büyük bir şeyi” (Sıfat Tamlaması ← +I - Sıfat Tamlaması ← +I)

Şarkın neyi keşfettiğini belirtiyor. Öznenin eylemle amaçladığı öğedir.

“değişmekten hoşlan-”

+DAn Etki Belirteci: “değişmekten” (Ad ← +DAn)

“değişmekten” belirteci, neden hoşlanılmadığını bildiriyor.

“geleneklerinde âdeta mumyalan-”

+DA Konum Belirteci: “[onun(dünyanın)] geleneklerinde (Ad Tamlaması
← +DA)

1.12. ROMANIN 220. SAYFASINDAKİ EYLEM ÖBEKLERİ

220/1

“Evlilik hayatının mahrumiyetlerini sayıyor, İstanbul’dan uzaktaki hayatının manasızlığını anlatıyor, Nuran’dan başka hiç kimse ile mesut olamayacağını üst üste söylüyordu.”

EÖ₁

İkinci Derece Belirten/GÖ (o(Suat)) +I Nesne Belirteni (evlilik hayatının mahrumiyetlerini) → Eylem (sayıyor)

EÖ₂

İkinci Derece Belirten/GÖ (o(Suat)) +I Nesne Belirteni (İstanbul’dan uzaktaki hayatının manasızlığını) → Eylem (anlatıyor)

EÖ₃

İkinci Derece Belirten/GÖ (o(Suat)) +I Nesne Belirteni (Nuran’dan başka hiç kimse ile mesut olamayacağını) +İkileme Tarz Belirteci (üst üste) → Eylem (söylüyordu)

“Nuran’dan başka hiç kimse ile mesut olama-”

İkinci Derece Belirten/GÖ (o(Suat)) + İlgeç Birliktelik Belirteci (“Nuran’dan başka hiç kimse ile) → Birleşik Eylem (mesut olama-)

Açıklama:

EÖ₁

+I Nesne Belirteni: “evlilik hayatının mahrumiyetlerini” (Ad Tamlaması ← +I)

Öznenin eyleminin doğrudan etkilediği değil, öznenin eylemle amaçladığı ögedir. “Suat’ın evlilik hayatının mahrumiyetlerini sayması”, bu mahrumiyetleri etkilemez.

EÖ₂

+I Nesne Belirteni: “İstanbul’dan uzaktaki hayatının manasızlığını” (Ad Tamlaması ← +I)

“İstanbul’dan uzaktaki hayatının manasızlığı”, öznenin eyleminden doğrudan etkilenmiyor. Öznenin eylemle amaçladığı ögedir. “Suat’ın İstanbul’dan uzaktaki hayatının manasızlığını anlatması” bu manasızlığı etkilemez.

EÖ₃

+I Nesne Belirteni: “Nuran’dan başka hiç kimse ile mesut olamayacağını” (Ad İşlevli Yan Tümce ← +İyelik ← +I)

Suat’ın neyi söylediğini belirtiyor. Öznenin eylemle amaçladığı ögedir.

“Nuran’dan başka hiç kimse ile mesut olama-”

İlgeç Birliktelik Belirteci: “Nuran’dan başka hiç kimse ile” (İlgeç Öbeği)

“Nuran’dan başka hiç kimse ile” belirteci, Suat ‘ın kim ile mesut olamayacağını gösteriyor.

220/2

“Ne karısı, ne çocukları gözünde idi.”

Bağlamalı Birinci Derece Belirten/Özne (ne karısı ne çocukları) → Ad Tamlaması+DA+Ek Eylem ([onun(Suat’ın] gözünde idi)

Açıklama:

Bağlamalı Birinci Derece Belirten/Özne: Sıralama Bağlacı (ne) Birinci

Derece Belirten/Özne₁ (ne) Birinci Derece Belirten/Özne₂

Birinci Derece Belirten/Özne₁: “[onun(Suat’ın)] karısı” (Ad Tamlaması)

Birinci Derece Belirten/Özne₂: “[onun(Suat’ın)] çocukları” (Ad Tamlaması)

Suat’ın karısı, çocukları, Suat’ın gözünde olmayanları belirtiyor. “ne ... ne” bağlacı, sıraladığı öğelerden hiçbiri anlamını veren bir “ret” bir bir “olumsuzluk” bildirme işlevi yüklenir (Korkmaz, 2003: 1111).

220/3

“Sana muhtacım...”

İkinci Derece Belirten/GÖ (ben(Suat)) +A Etki Belirteci (sana) → Ad+Ek Eylem (muhtacım)

Açıklama:

+A Etki Belirteci: “sana” (Şahıs Zamir ← +A)

Bu belirteç, Suat’ın kime muhtaç olduğunu gösteriyor. Muhtaç olunan, Nuran’ dır. “sen” zamiri, Nuran’ ı temsil ediyor. Sinanoğlu’na göre, “uyma, benzeme, yarama, zarar, ihtiyaç, mecburiyet” gibi bir takım kavramları anlatan eylem ve eylem grupları +A ekli dolaylı nesne alabilirler. Sinanoğlu, “Çok çalışmaya mecbursunuz.” tümcesindeki +A ekli öğeyi, dolaylı nesne olarak kabul ediyor (Sinanoğlu, 1960: 339).

220/4

“Sensiz harap olacağım...”

İkinci Derece Belirten/GÖ (ben(Suat)) +sIz Tarz Belirteci (sensiz) → Birleşik Eylem (harap olacağım)

Açıklama:

+sIz Tarz Belirteci: “sensiz” (Şahıs Zamiri ← +sIz)

Bu belirteç, eylemi nasıllık göstererek niteliyor. Suat’ın harap olmasının, Nuran’ın olmaması durumunda gerçekleşeceğini bildirmektedir.

220/5

“Hayatımda birçok şeyleri denedim.”

İkinci Derece Belirten/GÖ (ben(Suat)) +DA Bulunma Belirteci (hayatımda)
+I Nesne Belirteni (birçok şeyleri) → Eylem (denedim)

Açıklama:

+DA Bulunma Belirteci: “[Benim] hayatımda” (Ad Tamlaması ← +DA)

+I Nesne Belirteni: “birçok şeyleri” (Sıfat Tamlaması ← +I)

“birçok şeyler”, öznenin eylemle neyi amaçladığını belirtiyor.

220/6

“Fakat yanımda sen olmadığın için ... Bugün işte bir sıfırım.”

Zıtlık Bildiren Tümce Bağlayıcısı (fakat) + İkinci Derece Belirten/GÖ
(ben(Suat)) + İlgeç Neden Belirteci (yanımda sen olmadığın için) + Birleşik Kelime
Zaman Belirteci (bugün) + Gösterme ünlemi (işte) → Sıfat Tamlaması+Ek Eylem
(sıfırım)

Açıklama:

İlgeç Neden Belirteci: “yanımda sen olmadığın için” (İlgeç Öbeği)

Bu belirteç, neden bildiriyor. Suat’ın bugün bir sıfır olmasının nedeni,
yanında Nuran’ın olmamış olmasıdır.

Birleşik Kelime Zaman Belirteci: “bugün”

Burada, Suat, bir durumda bulunuyor. “bugün” zaman belirteci, Suat’ın
“bir sıfır” durumunda bulunduğu zamanı gösteriyor. Bu zaman belirteci, zamanı,
bulunulan zaman olarak belirliyor.

220/7

“Mümtaz bu mektuptan öbüründen fazla korkmuştu; çünkü Suat’ı yakından
tanıyordu.”

EÖ₁

Birinci Derece Belirten/Özne (Mümtaz) +DAn Etki Belirteci (bu

mektuptan) + Belirteç Öbeği Miktar Belirteci (öbüründen fazla) → Eylem (korkmuştu)

EÖ₂

Açıklama Bildiren Tümce Bağlayıcısı (çünkü) + İkinci Derece Belirten/GÖ (o(Mümtaz)) +I Nesne Belirteni (Suat'ı) +DAn Tarz Belirteci (yakından) → Eylem (tanıyordu)

Açıklama:

EÖ₁

+DAn Etki Belirteci: “bu mektuptan” (Sıfat Tamlaması ← +DAn)

Bu belirteç, korkulan şeyin ne olduğunu gösteriyor. Akerson ve Ozil'e göre, tümcede, “kimden” ve “neden” sorularına yanıt veren +DAn ekli öge, uyarma işlevi görür: “Ahmet *yalnız kalmaktan* korkar.” tümcesinde “yalnız kalmak” öznenin korkmasına yol açan, yani öznenin bir eyleme geçmesinde uyarıcı işlev üstlenen birimdir (Akerson ve Ozil, 1998: 77).

Belirteç Öbeği Miktar Belirteci: “öbüründen fazla”

Korkmaz'a göre, “fazla” belirteci, aşırılık derecesi gösterir: “Hem o herkesten fazla eğlenecekti.” (A. H. Tanpınar, AER, 30'dan aktaran Korkmaz, 2003: 521). Burada, “öbüründen fazla” belirtecinde, “öbürü” zamiri, “Fahir'in mektubu” yerine kullanılmıştır. Bu belirteç, karşılaştırmaya dayalı olarak miktar gösteriyor. Suat'ın mektubunun verdiği korku, Fahir'in mektubunun verdiği korkudan fazladır.

EÖ₂

+I Nesne Belirteni: “Suat'ı” (Özel Ad ← +I)

Öznenin eyleminin doğrudan etkilediği değil, öznenin eylemle amaçladığı ögedir. “Mümtaz'ın Suat'ı tanıması”, “Suat'ı etkilemez.

+DAn Tarz Belirteci: “yakından” (Ad ← +DAn)

“yakından” belirteci, Mümtaz'ın Suat'ı nasıl tanıdığını bildiriyor.

220/8

“O tâ çocukluğundan beri karşısına çıkmıştı.”

Birinci Derece Belirten/Özne (o) + İlgeç Zaman Belirteci (çocukluğundan beri) +A Yönelme Belirteci (karşısına) → Eylem (çıkıyordu)

Açıklama:

Birinci Derece Belirten/Özne: “o” (Şahıs Zamiri)

“o” zamiri, burada, “Suat” adı yerine kullanılmış. Etkin öznedir. Anlam açısından Suat, kendi istenciyle bir durumu koruyor.

İlgeç Zaman Belirteci: “çocukluğundan beri” (İlgeç Öbeği)

“çocukluğundan beri” zaman belirteci, eylemin ne zamandan beri sürdüğünü bildiriyor. “çocukluk” adı, başlangıç noktasını gösterir. Bu başlangıç noktasından itibaren “çık-” eylemi gerçekleşmiştir.

+A Yönelme Belirteci: “[onun(Mümtaz’ın)] karşısına”

“karşısına” belirteci, “çık-” eyleminin yönünü bildiriyor.

220/9

“Mümtaz’a bir türlü tahammül edemeyişini bütün ev halkı bilirlerdi.”

+I Nesne Belirteni (Mümtaz’a bir türlü tahammül edemeyişini) + Birinci Derece Belirten/Özne (bütün ev halkı) → Eylem (bilirlerdi)

“Mümtaz’a bir türlü tahammül edeme-”

İkinci Derece Belirten/GÖ (o(Suat)) +A Etki Belirteci (Mümtaz’a) + Sıfat Tamlaması Tarz Belirteci (bir türlü) → Birleşik Eylem (tahammül edeme-)

Açıklama:

+I Nesne Belirteni: “Mümtaz’a bir türlü tahammül edemeyişini” (Ad İşlevli Yan Tümce ← +İyelik ← +I)

“[Suat’ın] Mümtaz’a bir türlü tahammül edemeyişi”, öznenin eyleminden doğrudan etkilenmiyor. Öznenin eylemle amaçladığı öğedir. “Bütün ev halkının Suat’ın Mümtaz’a bir türlü tahammül edemeyişini bilmesi”, bu tahammül edemeyişi etkilemez.

Birinci Derece Belirten/Özne: “bütün ev halkı” (Sıfat Tamlaması)

“bütün ev halkı”, etkin öznedir. “bil-” eylemini gerçekleştireni belirtiyor.

220/10

“Bununla beraber ona karşı bir nevi sevgisi de vardı.”

Zıtlık Bildiren Tümce Bağlayıcısı (bununla beraber) + İlgeç Yönelme Belirteci (ona karşı) + Birinci Derece Belirten/Özne (bir nevi sevgisi) Pekiştirme Bağlacı (de) → Ad+Ek Eylem (vardı)

Açıklama:

İlgeç Yönelme Belirteci: “ona karşı” (İlgeç Öbeği)

{Ad}+{A} {karşı} yapısı, sınırlandırma bildiren yönelme belirteçleri yapar: “Nüzhet’e karşı istihza duyabiliyordum.” (Safa, 2004: 29’dan aktaran Boz, 2007: 101).

Birinci Derece Belirten/Özne: “[onun(Suat’ın)] bir nevi sevgisi” (Ad Tamlaması)

220/11

“Bazen Mümtaz, ‘Beni İhsan’dan kıskanıyor...’ diye düşünürdü.”

Yalın Zaman Belirteci (bazen) + Birinci Derece Belirten/Özne (Mümtaz) + İlgeç Aktarma Belirteci (“Beni İhsan’dan kıskanıyor...” diye) → Eylem (düşünürdü)

“Beni İhsan’dan kıskanıyor.”

İkinci Derece Belirten/GÖ (o(Suat)) +I Nesne Belirteni (beni) +DAn Etki Belirteci (İhsan’dan) → Eylem (kıskanıyor)

Açıklama:

İlgeç Aktarma Belirteci: “ ‘Beni İhsan’dan kıskanıyor...’ diye” (İlgeç Öbeği)

“ ‘Beni İhsan’dan kıskanıyor...’ diye” belirteci, Mümtaz’ın nasıl düşündüğünü gösteriyor.

“Beni İhsan’dan kıskanıyor.”

+I Nesne Belirteni: “beni” (Şahıs Zamiri ← +I)

“ben” zamiri, burada, “Mümtaz” adının yerini tutuyor. “Suat’ın Mümtaz’ı kıskanması”, “Mümtaz”ı etkilemiyor. Öznenin eyleminin doğrudan etkilediği değil, öznenin eylemle amaçladığı öge konumundadır.

+DAn Etki Belirteci: “İhsan’dan” (Özel Ad)

Bu belirteç, Suat’ın Mümtaz’ı kimden kıskandığını gösteriyor.

220/12

“Suat’ın bazı kuvvetleri olduğu muhakkaktı.”

Birinci Derece Belirten/Özne (Suat’ın bazı kuvvetleri olduğu) → Ad+Ek Eylem (muhakkaktı)

220/13

“Çok okur, cesur düşünürdü.”

EÖ₁

İkinci Derece Belirten/GÖ (o(Suat)) + Yalın Miktar Belirteci (çok) → Eylem (okur)

EÖ₂

İkinci Derece Belirten/GÖ (o(Suat)) + Yalın Tarz Belirteci (cesur) → Eylem (düşünürdü)

220/14

“Evlilik hayatında pek mesut olmadığını da biliyordu.”

İkinci Derece Belirten/GÖ (o(Mümtaz)) +I Nesne Belirteni (evlilik hayatında pek mesut olmadığını) ← Pekiştirme Bağlacı (da) → Eylem (biliyordu)

“evlilik hayatında pek mesut olma-”

İkinci Derece Belirten/GÖ (o(Suat)) +DA Bulunma Belirteci (evlilik hayatında) → Birleşik Eylem (pek mesut olma)

Açıklama:

+I Nesne Belirteni: “evlilik hayatında pek mesut olmadığını” (Ad İşlevli Yan Tümce ← +İyelik ← +I)

Öznenin eyleminin doğrudan etkilediği değil, öznenin eylemle amaçladığı öğedir. “Mümtaz’ın Suat’ın evlilik hayatında pek mesut olmadığını bilmesi”, Suat’ın evlilik hayatında mesut olup olmamasını etkilemez.

“evlilik hayatında pek mesut olma-”

+DA Bulunma Belirteci: “evlilik hayatında” (Ad Tamlaması ← +DA)

Bu belirteç, bulunulan durumu gösteriyor. Suat, evli durumdayken pek mesut değildir.

220/15

“Kendisiyle muttasıl alay etmesine, onu şaşırtmaktan hoşlanmasına, bazen garip mizacıyla açıkça düşmanlık etmesine, onu içinden yıkmağa çalışmasına rağmen Mümtaz da Suat’ı severdi.”

İlgeç Aykırılık Belirteci (kendisiyle muttasıl alay etmesine, onu şaşırtmaktan hoşlanmasına, bazen garip mizacıyla açıkça düşmanlık etmesine, onu içinden yıkmağa çalışmasına rağmen) + Birinci Derece Belirten/Özne (Mümtaz) ←Pekiştirme Bağlacı (da) +I Nesne Belirteni (Suat’ı) → Eylem (severdi)

“kendisiyle muttasıl alay et-”

İkinci Derece Belirten/GÖ (o(Suat)) +IA Vasıta Belirteci (kendisiyle) + Yalın Tarz Belirteci (muttasıl) → Birleşik Eylem (alay et-)

“onu şaşırtmaktan hoşlan-”

İkinci Derece Belirten/GÖ (o(Suat)) +DAn Etki Belirteci (onu şaşırtmaktan) → Eylem (hoşlan-)

“onu şaşırt-”

İkinci Derece Belirten/GÖ (o(Suat)) +I Nesne Belirteni (onu) → Eylem (şaşırt-)

“bazen garip mizacıyla açıkça düşmanlık et-”

İkinci Derece Belirten/GÖ (o(Suat)) + Yalın Zaman Belirteci (bazen) +IA Vasıta Belirteci (garip mizacıyla) +CA Tarz Belirteci (açıkça) → Birleşik Eylem (düşmanlık et-)

“onu içinden yıkmağa çalış-”

İkinci Derece Belirten/GÖ (o(Suat)) +A Neden ve Amaç Belirteci (onu içinden yıkmağa) → Eylem (çalış-)

“onu içinden yık-”

İkinci Derece Belirten/GÖ (o(Suat)) +I Nesne Belirten (onu) +DAn Tarz Belirteci (içinden) → Eylem (yık-)

Açıklama:

İlgeç Aykırılık Belirteci: “Kendisiyle muttasıl alay etmesine, onu şaşırtmaktan hoşlanmasına, bazen garip mizacıyla açıkça düşmanlık etmesine, onu içinden yıkmağa çalışmasına rağmen” (İlgeç Öbeği)

Birinci Derece Belirten/Özne: “Mümtaz” (Özel Ad)

Etkin öznedir. Anlam açısından “Mümtaz”, kendi istenciyle bir eylemi gerçekleştiriyor.

+I Nesne Belirteni: “Suat’ı” (Özel Ad ← +I)

“Suat”, öznenin eyleminden doğrudan etkilenmiyor. Öznenin eylemle amaçladığı ögedir. “Mümtaz’ın Suat’ı sevmesi”, “Suat’ı etkilemez.

“kendisiyle muttasıl alay et-”

+IA Vasıta Belirteci: “[onun(Mümtaz’ın)] kendisiyle” (Ad Tamlaması ← +IA)

“kendisiyle” belirteci, Suat’ın kimle alay ettiğini gösteriyor.

“onu şaşırtmaktan hoşlan-”

+DAn Etki Belirteci: “onu şaşırtmaktan” (Ad İşlevli Yan Tümce ← +DAn)

Bu belirteç, Suat’ın neden hoşlandığını gösteriyor. Suat’ın hoşlandığı şey onu (Mümtaz’ı) şaşırtmaktır.

“onu şaşırt-”

+I Nesne Belirteni: “onu” (Şahıs Zamiri ← +I)

Burada, “o” zamiri, “Mümtaz” adı yerine kullanılmış. “Mümtaz”, öznenin

eyleminden doğrudan etkileneni belirtiyor.

“bazen garip mizacıyla açıkça düşmanlık et-”

+IA Vasıta Belirteci: “[onun(Suat’ın)] garip mizacıyla” (Ad Tamlaması ← +IA)

Bu belirteç, Suat’ın neyle düşmanlık ettiğini bildiriyor.

+CA Tarz Belirteci: “açıkça” (Ad ← +CA)

“açıkça” belirteci, eylemin nasıl yapıldığını bildiriyor.

“onu içinden yıkmaya çalış-”

+A Neden ve Amaç Belirteci: “onu içinden yıkmaya” (Ad İşlevli Yan Tümce ← +A)

Bu belirteç, eylemin ne için, ne amaçla yapıldığını bildiriyor. Boz’a göre, {Eylem}+{mA+y+A} yapısı, neden ve amaç bildiren belirteçler oluşturur: “Paşa, düşüncemin yolunu değiştirmeye çalışıyor.” (Safa, 2004: 32’den aktaran Boz, 2007: 86).

“onu içinden yık-”

+I Nesne Belirteni: “onu” (Şahıs Zamiri ← +I)

“o (Mümtaz)”, burada, öznenin eyleminden doğrudan etkileneni belirtiyor.

+DAn Tarz Belirteci: “[onun(Mümtaz’ın)] içinden” (Ad Tamlaması ← +DAn)

“içinden” belirteci, eylemi nasıllık göstererek niteliyor. Burada, +DAn eki, “nasıl” sorusuna yanıt veren işleviyle kullanılmıştır.

220/16

“Sever ve ondan korkardı.”

EÖ₁

İkinci Derece Belirten/GÖ (o(Mümtaz)) → Eylem (sever)

EÖ₂

İkinci Derece Belirten/GÖ (o(Mümtaz)) +DAn Etki Belirteci (ondan) →

Eylem (korkardı)

220/17

“Fakat bu cinsten bir hareketi beklemezdi.”

Zıtlık Bildiren Tümce Bağlayıcısı (fakat) + İkinci Derece Belirten/GÖ (o(Mümtaz)) +I Nesne Belirteni (bu cinsten bir hareketi) → Eylem (beklemezdi)

Açıklama:

+I Nesne Belirteni: “bu cinsten bir hareketi” (Sıfat Tamlaması ← +I)

“bu cinsten bir hareket”, Mümtaz’ın neyi beklemediğini belirtiyor. Öznenin eylemini doğrudan etkilediği değil, öznenin eylemle amaçladığı öğedir.

220/18

“Nitekim Suat, Nuran Fahir’le sevişince hemen o da evlenmiş, genç kadından çok uzaklara gitmişti.”

EÖ₁

Açıklama Bildiren Tümce Bağlayıcısı (nitekim) + Birinci Derece Belirten/Özne (Suat) -IncA Zaman Belirteci (Nuran Fahir’le sevişince) + Yalın Zaman Belirteci (hemen) + Birinci Derece Belirten/Özne (o) ← Pekiştirme Bağlacı (da) → Eylem (evlenmiş)

EÖ₂

Birinci Derece Belirten/Özne (Suat) +A Yönelme Belirteci (genç kadından çok uzaklara) → Eylem (gitmişti)

Açıklama:

EÖ₁

Birinci Derece Belirten/Özne: “Suat” (Özel Ad)

Birinci Derece Belirten/Özne: “o” (Şahıs Zamiri)

Burada, “o” zamiri, “Suat” adı yerine kullanılmıştır. Suat, etkin öznedir. Anlam açısından “Suat”, eylemi kendi istenciyle gerçekleştiriyor. “git-” eylemini gerçekleştireni de belirttiği için ortak özne olma özelliği taşır.

-IncA Zaman Belirteci: “Nuran Fahir’le sevişince” (Belirteç işlevli Yan Tümce)

Yalın Zaman Belirteci: “hemen”

Burada, “evlen-” eyleminin zamanı, “Nuran Fahir’le sevişince” zaman belirteciyle “seviş-” eylemine göre itibarî olarak belirlenmiştir. “hemen” zaman belirteci, iki eylem arasındaki süreyi kısaltmıştır.

EÖ₂

+A Yönelme Belirteci: “genç kadından çok uzaklara” (Ayrılma Öbeği ← +A)

Bu belirteç, “git-” eyleminin yönünü bildiriyor. Özne bir noktadan başka bir noktaya yönelmiştir.

220/19

“Mümtaz bu aşkın yenileşmesinin hastalığın verdiği bir i’tisaf arzusu olduğunu anlıyordu.”

Birinci Derece Belirten/Özne (Mümtaz) +I Nene Belirteni (bu aşkın yenileşmesinin hastalığın verdiği bir i’tisaf arzusu olduğunu) → Eylem (anlıyordu)

“bu aşkın yenileşmesi/nin/ hastalığın verdiği bir i’tisaf arzusu ol-”

Birinci Derece Belirten/Özne (bu aşkın yenileşmesi) → Birleşik Eylem (hastalığın verdiği bir i’tisaf arzusu ol-)

“bu aşk/ın/ yenileş-”

Birinci Derece Belirten/Özne (bu aşk) → Eylem (yenileş-)

“hastalığ/ın/ ver-”

Birinci Derece Belirten/Özne (hastalık) → Eylem (ver-)

Açıklama:

Birinci Derece Belirten/Özne: “Mümtaz” (Özel Ad)

“Mümtaz”, etkin öznedir. “anla-” eylemini gerçekleştireni belirtiyor.

+I Nene Belirteni: “bu aşkın yenileşmesinin hastalığın verdiği bir i’tisaf

arzusu olduğunu” (Ad İşlevli Yan Tümce ← +İyelik ← +I)

Mümtaz’ın neyi anladığını belirtiyor. Öznenin eyleminin doğrudan etkilediği değil, öznenin eylemle amaçladığı öğedir.

220/20

“Mektup ancak o cins hastalarda görülen sabırsızlık, bedbinlik ve şikâyetle dolu idi.”

Birinci Derece Belirten/Özne (mektup) +IA Vasıta Belirteci (ancak o cins hastalarda görülen sabırsızlık, bedbinlik ve şikâyetle) → Ad+Ek Eylem (dolu idi)

“ancak o cins hastalarda görül-”

İkinci Derece Belirten/GÖ (onlar(sabırsızlık, bedbinlik ve şikâyet)) + Yalın Tarz Belirteci (ancak) +DA Bulunma Belirteci (o cins hastalarda) → Eylem (görül-)

Açıklama:

Birinci Derece Belirten/Özne: “mektup” (Ad)

+IA Vasıta Belirteci: “ancak o cins hastalarda görülen sabırsızlık, bedbinlik ve şikâyetle” (Sıfat Tamlaması ← +IA)

Bu belirteç, mektubun neyle dolu olduğunu gösteriyor.

“ancak o cins hastalarda görül-”

Yalın Tarz Belirteci: “ancak”

“ancak” belirteci, sabırsızlık, bedbinlik ve şikâyetin yalnızca, sadece o cins hastalarda görüldüğünü bildirmiştir.

+DA Bulunma Belirteci: “o cins hastalarda” (Sıfat Tamlaması ← +DA)

Bu belirteç, sabırsızlık, bedbinlik ve şikâyetin kimde görüldüğünü bildiriyor. Bulunulan kişiyi gösterme işlevine sahiptir.

220/21

“Onun için bu mektuptan daha fazla korkmuştu.”

İkinci Derece Belirten/GÖ (o(Mümtaz)) + İlgeç Neden Belirteci (onun için) + DAn Etki Belirteci (bu mektuptan) + Belirteç Öbeği Miktar Belirteci (daha

fazla) → Eylem (korkmuştu)

Açıklama:

İlgeç Neden Belirteci: “onun için” (İlgeç Öbeği)

Bu belirteç, neden gösteriyor. Mümtaz’ın bu mektuptan daha fazla korkmasının nedeni, bu mektubun ancak o cins hastalarda görülen sabırsızlık, bedbinlik ve şikâyetle dolu olmasıdır. Bu neden, metinde, bir önceki tümcede verildiği için burada, “onun için” öbeğiyle ifade edilmiştir.

+DAn Etki Belirteci: “bu mektuptan” (Sıfat Tamlaması ← +DAn)

“bu mektup”, korkulan şeyin ne olduğunu gösteriyor.

220/22

“Fakat korktuğu başka bir şey daha vardı.”

Zıtlık Bildiren Tümce Bağlayıcısı (fakat) + Birinci Derece Belirten/Özne (korktuğu başka bir şey) + Yalın Ekleme Belirteci (daha) → Ad+Eylem (vardı)

Açıklama:

Birinci Derece Belirten/Özne: “korktuğu başka bir şey” (Sıfat Tamlaması)

Yalın Ekleme Belirteci: “daha”

Burada, “daha” belirteci, “olana ekleyerek, bunun dışında” anlamı katmıştır. Mümtaz’ın, Suat’ın mektubu dışında korktuğu başka bir şeyin olduğunu bildiriyor.

220/23

“O da Nuran’ın etrafına karşı bu kadar müdafaasız oluşuydu.”

Birinci Derece Belirten/Özne (o) ← Pekiştirme Bağlacı (da) → Ad İşlevli Yan Tümce+İyelik+Ek Eylem (Nuran’ın etrafına karşı bu kadar müdafaasız oluşuydu.)

“Nuran/ın/ etrafına karşı bu kadar müdafaasız ol-”

Birinci Derece Belirten/Özne (Nuran) + İlgeç Yönelme Belirteci (etrafına karşı) + İlgeç Miktar Belirteci (bu kadar) → Birleşik Eylem (müdafaasız ol-)

Açıklama:

Birinci Derece Belirten/Özne: “o” (İşaret Zamiri)

Burada, “o” zamiri, “Mümtaz’ın korktuğu başka bir şey” öbeğinin yerine kullanılmış. Mümtaz’ın korktuğu başka bir şey, Nuran’ın etrafına karşı bu kadar müdafaasız oluşudur.

“Nuran/ın/ etrafına karşı bu kadar müdafaasız ol-”

Birinci Derece Belirten/Özne: “Nuran” (Özel Ad)

“Nuran”, müdafaasız olanın kim olduğunu bildiriyor.

İlgeç Yönelme Belirteci: “etrafına karşı” (İlgeç öbeği)

{Ad}+{A} {karşı} yapısı, sınırlama bildiren yönelme belirteçleri yapar: “Hakikat, *yalana karşı* mücadeleye beni memur ediyor (Safa, 2004: 29’dan aktaran Boz, 2007: 101).

İlgeç Miktar Belirteci: “bu kadar” (İlgeç Öbeği)

“bu kadar” zaman belirteci, “müdafaasız ol-” eylemini miktar bildirerek niteliyor.

220/24

“Bu iki mektubun genç kadını böyle harap etmesinin başka manası olamazdı.”

Birinci Derece Belirten/Özne (bu iki mektubun genç kadını böyle harap etmesinin başka manası) → Eylem (olamazdı)

“bu iki mektub/un/ genç kadını böyle harap et-”

Birinci Derece Belirten/Özne (bu iki mektup) +I Nesne Belirteni (genç kadını) + Yalın Tarz Belirteci (böyle) → Birleşik Eylem (harap et-)

Açıklama:

Birinci Derece Belirten/Özne: “bu iki mektubun genç kadını böyle harap etmesinin başka manası” (Ad Tamlaması)

“bu iki mektub/un/ genç kadını böyle harap et-”

Birinci Derece Belirten/Özne: “bu iki mektup” (Sıfat Tamlaması)

Etkin öznedir. “harap et-” eylemini gerçekleştireni belirtiyor.

+I Nesne Belirteni: “genç kadını” (Sıfat Tamlaması← +I)

“genç kadın”, öznenin eyleminden doğrudan etkileneni belirtiyor.

Yalın Tarz Belirteci: “böyle”

“böyle” belirteci, bu iki mektubun genç kadını nasıl harap ettiğini bildiriyor. Eylemi nasıllık göstererek nitelemiştir.

220/25

“O anda Mümtaz, Nuran’ın düşüncesinin bir ucunun Fahir’de, öbür ucunun Suat’ın hasta yatağının başucunda dolaştığına emindi.”

+DA Zaman Belirteci (o anda) +Birinci Derece Belirten/Özne(Mümtaz) +A Konu Belirteci (Nuran’ın düşüncesinin bir ucunun Fahir’de, öbür ucunun Suat’ın hasta yatağının başucunda dolaştığına) → Ad+Ek Eylem (emindi)

“Nuran’ın düşüncesinin bir ucu/nun/ Fahir’de, öbür ucu/nun/ Suat’ın hasta yatağının başucunda dolaş-”

Birinci Derece Belirten/Özne (Nuran’ın düşüncesinin bir ucu) +DA Bulunma Belirteci (Fahir’de) + Birinci Derece Belirten/Özne ([Nuran’ın düşüncesinin] öbür ucu) +DA Bulunma Belirteci (Suat’ın hasta yatağının başucunda) → Eylem (dolaş-)

Açıklama:

+DA Zaman Belirteci: “o anda” (Sıfat Tamlaması ← +DA)

“o anda” zaman belirteci, “emin olma” durumunun zamanını belirli bir an olarak belirlemiştir. “o an” sıfat tamlaması, metinde daha önce verilmiş olan zaman bilgisini gösteriyor.

+A Konu Belirteci: “Nuran’ın düşüncesinin bir ucunun Fahir’de, öbür ucunun Suat’ın hasta yatağının başucunda dolaştığına” (Ad İşlevli Yan Tümce ← +İyelik ← +A)

Bu belirteç, Mümtaz’ın neye emin olduğunu gösteriyor.

“Nuran’ın düşüncesinin bir ucu/nun/ Fahir’de, öbür ucu/nun/ Suat’ın hasta yatağının başucunda dolaş-”

Birinci Derece Belirten/Özne: “Nuran’ın düşüncesinin bir ucu” (Ad Tamlaması)

“Nuran’ın düşüncesinin bir ucu”, Fahir’de dolaşanı belirtiyor. Etkin öznedir.

+DA Bulunma Belirteci (Fahir’de)

Nuran’ın düşüncesinin bir ucunun nerede dolaştığını bildiriyor. Bulunulan yeri gösterme işlevindedir.

Birinci Derece Belirten/Özne: “[Nuran’ın düşüncesinin] öbür ucu” (Ad Tamlaması)

Suat’ın hasta yatağının başucunda dolaşanı belirtiyor. Etkin öznedir.

+DA Bulunma Belirteci: “Suat’ın hasta yatağının başucunda” (Ad Tamlaması ← +DA)

Nuran’ın düşüncesinin öbür ucunun nerede bulunduğunu bildiriyor.

220/26

“Genç adam bu zalim endişe içinde düşündüklerini keşfetmek korkusu ile sevdiği kadının yüzüne bile bakamadı.”

Birinci Derece Belirten/Özne (genç adam) + İlgeç Neden Belirteci (bu zalim endişe içinde düşündüklerini keşfetmek korkusu ile) +A Etki Belirteci (sevdiği kadının yüzüne) → Eylem (bakamadı)

“bu zalim endişe içinde düşündüklerini keşfet-”

İkinci Derece Belirten/GÖ (o(genç adam)) + DA Tarz Belirteci (bu zalim endişe içinde) + I Nesne Belirteni (düşündüklerini) → Birleşik Eylem (keşfet-)

Açıklama:

Birinci Derece Belirten/Özne: “genç adam” (Sıfat Tamlaması)

“genç adam”, bakamayanın kim olduğunu belirtiyor. Etkin öznedir.

İlgeç Neden Belirteci: “bu zalim endişe içinde düşündüklerini keşfetmek korkusu ile” (İlgeç Öbeği)

Bu belirteç, neden bildiriyor. “Bu zalim endişe içinde düşündüklerini keşfetme korkusu”, genç adamın sevdiği kadının yüzüne bakamamasının nedenidir. Hepçilingirler’e göre, “ile” sözcüğü, “neden-sonuç” ilişkisi kurabilir: “Bana bakması ile yüreğim titredi.” (Hepçilingirler, 2004: 146).

+A Etki Belirteci: “sevdiği kadının yüzüne” (Ad Tamlaması ← +A)

Bu belirteç, genç adamın bakamadığı şeyi gösteriyor.

“bu zalim endişe içinde düşündüklerini keşfet-”

+DA Tarz Belirteci: “bu zalim endişe içinde” (Ad Tamlaması ← +DA)

“bu zalim endişe içinde” belirteci, “keşfet-” eyleminin hangi durumda gerçekleştiğini gösteriyor. Bu belirteç, durum bildirerek nasıllık gösteriyor.

+I Nesne Belirteni: “[onun(genç adamın)] düşündüklerini” (Ad Tamlaması ← +I)

“[genç adamın] düşündükleri”, öznenin eyleminden doğrudan etkilenmiyor. Öznenin eylemle amaçladığı ögedir. “Genç adamın düşündüklerini keşfetmesi”, düşündüklerini etkilemez.

220/27

“Ve belki de bu yüzden, herhangi bir şey yapmak için mektupları yavaş yavaş yırttı.”

Sıralama Bağlacı (ve) + İhtimal/Tahmin Bildiren Tümce Bağlayıcısı (belki de) + Sonuç Bildiren Tümce Bağlayıcısı (bu yüzden) + İkinci Derece Belirten/GÖ (o(genç adam)) + İlgeç Amaç Belirteci (herhangi bir şey yapmak için) +I Nesne Belirteni (mektupları) + İkileme Tarz Belirteci (yavaş yavaş) → Eylem (yırttı)

Açıklama:

İlgeç Amaç Belirteci: “herhangi bir şey yapmak için” (İlgeç Öbeği)

Bu belirteç, amaç bildiriyor. Genç adam, herhangi bir şey yapmak amacıyla mektupları yırtmıştır.

+I Nesne Belirteni: “mektupları” (Ad ← +I)

Öznenin eyleminin doğrudan etkilediği ögedir. Burada, (“Genç adam mektupları yırttı.” tümcesinde), “mektuplar”, öznenin gerçekleştirdiği eylemden doğrudan etkilenmiştir.

220/28

“Nuran olduğu yerde kendisinden medet uman bu mektupların yırtılışını uzak bir şey gibi seyrediyordu.”

Birinci Derece Belirten/Özne (Nuran) +DA Bulunma Belirteci (olduğu yerde) +I Nesne Belirteni (kendisinden medet uman bu mektupların yırtılışını) + İlgeç Benzerlik Belirteci (uzak bir şey gibi) → Birleşik Eylem (seyrediyordu)

“kendisinden medet uman bu mektuplar/ın/ yırtıl-”

Birinci Derece Belirten/Özne (kendisinden medet uman bu mektuplar) → Eylem (yırtıl-)

“kendisinden medet um-”

İkinci Derece Belirten/GÖ (onlar(mektuplar)) +DAn Hedef Belirteci (kendisinden) → Birleşik Eylem (medet um-)

Açıklama:

Birinci Derece Belirten/Özne: “Nuran” (Özel Ad)

Etkin öznedir. Anlam açısından “Nuran”, kendi istenciyle bir eylemi gerçekleştiriyor.

+DA Bulunma Belirteci: “olduğu yerde” (Sıfat Tamlaması ← +DA)

“olduğu yerde” belirteci, bulunulan yeri gösterme işlevi görüyor.

+I Nesne Belirteni: “kendisinden medet uman bu mektupların yırtılışını” (Ad Tamlaması ← +I)

Öznenin eyleminin doğrudan etkilediği değil, öznenin eylemle amaçladığı ögedir. “Nuran’ın kendisinden medet uman bu mektupların yırtılışını seyretmesi”, bu mektupların yırtılışını etkilemez.

İlgeç Benzerlik Belirteci: “uzak bir şey gibi” (İlgeç Öbeği)

“kendisinden medet uman bu mektuplar/ın/ yırtıl-”

Birinci Derece Belirten/Özne: “kendisinden medet uman bu mektuplar”
(Sıfat Tamlaması)

Edilgen öznedir. Etkin çatı (Mümtaz, kendisinden medet uman bu mektupları yırt[tı]), edilgen çatıya (kendisinden medet uman bu mektuplar yırtıl[dı]) dönüştürülmüş. Böyle bir dönüşüm sonucunda etkin çatıdaki nesne, edilgen çatıda özne konumuna geçmiştir.

“kendisinden medet um-”

+DAn Hedef Belirteci: “[onun(Nuran’ın)] kendisinden” (Ad Tamlaması ← +DAn)

“kendisinden” belirteci, medet umulan kişiyi gösteriyor.

220/29

“Benim bildiğim Suat yaz başında hastaydı, şimdi iyi olmuş olması lâzım.”

EÖ₁

Birinci Derece Belirten/Özne (benim bildiğim Suat) +DA Zaman Belirteci (yaz başında) → Ad+Ek Eylem (hastaydı)

EÖ₂

Yalın Zaman Belirteci (şimdi) + Birinci Derece Belirten/Özne (iyi olmuş olması) → Ad+Ek Eylem (lâzım)

Açıklama:

EÖ₁

Birinci Derece Belirten/Özne: “benim bildiğim Suat” (Sıfat Tamlaması)

+DA Zaman Belirteci: “yaz başında” (Ad Tamlaması ← +DA)

“yaz başında” zaman belirteci, yüklemdeki “DI” ekiyle birlikte “hasta olma” durumunun geçmişte belirli bir zaman diliminde olduğunu gösteriyor.

EÖ₂

Yalın Zaman Belirteci: “şimdi”

“şimdi” zaman belirteci, Suat ‘ın iyi olmuş olmasının gerekli olduğu zamanı bulunulan zaman olarak belirlemiştir.

Birinci Derece Belirten/Özne: “iyi olmuş olması” (Ad İşlevli Yan Tümce ← +İyelik)

1.13. ROMANIN 271. SAYFASINDAKİ EYLEM ÖBEKLERİ

271/1

“Bu ruh macerasını bu kadar intizamlı hazırlayan adam kimdi ve nasıldı?”

Birinci Derece Belirten/Özne (bu ruh macerasını bu kadar intizamlı hazırlayan adam) → Bağlama Öbeği (Ad+Ek Eylem (kimdi) ← Sıralama Bağlacı (ve) + Ad+Ek Eylem (nasıldı))

“bu ruh macerasını bu kadar intizamlı hazırla-”

İkinci Derece Belirten/GÖ (o(adam)) +I Nesne Belirteni (bu ruh macerasını) +IA Tarz Belirteci(bu kadar intizamlı) → Eylem (hazırla-)

Açıklama:

Birinci Derece Belirten/Özne: “bu ruh macerasını bu kadar intizamlı hazırlayan adam” (Sıfat Tamlaması)

Kim olduğu ve nasıl biri olduğu sorulan kişiyi belirtiyor.

“bu ruh macerasını bu kadar intizamlı hazırla-”

+I Nesne Belirteni: “bu ruh macerasını” (Sıfat Tamlaması ← +I)

“bu ruh macerası”, öznenin gerçekleştirdiği eylemden doğrudan etkileneni belirtiyor.

+IA Tarz Belirteci: “bu kadar intizamlı” (Sıfat Tamlaması ← +IA)

Bu belirteç, eylemi nasıllık göstererek niteliyor. Bu ruh macerasının nasıl hazırlandığını bildirmiştir.

271/2

“Ferahfeza ayininin ilk okunduğu gün İkinci Mahmud, hasta döşeğinden kalkarak Yenikapı Mevlevîhanesi’ne gelmişti.”

Sıfat Tamlaması Zaman Belirteci (ferahfeza ayininin ilk okunduğu gün) + Birinci Derece Belirten/Özne (İkinci Mahmud) -ArAk Tarz Belirteci (hasta döşeğinden kalkarak) +A Yönelme Belirteci (Yenikapı Mevlevîhanesi’ne) → Eylem (gelmişti)

“hasta döşeğinden kalk-”

İkinci Derece Belirten/GÖ (o(İkinci Mahmud)) +DAn Ayrılma Belirteci (hasta döşeğinden) → Eylem (kalk-)

Açıklama:

Sıfat Tamlaması Zaman Belirteci: “ferahfeza ayininin ilk okunduğu gün”

“ferahfeza ayininin ilk okunduğu gün” zaman belirteci, “gel-” eleminin zamanını, “oku-” eylemine göre itibarî olarak belirlemiştir.

Birinci Derece Belirten/Özne: “İkinci Mahmud” (Özel Ad)

Etkin öznedir. Anlam açısından “İkinci Mahmud”, kendi istenciyle belli bir durum ya da konumu koruyor, denetliyor.

-ArAk Tarz Belirteci: “hasta döşeğinden kalkarak” (Belirteç İşlevli Yan Tümce)

+A Yönelme Belirteci: “Yenikapı Mevlevîhanesi’ne” (Ad Tamlaması ← +A)

Bu belirteç, “gel-” eyleminin yönünü bildiriyor. Burada, özne konum değiştirmiş, bir noktadan başka bir noktaya yönelmiştir.

“hasta döşeğinden kalk-”

+DAn Ayrılma Belirteci: “[onun(İkinci Mahmud’un)] hasta döşeğinden” (Ad Tamlaması ← +DAn)

“hasta döşeğinden” belirteci, öznenin ayrıldığı noktayı gösteriyor.

271/3

“Bütün İstanbul en süzme tarafıyla, kibar ecnebi davetlileri, saray adamları ile, ikbalin eşiğine ilk adımını koymak ümidiyle çıldıranlarıyla hep oradaydı.”

Birinci Derece Belirten/Özne (bütün İstanbul) + Bağlama Öbeği Birliktelik Belirteci (en süzme tarafıyla, kibar ecnebi davetlileri, saray adamları ile ikbalin eşiğine ilk adımını koymak ümidiyle çıldıranlarıyla) + Yalın Tarz Belirteci (hep) → Ad+DA+Ek Eylem (oradaydı)

“ikbalin eşiğine ilk adımını koymak ümidiyle çıldır-”

İkinci Derece Belirten/GÖ (onlar) +IA Neden Belirteci (ikbalin eşiğine ilk adımını koymak ümidiyle) → Eylem (çıldır-)

“ikbalin eşiğine ilk adımını koy-”

İkinci Derece Belirten/GÖ (onlar) +A Yönelme Belirteci (ikbalin eşiğine) +I Nesne Belirteni (ilk adımını) → Eylem (koy-)

Açıklama:

Birinci Derece Belirten/Özne: “bütün İstanbul” (Sıfat Tamlaması)

Bağlama Öbeği Birliktelik Belirteci: +IA Birliktelik Belirteci + İlgeç Birliktelik Belirteci +IA Birliktelik Belirteci

+IA Birliktelik Belirteci: “[onun(İstanbul’un)] en süzme tarafıyla”(Ad Tamlaması ← +IA)

İlgeç Birliktelik Belirteci: “kibar ecnebi davetlileri, saray adamları ile” (İlgeç Öbeği)

+IA Birliktelik Belirteci: “[onun(İstanbul’un)] ikbalin eşiğine ilk adımını koymak ümidiyle çıldıranlarıyla” (Ad Tamlaması ← +IA)

“ikbalin eşiğine ilk adımını koymak ümidiyle çıldır-”

+IA Neden Belirteci: “ikbalin eşiğine ilk adımını koymak ümidiyle” (Ad Tamlaması ← +IA)

Bu belirteç, neden bildirmektedir. İkbalin eşiğine ilk adımını koymak ümidi çıldırmaya neden oluyor.

“ikbalin eşiğine ilk adımını koy-”

+A Yönelme Belirteci: “ikbalin eşiğine” (Ad Tamlaması ← +A)

+I Nesne Belirteni: “[onun] ilk adımını” (Ad tamlaması ← +I)

“ilk adımını” öznenin eylemle neyi amaçladığını belirtiyor.

271/4

“Hepsi bu yeni ayini, Ser-müezzîn-i Hazret-i Şehriyârî Hamamîzâde İsmail Dede Efendinin hazırladığı ayini dinlemeğe gelmişti.”

Birinci Derece Belirten/Özne (hepsi) + A Neden ve Amaç Belirteci (bu yeni ayini, Ser-müezzîn-i Hazret-i Şehriyârî Hamamîzâde İsmail Dede Efendinin hazırladığı ayini dinlemeğe) → Eylem (gelmişti)

“bu yeni ayini, Ser-müezzîn-i Hazret-i Şehriyârî Hamamîzâde İsmail Dede Efendinin hazırladığı ayini dinle-”

İkinci Derece Belirten/GÖ (hepsi) +I Nesne Belirteni -Açıklayıcısı (bu yeni ayini, Ser-müezzîn-i Hazret-i Şehriyârî Hamamîzâde İsmail Dede Efendinin hazırladığı ayini) → Eylem(dinle-)

Açıklama:

Birinci Derece Belirten/Özne: “hepsi” (Belgisiz Zamiri)

Etkin öznedir. Anlam açısından ise özne, kendi istenciyle belli bir durumu denetliyor.

+A Neden ve Amaç Belirteci: “bu yeni ayini, Ser-müezzîn-i Hazret-i Şehriyârî Hamamîzâde İsmail Dede Efendinin hazırladığı ayini dinlemeğe” (Ad İşlevli Yan Tümce ← +A)

Bu belirteç, eylemin ne için gerçekleştirildiğini göstererek, neden ve amaç bildiriyor. Hepsi bu yeni ayini, Ser-müezzîn-i Hazret-i Şehriyârî Hamamîzâde İsmail Dede Efendinin hazırladığı ayini dinlemek için gelmiştir.

“bu yeni ayini, Ser-müezzîn-i Hazret-i Şehriyârî Hamamîzâde İsmail Dede Efendinin hazırladığı ayini dinle-”

+I Nesne Belirteni -Açıklayıcısı: “bu yeni ayini, Ser-müezzîn-i Hazret-i

Şehriyârî Hamamîzâde İsmail Dede Efendinin hazırladığı ayini” (Sıfat Tamlaması ← +I -Sıfat Tamlaması ← +I)

Öznenin eyleminin doğrudan etkilediği değil, öznenin eylemle amaçladığı ögedir. Hepsinin bu yeni ayini, Ser-müezzin-i Hazret-i Şehriyârî Hamamîzâde İsmail Dede Efendinin hazırladığı ayini dinlemesi” bu ayini etkilemez.

271/5

“Mümtaz bu acayip kasırganın arasında İkinci Mahmud’un veremle eski bir muşamba gibi sararmış yüzünü, ağır püsküllü fesinin altında ve kendi icat ettiği Avrupa biçimi lâcivert, sırmalı elbisenin yakası üstünde aradı.”

Birinci Derece Belirten/Özne (Mümtaz) +DA Bulunma Belirteci (bu acayip kasırganın arasında) +I Nesne Belirteni (İkinci Mahmud’un veremle eski bir muşamba gibi sararmış yüzünü) + Bağlamalı DA Tarz Belirteci (ağır püsküllü fesinin altında ve kendi icat ettiği Avrupa biçimi lâcivert, sırmalı elbisenin yakası üstünde) → Eylem (aradı)

“İkinci Mahmud’un [yüzü] veremle eski bir muşamba gibi sarar-”

Birinci Derece Belirten/Özne (İkinci Mahmud’un [yüzü]) +IA Neden Belirteci (veremle) +İlgeç Benzerlik Belirteci (eski bir muşamba gibi) → Eylem (sarar-)

Açıklama:

Birinci Derece Belirten/Özne: “Mümtaz” (Özel Ad)

Etkin öznedir. Anlam açısından “Mümtaz”, kendi istenciyle bir eylemi gerçekleştiriyor.

+DA Bulunma Belirteci: “bu acayip kasırganın arasında” (Ad Tamlaması ← +DA)

“bu acayip kasırganın arasında” belirteci, eylemi yer bildirerek niteliyor. İkinci Mahmud’un veremle eski bir muşamba gibi sararmış yüzünün nerede arandığını gösteriyor.

+I Nesne Belirteni: “İkinci Mahmud’un veremle eski bir muşamba gibi sararmış yüzünü” (Ad Tamlaması ← +I)

Öznenin eyleminin doğrudan etkilediği değil, öznenin eylemle amaçladığı öğedir. Mümtaz'ın İkinci Mahmud'un veremle eski bir muşamba gibi sararmış yüzünü araması” bu yüzü etkilemez.

Bağlamalı +DA Tarz Belirteci: +DA Tarz Belirteci₁ ← Sıralama Bağlacı (ve) +DA Tarz Belirteci₂

+DA Tarz Belirteci₁: “ağır püsküllü fesinin altında” (Ad Tamlaması ← +DA)

+DA Tarz Belirteci₂: “kendi icat ettiği Avrupa biçimi lâcivert, sırmalı elbisenin yakası üstünde” (Ad Tamlaması ← +DA)

Bu belirteç, durum bildirerek tarz gösteriyor. İkinci Mahmud'un veremle eski bir muşamba gibi sararmış yüzü, ağır püsküllü fesinin altında ve kendi icat ettiği Avrupa biçimi lâcivert, sırmalı elbisenin yakası üstünde olarak aranıyor.

“İkinci Mahmud'un [yüzü] veremle eski bir muşamba gibi sarar-”

Birinci Derece Belirten/Özne: “İkinci Mahmud'un [yüzü]” (Ad Tamlaması)

“sarar-” eylemi, oluş bildiren eylemlerdendir. Burada, özne, bir oluşum içinde olanı belirtiyor.

+IA Neden Belirteci: “veremle” (Ad ← +A)

Bu belirteç, neden bildiriyor. “verem”, İkinci Mahmud'un yüzünün sararmasına neden oluyor.

İlgeç Benzerlik Belirteci: “eski bir muşamba gibi” (İlgeç Öbeği)

“eski bir muşamba gibi” belirteci, benzerlik bildiriyor. “gibi” ilgeci, burada, karşılaştırmaya dayanan bir benzerlik ilişkisi kurmuştur.

271/6

“Bu nağmeleri İkinci Mahmud'la beraber, iyi beslenmiş Arap atları üzerinde, geçtikleri yolun iki tarafını saran halkın alkışları arasında ve henüz kaybolmamış eski şark teşrifatı içinde gelenlerin hepsi dinlemişti.”

+I Nesne Belirteni (bu nağmeleri) + İlgeç Birliktelik Belirteci (İkinci Mahmud'la beraber) + Bağlamalı +DA Bulunma Belirteci (iyi beslenmiş Arap atları

üzerinde, geçtikleri yolun iki tarafını saran halkın alkışları arasında ve henüz kaybolmamış eski şark teşrifatı içinde) + Birinci Derece Belirten/Özne (gelenlerin hepsi) → Eylem (dinlemişti)

“iyi beslen-”

İkinci Derece Belirten/GÖ (Arap atları) + Yalın Tarz Belirteci (iyi) → Eylem (beslenmiş)

“geçtikleri yolun iki tarafını sar-”

İkinci Derece Belirten/GÖ (halk) +I Nesne Belirteni (geçtikleri yolun iki tarafını) → Eylem (sar-)

“henüz kaybolma-”

İkinci Derece Belirten/GÖ (eski şark teşrifatı içinde) + Yalın Zaman Belirteci (henüz) → Birleşik Eylem (kaybolma-)

Açıklama:

+I Nesne Belirteni: “bu nağmeleri” (Sıfat Tamlaması ← +I)

“bu nağmeler”, öznenin eyleminden doğrudan etkilenmiyor. Öznenin eylemle amaçladığı öğedir.

İlgeç Birliktelik Belirteci: “İkinci Mahmud’la beraber” (İlgeç Öbeği)

Bu belirteç, eylemin kiminle birlikte gerçekleştirildiğini bildiriyor. Kormaz’a göre, “birliktelik” gösteren +IA vasıta durumu ekinin, bu işlevini pekiştirmek üzere kendisinden sonra bir beraber veya birlikte ilgeci aldığı görülür: “O gece hastalığından fazla zihnini işgal ettiğinin farkında olmadan yalnız bunu düşündüm. Nüzhet’le beraber büyüdük.” (P. Safa, DHK, 35’den aktaran Korkmaz, 2003: 320).

Bağlamalı +DA Bulunma Belirteci: +DA Bulunma Belirteci₁ +DA Bulunma Belirteci₂ +DA Bulunma Belirteci₃

+DA Bulunma Belirteci₁: “iyi beslenmiş Arap atları üzerinde” (Ad Tamlaması ← +DA)

+DA Bulunma Belirteci₂: “geçtikleri yolun iki tarafını saran halkın alkışları

arasında” (Ad Tamlaması ← +DA)

+DA Bulunma Belirteci₃: “henüz kaybolmamış eski şark teşrifati içinde”(Ad Tamlaması ← +DA)

Bu belirteçler, eylemin nerede gerçekleştirildiğini bildiriyor. Bulunulan yeri gösterme işlevine sahiptir.

Birinci Derece Belirten/Özne: “gelenlerin hepsi” (Ad Tamlaması)

Etkin öznedir. Anlam açısından “gelenlerin hepsi”, kendi istenciyle bir eylemi gerçekleştiriyor.

“geçtikleri yolun iki tarafını sar-”

+I Nesne Belirteni: “geçtikleri yolun iki tarafını” (Ad Tamlaması ← +I)

“geçtikleri yolun iki tarafı”, öznenin eylemle amaçladığını belirtiyor.

“henüz kaybolma-”

Yalın Zaman Belirteci: “henüz”

“henüz” zaman belirteci, eski şark teşrifatının bulunulan zamana kadar kaybolmamış olduğunu gösteriyor.

271/7

“Hepsi musikinın ocağında bir an için, Anadolu’yu ve bütün imparatorluğu saran vak’aları, başlarının üzerinde bir kılıç gibi asılan yarının tehdidini unutmuşlar, Allah’ın küçük, yalnız ruhun selâmetini düşünen bir kulu olmuşlar, kısa fasılalarla ömürlerinin hesabına dalmışlar, ‘Bu cinsten eserler yapılırken bu batmaz, daha baharımızdayız!’ demişlerdi.”

EÖ₁

Birinci Derece Belirten/Özne (hepsi) +DA Bulunma Belirteci (musikinın ocağında) +İlgeç İçinlik ve Mahsusluk Belirteci (bir an için) + Bağlamalı +I Nesne Belirteni (Anadolu’yu ve bütün imparatorluğu saran vak’aları, başlarının üzerinde bir kılıç gibi asılan yarının tehdidini) → Eylem (unutmuşlar)

EÖ₂

Birinci Derece Belirten/Özne (hepsi) → Birleşik Eylem (Allah’ın küçük,

yalnız ruhun selâmetini düşünen bir kulu olmuşlar)

EÖ₃

Birinci Derece Belirten/Özne (hepsi) +IA Tarz Belirteci (kısa fasılalarla)
+A Yönelme Belirteci (ömürlerinin hesabına) → Eylem (dalmışlar)

EÖ₄

Birinci Derece Belirten/Özne (hepsi) +Ø Nesne Belirteni (“Bu cinsten eserler yapılırken bu batmaz, daha baharımızdayız!”) → Eylem (demişlerdi)

“Anadolu’yu ve bütün imparatorluğu sar-”

İkinci Derece Belirten/GÖ (vak’alar) + Bağlamalı +I Nesne Belirteni
(Anadolu’yu ve bütün imparatorluğu) → Eylem (sar-)

“başlarının üzerinde bir kılıç gibi asıl-”

İkinci Derece Belirten/GÖ (yarının tehdidi) +DA Bulunma Belirteci
(başlarının üzerinde) + İlgeç Benzerlik Belirteci (bir kılıç gibi) → Eylem (asıl-)

“yalnız ruhun selâmetini düşün-”

İkinci Derece Belirten/GÖ (bir kul) + Yalın Odak Belirteci (yalnız) +I
Nesne Belirteni (ruhun selâmetini) → Eylem (düşün-)

“Bu cinsten eserler yapılırken bu batmaz, daha baharımızdayız!”

EÖ₁

-ken Zaman Belirteci (bu cinsten eserler yapılırken) + Birinci Derece
Belirten/Özne (bu) → Eylem (batmaz)

EÖ₂

İkinci Derece Belirten/GÖ (biz) + Yalın Zaman Belirteci (daha) → Ad
Tamlaması+DA+Ek Eylem (baharımızdayız)

“bu cinsten eserler yapıl-”

Birinci Derece Belirten/Özne (bu cinsten eserler) → Eylem (yapıl-)

Açıklama:

EÖ₁

Birinci Derece Belirten/Özne: “hepsi” (Belgisiz Zamir)

Etkin öznedir. “hepsi”, burada, “unut-” eylemini gerçekleştireni belirtiyor. “Allah’ın küçük, yalnız ruhun selâmetini düşünen bir kulu ol-”, “dal-”, “de-” eylemlerini gerçekleştireni de belirtmesinden dolayı ortak özne olma özelliği gösterir.

+DA Bulunma Belirteci: “musikinın ocağında”(Ad Tamlaması ← +DA)

“musikinın ocağında” belirteci, bulunulan yeri gösterme işlevi görüyor.

İlgeç İçinlik ve Mahsusluk Belirteci: “bir an için” (İlgeç Öbeği)

Bu belirteç, içinlik, mahsusluk bildiriyor. Eylem sadece bir an için gerçekleşmiştir. “unutma”, yalnızca o ana aittir.

Bağlamalı +I Nesne Belirteni: +I Nesne Belirteni₁ +I Nesne Belirteni₂

+I Nesne Belirteni₁: “Anadolu’yu ve bütün imparatorluğu saran vak’aları” (Sıfat Tamlaması ← +I)

+I Nesne Belirteni₂: “başlarının üzerinde bir kılıç gibi asılan yarının tehdidini” (Sıfat Tamlaması ← +I)

Öznenin gerçekleştirdiği eylemden doğrudan etkilenmiyor. Öznenin eylemle amaçladığı öğedir. “Hepsinin Anadolu’yu ve bütün imparatorluğu saran vak’aları, başlarının üzerinde bir kılıç gibi asılan yarının tehdidini unutması”, bu vak’aları, bu tehdidi etkilemez.

EÖ₃

+IA Tarz Belirteci: “kısa fasılalarla” (Sıfat Tamlaması ← +IA)

“kısa fasılalarla” belirteci, eylemin tekrarlanarak gerçekleştiğini gösteriyor. Bu belirteç, tekrarlama bildirerek tarz göstermiştir.

+A Yönelme Belirteci: “ömürlerinin hesabına” (Ad Tamlaması ← +A)

Bu belirteç, “dal-” eyleminin yönünü gösteriyor.

EÖ₄

+Ø Nesne Belirteni: “Bu cinsten eserler yapılırken bu batmaz, daha baharımızdayız!” (EÖ)

“Bu cinsten eserler yapılırken bu batmaz, daha baharımızdayız!”, ne dendiğini belirtiyor. Öznenin eylemle amaçladığı öğedir.

“Anadolu’yu ve bütün imparatorluğu sar-”

Bağlamalı +I Nesne Belirteni: +I Nesne Belirteni₁ ←Sıralama Bağlacı(ve)
+I Nesne Belirteni₂

+I Nesne Belirteni₁: “Anadolu’yu” (Özel Ad ← +I)

+I Nesne Belirteni₂: “bütün imparatorluğu” (Sıfat Tamlaması ← +I)

Burada, Anadolu ve bütün imparatorluk, öznenin eyleminden doğrudan etkileneni belirtiyor.

“başlarının üzerinde bir kılıç gibi asıl-”

+DA Bulunma Belirteci: “başlarının üzerinde” (Ad Tamlaması ← +DA)

İlgeç Benzerlik Belirteci: “bir kılıç gibi” (İlgeç Öbeği)

Bu belirteç, benzerlik bildiriyor. Yarının tehdidini bir kılıca benzetmek amacıyla kullanılmıştır.

“yalnız ruhun selâmetini düşün-”

Yalın Odak Belirteci: “yalnız”

“yalnız” belirteci, burada, “sadece, bir tek” anlamında, eylemi kendisinden sonra gelen sözcükle sınırlıyor. Bir kulun sadece ruhunun selâmetini düşündüğünü bildirmiştir.

+I Nesne Belirteni: “ruhun selâmetini” (Ad Tamlaması ← +I)

“ruhun selâmeti”, öznenin gerçekleştirdiği eylemden doğrudan etkilenmiyor. Öznenin eylemle amaçladığı öğedir.

“Bu cinsten eserler yapılırken bu batmaz, daha baharımızdayız!”

EÖ₁

-ken Zaman Belirteci: “bu cinsten eserler yapılırken” (Belirteç İşlevli Yan Tümce)

“bu cinsten eserler yapılırken” zaman belirteci, “bat-” eyleminin zamanını, “yap-” eylemine göre itibâri olarak belirlemiştir. Bu iki eylem eş zamanlıdır.

Birinci Derece Belirten/Özne: “bu” (İşaret Zamiri)

“bu” zamiri, burada, “imparatorluk” yerine kullanılmış. Batmayanın ne olduğunu belirtiyor. Etkin öznedir.

EÖ₂

Yalın Zaman Belirteci: “daha”

“daha” belirteci, “henüz” anlamıyla kullanılmıştır. Bu belirteçle “baharında olma” durumunun zamanı bulunulan zaman olarak gösterilmiştir.

“bu cinsten eserler yapıl-”

Birinci Derece Belirten/Özne: “bu cinsten eserler” (Sıfat Tamlaması)

“bu cinsten eserler”, edilgen öznedir. Etkin çatıdaki nesne, burada(edilgen çatıda) özne konumuna geçmiştir. Birileri tarafından bu cinsten eserler yapılıyor. Özne ortadan kalktığında nesne, özne olarak karşımıza çıkıyor.

271/8

“Üçüncü selâm Mümtaz’ı büsbütün başka ufuklara taşıdı.”

Birinci Derece Belirten/Özne (üçüncü selâm) +I Nesne Belirteni (Mümtaz’ı) +A Yönelme Belirteci (büsbütün başka ufuklara) → Eylem (taşıdı)

Açıklama:

Birinci Derece Belirten/Özne: “üçüncü selâm” (Sıfat Tamlaması)

Etkin öznedir. Taşıyanın ne olduğunu belirtiyor.

+I Nesne Belirteni: “Mümtaz’ı” (Özel Ad ← +I)

“Mümtaz”, öznenin eyleminden doğrudan etkileneni belirtiyor.

+A Yönelme Belirteci: “büsbütün başka ufuklara” (Sıfat Tamlaması ← +A)

“büsbütün başka ufuklara” belirteci, eylemin yönünü gösteriyor.

271/9

Burada yürüğe giriliyordu.

+DA Bulunma Belirteci (burada) +A Yönelme Belirteci (yürüğe) → Eylem (giriliyordu)

Açıklama:

+DA Bulunma Belirteci: “burada” (İşaret Zamiri ← +DA)

+A Yönelme Belirteci: “yürüğe” (Ad ← +A)

271/10

“Burada gittikçe artan bir süratle masivâdan sıyrılmak lazımdı.”

Birinci Derece Belirten/Özne (burada gittikçe artan bir süratle masivâdan sıyrılmak) → Ad+Ek Eylem (lazımdı)

“burada gittikçe artan bir süratle masivâdan sıyrılmak”

+DA Bulunma Belirteci (burada) +IA Tarz Belirteci (gittikçe artan bir süratle) +DAn Ayrılma Belirteci (masivâdan) → Eylem (sıyrılmak)

“gittikçe art-”

İkinci Derece Belirten/GÖ (o(sürât)) -DikçA Zaman Belirteci (gittikçe) → Eylem (art-)

Açıklama:

Birinci Derece Belirten/Özne: “burada gittikçe artan bir süratle masivâdan sıyrılmak” (Ad İşlevli Yan Tümce)

“burada gittikçe artan bir süratle masivâdan sıyrılmak”

+IA Tarz Belirteci: “gittikçe artan bir süratle” (Sıfat Tamlaması ← +IA)

Bu belirteç, eylemin nasıl gerçekleştirildiğini bildiriyor. “sıyrılmak” eylemini nasıllık göstererek nitelemiştir.

+DAn Ayrılma Belirteci: “masivâdan” (Ad ← +DAn)

“gittikçe art-”

-DİKÇA Zaman Belirteci: “gittikçe” (Belirteç işlevli Yan Tümce)

“gittikçe” zaman belirteci, eylemin süreklilik kazanmış olduğunu gösteriyor. Akçataş’a göre, bu belirteç kademeli süreklilik gösterir: “Kışın konaklarda, yazın yazlıklarda oturan aileler, gittikçe azalmaktadır.” (KK, 9’dan aktaran Akçataş, 2005: 143).

271/11

“Fakat öyle olmuyordu.”

Zıtlık Bildiren Tümce Bağlatıcısı(fakat) + İkinci Derece Belirten/GÖ (o(masivâdan sıyrılma)) + Yalın Tarz Belirteci (öyle) → Eylem (olmuyordu)

Açıklama:

Yalın Tarz Belirteci: “öyle”

Metinde daha önce masivâdan sıyrılmanın nasıl olması gerektiği verilmiştir. Bu sıyrılma, gittikçe artan bir süratle olmalıdır. “öyle” belirteci, masivâdan sıyrılmanın gittikçe artan bir süratle gerçekleşmediğini bildiriyor.

271/12

“Müslüman litürjisinde sembol yoktu; hattâ sade cemaatle dua ve ibadet vardı.”

EÖ₁

+DA Bulunma Belirteci (müslüman litürjisinde) + Birinci Derece Belirten/Özne (sembol) → Ad+Ek Eylem (yoktu)

EÖ₂

Üstüleme Bildiren Tümce Bağlayıcısı (hatta) + Yalın Dışlama Belirteci (sade) +IA Birliktelik Belirteci (cemaatle) + Bağlamalı Birinci Derece Belirten/Özne (dua ve ibadet) → Ad+Ek Eylem (vardı)

Açıklama:

EÖ₁

+DA Bulunma Belirteci: “müslüman litürjisinde” (Ad Tamlaması ← +DA)

Burada, “müslüman litürjisinde” belirteci, sembolün bulunmadığı yeri gösteriyor.

Birinci Derece Belirten/Özne: “sembol” (Ad)

“sembol”, yok olanın ne olduğunu belirtiyor. “var/yok” sözcükleri, burada, “sahip olma” değil, “bir yerde bulunma” anlamı taşıyor.

EÖ₂

Yalın Dışlama Belirteci: “sade”

“sade” belirteci, diğer unsurları dışlayarak müslüman litürjisinde sadece cemaatle dua ve ibadet olduğunu gösteriyor.

+IA Birliktelik Belirteci: “cemaatle” (Ad ← +IA)

Bağlamalı Birinci Derece Belirten/Özne: Birinci Derece Belirten/Özne₁ ← Sıralama Bağlacı (ve) + Birinci Derece Belirten/Özne₂

Birinci Derece Belirten/Özne₁: “dua” (Ad)

Birinci Derece Belirten/Özne₂: “ibadet” (Ad)

“dua ve ibadet”, burada, bir yerde bulunanın, var olanın ne olanın ne olduğunu belirtiyor.

271/13

“Tarikatlarda da böyleydi.”

İkinci Derece Belirten/GÖ (o) +DA Bulunma Belirteci (tarikatlarda) ←Pekiştirme Bağlacı (da) → Ad+Ek Eylem (böyleydi)

271/14

“Adımlar daha çabuklaşır, tennureler daha dar ve gözle tutulmaz kavisler yapardı.”

EÖ₁

Birinci Derece Belirten/Özne (adımlar) + Yalın Miktar Belirteci (daha) →
Eylem (çabuklaşır)

EÖ₂

Birinci Derece Belirten/Özne (tennureler) +Ø Nesne Belirteni (daha dar ve
gözle tutulmaz kavisler) → Eylem (yapardı)

“gözle tutul-”

İkinci Derece Belirten/GÖ (onlar(kavisler)) +IA Vasıta Belirteci (gözle) →
Eylem (tutul-)

Açıklama:

EÖ₁

Birinci Derece Belirten/Özne: “adımlar” (Ad)

“adımlar”, çabuklaşmanın ne olduğunu belirtiyor. Hepçilingirler’e (2004: 325) göre, “-ş-” eki, “kökü ad olan sözcüklere gelmişse özne, adın belirttiği niteliğe doğru bir değişim gösterir. Başka bir deyişle “-ş-”, öznenin değişerek yeni bir görünüm kazanmasını sağlar.” Burada, “adımlar”, bir değişime uğruyor, çabuklaşıyor.

Yalın Miktar Belirteci: “daha”

Burada, “daha” belirteci, karşılaştırmaya dayalı miktar gösteriyor. Adımlar çabuklaşmış durumdadır. “daha” belirteci, çabuklaşmanın öncekinden fazla olduğunu gösteriyor. Adımlar hep aynı çabuklukta değildir.

EÖ₂

Birinci Derece Belirten/Özne: “tennureler” (Ad)

Etkin öznedir. “tennureler”, “yap-” eylemini gerçekleştireni belirtiyor.

+Ø Nesne Belirteni: “daha dar ve gözle tutulmaz kavisler” (Sıfat
Tamlaması)

“daha dar ve gözle tutulmaz kavisler”, tennurelerin ne yaptığını belirtiyor.
Öznenin eylemle amaçladığı öğedir.

“gözle tutul-”

+IA Vasıta Belirteci: “gözle” (Ad ← +IA)

Bu belirteç, eylemin hangi vasıtayla yapıldığını bildiriyor.

271/15

“Fakat ne garipti; Mevlevî ayini vecde yaklaştıkça mahzun ve yüklü aristokrat edasını bırakıyor, bir halk neşesi kazanıyordu.

Açıklama Bildiren Tümce Bağlayıcısı (fakat ne garipti)

EÖ₁

Birinci Derece Belirten/Özne (Mevlevî ayini) -DIKÇA Zaman Belirteci (vecde yaklaştıkça) +I Nesne Belirteni (mahzun ve yüklü aristokrat edasını) → Eylem (bırakıyor)

EÖ₂

Birinci Derece Belirten/Özne (Mevlevî ayini) +Ø Nesne Belirteni (bir halk neşesi) → Eylem (kazanıyordu)

“vecde yaklaş-”

İkinci Derece Belirten/GÖ (o(Mevlevî ayini)) +A Yönelme Belirteci (vecde) → Eylem (yaklaş-)

Açıklama:

EÖ₁

Birinci Derece Belirten/Özne: “Mevlevî ayini” (Ad Tamlaması)

Etkin öznedir. Burada, “bırak-” eylemini gerçekleştireni belirtiyor. “kazan-” eylemini gerçekleştireni de belirtmesi bakımından ortak öznedir.

-DIKÇA Zaman Belirteci: “vecde yaklaştıkça” (Belirteç İşlevli Yan Tümce)

“vecde yaklaştıkça” zaman belirteci, “bırak-” eyleminin zamanını, “yaklaş-” eylemine göre itibarî olarak belirliyor. “-DIKÇA” belirteç eylem eki, eylemler arasında eş zaman ilişkisi kurmuştur. Korkmaz’a göre, bu ekle kurulan belirteç eylemler asıl eylemdeki hareketin süresini kendisindeki hareketin süresiyle

denkleştirir ve zamanda süreklilik, sık sık oluş veya kesintili tekrar gösterir.

+I Nesne Belirteni: “mahzun ve yüklü aristokrat edasını” (Sıfat Tamlaması
← +I)

“mahzun ve yüklü aristokrat edası”, öznenin eylemle neyi amaçladığını belirtiyor.

EÖ₂

+Ø Nesne Belirteni: “bir halk neşesi” (Sıfat Tamlaması)

“bir halk neşesi”, öznenin eyleminden doğrudan etkilenmiyor, öznenin eylemle amaçladığı öğedir.

271/16

“Ritm, hiç dinlemediği cinsten bir pastoral ve halk bayramı olmuştu.”

Birinci Derece Belirten/Özne (ritm) → Birleşik Eylem (hiç dinlemediği cinsten bir pastoral ve halk bayramı olmuştu.)

“hiç dinleme-”

İkinci Derece Belirten/GÖ (o(Mümtaz)) + Yalın Miktar Belirteci (hiç) → Eylem (dinle-)

271/17

“Mümtaz nağmenin kıvrak raksında âdeta halkımızın neşesini, Anadolu’ya bu kadar uzun ıstıraplara tahammül kudretini veren o büyük kaynağı buluyordu.”

Birinci Derece Belirten/Özne (Mümtaz) +DA Bulunma Belirteci (nağmenin kıvrak raksında) + Yalın Tarz Belirteci (âdeta) + Bağlamalı +I Nesne Belirteni (halkımızın neşesini, Anadolu’ya bu kadar uzun ıstıraplara tahammül kudretini veren o büyük kaynağı) → Eylem (buluyordu)

“Anadolu’ya bu kadar uzun ıstıraplara tahammül kudretini ver-”

İkinci Derece Belirten/GÖ (o(büyük kaynak)) +A Etki Belirteci (Anadolu’ya) +I Nesne Belirteni (bu kadar uzun ıstıraplara tahammül kudretini) → Eylem (ver-)

Açıklama:

Birinci Derece Belirten/Özne: “Mümtaz” (Özel Ad)

“Mümtaz”, etkin öznedir, “bul-” eylemini gerçekleştireni belirtiyor.

+DA Bulunma Belirteci: “nağmenin kıvrak raksında” (Ad Tamlaması ← +DA)

Bu belirteç, halkımızın neşesinin, Anadolu’ya bu kadar uzun ıstıraplara tahammül kudretini veren o büyük kaynağın bulunduğu yeri gösteriyor.

Bağlamalı +I Nesne Belirteni: +I Nesne Belirteni₁ +I Nesne Belirteni₂

+I Nesne Belirteni₁: “halkımızın neşesini” (Ad Tamlaması ← +I)

+I Nesne Belirteni₂: “Anadolu’ya bu kadar uzun ıstıraplara tahammül kudretini veren o büyük kaynağı” (Sıfat Tamlaması ← +I)

Öznenin eyleminin doğrudan etkilediği değil, öznenin eylemle amaçladığı ögedir. “Mümtaz’ın, nağmenin kıvrak raksında halkımızın neşesini, Anadolu’ya bu kadar uzun ıstıraplara tahammül kudretini veren o büyük kaynağı bulması”, bu neşeyi, bu kaynağı etkilemez.

“Anadolu’ya bu kadar uzun ıstıraplara tahammül kudretini ver-”

+A Etki Belirteci: “Anadolu’ya” (Özel Ad ← +A)

“Anadolu”, bu kadar uzun ıstıraplara tahammül kudretinin neye verilmiş olduğunu gösteriyor.

+I Nesne Belirteni: “bu kadar uzun ıstıraplara tahammül kudretini”

“bu kadar uzun ıstıraplara tahammül kudreti”, öznenin eylemle neyi amaçladığını belirtiyor.

271/18

“Bir tarafta çok ince bir duvar çatladı.”

+DA Bulunma Belirteci (bir tarafta) + Birinci Derece Belirten/Özne (çok ince bir duvar) → Eylem (çatla-)

Açıklama:

+DA Bulunma Belirteci: “bir tarafta” (Sıfat Tamlaması ← +DA)

“bir tarafta” belirteci, çok ince bir duvarın çatladığı yeri gösteriyor. Bulunulan yeri gösterme işlevindedir.

Birinci Derece Belirten/Özne: “çok ince bir duvar” (Sıfat Tamlaması)

“çok ince bir duvar”, çatlamanın ne olduğunu belirtiyor, etkin öznedir.

271/19

“Yeşil bir filiz bir sabah müjdesi gibi canlandı.”

Birinci Derece Belirten/Özne (yeşil bir filiz) + İlgeç Benzerlik Belirteci (bir sabah müjdesi gibi) → Eylem (canlandı)

Açıklama:

Birinci Derece Belirten/Özne: “yeşil bir filiz” (Sıfat Tamlaması)

“yeşil bir filiz”, canlanmanın ne olduğunu belirtiyor.

İlgeç Benzerlik Belirteci: “bir sabah müjdesi gibi” (İlgeç Öbeği)

Bu belirteç, yeşil bir filizi, bir sabah müjdesine benzetmek amacıyla kullanılmıştır.

271/20

“Ruh binası birdenbire büyüyen güller altında çöktü...”

Birinci Derece Belirten/Özne (ruh binası) +DA Bulunma Belirteci (birdenbire büyüyen güller altında) → Eylem (çöktü)

“birdenbire büyü-”

İkinci Derece Belirten/GÖ (onlar(güller)) + İkileme Tarz Belirteci (birdenbire) → Eylem (büyü-)

Açıklama:

Birinci Derece Belirten/Özne: “ruh binası” (Ad Tamlaması)

“ruh binası” çökenin ne olduğunu belirtiyor, etkin öznedir.

+DA Bulunma Belirteci: “birdenbire büyüyen güller altında” (Ad Tamlaması ← +DA)

Bu belirteç, bulunulan yeri gösterme işlevi görüyor. Ruh binasının nerede çöktüğünü bildirmiştir.

271/22

“Nuran uçmak, kendi hızı içinde tavanı delmek, göklere yükselmek istiyordu.”

Birinci Derece Belirten/Özne (Nuran) + Bağlamalı +Ø Nesne Belirteni (uçmak, kendi hızı içinde tavanı delmek, göklere yükselmek) → Eylem (istiyordu)

“kendi hızı içinde tavanı del-”

İkinci Derece Belirten/GÖ (o(Nuran)) +DA Tarz Belirteci (kendi hızı içinde) +I Nesne Belirteni (tavanı) → Eylem (del-)

“göklere yüksel-”

İkinci Derece Belirten/GÖ (o(Nuran)) +A Yönelme Belirteci (göklere) → Eylem (yüksel-)

Açıklama:

Birinci Derece Belirten/Özne: “Nuran” (Özel Ad)

“Nuran”, etkin öznedir, eylemi gerçekleştireni belirtiyor.

Bağlamalı +Ø Nesne Belirteni: +Ø Nesne Belirteni₁ +Ø Nesne Belirteni₂ +Ø Nesne Belirteni₃

+Ø Nesne Belirteni₁: “uçmak” (Ad İşlevli Yan Tümce)

+Ø Nesne Belirteni₂: “kendi hızı içinde tavanı delmek” (Ad İşlevli Yan Tümce)

+Ø Nesne Belirteni₃: “göklere yükselmek” (Ad İşlevli Yan Tümce)

“uçmak, kendi hızı içinde tavanı delmek, göklere yükselmek”, Nuran’ın ne istediğini belirtiyor. Öznenin eyleminin doğrudan etkilediği değil, öznenin eylemle amaçladığı öğedir.

“kendi hızı içinde tavanı del-

+DA Tarz Belirteci: “kendi hızı içinde” (Ad Tamlaması ← +DA)

Bu belirteç, eylemi nasıllık göstererek niteliyor. “del-” eyleminin nasıl gerçekleştirilmek istendiğini göstermiştir.

+I Nesne Belirteni: “tavanı” (Ad ← +I)

Burada([Nuran] tavanı del[di] tümcesinde), “tavan” öznenin eyleminden doğrudan etkilenmiştir. Öznenin eyleminin doğrudan etkilediği ögedir.

“göklere yüksel-”

+A Yönelme Belirteci: “göklere” (Ad ← +A)

Bu belirteç, eylemin yönünü gösteriyor. “yüksel-” eylemi, bulunulan bir noktadan başka bir noktaya hareket bildirir. Burada, bu eylem, göklere doğru hareket bildirmiştir.

1.14. ROMANIN 390. SAYFASINDAKİ EYLEM ÖBEKLERİ

390/1

“Onu hiç merak etme.”

İkinci Derece Belirten/GÖ (sen(Mümtaz)) +I Nesne Belirteni (onu) + Yalın Miktar Belirteci (hiç) → Birleşik Eylem (merak etme)

Açıklama:

+I Nesne Belirteni: “onu” (Şahıs Zamiri ← +I)

“o”, öznenin eyleminin doğrudan etkilediği değil, öznenin eylemle amaçladığı ögedir. “Mümtaz’ın onu(Suat’ın artık güneşin malı olmamasını) merak etmemesi”, onu(Suat’ın artık güneşin malı olup olmamasını) etkilemez.

390/2

“Dün akşamdan beri ölümler hep meydanda.”

İlgeç Zaman Belirteci (dün akşamdan beri) + Birinci Derece Belirten/Özne

(ölüler) + Yalın Zaman Belirteci (hep) → Ad+DA+Ek Eylem(meydanda)

Açıklama:

İlgeç Zaman Belirteci: “dün akşamdan beri”(İlgeç Öbeği)

“dün akşamdan beri” zaman belirteci, ne zamandan beri ölülerin meydanda olduğunu bildiriyor. Bu belirteç, yakın geçmişte başlamış devam eden bir süreklilik gösterir. Ahmet Akçataş, “ZT+Y” yapısının geçmişte başlamış devam eden süreklilik gösterdiğini belirterek şu örneği verir: “Gökçe Ananın gözleri, dünden beri bu giysilere beğenmez bakışlar fırlatıyordu.” (KT, 25’den aktaran Akçataş, 2005: 105). “ ‘beğenmez bakışlar fırlatıyordu’ yüklemine belirlediği sürekliliğin başlangıç noktasını ve hâlen devam ettiğini “dünden beri zarf tümleci göstermiştir. Yakın geçmişte başlamış fiilin devam eden bir sürekliliğe sahip olduğu, böylece ZT+Y yapısında ortaya konmuştur.” (Akçataş, 2005: 105).

Birinci Derece Belirten/Özne: “ölüler” (Ad)

Yalın Zaman Belirteci: “hep”

Bu belirteç, dün akşamdan beri ölülerin meydanda olmadığı bir zamanın olmadığını bildiriyor. Ölüler dün akşamdan beri sürekli meydandadır. Akçataş’a göre, “hep” sözcüğü sürekli aralıksız süreklilik bildirir (Akçataş, 2005: 110). Ölülerin meydanda olması durumu, dün akşamdan beri devam eden bir durumdur. “hep” zaman belirteci, u sürekliliğin ara vermeden gerçekleştiği bilgisini tamamlıyor.

390/3

“Mümtaz titreyerek sokağa baktı.”

Birinci Derece Belirten/Özne (Mümtaz) -ArAk Tarz Belirteci (titreyerek)
+A Etki Belirteci (sokağa) →Eylem (baktı)

Açıklama:

-ArAk Tarz Belirteci: “titreyerek” (Belirteç İşlevli Yan Tümce)

Bu belirteç, nasıllık göstererek “bak-” eylemini niteliyor. Mümtaz’ın sokağa nasıl baktığını bildirmiştir.

+A Etki Belirteci: “sokağa” (Ad ← +A)

Bu belirteç, Mümtaz'ın baktığı şeyi gösteriyor. Burada, “bak-” eylemi yerine, “izle-” eylemi kullanılmış olsaydı bu öge, +I eki almış olacaktı. Boz, bu biçimbirimi çeşitliliğinin, eylemlerin tercihlerinden kaynaklandığını belirterek +A ekli ögenin nesne görevi görebileceğini bildirmektedir (Boz, 2007: 75).

390/4

“Evlerin yirmi beş, otuz adım ötesindeydiler.”

İkinci Derece Belirten/GÖ (onlar) → Ad Tamlaması+DA+Ek Eylem
(evlerin yirmi beş, otuz adım ötesindeydiler)

390/5

“O niçin: ne faydası var sanki?”

EÖ₁

Birinci Derece Belirten/Özne (o) → Soru Zamiri+Ek Eylem (niçin)

EÖ₂

Birinci Derece Belirten/Özne (ne faydası) → Ad+Ek Eylem (var)
←Benzerlik Bildiren Tümce Bağlayıcısı (sanki)

390/6

“Bu, yaşlıların dünyası.”

Birinci Derece Belirten/Özne (bu) → Ad Tamlaması+Ek Eylem (yaşlıların dünyası)

390/7

“Her şey burada hayat için!”

Birinci Derece Belirten/Özne (her şey) +DA Bulunma Belirteci (burada) → İlgeç Öbeği+Ek Eylem (hayat için)

390/8

“Yakamızı hiç olmazsa siz bırakın!”

+I Nesne Belirteni (yakamızı) -sA Şart Belirteci (hiç olmazsa) + Birinci Derece Belirten/Özne (siz) → Eylem (bırakın)

Açıklama:

+I Nesne Belirteni: “[bizim] yakamızı” (Ad Tamlaması ← +I)

“[bizim] yakamız”, öznenin eyleminden doğrudan etkileneni belirtiyor.

-sA Şart Belirteci: “hiç olmazsa” (Belirteç işlevli Yan Tümce)

390/9

“Olmaz, dedi”

İkinci Derece Belirten/GÖ (o(Suat)) +Ø Nesne Belirteni (olmaz) → Eylem (dedi)

Açıklama:

+Ø Nesne Belirteni: “olmaz” (Tümce Kuruluşunda “Olumsuzluk, Ret” Ünlemi)

Suat’ın ne dediğini belirtiyor. Öznenin eylemle amaçladığı ögedir.

390/10

“Seni bırakamam, benimle geleceksin.”

EÖ₁

İkinci Derece Belirten/GÖ (ben(Suat)) +I Nesne Belirteni (seni) → Eylem (bırakamam)

EÖ₂

İkinci Derece Belirten/GÖ (sen(Mümtaz)) +IA Birliktelik Belirteci (benimle) → Eylem (geleceksin)

Açıklama:

EÖ₁

+I Nesne Belirteni: “seni” (Şahıs Zamiri ← +I)

“sen” zamiri, “Mümtaz” adı yerini kullanılmıştır. “Mümtaz”, öznenin eyleminden doğrudan etkileneni belirtiyor.

EÖ₂

+IA Birliktelik Belirteci: “benimle” (Şahıs Zamiri ← +Im ← +IA)

Bu belirteç, birliktelik bildiriyor. Suat’la Mümtaz “gel-”eylemini birlikte gerçekleştirecektir.

390/11

“Keskin bir istihza ile konuşuyordu.”

İkinci Derece Belirten/GÖ (o(Suat)) + İlgeç Vasıta Belirteci (keskin bir istihza ile) → Eylem (konuşuyordu)

390/12

“Nuransız, bu kadar sefalet içinde... olmaz.”

Bağlama Öbeği Tarz Belirteci (Nuran’sız, bu kadar sefalet içinde...) → Eylem (olmaz)

Açıklama:

Bağlama Öbeği Tarz Belirteci: “Nuran’sız, bu kadar sefalet içinde...” (+sIz Tarz Belirteci +DA Tarz Belirteci)

+sIz Tarz Belirteci: “Nuran’sız” (Özel Ad ← +sIz)

+DA Tarz Belirteci: “bu kadar sefalet içinde” (Ad Tamlaması ← +DA)

Bu belirteçler, “olma-” eyleminin hangi durumlarda gerçekleşeceğini bildiriyor. Mümtaz’ın Nuran’sız olduğu durumda, Mümtaz’ın bu kadar sefalet içinde olduğu durumda eylem gerçekleşiyor.

390/13

“Ve kollarını açmış onu kucaklamağa çalışıyordu.”

Sıralama Bağlacı (ve) + İkinci Derece Belirten/GÖ (o(Suat)) -mIş Tarz Belirteci (kollarını açmış) +A Neden ve Amaç Belirteci (onu kucaklamağa) → Eylem (çalışıyordu)

“kollarını aç-”

İkinci Derece Belirten/GÖ (o(Suat)) +I Nesne Belirteni (kollarını) →

Eylem (aç-)

“onu kucakla-”

İkinci Derece Belirten/GÖ (o(Suat)) +I Nesne Belirteni (onu) → Eylem (kucakla-)

Açıklama:

-miş Tarz Belirteci: “kollarını açmış” (Belirteç İşlevli Yan Tümce)

Bu belirteç, nasıllık göstererek eylemi niteliyor. Suat’ın Mümtaz’ı nasıl kucaklamaya çalıştığını bildirmiştir. Korkmaz’a göre, -miş eki ile kurulan sıfat eylemler, çekimli bir eylem önünde belirteç göreviyle kullanılabilir: “Birkaç saat sonra Tevfik’in acıları biraz savuşmuş, sundurmada bacaklarını uzatmış oturuyor, dinleniyordu.” (M. Ş. Esenal, EOY, 231’den aktaran Korkmaz, 2003: 934).

+A Neden ve Amaç Belirteci: “onu kucaklamağa” (Ad İşlevli Yan Tümce ← +A)

“onu kucaklamağa” belirteci, eylemin ne için yapıldığını bildirerek neden ve amaç gösteriyor. Buradaki tümce, “Ve kollarını açmış onu kucaklamak için çalışıyordu.” şekline dönüştürülebilir.

“kollarını aç-”

+I Nesne Belirteni: “[onun(Suat’ın)] kollarını” (Ad Tamlaması ← +I)

“[Suat’ın] kolları” öznenin eyleminden doğrudan etkileneni belirtiyor.

“onu kucakla-”

+I Nesne Belirteni: “onu” (Şahıs Zamiri ← +I)

“o” zamiri, burada, “Mümtaz” adı yerine kullanılmıştır. Öznenin eyleminden doğrudan etkileneni belirtiyor. “Suat Mümtaz’ı kucakladı.” şeklindeki bir tümcede “Mümtaz” öznenin eyleminden doğrudan etkilenirken, “Suat Mümtaz’ı gördü.” tümcesinde “Mümtaz” öznenin eyleminden hiç etkilenmez.

390/14

“Mümtaz bir adım geriye çekildi.”

Birinci Derece Belirten/Özne (Mümtaz) +A Yönelme Belirteci (bir adım

geriye) → Eylem (çekildi)

Açıklama:

Birinci Derece Belirten/Özne: “Mümtaz” (Özel Ad)

Burada, Mümtaz, dönüşlü öznedir. Mümtaz, kendisini bir adım geriye çekmiştir. “çek-” eylemini yapan da etkilenen de Mümtaz’dır.

+A Yönelme Belirteci: “bir adım geriye” (Sıfat Tamlaması ← +I)

Bu belirteç, eylemin yönünü gösteriyor. “çekil-” eylemi, bulunulan bir noktadan başka bir noktaya hareket bildirir. Mümtaz bir adım geri çekilmiş, konu değiştirmiştir.

390/15

“Gel...”

İkinci Derece Belirten/GÖ (sen(Mümtaz)) → Eylem (gel)

390/16

“Hem onu çağırıyor, hem de kan dondurucu bir gülüşle gülüyordu.”

EÖ₁

Sıralama Bağlacı (hem ... hem de) + İkinci Derece Belirten/GÖ (o(Suat))

+I Nesne Belirteni(onu) → Eylem (çağırıyor)

EÖ₂

Sıralama Bağlacı(hem ... hem de) + İkinci Derece Belirten/GÖ (o(Suat))

+IA Tarz Belirteci (kan dondurucu bir gülüşle) → Eylem (gülüyordu)

Açıklama:

EÖ₁

+I Nesne Belirteni: “onu” (Şahıs Zamiri ← +I)

Öznenin eyleminin doğrudan etkilediği değil, öznenin eylemle amaçladığı öğedir. “Suat’ın onu (Mümtaz’ı) çağırması”, onu (Mümtaz’ı) etkilemiyor.

EÖ₂

+IA Tarz Belirteci: “kan dondurucu bir gülüşle” (Sıfat Tamlaması ← +IA)

Bu belirteç, eylemi nasıllık göstererek niteliyor. Suat’ın nasıl güldüğünü bildirmiştir.

390/17

“Bari gülme!”

Sonuç Bildiren Tümce Bağlayıcısı (bari) + İkinci Derece Belirten/GÖ (sen(Suat)) → Eylem (gülme)

390/18

“N’olur, gülmekten vazgeç! diye yalvardı.”

İkinci Derece Belirten/GÖ (o(Mümtaz)) + İlgeç Aktarma Belirteci (N’olur, gülmekten vazgeç! diye) → Eylem (yalvardı)

“N’olur, gülmekten vazgeç!”

Yalvarma Bildiren Tümce Bağlayıcısı (n’olur) + İkinci Derece Belirten/GÖ (sen(Suat)) +DAn Etki Belirteci (gülmekten) → Birleşik Eylem (vazgeç)

Açıklama:

İlgeç Aktarma Belirteci: “N’olur, gülmekten vazgeç! diye” (İlgeç Öbeği)

“N’olur, gülmekten vazgeç! diye” belirteci, Mümtaz’ın Suat’a nasıl yalvardığını gösteriyor.

“N’olur, gülmekten vazgeç!”

+DAn Etki Belirteci: “gülmekten” (Ad ← +DAn)

Suat’ın vazgeçeceği şey “gülmek”tir. +DAn ekli öge, burada, öznenin gerçekleştireceği eylemden etkilenecek olanı belirtiyor. Kahraman’a göre, “vazgeç-” eylemi, zorunlu +DAn ekli tamlayıcı alan eylemlerdendir. Boz’a göre, tümcede zorunlu +DAn ekli tamlayıcılar nesne olabilmektedir. +DAn ekli nesne ögesinden söz edebilmek için, eylemin geçişli eylemlerde olduğu gibi özne dışında başka bir varlığa dönük olması gerekir: “Annem hep babamdan söz açardı.” (Boz, 2004: 501-511).

390/19

“Nasıl gülmeyeyim?”

İkinci Derece Belirten/GÖ (ben(Suat)) + Birleşik Kelime Tarz Belirteci (nasıl) → Eylem (gülmeyeyim)

390/20

“Her şeyi o kadar kendi hadlerine indirmiş[sin], [her şeyi] o kadar kendine benzetmişsin ki...”

EÖ₁

İkinci Derece Belirten/GÖ (sen(Mümtaz)) +I Nesne Belirteni (her şeyi) + İlgeç Miktar Belirteci (o kadar) +A Yönelme Belirteci (kendi hadlerine) → Eylem (indirmişsin)

EÖ₂

İkinci Derece Belirten/GÖ (sen(Mümtaz)) +I Nesne Belirteni (her şeyi) + İlgeç Miktar Belirteci (o kadar) +A Etki Belirteci (kendine) → Eylem (benzetmişsin)
← Pekiştirme, Aşırılık Bildiren ki Edatı

Açıklama:

EÖ₁

+I Nesne Belirteni: “her şeyi” (Sıfat Tamlaması ← +I)

“her şey”, öznenin gerçekleştirdiği eylemden doğrudan etkileneni belirtiyor.

İlgeç Miktar Belirteci: “o kadar” (İlgeç Öbeği)

+A Yönelme Belirteci: “[onun(Mümtaz’ın)] kendi hadlerine” (Ad Tamlaması ← +A)

“kendi hadlerine” belirteci, “indir-” eyleminin yönünü belirtiyor.

EÖ₂

+A Etki Belirteci: “[onun(Mümtaz’ın)] kendine” (Ad Tamlaması ← +A)

Bu belirteç, Mümtaz’ın her şeyi kime benzettığını gösteriyor. Sinanoğlu’na

göre, “benzeme, uyma” anlatan eylemler, +A ekli dolaylı nesne alabilirler. Boz da “Akdeniz kıyılarında birçok yeri, *çok kötü sevilmiş kadınlara benzetiyorum.*” tümcesindeki +A ekli ögeyi nesne ögesi olarak kabul etmiştir (Boz, 2007: 53, 80).

390/21

“O kadar küçücük varlığıyla, onun hesaplarına bağlısın ki.”

İkinci Derece Belirten/GÖ (sen(Mümtaz)) + İlgeç Miktar Belirteci (o kadar) +IA Vasıta Belirteci (küçücük varlığıyla) +A Etki Belirteci (onun hesaplarına) → Ad+Ek Eylem (bağlısın)

Açıklama:

+IA Vasıta Belirteci: “[senin] küçücük varlığıyla” (Ad Tamlaması ← +IA)

“küçücük varlığıyla” belirteci, vasıta gösteriyor. Mümtaz’ın neyle onun hesaplarına bağlı olduğunu bildirmiştir.

+A Etki Belirteci: “onun hesaplarına” (Ad Tamlaması ← +A)

Bu belirteç, Mümtaz’ın bağlı olduğunu şeyin ne olduğunu göstermiştir.

390/23

“Mümtaz kollarını sarkıttı.”

Birinci Derece Belirten/Özne (Mümtaz) +I Nesne Belirteni (kollarını) → Eylem (sarkıttı)

Açıklama:

Birinci Derece Belirten/Özne: “Mümtaz” (Özel Ad)

Etkin öznedir. Eylemi gerçekleştireni belirtiyor. Anlam açısından “Mümtaz”, kendi istenciyle bir eylemi gerçekleştirmiştir.

+I Nesne Belirteni: “[onun(Mümtaz’ın)] kollarını” (Ad Tamlaması ← +I)

“Mümtaz’ın kolları”, Mümtaz’ı gerçekleştirdiği eylemden doğrudan etkileneni belirtiyor.

390/24

“Zalim olma Suat, dedi.”

İkinci Derece Belirten/GÖ (o(Mümtaz)) +Ø Nesne Belirteni (Zalim olma Suat) → Eylem (dedi)

Açıklama:

+Ø Nesne Belirteni: “Zalim olma Suat” (EÖ)

“Zalim olma Suat”, Mümtaz’ın Suat’a ne dediğini belirtiyor. Öznenin eylemle amaçladığı ögedir.

390/25

“Çok ıstırap çektim.”

İkinci Derece Belirten/GÖ (ben(Mümtaz) + Yalın Miktar Belirteci (çok) + Birleşik Eylem (ıstırap çektim)

390/26

“Suat tekrar o geniş kahkahayla gülmeye başladı:”

Birinci Derece Belirten/Özne (Suat) +A Etki Belirteci (tekrar o geniş kahkahayla gülmeye) → Eylem (başladı)

“tekrar o geniş kahkahayla gül-”

İkinci Derece Belirten/GÖ (o(Suat)) + Yalın Tarz Belirteci (tekrar) +IA Tarz Belirteci (o geniş kahkahayla) → Eylem (gül-)

Açıklama:

Birinci Derece Belirten/Özne: “Suat” (Özel Ad)

Etkin öznedir. Anlam açısından “Suat”, kendi istenciyle “başla-” eylemini gerçekleştiriyor.

+A Etki Belirteci: “tekrar o geniş kahkahayla gülmeye” (Ad İşlevli Yan Tümce ← +A)

Bu belirteç, Mümtaz’ın neye başladığını gösteriyor. Sinanoğlu’na göre, “başla-” gibi geçişsiz nesnel eylemler, +A ekli dolaylı nesne alabilir (Sinanoğlu, 1960: 339). Boz, “başla-” eyleminin +A ekli nesne ögesi alabildiğini “İslam’ın getirdiği prensiplerden hareketle, pratik manada teşekkül etmeye başlayan...” örneğiyle gösteriyor (Ayvazoğlu, 1982: 41’den aktaran Boz, 2007: 53,79).

“tekrar o geniş kahkahayla gül-”

+IA Tarz Belirteci: “o geniş kahkahayla” (Sıfat Tamlaması ← +IA)

Bu belirteç, Suat’ın nasıl güldüğünü bildiriyor.

390/27

“Peki, öyle ise haydi gel, seni kurtarayım.”

EÖ₁

“cevap verme, onaylama, kabullenme” Bildiren Ünlem (peki) + Sonuç Bildiren Tümce Bağlayıcısı (öyle ise) + Seslenme Ünlemi (haydi) + İkinci Derece Belirten/GÖ (sen(Mümtaz)) → Eylem (gel)

EÖ₂

İkinci Derece Belirten/GÖ (ben(Suat)) +I Nesne Belirteni (seni) → Eylem (kurtarayım)

Açıklama:

EÖ₂

+I Nesne Belirteni: “seni” (Şahıs Zamiri ← +I)

“sen” zamiri, “Mümtaz” adı yerine kullanılmıştır. “Mümtaz”, Suat’ın gerçekleştireceği eylemden doğrudan etkilenecek olanı belirtiyor.

390/28

“Gelemem, yapacağım işler var.”

EÖ₁

İkinci Derece Belirten/GÖ (Ben(Mümtaz)) → Birleşik Eylem (gelemem)

EÖ₂

Birinci Derece Belirten/Özne (yapacağım işler) → Ad+Ek Eylem (var)

390/29

“Hiçbir şey yapamazsın!”

İkinci Derece Belirten/GÖ (sen(Mümtaz)) +Ø Nesne Belirteni (hiçbir şey)

→ Eylem (yapamazsın)

390/30

“Benimle gel.”

İkinci Derece Belirten/GÖ (sen(Mümtaz)) +IA Birliktelik Belirteci (benimle) → Eylem (gel)

Açıklama:

+IA Birliktelik Belirteci: “benimle” (Şahıs Zamiri ← +Im ← +IA)

Burada, “ben” zamiri, “Suat” adının yerini tutuyor. “benimle” belirteci, Mümtaz’ın eylemi kiminle birlikte gerçekleştireceğini göstermiştir.

390/31

“Hepsinden kurtulursun.”

İkinci Derece Belirten/GÖ (sen(Mümtaz)) +DAn Ayrılma Belirteci (hepsinden) → Eylem (kurtulursun)

390/32

“Bunlar senin taşıyamayacağın yükler...”

Birinci Derece Belirten/Özne (bunlar) → Sıfat Tamlaması+Ek Eylem (senin taşıyamayacağın yükler)

390/33

“Mümtaz, yolun ortasında bir daha durdu ve Suat’a baktı.”

EÖ₁

Birinci Derece Belirten/Özne (Mümtaz) +DA Bulunma Belirteci (yolun ortasında) + Sıfat Tamlaması Tarz Belirteci (bir daha) → Eylem (durdu)

EÖ₂

Sıralama Bağlacı (ve) + Birinci Derece Belirten/Özne (Mümtaz) +A Etki Belirteci (Suat’a) → Eylem (baktı)

Açıklama:

EÖ₁

Birinci Derece Belirten/Özne: “Mümtaz” (Özel Ad)

Etkin öznedir. “Mümtaz”, burada, “dur-” eylemini gerçekleştireni belirtiyor. “bak-” eylemini gerçekleştireni de belirtmesi ortak özne olma özelliği taşıdığını gösterir.

+DA Bulunma Belirteci: “yolun ortasında” (Ad Tamlaması ← +DA)

Bu belirteç, bulunulan yeri gösterme işlevi gerçekleştiriyor.

Sıfat Tamlaması Tarz Belirteci: “bir daha”

“bir daha” belirteci, “dur-” eyleminin tekrarlandığını bildiriyor.

EÖ₂

+A Etki Belirteci: “Suat’a” (Özel Ad)

Bu belirteç, Mümtaz’ın baktığı kişiyi gösteriyor. Mehmedoğlu’na göre, bu öge, dolaylı nesnedir ve üzerinde iş icra edilen şeyi bildirir. Mehmedoğlu, “Öğrencilere bakıyor.” tümcesindeki “öğrencilere” ögesini dolaylı nesne olarak değerlendirmiş, bu ögenin kime sorusuna yanıt vererek eşya bildirdiğini söylemiştir (Mehmedoğlu, 2006: 39).

390/34

“Hayır, dedi.”

İkinci Derece Belirten/GÖ (o(Mümtaz)) +Ø Nesne Belirteni(hayır) → Eylem (dedi)

+Ø Nesne Belirteni: “hayır” (“olumsuzluk, ret, inkâr” Bildiren Ünlem)

“hayır”, Mümtaz’ın ne dediğini belirtiyor. Öznenin eylemle amaçladığı ögedir.

390/35

“Ben yükümün derecesine yükselebilirim.”

Birinci Derece Belirten/Özne (ben) +A Yönelme Belirteci (yükümün)

derecesine) → Birleşik Eylem (yükselebilirim)

Açıklama:

Birinci Derece Belirten/Özne: “ben” (Şahıs Zamiri)

“ben” zamiri, burada, “Mümtaz” ı temsil ediyor, etkin öznedir.

+A Yönelme Belirteci: “yükümün derecesine” (Ad Tamlaması ← +A)

“yükümün derecesine” belirteci, eylemin yönünü bildiriyor.

390/36

“Yükselemezsem altında ezilmeye razıyım”

İkinci Derece Belirten/GÖ (ben(Mümtaz)) -sA Şart Belirteci (yükselemezsem) +A Etki Belirteci (altında ezilmeye) → Ad+Ek Eylem (razıyım)

“altında ezil-”

İkinci Derece Belirten/GÖ (ben(Mümtaz)) +DA Bulunma Belirteci (altında) → Eylem (ezil-)

Açıklama:

-sA Şart Belirteci: “yükselemezsem” (Belirteç İşlevli Yan Tümce)

Bu belirteç, Mümtaz’ın hangi şartta yüklerinin altında ezilmeye razı olduğunu bildiriyor.

+A Etki Belirteci: “altında ezilmeye” (Ad İşlevli Yan Tümce ← +A)

“altında ezilmeye” belirteci, Mümtaz’ın razı olduğu şeyi gösteriyor. Burada “neye?” sorusunu akla getiren anlam boşluğu “altında ezilmeye” ögesiyle doldurulmuştur. Mehmedoğlu “neye?” sorusuna yanıt veren öğeleri dolaylı nesne olarak kabul ediyor (Mehmedoğlu, 2006: 37).

“altında ezil-”

+DA Bulunma Belirteci: “[yükümün] altında” (Ad Tamlaması ← +DA)

“altında” belirteci, “ezil-” eylemini yer bildirerek niteliyor.

390/37

“Fakat seninle gelmem.”

Zıtlık Bildiren Tümce Bağlayıcısı (fakat) + İkinci Derece Belirten/GÖ
(ben(Mümtaz)) +IA Birliktelik Belirteci (seninle) → Eylem (gelmem)

390/38

“Geleceksin!”

İkinci Derece Belirten/GÖ (sen(Mümtaz)) → Eylem (geleceksin)

390/39

“Hayır, alçaklık olur.”

“olumsuzluk, ret, inkâr” Anlatımında Olan Ünlem (hayır) + İkinci Derece
Belirten/GÖ (o(seninle gelmem)) → Birleşik Eylem (alçaklık olur)

390/40

“-Öyle ise kal mezbelende...”

Sonuç Bildiren Tümce Bağlayıcısı (öyle ise) + İkinci Derece Belirten/GÖ
(sen(Mümtaz)) → Eylem(kal) ← +DA Bulunma Belirteci (mezbelende)

Açıklama:

+DA Bulunma Belirteci: “[senin] mezbelende” (Ad Tamlaması ← +DA)

“mezbelende” belirteci, bulunulan yeri gösterme işlevi görüyor.

390/41

“Suat kollarını açtı ve onun yüzüne şiddetle vurdu.”

EÖ₁

Birinci Derece Belirten/Özne (Suat) +I Nesne Belirteni (kollarını) →
Eylem (açtı)

EÖ₂

Sıralama Bağlacı (ve) + Birinci Derece Belirten/Özne (Suat) +A Etki
Belirteci (onun yüzüne) +IA Tarz Belirteci (şiddetle) →Eylem (vurdu)

Açıklama:

EÖ₁

Birinci Derece Belirten/Özne: “Suat” (Özel Ad)

Etkin öznedir. Anlam açısından Suat, kendi istenciyle “aç-” eylemini gerçekleştiriyor. Suat, “vur-” eylemini gerçekleştireni de belirtiyor, ortak özne olma özelliği taşıyor.

+I Nesne Belirteni: “[onun(Suat’ın)] kollarını” (Ad Tamlaması ← +I)

“[Suat’ın] kolları”, Suat’ın eyleminden doğrudan etkileneni belirtiyor.

EÖ₂

+A Etki Belirteci: “onun yüzüne” (Ad Tamlaması ← +A)

Bu belirteç, Suat’ın vurduğu şeyi gösteriyor. Boz’a göre, +A ekli öge, eylemin özne dışında etkilediği varlığı gösteriyorsa nesne görevindedir (Boz, 2004:501-511). Sinanoğlu da Türkçe’de -i’li ve -e’li olmak üzere iki çeşit nesne olduğunu, bazı eylemlerin anlam farkı ile “birini vur-, birine vur-”, hatta bazılarının anlam farkı olmaksızın “Kitabı arkadaşınıza veriniz.” iki çeşit nesne ile kullanıldığını belirtir (Sinanoğlu, 1960: 339).

+IA Tarz Belirteci: “şiddetle” (Ad ← +IA)

“şiddetle” belirteci, “vur-” eylemini nasıllık göstererek niteliyor. Suat’ın Mümtaz’a nasıl vurduğunu belirtiyor.

390/42

“Genç adam sendeleyerek yere düştü.”

Birinci Derece Belirten/Özne (genç adam) -ArAk Tarz Belirteci (sendeleyerek) +A Yönelme Belirteci (yere) → Eylem (düştü)

Açıklama:

Birinci Derece Belirten/Özne: “genç adam” (Sıfat Tamlaması)

“genç adam”, düşeni belirtiyor, etkin öznedir.

-ArAk Tarz Belirteci: “sendeleyerek” (Belirteç İşlevli Yan Tümce)

“sendeleyerek” belirteci, genç adamın nasıl düştüğünü bildiriyor. Nasıllık göstererek eylemi nitelemiştir.

+A Yönelme Belirteci: “yere” (Ad ← +A)

Bu belirteç, “düş-” eyleminin yönünü göstermiştir.

390/43

“Kalktığı zaman yüzü, gözü kan içindeydi.”

Sıfat Tamlaması Zaman Belirteci (kalktığı zaman) + Birinci Derece Belirten/Özne (yüzü, gözü) → Ad Tamlaması ← +DA+Ek Eylem (kan içindeydi)

Açıklama:

Sıfat Tamlaması Zaman Belirteci: “kalktığı zaman”

Mümtaz’ın yüzünün, gözünün kan içinde olma zamanı, “kalktığı zaman” zaman belirteciyle “kalk-” eylemine göre itibarî olarak belirlenmiştir. Akçataş’a göre, sıfat tamlaması şeklindeki bu zaman belirteci yapısı, eylemin gerçekleşme zamanını başka bir eylemine göre belirler. Daha çok geçmişte gerçekleşen bir eylemin zamanına göre yüklem zamanını açıklar. Böylece iki eylem arasında itibarî bir zamanlama sağlanır (Akçataş, 2005: 43).

390/44

“İlaç şişeleri avucunda kırılmıştı.”

Birinci Derece Belirten/Özne (ilaç şişeleri) +DA Bulunma Belirteci (avucunda) →Eylem (kırılmıştı)

Açıklama:

Birinci Derece Belirten/Özne: “ilaç şişeleri”(Ad Tamlaması)

“ilaç şişeleri”, kırılanın ne olduğunu belirtiyor. Burada, ilaç şişeleri Mümtaz’ın geçirdiği kaza yüzünden kırılıyor. Kaza, kırma eylemini yapan değil, kırılma eyleminin nedenidir. Hepçilingirler’e göre, eylem “-l-” ve “-n-” ekini almışsa, dönüşlülük yok, edilgenlik de yoksa özne, kendi kendine olmalı öznedir (Hepçilingirler, 2004: 320-323).

+DA Bulunma Belirteci: “[onun(Mümtaz’ın)] avucunda” (Ad Tamlaması)

← +DA)

“avucunda” belirteci, bulunulan yeri gösterme işlevi görüyor.

1.15. ROMANIN 391. SAYFASINDAKİ EYLEM ÖBEKLERİ

391/1

“Bununla beraber yüzünde garip, çok ince bir tebessüm vardı.”

Zıtlık Bildiren Tümce Bağlayıcısı (bununla beraber) +DA Bulunma Belirteci (yüzünde) + Birinci Derece Belirten/Özne (garip, çok ince bir tebessüm) → Ad+Ek Eylem (vardı)

Açıklama:

+DA Bulunma Belirteci: “[onun(Mümtaz’ın)] yüzünde” (Ad Tamlaması ← +DA)

Bu belirteç, “garip, çok ince bir tebessüm”ün bulunduğu yeri göstermektedir.

Birinci Derece Belirten/Özne: “garip, çok ince bir tebessüm” (Sıfat Tamlaması)

“garip, çok ince bir tebessüm”, bir yerde bulunana, var olanı belirtiyor.

391/2

“Yan pencerelerden birinde bir radyo Hitlerin o gece verdiği hücum emrini tekrarlıyordu.”

DA Bulunma Belirteci (yan pencerelerden birinde) + Birinci Derece Belirten/Özne (bir radyo) +I Nesne Belirteni (Hitlerin o gece verdiği hücum emrini) → Eylem (tekrarlıyordu)

“Hitler/in/ o gece ver-”

Birinci Derece Belirten/Özne (Hitler) +Sıfat Tamlaması Zaman Belirteci (o gece) → Eylem (ver-)

Açıklama:

DA Bulunma Belirteci: “yan pencerelerden birinde” (Ad Tamlaması ← +DA)

Bu belirteç, bulunulan yeri gösteriyor. “tekrarla-” eylemini yer bildirerek nitelemiştir.

Birinci Derece Belirten/Özne: “bir radyo” (Sıfat Tamlaması)

“bir radyo”, etkin öznedir, eylemi gerçekleştireni belirtiyor.

+I Nesne Belirteni: “Hitlerin o gece verdiği hücum emrini” (Ad Tamlaması ← +I)

Öznenin eylemini doğrudan etkilediği değil, öznenin eylemle amaçladığı öge konumundadır. “Radyonun Hitlerin o gece verdiği hücum emrini tekrarlaması”, bu emri etkilemez.

391/3

“Bütün macerayı unutmuştu.”

İkinci Derece Belirten/GÖ (o(Mümtaz)) +I Nesne Belirteni (bütün macerayı) → Eylem (unutmuştu)

Açıklama:

+I Nesne Belirteni: “bütün macerayı” (Sıfat Tamlaması ← +I)

“bütün macera”, Mümtaz’ın neyi unuttuğunu belirtiyor. Öznenin eyleminin doğrudan etkilediği değil, öznenin eylemle amaçladığı ögedir.

391/4

“Harp başlamış... dedi”

İkinci Derece Belirten/GÖ (o(Mümtaz)) +Ø Nesne Belirteni (harp başlamış) → Eylem (dedi)

“harp başlamış”

Birinci Derece Belirten/Özne (harp) → Eylem (başlamış)

391/5

“Ve hâlâ kırık şişe parçalarını tuttuğu avuçlarını açarak yaralarına baktı.”

Sıralama Bağlacı (ve) + İkinci Derece Belirten/GÖ (o(Mümtaz)) -ArAk Tarz Belirteci (hâlâ kırık şişe parçalarını tuttuğu avuçlarını açarak) +A Etki Belirteci (yaralarına) → Eylem (baktı)

“hâlâ kırık şişe parçalarını tuttuğu avuçlarını aç-”

İkinci Derece Belirten/GÖ (o(Mümtaz)) +I Nesne Belirteni (hâlâ kırık şişe parçalarını tuttuğu avuçlarını) → Eylem (aç-)

“hâlâ kırık şişe parçalarını tut-”

İkinci Derece Belirten/GÖ (o(Mümtaz)) + Yalın Zaman Belirteci (hâlâ) +I Nesne Belirteni (kırık şişe parçalarını) → Eylem (tut-)

Açıklama:

-ArAk Tarz Belirteci: “hâlâ kırık şişe parçalarını tuttuğu avuçlarını açarak” (Belirteç İşlevli Yan Tümce)

Bu belirteç, nasıllık göstererek eylemi niteliyor.

+A Etki Belirteci: “[onun(Mümtaz’ın)] yaralarına” (Ad Tamlaması ← +A)

Bu belirteç, Mümtaz’ın baktığı şeyin ne olduğunu gösteriyor. Jean Deny, “bak-” eyleminin +A ekli ögesini, geçişli eylemlerdekine denk nesne kabul eder (Deny, 1941:185). Boz’a göre de “bak-” eyleminin +A ekli ögesi nesne görevi görür (Boz, 2004: 501-511).

“hâlâ kırık şişe parçalarını tuttuğu avuçlarını aç-”

+I Nesne Belirteni: “[onun(Mümtaz’ın)] hâlâ kırık şişe parçalarını tuttuğu avuçlarını” (Ad Tamlaması ← +I)

“[Mümtaz’ın] hâlâ kırık şişe parçalarını tuttuğu avuçları”, öznenin eyleminden doğrudan etkileneni belirtiyor.

“hâlâ kırık şişe parçalarını tut-”

Yalın Zaman Belirteci: “hâlâ”

“hâlâ” belirteci, eylemin bulunulan ana kadar sürdürüldüğünü bildiriyor. Akçataş’a göre, bu zaman belirteci, geçmişte başlamış sürekliliğin bulunulan ana kadar devam ettiğini bildirir. Bu sürekliliğin gelecekte devam edip etmeyeceği ise sonraki cümlelerde verilir: “Belki hâlâ Ağrıda o eski ev duruyordur.” (Akçataş, 2005: 44).

+I Nesne Belirteni: “kırık şişe parçalarını” (Ad Tamlaması ← +I)

“kırık şişe parçaları”, Mümtaz’ın neyi tuttuğunu belirtiyor. Öznenin eylemle amaçladığı öğedir.

391/6

“Sonra yavaş yavaş eve doğru yürüdü.”

İkinci Derece Belirten/GÖ (o(Mümtaz)) + Yalın Zaman Belirteci (sonra) + İkileme Tarz Belirteci (yavaş yavaş) + İlgeç Yönelme Belirteci (eve doğru) → Eylem (yürüdü).

Açıklama:

Yalın Zaman Belirteci: “sonra”

Mümtaz yaralarına baktıktan sonra “yürü-” eylemini gerçekleştiriyor. Akçataş’a göre, “önce, sonra” zaman belirteçleri, cümlenin zamanını iki eylem arasındaki öncelik-sonralık ilişkisiyle belirler. Bu öncelik-sonralık, zaman çizgisinde bir sıralama olarak kurulur: “Kadı, evvelâ şahitleri dinledi, sonra davacıya baktı.” (Akçataş, 2005: 46).

İlgeç Yönelme Belirteci: “eve doğru” (İlgeç Öbeği)

Bu belirteç, eylemin yönünü bildiriyor. Korkmaz’a göre, “doğru” ilgeci, “yön gösterme” ilişkisi kurar (Korkmaz, 20003: 1079).

391/7

“Yoldan geçenler, bu erken saatte kanlar içindeki bu yüzde dudakların garip tebessümüne hayretle bakıyorlardı.”

Birinci Derece Belirten/Özne (yoldan geçenler) +DA Zaman Belirteci (bu

erken saatte) +A Etki Belirteci (kanlar içindeki bu yüzde dudakların garip tebessümüne) +IA Tarz Belirteci (hayretle) → Eylem (bakıyorlardı)

Açıklama:

Birinci Derece Belirten/Özne: “yoldan geçenler” (Özerk Sıfat İşlevli Yan Tümce)

Etkin öznedir. Anlam açısından “yoldan geçenler”, kendi istenciyle bir eylemi gerçekleştiriyorlar.

+DA Zaman Belirteci: “bu erken saatte” (Sıfat Tamlaması ← +DA)

“bu erken saatte” zaman belirteci, eylemin, günün belirli bir zamanında gerçekleştiğini gösteriyor.

+A Etki Belirteci: “kanlar içindeki bu yüzde dudakların garip tebessümüne” (Sıfat Tamlaması ← +A)

Bu belirteç, yoldan geçenlerin neye baktığını gösteriyor.

+IA Tarz Belirteci: “hayretle” (Ad ← +IA)

“hayretle” belirteci, yoldan geçenlerin nasıl baktıklarını bildiriyor. Nasıllık göstererek eylemi nitelemiştir.

391/8

“Kapıyı cebindeki anahtarla açtı.”

İkinci Derece Belirten/GÖ (o(Mümtaz)) +I Nesne Belirteni (kapıyı) +IA Vasıta Belirteci (cebindeki anahtarla) → Eylem (açtı)

Açıklama:

+I Nesne Belirteni: “kapıyı” (Ad ← +I)

“kapı”, öznenin gerçekleştirdiği eylemden doğrudan etkileneni belirtiyor.

+IA Vasıta Belirteci: “cebindeki anahtarla” (Sıfat Tamlaması ← +IA)

Bu belirteç, vasıta bildiriyor. Mümtaz kapıyı cebindeki anahtar vasıtasıyla açmıştır.

391/9

“Taşlıktaki ayna, sabahla tabiî hâlini bulmuştu.”

Birinci Derece Belirten/Özne (taşlıktaki ayna) +IA Zaman Belirteci (sabahla) +I Nesne Belirteni (tabiî hâlini) → Eylem (bulmuştu)

Açıklama:

Birinci Derece Belirten/Özne: “taşlıktaki ayna” (Sıfat Tamlaması)

“taşlıktaki ayna”, tabiî hâlini bulanın ne olduğunu belirtiyor, etkin öznedir.

+IA Zaman Belirteci: “sabahla” (Ad ← +IA)

“sabahla” belirteci, eylemin sabah vakti gerçekleştiğini gösteriyor.

+I Nesne Belirteni: “[onun(taşlıktaki aynanın)] tabiî hâlini” (Ad Tamlaması ← +I)

Taşlıktaki aynanın neyi bulduğunu belirtiyor. Öznenin eylemle amaçladığı öğedir.

391/10

“Bir lahza kendi yüzünü seyretti.”

İkinci Derece Belirten/GÖ (o(Mümtaz)) + Sıfat Tamlaması Zaman Belirteci (bir lahza) +I Nesne Belirteni (kendi yüzünü) → Birleşik Eylem (seyretti)

Açıklama:

Sıfat Tamlaması Zaman Belirteci: “bir lahza”

“bir lahza” zaman belirteci, “seyret-” eyleminin ne kadar sürdüğünü bildiriyor. Bu eylem, çok kısa bir süre gerçekleşmiştir.

+I Nesne Belirteni: “kendi yüzünü” (Ad Tamlaması ← +I)

Öznenin eyleminin doğrudan etkilediği değil, öznenin eylemle amaçladığı öğedir.”Mümtaz’ın kendi yüzünü seyretmesi”, ”yüzü” nü etkilemez.

391/11

“Sonra yavaş yavaş merdiveni çıktı.”

İkinci Derece Belirten/GÖ (o(Mümtaz)) + Yalın Zaman Belirteci (sonra) + İkileme Tarz Belirteci (yavaş yavaş) +I Nesne Belirteni (merdiveni) → Eylem (çıkı)ı

Açıklama:

Yalın Zaman Belirteci: “sonra”

Mümtaz taşlıktaki aynada yüzünü seyrettikten sonra merdiveni çıkıyor. “seyret-” eylemine göre sonra gerçekleşen “çık-” eyleminin zamanı, sonralık ilişkisiyle gösterilmiştir.

+I Nesne Belirteni: “merdiveni (Ad ← +I)

“merdiven”, Mümtaz’ın neyi çıktığını belirtiyor. Öznenin eylemle amaçladığı öğedir.

391/12

“Macide doktorla sofada oturmuş radyo dinliyordu.”

Birinci Derece Belirten/Özne (Macide) -mİş Tarz Belirteci (doktorla sofada oturmuş) +Ø Nesne Belirteni (radyo) → Eylem (dinliyordu)

“doktorla sofada otur-”

İkinci Derece Belirten/GÖ (o(Macide)) +lA Birliktelik Belirteci (doktorla) +DA Bulunma Belirteci (sofada) → Eylem (otur-)

Açıklama:

Birinci Derece Belirten/Özne: “Macide” (Özel Ad)

Etkin öznedir. Macide kendi istenciyle bir eylemi gerçekleştiriyor.

-mİş Tarz Belirteci: “doktorla sofada oturmuş” (Belirteç İşlevli Yan Tümce)

Bu belirteç, nasıllık göstererek “dinle-” eylemi gerçekleştiriyor. Macide’nin nasıl radyo dinlediğini bildirmiştir.

+Ø Nesne Belirteni: “radyo” (Ad)

“radyo”, öznenin gerçekleştirdiği eylemden doğrudan etkilenmiyor. “Macide’nin radyo dinlemesi”, “radyo”yu etkilemez. Öznenin eylemle amaçladığı

öğedir.

“doktorla sofada otur-”

+IA Birliktelik Belirteci: “doktorla” (Ad ← +IA)

Bu belirteç, birliktelik bildiriyor. Macide, “otur-” eylemini doktorla birlikte gerçekleştiriyor. Doktor da bu eylemi gerçekleştirmektedir.

+DA Bulunma Belirteci: “sofada” (Ad ← +DA)

Bu belirteç, bulunulan yeri göstermektedir. Macide’nin doktorla birlikte oturduğu yer sofadır.

391/13

“Aman Allah’ım! Mümtaz, bu ne hâl?...”

“şaşkınlık duygusu” Bildiren Ünlem (aman Allah’ım) + Seslenme Ünlemi(Mümtaz) + Birinci Derece Belirten/Özne (bu) → Sıfat Tamlaması+Ek Eylem (ne hâl)

391/14

“Mümtaz acıyan ellerini pencerenin önünde tekrar açıp kapadı.”

Birinci Derece Belirten/Özne (Mümtaz) +I Nesne Belirteni (acıyan ellerini) +DA Bulunma Belirteci (pencerenin önünde) + Yalın Tarz Belirteci (tekrar) → Birleşik Eylem (açıp kapadı)

Açıklama:

Birinci Derece Belirten/Özne: “Mümtaz” (Özel Ad)

Etkin öznedir. “Mümtaz”, kendi istenciyle bir eylemi gerçekleştiriyor.

+I Nesne Belirteni: “[onun(Mümtaz’ın)] acıyan ellerini” (Ad Tamlaması ← +I)

[Mümtaz’ın] acıyan elleri”, Mümtaz’ın eyleminden dorudan etkileneni belirtiyor.

+DA Bulunma Belirteci: “pencerenin önünde” (Ad Tamlaması ← +DA)

“pencerenin önünde” belirteci, bulunulan yeri gösteriyor.

391/15

“-Sorma, dedi.”

İkinci Derece Belirten/GÖ (o(Mümtaz)) +Ø Nesne Belirteni (sorma) → Eylem (dedi)

391/16

“Şimdi büyük bir kaza geçirdim.”

İkinci Derece Belirten/GÖ (ben(Mümtaz)) + Yalın Zaman Belirteci (şimdi) +Ø Nesne Belirteni (büyük bir kaza) → Eylem (geçirdim)

Açıklama:

Yalın Zaman Belirteci: “şimdi”

“şimdi” zaman belirteci, burada, “-DI” eki etkisiyle eylemin kısa bir süre önce gerçekleştiğini bildiriyor. Akçataş’a göre, “şimdi, hâlen” anlamındaki zaman belirteçleri, bulunulan anda gerçekleşmekte olan, yakında gerçekleşecek veya kısa bir süre önce gerçekleşmiş olma anlamlarından birini cümledeki diğer zaman unsurlarının etkisine göre belirler. Bütün zaman ekleriyle kullanılabilir ve zamanı bulunulan ana çeker: “Aradığınız müsait zaman şimdi gelmek üzeredir.” (Yakında), “Eski öğretmenim, hâlen mezun olduğum okulda görevliydim.” (Sürekli), “Telefon şimdi çaldı.” (Bitmiş) (Akçataş, 2005: 47).

+Ø Nesne Belirteni: “büyük bir kaza” (Sıfat Tamlaması)

“büyük bir kaza”, Mümtaz’ın ne geçirdiğini belirtiyor. Bu ögenin “+I” eki taşıdığı olması, belirtisizlik değeri taşıdığını gösterir.

391/17

Dudaklarında hep o garip, insanda bir ömrün üzerine vurulmuş kilit hissini bırakan tebessüm vardı.”

+DA Bulunma Belirteci (dudaklarında) + Yalın Zaman Belirteci (hep) + Birinci Derece Belirten/Özne (o garip, insanda bir ömrün üzerine vurulmuş kilit hissini bırakan tebessüm) → Ad+Ek Eylem (vardı)

“insanda bir ömrün üzerine vurulmuş kilit hissini bırak-”

İkinci Derece Belirten/GÖ (o(tebessüm)) +DA Bulunma Belirteci (insanda)
+I Nesne Belirteni (bir ömrün üzerine vurulmuş kilit hissini) → Eylem (bırakıyordu)

“bir ömrün üzerine vurul-”

İkinci Derece Belirten/GÖ (o(kilit)) +A Yer Belirteci (bir ömrün üzerine)
→ Eylem (vurul-)

Açıklama:

+DA Bulunma Belirteci: “[onun(Mümtaz’ın)] dudaklarında”

Bu belirteç, o garip, insanda bir ömrün üzerine vurulmuş kilit hissini bırakan tebessümün bulunduğu yeri bildiriyor.

Yalın Zaman Belirteci: “hep”

“hep” belirteci, Mümtaz’ın dudaklarında o garip, insanda bir ömrün üzerine vurulmuş kilit hissini bırakan tebessümün sürekli var olduğunu bildiriyor.

Birinci Derece Belirten/Özne: “o garip, insanda bir ömrün üzerine vurulmuş kilit hissini bırakan tebessüm” (Sıfat Tamlaması)

Mümtaz’ın dudaklarında bulunanın ne olduğunu belirtiyor. “var” sözcüğü, burada, bir yerde bulunma anlamı dile getirmiştir.

“insanda bir ömrün üzerine vurulmuş kilit hissini bırak-”

+DA Bulunma Belirteci: “insanda” (Ad ← +DA)

Bu belirteç, tebessümün bir ömrün üzerine vurulmuş kilit hissini kimde bıraktığını gösteriyor.

+I Nesne Belirteni: “bir ömrün üzerine vurulmuş kilit hissini” (Ad Tamlaması ← +A)

“bir ömrün üzerine vurulmuş kilit hissi”, öznenin eylemle amaçladığı öğedir.

“bir ömrün üzerine vurul-”

A Yer Belirteci: “bir ömrün üzerine” (Ad Tamlaması ← +A)

“bir ömrün üzerine” belirteci, burada, eylemi yer bildirerek nitelemiştir.

391/18

“İlâçlar da kırıldı! dedi.”

İkinci Derece Belirten/GÖ (o(Mümtaz)) +Ø Nesne Belirteni (“İlâçlar” da kırıldı!) → Eylem (dedi)

“İlâçlar da kırıldı!”

Birinci Derece Belirten/Özne (ilâçlar) ← Pekiştirme Bağlacı (da) → Eylem (kırıldı)

391/19

“Sonra doktora döndü.”

İkinci Derece Belirten/GÖ (o(Mümtaz)) + Yalın Zaman Belirteci (sonra) + A Etki Belirteci (doktora) → Eylem (döndü)

Açıklama:

Yalın Zaman Belirteci: “sonra”

Mümtaz, “İlâçlar da kırıldı!” dedikten sonra doktora dönüyor. “de-” eylemine göre sonra gerçekleşen “dön-” eyleminin zamanı, sonralık ilişkisiyle belirlenmiştir.

+A Etki Belirteci: “doktora” (Ad ← +A)

Bu belirteç, Mümtaz’ın döndüğü kişiyi belirtiyor. Bazı araştırmacılara göre, bu öge, tümcede nesne görevi görür. Mehmedoğlu, “kime?” sorusuna yanıt veren öğeleri, dolaylı nesne olarak kabul ediyor (Mehmedoğlu, 2006: 37). Boz, “dön-” eyleminin +A ekli nesne ögesi aldığını şu örnekte gösteriyor: “İnsanlar hayatlarını tıpkı bir mağarada zincire vurulmuş esirler gibi güneşe arkalarını dönmüş, öylece yaşamaktadırlar.” (Ayvazoğlu, 1982: 34’dan aktaran Boz, 2007: 78).

391/20

“-Nasıl... dedi.”

İkinci Derece Belirten/GÖ (o(Mümtaz)) +Ø Nesne Belirteni (nasıl) → Eylem (dedi)

391/21

“-İyidir, dedi.”

İkinci Derece Belirten/GÖ (o(doktor)) +Ø Nesne Belirteni (iyidir) →
Eylem (dedi)

391/22

“İyidir.”

İkinci Derece Belirten/GÖ (o(İhsan)) → Ad+Ek Eylem (iyidir)

391/23

“Hiçbir şeye ihtiyacı kalmadı.”

+A Etki Belirteci (hiçbir şeye) + Birinci Derece Belirten/Özne (ihtiyacı) →
Eylem (kalmadı)

Açıklama:

+A Etki Belirteci: “hiçbir şeye” (Sıfat Tamlaması ← +A)

“hiçbir şey”, İhsan’ın neye ihtiyacı kalmadığını gösteriyor. Sinanoğlu’na göre, “ihtiyaç, mecburiyet” gibi kavramları anlatan eylem ve eylem grupları, +A ekli dolaylı nesne alabilir (Sinanoğlu, 1960: 339). Boz, “Dur sen! Onları *yiyecek ekmeğe* muhtaç ediyorum.” tümcesindeki +A ekli ögeyi nesne olarak göstermiştir (Baykurt,1979: 87’den aktaran Boz, 2007: 80).

391/24

“Havadisi duydunuz mu?”

İkinci Derece Belirten/GÖ (siz(Mümtaz)) +I Nesne Belirteni (havadisi) →
Eylem (duydunuz mu)

Açıklama:

+I Nesne Belirteni: “havadisi” (Ad ← +I)

“havadis”, öznenin eyleminin doğrudan etkilediği değil, öznenin eylemle amaçladığı ögedir. “Mümtaz’ın havadisi duyması”, bu havadisi etkilemez.

391/25

“Fakat Mümtaz dinlemiyordu.”

Zıtlık Bildiren Tümce Bağlayıcısı (fakat) + Birinci Derece Belirten/Özne (Mümtaz) → Eylem (dinlemiyordu)

391/26

“O, bir köşeye çekilmiş avuçlarına bakıyordu”

Birinci Derece Belirten/Özne (o) -mİş Tarz Belirteci (bir köşeye çekilmiş) +A Etki Belirteci (avuçlarına) → Eylem (bakıyordu)

“bir köşeye çekil-”

İkinci Derece Belirten/GÖ (o(Mümtaz)) +A Yönelme Belirteci (bir köşeye) → Eylem (çekilmiş)

Açıklama:

Birinci Derece Belirten/Özne: “o” (Şahıs Zamiri)

“o” zamiri, burada, “Mümtaz” adı yerine kullanılmıştır. “o”, avuçlarına bakanın kim olduğunu belirtiyor, etkin öznedir.

-mİş Tarz Belirteci: “bir köşeye çekilmiş” (Belirteç İşlevli Yan Tümce)

Bu belirteç, nasıllık göstererek eylemi niteliyor. Mümtaz’ın hangi durumda, hangi şekilde avuçlarına baktığını bildirmiştir.

“bir köşeye çekil-”

+A Yönelme Belirteci: “bir köşeye” (Sıfat Tamlaması ← +A)

“çekil-” eylemi, bulunulan bir noktadan başka bir noktaya hareket bildirir. “bir köşeye” belirteci, öznenin yöneldiği noktayı göstermektedir.

391/27

“Sonra birdenbire yerinden fırladı, merdivene doğru yürüdü.”

EÖ₁

İkinci Derece Belirten/GÖ (o(Mümtaz)) + Yalın Zaman Belirteci (sonra) + İkileme Tarz Belirteci (birdenbire) +DAn Ayrılma Belirteci (yerinden) → Eylem

(fırladı)

EÖ₂

İkinci Derece Belirten/GÖ (o(Mümtaz)) + İlgeç Yönelme Belirteci
(merdivene doğru) → Eylem (yürüdü)

Açıklama:

EÖ₁

Yalın Zaman Belirteci: “sonra”

Mümtaz, avuçlarına baktıktan sonra yerinden fırlamıştır. “bak-” eylemine göre sonra gerçekleşen fırlamak eyleminin zamanı, sonralık ilişkisiyle belirlenmiştir.

+DAn Ayrılma Belirteci: “[onun(Mümtaz’ın)] yerinden” (Ad Tamlaması
← +DAn)

“yerinden” belirteci, Mümtaz’ın ayrıldığı noktayı, hareketin nereden başladığını bildiriyor.

EÖ₂

İlgeç Yönelme Belirteci: “merdivene doğru” (İlgeçÖbeği)

Bu belirteç, yönelme bildiriyor. Mümtaz, bir noktadan (yerinden) başka bir noktaya doğru (merdivene doğru) yönelmiştir.

391/28

“Fakat merdiveni çıkmadı.”

Zıtlık Bildiren Tümce Bağlayıcısı (fakat) + İkinci Derece Belirten/GÖ
(o(Mümtaz)) +I Nesne Belirteni (merdiveni) → Eylem (çıkmadı)

391/29

“Orada ilk basamakta başı ellerinin arasında oturdu.”

İkinci Derece Belirten/GÖ (o(Mümtaz)) +DA Bulunma Belirteci-
Açıklayıcısı (orada ilk basamakta) +DA Tarz Belirteci (başı ellerinin arasında) →
Eylem (oturdu)

Açıklama:

+DA Bulunma Belirteci -Açıklayıcısı: “orada ilk basamakta” (İşaret Zamiri
← +DA -Sıfat Tamlaması ← +DA)

Bu belirteç, bulunulan yeri gösterme işlevi gerçekleştiriyor.

+DA Tarz Belirteci: “[onun(Mümtaz’ın)] başı ellerinin arasında” (Ad
Tamlaması + Ad Tamlaması ← +DA)

“başı ellerinin arasında” belirteci, nasıllık göstererek eylemi niteliyor. Bu belirteçle Mümtaz’ın nasıl oturduğu, hangi vaziyette oturduğu bildirilmiştir.

391/30

“Doktor, ‘artık benimsin, sade benim!’ der gibi ona bakıyordu.”

Birinci Derece Belirten/Özne (doktor) + İlgeç Benzerlik Belirteci (“artık benimsin, sade benim!” der gibi) +A Etki Belirteci (ona) → Eylem (bakıyordu)

“ ‘artık benimsin, sade benim!’ de-”

İkinci Derece Belirten/GÖ (o(doktor)) +Ø Nesne Belirteni (“artık benimsin, sade benim!”) → Eylem (de-)

“artık benimsin, sade benim!”

EÖ₁

İkinci Derece Belirten/GÖ (sen(Mümtaz)) + Yalın Zaman Belirteci (artık)
→ Şahıs Zamiri+Im+Ek Eylem (benimsin)

EÖ₂

İkinci Derece Belirten/GÖ (o(Mümtaz)) + Yalın Dışlama Belirteci (sade)
→ Şahıs Zamiri+Im+Ek Eylem (benim)

Açıklama:

Birinci Derece Belirten/Özne: “doktor” (Ad)

Etkin öznedir. “doktor” kendi istenciyle bir durumu koruyor, denetliyor.

İlgeç Benzerlik Belirteci: “‘artık benimsin, sade benim!’ der gibi” (İlgeç
Öbeği)

Burada, “gibi” ilgeci, gerçek olmayan, “-mişçesine” anlamında farazî bir benzetme işlevi görmüştür.

+A Etki Belirteci: “ona” (Şahıs Zamiri ← +A)

“o” zamiri, burada, “Mümtaz” adı yerine kullanılmıştır. “ona” belirteci, doktorun baktığı kişinin kim olduğunu gösteriyor.

“artık benimsin, sade benim!”

EÖ₁

Yalın Zaman Belirteci: “artık”

Ahmet Akçataş, “artık” zaman belirtecinin “bundan böyle, bundan sonra” anlamıyla tümcenin zaman bilgisini tamamladığını belirtiyor: “Artık geriye dönüş ihtimali de kalmamıştı.” (Akçataş, 2005: 40).

EÖ₂

Yalın Dışlama Belirteci: “sade”

“sade benim” öbeğindeki “ben” zamiri, “doktor” adı yerine kullanılmıştır. “sade” belirteci, doktorun dışındakileri dışlayarak Mümtaz’ın sadece doktorun olduğunu gösteriyor.

391/31

“Macide gözlerini silerek ona doğru yaklaştı.”

Birinci Derece Belirten/Özne (Macide) -ArAk Tarz Belirteci (gözlerini silerek) + İlgeç Yönelme Belirteci (ona doğru) → Eylem (yaklaştı)

“gözlerini sil-”

İkinci Derece Belirten/GÖ (Macide) +I Nesne Belirteni (gözlerini) → Eylem (sil-)

Açıklama:

Birinci Derece Belirten/Özne: “Macide” (Özel Ad)

Etkin öznedir. “Macide” kendi istenciyle belli bir durumu koruyor, denetliyor.

-ArAk Tarz Belirteci: “gözlerini silerek” (Belirteç işlevli Yan Tümce)

Bu belirteç, nasıllık göstererek eylemi niteliyor. Macide'nin nasıl yaklaştığını bildirmiştir.

İlgeç Yönelme Belirteci: “ona doğru” (İlgeç Öbeği)

“ona doğru” öbeğinde, “o” zamiri “Mümtaz” adı yerine kullanılmıştır. Macide, bir noktadan başka bir noktaya(Mümtaz'a) doğru yönelmiştir.

“gözlerini sil-”

+I Nesne Belirteni: “[onun(Mümtaz'ın)] gözlerini” (Ad Tamlaması ← +I)

“[Mümtaz'ın] gözleri”, öznenin gerçekleştirdiği eylemden doğrudan etkilenenin ne olduğunu belirtiyor.

391/33

“Radyo evin sessizliği içinde tek başına, hâdiselerin gür sesiyle, herkes için konuşuyordu.”

Birinci Derece Belirten/Özne (radyo) +DA Tarz Belirteci (evin sessizliği içinde) +A Tarz Belirteci (tek başına) +IA Vasıta Belirteci (hâdiselerin gür sesiyle) + İlgeç İçinlik ve Mahsusluk Belirteci (herkes için) → Eylem (konuşuyordu)

Açıklama:

Birinci Derece Belirten/Özne: “radyo” (Ad)

“radyo”, etkin öznedir. Konuşanın ne olduğunu belirtiyor. Anlamsal işlev açısından “radyo”, kendi istenci olmadan bir durumda bulunuyor.

+DA Tarz Belirteci: “evin sessizliği içinde” (Ad Tamlaması)

“evin sessizliği içinde” belirteci, radyonun hangi durumda konuştuğunu bildiriyor. Bu belirteç, durum bildirerek tarz göstermiştir.

+A Tarz Belirteci: “[onun(radyonun)] tek başına” (Ad Tamlaması ← +A)

“tek başına” belirteci, radyonun nasıl konuştuğunu bildiriyor. Eylemi nasıllık göstererek nitelemiştir.

+IA Vasıta Belirteci: “hâdiselerin gür sesiyle” (Ad Tamlaması ← +IA)

Bu belirteç, vasıta bildiriyor. Radyo hâdiselerin gür sesi vasıtasıyla konuşmaktadır.

İlgeç İçinlik ve Mahsusluk Belirteci: “herkes için” (İlgeç Öbeği)

“herkes için” belirteci, içinlik, mahsusluk bildiriyor. “radyo”, “konuş-” eylemini herkes için gerçekleştirmektedir.

Bu bölümde, Ahmet Hamdi Tanpınar’ın Huzur romanında eylem öbeklerinde belirtenler ve niteleyenler üzerinde duruldu. Bu eylem öbeklerindeki niteleyenler ve belirtenler yapı-işlev-tür bakımlarından incelendi.

1. AD ÖBEKLERİ

Eylem öbekleri bölümünde, öbeğin birbirine yakın öğeler arasındaki bütünlük olduğunu, öbeklerin içinde her zaman bir merkezin bulunduğunu, buna da öbeğin başı dendiğini belirtmiştik. Uzun'a göre, baş, öbeğin olmazsa olmaz kurucusuydu ve kurduğu öbeğin kategorisini belirliyordu. Bu açıdan öbeğin başı bir ad olduğunda, öbek de bir ad öbeğidir. "yuvarlak masa" ad öbeği örneğinde baş, "masa" dır (Yılmaz, 2000: 18-19).

Akerson ve Ozil'e göre de bir öbeğin yönetici ögesi vardır: "Selma'nın evi" öbeği iki birimli bir ad tamlamasından oluşur. Tamlamanın yöneticisi, tamlanan birim (ev); ikinci birim ise, tamlananın yönetiminde bulunan birim, yani tamlayan (Sema'nın)dır.

Akerson ve Ozil'e göre, niteleme, bir adı, belli özelliklerini göz önüne alarak, aynı kümede yer alan öteki adlardan ayırmaya (yeni bir alt küme oluşturmaya, küme daraltmaya) ya da bu ad hakkında ek bilgiler vermeye (söz konusu adı yeni bilgilerle donatmaya) yarar (Akerson ve Ozil, 1998: 93'den aktaran Yılmaz, 2004: 45). Niteleme işlevi bağlam içinde genel olarak küme daraltma işlevi, küme donatma işlevi, sahip olma ilişkisi, ait olma ilişkisi olmak üzere dört kullanımla karşımıza çıkar. Sahip olma gibi ait olma da üye saptamaya yarar (Akerson, 2000: 106-110'dan aktaran Yılmaz, 2004: 45-47).

Bu görüşlerden hareketle bu bölümde ad tamlamalarının tamlayanları niteleyen olarak alındı. "komşunun kızı" öbeğinde, bu kez kız komşuyla olan aidiyet açısından niteleniyor. Bu ad tamlamasında, komşu belirtili konumda, dolayısıyla kızın ait olduğu küme de belirtili ve tek üyeli. Tamlamalar da bir üyeyi saptamaya yarayan nitelemeler gibi işliyor." (Akerson, 2000: 109-110'dan aktaran Yılmaz, 2004: 45-47). Bu bölümde, tümceler ad öbekleri açısından incelendi.

2.1. ROMANIN 9. SAYFASINDAKİ AD ÖBEKLERİ

9/1

“Mümtaz, ağabey dediği amcasının oğlu İhsan’ın hastalığından beri doğru dürüst sokağa çıkmamıştı.”

“ağabey dediği amcasının oğlu İhsan’ın hastalığı”

Niteleyen (ağabey dediği amcasının oğlu İhsan’ın) → Ad ← +İyelik
(hastalık ← +ı)

“ağabey dediği amcasının oğlu İhsan”

Niteleyen (ağabey dediği amcasının oğlu) → Özel Ad (İhsan)

“ağabey dediği amcasının oğlu”

Niteleyen (ağabey dediği) → Ad (Ad Tamlaması (amcasının oğlu))

“amcasının oğlu”

Niteleyen (amcasının) → Ad ← +İyelik (oğul ← +u)

Açıklama:

“ağabey dediği amcasının oğlu İhsan’ın hastalığı”

Niteleyen: “ağabey dediği amcasının oğlu İhsan’ın” (Ad (Sıfat Tamlaması)
← +In)

Bu öbekte, hastalık, Mümtaz’ın ağabey dediği amcasın oğlu İhsan ile olan aidiyet açısından niteleniyor. Yılmaz’a göre, nitelemenin ait olma ilişkisi üye saptamaya yarar (Yılmaz, 2004: 47).

“ağabey dediği amcasının oğlu İhsan”

Niteleyen: “ağabey dediği amcasının oğlu” (Niteleme Sıfatı (Ad Tamlaması))

Yılmaz’a göre, belli bir üye ek nitelemelerle donatılmışsa niteleme küme donatma işlevi görür (Yılmaz, 2004: 46). Burada, niteleme, küme donatma işlevi gerçekleştiriyor. “İhsan” kavramı tek üyesi olan bir kümeye gönderme yapar. Bu

üye, Mümtaz'ın ağabey dediği amcasının oğlu olma özelliği ile donatılmıştır.

“ağabey dediği amcasının oğlu”

Niteleyen: “ağabey dediği” (Sıfat İşlevli Yan Tümce ← +İyelik)

Burada, “[Mümtaz'ın] amcasının oğlu”, tek üyesi olan bir kümeye gönderme yapıyor. Mümtaz'ın amcasının oğlunun özelliği, Mümtaz'ın kendisine ağabey diyor olmasıdır. Bu özellik Mümtaz'ın amcasının oğlu(İhsan) donatılmış; niteleme küme donatma işlevi gerçekleştirmiştir.

“amcasının oğlu”

Niteleyen: “[onun(Mümtaz'ın)] amcasının” (Ad (Ad Tamlaması) ← +nIn)

Bu öbekte, oğul, Mümtaz'ın amcasıyla olan aidiyet açısından niteleniyor. Nitelemenin ait olma ilişkisiyle üye saptama sağlanmıştır.

9/2

“Doktor çağırarak, eczaneye reçete götürüp ilâç getirmek, komşunun evinden telefon etmek gibi şeyler bir tarafa bırakılırsa, bu haftayı hemen hemen ya hastanın başı ucunda yahut da kendi odasında kitap okuyarak, düşünerek, yeğenlerini avutmağa çalışarak geçirmişti.”

“doktor çağırarak, eczaneye reçete götürüp ilâç getirmek, komşunun evinden telefon etmek gibi şeyler”

Niteleyen (doktor çağırarak, eczaneye reçete götürüp ilâç getirmek, komşunun evinden telefon etmek gibi) → Ad (şeyler)

“bir taraf”

Belirten (bir) → Ad (taraf)

“bu hafta”

Belirten (bu) → Ad (hafta)

“hastanın başı ucu”

Niteleyen (hastanın başı) → Ad ← +İyelik (uç ← +u)

“hastanın başı”

Niteleyen (hastanın) → Ad ← +İyelik (başı)

“kendi odası”

Niteleyen (kendi) → Ad ← +İyelik (oda ← +sı)

Açıklama:

“doktor çağırmak, eczaneye reçete götürüp ilaç getirmek, komşunun evinden telefon etmek gibi şeyler”

Niteleyen: “doktor çağırmak, eczaneye reçete götürüp ilaç getirmek, komşunun evinden telefon etmek gibi” (Niteleme Sıfatı (İlgeç Öbeği))

“doktor çağırmak, eczaneye reçete götürüp ilaç getirmek, komşunun evinden telefon etmek gibi şeyler” kümesi, “şeyler” kümesine oranla daha küçük bir küme oluşturur. Burada, niteleme aracılığıyla “şeyler” kümesi daraltılmıştır. Nitelemenin bu küme küçültme, alt küme oluşturma işlevine küme daraltma işlevi denmektedir (Yılmaz, 2004: 45-46).

“bir taraf”

Belirten: “bir” (Belgisiz Sıfat)

“bir” sözcüğü, burada, belirtisizlik gösteriyor, “herhangi bir” anlamındadır. Belirtme işlevini belirsizlik bildirme şeklinde karşılamıştır.

“bu hafta”

Belirten: “bu” (İşaret Sıfatı)

“bu” sözcüğü, belirtililik gösterir. Belirtme işlevini işaret etme şeklinde karşılamıştır.

“hastanın başı ucu”

Niteleyen: “hastanın başı” Ad (Ad Tamlaması)

“hastanın başı”

Niteleyen: “hastanın” (Ad← +nIn)

“kendi odası”

Niteleyen: “kendi” (Ad)

Bu öbeklerde, nitelemenin ait olma ilişkisiyle üye saptama sağlanmıştır. Uç, hastanın başıyla; baş, hastayla; oda, kendiyile olan aidiyet ilişkisi açısından niteleniyor.

9/3

“İhsan iki gün kadar ateşten, halsizlikten, arka ağrılarında şikâyet etmiş, sonra birdenbire zatürree fevkalâdelik hâlini ilân etmiş, evin içinde korkudan, telaştan, üzüntüden bir türlü ağızlardan düşmeyen ve bakışlardan eksilmeyen temennilerden saltanatını, o yıkım psikolojisini kurmuştu.”

iki gün”

Belirten (iki) → Ad (gün)

“arka ağrıları”

Niteleyen (arka) → Ad ← +İyelik (ağrılar ← +ı)

“fevkalâdelik hâli”

Niteleyen (fevkalâdelik) → Ad ← +İyelik (hâl ← +i)

“evin içi”

Niteleyen (evin) → Ad ← +İyelik (iç ← +i)

“bir türlü ağızlardan düşmeyen ve bakışlardan eksilmeyen temenniler”

Niteleyen (bir türlü ağızlardan düşmeyen ve bakışlardan eksilmeyen) → Ad (temenniler)

“o yıkım psikolojisi”

Belirten (o) → Ad (Ad Tamlaması (yıkım psikolojisi))

“yıkım psikolojisi”

Niteleyen (yıkım) → Ad ← +İyelik (psikoloji ← +si)

Açıklama:

“iki gün”

Belirten: “iki” (Sayı Sıfatı)

“iki” sıfatı, “gün” adının sayısını belirtiyor. Belirtme işlevini sayı bildirme şeklinde karşıyor.

“arka ağırları”

Niteleyen: “arka” (Ad)

Bu öbekte, ağırlar, arkayla olan aidiyet ilişkisi açısından niteleniyor. “arka”, ağırların ait olduğu kavramdır.

“fevkalâdelik hâli”

Niteleyen: “fevkalâdelik (Ad)

Burada, hâl, fevkalâdelikle olan aidiyet açısından niteleniyor.

“evin içi”

Niteleyen: “evin” (Ad ← +In)

“evin içi” öbeğinde, “iç”, “ev” adını verdiğimiz büyük nesnenin bir parçasıdır, evle olan aidiyet açısından nitelenmiştir. Bu öbek, bütün-parça ilişkisi göstermiştir.

“yıkım psikolojisi”

Niteleyen: “yıkım” (Ad)

Bu öbekte, psikoloji, yıkımla olan aidiyet açısından niteleniyor. Efrasiyap Gemalmaz, ait olma ilişkisi üzerine şu tespitleri yapmaktadır: “((okul+//+Ø) (çanta+//+sı)) (okul için çanta *okul+luk çanta) kuruluşunda, asıl söylenmek istenilen “çanta”dır. /okul/ genel ismi (İ2), /çanta/ genel ismini (İ2) tür olarak nitelediğinden artık bir çeşit işaretli /+Ø+/ (+nyn) ekiyle yapılmış niteleme sıfatı (S2) sayılmalıdır.” (Efrasiyap Gemalmaz, “Türçedeki İsim Tamlamalarının Derin Yapısı” makalesinden aktaran Yılmaz, 2004: 47).

“bir türlü ağızlardan düşmeyen ve bakışlardan eksilmeyen temenniler”

Niteleyen: “bir türlü ağızlardan düşmeyen ve bakışlardan eksilmeyen” (Bağlama Öbeği (Niteleyen₁ (Sıfat İşlevli Yan Tümce) ← Sıralama Bağlacı (ve) + Niteleyen₂ (Sıfat İşlevli Yan Tümce)))

Burada, “temenniler” genel kümesi, “bir türlü ağızlardan düşmeme” ve

“bakışlardan eksilmeme” özelliğine sahip “temenniler” olarak daraltılmıştır. Niteleme aracılığıyla daha küçük bir kümeye gönderme yapan yeni bir kavram kurulmuştur. Akerson ve Ozil’e göre, sıfat işlevli yan tümcelerin daraltma işlevi, yeni kavram kurmaya yarar (Akerson ve Ozil,1998: 135).

9/4

“Herkes İhsan’ın hastalığının verdiği üzüntü ile uyuyor, onunla uyanıyordu.”

“İhsan’ın hastalığının verdiği üzüntü”

Niteleyen (İhsan’ın hastalığının verdiği) → Ad (üzüntü)

“İhsan’ın hastalığı”

Niteleyen (İhsan’ın) → Ad ← +İyelik (hastalık ← +ı)

Açıklama:

“İhsan’ın hastalığının verdiği üzüntü”

Niteleyen: “İhsan’ın hastalığının verdiği” (Sıfat İşlevli Yan Tümce ← +İyelik)

Burada, “üzüntü” kümesi, tek bir üyeden oluşmaktadır. “İhsan’ın hastalığının verdiği üzüntü”, tüm üzüntüleri kapsayan genel kümeden seçilmiş tek bir üyedir. Bu üzüntü, İhsan’ın hastalığının vermiş olduğu üzüntü olma özelliğine sahiptir. Niteleme işlemi aracılığıyla tek üyeli bir kümeye gönderme yapan yeni bir kavram oluşturulmuştur.

“İhsan’ın hastalığı”

Niteleyen: “İhsan’ın” (Özel Ad ← +In)

“İhsan’ın hastalığı”, öbeğinde, hastalık, İhsan’la olan aidiyet açısından niteleniyor. Nitelemenin ait olma ilişkisi üye saptamayı sağlamıştır.

9/5

“Bu sabah, tren düdüklelerinin büsbütün başka korkularla kanattığı uykusundan Mümtaz gene bu üzüntü ile uyandı.”

“bu sabah”

Belirten (bu) → Ad (sabah)

“[onun (Mümtaz’ın)] tren düdüklelerinin büsbütün başka korkularla kanattığı uykusu”

Niteleyen ([onun (Mümtaz’ın)]) → Ad (Sıfat Tamlaması) ← +İyelik (tren düdüklelerinin büsbütün başka korkularla kanattığı uyku ← +su)

“tren düdüklelerinin büsbütün başka korkularla kanattığı uyku”

Niteleyen (tren düdüklelerinin büsbütün başka korkularla kanattığı) → Ad (uyku)

“büsbütün başka korku”

Niteleyen (büsbütün başka) → Ad (korku)

“tren düdükleleri”

Niteleyen (tren) → Ad ← +İyelik (düdükleler ← +i)

“bu üzüntü”

Belirten (bu) → Ad (üzüntü)

Açıklama:

“tren düdüklelerinin büsbütün başka korkularla kanattığı uyku”

Niteleyen: “tren düdüklelerinin büsbütün başka korkularla kanattığı” (Sıfat İşlevli Yan Tümce ← +İyelik)

Burada, “uyku”, küme daraltıcı bir özelliğe (tren düdüklelerinin büsbütün başka korkularla kanattığı uyku olma özelliğine) sahiptir. Sıfat işlevli yan tümce küme daraltma işleviyle kullanılmıştır.

“büsbütün başka korku”

Niteleyen: “büsbütün başka” (Niteleme Sıfatı (Sıfat Tamlaması))

“büsbütün başka korku”, bir yandan “korku” genel kümesine dâhil olmakla birlikte, bir yandan da küme daraltıcı bir özelliğe (büsbütün başka olma özelliğine) sahiptir. “büsbütün başka” öbeğinde niteleyen, “büsbütün” pekiştirme sıfatıdır. Yılmaz’a göre, Türkiye Türkçesinde niteleme sıfatları karşılaşmış oldukları niteliği

daha yoğun olarak belirtmek amacıyla pekiştirilerek kullanılmaktadırlar. “pekiştirme sıfatları” anlamca kuvvetlendirilmiş sıfatlardır. Pekiştirilmiş sıfatlar ön ek almış durumdadır (Yılmaz, 2004: 59). “büsbütün”, ilk ünlü harfine kadar olan kısmının “s” harfi ile kapanmasından oluşmuş bir ön ek alan niteleme sıfatıdır.

“tren düdükları”

Niteleyen: “tren”(Ad)

“tren düdükları” öbeğinde, düdükları, trenle olan aidiyet açısından niteleniyor. Düdükları ait olduğu küme belirtili bir küme oluşturur. Nitelemenin ait olma ilişkisiyle üye saptama sağlanmıştır.

9/7

“Bir müddet yatağının kenarına oturup düşündü.”

“bir müddet”

Belirten (bir) → Ad (müddet)

“[onun (Mümtaz’ın)] yatağının kenarı”

Niteleyen ([onun (Mümtaz’ın)] yatağının) → Ad ← +İyelik (kenar ← +ı)

Açıklama:

“[onun(Mümtaz’ın)] yatağının kenarı”

Niteleyen: “[onun (Mümtaz’ın)] yatağının” (Ad (Ad Tamlaması) ← +nIn)

“[onun (Mümtaz’ın)] yatağının kenarı” öbeği, bütün-parça ilişkisi gösteriyor. “kenar”, “Mümtaz’ın yatağı”nın bir parçasıdır. Nitelemenin ait olma ilişkisiyle belirtili bir küme oluşturulmuştur.

9/8

“Bugün yapacak bir yığın işi vardı.”

“[onun (Mümtaz’ın)] yapacak bir yığın işi”

Niteleyen ([onun (Mümtaz’ın)] → Ad (Sıfat Tamlaması) ← +İyelik (yapacak bir yığın iş ← +i)

“yapacak bir yığın iş”

Niteleyen (yapacak) → Ad (Sıfat Tamlaması (bir yığın iş))

“bir yığın iş”

Belirten(bir yığın) → Ad (iş)

Açıklama:

“yapacak bir yığın iş”

Niteleyen: “yapacak” (Niteleme Sıfatı)

“yapacak bir yığın iş” kümesi, “bir yığın iş” kümesine oranla daha küçük bir küme oluşturur. “yapacak bir yığın iş” kavramının kapsadığı kümenin içinde yalnızca yapılacak olma özelliğine sahip işler vardır. Niteleme işlemi aracılığıyla daha küçük bir kümeye gönderme yapan yeni bir kavram oluşturulmuştur.

“bir yığın iş”

Belirten: “bir yığın” (Belgisiz Sıfat)

“bir yığın” belirteni, işin sayısını açık olarak bildirmiyor. Belirtme işlevini belirsizlik gösterme şeklinde karşılamıştır.

9/10

“Her şeyden evvel bir hastabakıcı bulmak zorunda idi.”

“her şey”

Belirten (her) → Ad (şey)

“bir hastabakıcı”

Belirten (bir) → Ad (hastabakıcı)

9/11

“Ne Macide ne yengesi -İhsan’ın annesi- hastanın başı ucundan ayrılmadıkları için, çocuklar haraptılar.”

“İhsan’ın annesi”

Niteleyen (İhsan’ın) → Ad ← +İyelik (anne ← +si)

Açıklama:

“İhsan’ın annesi”

Niteleyen: “İhsan’ın” (Özel Ad ← +In)

Bu öbekte, anne, İhsan’la olan aidiyet açısından niteleniyor. “İhsan’ın annesi”, belirtili ve tek üyeli bir küme oluşturur. Burada, nitelemenin ait olma ilişkisi aracılığıyla üye saptama sağlanmıştır. Akerson ve Ozil’e göre, belirtili ad tamlamaları çeşitli ilişkileri özetleyen yapılardır: “kızın babası” gibi ad tamlamaları akrabalık ilişkisi gösterir. (Akerson ve Ozil, 1998: 230)

9/12

“İhtiyar hizmetçi, Ahmet’le şöyle böyle meşgul olabilirdi.”

“ihtiyar hizmetçi”

Niteleyen (ihtiyar) → Ad (hizmetçi)

Açıklama:

“ihtiyar hizmetçi”

Niteleyen: “ihtiyar” (Niteleme Sıfatı)

Burada, “hizmetçi” kümesi tek bir üyeden oluşmaktadır. Bu üye, ihtiyar olma özelliğine sahiptir. “ihtiyar” niteleme sıfatı, hizmetçinin durumunu bildirmektedir.

9/13

“Fakat Sabiha ile adamakıllı uğraşacak biri lazımdı.”

“Sabiha ile adamakıllı uğraşacak biri”

Niteleyen (Sabiha ile adamakıllı uğraşacak) → Ad (Belgisiz Zamir (biri))

Açıklama:

“Sabiha ile adamakıllı uğraşacak biri”

Niteleyen: “Sabiha ile adamakıllı uğraşacak” (Sıfat İşlevli Yan Tümce)

Sabiha ile adamakıllı uğraşacak biri, Sabiha ile adamakıllı uğraşabilecek kişileri kapsayan genel kümeden seçilmiş herhangi bir üyedir. Bu üye, belli bir

özelliğe (Sabiha ile adamakıllı uğraşabilme özelliğine) sahiptir.

2.2. ROMANIN 15. SAYFASINDAKİ AD ÖBEKLERİ

15/1

“İhmal edildiğini, küçük düşürüldüğünü veya haksızlığa uğradığını sandığı yahut da çocuk dünyasını, o her şeyin iyi ve dost olmasını istediği âlemi, sade mercan dalları ve sedef çiçekleriyle süslü, üst üste canlı âlemi etrafa kapattığı zamanların ağlayışıydı bu.”

“ihmal edildiğini, küçük düşürüldüğünü veya haksızlığa uğradığını sandığı yahut da çocuk dünyasını, o her şeyin iyi ve dost olmasını istediği âlemi, sade mercan dalları ve sedef çiçekleriyle süslü, üst üste canlı âlemi etrafa kapattığı zamanların ağlayışı”

Niteleyen (ihmal edildiğini, küçük düşürüldüğünü veya haksızlığa uğradığını sandığı yahut da çocuk dünyasını, o her şeyin iyi ve dost olmasını istediği âlemi, sade mercan dalları ve sedef çiçekleriyle süslü, üst üste canlı âlemi etrafa kapattığı zamanların) → Ad ← +İyelik (ağlayış ← +ı)

“ihmal edildiğini, küçük düşürüldüğünü veya haksızlığa uğradığını sandığı yahut da çocuk dünyasını, o her şeyin iyi ve dost olmasını istediği âlemi, sade mercan dalları ve sedef çiçekleriyle süslü, üst üste canlı âlemi etrafa kapattığı zamanlar”

Niteleyen(ihmal edildiğini, küçük düşürüldüğünü veya haksızlığa uğradığını sandığı yahut da çocuk dünyasını, o her şeyin iyi ve dost olmasını istediği âlemi, sade mercan dalları ve sedef çiçekleriyle süslü, üst üste canlı âlemi etrafa kapattığı) → Ad (zamanlar)

“çocuk dünyası”

Niteleyen (çocuk) → Ad ← +İyelik (dünya ← +sı)

“o her şeyin iyi ve dost olmasını istediği âlem”

Belirten (o) → Ad (Sıfat Tamlaması (her şeyin iyi ve dost olmasını istediği

âlem))

“her şeyin iyi ve dost olmasını istediği âlem”

Niteleyen (her şeyin iyi ve dost olmasını istediği) → Ad (âlem)

“sade mercan dalları ve sedef çiçekleriyle süslü, üst üste canlı âlem”

Niteleyen (sade mercan dalları ve sedef çiçekleriyle süslü, üst üste canlı) →

Ad (âlem)

“mercan dalları”

Niteleyen (mercan) → Ad ← +İyelik (dallar ← +ı)

“sedef çiçekleri”

Niteleyen (sedef) → Ad ← +İyelik (çiçekler ← +i)

Açıklama:

“ihmal edildiğini, küçük düşürüldüğünü veya haksızlığa uğradığını sandığı yahut da çocuk dünyasını, o her şeyin iyi ve dost olmasını istediği âlemi, sade mercan dalları ve sedef çiçekleriyle süslü, üst üste canlı âlemi etrafa kapattığı zamanların ağlayışı”

Niteleyen: “ihmal edildiğini, küçük düşürüldüğünü veya haksızlığa uğradığını sandığı yahut da çocuk dünyasını, o her şeyin iyi ve dost olmasını istediği âlemi, sade mercan dalları ve sedef çiçekleriyle süslü, üst üste canlı âlemi etrafa kapattığı zamanların” (Ad (Sıfat Tamlaması) ← +In)

“çocuk dünyası”

Niteleyen: “çocuk” (Ad)

“mercan dalları”

Niteleyen: “mercan” (Ad)

“sedef çiçekleri”

Niteleyen: “sedef” (Ad)

Bu öbeklerde, nitelemenin ait ilişkisiyle üye saptama sağlanmıştır. Ağlayış, zamanlarla; dünya çocukla; dallar, mercanla; çiçekler, sedefle olan aidiyet açısından

nitelenmiştir.

“ihmal edildiğini, küçük düşürüldüğünü veya haksızlığa uğradığını sandığı yahut da çocuk dünyasını, o her şeyin iyi ve dost olmasını istediği âlemi, sade mercan dalları ve sedef çiçekleriyle süslü, üst üste canlı âlemi etrafa kapattığı zamanlar”

Niteleyen: “ihmal edildiğini, küçük düşürüldüğünü veya haksızlığa uğradığını sandığı yahut da çocuk dünyasını, o her şeyin iyi ve dost olmasını istediği âlemi, sade mercan dalları ve sedef çiçekleriyle süslü, üst üste canlı âlemi etrafa kapattığı” (Bağlama Öbeği (Niteleyen₁ (Sıfat İşlevli Yan Tümce ← +İyelik) ← Seçme Bağlacı (yahut da) + Niteleyen₂ (Sıfat İşlevli Yan Tümce ← +İyelik))

Burada, sıfat işlevli yan tümceler aracılığıyla daha küçük bir kümeye gönderme yapan yeni bir kavram kurulmuştur. “ihmal edildiğini, küçük düşürüldüğünü veya haksızlığa uğradığını sandığı yahut da çocuk dünyasını, o her şeyin iyi ve dost olmasını istediği âlemi, sade mercan dalları ve sedef çiçekleriyle süslü, üst üste canlı âlemi etrafa kapattığı zamanlar” kümesi, “zamanlar” kümesine oranla daha küçük bir kümedir, bir alt kümedir. Sıfat işlevli yan tümceler aracılığıyla genel küme daraltılarak, bu alt küme oluşturulmuştur.

“ her şeyin iyi ve dost olmasını istediği âlem”

Niteleyen: “her şeyin iyi ve dost olmasını istediği” (Sıfat İşlevli Yan Tümce ← +İyelik)

“sade mercan dalları ve sedef çiçekleriyle süslü, üst üste canlı âlem”

Niteleyen: “sade mercan dalları ve sedef çiçekleriyle süslü, üst üste canlı” (Bağlama Öbeği (Niteleyen₁ (Niteleme Sıfatı (Vasıta Öbeği)) + Niteleyen₂ (Niteleme Sıfatı (Belirteç Öbeği))))

Bu öbeklerde niteleme, küme daraltma işlevi gerçekleştiriyor. Niteleme işlemi sonucunda hangi âlem sorusuna yanıt alınabilen alt kümeler oluşturulmuştur.

15/2

“Mümtaz, böyle zamanlarda yeğenin kızı kadife kurdelesinin bile fersizleştğini zannedirdi.”

“böyle zaman”

Niteleyen (böyle) → Ad (zaman)

“[onun (Mümtaz’ın)] yeğenin kızı kadife kurdelesini”

Niteleyen ([onun (Mümtaz’ın)] yeğenin) → Sıfat Tamlaması ← +İyelik
(kırmızı kadife kurdele ← +si)

“kırmızı kadife kurdele”

Niteleyen (kırmızı) → Sıfat Tamlaması (kadife kurdele)

“kadife kurdele”

Niteleyen (kadife) → Ad (kurdele)

Açıklama:

“böyle zaman”

Niteleyen: “böyle ” (Niteleme Sıfatı)

“[onun(Mümtaz’ın)] yeğenin kızı kadife kurdelesini”

Niteleyen: “[onun(Mümtaz’ın)] yeğenin” (Ad (Ad Tamlaması) ← +nIn)

Bu öbekte, kırmızı kadife kurdele, Mümtaz’ın yeğeniyle olan aidiyet açısından niteleniyor. Nitelemenin ait olma ilişkisiyle üye saptama sağlanmıştır.

“kırmızı kadife kurdele”

Niteleyen: “kırmızı” (Niteleme Sıfatı)

“kırmızı kadife kurdele” öbeğinde, kadife kurdele, kırmızı olması niteliğine dayanılarak diğer kadife kurdelelerden ayrılıyor. Niteleme küme daraltma işleviyle kullanılmıştır.

“kadife kurdele”

Niteleyen: “kadife” (Niteleme Sıfatı)

“kadife kurdele” öbeğinde, kurdele, kadife olması niteliğine dayanılarak diğer kurdelelerden ayrılıyor. Niteleme küme daraltma işlevi gerçekleştirmiştir.

15/3

“Bu kurdele, Sabiha’nın kendi kendisine bulduğu bir süsü.”

“bu kurdele”

Belirten (bu) → Ad (kurdele)

“Sabiha’nın kendi kendisine bulduğu bir süs”

Niteleyen (Sabiha’nın kendi kendisine bulduğu) → Ad (Sıfat
Tamlaması(bir süs))

“bir süs”

Belirten (bir) → Ad (süs)

Açıklama:

“Sabiha’nın kendi kendisine bulduğu bir süs”

Niteleyen: “Sabiha’nın kendi kendisine bulduğu” (Sıfat İşlevli Yan Tümce
← +İyelik)

Burada, “süs” genel kümesi, önce, “Sabiha’nın kendi kendisine bulduğu süsler” olarak daraltılmış, sonra bu kümedeki “süsler”den “biri” seçilmiştir. “bir” sözcüğü, “herhangi bir” anlamıyla kullanılmıştır. Akerson ve Ozil, “kitap okuyan bir kız” öbeğinde, “kız” genel kümesinin, önce “kitap okuma” özelliğine sahip “kızlar” olarak daraltıldığını, sonra bu kümedeki “kızlar”dan “biri”nin seçilmiş olduğunu belirtmiştir (Akerson ve Ozil, 1998: 137).

15/4

“İki yaşını birkaç ay geçmişti.”

“iki yaş”

Belirten (iki) → Ad (yaş)

“birkaç ay”

Belirten (birkaç) → Ad (ay)

Açıklama:

“iki yaş” öbeğinde, “iki” sayı sıfatı, “yaş” adının sayısını belirtiyor. “birkaç

ay” öbeğinde, “birkaç” belgisiz sıfatı, “ay” adının sayısını açık olarak değil, belirsiz olarak bildirmiştir.

15/5

“Bir gün yerde bulduğu vişne renginde bir kurdeleyi annesine uzatmış, “saçlarıma tak, tak” demişti.”

“bir gün”

Belirten (bir) → Ad (gün)

“yerde bulduğu vişne renginde bir kurdele”

Niteleyen (yerde bulduğu) → Ad (Sıfat Tamlaması (vişne renginde bir kurdele))

“vişne renginde bir kurdele”

Niteleyen (vişne renginde) → Ad (Sıfat Tamlaması (bir kurdele))

Açıklama:

“yerde bulduğu vişne renginde bir kurdele”

Niteleyen: “yerde bulduğu” (Sıfat İşlevli Yan Tümce ← +İyelik)

Burada, “vişne renginde bir kurdele”, Sabiha’nın (Mümtaz’ın yeğeninin) yerde bulduğu vişne renginde bir kurdele olma özelliğine sahiptir. “vişne renginde bir kurdele” bu özellikte donatılmıştır.

“vişne renginde bir kurdele”

Niteleyen: “vişne renginde” (Niteleme Sıfatı (Ad Tamlaması ← +DA)

“vişne renginde bir kurdele” öbeğinde, “kurdele” genel kümesi, önce “vişne renginde olma” özelliğine sahip “kurdeleler” olarak daraltılmış, sonra bu kümedeki “kurdeleler”den “biri” seçilmiştir.

15/7

“Bu kurdele iki seneden beri süs olmaktan çıkmış, evin içinde, ona ait bir müessese hâline gelmişti.”

“iki sene”

Belirten (iki) → Ad (sene)

“ona ait bir müessese hâli”

Niteleyen (ona ait bir müessese) → Ad ← +İyelik (hâl ← +i)

“ona ait bir müessese”

Niteleyen (ona ait) → Ad (Sıfat Tamlaması (bir müessese))

“bir müessese”

Belirten (bir) → Ad (müessese)

Açıklama:

“ona ait bir müessese hâli”

Niteleyen: “ona ait bir müessese” (Ad (Sıfat Tamlaması))

Bu öbekte, hâl, ona ait bir müesseseyle olan aidiyet açısından nitelenmiştir. Nitelemenin ait olma ilişkisi üye saptamayı sağlamıştır.

“ona ait bir müessese”

Niteleyen: “ona ait” (Niteleme Sıfatı (Yönelme Öbeği))

Burada, “müessese” genel kümesi, “ona (Sabiha’ya) ait olma” özelliğine sahip “müesseseler” olarak daraltılmış, sonra bu kümedeki “müesseseler”den “biri” seçilmiştir. “bir” sözcüğü belirtisizlik göstermektedir.

15/8

“Ona ait her şeyin bir kırmızı kurdelesini vardı ki, Sabiha bunu bir hükümdarın dostlarına nişan dağıtması gibi hediye ederdi.”

“ona ait her şeyin bir kırmızı kurdelesini”

Niteleyen (ona ait her şeyin) → Ad (Sıfat Tamlaması) ← +İyelik (bir kırmızı kurdele ← +si)

“ona ait her şey”

Niteleyen (ona ait) → Ad (Sıfat Tamlaması (her şey))

“her şey”

Belirten (her) → Ad (şey)

“bir kırmızı kurdele”

Belirten (bir) → Ad (Sıfat Tamlaması (kırmızı kurdele))

“kırmızı kurdele”

Niteleyen (kırmızı) → Ad (kurdele)

“bir hükümdar”

Belirten (bir) → Ad (hükümdar)

Açıklama:

“ona ait her şeyin bir kırmızı kurdelesini”

Niteleyen: “ona ait her şeyin” (Ad (Sıfat Tamlaması) ← +In)

Bu öbekte, bir kırmızı kurdele, ona(Sabiha’ya) ait her şeyle olan aidiyet açısından niteleniyor. Bir kırmızı kurdelenin ait olduğu küme belirtili bir küme oluşturmaktadır.

“ona ait her şey”

Niteleyen: “ona ait” (Niteleme Sıfatı (Yönelme Öbeği))

“ona ait her şey” kümesi, “her şey” kümesine oranla daha küçük bir kümedir, bir alt kümedir. Bu alt küme, yalnız Sabiha’ya ait olan şeyleri kapsamaktadır. Niteleme, burada, küme daraltma işlevi gerçekleştirmiştir.

15/9

“Kedi yavruları, bebekleri, beğendiği eşyası,-bilhassa yeni çocuk karyolası,- sevgisine mazhar her şey ve herkes bu nişana sahip olurdu.”

“[onun (Sabiha’nın)] kedi yavruları, bebekleri, beğendiği eşyası,-bilhassa yeni çocuk karyolası,-”

Niteleyen ([onun (Sabiha’nın)]) → Bağlama Öbeği (Ad (Ad Tamlaması) ← +İyelik (kedi yavrularØ(ı) ← +ı) + Ad ← +İyelik (bebekler ← +i) + Ad (Sıfat Tamlaması) ← +İyelik (beğendiği eşya ← +sı) + Ad (Sıfat Tamlaması) ← +İyelik (yeni çocuk karyolaØ(sı) ← + sı))

“kedi yavrularØ(1)”

Niteleyen (kedi) → Ad ← +İyelik (yavrular ← +Ø(1))

“yeni çocuk karyolaØ(sı)”

Niteleyen (yeni) → Ad Tamlaması (çocuk karyolaØ(sı))

“çocuk karyolaØ(sı)”

Niteleyen (çocuk) → Ad ← +İyelik (karyola ← +Ø(sı))

“[onun (Sabiha’nın)] sevgisine mazhar her şey ve herkes”

Niteleyen ([onun (Sabiha’nın)] sevgisine mazhar) → Ad (Bağlama Öbeği
(Ad(Sıfat Tamlaması (her şey)) + Ad(Belgisiz Zamir(herkes))))

“bu nişan”

Belirten (bu) → Ad (nişan)

Açıklama:

“[onun (Sabiha’nın)] kedi yavruları, bebekleri, beğendiği eşyası,-bilhassa yeni çocuk karyolası,-”

Niteleyen: “[onun (Sabiha’nın)]” (Ad (Şahıs Zamiri) ← +nIn (Özel Ad ← +nIn))

Bu öbekte, kedi yavruları, bebekler, [Sabiha’nın] beğendiği eşya, yeni çocuk karyolası, Sabiha’yla olan aidiyet açısından nitelenmiştir. Nitelemenin ait olma ilişkisiyle üye saptama sağlanmıştır.

“kedi yavrularØ(1)”

Niteleyen: “kedi” (Ad)

“çocuk karyolaØ(sı)

Niteleyen: “çocuk” (Ad)

Bu öbeklerde, yavrular, kediyle; karyola çocukla olan aidiyet açısından niteleniyor.

“yeni çocuk karyolaØ(sı)”

Niteleyen: “yeni” (Niteleme Sıfatı)

“yeni çocuk karyolaØ(sı)” kümesi, “çocuk karyolaØ(sı)” kümesine oranla daha küçük bir kümedir. Burada, çocuk karyolaØ(sı), küme daraltıcı bir özelliğe (“yeni olma” özelliğine) sahiptir.

“[onun (Sabiha’nın)] sevgisine mazhar her şey ve herkes”

Niteleyen: “[onun (Sabiha’nın)] sevgisine mazhar” (Niteleme Sıfatı (Yönelme Öbeği))

“[onun (Sabiha’nın)] sevgisine mazhar her şey ve herkes” kümesi, “her şey ve herkes” kümesine oranla daha küçük bir kümedir. Sabiha’nın sevgisine mazhar olmayan şeyler ve kimseler, bu kavramın kapsadığı kümenin dışındadır. Niteleme, küme daraltma işlevi gerçekleştirmiştir.

15/10

“Hatta hususî bir irade ile bu nişanın geri alındığı bile olurdu; fazla şımarıklığı yüzünden kendisini azarlayan, bununla da kalmayıp, annesine şikâyet eden aşçı kadına, iş olup bittikten sonra, kendisine hediye ettiği kurdeleyi lütfen çıkarmasını rica etmişti.”

“hususî bir irade”

Niteleyen (hususî) → Ad (Sıfat Tamlaması (bir irade))

“bir irade”

Belirten (bir) → Ad (irade)

“fazla şımarıklığı yüzünden kendisini azarlayan, bununla da kalmayıp, annesine şikâyet eden aşçı kadın”

Niteleyen (fazla şımarıklığı yüzünden kendisini azarlayan, bununla da kalmayıp, annesine şikâyet eden) ← Ad (Sıfat Tamlaması (aşçı kadın))

“aşçı kadın”

Niteleyen (aşçı) → Ad (kadın)

“kendisine hediye ettiği kurdele”

Niteleyen (kendisine hediye ettiği) → Ad (kurdele)

Açıklama:

“hususî bir irade”

Niteleyen: “hususî” (Niteleme Sıfatı)

Burada, “irade” genel kümesi, önce “hususî olma” özelliğine sahip “iradeler” olarak daraltılmış, sonra bu “iradeler”den biri seçilmiştir.

“fazla şımarıklığı yüzünden kendisini azarlayan, bununla da kalmayıp, annesine şikâyet eden aşçı kadın”

Niteleyen: “fazla şımarıklığı yüzünden kendisini azarlayan, bununla da kalmayıp, annesine şikâyet eden” (Bağlama Öbeği (Niteleyen₁ (Sıfat İşlevli Yan Tümce) + Niteleyen₂ (Sıfat İşlevli Yan Tümce))

“aşçı kadın” kavramı, tek üyeli bir kümeye gönderme yapıyor. Burada, “aşçı kadın”ın geçici ve eyleme dayalı özellikleri vurgulanmıştır. “aşçı kadın” bu özellikleriyle donatılmıştır.

“aşçı kadın”

Niteleyen: “aşçı” (Niteleme Sıfatı)

“aşçı kadın”, tüm kadınları kapsayan genel kümeden seçilmiş tek bir üyedir. Bu üye, aşçı olma özelliğine sahiptir.

“kendisine hediye ettiği kurdele”

Niteleyen: “kendisine hediye ettiği” (Sıfat İşlevli Yan Tümce ← +İyelik)

Burada, “kurdele” kümesi tek bir üyeden oluşmuştur. “[Sabiha’nın] kendisine(aşçı kadına) hediye ettiği kurdele”, kurdele genel kümesinden seçilmiş tek bir üyedir. Küme niteleme işlemi aracılığıyla iyice daraltılmış, tek üyeli bir kümeye gönderme yapan yeni bir kavram oluşturulmuştur.

15/11

“Hakikat şu ki, Sabiha’nın küçük çocuk hayatı bu cins hediyelere ve ceza vermelere hak veren bir hayattı.”

“Sabiha’nın küçük çocuk hayatı”

Niteleyen (Sabiha’nın) → Ad (Ad Tamlaması) ← +İyelik (küçük çocuk

hayatØ(1) ← +1)

“küçük çocuk hayatØ(1)”

Niteleyen (küçük çocuk) → Ad ← +İyelik (hayat ← +Ø(1))

“küçük çocuk”

Niteleyen (küçük) → Ad ← (çocuk)

“bu cins hediyelere ve ceza vermeye hak veren bir hayat”

Niteleyen (bu cins hediyelere ve ceza vermeye hak veren)→Ad (Sıfat Tamlaması (bir hayat))

“bir hayat”

Belirten (bir) → Ad (hayat)

“bu cins hediyeler”

Niteleyen (bu cins) → Ad (hediyeler)

“bu cins”

Belirten (bu) → Ad (cins)

Açıklama:

“Sabiha'nın küçük çocuk hayatı”

Niteleyen: “Sabiha'nın” (Özel Ad ← +nIn)

“küçük çocuk hayatØ(1)

Niteleyen: “küçük çocuk” (Ad (Sıfat Tamlaması))

“Sabiha'nın küçük çocuk hayatı” öbeğinde, küçük çocuk hayatı, Sabiha'yla; “küçük çocuk hayatØ(1)” öbeğinde, hayat, küçük çocukla olan aidiyet açısından nitelenmiştir.

“küçük çocuk”

Niteleyen: “küçük” (Niteleme Sıfatı)

“küçük çocuk” kümesi, “çocuk” kümesine oranla daha küçük bir kümedir. Bu kümede sadece “küçük olma” özelliğine sahip “çocuk”lar vardır. Akerson ve

Ozil, “*Ailesinden ayrı yaşayan çocuk* sorunlu olabilir.” tümcesindeki “ailesinden ayrı yaşayan çocuk” kavramının gönderme yaptığı kümenin üye sayısının “çocuk” kavramının gönderme yaptığı kümedeki üye sayısından daha az olduğunu belirtiyor. Onlara göre, bu kavramın kapsadığı kümenin içinde yalnızca “ailesinden ayrı yaşayan çocuk” olma özelliğine sahip “çocuk”lar vardır. “çocuk” kümesinin öteki üyeleri, yani “ailesiyle birlikte yaşayan çocuk” olma özelliğine sahip “çocuk”lar bu kavramın kapsamı dışındadır (Akerson ve Ozil, 1998: 132).

“bu cins hediyelere ve ceza vermelere hak veren bir hayat”

Niteleyen: “bu cins hediyelere ve ceza vermelere hak veren” (Sıfat İşlevli Yan Tümce)

Burada, “hayat” genel kümesi, önce “bu cins hediyelere ve ceza vermelere hak verme” özelliğine sahip hayatlar olarak daraltılmış, sonra bu kümedeki “hayatlar”dan “biri” seçilmiştir.

“bu cins hediyeler”

Niteleyen: “bu cins” (Niteleme Sıfatı (Sıfat Tamlaması))

“bu cins hediyeler” kümesi, “hediyeler” kümesine oranla daha küçük bir kümedir, bir alt kümedir. Niteleme aracılığıyla “hediyeler” genel kümesi daraltılmıştır.

15/12

“O, hiç olmazsa bu hastalığa kadar evin tek saltanatı idi.”

“bu hastalık”

Belirten (bu) → Ad (hastalık)

“evin tek saltanatı”

Niteleyen (evin) → Ad (Sıfat Tamlaması) ← +İyelik (tek saltanat ← +ı)

“tek saltanat”

Niteleyen (tek) → Ad (saltanat)

Açıklama:

“evin tek saltanatı”

Niteleyen: “evin” (Ad ← +In)

“evin tek saltanatı” öbeğinde, tek saltanat, evle olan aidiyet açısından nitelenmiştir. Burada, “ev” belirtili konumdadır, bundan dolayı tek saltanatın ait olduğu küme de belirtili ve tek üyelidir. Nitelemenin ait olma ilişkisi aracılığıyla üye saptama sağlanmıştır.

“tek saltanat”

Niteleyen: “tek” (Niteleme Sıfatı)

“tek saltanat” kümesi, “saltanat” kümesinin bir alt kümesidir. Burada, saltanat, küme daraltıcı bir özelliğe (“tek olma” özelliğine) sahiptir.

15/13

“Ahmet bile kalplerdeki yerini almağa başlayan kardeşinin bu saltanatını tabî bulurdu.”

“kalplerdeki yerini almağa başlayan kardeşinin bu saltanatı”

Niteleyen (kalplerdeki yerini almağa başlayan kardeşinin) → Sıfat
Tamlaması ← +İyelik (bu saltanat ← +1)

Açıklama:

“kalplerdeki yerini almağa başlayan kardeşinin bu saltanatı”

Niteleyen: “kalplerdeki yerini almağa başlayan kardeşinin” (Ad (Ad Tamlaması) ← +nIn)

Bu öbekte, bu saltanat, [Ahmet’in] kalplerdeki yerini almağa başlayan kardeşiyle olan aidiyet açısından niteleniyor. Nitelemenin ait olma ilişkisiyle üye saptama sağlanmıştır. Bu saltanatın ait olduğu küme belirtili ve tek üyeli bir küme oluşturur.

15/14

“Çünkü Sabiha bu evi kökünden saran bir felaketten sonra gelmişti.”

“bu evi kökünden saran bir felaket”

Niteleyen (bu evi kökünden saran) → Ad (Sıfat Tamlaması (bir felaket))

Açıklama:

“bu evi kökünden saran bir felaket”

Niteleyen: “bu evi kökünden saran” (Sıfat İşlevli Yan Tümce)

Burada, “felaket” genel kümesi, önce “bu evi kökünden sarma” özelliğine sahip “felaketler” olarak daraltılmış, sonra bu kümedeki “felaketler”den “biri” seçilmiştir. Sıfat işlevli yan tümce küme daraltma işlevi gerçekleştirmiştir.

15/15

“Macide onu doğurduğu zaman yarı deli sanılıyordu.”

“onu doğurduğu zaman”

Niteleyen (onu doğurduğu) → Ad (zaman)

“yarı deli”

Niteleyen (yarı) → Ad (deli)

Açıklama:

“onu doğurduğu zaman”

Niteleyen: “onu doğurduğu” (Sıfat İşlevli Yan Tümce ← +İyelik)

“zaman” genel kümesi, burada, “[Macide’nin] onu(Sabiha’yı) doğurduğu zaman” olarak daraltılmıştır. Niteleme işlemi aracılığıyla, “zaman” genel kümesinin bir alt kümesi oluşturulmuştur.

“yarı deli”

Niteleyen: “yarı” (Niteleme Sıfatı)

“yarı deli” kümesi, “deli” kümesine oranla daha küçük bir küme oluşturur. Bu kümede yalnızca “yarı deli” olma özelliğine sahip “deli”ler vardır. “deli” genel kümesinin öteki üyeleri, yani “tam deli” olma özelliğine sahip “deli”ler bu kavramın kapsamı dışındadır.

15/16

“Akla ve hayata dönüşü, Sabiha’nın doğuşu ile olmuştu.”

“Sabiha’nın doğuşu”

Niteleyen (Sabiha'nın) → Ad İşlevli Yan Tümce ← +İyelik (doğuş ← +u)

Açıklama:

“Sabiha'nın doğuşu”

Niteleyen: “Sabiha'nın” (Özel Ad ← +nIn)

Bu öbekte, doğuş, Sabiha'yla olan aidiyet açısından nitelenmiştir. Nitelemenin ait olma ilişkisiyle üye saptama sağlanmıştır. “doğuş”un ait olduğu küme belirtili olduğu için “Sabiha'nın doğuşu” kümesi de belirtili ve tek üyelidir.

15/17

“Vâkıa, Macide'nin hastalığı tamamıyla geçmemiştir.”

“Macide'nin hastalığı”

Niteleyen (Macide'nin) → Ad ← +İyelik (hastalık ← +ı)

Açıklama:

“Macide'nin hastalığı”

Niteleyen: “Macide'nin” (Özel Ad ← +nIn)

“Macide'nin hastalığı”, belirtili ve tek üyeli bir kümedir. Üye saptama nitelemenin ait olma ilişkisiyle sağlanmıştır.

15/18

“Zaman zaman küçük nöbetler oluyor, evin içinde gene eskisi gibi masal söyleyerek, sesine küçük bir kız tatlılığını sindirerek konuşuyor, yahut da büyük kızının, o hiç bahsetmediği çocuğunun dönüşünü saatlerce pencerede veya oturduğu yerde bekliyordu.”

“küçük nöbetler”

Niteleyen (küçük) → Ad (nöbetler)

“küçük bir kız tatlılığı”

Niteleyen (küçük bir kız) → Ad ← +İyelik (tatlılık ← +ı)

“küçük bir kız”

Niteleyen (küçük) → (Ad (Sıfat Tamlaması (bir kız))

“bir kız”

Belirten (bir) → Ad (kız)

“büyük kızının, o hiç bahsetmediği çocuğunun dönüşü”

Niteleyen (büyük kızının, o hiç bahsetmediği çocuğunun) → Ad İşlevli
Yan Tümce ← +İyelik (dönüş ← +ü)

“[onun (Macide'nin)] büyük kızını”

Niteleyen ([onun (Macide'nin)]) → Ad (Sıfat Tamlaması) ← +İyelik
(büyük kız ← +ı)

“büyük kız”

Niteleyen (büyük) → Ad (kız)

“[onun (Macide'nin)] o hiç bahsetmediği çocuğu”

Niteleyen ([onun (Macide'nin)]) ← Ad (Sıfat Tamlaması) ← +İyelik (o hiç
bahsetmediği çocuk ← +u)

“o hiç bahsetmediği çocuk”

Belirten (o) → Ad (Sıfat Tamlaması (hiç bahsetmediği çocuk))

“hiç bahsetmediği çocuk”

Niteleyen (hiç bahsetmediği) → Ad (çocuk)

“oturduğu yer”

Niteleyen (oturduğu) → Ad (yer)

Açıklama:

“küçük nöbetler”

Niteleyen: “küçük” (Niteleme Sıfatı)

“küçük nöbetler”, “nöbetler” kümesinin bir alt kümesini oluşturur. Burada, “nöbetler”, küme daraltıcı bir özelliğe sahiptir. Yılmaz, “küçük” sıfatını ölçü bildiren niteleme sıfatı olarak değerlendirir (Yılmaz, 2004: 70). Bu nitelemeyle “nöbetler”

genel kümesi daraltılmıştır.

“küçük bir kız tatlılığı”

Niteleyen: “küçük bir kız” (Ad (Sıfat Tamlaması))

Bu öbekte, tatlılık, küçük bir kızla olan aidiyet açısından niteleniyor. “tatlılık” küçük bir kıza ait olmakla belirtilik değeri kazanmıştır.

“küçük bir kız”

Burada, “kız” genel kümesi, önce “küçük olma” özelliğine sahip “kızlar” olarak daraltılmış, sonra bu kümedeki “kızlar”dan “biri” seçilmiştir.

“büyük kızının, o hiç bahsetmediği çocuğunun dönüşü”

Niteleyen: “büyük kızının, o hiç bahsetmediği çocuğunun” (Bağlama Öbeği (Niteleyen₁ (Ad (Ad Tamlaması) ← +nIn) + (Niteleyen₂ (Ad (Ad Tamlaması) ← +nIn)))

Akerson ve Ozil’e göre, bu tür ad tamlamaları, “nitelik/edim yakıştırma” ilişkisi özetleyen yapılardır. “nitelik/edim yakıştırma” işlevi, bir ad ile onun niteliği ya da edimi arasında ilişki kurar: “Ayhan’-ın yükseliş-i” (Akerson ve Ozil, 1998: 223).

“hiç bahsetmediği çocuk”

Niteleyen: “hiç bahsetmediği” (Sıfat İşlevli Yan Tümce ← +İyelik)

Burada, “çocuk” kümesi tek bir üyeden oluşmaktadır. “[Macide’nin] hiç bahsetmediği çocuk” olma özelliğine sahip tek bir çocuk vardır. Niteleme işlemi aracılığıyla tek üyeli bir kümeye gönderme yapan bir kavram kurulmuştur.

“oturduğu yer”

Niteleyen: “oturduğu” (Sıfat İşlevli Yan Tümce ← +İyelik)

“yer” genel kümesi, “[Macide’nin] oturduğu yer” olarak daraltılmıştır. “[Macide’nin] oturduğu yer” tek üyeli bir kümedir.

15/19

“Bu işte büyük bir talihsizlik olduğu muhakkaktı.”

“bu iş”

Belirten (bu) → Ad (iş)

“büyük bir talihsizlik”

Niteleyen (büyük) → Ad (Sıfat Tamlaması (bir talihsizlik))

“bir talihsizlik”

Belirten (bir) → Ad (talihsizlik)

Açıklama:

“büyük bir talihsizlik”

Niteleyen: “büyük” (Niteleme Sıfatı)

Burada, “talihsizlik” genel kümesi, önce “büyük olma” özelliğine sahip “talihsizlikler” olarak daraltılmış, sonra bu kümedeki “talihsizlikler”den “biri” seçilmiştir.

15/20

“Gerek İhsan gerek doktorlar, Macide’nin felaketi haber almaması için ellerinden geleni yapmışlar; fakat hiç kimse, telaş ve ıstırabını ilk sancılar arasında kıvranan kadından saklayamamıştı.”

“Macide’nin felaketi haber almaması”

Niteleyen (Macide’nin) → Ad İşlevli Yan Tümce ← +İyelik (felaketi haber almama ← +sı)

“hiç kimse”

Belirten (hiç) → Ad (kimse)

“ilk sancılar arasında kıvranan kadın”

Niteleyen (ilk sancılar arasında kıvranan) → Ad (kadın)

“ilk sancılar arası”

Niteleyen (ilk sancılar) → Ad ← +İyelik (ara ← +sı)

“ilk sancılar”

Belirten (ilk) → Ad (sancılar)

Açıklama:

“hiç kimse”

Belirten: “hiç” (Belgisiz Sıfat)

Belirtisizlik gösteren “hiç” sözcüğü, “sakla-” eylemini gerçekleştirebilen belirli bir kimsenin olmadığını belirtiyor.

“ilk sancılar arasında kıvranan kadın”

Niteleyen: “ilk sancılar arasında kıvranan” (Sıfat İşlevli Yan Tümce)

“ilk sancılar arasında kıvranan kadın”, “kadın” genel kümesinden seçilmiş tek bir üyedir. Bu kadının ayırıcı özelliği, ilk sancılar arasında kıvraniyor olmasıdır. Yan tümce, kadına yönelik bir nitelme işlevi gerçekleştirmiştir.

“ilk sancılar arası”

Niteleyen: “ilk sancılar” (Ad (Sıfat Tamlaması))

Bu öbekte, ara, ilk sancılarla olan aidiyet açısından niteleniyor. “ilk sancılar arası”, bütün-parça ilişkisi özetleyen bir yapıdır.

“ilk sancılar”

Belirten: “ilk” (Sayı Sıfatı)

Korkmaz’a göre, ilk ve son sıfatları açık bir sayı belirtmemekle birlikte ilk ve son sayıları bildirmeleri bakımından sayı sıfatlarından asıl sayı sıfatları arasına sokulabilir (Korkmaz, 2003: 390).

2.3. ROMANIN 26. SAYFASINDAKİ AD ÖBEKLERİ

26/1

“Mümtaz yukarıya annesinin yanına çıktığı zaman demin gelen kadının on sekiz, yirmi yaşlarında bir kız olduğunu, annesinin yanına olduğu gibi boylu boyunca uzanmış, gözleri açık, yüzü âdeta kaskatı, hıçkırıldığını gördü.”

“yukarıya annesinin yanına çıktığı zaman”

Niteleyen (yukarıya annesinin yanına çıktığı) → Ad (zaman)

“[Mümtaz’ın] annesinin yanı”

Niteleyen ([Mümtaz’ın] annesinin) → Ad ← +İyelik (yan ← +ı)

“demin gelen kadın”

Niteleyen (demin gelen) → Ad (kadın)

“on sekiz, yirmi yaşlarında bir kız”

Niteleyen (on sekiz, yirmi yaşlarında) → Ad (Sıfat Tamlaması (bir kız))

“bir kız”

Belirten (bir) → Ad (kız)

Açıklama:

“yukarıya annesinin yanına çıktığı zaman”

Niteleyen: “yukarıya annesinin yanına çıktığı” (Sıfat İşlevli Yan Tümce)

“yukarıya annesinin yanına çıktığı zaman” kümesi, “zaman” genel kümesinin alt kümesidir. Niteleme aracılığıyla küme, iyice daraltılmış; belirlenim sağlanmıştır. Zamanın hangi zaman olduğu bellidir.

“[Mümtaz’ın] annesinin yanı”

Niteleyen: “[Mümtaz’ın] annesinin” (Ad (Ad Tamlaması) ← +nIn)

Bu öbekte, yan, Mümtaz’ın annesiyle olan aidiyet açısından niteleniyor. “[Mümtaz’ın] annesinin yanı”, belirtili ve tek üyeli bir kümedir. Nitelemenin ait olma ilişkisi üye saptamayı sağlamıştır.

“demin gelen kadın”

Niteleyen: “demin gelen” (Sıfat İşlevli Yan Tümce)

Burada, “kadın” kümesi tek bir üyeden oluşmaktadır. “demin gelen kadın”, “kadın” genel kümesinden seçilmiş tek bir üyedir; bu kadın demin gelmiş olma özelliğine sahiptir. Bu özellik, “kadın”ın kalıcı bir özelliği değildir, bir kezlik bir eylemdir. Sıfat işlevli yan tümce aracılığıyla küme daraltılmıştır.

“on sekiz, yirmi yaşlarında bir kız”

Niteleyen: “on sekiz, yirmi yaşlarında” (Niteleme Sıfatı (Ad Tamlaması ← +DA))

“on sekiz, yirmi yaşları” öbeğinin niteleyeni, “on sekiz” ve “yirmi” sayı adlarının virgülle bağlanmasından oluşmuş bir bağlama öbeğidir. Bu öbek, nitelemenin küme daraltma işlevini gerçekleştirmiştir. “yaşlar”, on sekiz ve yirmi yaşları olmak üzere sınırlanmıştır. “on sekiz, yirmi yaşlarında bir kız” öbeğinde, “kız” genel kümesi, önce “on sekiz, yirmi yaşlarında olma” özelliğine sahip “kızlar” olarak daraltılmış, sonra bu kümedeki “kızlar”dan “biri” seçilmiştir.

26/3

“Mümtaz bu genç kızını yalnız birkaç saat gördü.”

“bu genç kız”

Belirten (bu) → Sıfat Tamlaması (genç kız)

“genç kız”

Niteleyen (genç) → Ad (kız)

“birkaç saat”

Belirten (birkaç) → Ad (saat)

Açıklama:

“bu genç kız”

Belirten: “bu” (İşaret Sıfatı)

Niteleyen: “genç” (Niteleme Sıfatı)

Metinde, “bu genç kız” öbeğinden önce “on sekiz, yirmi yaşlarında bir kız” öbeği geçmektedir. “bu genç kız” öbeğinde, “on sekiz yirmi yaşlarında bir kız” öbeğindeki belirtisizlik gösteren “bir” sözcüğü çıkarılmış; yüksek bir belirlenim değeri taşıyan, belirtililik gösteren “bu” sözcüğü getirilmiştir. “on sekiz, yirmi yaşlarında olma” özelliği de durum bildiren “genç” niteleme sıfatıyla ifade edilmiştir. Akerson ve Ozil’e göre, belirlenim, kullanım açısından ancak metin bağlamında yorumlanabilir (Akerson ve Ozil, 1998: 136). Bu nedenle, burada, “bu genç kız”

öbeğinden önceki “on sekiz, yirmi yaşlarında bir kız” öbeğini dikkate aldık.

26/4

“Fakat o geceden sonraki uykularında, onun, bütün gece vücudunda duyduğu yakınlığının verdiği duyguyu duydu.”

“[Mümtaz’ın] o geceden sonraki uykuları”

Niteleyen([Mümtaz’ın]) → Ad (Sıfat Tamlaması) ← +İyelik (o geceden sonraki uykular ← +ı)

“o geceden sonraki uykular”

Niteleyen (o geceden sonraki) → Ad (uykular)

“onun, bütün gece vücudunda duyduğu yakınlığının verdiği duygu”

Niteleyen (onun, bütün gece vücudunda duyduğu yakınlığının verdiği) → Ad (duygu)

“onun, bütün gece vücudunda duyduğu yakınlığı”

Niteleyen (onun) → Ad (Sıfat Tamlaması) ← +İyelik (bütün gece vücudunda duyduğu yakınlık ← +ı)

“bütün gece vücudunda duyduğu yakınlık”

Niteleyen (bütün gece vücudunda duyduğu) → Ad (yakınlık)

Açıklama:

“[Mümtaz’ın] o geceden sonraki uykuları”

Niteleyen: “[Mümtaz’ın]” (Özel Ad ← +nIn)

Bu öbekte, “o geceden sonraki uykular”, Mümtaz’la olan aidiyet açısından niteleniyor. Ait olma ilişkisi, nitelemenin üye saptamaya yarayan bir kullanımudur (Yılmaz, 2004: 47). “o geceden sonraki uykular” ın ait olduğu küme belirtilidir.

“o geceden sonraki uykular”

Niteleyen: “o geceden sonraki” (Niteleme Sıfatı (İlgeç Öbeği ← +ki)

İlgeçler, eklendikleri ad soylu kelimelerin ya yalın biçimlerinden yahut da yönelme, çıkma, ilgi ve vasıta durumu gibi ad çekimi ekleri ile genişletilmiş

biçimlerinden sonra gelirler. “sonra” ilgeci, çıkma durumu isteyen ilgeçlerdendir (Korkmaz, 2003: 1061). Burada, “+DAn sonra” , “o gece” sıfat tamlamasından sonra gelmiştir. “o gece” öbeğinin belirteni, işaret sıfatı “o”dur. Belirtlilik gösteren “o” sözcüğü, gecenin hangi gece olduğunu belirlemeyi sağlıyor. “o geceden sonraki”, “uykular” adını niteliyor. Bu niteleme, küme daraltmayı sağlamıştır. “uykular” genel kümesi “o geceden sonraki uykular” olarak daraltılmıştır.

“onun, bütün gece vücudunda duyduğu yakınlığının verdiği duygu”

Niteleyen: “onun, bütün gece vücudunda duyduğu yakınlığının verdiği”
(Sıfat İşlevli Yan Tümce ← +İyelik)

Temel tümcenin nesnesi konumundaki “duygu”nun özelliği “bu duyguyu, onun(genç kızın), bütün gece vücudunda duyduğu yakınlığının vermiş olması”dır. Yan tümce duyguyu bu özelliğiyle niteliyor. Niteleme işlemi sonucunda “hangi duygu” sorusuna cevap alınabiliyor. Nitelemeden sonra belirlenim gerçekleşmiştir. Akerson ve Ozil’e göre, bu tür niteleme küme daraltmaya yarar (Akerson ve Ozil, 1998: 94).

“onun, bütün gece vücudunda duyduğu yakınlığı”

Niteleyen: “onun” (Ad (Şahıs Zamiri) ← +nIn)

“o” zamiri, genç kızın yerini tutuyor. Bu öbekte, bütün gece vücudunda duyduğu yakınlık, genç kızla olan aidiyet açısından niteleniyor. Nitelemenin ait olma ilişkisi kullanılmış, bu kullanımla belirtili ve tek üyeli bir küme oluşturulmuştur.

“bütün gece vücudunda duyduğu yakınlık”

Niteleyen: “bütün gece vücudunda duyduğu” (Sıfat İşlevli Yan Tümce ← +İyelik)

Yakınlığın özelliği, Mümtaz’ın onu bütün gece vücudunda duymuş olmasıdır. Yakınlığın hangi yakınlık olduğu, niteleme işlemi sonucunda belli oluyor. Niteleme küme daraltma işlevi gerçekleştirmiştir.

26/5

“Uzun zaman, o gece birkaç kere olduğu gibi, onun kolları arasında, onun göğsü göğsünde ve saçları yüzünü örtmüş yahut alnı nefesiyle buğulu uyandı.”

“uzun zaman”

Niteleyen (uzun) → Ad (zaman)

“onun kolları arası”

Niteleyen (onun kolları) → Ad ← +İyelik (ara ← +sı)

“onun kolları”

Niteleyen (onun) → Ad ← +İyelik (kollar ← +ı)

“onun göğsü”

Niteleyen (onun) → Ad ← +İyelik (göğüs ← +ü)

Açıklama:

“onun kolları arası”

Niteleyen: “onun kolları” (Ad (Ad Tamlaması))

“onun kolları”

“onun göğsü”

Niteleyen: “onun” (Ad (Şahıs Zamiri) ← +nIn)

“o” zamiri, genç kızın yerini tutuyor. Burada, ara, genç kızın kollarıyla; kollar ve göğüs, genç kızla olan aidiyet açısından niteleniyor. Bu öbekler, bütün-parça ilişkisi özetliyor. “ara” sözcüğü, bir bütünün belli bir tarafına gönderme yapan sözcüklerdendir (Akerson ve Ozil, 1998: 228). “onun kolları”, “onun göğsü” öbeklerinde, “o (genç kız)” bütüne, “kollar ve göğüs” ise bu bütünle ilişkili olan bir parçaya gönderme yapıyor.

26/7

“O zaman kesik, âdeta insan dışı hıçkırıklarla inliyordu.”

“kesik, âdeta insan dışı hıçkırıklar”

Niteleyen (kesik, âdeta insan dışı) → Ad (hıçkırıklar)

Açıklama:

“kesik, âdeta insan dışı hıçkırıklar”

Niteleyen: “kesik, âdeta insan dışı” (Bağlama Öbeği (Niteleyen₁ (Niteleme Sıfatı) + Niteleyen₂ (Niteleme Sıfatı (Belirteç Öbeği))))

Yılmaz’a göre Türkçe kökenli türemiş niteleme sıfatları, söz dizimsel ve diğer gramatikal yollarla oluşmaktadır. Ad tamlaması söz dizimsel yolla türemiş niteleme sıfatları oluşturur (Yılmaz,2004: 88). Buna göre, “insan dışı” belirtisiz ad tamlaması, söz dizimsel yolla oluşturulmuş türemiş bir niteleme sıfatıdır. “âdeta”, bu sıfatı derecelendirme için kullanılmıştır. Belirteç Öbeği (B (âdeta) + S (insan dışı)), azaltma derecesinde sıfat oluşturur. (“tamamen insan dışı” değil, “âdeta insan dışı”.) Burada, nitelemenin küme daraltma işlevi kullanılmıştır. “kesik, âdeta insan dışı hıçkırıklar”, “hıçkırıklar” genel kümesinin alt kümesini oluşturuyor.

26/8

“Bu, belki annesinin dalgın sükûtu kadar acı bir şeydi.”

“annesinin dalgın sükûtu kadar acı bir şey”

Niteleyen (annesinin dalgın sükûtu kadar acı) → Ad (Sıfat Tamlaması (bir şey))

“[Mümtaz’ın] annesinin dalgın sükûtu”

Niteleyen ([Mümtaz’ın] annesinin) → Ad (Sıfat Tamlaması) ← +İyelik (dalgın sükût ← +u)

“dalgın sükût”

Niteleyen (dalgın) → Ad (sükût)

Açıklama:

“annesinin dalgın sükûtu kadar acı bir şey”

Niteleyen: “annesinin dalgın sükûtu kadar acı” (Niteleme Sıfatı (Belirteç Öbeği))

Burada, “şey” genel kümesi, önce “[Mümtaz’ın] annesinin dalgın sükûtu kadar acı olma” özelliğine sahip “şeyler” olarak daraltılmış, sonra bu kümedeki “şeyler”den “biri” seçilmiştir.

“annesinin dalgın sükûtu”

Niteleyen: “[Mümtaz’ın] annesinin” (Ad (Ad Tamlaması) ← +nIn)

Burada, dalgın sükût, Mümtaz’ın annesine ait olmakla niteleniyor. Nitelemenin ait olma ilişkisi kullanılarak üye saptama sağlanmıştır. Mümtaz’ın annesi belirtili konumdadır, dolayısıyla dalgın sükûtun ait olduğu küme de belirtilidir. Yılmaz, tamlamaların da bir üyeyi saptamaya yarayan nitelemeler gibi işlediğini belirtmektedir (Yılmaz, 2004: 47).

“dalgın sükût”

Niteleyen: “dalgın” (Niteleme Sıfatı)

“dalgın”, eylemden sıfat türeten “-GIn” ekiyle oluşturulmuş türemiş niteleme sıfatıdır. Yılmaz’a (2004: 83) göre, bu ek, “genellikle tek heceli eylem köklerinden anlamı pekiştirilmiş niteleme sıfatları yapar. Nadiren çok heceli eylem gövdelerine de getirilir. Eylemdeki kavramla ilgili, “özellik, nitelik” belirten sıfatlar türetir. Başlıca işlevleri, “aşırılık; ruh hali, davranış biçimi, tabiat olgunluk, yetkinlik; yaklaşmış olma, benzerlik; yapabilirlik, olabilirlik”tir.” Burada, “dalgın” nitelemesiyle “sükût” genel kümesi daraltılmıştır.

26/9

“Fakat uykuya dalar dalmaz bacakları ve kollarıyla Mümtaz’ı kavırıyor, sanki annesinin koynundan zorla çıkıyor, yüzü bütün bir saç ve nefes kalabalığıyla yüzüne geçiyor, yahut onu göğsünün tam ortasına çekip bastırıyordu.”

“bütün bir saç ve nefes kalabalığı”

Belirten (bütün) → Ad (Sıfat Tamlaması (bir saç ve nefes kalabalığı))

“bir saç ve nefes kalabalığı”

Belirten (bir) → Ad (Ad Tamlaması (saç ve nefes kalabalığı))

“saç ve nefes kalabalığı”

Niteleyen (saç ve nefes) → Ad ← + İyelik (kalabalık ← +ı)

“[genç kızın] göğsünün tam ortası”

Niteleyen ([genç kızın] göğsünün) → Ad (Sıfat Tamlaması) ← +iyelik
(tam orta ← +sı)

“tam orta”

Niteleyen (tam) → Ad (orta)

Açıklama:

“bütün bir saç ve nefes kalabalığı”

Belirten: “bütün” (Belgisiz Sıfat)

Korkmaz’a göre, belgisiz sıfatlar, belirtme işlevini belirsizlik gösterme şeklinde karşılar. Bu sıfatlar, varlık ve nesnelerin sayı ve miktarını açık ve kesin olarak değil kabataslak, belirsiz olarak bildiren sıfatlardır. “bütün”, nesneyi miktar ve sayı bakımından birbirinden farklı ölçü ve derecelerde yaklaşık ve genel olarak belirten belgisiz sıfatlardandır (Korkmaz, 2003: 395-397). “bir saç ve nefes kalabalığı” öbeğindeki belirten(bir) de belgisiz sıfattır.

“saç ve nefes kalabalığı”

Niteleyen: “saç ve nefes” (Bağlama Öbeği (Niteleyen₁ (Ad) ← Sıralama Bağlacı + Niteleyen₂ (Ad)))

Burada, “kalabalık”, “saç ve nefes”e ait olmakla niteleniyor. Niteleme işlemi sonucunda kalabalık belirtili konuma geçmiştir. Nitelemenin ait olma ilişkisiyle belirtililik sağlanmıştır.

“[genç kızın] göğsünün tam ortası”

Niteleyen: “[genç kızın] göğsünün” (Ad (Ad Tamlaması) ← +nIn)

“[genç kızın] göğsünün tam ortası” öbeği, bütün-parça ilişkisi özetliyor. “tam orta”, bir bütünün belli bir noktasına gönderme yapar. Burada, tam orta, genç kızın göğsüyle olan aidiyet açısından nitelenmiştir.

“tam orta”

Niteleyen: “tam” (Niteleme Sıfatı)

“tam” sıfatı, hiçbir gramatikal imkândan yararlanmaksızın, doğrudan doğruya sözlük anlamı itibarıyla derece ifade eder. “tam”, “yarım’a göre büyüklük ifade ediyor. Yılmaz’a göre, niteleme sıfatlarının sözlüksel yolla derecelendirilmesi, onların bulunduğu paradigmadan seçme işlemine dayanmaktadır. Bu tür

derecelendirme, bazı araştırmacılar tarafından müstakil bir derecelendirme olarak kabul edilmemektedir. Bu derecenin oluşması, ilgili öğelerin başka sıfatlarla karşılaştırılması ile ortaya çıkmaktadır. Ayrıca niteleme sıfatlarının sözlüksel yolla derecelendirilmesinin hiçbir biçimsel işareti yoktur. Nitekim, “büyük küçük, “güzel-çirkin, iyi-kötü, temiz-kirli gibi öğelerin anlamları birbiriyle karşılaştırılmaları sonucu ortaya çıkmaktadır (Yılmaz, 2004: 55).

26/10

Mümtaz, sık sık bir kucaklayıştan veya iniltilerden uyandıķça, bu yabancı ve bilinmedik iştahlarla dolu vücudu bu kadar kendisiyle iç içe görmekten şaşırıyor, bütün vücuduyla, bir akşam evvel ilk tecrübesini yaptığı ölümden başka türlü ölmeğe hazır bu vücut, yaklaştıkça her şeyi âdeta nefesinde yumuşak bir maden gibi eriten bu nefes, bu acayip ve gergin yüz onu korkutuyor, hâlâ yanmakta devam eden gaz lambasının ışığında gözlerinin kendinde olmayan pırıltısını görmemek için gözlerini yumuyordu.”

“bir kucaklayış”

Belirten (bir) → Ad (kucaklayış)

“bu yabancı ve bilinmedik iştahlarla dolu vücut”

Belirten (bu) → Ad (Sıfat Tamlaması (yabancı ve bilinmedik iştahlarla dolu vücut))

“yabancı ve bilinmedik iştahlarla dolu vücut”

Niteleyen (yabancı ve bilinmedik iştahlarla dolu) → Ad (vücut)

“yabancı ve bilinmedik iştahlar”

Niteleyen (yabancı ve bilinmedik) → Ad (iştahlar)

“bütün vücuduyla, bir akşam evvel ilk tecrübesini yaptığı ölümden başka türlü ölmeğe hazır bu vücut”

Niteleyen (bütün vücuduyla, bir akşam evvel ilk tecrübesini yaptığı ölümden başka türlü ölmeğe hazır) → Ad(Sıfat Tamlaması (bu vücut))

“bu vücut”

Belirten (bu) → Ad (vücut)

"bütün vücuduyla, bir akşam evvel ilk tecrübesini yaptığı ölüm"

Niteleyen (bütün vücuduyla, bir akşam evvel ilk tecrübesini yaptığı) → Ad
(ölüm)

"her şeyi âdeta nefesinde yumuşak bir maden gibi eriten bu nefes"

Niteleyen (her şeyi âdeta nefesinde yumuşak bir maden gibi eriten) → Ad
(Sıfat Tamlaması (bu nefes))

"bu nefes"

Belirten (bu) → Ad (nefes)

"bu acayip ve gergin yüz"

Belirten (bu) → Ad (Sıfat Tamlaması (acayip ve gergin yüz))

"acayip ve gergin yüz"

Niteleyen (acayip ve gergin) → Ad (yüz)

"hâlâ yanmakta devam eden gaz lambasının ışığı"

Niteleyen (hâlâ yanmakta devam eden gaz lambasının) → Ad ← +İyelik
(ışık ← +ı)

"hâlâ yanmakta devam eden gaz lambası"

Niteleyen (hâlâ yanmakta devam eden) → Ad Tamlaması (gaz lambası)

"gaz lambası"

Niteleyen (gaz) → Ad ← +İyelik (lamba ← +sı)

"[genç kızın] gözlerinin kendinde olmayan pırıltısı"

Niteleyen ([genç kızın] gözlerinin) → Ad (Sıfat Tamlaması) ← +İyelik
(kendinde olmayan pırıltı ← +sı)

"kendinde olmayan pırıltı"

Niteleyen (kendinde olmayan) → Ad (pırıltı)

Açıklama:

“bu yabancı ve bilinmedik iştahlarla dolu vücut”

Belirten: “bu” (İşaret Sıfatı)

Niteleyen: “yabancı ve bilinmedik iştahlarla dolu” (Niteleme Sıfatı (Vasıta Öbeği))

“bu” belirteni, belirtililik gösterir. Metinde, vücut okuyucunun bildiği, daha önce sözü geçmiş bir vücuttur. “yabancı ve bilinmedik iştahlarla dolu olması” bir ek bilgidir. “vücut” bu nitelemeyle donatılıyor, metinde daha önce de geçtiği için belirtilidir.

“yabancı ve bilinmedik iştahlar”

Niteleyen: “yabancı ve bilinmedik” (Bağlama Öbeği (Niteleyen₁ (Niteleme Sıfatı) ← Sıralama Bağlacı + Niteleyen₂ (Niteleme Sıfatı)))

“iştahlar” kümesi, niteleme yoluyla daraltılmış, “yabancı ve bilinmedik iştahlar” alt kümesi oluşturulmuştur.

“bütün vücuduyla, bir akşam evvel ilk tecrübesini yaptığı ölümden başka türlü ölmeğe hazır bu vücut”

Niteleyen: “bütün vücuduyla, bir akşam evvel ilk tecrübesini yaptığı ölümden başka türlü ölmeğe hazır” (Niteleme Sıfatı (Yönelme Öbeği))

Burada, “vücut”, önce “bu” belirteni ile belirlenim değeri (belirtlilik) kazanıyor, sonra belirli olan bu vücut “bütün” vücuduyla, bir akşam evvel ilk tecrübesini yaptığı ölümden başka türlü ölmeğe hazır olma” nitelemesiyle donatılıyor.

“bütün vücuduyla, bir akşam evvel ilk tecrübesini yaptığı ölüm”

Niteleyen: “bütün vücuduyla, bir akşam evvel ilk tecrübesini yaptığı” (Sıfat İşlevli yan Tümce ← +İyelik)

“ölüm”, Mümtaz’ın bütün vücuduyla, bir akşam evvel ilk tecrübesini yaptığı bir ölümdür. Yan tümce, bu özelliği ile ölümü niteliyor. Akerson ve Ozil’e göre, önce niteleme, sonra belirlenim gerçekleşiyorsa, niteleme küme daraltmaya yarar (Akerson ve Ozil, 1998: 94). Burada “ölüm”, niteleme yoluyla belirlenim

değeri kazanıyor.

“her şeyi âdeta nefesinde yumuşak bir maden gibi eriten bu nefes”

Niteleyen: “her şeyi âdeta nefesinde yumuşak bir maden gibi eriten” (Sıfat İşlevli Yan Tümce)

Belirtlilik gösteren “bu” sözcüğü ile belirlenim değeri kazanan “nefes”, her şeyi âdeta nefesinde yumuşak bir maden gibi eritme” özelliğiyle donatılıyor. Buradaki “yumuşak bir maden” öbeğinin niteleyeni, niteleme sıfatı “yumuşak”tır. Yılmaz, niteleme sıfatlarını semantik içerikleri bakımından Duyularımıza/Algularımıza Dayalı Niteleme Sıfatları ve Bilincimize/Sezgifimize Dayalı Niteleme Sıfatları olmak üzere iki gruba ayırıyor. Dokunma duygusu ile ilgili nitelik bildiren “yumuşak” niteleme sıfatını, ilk gruba dâhil etmiştir (Yılmaz, 2004: 69-70). Burada “maden” genel kümesi, önce “yumuşak madenler” olarak daraltılmış, sonra bu “madenler”den “biri” seçilmiştir.

“bu acayip ve gergin yüz”

Belirten: “bu” (İşaret Sıfatı)

Niteleyen: “acayip ve gergin” (Bağlama Öbeği (Niteleyen₁ (Niteleme Sıfatı) ← Sıralama Bağlacı + Niteleyen₂ (Niteleme Sıfatı)))

Burada, belirlenim değeri olan “yüz” adı, “acayip” ve “gergin” nitelemeleriyle donatılıyor.

“hâlâ yanmakta devam eden gaz lambasının ışığı”

Niteleyen: “hâlâ yanmakta devam eden gaz lambasının” (Ad (Sıfat Tamlaması) ← +nIn)

“ışık”, hâlâ yanmakta devam eden gaz lambasına ait olmakla niteleniyor. Nitelemenin ait olma ilişkisi kullanılarak “ışık” belirtili duruma getirilmiştir.

“hâlâ yanmakta devam eden gaz lambası”

Niteleyen: “hâlâ yanmakta devam eden” (Sıfat İşlevli Yan Tümce)

“gaz lambası”, “hâlâ yanmakta devam etmesi” özelliğiyle niteleniyor. “gaz lambası”, niteleme işlemi aracılığıyla belirtlilik kazanmıştır. Burada, nitelemenin küme daraltma işlevi kullanılmıştır.

“gaz lambası”

Niteleyen: “gaz” (Ad)

Niteleme işlemi sonucunda lambanın ne tür bir lamba olduğu belirli duruma geliyor. Nitelemenin ait olma ilişkisiyle belirtililik sağlanmıştır.

“gözlerinin kendinde olmayan pırıltısı”

Niteleyen: “[genç kızın] gözlerinin” (Ad (Ad Tamlaması) ← +nIn)

Burada, kendinde olmayan pırıltı, genç kızın gözleriyle olan aidiyet açısından niteleniyor. Nitelemenin ait olma ilişkisi, üye saptamaya yaramıştır.

“kendinde olmayan pırıltı”

Niteleyen: “kendinde olmayan” (Sıfat İşlevli Yan Tümce)

“pırıltı”, “kendinde olmama” özelliğiyle niteleniyor. “kendinde olma” özelliğine sahip “pırıltı”, bu kavramın gönderme yaptığı kümenin kapsamı dışındadır. Niteleme işlemi aracılığıyla küme daraltma sağlanıyor.

26/11

“Sanki kendi başına işleyen bu ten iştahının, bu sıcak sokuluşun ve onların boşluğunu tam zıddıyla dolduran iniltilerin hiç tatmadığı cinsten bir büyü vardı.”

“kendi başına işleyen bu ten iştahının, bu sıcak sokuluşun ve onların boşluğunu tam zıddıyla dolduran iniltilerin hiç tatmadığı cinsten bir büyü”

Niteleyen (kendi başına işleyen bu ten iştahının, bu sıcak sokuluşun ve onların boşluğunu tam zıddıyla dolduran iniltilerin) → Ad (Sıfat Tamlaması) ← +İyelik (hiç tatmadığı cinsten bir büyü ← +sü)

“kendi başına işleyen bu ten iştahı”

Niteleyen (kendi başına işleyen) → Ad (Sıfat Tamlaması (bu ten iştahı))

“bu ten iştahı”

Belirten (bu) → Ad Tamlaması (ten iştahı)

“ten iştahı”

Niteleyen (ten) → Ad ← +İyelik (iştah ← +ı)

“bu sıcak sokuluş”

Belirten (bu) → Ad (Sıfat Tamlaması (sıcak sokuluş))

“sıcak sokuluş”

Niteleyen (sıcak) → Ad (sokuluş)

“onların boşluğunu tam zıddıyla dolduran inilteler”

Niteleyen (onların boşluğunu tam zıddıyla dolduran) → Ad (inilteler)

“hiç tatmadığı cinsten bir büyü”

Niteleyen (hiç tatmadığı cinsten) → Ad (Sıfat Tamlaması (bir büyü))

“bir büyü”

Belirten (bir) → Ad (büyü)

Açıklama:

“kendi başına işleyen bu ten iştahının, bu sıcak sokuluşun ve onların boşluğunu tam zıddıyla dolduran iniltelerin hiç tatmadığı cinsten bir büyü”

Niteleyen: “kendi başına işleyen bu ten iştahının, bu sıcak sokuluşun ve onların boşluğunu tam zıddıyla dolduran iniltelerin” (Bağlama Öbeği (Niteleyen₁ (Ad (Sıfat Tamlaması) ← +nIn) + Niteleyen₂ (Ad (Sıfat Tamlaması) ← +In) ← Sıralama Bağlacı + Niteleyen₃ (Ad (Sıfat Tamlaması) ← +In)))

Burada, nitelemenin ait olma ilişkisi kullanılarak üye saptama sağlanmıştır. “hiç tatmadığı cinsten bir büyü” nün ait olduğu küme, belirtilidir.

“kendi başına işleyen bu ten iştahı”

Niteleyen: “kendi başına işleyen” (Sıfat İşlevli Yan Tümce)

Belirtlilik gösteren “bu” sözcüğüyle belirlenmiş olan “ten iştahı”, kendi başına işleyen” nitelemesiyle donatılmıştır. Yılmaz’a göre, “bazen üye zaten bellidir, küme çoktan daraltılmıştır, ama biz bu üyeyi bir takım nitelemelerle donatmak, ifademizi zenginleştirmek isteyebiliriz. Nitelemenin bu kullanımına kümeyi donatma işlevi diyoruz.” (Yılmaz, 2004: 46).

“bu sıcak sokuluş”

Yılmaz, “sıcak” niteleme sıfatını duyularımıza/ algularımıza dayalı nitelik bildiren niteleme sıfatı olarak değerlendiriyor (Yılmaz, 2004: 70). Niteleme aracılığıyla “sıcak sokuluş” şeklinde daraltılan küme, “bu” belirteni ile belirlenim değeri kazanıyor.

“onların boşluğunu tam zıddıyla dolduran inilteler”

Niteleyen: “onların boşluğunu tam zıddıyla dolduran” (Sıfat İşlevli Yan Tümce)

Metinde (26/7, 26/8), daha önce geçmiş olan “inilteler”, burada, “onların(ten iştahının ve sıcak sokuluşun) boşluğunu tam zıddıyla doldurma” özelliğiyle nitelenmiştir.

“hiç tatmadığı cinsten bir büyü”

Niteleyen: “hiç tatmadığı cinsten” (Niteleme Sıfatı (Sıfat Tamlaması ← +DAn))

Burada, “büyü” genel kümesi, önce “[Mümtaz’ın] hiç tatmadığı cinsten olma” özelliğine sahip “büyüler” olarak daraltılmış, sonra bu kümedeki “büyülerden biri seçilmiştir.”

26/12

“Onun için bir türlü bu kucaklayıştan kendisini kurtaramıyor, ılık ve kokulu bir suda uyumuş yorgun bir insanın hem boğulmaktan korkan, hem de uyuşukluğundan kendisini bir türlü kurtaramayan o garip ve ikizli hâliyle onlara kendisini terk ediveriyordu.”

“ılık ve kokulu bir suda uyumuş yorgun bir insanın hem boğulmaktan korkan, hem de uykunun uyuşukluğundan kendisini bir türlü kurtaramayan o garip ve ikizli hâli”

Niteleyen (ılık ve kokulu bir suda uyumuş yorgun bir insanın) → Ad (Sıfat Tamlaması) ← +İyelik (hem boğulmaktan korkan, hem de uykunun uyuşukluğundan kendisini bir türlü kurtaramayan o garip ve ikizli hâl ← +i)

“ılık ve kokulu bir suda uyumuş yorgun bir insan”

Niteleyen (ılık ve kokulu bir suda uyumuş) → Ad (Sıfat Tamlaması)

(yorgun bir insan))

“ılık ve kokulu bir su”

Niteleyen (ılık ve kokulu) → Ad (Sıfat Tamlaması (bir su))

“yorgun bir insan”

Niteleyen (yorgun) → Ad (Sıfat Tamlaması (bir insan))

“bir insan”

Belirten (bir) → Ad (insan)

“hem boğulmaktan korkan, hem de uykunun uyuşukluğundan kendisini bir türlü kurtaramayan o garip ve ikizli hâl”

Niteleyen (hem boğulmaktan korkan, hem de uyuşukluğundan kendisini bir türlü kurtaramayan) → Ad (Sıfat Tamlaması (o garip ve ikizli hâl))

“o garip ve ikizli hâl”

Belirten (o) → Ad (Sıfat Tamlaması (garip ve ikizli hâl))

“garip ve ikizli hâl”

Niteleyen (garip ve ikizli) → Ad (hâl)

Açıklama:

“ılık ve kokulu bir suda uyumuş yorgun bir insanın hem boğulmaktan korkan, hem de uykunun uyuşukluğundan kendisini bir türlü kurtaramayan o garip ve ikizli hâli”

Niteleyen: “ılık ve kokulu bir suda uyumuş yorgun bir insanın” (Ad (Sıfat Tamlaması) ← +In)

Burada, hem boğulmaktan korkan, hem de uykunun uyuşukluğundan kendisini bir türlü kurtaramayan o garip ve ikizli hâl, ılık ve kokulu bir suda uyumuş yorgun bir insanla olan aidiyet açısından nitelenmiştir.

“ılık ve kokulu bir suda uyumuş yorgun bir insan”

Niteleyen: “ılık ve kokulu bir suda uyumuş” (Sıfat İşlevli Yan Tümce)

“ılık ve kokulu bir suda uyumuş” yan tümcesi, “yorgun bir insan”ı

niteliyor. Bu yan tümce tek üyeli bir kümeyi nitelemiştir. Burada, “insanlar” genel kümesi, önce “yorgun olma” özelliğine sahip insanlar olarak daraltılmış, sonra bu kümedeki “insanlar”dan “biri” seçilmiştir. “yorgun bir insan” öbeğinin niteleyeni, “yorgun” niteleme sıfatıdır, küme daraltma işlevine sahiptir. Yan tümce, daraltılmış ve tek üyeli bu kümeyi bir özelliğiyle nitelediği için nitelemenin küme donatma işlevini görür.

“ılık ve kokulu bir su”

Niteleyen: “ılık ve kokulu” (Bağlama Öbeği (Niteleyen₁ (Niteleme Sıfatı) ←Sıralama Bağlacı + Niteleyen₂ (Niteleme Sıfatı)))

Burada, “su” genel kümesi, önce “ılık ve kokulu olma” özelliğine sahip “sular” olarak daraltılmış, sonra daraltılan bu kümeden herhangi bir üye seçilmiştir.

“hem boğulmaktan korkan, hem de uykunun uyusukluğundan kendisini bir türlü kurtaramayan o garip ve ikizli hâl”

Niteleyen: “hem boğulmaktan korkan, hem de uyusukluğundan kendisini bir türlü kurtaramayan” (Bağlama Öbeği (Sıralama Bağlacı (hem) Niteleyen₁ (Sıfat İşlevli Yan Tümce) ← (hem de) + Niteleyen₂ (Sıfat İşlevli Yan Tümce)))

“o garip ve ikizli hâl” belirtili ve tek üyeli bir küme oluşturuyor. Buradaki yan tümceler, bu üyeyi niteledikleri için küme donatma işlevine sahiptirler.

“o garip ve ikizli hâl”

Belirten: “o” (İşaret Sıfatı)

Niteleyen: “garip ve ikizli” (Bağlama Öbeği (Niteleyen₁ (Niteleme Sıfatı) ← Sıralama Bağlacı + Niteleyen₂ (Niteleme Sıfatı)))

Burada, “hâl” genel kümesi, önce “garip ve ikizli hâl” olarak daraltılmış, daha sonra belirtilik gösteren “o” sözcüğü ile belirlenim değeri kazanmıştır.

26/13

“Bu, o zamana kadar tatmadığı bir duyguydu.”

“o zamana kadar tatmadığı bir duygu”

Niteleyen (o zamana kadar tatmadığı) → Ad (Sıfat Tamlaması (bir duygu))

Açıklama:

“o zamana kadar tatmadığı bir duygu”

Niteleyen: “o zamana kadar tatmadığı” (Sıfat İşlevli Yan Tümce ← +İyelik)

Yan tümce, “duygu”yu, “[Mümtaz’ın] o zamana kadar tatmadığı bir duygu olması” özelliğiyle niteliyor. Burada, “duygu” genel kümesi, önce “[Mümtaz’ın] o zamana kadar tatmadığı duygu” olma özelliğine sahip “duygular” olarak daraltılmış, sonra bu kümedeki “duygular”dan “biri” seçilmiştir.

26/14

“O zamana kadar muayyen duyuların ötesine geçmeyen vücudu, sanki yepyeni bir dünyaya açılmıştı; bir nevi sarhoşluk içinde vücudunun hiç bilmediği ve tanımadığı noktalarına, sade lezzet anları taşınıp duruyordu.”

“[Mümtaz’ın] muayyen duyuların ötesine geçmeyen vücudu”

Niteleyen ([Mümtaz’ın]) → Ad (Sıfat Tamlaması) ← +İyelik (o zamana kadar muayyen duyuların ötesine geçmeyen vücut ← +u)

“muayyen duyuların ötesine geçmeyen vücut”

Niteleyen (muayyen duyuların ötesine geçmeyen) → Ad (vücut)

“muayyen duyuların ötesi”

Niteleyen (muayyen duyuların) → Ad ← +İyelik (öte ← +si)

“muayyen duyular”

Niteleyen (muayyen) → Ad (duyular)

“yepyeni bir dünya”

Niteleyen (yepyeni) → Ad (Sıfat Tamlaması (bir dünya))

“bir nevi sarhoşluk içi”

Niteleyen (bir nevi sarhoşluk) → Ad ← +İyelik (iç ← +i)

“bir nevi sarhoşluk”

Belirten (bir nevi) → Ad (sarhoşluk)

“[Mümtaz’ın] vücudunun hiç bilmediği ve tanımadığı noktaları”

Niteleyen ([Mümtaz’ın] vücudunun) → Ad (Sıfat Tamlaması) ← +İyelik
(hiç bilmediği ve tanımadığı noktalar ← +ı)

“hiç bilmediği ve tanımadığı noktalar”

Niteleyen (hiç bilmediği ve tanımadığı) → Ad (noktalar)

“sade lezzet anları”

Niteleyen (sade lezzet) → Ad ← +İyelik (anlar ← +ı)

Açıklama:

“muayyen duyuların ötesine geçmeyen vücut”

Niteleyen: “muayyen duyuların ötesine geçmeyen” (Sıfat İşlevli Yan Tümce)

Burada, sıfat işlevli yan tümce, nitelemenin küme daraltma işlevini gerçekleştiriyor. “muayyen duyuların ötesine geçmeyen vücut”, “vücut” genel kümesinin alt kümesini oluşturur. Akerson ve Ozil’e (1998: 135) göre, “sıfat işlevli yan tümcelerin asıl işlevleri yeni kavram kurma, mevcut kümeyi daraltma işlevidir, dilde daha sık rastladığımız işlev budur.”

“muayyen duyuların ötesi”

Niteleyen: “muayyen duyuların” (Ad (Sıfat Tamlaması) ← +nIn)

Bu öbekte, öte, muayyen duyularla olan aidiyet açısından nitelenmiştir.

“muayyen duyular”

Niteleyen: “muayyen” (Niteleme Sıfatı)

Yılmaz, oluşumları bakımından niteleme sıfatlarını iki gruba ayırır: 1. Türkçe Kökenli Niteleme Sıfatları, 2. Yabancı Kökenli Unsurlar Aracılığıyla. “muayyen (belli)” sıfatını, ikinci gruptan Arapça bölümünde verir (Yılmaz, 2004: 89). Burada, niteleme işlemi sonucunda “duyular” genel kümesi, “belli duyular olarak daraltılıyor.

“yepyeni bir dünya”

Niteleyen: “yepyeni” (Niteleme Sıfatı)

“yepyeni”, benzer hece katkısı ile oluşturulan pekiştirilmiş sıfatlardandır. “yeni” niteleme sıfatının ilk hecesinin sonuna ünlüden sonra “p” ünsüzünün getirilmesi suretiyle oluşturulan hece (yep), sıfatın (yeni) başına eklenmiş (Yılmaz, 2004: 61). “dünya” genel kümesi, önce “yepyeni olma” özelliğine sahip “dünyalar” olarak daraltılmış, sonra bu kümedeki dünyalardan biri seçilmiştir.

“bir nevi sarhoşluk içi”

Niteleyen: “bir nevi sarhoşluk” (Ad (Sıfat Tamlaması))

Korkmaz’a göre, “iç” adı, ilgeç gibi kullanılan adlardandır. “bir nevi sarhoşluk içi” öbeğinde, iç, bir nevi sarhoşlukla olan aidiyet açısından niteleniyor. “bir nevi sarhoşluk” öbeğinde, niteleyen, “bir nevi” sıfat tamlamasıdır. “sarhoşluk” genel kümesi, niteleme aracılığıyla daraltılmış, sarhoşluğun herhangi bir türü seçilmiştir.

“[Mümtaz’ın] vücudunun hiç bilmediği ve tanımadığı noktaları”

Niteleyen: “[Mümtaz’ın] vücudunun” (Ad (Ad Tamlaması) ← +nIn)

“[Mümtaz’ın] vücudunun hiç bilmediği ve tanımadığı noktaları”, bütün parça ilişkisi özetleyen bir yapıdır. [Mümtaz’ın] hiç bilmediği ve tanımadığı noktalar, [Mümtaz’ın] vücuduyla olan aidiyet açısından nitelenmiştir.

“hiç bilmediği ve tanımadığı noktalar”

Niteleyen: “hiç bilmediği ve tanımadığı” (Bağlama Öbeği (Niteleyen₁ (Sıfat İşlevli Yan Tümce) ← Sıralama Bağlacı + Niteleyen₂ (Sıfat İşlevli Yan Tümce)))

Burada, sıfat işlevli yan tümceler, küme daraltma işlevi gerçekleştiriyor. “[Mümtaz’ın] hiç bilmediği ve tanımadığı noktalar”, “noktalar” kümesinden daha küçük bir kümedir.

“sade lezzet anları”

Niteleyen: “sade lezzet” (Ad (Sıfat Tamlaması))

Burada, nitelemenin ait olma ilişkisi kullanılmıştır. “anlar”, “sade lezzet”le olan aidiyet açısından niteleniyor. “sade lezzet” öbeğinde ise, niteleyen, “sade” niteleme sıfatıdır. Niteleme aracılığıyla “lezzet” genel kümesi daraltılıyor.

26/15

“İçinde bazı uyku sonlarını andıran çok lezzetli bir tükenme duygusu, hatta bu sıcak kavrayış ve sokuluşların içinde bir tükenme arzusu vardı.”

“bazı uyku sonlarını andıran çok lezzetli bir tükenme duygusu”

Niteleyen (bazı uyku sonlarını andıran) → Ad (Sıfat Tamlaması (çok lezzetli bir tükenme duygusu))

“bazı uyku sonları”

Belirten (bazı) → Ad (Ad Tamlaması (uyku sonları))

“uyku sonları”

Niteleyen (uyku) → Ad ← +İyelik (sonlar ← +ı)

“çok lezzetli bir tükenme duygusu”

Niteleyen (çok lezzetli) → Ad (Sıfat Tamlaması (bir tükenme duygusu))

“bir tükenme duygusu”

Belirten (bu) → Ad (Ad Tamlaması (tükenme duygusu))

“tükenme duygusu”

Niteleyen (tükenme) → Ad ← +İyelik (duygu ← +su)

“bu sıcak kavrayış ve sokuluşların içi”

Niteleyen (bu sıcak kavrayış ve sokuluşların) → Ad ← +İyelik (iç ← +i)

“bu sıcak kavrayış ve sokuluşlar”

Belirten (bu) → Ad (Sıfat Tamlaması (sıcak kavrayış ve sokuluşlar))

“sıcak kavrayış[lar] ve sokuluşlar”

Niteleyen (sıcak) → Ad (Bağlama Öbeği (Ad (kavrayış[lar]) ← Sıralama Bağlacı (ve) + Ad (sokuluşlar))

“tükenme arzusu”

Niteleyen (tükenme) → Ad ← +İyelik (arzu ← +su)

Açıklama:

“bazı uyku sonlarını andıran çok lezzetli bir tükenme duygusu”

Niteleyen: “bazı uyku sonlarını andıran” (Sıfat İşlevli Yan Tümce)

Bu yan tümce, “çok lezzetli bir tükenme duygusu”nu niteliyor. “çok lezzetli bir tükenme duygusu”, tek üyeli bir küme oluşturur. Sıfat işlevli yan tümce tek üye nitelediği için küme donatma işlevi görür.

“bazı uyku sonları”

Belirten: “bazı” (Belgisiz Sıfat)

Burada, belirtme işlevi, belirsizlik gösterme şeklinde karşılanıyor.

“çok lezzetli bir tükenme duygusu”

Niteleyen: “çok lezzetli” (Niteleme Sıfatı (Belirteç Öbeği (B (çok) + S (lezzetli)))

Burada, “tükenme duygusu” genel kümesi, önce “çok lezzetli olma” özelliğine sahip “tükenme duyguları” olarak daraltılmış, sonra bu kümedeki “tükenme duyguları”ndan “biri” seçilmiştir.

“uyku sonları”

Niteleyen: “uyku” (Ad)

“tükenme duygusu”

“tükenme arzusu”

Niteleyen: “tükenme” (Ad)

“bu sıcak kavrayış ve sokuluşların içi

Niteleyen: “bu sıcak kavrayış ve sokuluşların” (Ad (Sıfat Tamlaması) ← +In)

Bu öbeklerde nitelemenin ait olma ilişkisi kullanılmıştır. Sonlar, uykuyla; duygu, arzu, tükenmeyle; iç, bu sıcak kavrayış ve sokuluşlarla olan aidiyet açısından nitelenmiştir.

“sıcak kavrayış[lar] ve sokuluşlar”

Niteleyen: “sıcak” (Niteleme Sıfatı)

“sıcak kavrayış[lar] ve sokuluşlar” kümesi, kavrayış[lar] ve sokuluşlar” kümesine oranla daha küçük bir kümedir. Bu kavrayışlar ve sokuluşlar, küme daraltıcı bir özelliğe(sıcak olma özelliğine) sahiptir.

2.4. ROMANIN 37. SAYFASINDAKİ AD ÖBEKLERİ

37/1

“Hatta kendisine o kadar dostluk gösteren evin büyük oğlunun aralarında bulunmadığını fark bile etmedi.”

“kendisine o kadar dostluk gösteren evin büyük oğlu”

Niteleyen (kendisine o kadar dostluk gösteren) → Ad (Ad Tamlaması (evin büyük oğlu))

“evin büyük oğlu”

Niteleyen (evin) → Ad (Sıfat Tamlaması) ← +İyelik (büyük oğul ← +u)

“büyük oğul”

Niteleyen (büyük) → Ad (oğul)

Açıklama:

“kendisine o kadar dostluk gösteren evin büyük oğlu”

Niteleyen: “kendisine o kadar dostluk gösteren” (Sıfat İşlevli Yan Tümce)

“evin büyük oğlu”, tek üyesi olan bir kümeye gönderme yapar. Burada, “evin büyük oğlu”, “[Mümtaz’ın] kendisine o kadar dostluk göstermesi” özelliğiyle donatılıyor. Akerson ve Ozil’e göre, donatma işlevinde, verilmiş bir kavramın küme boyutları aynen korunur. Ancak bu kavram belli bir özellik ile donatılır, zenginleştirilir (Akerson ve Ozil, 1998: 135).

“evin büyük oğlu”

Niteleyen: “evin” (Ad ← +In)

“büyük oğul”, Mümtaz’ın kaldığı evdeki “büyük oğul”dur. Nitelemenin ait olma ilişkisiyle üye saptama sağlanmıştır.

“büyük oğul”

Niteleyen: “büyük” (Niteleme Sıfatı)

Yılmaz, bu niteleme sıfatını semantik içeriği bakımından ölçü bildiren niteleme sıfatı olarak değerlendiriyor (Yılmaz, 2004: 70). Burada, niteleme işlemi sonucunda “hangi çocuk” sorusuna yanıt alınabildiği için niteleme, küme daraltma işlevine sahiptir.

37/2

“Garip bir tikslenme içindeydi.”

“garip bir tikslenme içi”

Niteleyen (garip bir tikslenme) → Ad ← +İyelik (iç ← +i)

“garip bir tikslenme”

Niteleyen (garip) → Ad (Sıfat Tamlaması (bir tikslenme))

“bir tikslenme”

Belirten (bir) → Ad (tiksinme)

Açıklama:

“garip bir tikslenme”

Niteleyen: “garip” (Niteleme Sıfatı)

Burada, “tiksinme” genel kümesi, önce “garip olma” özelliğine sahip “tiksinmeler” olarak daraltılmış, sonra daraltılan bu kümedeki “tiksinmeler”den “biri” seçilmiştir. Niteleyen küme daraltma, belirten belirtisizlik bildirme işlevi görmüştür.

37/3

“Bu güneş gözlerine batıyor, paylaşamadığı bu neşe onu rahatsız ediyordu.”

“bu güneş”

Belirten (bu) → Ad (güneş)

“paylaşamadığı bu neşe”

Niteleyen (paylaşamadığı) → Ad (Sıfat Tamlaması (bu neşe))

“bu neşe”

Belirten (bu) → Ad (neşe)

Açıklama:

“bu güneş”

Belirten: “bu” (İşaret Sıfatı)

“güneş”, belirtilik gösteren “bu” sözcüğü ile belirlenim değeri kazanıyor. Metinde daha önce geçtiği için belirtilidir.

“paylaşamadığı bu neşe”

Niteleyen: “paylaşamadığı” (Sıfat İşlevli Yan Tümce ← +İyelik)

Sıfat işlevli bu yan tümce, küme donatma işlevi görüyor. Akerson ve Ozil’e (1998: 135) göre, donatma işlevi gören yan tümce, “yeni kavram kurma işlevi taşımaz. Zaten verilmiş olan, bilinen, sınırları önceden çizilmiş bir kümenin özelliğini vurgular. Dilde hazır bulunan bir kavramı ek bir bilgiyle donatır. Bu kavramın gönderme yaptığı kümenin boyutlarını değiştirmez.” Buradaki “neşe”, metinde daha önce geçmiştir ve belirtilidir. “Mümtaz’ın onu paylaşamaması”, neşe ile ilgili bir ek bilgidir.

37/4

“Çok karanlık, çok siyah bir yer istiyordu.”

“çok karanlık, çok siyah bir yer”

Niteleyen (çok karanlık, çok siyah) → Ad (Sıfat Tamlaması (bir yer))

“bir yer”

Belirten (bir) → Ad (yer)

Açıklama:

“çok karanlık, çok siyah bir yer”

Niteleyen: “çok karanlık, çok siyah” (Bağlama Öbeği (Niteleyen₁ (Niteleme Sıfatı (Belirteç Öbeği (Belirteç+ Sıfat))) + Niteleyen₂ (Niteleme Sıfatı (Belirteç Öbeği (Belirteç + Sıfat))))))

Niteleme sıfatları, anlam bakımından derecelendirilebilirler. Ergin’e göre, “azlık-çokluk” ifade eden, miktar, derece bildiren belirteçler (en, daha, pek, çok, az, biraz), sıfatların ve belirteçlerin önünde kullanılarak aşırılık ifade ederler. Başına geldiği sıfat ve belirtecin azlık- çokluk bakımından derecesini bildirirler (Ergin, 2000: 302-303). Yılmaz’a göre niteleme sıfatlarının anlam bakımından derecelendirilebilmesi; dilde niteleme sıfatının karşıladığı niteliğin benzer, az ya da çok olduğunun bildirilmesine yaramaktadır. Karşılaştırılan iki şeyin nitelik bakımından eşit veya denk olmadığını, birinin ötekinden daha üstün olduğunu bildirmeye yarayan, niteleme sıfatlarındaki üstünlük derecesidir. Niteleme sıfatlarındaki üstünlük ölçü bildiren belirteçlerle sağlanabilir (Yılmaz, 2004: 53-65). “çok karanlık, çok siyah bir yer” öbeğinde “karanlık ve siyah” sıfatlarının üstünlüğü, bu sıfatları önüne getirilen “çok” belirteciyle yapılmıştır. “çok karanlık yer” anlatımında iki ya da daha çok yerden birinin bu karanlık sıfatını daha çok taşıdığı ortaya çıkmaktadır. “çok siyah yer” öbeğinde de siyah sıfatında üstünlük ortaya çıkıyor. Burada, “yer” genel kümesi, önce “çok karanlık, çok siyah olma” özeline sahip “yerler” olarak daraltılmış, sonra bu kümedeki yerlerden biri seçilmiştir.

37/5

“Tıpkı annesinin mezarı gibi bir yer.”

Niteleyen (tıpkı) → Ad (Sıfat Tamlaması (annesinin mezarı gibi bir yer))

“annesinin mezarı gibi bir yer”

Niteleyen (annesinin mezarı gibi) → Ad (Sıfat Tamlaması (bir yer))

“[Mümtaz’ın] annesinin mezarı”

Niteleyen ([Mümtaz’ın] annesinin) → Ad ← +İyelik (mezar ← +ı)

Açıklama:

“tıpkı annesinin mezarı gibi bir yer”

Niteleyen: “tıpkı” (Niteleme Sıfatı)

“annesinin mezarı gibi bir yer”

Niteleyen: “annesinin mezarı gibi” (Niteleme Sıfatı (İlgeç Öbeği))

Burada, “yer” genel kümesi, önce “annesinin mezarı gibi olma” özelliğine sahip “yerler” olarak daraltılmış, sonra bu kümedeki “yerler”den “biri” seçilmiştir.

“[Mümtaz’ın] annesinin mezarı”

Niteleyen: “[Mümtaz’ın] annesinin” (Ad (Ad Tamlaması) ← +nIn)

Bu öbekte, mezar, Mümtaz’ın annesiyle olan aidiyet açısından niteleniyor. Mümtaz’ın annesi, belirtili konumdadır. Dolayısıyla mezarın ait olduğu küme de belirtili ve tek üyelidir. Nitelemenin ait olma ilişkisiyle üye saptama sağlanmıştır.

37/6

“Kuytu bir cami duvarının kenarında, güneşin girmedığı, o billûr sazların insan talihiyle alay etmediği, arıların hayattan ve güneşten sarhoş, vızıldamadıkları, çocukların güneşte kırılmış ayna gibi insana batan berrak çığlıklarla gülüp konuşmadıkları bir yer...”

Niteleyen (kuytu bir cami duvarının kenarında, güneşin girmedığı, o billûr sazların insan talihiyle alay etmediği, arıların hayattan ve güneşten sarhoş, vızıldamadıkları, çocukların güneşte kırılmış ayna gibi insana batan berrak çığlıklarla gülüp konuşmadıkları) → Ad (Sıfat Tamlaması (bir yer))

“kuytu bir cami duvarının kenarı”

Niteleyen (kuytu bir cami duvarının) → Ad ← +İyelik (kenar ← +ı)

“kuytu bir cami duvarı”

Niteleyen (kuytu) → Ad (Sıfat Tamlaması (bir cami duvarı))

“bir cami duvarı”

Belirten (bir) → Ad (Ad Tamlaması (cami duvarı))

“cami duvarı”

Niteleyen (cami) → Ad ← +İyelik (duvar ← +1)

“o billûr sazlar”

Belirten (o) → Ad (billûr sazlar)

“billûr sazlar”

Niteleyen (billûr) → Ad (sazlar)

“güneşte kırılmış ayna gibi insana batan berrak çığlıklar”

Niteleyen (güneşte kırılmış ayna gibi insana batan) → Ad (Sıfat Tamlaması (berrak çığlıklar))

“berrak çığlıklar”

Niteleyen (berrak) → Ad (çığlıklar)

“güneşte kırılmış ayna”

Niteleyen (güneşte kırılmış) → Ad (ayna)

Açıklama:

“kuytu bir cami duvarının kenarında, güneşin girmediği, o billûr sazların insan talihiyle alay etmediği, arıların hayattan ve güneşten sarhoş, vızıldamadıkları, çocukların güneşte kırılmış ayna gibi insana batan berrak çığlıklarla gülüp konuşmadıkları bir yer”

Niteleyen: “kuytu bir cami duvarının kenarında, güneşin girmediği, o billûr sazların insan talihiyle alay etmediği, arıların hayattan ve güneşten sarhoş, vızıldamadıkları, çocukların güneşte kırılmış ayna gibi insana batan berrak çığlıklarla gülüp konuşmadıkları” (Bağlama Öbeği (Niteleyen₁ (Niteleme Sıfatı (Ad Tamlaması ← +DA)) + Niteleyen₂ (Sıfat İşlevli Yan Tümce ← +İyelik) + Niteleyen₃ (Sıfat İşlevli Yan Tümce ← +İyelik) + Niteleyen₄ (Sıfat İşlevli Yan Tümce ← +İyelik) + Niteleyen₅ (Sıfat İşlevli Yan Tümce ← +İyelik)))

Burada, niteleme işlemi aracılığıyla, “yer” genel kümesi daraltılmıştır. Önce “yer” genel kümesinin bir alt kümesi oluşturulmuş, sonra bu alt kümedeki üyelerden herhangi biri seçilmiştir. Belirten, belirtme işlevini belirsizlik bildirme;

niteleyenler, niteleme işlevini küme daraltma şeklinde gerçekleştirmiştir.

“kuytu bir cami duvarının kenarı”

Niteleyen: “kuytu bir cami duvarının” (Ad (Sıfat Tamlaması) ← +nIn)

Bu öbekte, kenar, kuytu bir cami duvarıyla olan aidiyet açısından niteleniyor. “kuytu bir cami duvarının kenarı”, bütün-parça ilişkisi özetleyen bir yapıdır. “kenar” sözcüğü, bir bütünün belli bir tarafına gönderme yapar (Akerson ve Ozil, 1998: 228-229).

“kuytu bir cami duvarı”

Niteleyen: “kuytu” (Niteleme Sıfatı)

Burada, “cami duvarı” genel kümesi, önce, “kuytu olma” özelliğine sahip “cami duvarları” olarak daraltılmış, sonra bu kümedeki “cami duvarları”ndan “biri” seçilmiştir.

“cami duvarı”

Niteleyen: “cami” (Ad)

Bu öbekte, duvar, camiyle olan aidiyet açısından nitelenmiştir.

“billûr sazlar”

Niteleyen: “billûr” (Niteleme Sıfatı)

“billûr sazlar” kümesi, “sazlar” kümesine oranla daha küçük bir kümedir. Burada, sazlar, küme daraltıcı bir özelliğe sahiptir. Niteleme işlemi aracılığıyla “sazlar” kümesi daraltılmıştır.

“güneşte kırılmış ayna gibi insana batan berrak çığlıklar”

Niteleyen: “güneşte kırılmış ayna gibi insana batan” (Sıfat İşlevli Yan Tümce)

“berrak çığlıklar”, “güneşte kırılmış ayna gibi insana batma” özelliğiyle niteleniyor. Sıfat işlevli yan tümce, küme daraltma işlevi gerçekleştirmiştir.

“berrak çığlıklar”

Niteleyen: “berrak” (Niteleme Sıfatı)

“berrak çığlıklar”, “çığlıklar” genel kümesinin bir alt kümesini oluşturur. Niteleme küme daraltma işleviyle kullanılmıştır.

“güneşte kırılmış ayna”

Niteleyen: “güneşte kırılmış” (Sıfat İşlevli Yan Tümce)

Burada, “ayna” genel kümesi, “güneşte kırılmış olma” özelliğine sahip “ayna” lar olarak daraltılmıştır. Sıfat işlevli yan tümce aracılığıyla daha küçük bir kümeye gönderme yapan yeni bir kavram kurulmuştur.

37/7

“Uzakta simsiyah cüssesini gördüğü vapur onun için hoşuna gidiyordu.”

“uzakta simsiyah cüssesini gördüğü vapur”

Niteleyen (uzakta simsiyah cüssesini gördüğü) → Ad(vapur)

“[vapurun] simsiyah cüssesi”

Niteleyen ([vapurun]) → Ad (Sıfat Tamlaması) ← +İyelik (simsiyah cüsse ← +si)

“simsiyah cüsse”

Niteleyen (simsiyah) → Ad (cüsse)

Açıklama:

“uzakta simsiyah cüssesini gördüğü vapur”

Niteleyen: “uzakta simsiyah cüssesini gördüğü” (Sıfat İşlevli Yan Tümce ← +İyelik)

“vapur”, Mümtaz’ın uzakta simsiyah cüssesini gördüğü vapur olma” özelliğiyle niteleniyor. Bu nitelemeyle, tek üyeli, dar bir küme oluşturulmuştur. Niteleme işlemi sonucunda “hangi vapur” sorusuna yanıt alınabiliyor. Sıfat işlevli yan tümce, küme daraltma işleviyle kullanılmıştır.

“[vapurun] simsiyah cüssesi”

Niteleyen: “[vapurun]” (Ad ← +In)

Bu öbekte, simsiyah cüsse, vapurla olan aidiyet açısından niteleniyor.

Burada, vapur (Mümtaz'ın gördüğü vapur), belirtili konumdadır. Dolayısıyla “simsiyah cüsse”nin ait olduğu küme de belirtili ve tek üyedir. Nitelemenin ait olma ilişkisiyle üye saptama sağlanmıştır.

“simsiyah cüsse”

Niteleyen: “simsiyah” (Niteleme Sıfatı)

Renk bildiren niteleme sıfatı siyah, anlam bakımından derecelendirilmiştir. K.Mehmet Gece, sıfatların derecelendirilebilmesini onların “sıfır derecesi” olarak adlandırdığı anlamları ile karşılaştırılması ile mümkün olduğunu söylemektedir: “Sıfatları diğer kelime türlerinden ayıran en önemli yönleri de budur. Zira sıfatların pek çoğu mutlak bir vasfı değil, aralarında çeşit çeşit farklar ve dereceler olan vasıfları karşılarlar. Tabii bu durum varlığa bağlı aynı türden vasıflar arasında bir takım farklar ve dereceler bulunmasından kaynaklanır. Mesalâ ‘kırmızı’ sıfatını düşünelim. Bu kelimeyle dile getirilen rengin mutlak ve değişmez bir renk olmadığını hemen fark ederiz. Çünkü değişik kırmızılar veya kırmızının değişik ton ve dereceleri olduğunu biliyoruz. Bu durumda ‘kırmızı’ kelimesinin manasının mutlak olmayan ve nazarî olarak kabul edilmiş bir mana olduğu anlaşılıyor. İşte vasıf isimlerinin bu kabule dayanan manalarına sıfatın adı veya sıfır derecesi diyoruz. Dolayısıyla sıfatların nazarî olarak düşündüğümüz ve onların sıfır derecesi dediğimiz manaları ile karşılaştırma neticesinde ortaya çıkan ve sıfır dereceye göre azalmaya veya çoğalmaya doğru giden dereceleri söz konusudur. Sözelimi ‘kırmızı’ sıfatının görünürdeki nazarî manasının yanında ve bu manaya kıyasla kıpkırmızı, kırmızımsı kelimeleriyle ifade edilen veya ‘en kırmızı’, ‘daha kırmızı’ sözleriyle dile getirilen farklı ton ve derecelerini de kullanırız. Verilen örneklerde ‘kıpkırmızı, daha kırmızı, en kırmızı’ sıfatlarının dile getirdiği gibi zihinde canlandırdığı kavramların sıfır dereceye göre bir çoğalmayı ifade ettikleri, ‘kırmızımsı’ sıfatının ise, yine sıfır dereceye göre bir azalmayı belirttiği görülmektedir.” (Gece, 1995: 240-241’den aktaran Yılmaz, 2004: 53).

“simsiyah cüsse” öbeğinde “siyah” niteleme sıfatı, karşılaşmış olduğu niteliği daha yoğun olarak belirtmek amacıyla pekiştirilerek kullanılmıştır. Bu sıfatın pekiştirilmesi, benzer hece katkısı ile yapılmıştır. “simsiyah” nitelemesi, küme daraltma işlevi gerçekleştiriyor. “simsiyah cüsse”, genel “cüsse” kümesinin alt kümesidir.

37/9

“İstanbul’da, onu büyük yengesiyle İhsan karşıladılar.”

“[Mümtaz’ın] büyük yengesi”

Niteleyen ([Mümtaz’ın]) → Ad (Sıfat Tamlaması) ← +İyelik (büyük yenge

← +si)

“büyük yenge”

Niteleyen (büyük) → Ad (yenge)

Açıklama:

“[Mümtaz’ın] büyük yengesi”

Niteleyen: “[Mümtaz’ın]” (Özel Ad ← +In)

Bu öbekte, büyük yenge, Mümtaz’la olan aidiyet açısından nitelenmiştir. “[Mümtaz’ın] büyük yengesi”, belirtili ve tek üyeli bir küme oluşturur. Nitelemenin ait olma ilişkisiyle üye saptama sağlanmıştır.

“büyük yenge”

Niteleyen: “büyük” (Niteleme Sıfatı)

“büyük yenge” kümesi, “yenge” kümesinin alt kümesini oluşturur. “küçük yenge”, bu kavramın gönderme yaptığı kümenin kapsamı dışındadır. Niteleme işlemi sonucunda hangi yenge sorusuna yanıt alınabiliyor. Niteleme küme daraltma işlevi gerçekleştirmiştir.

37/10

“İhsan Mısır’daki esirliğinden yeni dönmüştür.”

“[İhsan’ın] Mısır’daki esirliği”

Niteleyen ([İhsan’ın]) → Ad (Sıfat Tamlaması) ← +İyelik (Mısır’daki esirlik ← +i)

“Mısır’daki esirlik”

Niteleyen (Mısır’daki) → Ad (esirlik)

Açıklama:

“[İhsan’ın] Mısır’daki esirliği”

Niteleyen: “[İhsan’ın]” (Özel Ad ← +In)

Bu öbekte, “Mısırdaki esirlik”, İhsan’la olan aidiyet açısından niteleniyor. Nitelemenin ait olma ilişkisiyle belirtili ve tek üyeli bir küme([İhsan’ın] Mısır’daki esirliği) oluşturulmuştur.

“Mısır’daki esirlik”

Niteleyen: “Mısır’daki” (Niteleme Sıfatı (Özel Ad ← +DA ← +ki))

“Mısır’daki esirlik” kümesi, genel “esirlik” kümesinin alt kümesidir. Burada, esirlik, “Mısır’daki esirlik olma” gibi genel kümeyi daraltıcı bir özelliğe sahiptir. Niteleme, küme daraltma işlevi gerçekleştirmiştir.

37/12

“Onun için İstanbul’da gizli bir teşkilâta çalışıyordu.”

“İstanbul’da gizli bir teşkilât”

Niteleyen (İstanbul’da) → Ad (Sıfat Tamlaması (gizli bir teşkilât))

“gizli bir teşkilât”

Niteleyen (gizli) → Ad (Sıfat Tamlaması (bir teşkilât))

“bir teşkilât”

Belirten (bir) → Ad (teşkilât)

Açıklama:

“İstanbul’da gizli bir teşkilât”

Niteleyen: “İstanbul’da” (Niteleme Sıfatı (Özel Ad ← +DA))

Burada, “gizli bir teşkilât”, İstanbul’da bulunma özelliğiyle nitelenmiştir.

“gizli bir teşkilât”

Niteleyen: “gizli” (Niteleme Sıfatı)

Bu sıfat, adlardan sıfat yapan +II eki ile oluşturulmuştur. Yılmaz’a (2004: 77) göre, “+II eki, ‘donanmış olan, sahip olan, sıfatlanmış olan’ anlamlarında donatım sıfatları; ‘bir yere, bir müesseseye, bir kavme, bir hanedana mensubiyet, kopuş yeri’ anlamında da nispet sıfatları yapar.” “gizli” nitelemesiyle, “teşkilât” genel kümesi daraltılmıştır. Burada, “teşkilât” genel kümesi, önce “gizli olma” özelliğine sahip “teşkilatlar” olarak daraltılmış, sonra bu kümedeki “teşkilâtlar”dan “biri” seçilmiştir.

37/13

“Babası evde kardeşinin oğlundan çok bahsetmişti.”

“[Mümtaz’ın babasının] kardeşinin oğlu”

Niteleyen ([Mümtaz’ın babasının] kardeşinin) → Ad ← +İyelik (oğul ← +u)

Açıklama:

“[Mümtaz’ın babasının] kardeşinin oğlu”

Niteleyen: “[Mümtaz’ın babasının] kardeşinin” (Ad (Ad Tamlaması) ← +nIn)

Bu öbekte, oğul, Mümtaz’ın babasının kardeşiyle olan aidiyet açısından niteleniyor. “oğul”un ait olduğu küme, belirtili ve tek üyeli bir küme(kardeşinin oğlu)dir. “kimin oğlu” sorusuna niteleme işlemi sonucunda yanıt alınabiliyor. Nitelemenin ait olma ilişkisiyle üye saptama sağlanmıştır.

37/14

“ ‘İhsan’a bayılıyorum. İnşallah Mümtaz da büyüyünce ona benzer.’, ‘Bizim ailede galiba en akıllı adam İhsan’dır.’, ‘Şu çocuk bir kere sağ salim dönse...’ gibi sözler, hemen her gün evde geçerdi.”

“ ‘İhsan’a bayılıyorum. İnşallah Mümtaz da büyüyünce ona benzer.’, ‘Bizim ailede galiba en akıllı adam İhsan’dır.’, ‘Şu çocuk bir kere sağ salim dönse...’ gibi sözler”

Niteleyen (“İhsan’a bayılıyorum. İnşallah Mümtaz da büyüyünce ona benzer.”, “Bizim ailede galiba en akıllı adam İhsan’dır.”, “Şu çocuk bir kere sağ salim dönse...” gibi) → Ad (sözler)

“bizim aile”

Niteleyen (bizim) → Ad (aile)

“en akıllı adam”

Niteleyen (en akıllı) → Ad (adam)

“şu çocuk”

Belirten (şu) → Ad (çocuk)

“bir kere”

Belirten (bir) → Ad (kere)

“her gün”

Belirten (her) → Ad (gün)

Açıklama:

“ ‘İhsan’a bayılıyorum. İnşallah Mümtaz da büyüyünce ona benzer.’, ‘Bizim ailede galiba en akıllı adam İhsan’dır.’, ‘Şu çocuk bir kere sağ salim dönse...’ gibi sözler”

Niteleyen: “ ‘İhsan’a bayılıyorum. İnşallah Mümtaz da büyüyünce ona benzer.’, “Bizim ailede galiba en akıllı adam İhsan’dır.”, “Şu çocuk bir kere sağ salim dönse...’ gibi” (Niteleme Sıfatı (İlgeç Öbeği))

Burada, niteleme, küme daraltma işlevi gerçekleştirmiştir. Bu nitelemeyle, sözler kümesi daraltılmış, belli sözlere benzer sözlerin yer aldığı bir alt küme oluşturulmuştur.

“bizim aile”

Niteleyen: “bizim” (Ad (Şahıs Zamiri) ← +Im)

Nitelemenin ait olma ilişkisiyle “aile”, belirtili bir küme oluşturuyor. Niteleme işlemi aracılığıyla “hangi aile” sorusunu sorabildiğimiz “bizim aile” aile kümesi kurulmuştur.

“en akıllı adam”

Niteleyen: “en akıllı” (Niteleme Sıfatı (Belirteç Öbeği (Belirteç + Sıfat)))

Burada, “akıllı” niteleme sıfatının en üstünlük derecesi oluşturulmuştur. “Niteleme sıfatlarındaki en üstünlük derecesi, niteliğin en üst düzeyini göstermektedir. Türkiye Türkçesi’nde en üstünlük derecesi (superlative degree) söz dizimsel yolla genellikle niteleme sıfatının önüne getirilen en aracılığıyla yapılmaktadır.” (Yılmaz, 2004: 66). “en akıllı adam” öbeğinde en üstünlük derecesi, akıllılığın en üst düzeyini gösteriyor. Bu nitelemeyle “adam” genel kümesi

daraltılmış, tek üyeli “en akıllı adam” kümesi oluşturulmuştur.

..., bu gün Türkiye Türkçesi’nde en üstünlük derecesi, yanlış olarak üstünlük derecesi gibi kullanılmaktadır. “En” olan tektir, bir ikincisi (kavram/nesne/şey) yoktur. Örneğin; “Son on yılın en güzel şarkıları” ifadesi yanlış, “Son on yılın en güzel şarkısı” ifadesi doğrudur. “En”in kullanımının, özellikle konuşma dilinde işlev değiştirmeye doğru gittiği anlaşılmaktadır (Yılmaz, 2004: 66).

“şu çocuk”

Belirten: “şu” (İşaret Sıfatı)

“çocuk (İhsan)”, metinde daha önce adı geçmiş, bildiğimiz bir çocuktur. Belirtlilik gösteren “şu” sözcüğüyle “çocuk” belirlenim değeri kazanıyor.

37/15

“Mümtaz, babasının bu sözlerini dinlerken, amcasının kendisinden yirmi üç yaş büyük oğluna, kendi zihninde başka türlü birkaç sima birden hazırlamıştı.”

“[Mümtaz’ın] babasının bu sözleri”

Niteleyen ([Mümtaz’ın] babasının) → Ad (Sıfat Tamlaması) ← +İyelik (bu sözler ← +i)

“bu sözler”

Belirten (bu) → Ad (sözler)

“[Mümtaz’ın] amcasının kendisinden yirmi üç yaş büyük oğlu”

Niteleyen ([Mümtaz’ın] amcasının) → Ad (Sıfat Tamlaması) ← +İyelik (kendisinden yirmi üç yaş büyük oğul ← +u)

“kendisinden yirmi üç yaş büyük oğul”

Niteleyen (kendisinden yirmi üç yaş büyük) → Ad (oğul)

“yirmi üç yaş”

Belirten (yirmi üç) → Ad (yaş)

“başka türlü birkaç sima”

Niteleyen (başka türlü) → Ad (Sıfat Tamlaması (birkaç sima))

“birkaç sima”

Belirten (birkaç) → Ad (sima)

Açıklama:

“[Mümtaz’ın] babasının bu sözleri”

Niteleyen: “[Mümtaz’ın] babasının” (Ad (Ad Tamlaması) ← +nIn)

Bu öbekte, bu sözler, Mümtaz’ın babasıyla olan aidiyet ilişkisi açısından niteleniyor. Niteleme, “bu sözler”in ait olduğu kümeyi göstererek üye saptamayı sağlamıştır.

“[Mümtaz’ın] amcasının kendisinden yirmi üç yaş büyük oğlu”

Niteleyen: “[Mümtaz’ın] amcasının” (Ad (Ad Tamlaması) ← +nIn)

“[Mümtaz’ın] amcasının kendisinden yirmi üç yaş büyük oğlu”, tek üyeli bir kümeye gönderme yapıyor. Bu yapı, akrabalık ilişkisi özetlemiştir. Burada, Mümtaz’ın amcası, belirtili konumda olduğu için “[Mümtaz’ın] kendisinden yirmi üç yaş büyük oğlu”un ait olduğu küme de belirtili ve tek üyeli bir küme oluşturur. Nitelemenin ait olma ilişkisi üye saptamayı sağlamıştır.

“kendisinden yirmi üç yaş büyük oğlu”

Niteleyen: “kendisinden yirmi üç yaş büyük” (Niteleme Sıfatı (Ayrılma Öbeği))

Mümtaz’ın kendisi ile Mümtaz’ın amcasının oğlunun (İhsan’ın) yaşları eşit değildir. İhsan Mümtaz’dan yirmi üç yaş büyüktür. Burada üstünlük, ayrılma durumu ile sağlanıyor. “kendisinden yirmi üç yaş büyük oğlu” öbeğinde, metin dikkate alınırsa “oğlu” ile “İhsan” dan bahsedildiği anlaşılır. Bu durumda “kendisinden yirmi üç yaş büyük”, özel bir adı nitelediği için küme donatma işlevi görür.

“yirmi üç yaş”

Belirten: “yirmi üç” (Sayı Sıfatı)

Belirtme işlevi, adın sayısını bildirme şeklinde karşılanıyor.

“başka türlü birkaç sima”

Niteleyen: “başka türlü” (Niteleme Sıfatı (Sıfat Tamlaması))

“birkaç” sıfatı, belirtisizlik gösterir. Kaç sima olduğunu açık ve kesin

olarak bildirmiyor. “başka türlü” niteleyeni, “birkaç sima”yı birbirinden farklı olmaları özelliğiyle niteliyor. Bu nitelme, küme donatma işlevine sahiptir. “birkaç sima” kümesinin boyutunu değiştirmiyor.

37/16

“Fakat vapura kendisini karşılamaya geldiği zaman, realitenin bu hazırlanmış çehrelerin hepsinden iyi ve güzel olduğunu anladı.”

“bu hazırlanmış çehrelerin hepsi”

Niteleyen (bu hazırlanmış çehrelerin) → Ad (Belgisiz Zamir (hepsi))

“bu hazırlanmış çehreler”

Belirten (bu) → Ad (Sıfat Tamlaması (hazırlanmış çehreler))

“hazırlanmış çehreler”

Niteleyen (hazırlanmış) → Ad (çehreler)

Açıklama:

“bu hazırlanmış çehrelerin hepsi”

Niteleyen: “bu hazırlanmış çehrelerin” (Ad (Sıfat Tamlaması) ← +In)

“hazırlanmış çehreler”, belirtilik gösteren “bu” sözcüğü ile belirlenim değeri kazanmış. “bu hazırlanmış çehreler”, belirtili konumda, dolayısıyla “hepsi” nin ait olduğu küme de belirtilidir. Metinde, daha önce, Mümtaz’ın zihninde İhsan için birkaç çehre hazırladığı verilmiştir. “hepsi”, “birkaç çehre”nin yerini tutuyor. Nitelemenin ait olma ilişkisi kullanılarak, belirtili bir küme oluşturulmuştur.

“hazırlanmış çehreler”

Niteleyen: “hazırlanmış” (Nitelme Sıfatı)

Burada, “çehreler” genel kümesi, “hazırlanmış çehreler” olarak daraltılmıştır. Nitelme, küme daraltma işlevi gerçekleştirmiştir. Akerson ve Ozil’e göre, sıfat işlevli yan tümcenin bu işlevinin amacı, geçici ve yeni kavramlar yaratmaktır (Akerson ve Ozil, 1998: 134).

37/17

“Bir ayağı sakat, çiçekbozuğu, gözlerinin içi gülen bir adam birdenbire onu yakalamış; “Emmi oğlu böyle sevilmez...” diye havaya kaldırmış , “Böyle asık suratlı olma, her şeyi unut..” diye öğüt vermiş, hatta karşılık beklemeden onunla arkadaş olmuştu.”

“bir ayağı sakat, çiçekbozuğu, gözlerinin içi gülen bir adam”

Niteleyen (bir ayağı sakat, çiçekbozuğu, gözlerinin içi gülen) → Ad (Sıfat Tamlaması (bir adam))

“bir adam”

Belirten (bir) → Ad (adam)

“asık surat”

Niteleyen (asık) → Ad (surat)

Açıklama:

“bir ayağı sakat, çiçekbozuğu, gözlerinin içi gülen bir adam”

Niteleyen: “bir ayağı sakat, çiçekbozuğu, gözlerinin içi gülen” (Bağlama Öbeği (Niteleyen₁ (Niteleme Sıfatı (İsnat Öbeği)) + Niteleyen₂ (Niteleme Sıfatı (Ad Tamlaması Kalıplaşması)) + Niteleyen₃ (Sıfat İşlevli Yan Tümce)))

Burada, “adam” genel kümesi, önce “bir ayağı sakat, çiçekbozuğu, gözlerinin içi gülen adamlar” olarak daraltılmış, sonra bu kümedeki “adamlar”dan biri seçilmiştir.

“asık surat”

Niteleyen: “asık” (Niteleme Sıfatı)

Bu sıfat, “as-” eylem kökünden “-(I)k” ekiyle türetilmiş. Yılmaz’a göre, bu ek, kelimeye “yapılmış bitmiş bir işi nitelik olarak üzerinde taşıma; nitelik, özellik bulundurma; huy, tabiat” anlamı katar (Yılmaz,2004: 84). Burada, “asık” nitelemesiyle “surat” genel kümesi daraltılmıştır.

37/18

“Mümtaz Şehzadebaşı’ndaki evin hayatına epeyce güç almıştı.”

“Şehzadebaşı’ndaki evin hayatı”

Niteleyen (Şehzadebaşı’ndaki evin) → Ad ← +İyelik (hayat ← +ı)

“Şehzadebaşı’ndaki ev”

Niteleyen (Şehzadebaşı’ndaki) → Ad (ev)

Açıklama:

“Şehzadebaşı’ndaki evin hayatı”

Niteleyen: “Şehzadebaşı’ndaki evin” (Ad (Sıfat Tamlaması) ← +In)

Burada, “hayat”, Şehzadebaşın’daki evle olan aidiyet açısından niteleniyor. Nitelemenin ait olma ilişkisiyle üye saptama sağlanmıştır.

“Şehzadebaşı’ndaki ev”

Niteleyen: “Şehzadebaşı’ndaki” (Niteleme Sıfatı (Özel Ad ← +DA ← +ki)

“ev”, “Şehzadebaşı’nda olma” özelliğiyle niteleniyor. Niteleme işlemi aracılığıyla “hangi ev” sorusuna yanıt alınabilen tek üyeli bir küme oluşturulmuştur. Ait olma ilişkisi üye saptamayı sağlamıştır.

37/19

“Yengesi ihtiyar ve çok acı görmüş bir kadındı.”

“ihtiyar ve çok acı görmüş bir kadın”

Niteleyen (ihtiyar ve çok acı görmüş) → Ad (Sıfat Tamlaması (bir kadın))

“bir kadın”

Belirten (bir) → Ad (kadın)

Açıklama:

“ihtiyar ve çok acı görmüş bir kadın”

Niteleyen: “ihtiyar ve çok acı görmüş” (Bağlama Öbeği (Niteleyen₁ (Niteleme Sıfatı) ← Sıralama Bağlacı + Niteleyen₂ (Sıfat İşlevli Yan Tümce)))

“kadın”, “ihtiyar ve çok acı görmüş olma” özelliğiyle niteleniyor. Niteleme, küme daraltma işlevi gerçekleştirmiştir. “ihtiyar ve çok acı görmüş bir

kadın” tek üyeli bir kümeye gönderme yapar. Burada, “kadın” genel kümesi, önce “ihtiyar ve çok acı görmüş olma” özelliğine sahip “kadınlar” olarak daraltılmış, sonra bu kümedeki “kadınlar”dan “biri” seçilmiştir.

37/22

“Ona evin üst katında İhsan’ın odasının üstündeki odayı vermişlerdi.”

“evin üst katında İhsan’ın odasının üstündeki oda”

Niteleyen (evin üst katında İhsan’ın odasının üstündeki) → Ad (oda)

“evin üst katı”

Niteleyen (evin) → Ad (Sıfat Tamlaması) ← +İyelik (üst kat ← +ı)

“üst kat”

Niteleyen (üst) → Ad (kat)

“İhsan’ın odasının üstü”

Niteleyen (İhsan’ın odasının) → Ad ← +İyelik (üst ← +ü)

“İhsan’ın odası”

Niteleyen (İhsan’ın) → Ad ← +İyelik (oda ← +sı)

Açıklama:

“evin üst katında İhsan’ın odasının üstündeki oda”

Niteleyen: “evin üst katında İhsan’ın odasının üstündeki” (Niteleme Sıfatı (Ad Tamlaması ← +DA + Ad Tamlaması ← +DA ← +ki))

“evin üst katında” nitelemesiyle daha az üyeli kümeye gönderme yapan yeni bir kavram kurulmuştur. “evin üst katında [bulunan] odalar” kümesi, “evdeki tüm odalar” kümesinin alt kümesini oluşturur. Niteleme, kümenin üye sayısında bir azalmaya yol açmıştır. Niteleme işlemi sonucunda “hangi oda?” sorusu sorulabiliyor. “İhsan’ın odasının üstündeki” nitelemesi de küme daraltma işlevi gerçekleştiriyor. “evin üst katında [bulunan] odalar” kümesinden bir üye seçilerek, tek üyeli bir küme oluşturulmuştur. Bu üye, İhsan’ın odasının üstünde olma özelliği taşıyor. Burada niteleme, belirlenime zemin hazırlamıştır.

..., belirlenim, kastedilen üye (ya da üyeler) ile küme arasındaki ilişkinin son ve kesin halkasıdır. Bu son aşamaya gelmeden önce, kümeden belli özelliklere sahip bazı üyeleri ayırmak mümkündür. Bu üyeler, hem genel kümenin içinde yer alırlar, hem de belli bazı ortak özellikleriyle yeni bir alt küme oluştururlar. İşte böyle alt kümelerin oluşturulmasında niteleme işlemi devreye girer. Niteleme yoluyla yeni bir alt küme oluşturulduktan sonra, bu kümenin üyelerine ya da tek bir üyesine yönelik bir belirlenim değeri saptamasına geçilebilir. Bu kullanımıyla niteleme, belirlenime zemin hazırlayan bir ara işlemdir. Yani önce niteleme gerçekleşir, sonra belirlenim. Bu tür bir niteleme, küme daraltmaya yarar ve belirlenimden önce gelir. (Akerson ve Ozil: 1998: 94).

“evin üst katı”

Niteleyen: “evin” (Ad ← +In)

Burada, nitelemenin ait olma ilişkisiyle üye saptama sağlanmıştır. Üst kat, evle olan aidiyet açısından nitelenmiştir.

“üst kat”

Niteleyen: “üst” (Niteleme Sıfatı)

Niteleme, küme daraltma işlevi görüyor. “kat” genel kümesi, “üst kat” olarak daraltılmıştır.

“İhsan’ın odasının üstü”

Niteleyen: “İhsan’ın odasının” (Ad (Ad Tamlaması) ← +nIn)

Burada, üst, İhsan’ın odasıyla olan aidiyet açısından niteleniyor. “İhsan’ın odasının üstü”, bütün-parça ilişkisi özetleyen bir yapıdır.

“İhsan’ın odası”

Niteleyen: “İhsan’ın” (Özel Ad ← +In)

Bu öbekte, oda, İhsan’la olan aidiyet açısından nitelenmiştir. Üye saptama nitelemenin ait olma ilişkisiyle sağlanmıştır.

37/23

“Onun yanındaki büyük oda, sonraları bir köşesinde onun da çalıştığı kütüphane idi.”

“onun yanındaki büyük oda”

Niteleyen (onun yanındaki) → Ad (Sıfat Tamlaması (büyük oda))

“büyük oda”

Niteleyen (büyük) → Ad (oda)

“onun yanı”

Niteleyen (onun) → Ad ← +İyelik (yan ← +ı)

“sonraları bir köşesinde onun da çalıştığı kütüphane”

Niteleyen (sonraları bir köşesinde onun da çalıştığı) → Ad (kütüphane)

Açıklama:

“onun yanındaki büyük oda”

Niteleyen: “onun yanındaki” (Niteleme Sıfatı (Ad Tamlaması ← +DA ← +ki))

“büyük oda”, onun (Mümtaz’ın odasının) yanında bulunmakla niteleniyor. Bu nitelemeyle oda, belirlenim değeri (belirtlilik) kazanıyor.

“büyük oda”

Niteleyen: “büyük” (Niteleme Sıfatı)

“oda”, “büyük olma” özelliği ile diğer odalardan ayrılıyor. Niteleme küme daraltma işlevi gerçekleştirmiştir.

“onun yanı”

Niteleyen: “onun” (Ad (İşaret Zamiri) ← +nIn)

“o” zamiri, Mümtaz’ın odasının yerini tutuyor. “yan”, Mümtaz’ın odasına ait olmakla belirtili bir küme oluşturmuştur. “Mümtaz’ın odasının yanı”, bütün-parça ilişkisi özetleyen bir yapıdır. “yan”, bir bütünün belli bir tarafına gönderme yapıyor.

“sonraları bir köşesinde onun da çalıştığı kütüphane”

Niteleyen: “sonraları bir köşesinde onun da çalıştığı” (Sıfat İşlevli Yan Tümce)

Burada, “kütüphane” kümesi tek bir üyeden oluşmaktadır. “sonraları bir köşesinde onun da çalıştığı kütüphane”, “kütüphane” genel kümesinden seçilmiştir. Sıfat işlevli yan tümce küme daraltma işlevi gerçekleştirmiştir.

2.5. ROMANIN 48. SAYFASINDAKİ AD ÖBEKLERİ

48/1

“Kitapçının artık kendisiyle alâkadar olmayacağını biliyordu; nitekim gözlüklerini takmış, bir rahle üzerinde açık duran yazmasına dönmüştü.”

“[kitapçının] bir rahle üzerinde açık duran yazması”

Niteleyen ([kitapçının]) → Ad (Sıfat Tamlaması) ← +İyelik (bir rahle üzerinde açık duran yazma ← +sı)

“bir rahle üzerinde açık duran yazma”

Niteleyen (bir rahle üzerinde açık duran) → Ad (yazma)

“bir rahle üzeri”

Niteleyen (bir rahle) → Ad ← +İyelik (üzer ← +i)

Açıklama:

“[kitapçının] bir rahle üzerinde açık duran yazması”

Niteleyen: “[kitapçının]” (Ad ← +nIn)

Burada, bir rahle üzerinde açık duran yazma, kitapçıyla olan aidiyet açısından niteleniyor. “[kitapçının] bir rahle üzerinde açık duran yazması,” belirtili ve tek üyeli bir kümedir. Nitelemenin ait olma ilişkisi üye saptamayı sağlamıştır.

“bir rahle üzerinde açık duran yazma”

Niteleyen: “bir rahle üzerinde açık duran” (Sıfat İşlevli Yan Tümce)

Sıfat işlevli yan tümce, küme daraltma işlevi gerçekleştirmiştir. “yazma” genel kümesi, “bir rahle üzerinde açık duran yazma” olarak daraltılmıştır.

“bir rahle üzeri”

Niteleyen: “bir rahle”

“bir rahle üzeri”, bütün-parça ilişkisi özetleyen bir yapıdır. Akerson ve

Ozil'e göre, "masanın üstü", kapının altı" gibi tamlamalar, Türkçenin geleneksel dilbilgisi kitaplarında ötekilerden ayrılmamaktadır. "alt", "üst", "iç", "dış", "ara" gibi sözcükler, ad türü sözcükler olarak anlatılmaktadır. Bir bütünün belli bir tarafına gönderme yapan, birçok başka dilde ilgeçlerle karşılanan bu sözcükler, Türkçede, biçimbilimsel olarak bir ad gibi işlemekle birlikte, sözdizimsel açıdan olağan adlardan farklar gösterirler. Bunlar ilkece, hep bir tamlama içinde bulunmak zorundadırlar. Bu sözcüklerin bazıları, tek üyeli kümelerle gönderme yaparken, bazıları çok üyeli kümelerle gönderme yapar. Örneğin, "üst" sözcüğü, tek üyeli bir kümedir. Bir nesnenin bir tek "üst"ü olabilir (Akerson ve Ozil, 1998: 229). Buradaki "bir rahle üzeri" kümesi de, tek üyeli bir küme oluşturur.

48/2

Mümtaz, ateşte ağır ağır kavrulmuş benzeyen ciltleri elinde evirip çevirirken, geçen mayıs başında bu dükkâna son defa geldiği günü düşündü."

"ateşte ağır ağır kavrulmuş benzeyen ciltler"

Niteleyen (ateşte ağır ağır kavrulmuş benzeyen) → Ad (ciltler)

"geçen mayıs başında bu dükkâna son defa geldiği gün"

Niteleyen (geçen mayıs başında bu dükkâna son defa geldiği) → Ad (gün)

"geçen mayıs başı"

Niteleyen (geçen mayıs) → Ad ← +İyelik (baş ← +ı)

"geçen mayıs"

Niteleyen (geçen) → Ad (mayıs)

"bu dükkân"

Belirten (bu) → Ad (dükkân)

"son defa"

Belirten (son) → Ad (defa)

Açıklama:

"ateşte ağır ağır kavrulmuş benzeyen ciltler"

Niteleyen: “ateşte ağır ağır kavrulmuşşa benzeyen” (Sıfat İşlevli Yan Tümce)

“ciltler” genel kümesi, “ateşte ağır ağır kavrulmuşşa benzeyen ciltler” olarak daraltılmış. Sıfat işlevli yan tümce aracılığıyla “ciltler” kavramının gönderme yaptığı kümedeki üye sayısından daha az sayıda üye kapsayan, daha küçük bir kümeye gönderme yapan yeni bir kavram kurulmuştur.

“geçen mayıs başında bu dükkâna son defa geldiği gün”

Niteleyen: “geçen mayıs başında bu dükkâna son defa geldiği” (Sıfat İşlevli Yan Tümce ← +İyelik)

Niteleme, “gün” kümesinden bir üyeye yöneliktir. “gün” kümesi, çok üyelidir. Bu kümenin üyelerinden birini belirlemek için sıfat işlevli yan tümce kullanılmıştır. “gün”, bir özelliğiyle ötekilerden ayrılıyor. Sıfat işlevli yan tümce küme daraltma işleviyle kullanılmıştır.

“geçen mayıs başı”

Niteleyen: “geçen mayıs” (Ad (Sıfat Tamlaması))

Nitelemenin ait olma ilişkisi aracılığıyla “baş”, belirtili bir küme oluşturuyor.

“geçen mayıs”

Niteleyen: “geçen” (Niteleme Sıfatı)

Mümtaz’ın yaşamında bir “mayıslar” kümesi vardır. Bu kümeden biri seçilmiştir. Niteleme, küme daraltma işlevi görmüş, bu kümenin üyelerinden birini belirlemiştir.

“bu dükkân”

Belirten: “bu” (İşaret Sıfatı)

“dükkân”, daha önce metinde geçmiş, okuyucunun bildiği bir dükkândır. “bu” sözcüğü belirtililik gösteriyor.

“son defa”

Belirten: “son” (Sayı Sıfatı)

Korkmaz'a göre, ilk ve son sıfatları açık bir sayı belirtmemekle birlikte ilk ve son sayıları bildirmeleri bakımından asıl sayı sıfatları arasına sokulabilir (Korkmaz, 2003: 390).

48/3

“Nuran’la buluşmalarına bir saat vardı; vakit geçirmek için buraya uğramış, ihtiyar kitapçı ile konuşmuş, güzel ve temiz ciltli bir Şakâyık-1 Numaniye ile zeylini satın alarak gitmişti.”

“bir saat”

Belirten (bir) → Ad (saat)

“ihtiyar kitapçı”

Niteleyen (ihtiyar) → Ad (kitapçı)

“güzel ve temiz ciltli bir Şakâyık-1 Numaniye”

Niteleyen (güzel ve temiz ciltli) → Ad (Sıfat Tamlaması (bir Şakâyık-1 Numaniye))

“güzel ve temiz cilt”

Niteleyen (güzel ve temiz) → Ad (cilt)

Açıklama:

“bir saat”

Belirten: “bir” (Sayı Sıfatı)

“bir” asıl sayı sıfatı, “saat” adının sayısını belirtiyor.

“güzel ve temiz ciltli bir Şakâyık-1 Numaniye”

Niteleyen: “güzel ve temiz ciltli” (Niteleme Sıfatı (Sıfat Tamlaması ← +II))

Burada, “Şakâyık-1 Numaniye” genel kümesi, önce “güzel ve temiz ciltli Şakâyık-1 Numaniye”ler olarak daraltılmış, sonra bunlardan biri seçilmiştir. “bir” belirteni, bu öbekte, belirsizlik gösterme şeklinde belirtme işlevini karşılıyor.

“güzel ve temiz cilt”

Niteleyen: “güzel ve temiz” (Bağlama Öbeği (Niteleyen₁ (Niteleme Sıfatı)
← Sıralama Bağlacı + Niteleyen₂ (Niteleme Sıfatı)))

“cilt”, temiz ve güzel olması dolayısıyla genel cilt kümesinden ayrılmıştır. Yılmaz, semantik içerikleri bakımından durum bildiren “temiz” ve “güzel” niteleme sıfatlarını bilincimize/sezgifimize dayalı nitelikleri bildiren niteleme sıfatları olarak değerlendiriyor (Yılmaz, 2004: 70). Bu sıfatlar, burada, küme daraltma işlevi gerçekleştirmiştir.

48/4

Bu, Nuran’la ilk defa Çekmeceler’e gittikleri gündü.”

“Nuran’la ilk defa Çekmeceler’e gittikleri gün”

Niteleyen (Nuran’la ilk defa Çekmeceler’e gittikleri) → Ad (gün)

Açıklama:

“Nuran’la ilk defa Çekmeceler’e gittikleri gün” Niteleyen: “Nuran’la ilk defa Çekmeceler’e gittikleri” (Sıfat İşlevli Yan Tümce ← +İyelik)

Akerson ve Ozil’e göre, değerini ve içeriğini konuşma ortamı kapsamında kazanan zaman öğeleri (yarın, dün) nitelenemez. Ancak kuşatıcı bir üst kavramla öbek oluşturan ya da zaman eksenini üstündeki mutlak bir noktayı değil de bir aralığı, bir kesiti gösteren zaman öğeleri nitelenebilirler. Bu öğelerin nitelenmesi durumunda ortaç “-DIĞI” eki alır (Akerson ve Ozil: 1998: 253). Burada, “gün”, “Nuran’la ilk defa Çekmeceler’e gittikleri” yan tümcesiyle niteleniyor. Niteleme, küme daraltma işlevi görüyor. “gün” kümesi içinden Mümtaz’ın Nuran’la Çekmeceler’e gittiği gün, seçilmiştir. “gün”, kümenin tümünü gösteren kuşatıcı üst kavramdır.

48/5

“Genç kadınla, İstanbul’un her tarafını dolaştıkları halde Çekmeceler’e gidememişlerdi.

“genç kadın”

Niteleyen (genç) → Ad (kadın)

“İstanbul’un her tarafı”

Niteleyen (İstanbul'un) → Ad (Sıfat Tamlaması) ← +İyelik (her taraf ← +1)

“her taraf”

Belirten(her) → Ad (taraf)

Açıklama:

“genç kadın”

Niteleyen: “genç” (Niteleme Sıfatı)

Burada, “genç kadın”, tek üyeli bir kümeye gönderme yapıyor. “kadın”, “genç olması” niteliğine dayanılarak öteki kadınlardan ayrılmıştır.

“İstanbul’un her tarafı”

Niteleyen: “İstanbul’un” (Özel Ad ← +In)

“İstanbul’un her tarafı”, bütün-parça ilişkisi özetleyen bir yapıdır. Her taraf, İstanbul’la olan aidiyet açısından nitelenmiştir. Burada, “İstanbul” belirtili konumdadır, dolayısıyla “her taraf” ın ait olduğu küme de belirtilidir.

“her taraf”

Belirten: “her” (Belgisiz Sıfat)

“her” sözcüğü, belirtme işlevini belirsizlik gösterme şeklinde karşılıyor.

48/6

“Bütün gün orada iki gölün etrafında gezerek geçirmişlerdi.”

“bütün gün”

Belirten (bütün) → Ad (gün)

“iki gölün etrafı”

Niteleyen (iki gölün) → Ad ← +İyelik (etraf ← +1)

“iki göl”

Belirten (iki) → Ad (göl)

Açıklama:

“iki gölün etrafı”

Niteleyen: “iki gölün” (Ad (Sıfat Tamlaması) ← +In)

Burada, etraf, iki gölle olan aidiyet açısından niteleniyor. Nitelemenin ait olma ilişkisi aracılığıyla belirtili bir küme oluşturmuştur.

48/7

“Küçükçekmece’de âdeta su üstünde duran ve bu yüzden insana ister istemez Çinlilerin kayık evlerini hatırlatan büyük lokantada yedikleri yemeği, köprüünün başındaki avcı kahvesinin dereye bakan bahçesinde geçirdikleri saati, bu bahçeye inen tahta merdiveni hatırladı.”

“Küçükçekmece’de âdeta su üstünde duran ve bu yüzden insana ister istemez Çinlilerin kayık evlerini hatırlatan büyük lokantada yedikleri yemek”

Niteleyen (Küçükçekmece’de âdeta su üstünde duran ve bu yüzden insana ister istemez Çinlilerin kayık evlerini hatırlatan büyük lokantada yedikleri) → Ad (yemek)

“Küçükçekmece’de âdeta su üstünde duran ve bu yüzden insana ister istemez Çinlilerin kayık evlerini hatırlatan büyük lokanta”

Niteleyen (Küçükçekmece’de âdeta su üstünde duran ve bu yüzden insana ister istemez Çinlilerin kayık evlerini hatırlatan) → Ad (Sıfat Tamlaması (büyük lokanta))

“büyük lokanta”

Niteleyen (büyük) → Ad (lokanta)

“su üstü”

Niteleyen (su) → Ad ← +İyelik (üst ← +ü)

“Çinlilerin kayık evleri”

Niteleyen (Çinlilerin) → Ad (Sıfat Tamlaması) ← +İyelik (kayık evler ← +i)

“kayık ev”

Niteleyen (kayık) → Ad (ev)

“köprünün başındaki avcı kahvesinin dereye bakan bahçesinde geçirdikleri saat”

Niteleyen (köprünün başındaki avcı kahvesinin dereye bakan bahçesinde geçirdikleri) → Ad (saat)

“köprünün başındaki avcı kahvesinin dereye bakan bahçesi”

Niteleyen (köprünün başındaki avcı kahvesinin) → Ad (Sıfat Tamlaması)
← +İyelik (dereye bakan bahçe ← +si)

“köprünün başındaki avcı kahvesi”

Niteleyen (köprünün başındaki) → Ad (Ad Tamlaması (avcı kahvesi))

“avcı kahvesi”

Niteleyen (avcı) → Ad ← +İyelik (kahve ← +si)

“köprünün başı”

Niteleyen (köprünün) → Ad ← +İyelik (baş ← +ı)

“dereye bakan bahçe”

Niteleyen (dereye bakan) → Ad (bahçe)

“bu bahçeye inen tahta merdiven”

Niteleyen (bu bahçeye inen) → Ad (Sıfat Tamlaması (tahta merdiven))

“tahta merdiven”

Niteleyen (tahta) → Ad (merdiven)

“bu bahçe”

Belirten (bu) → Ad (bahçe)

Açıklama:

“Küçükçekmece’de âdeta su üstünde duran ve bu yüzden insana ister istemez Çinlilerin kayık evlerini hatırlatan büyük lokantada yedikleri yemek”

Niteleyen: “Küçükçekmece’de âdeta su üstünde duran ve bu yüzden insana

ister istemez Çinlilerin kayık evlerini hatırlatan büyük lokantada yedikleri” (Sıfat İşlevli Yan Tümce ← +İyelik)

Burada, sıfat işlevli yan tümce, küme daraltma işlevi gerçekleştiriyor. “yemek” kümesi, niteleme işlemi aracılığıyla daraltılmış, tek üyeli bir küme oluşturulmuştur.

“Küçükçekmece’de âdeta su üstünde duran ve bu yüzden insana ister istemez Çinlilerin kayık evlerini hatırlatan büyük lokanta”

Niteleyen: “Küçükçekmece’de âdeta su üstünde duran ve bu yüzden insana ister istemez Çinlilerin kayık evlerini hatırlatan” (Bağlama Öbeği (Niteleyen₁ (Sıfat İşlevli Yan Tümce) ← Sıralama Bağlacı + (Niteleyen₂ (Sıfat İşlevli Yan Tümce)))

Bu sıfat işlevli yan tümceler, küme daraltma işlevi üstlenmiştir. Tek üyeli bir kümeye gönderme yapan yeni bir kavram kurulmuştur. “Küçükçekmece’de âdeta su üstünde duran ve bu yüzden insana ister istemez Çinlilerin kayık evlerini hatırlatan büyük lokanta”, tüm büyük lokantaları kapsayan genel kümeden seçilmiş tek bir üyedir.

“su üstü”

Niteleyen: “su” (Ad)

“su üstü”, bütün-parça ilişkisi özetleyen bir yapıdır. “üst” bir bütünün belli bir tarafına gönderme yapıyor.

“Çinlilerin kayık evleri”

Niteleyen: “Çinlilerin” (Özel Ad ← +In)

Burada, kayık evler, Çinlilerle olan aidiyet açısından niteleniyor. “kayık evler” kümesi, nitelemenin ait olma ilişkisiyle belirtili bir küme (“Çinlilerin kayık evleri”) oluşturmuştur.

“kayık ev”

Niteleyen: “kayık” (Niteleme Sıfatı)

Bu nitelemeyle, “ev” genel kümesi, “kayık ev” olarak daraltılmıştır.

“köprüünün başındaki avcı kahvesinin dereye bakan bahçesinde geçirdikleri

saat”

Niteleyen: “köprünün başındaki avcı kahvesinin dereye bakan bahçesinde geçirdikleri” (Sıfat İşlevli Yan Tümce ← +İyelik)

Burada, sıfat işlevli yan tümce, küme daraltma işlevi görüyor. Mümtaz’la Nuran’ın birlikte geçirdikleri pek çok saat olabilir. Bu kümeden tek bir üye seçilmiştir. “bu” üye, köprünün başındaki avcı kahvesinin dereye bakan bahçesinde geçirilmiş olma özelliğine sahiptir.

“köprünün başındaki avcı kahvesinin dereye bakan bahçesi”

Niteleyen: “köprünün başındaki avcı kahvesinin” (Ad (Sıfat Tamlaması) ← +nIn)

Burada, dereye bakan bahçe, köprünün başındaki avcı kahvesiyle olan aidiyet açısından niteleniyor. Nitelemenin ait olma ilişkisiyle üye saptama sağlanmıştır.

“köprünün başındaki avcı kahvesi”

Niteleyen: “köprünün başındaki” (Niteleme Sıfatı (Ad Tamlaması) ← +DA ← +ki)

“avcı kahvesi”, köprünün başında bulunma özelliğiyle niteleniyor. Nitelemenin ait olma ilişkisiyle belirtili ve tek üyeli bir küme oluşturulmuştur.

“köprünün başı”

Niteleyen: “köprünün” (Ad ← +nIn)

Burada, baş, köprüyle olan aidiyet açısından niteleniyor. “köprünün başı”, bütün-parça ilişkisi özetleyen bir yapıdır.

“dereye bakan bahçe”

Niteleyen: “dereye bakan” (Sıfat İşlevli Yan Tümce)

Sıfat işlevli yan tümce, küme daraltma işlevi üstlenmiştir. “dereye bakan bahçe”, “bahçe” kümesinin alt kümesidir.

“bu bahçeye inen tahta merdiven”

Niteleyen: “bu bahçeye inen” (Sıfat İşlevli Yan Tümce)

“bu bahçeye inen tahta merdiven”, tüm tahta merdivenleri kapsayan kümeden seçilmiş tek bir üyedir. Sıfat işlevli yan tümce, küme daraltma işlevi gerçekleştirmiştir.

“tahta merdiven”

Niteleyen: “tahta” (Niteleme Sıfatı)

Burada, “merdiven” genel kümesi, tahta olma özelliğine sahip merdivenler olarak daraltılmıştır.

48/8

“Biraz ötede balıkçılar sandaldan sandala dik seslerle bağırarak kefal avlıyorlardı.”

“biraz öte”

Belirten (biraz) → Ad (öte)

“dik sesler”

Niteleyen (dik) → Ad (sesler)

Açıklama:

“dik sesler”

Niteleyen: “dik” (Niteleme Sıfatı)

Bu nitelemeyle “sesler” genel kümesi daraltılmış, “dik sesler” alt kümesi oluşturulmuştur.

48/9

“Birden birkaç ses beraberce yükseliyor, güneşte vücutlarının yukarı kısmı çıplak insanlar birkaç kat’i ve keskin hareket yapıyorlar, sonra iki sandalın arasında ağ, yavaş yavaş bir bereket arması gibi ıslak ve kenarlarına takılmış balıkların küçük gümüşten akisleriyle sudan çıkıyor ve o zaman asıl büyük yığın güneşe bir ayna tutulmuş gibi birden parlıyordu.”

“güneşte vücutlarının yukarı kısmı çıplak insanlar”

Niteleyen (güneşte vücutlarının yukarı kısmı çıplak) → Ad (insanlar)

“[insanların] vücutlarının yukarı kısmı”

Niteleyen ([insanların] vücutlarının) → Ad (Sıfat Tamlaması) ← +İyelik
(yukarı kısım ← +ı)

“birkaç kat’î ve keskin hareket”

Belirten (birkaç) → Ad (Sıfat Tamlaması (kat’î ve keskin hareket))

“kat’î ve keskin hareket”

Niteleyen (kat’î ve keskin) → Ad (hareket)

“iki sandalın arası”

Niteleyen (iki sandalın) → Ad ← +İyelik (ara ← +sı)

“bir bereket arması”

Belirten (bir) → Ad (Ad Tamlaması (bereket arması))

“bereket arması”

Niteleyen (bereket) → Ad ← +İyelik (arma ← +sı)

“kenarlarına takılmış balıkların küçük gümüşten akisleri”

Niteleyen (kenarlarına takılmış balıkların) → Ad (Sıfat Tamlaması) ←
+İyelik (küçük gümüşten akisler ← +ı)

“[ağın] kenarlarına takılmış balıklar”

Niteleyen ([ağın] kenarlarına takılmış) → Ad (balıklar)

“küçük gümüşten akisler”

Niteleyen (küçük gümüşten) → Ad (akisler)

“küçük gümüş”

Niteleyen (küçük) → Ad (gümüş)

“asıl büyük yığın”

Niteleyen (asıl) → Ad (Sıfat Tamlaması (büyük yığın))

“büyük yığın”

Niteleyen (büyük) → Ad (yığın)

Açıklama:

“güneşte vücutlarının yukarı kısmı çıplak insanlar”

Niteleyen: “güneşte vücutlarının yukarı kısmı çıplak” (Niteleme Sıfatı (İsnat Öbeği))

“güneşte vücutlarının yukarı kısmı çıplak insanlar” kümesi, “insanlar” kümesine oranla küçük bir kümedir. Bu insanlar, belli özellikleri dolayısıyla geçici bir küme oluşturmuşlardır. Bir yandan “insanlar” genel kümesine dâhil olmakla birlikte, bir yandan da “güneşte vücutlarının yukarı kısmı çıplak olmak” gibi genel kümeyi daraltıcı bir özelliğe sahiptirler. Bu niteleme, alt küme oluşturarak küme daraltma işlevi gerçekleştirmiştir.

“[insanların] vücutlarının yukarı kısmı”

Niteleyen: “[insanların] vücutlarının” (Ad (Ad Tamlaması) ← +nIn)

Burada, yukarı kısım, balıkçıların vücutlarıyla olan aidiyet açısından nitelenmiştir. Bu yapı, bütün-parça ilişkisi özetliyor.

“kat’î ve keskin hareket”

Niteleyen: “kat’î ve keskin” (Bağlama Öbeği (Niteleyen₁ (Niteleme Sıfatı) ←Sıralama Bağlacı + Niteleyen₂ (Niteleme Sıfatı)))

Bu nitelgelerle “hareket” genel kümesi, “kat’î ve keskin hareket” olarak daraltılmıştır.

“iki sandalın arası”

Niteleyen: “iki sandalın” (Ad (Sıfat Tamlaması) ← +In)

“bereket arması”

Niteleyen: “bereket” (Ad)

“kenarlarına takılmış balıkların küçük gümüşten akisleri”

Niteleyen: “kenarlarına takılmış balıkların” (Ad (Sıfat Tamlaması) ← +In)

Bu tamlamalar, nitelemenin ait olma ilişkisiyle belirtili küme oluşturuyor. Burada, ara, iki sandalla; arma, bereketle; küçük gümüşten akisler,[ağın] kenarlarına takılmış balıklarla olan aidiyet açısından nitelenmiştir.

“[ağın] kenarlarına takılmış balıklar”

Niteleyen: “[ağın] kenarlarına takılmış” (Sıfat İşlevli Yan Tümce)

“[ağın] kenarlarına takılmış balıklar”, tüm balıkları kapsayan genel kümeden seçilmiştir. Sıfat işlevli yan tümce aracılığıyla daha az sayıda üye kapsayan, daha küçük bir kümeye gönderme yapan yeni bir kavram kurulmuştur.

“küçük gümüşten akisler”

Niteleyen: “küçük gümüşten” (Niteleme Sıfatı (Sıfat Tamlaması ← +DAn))

Hepçilingirler’e göre, ayrılma durumu eki (+DAn), sözcükleri sıfat görevine sokar, nitelik bildirir: “gönül-den dilek, içten teşekkür (Hepçilingirler, 2004: 186). Burada, küçük gümüşten” nitelemesiyle “akisler” kümesi daraltılmış, “küçük gümüşten akisler” alt kümesi oluşturulmuştur.

“küçük gümüş”

Niteleyen: “küçük” (Niteleme Sıfatı)

“küçük gümüş” kümesi , “gümüş” genel kümesinin alt kümesini oluşturur. Niteleme küme daraltma işlevi görmüştür.

“asıl büyük yığın”

Niteleyen: “asıl” (Niteleme Sıfatı)

“asıl” nitelemesiyle “büyük yığınlar” kümesi daraltılmış, tek üyeli bir küme oluşturulmuştur.

“büyük yığın”

Niteleyen: “büyük” (Niteleme Sıfatı)

“yığın” genel kümesinin öteki üyeleri, yani “küçük yığınlar, “büyük yığınlar” kavramının gönderme yaptığı kümenin kapsamı dışındadır. Niteleme küme daraltma işlevi gerçekleştirmiştir.

48/10

“Yerde ayaklarının dibinde o anda kendilerine alışveriş bir köpek, kuyruğunu sallayarak, kulaklarını kısarak yaltaklanıyordu.”

“[balıkçıların] ayaklarının dibi”

Niteleyen ([balıkçıların] ayaklarının) → Ad ← +İyelik (dip ← +i)

“o anda kendilerine alışveriş yapan bir köpek”

Niteleyen (o anda kendilerine alışveriş yapan) → Ad (Sıfat Tamlaması (bir köpek))

“o an”

Belirten (o) → Ad (an)

Açıklama:

“[balıkçıların] ayaklarının dibi”

Niteleyen: “[balıkçıların] ayaklarının” (Ad (Ad Tamlaması) ← +nIn)

Nitelemenin ait olma ilişkisiyle üye saptama sağlanmıştır. Burada, “dip”in ait olduğu küme ([balıkçıların] ayakları), belirtili konumdadır. Dolayısıyla “[balıkçıların] ayaklarının dibi” de belirtili bir küme oluşturur.

“o anda kendilerine alışveriş yapan bir köpek”

Niteleyen: “o anda kendilerine alışveriş yapan” (Sıfat İşlevli Yan Tümce)

“o anda kendilerine alışveriş yapan bir köpek”, tüm köpekleri kapsayan genel kümeden seçilmiş bir üyedir. “bir” sıfatı, bu üyenin belirtisizlik değeri taşıdığını gösteriyor. Sıfat işlevli yan tümce aracılığıyla “köpek” kümesi daraltılmış, tek üyeli bir kümeye gönderme yapan bir kavram oluşturulmuştur. “o anda kendilerine alışveriş yapan bir köpek” kümesi, “hangi köpek” sorusuna yanıt veren tek üyeli bir kümedir.

48/11

“Ara sıra yerinden kalkıyor, etrafı acaba ne var ne yok gibi dolaşıyor, yine acele acele eski yerine dönüyordu.”

“[köpeğin] eski yeri”

Niteleyen ([köpeğin]) → Ad (Sıfat Tamlaması) ← +İyelik (eski yer ← +i)

“eski yer”

Niteleyen (eski) → Ad (yer)

Açıklama:

“eski yer”

Niteleyen: “eski” (Niteleme Sıfatı)

Burada, niteleme küme daraltma işlevi gerçekleştirmiştir. “eski yer” kümesi, “yer” kümesinin alt kümesini oluşturur. “yeni olma” özelliğine sahip “yer”, bu kavramın gönderme yaptığı kümenin kapsamı dışındadır.

48/12

“Uzakta henüz gelmiş kırlangıçlar yuvalarını hazırlama telaşı içindeydiler.”

“henüz gelmiş kırlangıçlar”

Niteleyen (henüz gelmiş) → Ad (kırlangıçlar)

“yuvalarını hazırlama telaşı içi”

Niteleyen (yuvalarını hazırlama telaşı) → Ad ← +İyelik (iç ← +i)

“yuvalarını hazırlama telaşı”

Niteleyen (yuvalarını hazırlama) → Ad ← +İyelik (telaş ← +ı)

Açıklama:

“henüz gelmiş kırlangıçlar”

Niteleyen: “henüz gelmiş” (Sıfat İşlevli Yan Tümce)

“henüz gelmiş kırlangıçlar” kümesi, “kırlangıçlar” kümesinin alt kümesidir. Bu kırlangıçlar, belli bir özellikleri dolayısıyla geçici bir küme oluşturmuşlardır. Bir yandan “kırlangıç” genel kümesine dâhil olmakla birlikte, bir yandan da “henüz gelmiş olmak” gibi genel kümeyi daraltıcı bir özelliğe sahiptirler. Bu küçük kümede bu özelliğe sahip kırlangıçlar vardır. Sıfat işlevli yan tümce aracılığıyla daha az sayıda üye kapsayan, daha küçük bir kümeye gönderme yapan yeni bir kavram kurulmuştur. Akerson ve Ozil, sıfat işlevli yan tümcenin küme küçülterek daraltma işlevi gerçekleştirdiğini göstermektedirler (Akerson ve Ozil, 1998: 132-134).

“yuvalarını hazırlama telaşı içi”

Niteleyen: “yuvalarını hazırlama telaşı” (Ad (Ad Tamlaması))

“yuvalarını hazırlama telaşı”

Niteleyen: “yuvalarını hazırlama” (Ad İşlevli Yan Tümce)

Bu tamlamalar, nitelemenin ait olma ilişkisi aracılığıyla belirtili küme oluşturmuşlardır.

48/13

“Köprünün kenarında kahvenin saçağında manasını anlamadıkları hızlı konuşmalar oluyor, bazen bir kırlangıç küçük kanat çırpınılarıyla, tıpkı yüzen bir insanın kendisini sadece olduğu sulara tutmağa çalışan hâliyle boşlukta tutunduğu noktadan hudutsuz maviliğe kendisini bırakıyor, dikine bir hamle ile yüksekliklere fırlıyor, sonra gözlerinin artık takip edemeyeceği noktadan aşağıya doğru süzülüyor ve bu süzülüş tam sonuna kadar böyle gidecek vehmini uyandırdığı zaman birden bire ufkileşiyor, kendi üzerinde münhaniler helezonlar çiziyor, bilinmez bir hendese davasını ispat eder gibi bir yığın kesik ve iç içe hareketler birbirini takip ediyor ve nihayetinde bu kendi ördüğü ağdan bir kanat darbesiyle kurtuluyor, telaşlı ve sevinçli yuvasına kavuşuyordu.”

“köprünün kenarı”

Niteleyen (köprünün) → Ad ← +İyelik (kenar ← +1)

“kahvenin saçağı”

Niteleyen (kahvenin) → Ad ← +İyelik (saçak ← +1)

“manasını anlamadıkları hızlı konuşmalar”

Niteleyen (manasını anlamadıkları) → Ad (Sıfat Tamlaması (hızlı konuşmalar))

“hızlı konuşmalar”

Niteleyen (hızlı) → Ad (konuşmalar)

“küçük kanat çırpınıları”

Niteleyen (küçük) → Ad (Ad Tamlaması (kanat çırpınıları))

“kanat çırpınıları”

Niteleyen (kanat) → Ad ← +İyelik (çırpınışlar ← +ı)

“tıpkı yüzen bir insanın kendisini sadece olduğu sularda tutmağa çalışan hâli”

Niteleyen (tıpkı) → Ad (Ad Tamlaması (yüzen bir insanın kendisini sadece olduğu sularda tutmağa çalışan hâli))

“yüzen bir insanın kendisini sadece olduğu sularda tutmağa çalışan hâli”

Niteleyen (yüzen bir insanın) → Ad (Sıfat Tamlaması) ← +İyelik (kendisini sadece olduğu sularda tutmağa çalışan hâl ← +i)

“yüzen bir insan”

Niteleyen (yüzen) → Ad (Sıfat Tamlaması (bir insan))

“kendisini sadece olduğu sularda tutmağa çalışan hâl”

Niteleyen (kendisini sadece olduğu sularda tutmağa çalışan) → Ad (hâl)

“boşlukta tutunduğu nokta”

Niteleyen (boşlukta tutunduğu) → Ad (nokta)

“hudutsuz mavilik”

Niteleyen (hudutsuz) → Ad (mavilik)

“dikine bir hamle”

Niteleyen (dikine) → Ad (Sıfat Tamlaması (bir hamle))

“gözlerinin artık takip edemeyeceği nokta”

Niteleyen (gözlerinin artık takip edemeyeceği) → Ad (nokta)

“bu süzülüş”

Belirten (bu) → Ad (süzülüş)

“tam sonuna kadar böyle gidecek vehmi”

Niteleyen (tam sonuna kadar böyle gidecek) → Ad ← +İyelik (vehim ←+i)

“bilinmez bir hendese davasını ispat eder gibi bir yığın kesik ve iç içe hareketler”

Niteleyen (bilinmez bir hendese davasını ispat eder gibi)→Ad (Sıfat Tamlaması (bir yığın kesik ve iç içe hareketler))

“bilinmez bir hendese davası”

Niteleyen (bilinmez) → Ad (Sıfat Tamlaması (bir hendese davası))

“bir hendese davası”

Belirten (bir) → Ad Tamlaması (hendese davası)

“hendese davası”

Niteleyen (hendese) → Ad (davası)

“bir yığın kesik ve iç içe hareketler”

Belirten(bir yığın)→Ad (Sıfat Tamlaması (kesik ve iç içe hareketler))

“kesik ve iç içe hareketler”

Niteleyen (kesik ve iç içe) → Ad (hareketler)

“bu kendi ördüğü ağ”

Belirten (bu) → Ad (Sıfat Tamlaması (kendi ördüğü ağ))

“kendi ördüğü ağ”

Niteleyen (kendi ördüğü) → Ad (ağ)

“bir kanat darbesi”

Belirten (bir) → Ad (Ad Tamlaması (kanat darbesi))

“kanat darbesi”

Niteleyen (kanat) → Ad ← +İyelik (darbe ← +si)

Açıklama:

“köprünün kenarı”

Niteleyen: “köprünün” (Ad ← +nIn)

“kahvenin saçağı”

Niteleyen: “kahvenin” (Ad ← +nIn)

“kanat çırpınışları”

Niteleyen: “kanat” (Ad)

“yüzen bir insanın kendisini sadece olduğu sulara tutmağa çalışan hâli”

Niteleyen: “yüzen bir insanın” (Ad (Sıfat Tamlaması) ← +In)

“tam sonuna kadar böyle gidecek vehmi”

Niteleyen: “tam sonuna kadar böyle gidecek” (Ad İşlevli Yan Tümce)

“hendese davası”

Niteleyen: “hendese” (Ad)

“kanat darbesi”

Niteleyen: “kanat” (Ad)

Bu öbekler, nitelemenin ait olma ilişkisiyle belirtili küme oluşturuyorlar. Kenar, köprüyle; saçak, kahveyle; çırpınış, kanatla; hâl, yüzen bir insanla; vehim, tam sonuna kadar böyle gidecek olmayla; dava hendeseyle; darbe, kanatla olan aidiyet açısından nitelenmiştir. Yılmaz’a göre, nitelemenin bu kullanımı üye saptamaya yarar (Yılmaz, 2004: 47). “köprünün kenarı” ve “kahvenin saçağı” öbekleri, bütün-parça ilişkisi göstermektedir.

“manasını anlamadıkları hızlı konuşmalar”

Niteleyen: “manasını anlamadıklar” (Sıfat İşlevli Yan Tümce ← +İyelik)

“hızlı konuşmalar”ın özelliği, insanların manasını anlamamış olmasıdır. Yan tümce, hızlı konuşmaları bu özelliğiyle niteliyor. Bu niteleme, küme daraltma işlevi gerçekleştirmiş. “manasını anlamadıkları hızlı konuşmalar”, “hızlı konuşmalar” kümesinin alt kümesini oluşturur. “hızlı konuşmalar” kümesinin öteki üyeleri, yani “manasını anladıkları hızlı konuşmalar” bu kavramın kapsamı dışındadır.

“hızlı konuşmalar”

Niteleyen: “hızlı” (Niteleme Sıfatı)

Burada, “konuşmalar” genel kümesi, “hızlı konuşmalar” olarak daraltılıyor. “hızlı konuşmalar”, “konuşmalar” kümesine dâhil olmakla birlikte, genel kümeyi

daraltıcı bir özelliğe (hızlı) sahiptir. “hızlı” nitelemesiyle daha küçük bir kümeye gönderme yapan yeni bir kavram kurulmuştur.

“küçük kanat çırpınışları”

Niteleyen: “küçük” (Niteleme Sıfatı)

Bu nitelemeyle, “kanat çırpınışları” kümesi daraltılıyor. “küçük kanat çırpınışları”, “kanat çırpınışları” kümesinin alt kümesidir.

“yüzen bir insan”

Niteleyen: “yüzen” (Sıfat İşlevli Yan Tümce)

Burada, yan tümce, “insan”ı “yüzebilmeye” özelliğiyle niteliyor. Bu öbekte, “insan” genel kümesi, önce “yüzme” özelliğine sahip “insanlar” olarak daraltılmış, sonra bu kümedeki “insanlar”dan “biri” seçilmiştir. “bir” sözcüğü, belirtisizlik gösteriyor. Sıfat işlevli yan tümce aracılığıyla “yüzme” özelliğine sahip insanların bulunduğu “yüzen insan” alt kümesi kurulmuştur.

“kendisini sadece olduğu sulara tutmağa çalışan hâl”

Niteleyen: “kendisini sadece olduğu sulara tutmağa çalışan” (Sıfat İşlevli Yan Tümce)

Niteleme işlemi sonucunda “hangi hâl” sorusuna yanıt alınabilen bir küme oluşmuştur. Sıfat işlevli yan tümce küme daraltma işleviyle kullanılmıştır.

“boşlukta tutunduğu nokta”

Niteleyen: “boşlukta tutunduğu” (Sıfat İşlevli Yan Tümce)

Burada, “nokta” kümesi tek bir üyeden oluşmaktadır. “[kırılancın] boşlukta tutunduğu nokta”, tüm noktaları kapsayan genel kümeden seçilmiş tek bir üyedir. Bu üye, “[kırılancın] boşlukta tutunduğu nokta olma” özelliğine sahiptir. Sıfat işlevli yan tümce tek üyeli bir kümeye gönderme yapan bir kavram kurmuş, küme daraltma işlevi gerçekleştirmiştir.

“hudutsuz mavilik”

Niteleyen: “hudutsuz” (Niteleme Sıfatı)

“hudutsuz”, addan sıfat türeten +sIz ekiyle türetilmiş bir niteleme sıfatıdır.

Yılmaz'a göre, bu ek, adlardan olumsuzluk bildiren giderme sıfatları(adjectif privatif) yapar. +II, esas itibarıyla bir nesnede bir şeyin bulunduğunu, +sIz ise bir nesnede bir şeyin bulunmadığını ifade eder. Getirildiği kelimelere “yokluk, eksiklik, olumsuzluk” kavramları katar: “ölüm+süz”, “kalite+siz” (Yılmaz, 2004: 80). Burada, “mavilik”, “gökyüzü” yerine kullanılmış. Bu “mavilik”, “hudutsuz” nitelemesiyle donatılıyor. Mavilik (gökyüzü) kavramı, küme boyutu aynı tutularak belli bir özellikle zenginleştirilmiştir.

“dikine bir hamle”

Niteleyen: “dikine” (Niteleme Sıfatı (Ad ← +İyelik ← +A))

Burada, “hamle” genel kümesi, önce “dikine [yapılan ya da olan] hamleler” olarak daraltılmış; sonra bu hamlelerden biri seçilmiştir. “bir” sözcüğü, belirtisizlik gösteriyor. “herhangi biri” anlamı katmıştır.

“gözlerinin artık takip edemeyeceği nokta”

Niteleyen: “gözlerinin artık takip edemeyeceği” (Sıfat İşlevli Yan Tümce ← +İyelik)

Sıfat işlevli yan tümce, küme daraltma işlevi görüyor. [kırlangıcın] gözlerinin artık takip edemeyeceği nokta”, “nokta” genel kümesinin diğer üyelerini, yani “[kırlangıcın] gözlerinin artık takip edebileceği noktaları” içermiyor. Niteleme aracılığıyla tek üyeli bir küme oluşturulmuş, bu üye, [kırlangıcın] gözlerinin artık takip edemeyeceği nokta olma” özelliğine sahiptir.

“bilinmez bir hendese davasını ispat eder gibi bir yığın kesik ve iç içe hareketler”

Niteleyen: “bilinmez bir hendese davasını ispat eder gibi” (Niteleme Sıfatı (İlgeç Öbeği))

“bir yığın kesik ve iç içe hareketler”, “bilinmez bir hendese davasını ispat eder gibi olma” özelliğiyle niteleniyor. Niteleme küme daraltma işlevi gerçekleştirmiştir.

“bilinmez bir hendese davası”

Niteleyen: “bilinmez” (Niteleme Sıfatı)

Burada, “hendese davaları” kümesi, önce “bilinmez olma” özelliğine sahip hendese davaları olarak daraltılmış, sonra bu hendese davalarından biri seçilmiştir. Söz konusu olan, herhangi bir bilinmez hendese davasıdır.

“kesik ve iç içe hareketler”

Niteleyen: “kesik ve iç içe” (Bağlama Öbeği (Niteleyen₁ (Niteleme Sıfatı) ← Sıralama Bağlacı + Niteleyen₂ (Niteleme Sıfatı (İkileme))))

“kesik ve iç içe hareketler”, “hareketler” kümesinin alt kümesini oluşturuyor. Bu hareketler, bir yandan “hareketler” genel kümesine dâhil olmakla birlikte, bir yandan da kesik ve iç içe olma gibi genel kümeyi daraltıcı özelliklere sahiptir.

“kendi ördüğü ağ”

Niteleyen: “kendi ördüğü” (Sıfat İşlevli Yan Tümce ← +İyelik)

Burada, “ağ” genel kümesi tek bir üyeden oluşmaktadır. “[kırlangıcın] kendi ördüğü ağ”, “ağ” genel kümesinden seçilmiş tek bir üyedir. Bu üye, “[kırlangıcın] kendi ördüğü ağ olma” özelliğini taşıyor. Niteleme işlemi sonucunda “hangi ağ” sorusuna cevap alınabiliyor. Sıfat işlevli yan tümce aracılığıyla tek üyeli bir kümeye gönderme yapan bir kavram kurulmuştur. Yan tümce küme küçülterek daraltma işlevi görüyor.

2.6. ROMANIN 59. SAYFASINDAKİ AD ÖBEKLERİ

59/1

“Böyle zamanlarda Mümtaz için iyi, kötü, güzel, çirkin hiçbir şey yoktu.”

“böyle zamanlar”

Niteleyen (böyle) → Ad (zamanlar)

“iyi, kötü, güzel, çirkin hiçbir şey”

Niteleyen (iyi, kötü, güzel, çirkin) → Sıfat Tamlaması (hiçbir şey)

59/2

“Tıpkı arkasındaki uzviyetten, kendisini besleyen sinir cihazından, terkip ve tahlil imkânlarından alâkası kesilmiş, âdeta tek başına kalmış bir gözde, son ihsas anlarını tek başına yaşayan müstakil bir gözde sade sarsılıştan ibaret [olan] bir kâinatın akisleri gibi, Mümtaz bu ölüm bahçesinin canlı hayallerine, o kül rengi tıklılıktan kopup kendisine gelen her şeye anlamadan bakardı.”

“tıpkı arkasındaki uzviyetten, kendisini besleyen sinir cihazından, terkip ve tahlil imkânlarından alâkası kesilmiş, âdeta tek başına kalmış bir gözde, son ihsas anlarını tek başına yaşayan müstakil bir gözde sade sarsılıştan ibaret [olan] bir kâinatın akisleri”

Niteleyen (tıpkı arkasındaki uzviyetten, kendisini besleyen sinir cihazından, terkip ve tahlil imkânlarından alâkası kesilmiş, âdeta tek başına kalmış bir gözde, son ihsas anlarını tek başına yaşayan müstakil bir gözde sade sarsılıştan ibaret [olan] bir kâinatın) → Ad ← +İyelik (akisler ← +i)

“arkasındaki uzviyetten, kendisini besleyen sinir cihazından, terkip ve tahlil imkânlarından alâkası kesilmiş, âdeta tek başına kalmış bir gözde, son ihsas anlarını tek başına yaşayan müstakil bir gözde sade sarsılıştan ibaret [olan] bir kâinat”

Niteleyen (tıpkı arkasındaki uzviyetten, kendisini besleyen sinir cihazından, terkip ve tahlil imkânlarından alâkası kesilmiş, âdeta tek başına kalmış bir gözde, son ihsas anlarını tek başına yaşayan müstakil bir gözde sade sarsılıştan ibaret [olan]) → Ad (Sıfat Tamlaması (bir kâinat))

“tıpkı arkasındaki uzviyetten, kendisini besleyen sinir cihazından, terkip ve tahlil imkânlarından alâkası kesilmiş, âdeta tek başına kalmış bir göz”

Niteleyen (tıpkı) → Ad (Sıfat Tamlaması (arkasındaki uzviyetten, kendisini besleyen sinir cihazından, terkip ve tahlil imkânlarından alâkası kesilmiş, âdeta tek başına kalmış bir göz))

“arkasındaki uzviyetten, kendisini besleyen sinir cihazından, terkip ve tahlil imkânlarından alâkası kesilmiş, âdeta tek başına kalmış bir göz”

Niteleyen (arkasındaki uzviyetten, kendisini besleyen sinir cihazından, terkip ve tahlil imkânlarından alâkası kesilmiş, âdeta tek başına kalmış) → Ad (Sıfat

Tamlaması (bir göz))

“arkasındaki uzviyet”

Niteleyen (arkasındaki) → Ad (uzviyet)

“kendisini besleyen sinir cihazı”

Niteleyen (kendisini besleyen) → Ad (Ad Tamlaması (sinir cihazı))

“sinir cihazı”

Niteleyen (sinir) → Ad ← +İyelik (cihaz ← +ı)

“terkip ve tahlil imkânları”

Niteleyen (terkip ve tahlil) → Ad ← +İyelik (imkânlar ← +ı)

“son ihsas anlarını tek başına yaşayan müstakil bir göz”

Niteleyen (son ihsas anlarını tek başına yaşayan) → Ad (Sıfat Tamlaması (müstakil bir göz))

“müstakil bir göz”

Niteleyen (müstakil) → Ad (Sıfat Tamlaması (bir göz))

“son ihsas anları”

Belirten (son) → Ad (Ad Tamlaması (ihsas anları))

“ihsas anları”

Niteleyen (ihsas) → Ad ← +İyelik (anlar ← +ı)

“tek baş”

Niteleyen (tek) → Ad (baş)

“ölüm bahçesinin canlı hayalleri”

Niteleyen (ölüm bahçesinin) → Ad (Sıfat Tamlaması) ← +İyelik (canlı hayaller ← +ı)

“ölüm bahçesi”

Niteleyen (ölüm) → Ad ← +İyelik (bahçe ← +ı)

“canlı hayaller”

Niteleyen (canlı) → Ad (hayaller)

“o kül rengi tıkızlıktan kopup kendisine gelen her şey”

Niteleyen (o kül rengi tıkızlıktan kopup kendisine gelen) → Ad (Sıfat Tamlaması (her şey))

“o kül rengi tıkızlık”

Belirten (o) → Ad (Sıfat Tamlaması (kül rengi tıkızlık))

“kül rengi tıkızlık”

Niteleyen (kül rengi) → Ad (tıkızlık)

“kül rengi”

Niteleyen (kül) → Ad ← +İyelik (renk ← +i)

Açıklama:

“tıpkı arkasındaki uzviyetten, kendisini besleyen sinir cihazından, terkip ve tahlil imkânlarından alâkası kesilmiş, âdeta tek başına kalmış bir gözde, son ihsas anlarını tek başına yaşayan müstakil bir gözde sade sarsılıştan ibaret bir kâinatın akisleri”

Niteleyen: “tıpkı arkasındaki uzviyetten, kendisini besleyen sinir cihazından, terkip ve tahlil imkânlarından alâkası kesilmiş, âdeta tek başına kalmış bir gözde, son ihsas anlarını tek başına yaşayan müstakil bir gözde sade sarsılıştan ibaret bir kâinatın” (Ad (Sıfat Tamlaması) ← +In)

“sinir cihazı”

Niteleyen: “sinir” (Ad)

“terkip ve tahlil imkânları”

Niteleyen: “terkip ve tahlil” (Bağlama Öbeği (Niteleyen₁ (Ad) ← Sıralama Bağlacı + Niteleyen₂ (Ad)))

“ihsas anları”

Niteleyen: “ihsas” (Ad)

“ölüm bahçesinin canlı hayalleri”

Niteleyen: “ölüm bahçesinin” (Ad (Ad Tamlaması) ← +nIn)

“ölüm bahçesi”

Niteleyen: “ölüm” (Ad)

“kül rengi”

Niteleyen: “kül” (Ad)

Bu öbeklerde, üye saptama, nitelemenin ait olma ilişkisiyle sağlanmıştır. Akisler, kâinatla; cihaz, sinirle; imkânlar, terkip ve tahlille; anlar, ihsasla; canlı hayaller, ölüm bahçesiyle; bahçe, ölümlerle; renk, küllerle olan aidiyet açısından niteleniyor.

“arkasındaki uzviyetten, kendisini besleyen sinir cihazından, terkip ve tahlil imkânlarından alâkası kesilmiş, âdeta tek başına kalmış bir gözde, son ihsas anlarını tek başına yaşayan müstakil bir gözde sade sarsılıştan ibaret [olan] bir kâinat”

Niteleyen: “tıpkı arkasındaki uzviyetten, kendisini besleyen sinir cihazından, terkip ve tahlil imkânlarından alâkası kesilmiş, âdeta tek başına kalmış bir gözde, son ihsas anlarını tek başına yaşayan müstakil bir gözde sade sarsılıştan ibaret [olan]” (Sıfat İşlevli Yan Tümce)

Burada, “kâinat” genel kümesi, önce “tıpkı arkasındaki uzviyetten, kendisini besleyen sinir cihazından, terkip ve tahlil imkânlarından alâkası kesilmiş, âdeta tek başına kalmış bir gözde, son ihsas anlarını tek başına yaşayan müstakil bir gözde sade sarsılıştan ibaret olma” özelliğine sahip “kâinatlar” olarak daraltılmış, sonra bu kümedeki “kâinatlar”dan “biri” seçilmiştir.

“arkasındaki uzviyetten, kendisini besleyen sinir cihazından, terkip ve tahlil imkânlarından alâkası kesilmiş, âdeta tek başına kalmış bir göz”

Niteleyen: “arkasındaki uzviyetten, kendisini besleyen sinir cihazından, terkip ve tahlil imkânlarından alâkası kesilmiş, âdeta tek başına kalmış” (Bağlama Öbeği (Niteleyen₁ (Sıfat İşlevli Yan Tümce) + Niteleyen₂ (Sıfat İşlevli Yan Tümce)))

Bu sıfat işlevli yan tümceler, küme daraltma işleviyle kullanılmıştır. “göz” genel kümesi, önce “arkasındaki uzviyetten, kendisini besleyen sinir cihazından, terkip ve tahlil imkânlarından alâkası kesilmiş, âdeta tek başına kalmış olma”

özelliğine sahip “gözler” olarak daraltılmış, sonra bu kümedeki “gözler”den “biri” seçilmiştir.

“kendisini besleyen sinir cihazı”

Niteleyen: “kendisini besleyen” (Sıfat İşlevli Yan Tümce)

“kendisini besleyen sinir cihazı”, tek üyeli bir küme oluşturuyor. Bu üye sinir cihazları kümesinden seçilmiştir. Sıfat işlevli yan tümce, küme daraltma işleviyle kullanılmıştır.

“son ihsas anlarını tek başına yaşayan müstakil bir göz”

Niteleyen: “son ihsas anlarını tek başına yaşayan” (Sıfat İşlevli Yan Tümce)

“müstakil bir göz”, tek üyeli bir kümedir. Sıfat işlevli yan tümce, bu üyeyi “son ihsas anlarını tek başına yaşama” özelliği ile donatıyor. Bu yan tümce, “müstakil bir göz” kavramının gönderme yaptığı kümenin boyutlarını koruduğu için küme donatma işlevi gerçekleştiriyor.

“müstakil bir göz”

Niteleyen: “müstakil” (Niteleme Sıfatı)

Burada, “göz” genel kümesi, önce “müstakil gözler” olarak daraltılmış, sonra bu kümeden herhangi bir üye seçilmiştir. “bir” sözcüğü, belirtisizlik göstermiştir.

“canlı hayaller”

Niteleyen: “canlı” (Niteleme Sıfatı)

“canlı” niteleme sıfatı, addan (can) “+II” ekiyle türetilmiştir. Bu nitelemeyle “hayaller” kümesi daraltılmış, “canlı hayaller” alt kümesi oluşturulmuştur.

“o kül rengi tıkHzlıktan kopup kendisine gelen her şey”

Niteleyen: “o kül rengi tıkHzlıktan kopup kendisine gelen” (Sıfat İşlevli Yan Tümce)

“o kül rengi tıkHzlıktan kopup [Mümtaz’ın] kendisine gelen her şey”

kümesi, “her şey” kümesine oranla daha küçük bir kümedir. Sıfat işlevli yan tümce, küme daraltma işlevi gerçekleştirmiştir.

59/3

“Bazen de evi sarsan, camlardan temellere kadar her şeyi çıldırtan bir korku olur ve Mümtaz, melekelerinin azamî hadde varmış çılgınlığı içinde her şeyden âdeta korkarak yaşardı.”

“evi sarsan, camlardan temellere kadar her şeyi çıldırtan bir korku”

Niteleyen (evi sarsan, camlardan temellere kadar her şeyi çıldırtan) → Ad (Sıfat Tamlaması (bir korku))

“camlardan temellere kadar her şey”

Niteleyen (camlardan temellere kadar) → Ad (Sıfat Tamlaması(bir korku))

“melekelerinin azamî hadde varmış çılgınlığı içi”

Niteleyen (melekelerinin azamî hadde varmış çılgınlığı) → Ad ← +İyelik (iç ← +i)

“melekelerinin azamî hadde varmış çılgınlığı”

Niteleyen (melekelerinin) → Ad (Sıfat Tamlaması) ← +İyelik (azamî hadde varmış çılgınlık ← +i)

“azamî hadde varmış çılgınlık”

Niteleyen (azamî hadde varmış) → Ad (çılgınlık)

Açıklama:

“evi sarsan, camlardan temellere kadar her şeyi çıldırtan bir korku”

Niteleyen: “evi sarsan, camlardan temellere kadar her şeyi çıldırtan” (Bağlama Öbeği (Niteleyen₁ (Sıfat İşlevli Yan Tümce) + Niteleyen₂ (Sıfat İşlevli Yan Tümce)))

Burada, “korku” genel kümesi, önce “evi sarsma, camlardan temellere kadar her şeyi çıldırtma” özelliğine sahip “korkular” olarak daraltılmış, sonra bu kümedeki “korkular”dan “biri” seçilmiştir. “bir” sözcüğü, belirtisizlik gösteriyor.

“camlardan temellere kadar her şey”

Niteleyen: “camlardan temellere kadar” (Niteleme Sıfatı (İlgeç Öbeği))

“camlardan temellere kadar her şey” kümesi, “her şey” kümesine oranla daha küçük bir kümedir. Niteleme küme daraltma işlevi gerçekleştirmiştir.

“melekelerinin azamî hadde varmış çılgınlığı içi”

Niteleyen: “melekelerinin azamî hadde varmış çılgınlığı” Ad (Ad Tamlaması))

“melekelerinin azamî hadde varmış çılgınlığı”

Niteleyen: “[Mümtaz’ın] melekelerinin” (Ad (Ad Tamlaması) ← +nIn)

Bu öbeklerde, nitelemenin ait olma ilişkisiyle üye saptama sağlamıştır. İç, [Mümtaz’ın] melekelerinin azamî hadde varmış çılgınlığıyla; çılgınlık, [Mümtaz’ın] melekeleriyle olan aidiyet açısından niteleniyor.

“azamî hadde varmış çılgınlık”

Niteleyen: “azamî hadde varmış” (Sıfat İşlevli Yan Tümce)

Burada, sıfat işlevli yan tümce küme daraltma işleviyle kullanılmış. “çılgınlık” genel kümesi, azamî hadde varmış çılgınlık” olarak daraltılıyor. Buradaki “çılgınlık”, “çılgınlık” genel kümesine dâhil olmakla birlikte küme daraltıcı bir özelliğe (“azamî hadde varmış olma” özelliğine) de sahiptir.

59/4

“Hiçbir deniz kazası batmak üzere olan bir gemiyi bu kadar her parçasıyla sarsmaz, her çivisini yerinden oynatmazdı.”

“hiçbir deniz kazası”

Belirten (hiçbir) → Ad (Ad Tamlaması (deniz kazası))

“deniz kazası”

Niteleyen (deniz) → Ad ← +İyelik (kaza ← +sı)

“batmak üzere olan bir gemi”

Niteleyen (batmak üzere olan) → Ad (Sıfat Tamlaması (bir gemi))

“[onun (geminin)] her parçası”

Niteleyen ([onun(geminin)] → Ad (Sıfat Tamlaması) ← +İyelik (her parça
← +sı)

“her parça”

Belirten (her) → Ad (parça)

Açıklama:

“hiçbir deniz kazası”

Belirten: “hiçbir” (Belgisiz Sıfat)

Korkmaz’a göre, “hiçbir” sıfatı, nesneyi sayı bakımından olumsuz bir belirsizlikle gösterir (Korkmaz, 2003: 397).

“deniz kazası”

Niteleyen: “deniz” (Ad)

Bu öbekte, kaza, denizle olan aidiyet açısından nitelenmiştir.

“batmak üzere olan bir gemi”

Niteleyen: “batmak üzere olan” (Sıfat İşlevli Yan Tümce)

Burada, “gemi” genel kümesi, önce “batmak üzere olma” özelliğine sahip “gemiler” olarak daraltılmış, sonra bu kümedeki “gemiler”den “biri” seçilmiştir. Sıfat işlevli yan tümce, küme daraltma işlevi gerçekleştiriyor.

“[onun (geminin)] her parçası”

Niteleyen: “[onun (geminin)]” (Şahıs Zamiri ← +nIn (Ad ← +nIn))

Bu öbekte, her parça, gemiyle olan aidiyet açısından nitelenmiştir. Nitelemenin ait olma ilişkisiyle üye saptama sağlanmıştır.

59/6

“Müzayede salonu boştu.”

“müzayede salonu”

Niteleyen (müzayede) → Ad ← +İyelik (salon ← +u)

Nitelemenin ait olma ilişkisiyle üye saptama sağlanmıştır. Niteleme işlemi sonucunda “hangi salon” sorusuna yanıt alınabiliyor.

59/7

“Fakat iki taraflı camekânlar, odalar yarınki büyük satış için hazırlanmıştı.”

“iki taraflı camekânlar, odalar”

Niteleyen (iki taraflı) → Ad (Bağlama Öbeği (Ad (camekânlar) + Ad (odalar))

“yarınki büyük satış”

Niteleyen (yarınki) → Sıfat Tamlaması (büyük satış)

“büyük satış”

Niteleyen (büyük) → Ad (satış)

Açıklama:

“iki taraflı camekânlar, odalar”

Niteleyen: “iki taraflı” (Niteleme Sıfatı (Sıfat Tamlaması ← +II))

“camekânlar ve odalar”, “iki taraflı olma” özelliği ile niteleniyor. Bu niteleme, küme daraltma işlevi gerçekleştirmiştir. “camekânlar, odalar” genel kümeleri, “iki taraflı camekânlar, odalar” olarak daraltılmıştır.

“yarınki büyük satış”

Niteleyen: “yarınki” (Niteleme Sıfatı (Ad ← +ki))

Büyük satış, yarın ile olan aidiyet açısından nitelenmiştir. Nitelemenin ait olma ilişkisi, üye saptamaya yarıyor. “büyük satış”, yarın yapılacak olma özelliğine sahiptir, herhangi bir büyük satış değildir.

“büyük satış”

Niteleyen: “büyük” (Niteleme Sıfatı)

“büyük” nitelemesiyle, “satış” genel kümesi daraltılıyor. “büyük satış” kavramı, “küçük olma” özelliğine sahip “satış”ları kapsamı dışında bırakmıştır.

59/8

“Camekânlardan birinde iki aydan beri dedikodusu bütün İstanbul’u dolduran eski mücevherlerden biri, tek başına, küçük bir yıldız topluluğu gibi haşin, insandıışı, fakat güzel parlıyordu.”

“camekânlardan biri”

Niteleyen (camekânlardan) → Ad ← +İyelik (bir ← +i)

“iki aydan beri dedikodusu bütün İstanbul’u dolduran eski mücevherlerden biri”

Niteleyen (iki aydan beri dedikodusu bütün İstanbul’u dolduran) → Ad (Ad Tamlaması (eski mücevherlerden biri))

“eski mücevherlerden biri”

Niteleyen (eski mücevherlerden) → Ad ← +İyelik (bir ← +i)

“eski mücevherler”

Niteleyen (eski) → Ad (mücevherler)

“iki ay”

Belirten (iki) → Ad (ay)

“bütün İstanbul”

Belirten (bütün) → Özel Ad (İstanbul)

“küçük bir yıldız topluluğu”

Niteleyen (küçük) → Ad (Sıfat Tamlaması (bir yıldız topluluğu))

“yıldız topluluğu”

Niteleyen (yıldız) → Ad ← +İyelik (topluluk ← +u)

Açıklama:

“camekânlardan biri”

Niteleyen: “camekânlardan” (Ad ← +DAn)

“eski mücevherlerden biri”

Niteleyen: “eski mücevherlerden” (Ad (Sıfat Tamlaması) ← +DAn))

Hepçilingirler’e göre, “+DAn” eki, adları sayı, belirsizlik ve soru sözcüklerine bağlayarak tamlama kurar, tamlama eki gibi görev yapar: “onlar-dan biri”, “okuduklarım-dan bazısı”, “gördüklerinden hangisi”... (Hepçilingirler, 2004: 186). Burada, +DAn” eki, “camekânlar” ve “eski mücevherler” adlarını “bir” sözcüğüne bağlıyor. Korkmaz’a göre, “+DAn” eki eklendiği adı, başka bir ad veya eyleme bir bütünün parçasını gösterme veya o bütünden gelme ilişkisi ile bağlamaktadır: “dükkânlardan biri”, “adamlardan biri” (Korkmaz, 2003: 304). “camekânlardan biri” ve “eski mücevherlerden biri” kavramları, tek üyeli kümelere gönderme yapan kavramlardır. Birincisinde “camekânlar” kümesinden bir üye, ikincisinde “eski mücevherler” kümesinden bir üye seçilmiştir. “+DAn” ekli bu nitelemeler, üye saptamaya yarıyor.

“iki aydan beri dedikodusu bütün İstanbul’u dolduran eski mücevherlerden biri”

Niteleyen: “iki aydan beri dedikodusu bütün İstanbul’u dolduran” (Sıfat İşlevli Yan Tümce)

“eski mücevherlerden biri” kavramı, tek üyeli bir kümeye gönderme yapıyor. Bu kavram, bir özellik ile donatılmış. Sıfat işlevli yan tümce, bu kavramın gönderme yaptığı kümenin boyutlarını değiştirmedeği için donatma işlevine sahiptir.

“eski mücevherler”

Niteleyen: “eski” (Niteleme Sıfatı)

“eski mücevherler”, “mücevherler” kümesinin alt kümesini oluşturuyor. Niteleme, küme daraltma işlevi gerçekleştirmiştir.

“küçük bir yıldız topluluğu”

Niteleyen: “küçük” (Niteleme Sıfatı)

Burada, “yıldız topluluğu” genel kümesi, önce “küçük olma” özelliğine sahip “yıldız toplulukları” olarak daraltılmış, sonra bunlardan biri seçilmiştir. “küçük” nitelemesi küme daraltma işleviyle, “bir” sözcüğü belirsizlik gösterme işleviyle kullanılmıştır.

“yıldız topluluğu”

Niteleyen: “yıldız” (Ad)

Bu öbekte, topluluk, yıldızla olan aidiyet açısından nitelenmiştir.

59/9

“Sanki bir gerçek, kendi büyük ve derin cevherinde tutuşmuş yanıyordu.”

“bir gerçek”

Belirten (bir) → Ad (gerçek)

“kendi büyük ve derin cevheri”

Niteleyen (kendi) → Ad (Sıfat Tamlaması) ← +İyelik (büyük ve derin cevher ← +i)

“büyük ve derin cevher”

Niteleyen (büyük ve derin) → Ad (cevher)

Açıklama:

“kendi büyük ve derin cevheri”

Niteleyen: “kendi” (Ad)

Burada, büyük ve derin cevher, [gerçeğin] kendiyile olan aidiyet açısından niteleniyor. Nitelemenin ait olma ilişkisiyle üye saptama sağlanmıştır.

“büyük ve derin cevher”

Niteleyen: “büyük ve derin” (Bağlama Öbeği (Niteleyen₁ (Niteleme Sıfatı) ← Sıralama Bağlacı + Niteleyen₂ (Niteleme Sıfatı)))

“büyük ve derin cevher” kümesi, “cevher” kümesine oranla daha küçük bir kümedir. Niteleme, küme daraltma işlevi gerçekleştirmiştir.

59/10

“Bir nevi ulviyet, azamî vuzuha varmış idrak, yahut insanı kendisinde öldürmeğe, bütün zaaflarından kurtulmağa muvaffak olmuş bir güzellik, bu parıltıyı verebilirdi.”

“bir nevi ulviyet”

Belirten (bir nevi) → Ad (ulviyet)

“azamî vuzuha varmış idrak”

Niteleyen (azamî vuzuha varmış) → Ad (idrak)

“azamî vuzuh”

Niteleyen (azamî) → Ad (vuzuh)

“insanı kendisinde öldürmeğe, bütün zaaflarından kurtulmağa muvaffak olmuş bir güzellik”

Niteleyen (insanı kendisinde öldürmeğe, bütün zaaflarından kurtulmağa muvaffak olmuş) → Ad (Sıfat Tamlaması (bir güzellik))

“bir güzellik”

Belirten (bir) → Ad (güzellik)

“bu parıltı”

Belirten (bu) → Ad (parıltı)

Açıklama:

“bir nevi ulviyet”

Belirten: “bir nevi” (Belgisiz Sıfat)

“bir nevi” belirtisizlik gösterme şeklinde belirtme işlevi karşılar. “herhangi bir” anlamı taşıyor.

“azamî vuzuha varmış idrak”

Niteleyen: “azamî vuzuha varmış” (Sıfat İşlevli Yan Tümce)

Burada, “idrak”, “azamî vuzuha varmış olma” özelliği ile niteleniyor. Her idrak, bu özelliğe sahip değildir. “azamî vuzuha varmış idrak”, “idrak” kümesinin alt kümesini oluşturur. Sıfat işlevli yan tümce, daraltma işleviyle kullanılmıştır.

“azamî vuzuh”

Niteleyen: “azamî” (Niteleme Sıfatı)

“azamî”, en büyük, en çok anlamında Arapça bir sıfattır. “azamî vuzuh”, “vuzuh” kümesine alt küme oluşturuyor. Bundan farklı dereceye sahip “vuzuh”lar da vardır.

“insanı kendisinde öldürmeğe, bütün zaaflarından kurtulmağa muvaffak olmuş bir güzellik”

Niteleyen: “insanı kendisinde öldürmeğe, bütün zaaflarından kurtulmağa muvaffak olmuş” (Sıfat İşlevli Yan Tümce)

Burada, “güzellik” genel kümesi, önce “insanı kendisinde öldürmeğe, bütün zaaflarından kurtulmağa muvaffak olmuş güzellikler” olarak daraltılmış, sonra bu güzelliklerden biri seçilmiştir. “bir” sözcüğü, belirtisizlik gösteriyor.

“bu parıltı”

Belirten: “bu” (İşaret Sıfatı)

“bu” sözcüğü, belirtililik gösteriyor. Buradaki “parıltı”, metinde daha önce geçmiştir. “bu” sözcüğü, okuyucunun bildiği parıltıyı göstererek, işaret ederek belirtme işlevi karşılıyor.

59/11

“Bir an bu mücevheri Nuran’ın boynunda görmeğe çalıştı.”

“bir an”

Belirten (bir) → Ad (an)

“bu mücevher”

Belirten (bu) → Ad (mücevher)

“Nuran’ın boynu”

Niteleyen (Nuran’ın) → Ad ← +İyelik (boyun ← +u)

Açıklama:

“Nuran’ın boynu”

Niteleyen: “Nuran’ın” (Özel Ad ← +In)

“Nuran’ın boynu”, bütün-parça ilişkisi özetleyen bir yapıdır. Burada,

boyun, Nuran’la olan aidiyet açısından niteleniyor. Nitelemenin ait olma ilişkisiyle belirtili ve tek üyeli bir küme oluşturulmuştur.

59/12

“Fakat muvaffak olamadı; saadet hülyası kurmayı unutmuştu.”

“saadet hülyası”

Niteleyen (saadet) → Ad ← +İyelik (hülya←+sı)

Açıklama:

“saadet hülyası”

Niteleyen: “saadet” (Ad)

Bu öbekte, hülya, saadet ile olan aidiyet açısından niteleniyor. Nitelemenin ait olma ilişkisiyle üye saptama sağlanmıştır.

59/13

“Şüphesiz ki, Mümtaz için bu mücevhere sahip olma imkânı yoktu.”

“bu mücevhere sahip olma imkânı”

Niteleyen (bu mücevhere sahip olma) → Ad ← +İyelik (imkân ← +ı)

Açıklama:

“bu mücevhere sahip olma imkânı”

Niteleyen: “bu mücevhere sahip olma” (Ad İşlevli Yan Tümce)

“bu mücevhere sahip olma imkânı” öbeğinde, “imkân”, mücevhere sahip olma ile ilgilidir. Nitelemenin ait olma ilişkisiyle “imkân”, belirtililik değeri kazanmıştır.

59/14

Fakat genç kadınla tekrar aynı havanın içinde buluşmaları, tekrar sevişmeleri ona büsbütün imkânsız görünüyordu.”

“genç kadın”

Niteleyen (genç) → Ad (kadın)

“aynı havanın içi”

Niteleyen (aynı havanın) → Ad ← +İyelik (iç ← +i)

“aynı hava”

Niteleyen (aynı) → Ad (hava)

59/15

“Bu imkânsızlık, önündeki süsün insan dışı parıltısıyla zihnindeki kadının güzelliğini onun için aynı şey yapıyordu.”

“bu imkânsızlık”

Belirten (bu) → Ad (imkânsızlık)

“önündeki süsün insan dışı parıltısı”

Niteleyen (önündeki süsün) → Ad (Sıfat Tamlaması) ← +İyelik (insan dışı parıltı ← +sı)

“[Mümtaz’ın] önündeki süs”

Niteleyen ([Mümtaz’ın] önündeki) → Ad (süs)

“insan dışı parıltı

Niteleyen (insan dışı) → Ad (parıltı)

“zihnindeki kadının güzelliği”

Niteleyen (zihnindeki kadının) → Ad ← +İyelik (güzellik ← +i)

“[Mümtaz’ın] zihnindeki kadın”

Niteleyen ([Mümtaz’ın] zihnindeki) → Ad (kadın)

“aynı şey”

Niteleyen (aynı) → Ad (şey)

Açıklama:

“önündeki süsün insan dışı parıltısı”

Niteleyen: “önündeki süsün” (Ad (Sıfat Tamlaması) ← +In)

Burada, insan dışı parıltı, [Mümtaz’ın] önündeki süsle olan aidiyet

açısından niteleniyor. Bu öbekte, [Mümtaz'ın] önündeki süs, belirtili konumdadır; dolayısıyla insan dışı parılıtının ait olduğu küme de belirtili ve tek üyelidir. Nitelemenin ait olma ilişkisi, üye saptama sağlanmıştır.

“[Mümtaz'ın] önündeki süs”

Niteleyen: “[Mümtaz'ın] önündeki” (Niteleme Sıfatı (Ad Tamlaması ← +DA ← +ki))

“[Mümtaz'ın] zihnindeki kadın”

Niteleyen: “[Mümtaz'ın] zihnindeki” (Ad Tamlaması ← +DA ← +ki)

Bu kavramların gönderme yaptığı kümeler, tek üyelidir. “[Mümtaz'ın] önündeki süs”, “süs” genel kümesinden; “[Mümtaz'ın] zihnindeki kadın”, “kadın” genel kümesinden seçilmiş bir üyedir.

“insan dışı parıltı

Niteleyen: “insan dışı” (Niteleme Sıfatı (Ad Tamlaması))

Buradaki parıltı , “parıltı” genel kümesine dâhil olmakla birlikte, “insan dışı olma” gibi genel kümeyi daraltıcı bir özelliğe de sahiptir. Niteleme küme daraltma işlevi sağlamıştır. “insan dışı” nitelemesi, söz dizimsel yolla türetilmiş bir niteleme sıfatıdır. Yılmaz, söz dizimsel yolla türetilmiş, belirtisiz ad tamlaması şeklindeki niteleme sıfatlarına şu örnekleri veriyor: “doğa üstü”, “duman rengi”, “gül rengi”, “insan üstü” (Yılmaz, 2004: 88).

“zihnindeki kadının güzelliği”

Niteleyen: “zihnindeki kadının” (Sıfat Tamlaması ← +In)

Burada, “güzellik”, [Mümtaz'ın] zihnindeki kadınla olan aidiyet açısından niteleniyor. Üye saptama, nitelemenin ait olma ilişkisiyle sağlanmıştır.

59/16

“Sanki genç kadın hayatından uzaklaşmakla bütün zaaflarından paylaştıkları her şeyden yıkanmış, hayatın erişilmez tabakalarında bu elmasın parıltılı katılığını kazanmıştı.”

“bütün zaafılar”

Belirten (bütün) → Ad (zaaflar)

“paylaştıkları her şey”

Niteleyen (paylaştıkları) → Ad (Sıfat Tamlaması (her şey))

“hayatın erişilmez tabakaları”

Niteleyen (hayatın) → Ad (Sıfat Tamlaması) ← +İyelik (erişilmez tabakalar ← +ı)

“erişilmez tabakalar”

Niteleyen (erişilmez) → Ad (tabakalar)

“bu elmasın parıltılı katılığı”

Niteleyen (bu elmasın) → Ad (Sıfat Tamlaması) ← +İyelik (parıltılı katılık ← +ı)

“bu elmas”

Belirten (bu) → Ad (elmas)

“parıltılı katılık”

Niteleyen (parıltılı) → Ad(katılık)

Açıklama:

“paylaştıkları her şey”

Niteleyen: “paylaştıkları” (Sıfat İşlevli Yan Tümce ← +İyelik)

Burada, sıfat işlevli yan tümce, küme daraltma işlevi gerçekleştiriyor. “her şey” genel kümesi, [Mümtaz’la Nuran’ın] paylaştıkları her şey” olarak daraltılmıştır.

“hayatın erişilmez tabakaları”

Niteleyen: “hayatın” (Ad ← +In)

Bu öbekte, erişilmez tabakalar, hayatla olan aidiyet açısından nitelenmiştir.

“erişilmez tabakalar”

Niteleyen: “erişilmez” (Niteleme Sıfatı)

Niteleme aracılığıyla “tabakalar” genel kümesi, “erişilmez olma” özelliğine

sahip “tabakalar” olarak daraltılmıştır.

“bu elmasın parıltılı katılığı”

Niteleyen: “bu elmasın” (Ad (Sıfat Tamlaması) ← +In)

“parıltılı katılık”, elmasla olan aidiyet açısından niteleniyor. Üye saptama, nitelemenin ait olma ilişkisiyle sağlanmıştır.

“parıltılı katılık”

Niteleyen: “parıltılı” (Niteleme Sıfatı)

“parıltılı katılık” kümesi, “katılık” genel kümesinin alt kümesini oluşturur. Bu küme, “katılık” kümesinin diğer üyelerini (parıltılı olmayan katılıklar) içermez. “parıltılı” nitelemesi, küme daraltma işlevi gerçekleştirmiştir.

59/17

“Bir kelime ile ayrılık onu Mümtaz’ın âleminin dışında, efsanevî bir mevcudiyet yapmıştı.”

“bir kelime ile ayrılık”

Niteleyen (bir kelime ile) → Ad (ayrılık)

“bir kelime”

Belirten (bir) → Ad (kelime)

“Mümtaz’ın âleminin dışı”

Niteleyen (Mümtaz’ın âleminin) → Ad ← +İyelik (dış ← +ı)

“Mümtaz’ın âlemi”

Niteleyen (Mümtaz’ın) → Ad ← +İyelik (âlem ← +i)

“efsanevî bir mevcudiyet”

Niteleyen (efsanevî) → Ad (Sıfat Tamlaması (bir mevcudiyet))

“bir mevcudiyet”

Belirten (bir) → Ad (mevcudiyet)

Açıklama:

“bir kelime ile ayrılık”

Niteleyen: “bir kelime ile ” (Niteleme Sıfatı (İlgeç Öbeği)

“ayrılık genel kümesi, “bir kelime ile [gerçekleşme] özelliğine sahip “ayrılık” olarak daraltılıyor. Niteleme küme daraltma işlevine sahiptir.

“bir kelime”

Belirten: “bir” (Sayı Sıfatı)

“bir” sözcüğü, burada, adın (kelime) sayısını belirtiyor.

“Mümtaz’ın âleminin dışı”

Niteleyen: “Mümtaz’ın âleminin” (Ad (Ad Tamlaması) ← +nIn)

Burada, “dış”, “Mümtaz’ın âlemine ait olmakla niteleniyor. Nitelemenin ait olma ilişkisi, üye saptamayı sağlamıştır.“Mümtaz’ın âleminin dışı” kavramı, tek üyeli bir kümeye gönderme yapıyor.

“Mümtaz’ın âlemi”

Niteleyen: “Mümtaz’ın” (Özel Ad ← +In)

“Mümtaz’ın âlemi” öbeğinde, âlem, Mümtaz’la olan aidiyet açısından niteleniyor. Burada, Mümtaz belirtili konumdadır, dolayısıyla âlemin ait olduğu kümede belirtili ve tek üyelidir.

“efsanevî bir mevcudiyet”

Niteleyen: “efsanevî” (Niteleme Sıfatı)

Burada, “mevcudiyet (varlık)” genel kümesi, önce “efsaneve ait olma” özelliğine sahip “mevcudiyetler (varlıklar)” olarak daraltılmış, sonra bu kümedeki “mevcudiyetler”den “biri” seçilmiştir. “bir” sözcüğü, belirtisizlik gösteriyor.

2.7. ROMANIN 80. SAYFASINDAKİ AD ÖBEKLERİ

80/3

“Adile Hanım’ın sesi, unutulmuş olmanın korkuları içinde silkindi, uyuduğu dolaptan çıkmış bir kedi gibi sırtını kabarttı.”

“Adile Hanım’ın sesi”

Niteleyen (Adile Hanım’ın) → Ad ← +İyelik (ses ← +i)

“unutulmuş olmanın korkuları içi”

Niteleyen (unutulmuş olmanın korkuları) → Ad +İyelik (iç ← +i)

“unutulmuş olmanın korkuları”

Niteleyen (unutulmuş olmanın) → Ad ← +İyeli (korkular ← +ı)

“uyuduğu dolaptan çıkmış bir kedi”

Niteleyen (uyuduğu dolaptan çıkmış) → Ad (Sıfat Tamlaması (bir kedi)

“uyuduğu dolap”

Niteleyen (uyuduğu) → Ad (dolap)

Açıklama:

“Adile Hanım’ın sesi”

Niteleyen: “Adile Hanım’ın” (Özel Ad (Ünvan Öbeği) ← +In)

Bu öbekte, ses, Adile Hanım’la olan aidiyet açısından niteleniyor. Nitelemenin ait olma ilişkisiyle üye saptama sağlanmıştır.

“unutulmuş olmanın korkuları içi”

Niteleyen: “unutulmuş olmanın korkuları” (Ad (Ad Tamlaması))

Burada, iç, unutulmuş olmanın korkularına ait olmakla niteleniyor. Nitelemenin ait olma ilişkisiyle “iç”, belirtililik değeri kazanıyor.

“unutulmuş olmanın korkuları”

Niteleyen: “unutulmuş olmanın” (Ad İşlevli Yan Tümce ← +nIn)

Bu öbekte, korkular, unutulmuş olmayla olan aidiyet açısından nitelenmiştir.

“uyuduğu dolaptan çıkmış bir kedi”

Niteleyen: “uyuduğu dolaptan çıkmış” (Sıfat İşlevli Yan Tümce)

“kedi” genel kümesi, önce “uyuduğu dolaptan çıkma” özelliğine sahip “kediler” olarak daraltılmış, sonra bu kümedeki “kediler”den “biri” seçilmiştir.

“uyuduğu dolap”

Niteleyen: “uyuduğu” (Sıfat İşlevli Yan Tümce ← +İyelik)

Burada, “dolap” kümesi, tek bir üyeden oluşuyor.”[bir kedinin] uyuduğu dolap”, “dolap” genel kümesinden seçilmiş tek bir üyedir. Sıfat işlevli yan tümce, küme daraltma işlevi gerçekleştirmiştir.

80/4

“Ben bu cinsten insanlara kızıyorum, doğrusu.”

“bu cinsten insanlar”

Niteleyen (bu cinsten) → Ad (insanlar)

“bu cins”

Belirten (bu) → Ad (cins)

Açıklama:

“bu cinsten insanlar”

Niteleyen: “bu cinsten” (Niteleme Sıfatı (Sıfat Tamlaması ← +DAn))

“insanlar” genel kümesi, “bu cinsten (İclâl gibi) olma” özelliğine sahip “insanlar” olarak daraltılmıştır. Niteleme, küme daraltma işlevi gerçekleştiriyor.

80/7

“Musiki bahislerinde ise hiçbir davası yoktu.”

“musiki bahisleri”

Niteleyen (musiki) → Ad ← +İyelik (bahisler ← +i)

“[Adile Hanım’ın] hiçbir davası”

Niteleyen ([Adile Hanım’ın]) → Ad (Sıfat Tamlaması) ← +İyelik (hiçbir dava ← +sı)

“hiçbir dava”

Belirten (hiçbir) → Ad (dava)

Açıklama:

“Musiki bahisleri”

Niteleyen: “musiki” (Ad)

“[Adile Hanım’ın] hiçbir davası”

Niteleyen: “[Adile Hanım’ın]” (Özel Ad (Ünvan Öbeği) ← +In)

Bu öbeklerde, nitelemenin ait olma ilişkisiyle üye saptama sağlanıyor. “bahisler”, musikiyle; hiçbir dava, Adile Hanım’la olan aidiyet açısından nitelenmiştir.

80/8

“Alaturkayı alışmış sulara gezer gibi, bir de bazen yarattığı curcuna havası için severdi.”

“alışmış sular”

Niteleyen (alışmış) → Ad (sular)

“[alaturkanın] yarattığı curcuna havası”

Niteleyen (alaturkanın) → Ad (Sıfat Tamlaması) ← +İyelik (yarattığı curcuna havaØ(sı) ← +sı)

“yarattığı curcuna havaØ(sı)”

Niteleyen (yarattığı) → Ad (Ad Tamlaması (curcuna havaØ(sı)))

“curcuna havaØ(sı)”

Niteleyen (curcuna) → Ad ← +İyelik (hava ← +Ø(sı))

Açıklama:

“alışmış sular”

Niteleyen: “alışmış” (Niteleme Sıfatı)

“alışmış sular” kümesi, “sular” kümesine oranla küçük bir kümedir. Alışmış sular, bir yandan “sular” genel kümesine dâhil olmakla birlikte, bir yandan da genel kümeyi daraltıcı bir özelliğe (alışmış) sahiptir. Niteleme aracılığıyla “sular” kümesine oranla daha küçük bir küme, bir alt küme oluşturulmuştur.

“[alaturkanın] yarattığı curcuna havası”

Niteleyen: “alaturkanın” (Ad ← +nIn)

“curcuna havaØ(sı)”

Niteleyen: “curcuna” (Ad)

Bu öbeklerde, nitelemenin ait olma ilişkisiyle üye saptama sağlanmıştır. Curcuna havası, alaturkayla; hava, curcunayla olan aidiyet açısından niteleniyor.

“yarattığı curcuna havaØ(sı)”

Niteleyen: “yarattığı” (Sıfat İşlevli Yan Tümce ← +İyelik)

Burada, “curcuna havası” tek üyeli bir küme oluşturuyor. “[alaturkanın] yarattığı curcuna havası”, tüm curcuna havalarını kapsayan genel kümeden seçilmiş tek bir üyedir. Bu üye, alaturka tarafından yaratılmış olma özelliğine sahiptir. Sıfat işlevli yan tümce, küme daraltma işlevi gerçekleştirmiştir.

80/9

“Ona göre, musiki ve her şey şu zaman dediğimiz boşluğu doldurmak içindi.”

“şu zaman dediğimiz boşluk”

Belirten (şu) → Ad (Sıfat tamlaması (zaman dediğimiz boşluk))

“zaman dediğimiz boşluk”

Niteleyen (zaman dediğimiz) → Ad (boşluk)

Açıklama:

“zaman dediğimiz boşluk”

Niteleyen: “zaman dediğimiz” (Sıfat İşlevli Yan Tümce ← +İyelik)

Burada, “boşluk” genel kümesi, “zaman dediğimiz boşluk” olarak daraltılmıştır. Niteleme işlemi sonucunda “hangi boşluk” sorusuna yanıt alınabiliyor. Sıfat işlevli yan tümce, küme daraltma işlevi gerçekleştirmiştir.

80/10

“Bir geçit alayı, bir boks maçı hikâyesi, şöyle rahatça yapılan dört başı mamur bir dedikodu, ona en güzel sanat eserinin verebileceği sıcaklığı verebilirdi.”

“bir geçit alayı”

Belirten (bir) → Ad (Ad Tamlaması (geçit alayı))

“geçit alayı”

Niteleyen (geçit) → Ad ← +İyelik (alay ← +ı)

“bir boks maçı hikâyesi”

Belirten (bir) → Ad (Ad Tamlaması (boks maçı hikâyesi))

“boks maçı hikâyesi”

Niteleyen (boks maçı) → Ad ← +İyelik (hikâye ← +si)

“şöyle rahatça yapılan dört başı mamur bir dedikodu”

Niteleyen (şöyle rahatça yapılan) → Ad (Sıfat Tamlaması (dört başı mamur bir dedikodu))

“dört başı mamur bir dedikodu”

Niteleyen (dört başı mamur) → Ad (Sıfat Tamlaması (bir dedikodu))

“bir dedikodu”

Belirten (bir) → Ad (dedikodu)

“en güzel sanat eserinin verebileceği sıcaklık”

Niteleyen (en güzel sanat eserinin verebileceği) → Ad (sıcaklık)

“en güzel sanat eseri”

Niteleyen (en güzel) → Ad (Ad Tamlaması (sanat eseri))

“sanat eseri”

Niteleyen (sanat) → Ad ← +İyelik (eser ← +i)

Açıklama:

“geçit alayı”

Niteleyen: “geçit” (Ad)

“boks maçı hikâyesi”

Niteleyen: “boks maçı” (Ad (Ad Tamlaması))

“sanat eseri”

Niteleyen: “sanat” (Ad)

Bu öbeklerde, üye saptama, nitelemenin ait olma ilişkisiyle sağlanmıştır. Alay, geçitle; hikâye, boks maçıyla; eser, sanatla olan aidiyet açısından niteleniyor.

“şöyle rahatça yapılan dört başı mamur bir dedikodu”

Niteleyen: “şöyle rahatça yapılan” (Sıfat İşlevli Yan Tümce)

“dört başı mamur bir dedikodu” kavramı, tek üyeli bir kümeye gönderme yapıyor. Bu üye, “şöyle rahatça yapılma” özelliği ile donatılmıştır.

“dört başı mamur bir dedikodu”

Niteleyen: “dört başı mamur” (Niteleme Sıfatı (İsnat Öbeği))

Burada, “dedikodu” genel kümesi, önce “dört başı mamur olma” özelliğine sahip “dedikodular” olarak daraltılmış, sonra bu kümedeki “dedikodular”dan “biri” seçilmiştir.

“en güzel sanat eserinin verebileceği sıcaklık”

Niteleyen: “en güzel sanat eserinin verebileceği” (Sıfat İşlevli Yan Tümce ← +İyelik)

“sıcaklık”, “en güzel sanat eserinin verebileceği sıcaklık olma” özelliği ile

niteleniyor. Niteleme işlemi sonucunda “hangi sıcaklık” sorusuna yanıt alınabilen, “sıcaklık” kümesine oranla daha dar bir küme oluşturulmuştur.

“en güzel sanat eseri”

Niteleyen: “en güzel” (Niteleme Sıfatı (Belirteç Öbeği))

Niteleme sıfatları, anlam bakımından derecelendirilebilirler. Burada, niteleme sıfatı “güzel”in önüne “en” getirilerek bu sıfatın en üstünlük derecesi sağlanmıştır. “en güzel sanat eseri”, tek üyeli bir kümeye gönderme yapan bir kavramdır. Yılmaz’a göre, “en” olan tektir, bir ikincisi yoktur (Yılmaz, 2004: 66). “en güzel sanat eseri”, tüm sanat eserlerini kapsayan genel kümeden seçilmiş tek bir üyedir. Niteleme, küme daraltma işlevi gerçekleştirmiştir.

80/11

“On vapurunu, kapıcının karısının ikinci kattakiler için anlattığı şeyler yüzünden kaçırmıştı.”

“on vapuru”

Niteleyen (on) → Ad ← +İyelik (vapur ← +u)

“kapıcının karısının ikinci kattakiler için anlattığı şeyler”

Niteleyen (kapıcının karısının ikinci kattakiler için anlattığı) → Ad (şeyler)

“kapıcının karısı”

Niteleyen (kapıcının) → Ad ← +İyelik (karı ← +sı)

“ikinci kat”

Belirten (ikinci) → Ad (kat)

Açıklama:

“on vapuru”

Niteleyen: “on” (Ad)

Nitelemenin ait olma ilişkisiyle üye saptama sağlanmıştır. Vapurun hareket edeceği saat bellidir. “on vapuru”, belirtili ve tek üyeli bir küme oluşturur.

“kapıcının karısının ikinci kattakiler için anlattığı şeyler”

Niteleyen: “kapıcının karısının ikinci kattakiler için anlattığı” (Sıfat İşlevli Yan Tümce ← +İyelik)

Sıfat işlevli yan tümce, küme daraltma işlevi gerçekleştirmiştir. “kapıcının karısının ikinci kattakiler için anlattığı şeyler”, şeyler kümesinin alt kümesini oluşturuyor. Niteleme işlemi sonucunda “hangi şeyler” sorusuna yanıt alınabilen, “şeyler” kümesine oranla daha dar olan bir küme oluşturulmuştur.

“kapıcının karısı”

Niteleyen: “kapıcının” (Ad ← +nIn)

Burada, nitelemenin ait olma ilişkisiyle üye saptama sağlanmıştır. Bu öbekte “kapıcı”, belirtili konumdadır, dolayısıyla “kapıcının karısı” kümesi de belirtili ve tek üyelidir.

“ikinci kat”

Belirten: “ikinci” (Sayı Sıfatı)

Sıra sayı sıfatları (birinci, ikinci...), varlık ve nesnelerdeki derecelenme sayısını gösteren sıfatlardır (Korkmaz, 2003: 391).

80/12

“Vakıa Huriye Kadın, onun için yeni şeyler söylememişti.”

“yeni şeyler”

Niteleyen (yeni) → Ad (şeyler)

Açıklama:

“yeni şeyler”

Niteleyen: “yeni” (Niteleme Sıfatı)

“yeni şeyler” kümesi, “şeyler” kümesine oranla küçük bir kümedir. Yeni şeyler, bir yandan “şeyler” genel kümesine dâhil olmakla birlikte, bir yandan da küme daraltıcı bir özelliğe (yeni) sahiptir. Niteleme aracılığıyla bir alt küme oluşturulmuştur. “yeni” nitelemesi, küme daraltma işlevi gerçekleştirmiştir.

80/13

“Adile Hanım ondan yalnız öteden beri yaptığı tahminlerin doğruluğunu öğrenmişti.”

“öteden beri yaptığı tahminlerin doğruluğu”

Niteleyen (öteden beri yaptığı tahminlerin) → Ad ← + İyelik (doğruluk ← +u)

“öteden beri yaptığı tahminler”

Niteleyen (öteden beri yaptığı) → Ad (tahminler)

Açıklama:

“öteden beri yaptığı tahminlerin doğruluğu”

Niteleyen: “öteden beri yaptığı tahminlerin” (Ad (Sıfat Tamlaması) ← +In)

Burada, nitelemenin ait olma ilişkisiyle üye saptama sağlanmıştır. Doğruluk, Adile Hanım’ın öteden beri yaptığı tahminlerle olan aidiyet açısından niteleniyor.

“öteden beri yaptığı tahminler”

Niteleyen: “öteden beri yaptığı” (Sıfat İşlevli Yan Tümce ← +İyelik)

Bu sıfat işlevli yan tümce, küme daraltma işlevi görüyor. “[Adile Hanım’ın] öteden beri yaptığı tahminler”, bir yandan “tahminler” genel kümesine dâhil olmakla birlikte, bir yandan da “Adile Hanım tarafından öteden beri yapılmış olma” gibi, genel kümeyi daraltıcı bir özelliğe sahiptir.

80/14

“Evet, adam gizlice bir çare bulmuş, karısının hiç haberi olmadan, çocuksuzluk iddiasıyla mahkemedeki ikinci bir evlenme kararı almıştı.”

“bir çare”

Belirten (bir) → Ad (çare)

“[onun] karısının hiç haberi”

Niteleyen ([onun] karısının) → Ad (Sıfat Tamlaması) ← +İyelik (hiç haber

← +i)

“hiç haber”

Belirten (hiç) → Ad (haber)

“çocuksuzluk iddiası”

Niteleyen (çocuksuzluk) → Ad ← +İyelik (iddia ← +sı)

“ikinci bir evlenme kararı”

Belirten (ikinci) → Ad (Sıfat Tamlaması (bir evlenme kararı))

“bir evlenme kararı”

Belirten (bir) → Ad (Ad Tamlaması (evlenme kararı))

“evlenme kararı”

Niteleyen (evlenme) → Ad ← +İyelik (karar ← +ı)

Açıklama:

“[onun] karısının hiç haberi”

Niteleyen: “[onun] karısının” (Ad (Ad Tamlaması) ← +nIn)

Nitelemenin ait olma ilişkisiyle üye saptama sağlanmıştır. “hiç haber”in ait olduğu küme, belirtili bir küme oluşturur. “hiç haber”, onun (ikinci kattaki adamın) karısıyla olan aidiyet açısından niteleniyor.

“çocuksuzluk iddiası”

Niteleyen: “çocuksuzluk” (Ad)

“evlenme kararı”

Niteleyen: “evlenme” (Ad)

Burada, iddia, çocuksuzluğa; karar, evlenmeye ait olmakla nitelenmiştir. Nitelemenin bu kullanımı üye saptamaya yarıyor.

80/15

“Böylece üç sene evvel Kadıköy vapurunda tanıdığı ve kendisinden bir de çocuğu olduğu esmer kız, şimdi ikinci karısıydı.”

“üç sene evvel Kadıköy vapurunda tanıdığı ve kendisinden bir de çocuğu olduğu esmer kız”

Niteleyen (üç sene evvel Kadıköy vapurunda tanıdığı ve kendisinden bir de çocuğu olduğu) → Ad (Sıfat Tamlaması (esmer kız))

“üç sene”

Belirten (üç) → Ad (sene)

“Kadıköy vapuru”

Niteleyen (Kadıköy) → Ad ← +İyelik (vapur ← +u)

“esmer kız”

Niteleyen (esmer) → Ad (kız)

Açıklama:

“üç sene evvel Kadıköy vapurunda tanıdığı ve kendisinden bir de çocuğu olduğu esmer kız”

Niteleyen: “üç sene evvel Kadıköy vapurunda tanıdığı ve kendisinden bir de çocuğu olduğu” (Bağlama Öbeği (Niteleyen₁ (Sıfat İşlevli Yan Tümce ← +İyelik) ← Sıralama Bağlacı + Niteleyen₂ (Sıfat İşlevli Yan Tümce ← +İyelik)))

“esmer kız” kümesi, tek üyeli bir kümeye gönderme yapıyor. Bu üye, “[ikinci kattaki adamın] üç sene evvel Kadıköy vapurunda tanıdığı esmer kız” olma ve “[ikinci kattaki adamın] kendisinden bir de çocuğu olduğu esmer kız” olma özellikleriyle donatılmıştır.

“esmer kız”

Niteleyen: “esmer” (Niteleme Sıfatı)

Burada, adı bilinmeyen bir kız, esmer olması niteliğine dayanılarak öteki kızlardan ayrılmıştır. Niteleme işlemi aracılığıyla “kız” genel kümesi daraltılmış, tek üyeli bir küme oluşturulmuştur. Bu kız, esmer olma özelliğine sahiptir.

“Kadıköy vapuru”

Niteleyen: “Kadıköy” (Özel Ad)

Nitelemenin ait olma ilişkisiyle üye saptama sağlanmış. Vapur, Kadıköy’le olan aidiyet açısından niteleniyor. Burada, Kadıköy belirtili konumda, dolayısıyla vapurun ait olduğu küme de belirtilidir.

80/16

“İşin garibi, eski karısının da tam bu sırada gebe kalacağı tutmuştu.”

“işin garibi”

Niteleyen (işin) → Ad ← +İyelik (garip ← +i)

“[ikinci kattaki adamın] eski karısı”

Niteleyen ([ikinci kattaki adamın] Ad (Sıfat Tamlaması ← +İyelik (eski karı ← +sı)

“eski karı”

Niteleyen (eski) → Ad (karı)

“tam bu sıra”

Niteleyen (tam) → Ad (Sıfat Tamlaması (bu sıra))

Açıklama:

“işin garibi”

Niteleyen: “işin” (Ad ← +In)

Buradaki gariplik, işle olan aidiyet açısından nitelenmiştir.

“[ikinci kattaki adamın] eski karısı”

Niteleyen: “[ikinci kattaki adamın] Ad (Sıfat Tamlaması ← +In)

Burada, eski karı, ikinci kattaki adamla olan aidiyet açısından niteleniyor. Nitelemenin ait olma ilişkisiyle üye saptama sağlanmıştır.

“eski karı”

Niteleyen: “eski” (Niteleme Sıfatı)

“eski karı” kümesi, “karı” kümesinin alt kümesidir. Bu küme içinde “yeni olma” özelliğine sahip “karı” yoktur. Niteleme küme daraltma işlevi

gerçekleştirmiştir.

“tam bu sıra”

Niteleyen: “tam” (Niteleme Sıfatı)

“bu” sözcüğü, belirtililik gösterir. Sıranın hangi sıra olduğu belirtilidir, metinde daha önce verilmiştir. “tam” nitelemesi, “bu sıra”yı niteliyor.

80/17

“Şimdi biçare adamcağız iki çocuğun birden babası olmuştu.”

“biçare adamcağız”

Niteleyen (biçare) → Ad (adamcağız)

“iki çocuğun birden babası”

Niteleyen (iki çocuğun) ← Pekiştirme Bağlacı (birden) → Ad ← +İyelik (baba← +sı)

Açıklama:

“biçare adamcağız”

Niteleyen: “biçare” (Niteleme Sıfatı)

“adamcağız”, metinde daha önce geçmiştir. Okuyucunun tanıdığı bu adamcağız, “biçare” nitelemesiyle donatılmıştır.

“iki çocuğun birden babası”

Niteleyen: “iki çocuğun” (Ad (Sıfat Tamlaması) ← +In)

Bu öbekte, baba, iki çocukla olan aidiyet açısından nitelenmiştir. Burada, iki çocuk belirtili konumdadır, dolayısıyla “baba”nın ait olduğu küme de belirtili ve tek üyelidir. Üye saptama nitelemenin ait olma ilişkisiyle sağlanmıştır.

80/19

“Adile Hanım’ın bu işteki derin görüşüne hiçbir şey denemez.”

“Adile Hanım’ın bu işteki derin görüşü”

Niteleyen (Adile Hanım’ın) → Ad (Sıfat Tamlaması) ← +İyelik (bu işteki

derin görüş ← +ü)

“bu işteki derin görüş”

Niteleyen (bu işteki) → Ad (Sıfat Tamlaması (derin görüş))

“derin görüş”

Niteleyen (derin) → Ad (görüş)

“bu iş”

Belirten (bu) → Ad (iş)

“hiçbir şey”

Belirten (hiçbir) → Ad (şey)

Açıklama:

“Adile Hanım’ın bu işteki derin görüşü”

Niteleyen: “Adile Hanım’ın” (Özel Ad (Ünvan Öbeği) ← +In)

Burada, bu işteki derin görüş, Adile Hanım’la olan aidiyet açısından nitelenmiştir.

“bu işteki derin görüş”

Niteleyen: “bu işteki” (Niteleme Sıfatı (Sıfat Tamlaması ← +DA ← +ki)

“bu işteki derin görüş” öbeğinde, “bu iş” belirtili konumdadır. Adile Hanım, “adamın iki çocuğu birden olması” hakkında derin görüşe sahiptir. “bu iş”, metinde daha önce verildiği ve belirtili olduğu için “derin görüş” ün ait olduğu kümede belirtilidir.

“derin görüş”

Niteleyen. “derin” (Niteleme Sıfatı)

“derin görüş” kümesi, “görüş” kümesine oranla küçük bir kümedir. Niteleme, küme daraltma işlevi gerçekleştirmiştir.

80/20

“Hâdise patlak vermeden altı ay evvel o şüphelenmiş, sonra Kadıköy

tarafındaki dostlarını iyiden iyiye istintak etmişti.”

“altı ay”

Belirten (altı) → Ad (ay)

“[Adile Hanım’ın] Kadıköy tarafındaki dostları”

Niteleyen ([Adile Hanım’ın]) → Sıfat Tamlaması ← +İyelik (Kadıköy tarafındaki dostlar ← +1)

“Kadıköy tarafındaki dostlar”

Niteleyen (Kadıköy tarafındaki) → Ad (dostlar)

“Kadıköy tarafı”

Niteleyen (Kadıköy) → Ad ← +İyelik (taraf ← +1)

Açıklama:

“[Adile Hanım’ın] Kadıköy tarafındaki dostları”

Niteleyen: “[Adile Hanım’ın]” (Özel Ad (Ünvan Öbeği) ← +In)

Kadıköy tarafındaki dostlar, Adile Hanım’la olan aidiyet açısından niteleniyor.

“Kadıköy tarafındaki dostlar”

Niteleyen: “Kadıköy tarafındaki” (Niteleme Sıfatı (Ad Tamlaması ← +DA ← +ki))

Bu öbekte, Kadıköy tarafı” belirtili konumdadır. Burada bulunan, buraya ait olan dostlar da belirtilidir. Üye saptama, ait olma ilişkisi ile sağlanmıştır.

“Kadıköy tarafı”

Niteleyen: “Kadıköy” (Özel Ad)

Burada, taraf, Kadıköy’le olan aidiyet açısından niteleniyor. Hangi taraftan söz edildiği niteleme işlemi aracılığıyla açıklanmıştır.

80/21

“İşin garibi, adamın ilk karısının kısırlığına hakikaten inanmış olmasıydı.”

“[adamın] ilk karısının kısırlığı”

Niteleyen ([adamın] ilk karısının) → Ad ← +İyelik (kısırlık ← +ı)

“[adamın] ilk karısı”

Niteleyen ([adamın]) → Ad (Sıfat Tamlaması) ← +İyelik (ilk karı ← +sı)

“ilk karı”

Belirten (ilk) → Ad (karı)

Açıklama:

“[adamın] ilk karısının kısırlığı”

Niteleyen: “[adamın] ilk karısının” (Ad (Ad Tamlaması) ← +nIn)

“[adamın] ilk karısı”

Niteleyen: “[adamın]” (Ad ← +In)

Bu öbeklerde, nitelemenin ait olma ilişkisiyle üye saptama sağlamıştır. Kısırlık, adamın ilk karısıyla; ilk karı, adamla olan aidiyet açısından nitelenmiştir.

80/22

“Bu yanlış çıkınca-Adile Hanım yalnız bu işlerde doktorluğa inanırdı- iki çocuğun ikisinin de babası olmaması ihtimali kalıyordu.”

“bu işler”

Belirten (bu) → Ad (işler)

“iki çocuğun ikisinin de babası olmaması ihtimali”

Niteleyen (iki çocuğun ikisinin de babası olmaması) → Ad ← +İyelik (ihtimal ← +i)

“iki çocuğun ikisinin de babası”

Niteleyen (iki çocuğun ikisinin) ← Pekiştirme Bağlacı (de) → Ad ← +İyelik (baba ← +sı)

“iki çocuğun ikisi”

Niteleyen (iki çocuğun) → Ad ← +İyelik (iki ← +sı)

“iki çocuk”

Belirten (iki) → Ad (çocuk)

Açıklama:

“iki çocuğun ikisinin de babası olmaması ihtimali”

Niteleyen: “iki çocuğun ikisinin de babası olmaması” (Ad İşlevli Yan Tümce ← +İyelik)

“iki çocuğun ikisinin de babası”

Niteleyen: “iki çocuğun ikisinin” (Ad (Ad Tamlaması) ← +nIn)

“iki çocuğun ikisi”

Niteleyen: “iki çocuğun” (Ad (Sıfat Tamlaması) ← +In)

Bu öbeklerde, nitelemenin ait olma ilişkisiyle üye saptama sağlanmıştır. “ihtimal”, iki çocuğun ikisinin de babası olmamasıyla; baba, iki çocuğun ikisiyle; iki, iki çocukla olan aidiyet açısından niteleniyor.

80/23

“Adile Hanım deminden beri çetrefil bir ehli hibre raporunun tekrar tekrar üzerinde duran bir hâkime benziyordu.”

“çetrefil bir ehli hibre raporunun tekrar tekrar üzerinde duran bir hâkim”

Niteleyen (çetrefil bir ehli hibre raporunun tekrar tekrar üzerinde duran) → Ad (Sıfat Tamlaması (bir hâkim))

“çetrefil bir ehli hibre raporu”

Niteleyen (çetrefil) → Ad (Sıfat Tamlaması (bir ehli hibre raporu))

“ehli hibre raporu”

Niteleyen (ehli hibre) → Ad ← +İyelik (rapor ← +u)

Açıklama:

“çetrefil bir ehli hibre raporunun tekrar tekrar üzerinde duran bir hâkim”

Niteleyen: “çetrefil bir ehli hibre raporunun tekrar tekrar üzerinde duran”

(Sıfat İşlevli Yan Tümce)

Burada, “hâkim” genel kümesi, önce “çetrefil bir ehli hibre raporunun tekrar tekrar üzerinde durma” özelliğine sahip “hâkimler” olarak daralmış, sonra bu kümedeki “hâkimlerden” “biri” seçilmiştir. “bir” sözcüğü, belirtisizlik göstermektedir. Sıfat işlevli yan tümce küme daraltma işlevi görüyor.

“çetrefil bir ehli hibre raporu”

Niteleyen: “çetrefil” (Niteleme Sıfatı)

Burada, “ehli hibre raporu” genel kümesi, önce “çetrefil olma” özelliğine sahip “ehli hibre raporları” olarak daraltılmış, sonra bu kümedeki “ehli hibre raporları”ndan “biri” seçilmiştir.

“ehli hibre raporu”

Niteleyen: “ehli hibre” (Ad)

Burada, rapor, ehli hibre ile olan aidiyet açısından niteleniyor.

80/25

“Adile Hanım, kendisinde eski zürriyet tanrılarının kudretini vehmeden ve bu yüzden tıpkı bir Asur boğası gururuyla gezinen, semt kadınlarının, işçi kızlarının karınlarına hep bu vehimdeki imkânların sonsuzluğu içinde, behemehâl doldurulması lazım gelen bir kap gibi bakan komşusunu şimdi boşalmış bir balon gibi biçare, başı düşük, bütün emniyeti yıkılmış tasavvur ediyor, “gülmeden yüzüne bakabilecek miyim?” diye düşünüyordu.”

“[Adile Hanım’ın] kendisinde eski zürriyet tanrılarının kudretini vehmeden ve bu yüzden tıpkı bir Asur boğası gururuyla gezinen, semt kadınlarının, işçi kızlarının karınlarına hep bu vehimdeki imkânların sonsuzluğu içinde, behemehâl doldurulması lazım gelen bir kap gibi bakan komşusu”

Niteleyen ([Adile Hanım’ın]) → Ad (Sıfat Tamlaması) ← +İyelik (kendisinde eski zürriyet tanrılarının kudretini vehmeden ve bu yüzden tıpkı bir Asur boğası gururuyla gezinen, semt kadınlarının, işçi kızlarının karınlarına hep bu vehimdeki imkânların sonsuzluğu içinde, behemehâl doldurulması lazım gelen bir kap gibi bakan komşu ← +su)

“kendisinde eski zürriyet tanrılarının kudretini vehmeden ve bu yüzden tıpkı bir Asur boğası gururuyla gezinen, semt kadınlarının, işçi kızlarının karınlarına hep bu vehimdeki imkânların sonsuzluğu içinde, behemehâl doldurulması lazım gelen bir kap gibi bakan komşu”

Niteleyen (kendisinde eski zürriyet tanrılarının kudretini vehmeden ve bu yüzden tıpkı bir Asur boğası gururuyla gezinen, semt kadınlarının, işçi kızlarının karınlarına hep bu vehimdeki imkânların sonsuzluğu içinde, behemehâl doldurulması lazım gelen bir kap gibi bakan) → Ad (komşu)

“eski zürriyet tanrılarının kudreti”

Niteleyen (eski zürriyet tanrılarının) → Ad ← +İyelik (kudret ← +i)

“eski zürriyet tanrıları”

Niteleyen (eski) → Ad (Ad Tamlaması (zürriyet tanrıları))

“zürriyet tanrıları”

Niteleyen (zürriyet) → Ad ← +İyelik (tanrılar ← +i)

“tıpkı bir Asur boğası gururu”

Niteleyen (tıpkı) → Ad (Sıfat Tamlaması (bir Asur boğası gururu))

“bir Asur boğası gururu”

Belirten (bir) → Ad (Ad Tamlaması (Asur boğası gururu))

“Asur boğası gururu”

Niteleyen (Asur boğası) → Ad ← +İyelik (gurur ← +u)

“Asur boğası”

Niteleyen (Asur) → Ad ← +İyelik (boğa ← +sı)

“semt kadınlarının, işçi kızlarının karınları”

Niteleyen (semt kadınlarının, işçi kızlarının) → Ad ← +İyelik (karınlar ← +i)

“semt kadınları”

Niteleyen (semt) → Ad ← +İyelik (kadınlar ← +i)

“işçi kızları”

Niteleyen (işçi) → Ad ← +İyelik (kızlar ← +ı)

“bu vehimdeki imkânların sonsuzluğu”

Niteleyen (bu vehimdeki imkânların) → Ad ← +İyelik (sonsuzluk ← +u)

“bu vehimdeki imkânlar”

Niteleyen (bu vehimdeki) → Ad (imkânlar)

“bu vehim”

Belirten (bu) → Ad (vehim)

“behemehâl doldurulması lazım gelen bir kap”

Niteleyen (behemehâl doldurulması lazım gelen) → Ad (Sıfat Tamlaması (bir kap))

“boşalmış bir balon”

Niteleyen (boşalmış) → Ad (Sıfat Tamlaması (bir balon))

“[Adile Hanım’ın komşusunun] bütün emniyeti”

Niteleyen ([Adile Hanım’ın komşusunun]) → Sıfat Tamlaması ← +İyelik (bütün emniyet ← +ı)

Açıklama:

“eski zürriyet tanrılarının kudreti”

Niteleyen: “eski zürriyet tanrılarının” (Ad (Sıfat Tamlaması) ← +nIn)

“zürriyet tanrıları”

Niteleyen: “zürriyet” (Ad)

“Asur boğası gururu”

Niteleyen: “Asur boğası” (Ad (Ad Tamlaması))

“Asur boğası”

Niteleyen: “Asur” (Özel Ad)

“semt kadınlarının, işçi kızlarının karınları”

Niteleyen: “semt kadınlarının, işçi kızlarının” (Bağlama Öbeği (Niteleyen₁

(Ad (Ad Tamlaması) ← +nIn) + Niteleyen₂ (Ad (Ad Tamlaması) ← +nIn))

“semte kadınları”

Niteleyen: “semte” (Ad)

“işçi kızları”

Niteleyen: “işçi” (Ad)

“bu vehimdeki imkânların sonsuzluğu”

Niteleyen: “bu vehimdeki imkânların” (Ad (Sıfat Tamlaması) ← +In)

“bu vehimdeki imkânlar”

Niteleyen: “bu vehimdeki” (Niteleme Sıfatı (Sıfat Tamlaması ← +DA ← +ki))

“[Adile Hanım’ın komşusunun] bütün emniyeti”

Niteleyen: “[Adile Hanım’ın komşusunun]” (Ad (Ad Tamlaması) ← +nIn)

Bu öbekler, nitelemenin ait olma ilişkisi aracılığıyla oluşturulmuştur. Nitelemenin bu kullanımı, üye saptamaya yarıyor (Yılmaz, 2004: 47). Bunlardan “semte kadınlarının, işçi kızlarının karınları” öbeği, bütün-parça ilişkisi gösterir.

“kendisinde eski zürriyet tanrılarının kudretini vehmeden ve bu yüzden tıpkı bir Asur boğası gururuyla gezinen, semte kadınlarının, işçi kızlarının karınlarına hep bu vehimdeki imkânların sonsuzluğu içinde, behemahal doldurulması lazım gelen bir kap gibi bakan komşu”

Niteleyen: “kendisinde eski zürriyet tanrılarının kudretini vehmeden ve bu yüzden tıpkı bir Asur boğası gururuyla gezinen, semte kadınlarının, işçi kızlarının karınlarına hep bu vehimdeki imkânların sonsuzluğu içinde, behemahal doldurulması lazım gelen bir kap gibi bakan” (Bağlama Öbeği (Niteleyen₁ (Sıfat İşlevli Yan Tümce) ← Sıralama Bağlacı + Niteleyen₂ (Sıfat İşlevli Yan Tümce) + Niteleyen₃ (Sıfat İşlevli Yan Tümce)))

Burada, “komşu” genel kümesi, tek bir üyeden oluşmaktadır. “kendisinde eski zürriyet tanrılarının kudretini vehmeden ve bu yüzden tıpkı bir Asur boğası gururuyla gezinen, semte kadınlarının, işçi kızlarının karınlarına hep bu vehimdeki

imkânların sonsuzluğu içinde, behemehâl doldurulması lazım gelen bir kap gibi bakan komşu”, “komşu” genel kümesinden seçilmiş tek bir üyedir. Niteleme işlemi sonucunda “hangi komşu” sorusu sorulabiliyor. Sıfat işlevli yan tümceler, küme daraltma işlevi gerçekleştirmiştir.

“eski zürriyet tanrıları”

Niteleyen: “eski” (Niteleme Sıfatı)

“eski zürriyet tanrıları” kümesi, “zürriyet tanrıları” kümesine oranla daha küçük bir kümedir. “zürriyet tanrıları” genel kümesinin öteki üyeleri, “eski zürriyet tanrıları” kavramının kapsamı dışındadır. Niteleme, küme daraltma işlevi gerçekleştirmiştir.

“behemehâl doldurulması lazım gelen bir kap”

Niteleyen: “behemehâl doldurulması lazım gelen” (Sıfat İşlevli Yan Tümce)

Burada, “kap” genel kümesi, önce “behemehâl doldurulması lazım gelme” özelliğine sahip “kaplar” olarak daraltılmış, sonra bu kümedeki “kaplar dan “biri” seçilmiştir. “bir” sözcüğü, belirtisizlik gösteriyor.

“boşalmış bir balon”

Niteleyen: “boşalmış” (Niteleme Sıfatı)

“balon” genel kümesi, önce “boşalmış olma” özelliğine sahip “balonlar” olarak daraltılmış, sonra bu kümedeki “balonlar”dan “biri” seçilmiştir. “bir” sözcüğü burada da belirtisizlik göstermektedir.

2.8. ROMANIN 101. SAYFASINDAKİ AD ÖBEKLERİ

101/1

“Kim bilir belki de...” ve ömrünün cenneti olan anları, Emma’nın hazza doludizgin atılışını, o çılgın musaraaları birden bire içinde taze bir bıçak yarası gibi hatırladı.”

“ömrünün cenneti olan anlar”

Niteleyen (ömrünün cenneti olan) → Ad (anlar)

“[Fahir’in] ömrünün cenneti”

Niteleyen ([Fahir’in] ömrünün) → Ad ← +İyelik (cennet ← +i)

“Emma’nın hazza doludizgin atılışı”

Niteleyen (Emma’nın) → Ad İşlevli Yan Tümce ←+İyelik (hazza doludizgin atılış ← +i)

“o çılgın musaraalar”

Belirten (o) → Ad (Sıfat Tamlaması (çılgın musaraalar))

“çılgın musaraalar”

Niteleyen (çılgın) → Ad (musaraalar)

“taze bir bıçak yarası”

Niteleyen (taze) → Ad (Sıfat Tamlaması (bir bıçak yarası))

“bıçak yarası”

Niteleyen (bıçak) → Ad ← +İyelik (yara ← +sı)

Açıklama:

“ömrünün cenneti olan anlar”

Niteleyen: “ömrünün cenneti olan” (Sıfat İşlevli Yan Tümce)

Burada, “anlar” genel kümesi, “[Fahir’in] ömrünün cenneti olma” özelliğine sahip “anlar” olarak daraltılmıştır. Sıfat işlevli yan tümce aracılığıyla “anlar” kümesine oranla daha küçük bir kümeye gönderme yapan bir kavram kurulmuştur.

“[Fahir’in] ömrünün cenneti”

Niteleyen: “[Fahir’in] ömrünün” (Ad (Ad Tamlaması) ← +nIn)

Bu öbekte, cennet, Fahir’in ömrüyle olan aidiyet açısından niteleniyor. Üye saptama, nitelemenin ait olma ilişkisiyle sağlanmıştır.

“o çılgın musaraalar”

Belirten: “o” (İşaret Sıfatı)

“o” sözcüğü, belirtililik gösterir. Burada, “o” işaret sıfatı, “dün akşamki çılgın musaraaları” gösterme şeklinde belirtme işlevi karşılıyor.

“çılgın musaraalar”

Niteleyen: “çılgın” (Niteleme Sıfatı)

“çılgın musaraalar” kümesi, “musaraalar” kümesine oranla daha küçük bir kümedir. Bu musaraalar, bir yandan “musaraalar” genel kümesine dâhil olmakla birlikte, bir yandan da genel kümeyi daraltıcı bir özelliğe(çılgın) sahiptirler. Niteleme aracılığıyla daha küçük bir kümeye gönderme yapan bir kavram kurulmuştur.

“taze bir bıçak yarası”

Niteleyen: “taze” (Niteleme Sıfatı)

Burada, “bıçak yarası” kümesi, önce “taze olma” özelliğine sahip “bıçak yaraları” olarak daraltılmış, sonra bu kümedeki “bıçak yaraları”ndan “biri” seçilmiştir.

101/2

“Bu acıyla başını kaldırdı.”

“bu acı”

Belirten (bu) → Ad (acı)

Açıklama:

“bu acı”

Belirten: “bu” (İşaret Zamiri)

“bu” sözcüğü, belirtililik gösteriyor. Ömrünün cenneti olan anları, Emma’nın hazza doludizgin atılışını, o çılgın musaraaları hatırlamanın vermiş olduğu acıyla Fahir başını kaldırıyor. Okuyucunun bildiği bir acı olduğu için, metinde daha önce geçtiği için “bu” sözcüğü kullanılıyor.

101/3

“Emma’nın otuz iki dişinin önündeki ıstakozu yavaş yavaş, son derecede masum ve dalgın bakışlarla, âdeta ezberinde olan bir şiiri hafızasından okur gibi öğütmesini, hakikî bir güzellik mucizesi gibi seyretti.”

“Emma’nın otuz iki dişi”

Niteleyen (Emma’nın) → Ad (Sıfat Tamlaması) ← +İyelik (otuz iki diş ← +i)

“otuz iki diş”

Belirten (otuz iki) → Ad (diş)

“[Emma’nın] önündeki ıstakoz”

Niteleyen ([Emma’nın] önündeki) → Ad (ıstakoz)

“son derecede masum ve dalgın bakışlar”

Niteleyen (son derecede masum ve dalgın) → Ad (bakışlar)

“ezberinde olan bir şiir”

Niteleyen (ezberinde olan) → Ad (Sıfat Tamlaması (bir şiir))

“hakikî bir güzellik mucizesi”

Niteleyen (hakikî) → Ad (Sıfat Tamlaması (bir güzellik mucizesi))

“bir güzellik mucizesi”

Belirten (bir) → Ad (Ad Tamlaması (güzellik mucizesi))

“güzellik mucizesi”

Niteleyen (güzellik) → Ad ← +İyelik (mucize ← +si)

Açıklama:

“Emma’nın otuz iki dişi”

Niteleyen: “Emma’nın” (Özel Ad ← +nIn)

“[Emma’nın] önündeki ıstakoz”

Niteleyen: “[Emma’nın] önündeki” (Niteleme Sıfatı (AdTamlaması ←

+DA ← +ki))

“güzellik mucizesi”

Niteleyen: “güzellik” (Ad)

Bu öbeklerde, nitelemenin ait olma ilişkisiyle üye saptama sağlanmıştır. “Emma’nın otuz iki diş”, bütün-parça ilişkisi özetleyen bir yapıdır. “Emma” bütüne, yani bedene, “otuz iki diş” ise bu bedenle ilişkili olan parçaya gönderme yapıyor.

“otuz iki diş”

Belirten: “otuz iki” (Sayı Sıfatı)

Bu sayı sıfatı, bir sayı öbeğidir. “diş” adını sayı gösterme yoluyla belirtiyor.

“son derecede masum ve dalgın bakışlar”

Niteleyen: “son derecede masum ve dalgın” (Niteleme Sıfatı (Belirteç Öbeği))

Burada, “masum” ve “dalgın” niteleme sıfatları, anlamları bakımından derecelendirilmiştir. “son derecede”, bu sıfatların aşırılık derecesini karşılıyor. Korkmaz’a göre, aşırılık derecesi, en üstünlüğe yakın nitelikte olan bir işlevi bildirme derecesidir: “Bu son derece uyanık hafızayı alâkadar eder.” (Korkmaz, 2003: 375) “bakışlar” genel kümesi, burada, “son derecede masum ve dalgın olma” özelliğine sahip “bakışlar” olarak daraltılmıştır. Bu nitelemeyle “bakışlar” kümesine oranla daha küçük bir kümeye gönderme yapan yeni bir kavram kurulmuştur.

“ezberinde olan bir şiir”

Niteleyen: “ezberinde olan” (Sıfat İşlevli Yan Tümce)

“şiir” genel kümesi, önce [Emma’nın] ezberinde olan şiirler” olarak daraltılmış, sonra bu kümedeki “şiirler”den “biri” seçilmiştir.

“hakikî bir güzellik mucizesi”

Niteleyen: “hakikî” (Niteleme Sıfatı)

Burada, “güzellik mucizeleri” kümesi, önce “hakikî olma” özelliğine sahip “güzellik mucizeleri” olarak daraltılmış, daha sonra bu kümedeki “güzellik

mucizeleri”nden “biri” seçilmiştir. “bir” sözcüğü, burada belirtisizlik gösteriyor. “hakikî” nitelemesi de küme daraltma işlevi gerçekleştirmektedir.

101/4

“En iyisi bu manasız düşünceleri bırakmaktı.”

“bu manasız düşünceler”

Belirten (bu) → Ad (Sıfat Tamlaması (manasız düşünceler))

“manasız düşünceler”

Niteleyen (manasız) → Ad (düşünceler)

Açıklama:

“manasız düşünceler”

Niteleyen: “manasız” (Niteleme Sıfatı)

“manasız düşünceler” kümesi, “düşünceler” kümesine oranla küçük bir kümedir. Bu kavramın kapsadığı kümenin içinde yalnızca “manasız olma” özelliğine sahip “düşünceler” var. “düşünceler” kümesinin öteki üyeleri, yani “manalı olma” özelliğine sahip “düşünceler” bu kavramın kapsamı dışındadır. Niteleme küme daraltma işlevi gerçekleştirmiştir.

101/6

“Emma Türkçe öğrendiği ilk kelimeyi sanki vefasız âşığına geçmiş güzel günleri hatırlatmak isteyen bir acemilikle tekrarladı.”

“Türkçe öğrendiği ilk kelime”

Niteleyen (Türkçe öğrendiği) → Ad (Sıfat Tamlaması (ilk kelime))

“ilk kelime”

Belirten (ilk) → Ad (kelime)

“vefasız âşığına geçmiş güzel günleri hatırlatmak isteyen bir acemilik”

Niteleyen (vefasız âşığına geçmiş güzel günleri hatırlatmak isteyen) → Ad (Sıfat Tamlaması (bir acemilik))

“[Emma’nın] vefasız âşığı”

Niteleyen ([Emma'nın]) → Ad (Sıfat Tamlaması) ← +İyelik (vefasız âşık
← +1)

“vefasız âşık”

Niteleyen (vefasız) → Ad (âşık)

“geçmiş güzel günler”

Niteleyen (geçmiş) → Sıfat Tamlaması (güzel günler)

“güzel günler”

Niteleyen (güzel) → Ad (günler)

“bir acemilik”

Belirten (bir) → Ad (acemilik)

Açıklama:

“Türkçe öğrendiği ilk kelime”

Niteleyen: “Türkçe öğrendiği” (Sıfat İşlevli Yan Tümce)

Burada, “kelime” genel kümesi, önce “[Emma'nın] Türkçe öğrendiği kelimeler” olarak daraltılmış, sonra bu kümedeki kelimelerden “ilk kelime olma” özelliğine sahip kelime seçilmiştir. Sıfat işlevli yan tümce aracılığıyla daha küçük bir kümeye gönderme yapan yeni bir kavram kurulmuştur.

“vefasız âşığına geçmiş güzel günleri hatırlatmak isteyen bir acemilik”

Niteleyen: “vefasız âşığına geçmiş güzel günleri hatırlatmak isteyen” (Sıfat İşlevli Yan Tümce)

Bu öbekte, “acemilik” genel kümesi, önce “vefasız âşığına geçmiş güzel günleri hatırlatmak isteyen acemilikler” olarak daraltılmış, sonra bu kümedeki “acemilikler”den “biri” seçilmiştir.

“[Emma'nın] vefasız âşığı”

Niteleyen: “[Emma'nın]” (Özel Ad ← +nIn)

“vefasız âşık”, Emmay'la olan aidiyet açısından niteleniyor. Nitelemenin ait olma ilişkisiyle üye saptama sağlanmıştır.

“vefasız âşık”

Niteleyen: “vefasız” (Niteleme Sıfatı)

“âşık” genel kümesi, “vefasız olma” özelliğine sahip “âşıklar” olarak daraltılmıştır. Bu kavramın kapsadığı kümenin içinde yalnızca “vefasız olma” özelliğine sahip “âşıklar” var. “âşık” genel kümesinin öteki üyeleri, yani “vefalı olma” özelliğine sahip “âşıklar” bu kavramın kapsamı dışındadır.

“geçmiş güzel günler”

Niteleyen: “geçmiş” (Niteleme Sıfatı)

“geçmiş güzel günler” kümesi, “güzel günler” kümesine oranla daha küçük bir kümedir. Bu günler, bir yandan “güzel günler” kümesine dâhil olmakla birlikte, bir yandan da bu kümeyi daraltıcı bir özelliğe (geçmiş) sahiptirler.

“güzel günler”

Niteleyen: “güzel” (Niteleme Sıfatı)

Burada, “güzel” nitelemesiyle “günler” kümesi daraltılmış, “güzel günler” alt kümesi oluşturulmuştur. Bu küme yalnızca “güzel olma” özelliğine sahip “günler” var. “günler” kümesinin diğer üyeleri(kötü günler gibi) bu kavramın kapsamı dışındadır.

101/7

“Gözleri kendi rızasıyla hazırladığı ayrılığın yaşlarıyla doluydu.”

“kendi rızasıyla hazırladığı ayrılığın yaşları”

Niteleyen (kendi rızasıyla hazırladığı ayrılığın) → Ad ← +İyelik (yaşlar ← +1)

“kendi rızasıyla hazırladığı ayrılık”

Niteleyen (kendi rızasıyla hazırladığı) → Ad (ayrılık)

Açıklama:

“kendi rızasıyla hazırladığı ayrılığın yaşları”

Niteleyen: “kendi rızasıyla hazırladığı ayrılığın” (Ad (Sıfat Tamlaması) ←

+In)

“yaşlar”, Emma’nın kendi rızasıyla hazırladığı ayrılıkla olan aidiyet açısından niteleniyor. Nitelemenin ait olma ilişkisiyle üye saptama sağlanmıştır.

“kendi rızasıyla hazırladığı ayrılık”

Niteleyen: “kendi rızasıyla hazırladığı” (Sıfat İşlevli Yan Tümce ← +İyelik)

“Emma’nın kendi rızasıyla hazırladığı ayrılık”, “ayrılık” genel kümesinden seçilmiş tek bir üyedir. Sıfat işlevli yan tümce aracılığıyla “ayrılık” kümesi daraltılmış, tek üyeli bir kümeye gönderme yapan bir kavram kurulmuştur.

101/9

“Bütün hayatım hep kadrimi bilmeyenler tarafından tekmelenmekle geçmedi mi?”

“[benim] bütün hayatım”

Niteleyen ([benim]) → Ad (Sıfat Tamlaması) ← +İyelik (bütün hayat ← +ım)

“bütün hayat”

Belirten (bütün) → Ad (hayat)

“kadrimi bilmeyenler tarafı”

Niteleyen (kadrimi bilmeyenler) → Ad ← +İyelik (taraf ← +ı)

Açıklama:

“[benim] bütün hayatım”

Niteleyen: “[benim]” (Ad (Şahıs Zamiri) ← +Im)

“bütün hayatım”, “benim” sözcüğünü tamlayan olarak alır. Hepçilingirler’e göre, bu tamlayanın eskiden “ben-in” olduğu biliniyor. “bütün hayatım” dendiğinde sahiplik/aitlik bakımından kuşku doğuran bir durum olmadığı için “benim” sözcüğünü tamlayan olarak kullanmak zorunda değiliz (Hepçilingirler, 2004: 71).

“kadrimi bilmeyenler tarafı”

Niteleyen: “kadrımı bilmeyenler” (Ad (Özerk Sıfat İşlevli Yan Tümce))

Akerson ve Ozil’e göre, özerk sıfat işlevli yan tümcenin sıfat işlevli yan tümceden farkı, önünde bir nitelenen öge olmadan kullanılmasıdır. Bu kuruluşları, “kişi”, “herkes”, “şey” gibi nitelenen öğelerle de kullanabiliriz. Burada, “kadrımı bilmeyenler” yerine “kadrımı bilmeyen kişiler” diyebiliriz. Özerk sıfat işlevli yan tümce bir ad öbeği gibi işlem görür, yani bir adın yerini alan sıfat (zenginler) gibi işler (Akerson ve Ozil, 1998: 260). Korkmaz’a göre, “taraf” adı, ilgeç gibi kullanılan adlardandır (Korkmaz,2003:1084-1086). Burada, taraf, kadrımı bilmeyenlerle” olan aidiyet açısından nitelenmiştir.

101/10

“Besarabya’daki o zengin arazi sahibi böyle yapmamış mıydı?”

“Besarabya’daki o zengin arazi sahibi”

Niteleyen (Besarabya’daki) → Ad (Sıfat Tamlaması (o zengin arazi sahibi))

“o zengin arazi sahibi”

Belirten (o) → Ad (Sıfat Tamlaması (zengin arazi sahibi))

“zengin arazi sahibi”

Niteleyen (zengin) → Ad Tamlaması (arazi sahibi)

“arazi sahibi”

Niteleyen (arazi) → Ad ← +İyelik (sahip ← +i)

Açıklama:

“Besarabya’daki o zengin arazi sahibi”

Niteleyen: “Besarabya’daki” (Niteleme Sıfatı (Özel Ad ← +DA ← +ki)

“arazi sahibi”

Niteleyen: “arazi” (Ad)

Burada, nitelemenin ait olma ilişkisiyle üye saptama sağlanıyor. “o zengin arazi sahibi”, Besarabya’da olmakla, oraya ait olmakla; sahip, araziyle olan aidiyet

açısından niteleniyor.

“zengin arazi sahibi”

Niteleyen: “zengin” (Niteleme Sıfatı)

Burada, “arazi sahibi” genel kümesi , “zengin olma” özelliğine sahip “arazi sahipleri” olarak daraltılmıştır.

101/11

“Vakıa Emma’nın da ufak bir kabahati olmuştu.”

“Emma’nın da ufak bir kabahati”

Niteleyen (Emma’nın) → Ad (Sıfat Tamlaması) ← +İyelik (ufak bir kabahat ← +i)

“ufak bir kabahat”

Niteleyen (ufak)→ Ad (Sıfat Tamlaması (bir kabahat))

“bir kabahat”

Belirten (bir) → Ad (kabahat)

Açıklama:

“Emma’nın da ufak bir kabahati”

Niteleyen: “Emma’nın” (Özel Ad ← +nIn)

“ufak bir kabahat”, Emma’yla olan aidiyet açısından niteleniyor. Nitelemenin ait olma ilişkisiyle üye saptama sağlanmıştır.

“ufak bir kabahat”

Niteleyen: “ufak” (Niteleme Sıfatı)

Burada, “kabahat” genel kümesi, önce “ufak olma” özelliğine sahip “kabahatler” olarak daraltılmış, sonra bu kümedeki “kabahatler”den “biri” seçilmiştir. “bir” sözcüğü, “herhangi bir” anlamında kullanılmış, belirtisizlik gösteriyor. “ufak” nitelemesi de “kabahat” kümesine oranla daha küçük bir küme oluşturuyor. “büyük olma” özelliğine sahip “kabahat”ler “ufak kabahat” kavramının kapsamı dışında kalmıştır.

101/12

“o seyisle yatmasına hiç lüzum yoktu, hele güpegündüz yarış atlarına mahsus ahırın üstündeki odada... evet, bütün hayatı böyle ufak tefek hataların, tedbirsizliklerin sebep olduğu facialarla geçmişti.”

“o seyis”

Belirten (o) → Ad (seyis)

“yarış atlarına mahsus ahırın üstündeki oda”

Niteleyen (yarış atlarına mahsus ahırın üstündeki) → Ad (oda)

“yarış atlarına mahsus ahırın üstü”

Niteleyen (yarış atlarına mahsus ahırın) → Ad ← +İyelik (üst ← +ü)

“yarış atlarına mahsus ahır”

Niteleyen (yarış atlarına mahsus) → Ad (ahır)

“yarış atları”

Niteleyen (yarış) → Ad ← +İyelik (atlar ← +ı)

“böyle ufak tefek hataların, tedbirsizliklerin sebep olduğu facialar”

Niteleyen (böyle) → Ad (Sıfat Tamlaması (ufak tefek hataların, tedbirsizliklerin sebep olduğu facialar))

“ufak tefek hataların, tedbirsizliklerin sebep olduğu facialar”

Niteleyen (ufak tefek hataların, tedbirsizliklerin sebep olduğu) → Ad (facialar)

“ufak tefek hatalar”

Niteleyen (ufak tefek) → Ad (hatalar)

Açıklama:

“yarış atlarına mahsus ahırın üstündeki oda”

Niteleyen: “yarış atlarına mahsus ahırın üstündeki” (Niteleme Sıfatı (Ad Tamlaması ← +DA ← +ki))

Burada, nitelemenin ait olma ilişkisiyle üye saptama sağlanmıştır. Niteleme işlemi sonucunda odanın hangi oda olduğu açıklık kazanıyor.

“yarış atlarına mahsus ahırın üstü”

Niteleyen: “yarış atlarına mahsus ahırın” (Ad (Sıfat Tamlaması) ← +In)

“yarış atlarına mahsus ahırın üstü” öbeği, bütün-parça ilişkisi gösteriyor. “üst” sözcüğü, bir bütünün belli bir tarafına gönderme yapan sözcüklerdendir (Akerson ve Ozil,1998: 228). Burada, üst, yarış atlarına mahsus ahırla olan aidiyet açısından nitelenmiştir.

“yarış atlarına mahsus ahır”

Niteleyen: “yarış atlarına mahsus” (Niteleme Sıfatı (Yönelme Öbeği))

Burada, “ahır” kümesi, tek bir üyeden oluşmaktadır. “yarış atlarına mahsus ahır”, “ahır” genel kümesinden seçilmiş tek bir üyedir. Niteleme, tek üyesi olan bir alt küme kurmuştur. Niteleme işlemi sonucunda “hangi ahır” sorusuna yanıt alınabiliyor.

“yarış atları”

Niteleyen: “yarış” (Ad)

Bu öbekte, atlar, yarışla olan aidiyet açısından niteleniyor.

“ufak tefek hataların, tedbirsizliklerin sebep olduğu facialar”

Niteleyen: “ufak tefek hataların, tedbirsizliklerin sebep olduğu” (Sıfat İşlevli Yan Tümce ← +İyelik)

“ufak tefek hataların, tedbirsizliklerin sebep olduğu facialar” kümesi, “facialar” kümesine oranla daha küçük bir kümedir. Bu facialar, bir yandan “facialar” kümesine dâhil olmakla birlikte, bir yandan da genel kümeyi daraltıcı bir özelliğe (ufak tefek hataların, tedbirsizliklerin sebep olduğu facialar olma özelliğine) sahiptirler. Sıfat işlevli yan tümce aracılığıyla daha küçük bir kümeye gönderme yapan yeni bir kavram kurulmuştur.

“ufak tefek hatalar”

Niteleyen: “ufak tefek” (İkileme)

Burada, “hatalar” genel kümesi, “ufak tefek olma” özelliğine sahip “hatalar” olarak daraltılmıştır. “büyük olma” özelliğine sahip “hatalar” bu kavramın kapsamı dışındadır. Niteleme aracılığıyla “hatalar” kümesine oranla daha küçük bir küme kurulmuştur.

101/15

“Arazi sahibi uşağını kovacağı yerde kendisini kovmuştu.

“uşağını kovacağı yer”

Niteleyen (uşağını kovacağı) → Ad (yer)

Açıklama:

“uşağını kovacağı yer”

Niteleyen: “uşağını kovacağı” (Sıfat İşlevli Yan Tümce ← +İyelik)

“yer”, “arazi sahibinin uşağını kovacağı yer olma” özelliğiyle niteleniyor. Bu özellikte tek bir üye vardır. Sıfat işlevli yan tümce, küme daraltma işlevi gerçekleştirmiş, tek üyeli bir kümeye gönderme yapan yeni bir kavram kurmuştur.

101/17

“Nişanlısı ile de böyle bir kaza yüzünden ayrılmışlardı.”

“böyle bir kaza”

Niteleyen (böyle) → Sıfat Tamlaması (bir kaza)

“bir kaza”

Belirten(bir) → Ad (kaza)

Açıklama:

“böyle bir kaza”

Niteleyen: “böyle” (Niteleme Sıfatı)

Burada, “kaza” genel kümesi, önce “böyle (ufak tefek hataların, tedbirsizliklerin sebep olduğu) kazalar” olarak daraltılmış, sonra bu kümedeki kazalardan biri seçilmiştir.

101/18

“Tam böyle değilse bile, ona yakın bir şey.”

“ona yakın bir şey”

Niteleyen (ona yakın) → Ad(Sıfat Tamlaması(bir şey))

Açıklama:

“ona yakın bir şey”

Niteleyen: “ona yakın” (Niteleme Sıfatı (Yönelme Öbeği))

“şey” genel kümesi, önce “ona(böyle bir kazaya) yakın olma” özelliğine sahip” şeyler” olarak daraltılmış, sonra bu kümedeki “şeyler”den “biri” seçilmiştir. “bir” sözcüğü, belirtisizlik gösteriyor.

101/20

“Müstakbel kayını, Mihael’den o kadar gençti ki ... aralarında üç kız kardeş vardı.”

“[Emma’nın] müstakbel kayını”

Niteleyen ([Emma’nın]) → Ad (Sıfat Tamlaması) ← +İyelik (müstakbel kayını ← +ı)

“müstakbel kayını”

Niteleyen (müstakbel) → Ad (kayını)

“üç kız kardeş”

Belirten (üç) → Ad (Sıfat Tamlaması (kız kardeş))

“kız kardeş”

Niteleyen (kız) → Ad (kardeş)

Açıklama:

“[Emma’nın] müstakbel kayını”

Niteleyen: “[Emma’nın]” (Özel Ad ← +nIn)

Burada, müstakbel kayını, Emma’yla olan aidiyet açısından niteleniyor.

“müstakbel kayın”

Niteleyen: “müstakbel” (Niteleme Sıfatı)

“kayın” kümesi, burada, tek üyeden oluşuyor. “müstakbel kayın”, “kayın” genel kümesinden seçilmiştir. Niteleme küme daraltma işlevi gerçekleştirmiş, tek üyeli kümeye gönderme yapan bir kavram kurmuştur.

“kız kardeş”

Niteleyen: “kız” (Niteleme Sıfatı)

“kız kardeş” kümesi, “kardeş” kümesine oranla daha küçük bir küme oluşturuyor. “kardeş” kümesinin öteki üyeleri (erkek kardeş) bu kavramın kapsamı dışındadır.

101/25

“Dün akşam... fakat dün akşamdan bahsetmenin hiç münasebeti yoktu.”

“dün akşam”

Niteleyen (dün) → Ad (akşam)

“dün akşamdan bahsetmenin hiç münasebeti”

Niteleyen (dün akşamdan bahsetmenin) → Ad (Sıfat Tamlaması) ← +İyelik
(hiç münasebet ← +i)

“hiç münasebet”

Belirten (hiç) → Ad (münasebet)

Açıklama:

“dün akşam”

Niteleyen: “dün” (Niteleme Sıfatı)

Bu nitelemeyle “akşam” genel kümesi “dün akşam” olarak daraltılmıştır.

“dün akşamdan bahsetmenin hiç münasebeti”

Niteleyen: “dün akşamdan bahsetmenin” (Ad İşlevli Yan Tümce ← +nIn)

Burada, hiç münasebet, dün akşamdan bahsetmeye ait olmakla niteleniyor.

101/27

“Bütün geceyi Fahir’le baş başa geçirmek azabı içinde tekrar ıstakoza döndü.”

“bütün geceyi Fahir’le baş başa geçirmek azabı”

Niteleyen (bütün geceyi Fahir’le baş başa geçirmek) → Ad ← +İyelik (azap ← +1)

“bütün gece”

Belirten (bütün) → Ad (gece)

Açıklama:

“bütün geceyi Fahir’le baş başa geçirmek azabı”

Niteleyen: “bütün geceyi Fahir’le baş başa geçirmek” (Ad İşlevli Yan Tümce)

Burada, azap, bütün geceyi Fahir’le baş başa geçirmeye ait olmakla niteleniyor. Nitelemenin ait olma ilişkisiyle üye saptama sağlanmıştır.

101/29

“Tanıştıkları zamandan beri Emma’nın yorgunluktan bahsedişini ilk defa işitiyordu.”

“tanıştıkları zaman”

Niteleyen (tanıştıkları) → Ad (zaman)

“ilk defa”

Belirten (ilk) → Ad (defa)

Açıklama:

“tanıştıkları zaman”

Niteleyen: “tanıştıkları” (Sıfat İşlevli Yan Tümce ← +İyelik)

Burada, “zaman” kümesi, tek bir üyeden oluşmaktadır. “[Fahir’le Emma’nın] tanıştıkları zaman”, “zaman” genel kümesinden seçilmiştir. Sıfat işlevli yan tümce, “zaman” kümesini daraltmış tek üyeli bir kümeye gönderme yapan yeni bir kavram oluşturmuştur.

2.9. ROMANIN 122. SAYFASINDAKİ AD ÖBEKLERİ

122/1

“Güzel sandal, balığa, gezintiye, yelkene her şeye gelir.”

“güzel sandal”

Niteleyen (güzel) → Ad (sandal)

Açıklama:

“güzel sandal”

Niteleyen: “güzel” (Niteleme Sıfatı)

Yılmaz’a göre, durum bildiren niteleme sıfatı güzel, semantik içeriği bakımından bilincimize/sezgimize dayalı nitelikleri bildiren niteleme sıfatlarındandır (Yılmaz, 2004: 70). Burada, “sandal” genel kümesi, “güzel olma” özelliğine sahip “sandallar” olarak daraltılmıştır. “sandal” genel kümesinin öteki üyeleri(kötü sandal), “güzel sandal” kavramının kapsamı dışında kalmıştır.

122/2

“Mehmet sandalın ucundan bir eli rıhtımda: -Ben İzmit’e kadar giderim, bununla... diye cevap verdi.”

“sandalın ucu”

Niteleyen (sandalın) → Ad ← +İyelik (uç ← +u)

“[Mehmet’in] bir eli”

Niteleyen ([Mehmet’in]) → Ad (Sıfat Tamlaması) ← +İyelik (bir el ← +i)

Açıklama:

“sandalın ucu”

Niteleyen: “sandalın” (Ad ← +In)

“[Mehmet’in] bir eli”

Niteleyen: “[Mehmet’in]” (Özel Ad ← +In)

Bu yapılar, bütün-parça ilişkisi özetleyen yapılardır. Burada, uç, sandalla; bir el, Mehmet’le olan aidiyet açısından nitelenmiştir.

122/3

“Genç kadınların kıyafetlerinden, hâllerinden hoşlanmıştı.”

“genç kadınların kıyafetleri”

Niteleyen (genç kadınların) → Ad← +İyelik (kıyafetler ← +i)

“[genç kadınların] hâlleri”

Niteleyen ([genç kadınların]) → Ad ← +İyelik (hâller ← +i)

“genç kadınlar”

Niteleyen (genç) → Ad (kadınlar)

Açıklama:

“genç kadınların kıyafetleri”

“[genç kadınların] hâlleri”

Niteleyen: “genç kadınların” (Ad (Sıfat Tamlaması) ← +In)

Bu öbeklerde, nitelemenin ait olma ilişkisi üye saptamayı sağlamıştır. Kıyafetler ve hâller, genç kadınlarla olan aidiyet açısından niteleniyor.

“genç kadınlar”

Niteleyen: “genç” (Niteleme Sıfatı)

Burada, niteleme küme daraltma işlevi görüyor. Buradaki kadınlar, “genç olma” niteliğine dayanılarak öteki kadınlardan ayrılmıştır.

122/4

“Ağabeysinin -Mümtaz’a ağabey derdi- ilk defa böyle arkadaşları olduğunu görüyor ve onun hesabına seviniyordu.”

“[Mehmet’in] ağabeysinin böyle arkadaşları”

Niteleyen ([Mehmet’in] ağabeysinin) → Ad (Sıfat Tamlaması) ← +İyelik

(böyle arkadaşlar ← +ı)

“böyle arkadaşlar”

Niteleyen (böyle) → Ad (arkadaşlar)

“onun hesabı”

Niteleyen (onun) → Ad ← +İyelik (hesap ← +ı)

Açıklama:

“[Mehmet’in] ağabeyinin böyle arkadaşları”

Niteleyen: “[Mehmet’in] ağabeyinin” (Ad (Ad Tamlaması) ← +nIn)

“onun hesabı”

Niteleyen: “onun” (Ad (Şahıs Zamiri) ← +nIn)

Burada, böyle arkadaşlar, Mehmet’in ağabeyiyle; hesap, onunla(Mümtaz’la) olan aidiyet açısından nitelenmiştir.

“böyle arkadaşlar”

Niteleyen: “böyle” (Niteleme Sıfatı)

“arkadaşlar” genel kümesi, “böyle(Nuran ve İclâl gibi) olma” özelliğine sahip “arkadaşlar” olarak daraltılmıştır. “böyle” nitelemesiyle arkadaşlar kümesine oranla daha küçük bir kümeye gönderme yapan bir kavram kurulmuştur.

122/5

“Fakat kayığa atlarken, kendisine bir yığın cam eşya emanet edilmiş gibi ürktü.”

“bir yığın cam eşya”

Belirten (bir yığın) → Ad (Sıfat Tamlaması (cam eşya))

“cam eşya”

Niteleyen (cam) → Ad (eşya)

Açıklama:

“cam eşya”

Niteleyen: “cam” (Niteleme Sıfatı)

Burada, “eşya” genel kümesi, “cam olma” özelliğine sahip “eşyalar” olarak daraltılmıştır. Niteleme küme daraltma işlevi gerçekleştirmiştir.

122/6

“Onun kadını başka türlüydü.”

“onun kadını”

Niteleyen (onun) → Ad ← +İyelik (kadın ← +ı)

Açıklama::

“onun kadını”

Niteleyen: “onun” (Ad (Şahıs Zamiri) ← +nIn)

“onun kadını” öbeğinde, “o” zamiri, Mehmet’in yerini tutuyor. Burada, nitelemenin ait olma ilişkisiyle üye saptama sağlanmıştır. “kadın”, onunla (Mehmet’le) olan aidiyet açısından nitelenmiştir.

122/7

“O, meselâ Boyacıköyü’ndeki kahveci çırağının sevgilisi cinsinden kadınları seviyordu.”

“Boyacıköyü’ndeki kahveci çırağının sevgilisi cinsinden kadınlar”

Niteleyen (Boyacıköyü’ndeki kahveci çırağının sevgilisi cinsinden) → Ad (kadınlar)

“Boyacıköyü’ndeki kahveci çırağının sevgilisi cinsi”

Niteleyen (Boyacıköyü’ndeki kahveci çırağının sevgilisi) → Ad ← +İyelik (cins ← +ı)

“Boyacıköyü’ndeki kahveci çırağının sevgilisi”

Niteleyen (Boyacıköyü’ndeki kahveci çırağının) → Ad ← +İyelik (sevgili ← +si)

“Boyacıköyü’ndeki kahveci çırağı”

Niteleyen (Boyacıköyü’ndeki) → Ad (Ad Tamlaması (kahveci çırağı))

“kahveci ırağı”

Niteleyen (kahveci) → Ad ← +İyelik (ırac ← +i)

Açıklama:

“Boyacıköyü’ndeki kahveci çırağının sevgilisi cinsinden kadınlar”

Niteleyen: “Boyacıköyü’ndeki kahveci çırağının sevgilisi cinsinden”
(Niteleme Sıfatı (Ad Tamlaması ← +DAn))

“Boyacıköyü’ndeki kahveci çırağının sevgilisi cinsinden kadınlar”, “kadınlar” kümesine oranla daha küçük bir kümedir. Bu kadınlar, belli bir özellikleri dolayısıyla bir küme oluşturmuşlar. Bir yandan “kadınlar” genel kümesine dâhil olmakla birlikte, bir yandan da “Boyacıköyündeki kahveci çırağının sevgilisi cinsinden olma” gibi genel kümeyi daraltıcı bir özelliğe sahiptirler. Niteleme aracılığıyla daha küçük bir kümeye gönderme yapan yeni bir kavram kurulmuştur.

“Boyacıköyü’ndeki kahveci çırağının sevgilisi cinsi”

Niteleyen: “Boyacıköyü’ndeki kahveci çırağının sevgilisi” (Ad (Ad Tamlaması))

“Boyacıköyü’ndeki kahveci çırağının sevgilisi”

Niteleyen: “Boyacıköyü’ndeki kahveci çırağının” (Ad (Sıfat Tamlaması) ← +nIn)

“Boyacıköyü’ndeki kahveci ırağı”

Niteleyen: “Boyacıköyü’ndeki” (Niteleme Sıfatı (Özel Ad←+DA←+ki))

“kahveci ırağı”

Niteleyen: “kahveci” (Ad)

Bu öbeklerde, nitelemenin ait olma ilişkisiyle üye saptama sağlanmıştır.

122/8

“Onlara hayatın her safhasında güvenilebilirdi.”

“hayatın her safhası”

Niteleyen (hayatın) → Ad (Sıfat Tamlaması) ← +İyelik (her safha ← +sı)

Açıklama:

“hayatın her safhası”

Niteleyen: “hayatın” (Ad ← +In)

Bu öbekte, her safha, hayatla olan aidiyet açısından nitelenmiştir. “her safha”nın ait olduğu küme belirtili konumdadır. Nitelemenin bu kullanımı, üye saptamaya yarar.

122/13

“Bu ikindi saatinde rüzgâr muayyen sevkülceş noktalarına çekilmiş gibiydi.”

“bu ikindi saati”

Belirten (bu) → Ad (Ad Tamlaması (ikindi saati))

“ikindi saati”

Niteleyen (ikindi) → Ad ← +İyelik (saat ← +i)

“muayyen sevkülceş noktaları”

Niteleyen (muayyen) → Ad (Ad Tamlaması (sevkülceş noktaları))

“sevkülceş noktaları”

Niteleyen (sevkülceş) → Ad ← +İyelik (noktalar ← +ı)

Açıklama:

“ikindi saati”

Niteleyen: “ikindi” (Ad)

“sevkülceş noktaları”

Niteleyen: “sevkülceş” (Ad)

Bu öbeklerde, nitelemenin ait olma ilişkisi, üye saptama sağlıyor. Saat, ikindiyle; noktalar, sevkülceşle olan aidiyet açısından nitelenmiştir.

“muayyen sevkülceş noktaları”

Niteleyen: “muayyen” (Niteleme Sıfatı)

“muayyen sevkülceş noktaları” kavramının gönderme yaptığı kümenin üye

sayısı, “sevkülceş noktaları” kavramının gönderme yaptığı kümedeki üye sayısından daha azdır. Bu kavramın kapsadığı kümenin içinde yalnızca “muayyen olma” özelliğine sahip sevkülceş noktaları” vardır. “sevkülceş noktaları” kümesinin öteki üyeleri, yani “muayyen olmama” özelliğine sahip sevkülceş noktaları”, bu kavramın kapsamı dışında kalmıştır.

122/15

“Sonra tekrar geldikleri yoldan geriye döndüler.”

“geldikleri yol”

Niteleyen (geldikleri) → Ad (yol)

Açıklama:

“geldikleri yol”

Niteleyen: “geldikleri” (Sıfat İşlevli Yan Tümce ← +İyelik)

Burada, yol kümesi tek bir üyeden oluşmaktadır. “geldikleri yol”, “yol” genel kümesinden seçilmiş tek bir üyedir. Bu üye, “onların (Mümtaz, Nuran ve İclâl) geldikleri yol olma özelliğine sahiptir. Küme, niteleme işlemi aracılığıyla iyice daraltılmıştır.

122/18

“Bir adım ötelinde, bahçeler, çocukların uçurtma denedikleri yol, çiçek açmış meyve dalları, olta ile sabır terbiyesi yapanlar vardı.”

“[onların] bir adım öteleri”

Niteleyen ([onların]) → Ad (Sıfat Tamlaması) ← +İyelik (bir adım ötelere ← +i)

“bir adım öte”

Niteleyen (bir adım) → Ad (öte)

“çocukların uçurtma denedikleri yol”

Niteleyen (çocukların uçurtma denedikleri) → Ad (yol)

“çiçek açmış meyve dalları”

Niteleyen (çiçek açmış) → Ad (Ad Tamlaması(meyve dalları))

“meyve dalları”

Niteleyen (meyve) → Ad ← +İyelik (dalları)

Açıklama:

“bir adım öte”

Niteleyen: “bir adım” (Niteleme Sıfatı (Sıfat Tamlaması))

Niteleme aracılığıyla “öte” kümesi daraltılmıştır. Burada, sadece, “Mümtaz, Nuran ve İclâl’e bir adım kadar uzak olma” özelliğine sahip öte vardır.

“çocukların uçurtma denedikleri yol”

Niteleyen: “çocukların uçurtma denedikleri” (Sıfat İşlevli Yan Tümce ← +İyelik)

“yol” kümesi, burada, tek bir üyeden oluşmaktadır. Bu yol, bir yandan “yol” genel kümesine dâhil olmakla birlikte, bir yandan da genel kümeyi daraltıcı bir özelliğe(çocukların uçurtma denedikleri yol olma) sahiptir. Sıfat işlevli yan tümce aracılığıyla “yol” kümesi, iyice daraltılmış, tek üyeli bir kümeye gönderme yapan yeni bir kavram kurulmuştur.

“çiçek açmış meyve dalları”

Niteleyen: “çiçek açmış” (Sıfat İşlevli Yan Tümce)

Burada, “meyve dalları” kümesi, “çiçek açmış meyve dalları” olarak daraltılmıştır. “çiçek açmamış meyve dalları”, bu kavramın kapsamı dışında kalmıştır. Sıfat işlevli yan tümce aracılığıyla “meyve dalları” kümesinin alt kümesi oluşturulmuştur.

“meyve dalları”

Niteleyen: “meyve” (Ad)

Bu öbekte, dallar, meyveyle olan aidiyet açısından niteleniyor.

122/19

“Fakat altlarında deniz geniş su tabakalarıyla kayıyor, garip, keskin, büyük

davetlerin sesi ve kokusuyla onları taşıyordu.”

“geniş su tabakaları”

Niteleyen (geniş) → Ad (Ad Tamlaması (su tabakaları))

“su tabakaları”

Niteleyen (su) → Ad ← +İyelik (tabakalar ← +ı)

“garip, keskin, büyük davetlerin sesi ve kokusu”

Niteleyen (garip, keskin, büyük davetlerin) → Ad (Bağlama Öbeği (Ad ← +İyelik (ses ← +i) ← Sıralama Bağlacı (ve) + Ad ← +İyelik (koku ← +su)))

“garip, keskin, büyük davetler”

Niteleyen (garip, keskin, büyük) → Ad (davetler)

Açıklama:

“geniş su tabakaları”

Niteleyen: “geniş” (Niteleme Sıfatı)

Bu öbekte, “geniş” nitelemesiyle küme daraltma sağlanıyor. “su tabakaları” kümesi, “geniş su tabakaları” olarak daraltılmıştır. Bu kavramın gönderme yaptığı küme içinde “dar olma” özelliğine sahip “su tabakaları” bulunmaz. Niteleme aracılığıyla “su tabakaları” kümesine oranla daha küçük bir küme oluşturulmuştur.

“su tabakaları”

Niteleyen: “su” (Ad)

Burada, “tabakalar”, suyla olan aidiyet açısından niteleniyor.

“garip, keskin, büyük davetlerin sesi ve kokusu”

Niteleyen: “garip, keskin, büyük davetlerin” (Ad (Sıfat Tamlaması) ← +In)

Bu öbekte, “ses” ve “koku”, “garip, keskin, büyük davetler”le olan aidiyet açısından niteleniyor. Nitelemenin ait olma ilişkisi, üye saptamayı sağlamıştır.

“garip, keskin, büyük davetler”

Niteleyen: “garip, keskin, büyük” (Bağlama Öbeği (Niteleyen₁ (Niteleme

Sıfatı) + Niteleyen₂ (Niteleme Sıfatı) + Niteleyen₃ (Niteleme Sıfatı)))

Burada, “davetler” genel kümesi, “garip, keskin, büyük” olma özelliğine sahip davetler olarak daraltılmıştır. Niteleme aracılığıyla “davetler” kümesine oranla daha küçük olan bir alt küme oluşturulmuştur.

122/20

“Mümtaz ömrünün hazinesini taşıyordu.”

“[Mümtaz’ın] ömrünün hazinesi”

Niteleyen ([Mümtaz’ın] ömrünün) → Ad ← +İyelik (hazine ← +si)

Açıklama:

“[Mümtaz’ın] ömrünün hazinesi”

Niteleyen: “[Mümtaz’ın] ömrünün” (Ad (Ad Tamlaması) ← +nIn)

Bu öbekte, hazine, Mümtaz’ın ömrüyle olan aidiyet açısından niteleniyor. Nitelemenin ait olma ilişkisiyle üye saptama sağlanmıştır.

122/25

“Bunu genç kadının gözlerine bakarak söylemişti.”

“genç kadının gözleri”

Niteleyen (genç kadının) → Ad ← +İyelik (gözler ← +i)

Açıklama:

“genç kadının gözleri”

Niteleyen: “genç kadının” (Ad (Sıfat Tamlaması) ← +In)

Bu yapı, bütün-parça ilişkisi özetleyen bir yapıdır. Gözler, genç kadınla olan aidiyet açısından nitelenmiştir. Burada, genç kadın, belirtili konumdadır. Genç kadının Nuran olduğu biliniyor. Nitelemenin ait olma ilişkisiyle kimin gözlerinden bahsedildiği açıklanmıştır.

122/27

“Beş gündür kafasında bir yığın kararlar vermiş, kâh evini ve hayatını can sıkıcı bulmuş, genç adamın daveti için sabırsızlanmış, kâh çocuğunun kendi

yatağının başı ucunda duran karyolasına bakarak, dışarıdan gelecek hiçbir şeyin kendi sükûnetini bozamayacağını sanmıştı.”

“beş gün”

Belirten (beş) → Ad (gün)

“bir yığın kararlar”

Belirten (bir yığın) → Ad (kararlar)

“genç adamın daveti”

Niteleyen (genç adamın) → Ad ← +İyelik (davet ← +i)

“genç adam”

Niteleyen (genç) → Ad (adam)

“[Nuran’ın] çocuğunun kendi yatağının başı ucunda duran karyolası”

Niteleyen ([Nuran’ın] çocuğunun) → Ad (Sıfat Tamlaması) ← +İyelik (kendi yatağının başı ucunda duran karyola ← +sı)

“kendi yatağının başı ucunda duran karyola”

Niteleyen (kendi yatağının başı ucunda duran) → Ad (karyola)

“kendi yatağının başı ucu”

Niteleyen (kendi yatağının başı) → Ad ← +İyelik (uç ← +u)

“kendi yatağının başı”

Niteleyen (kendi yatağının) → Ad ← +İyelik (baş ← +ı)

“dışarıdan gelecek hiçbir şey”

Niteleyen (dışarıdan gelecek) → Ad (Sıfat Tamlaması (hiçbir şey))

Açıklama:

“genç adamın daveti”

Niteleyen: “genç adamın” (Ad (Sıfat Tamlaması) ← +In)

“[Nuran’ın] çocuğunun kendi yatağının başı ucunda duran karyolası”

Niteleyen: “[Nuran’ın] çocuğunun” (Ad (Ad Tamlaması) ← +nIn)

“kendi yatağının başı ucu”

Niteleyen: “kendi yatağının başı” (Ad (Ad Tamlaması))

“kendi yatağının başı”

Niteleyen: “kendi yatağının” (Ad (Ad Tamlaması) ← +nIn)

Bu öbeklerde, nitelemenin ait olma ilişkisiyle üye saptama sağlanmıştır. Burada, davet, genç adamlar; [Nuran’ın] kendi yatağının başı ucunda duran karyola, çocuğuyla; uç, [Nuran’ın] kendi yatağının başıyla; baş, [Nuran’ın] kendi yatağıyla olan aidiyet açısından nitelenmiştir. “kendi yatağının başı ucu” ve “kendi yatağının başı” öbekleri, bütün-parça ilişkisi özetlemiştir.

“genç adam”

Niteleyen: “genç” (Niteleme Sıfatı)

Burada, “adam” kümesi, tek bir üyeden oluşmaktadır. “genç adam”, tüm adamları kapsayan genel kümeden seçilmiş tek bir üyedir. Bu üye, genç olma özelliğine sahiptir. “genç” nitelemesiyle “adam” genel kümesi daraltılmış, tek üyesi bulunan bir alt küme kurulmuştur.

“kendi yatağının başı ucunda duran karyola”

Niteleyen: “kendi yatağının başı ucunda duran” (Sıfat İşlevli Yan Tümce)

Burada, “karyola” genel kümesi, tek üyeden oluşuyor. Bu üye, “[Nuran’ın] kendi yatağının başı ucunda durma” özelliğine sahiptir. Sıfat işlevli yan tümce aracılığıyla tek üyeli bir kümeye gönderme yapan yeni bir kavram kurulmuştur. Bu kümenin daralmasını sağlayan sadece sıfat işlevli yan tümce değildir. Seçilen anlamsal birimlerde daralmaya katkıda bulunur: “[Nuran’ın] kendi yatağının başı ucu” gibi. Nuran’ın kendi yatağının başı ucuna sığacak “karyola” kümesi çok büyük olamaz, tek üyeli olur (Akerson ve Ozil, 1998: 133).

“dışarıdan gelecek hiçbir şey”

Niteleyen: “dışarıdan gelecek” (Sıfat İşlevli Yan Tümce)

“dışarıdan gelecek hiçbir şey”, “hiçbir şey” kümesine oranla daha küçük bir küme oluşturur. Burada, hiçbir şey, “dışarıdan gelebilecek olma” gibi küme daraltıcı bir özellikle nitelenmiştir. Sıfat işlevli yan tümce aracılığıyla daha küçük bir kümeye

gönderme yapan bir kavram kurulmuştur.

2.10. ROMANIN 143. SAYFASINDAKİ AD ÖBEKLERİ

143/1

“Fakat bütün bunların üstünde asıl Mümtaz’ı çıldırtan şey, o garip utangaçlığı, hiçbir günahın ve hazzın gideremediği ruh bekâreti.”

“bütün bunların üstünde asıl Mümtaz’ı çıldırtan şey”

Niteleyen (bütün bunların üstünde) → Ad (Sıfat Tamlaması (asıl Mümtaz’ı çıldırtan şey))

“bütün bunların üstü”

Niteleyen (bütün bunların) → Ad ← +İyelik (üst ← +ü)

“asıl Mümtaz’ı çıldırtan şey”

Niteleyen (asıl) → Ad (Sıfat Tamlaması (Mümtaz’ı çıldırtan şey))

“Mümtaz’ı çıldırtan şey”

Niteleyen (Mümtaz’ı çıldırtan) → Ad (şey)

“[Nuran’ın] o garip utangaçlığı”

Niteleyen ([Nuran’ın]) → Ad (Sıfat Tamlaması) ← +İyelik (o garip utangaçlık ← +ı)

“o garip utangaçlık”

Belirten (o) → Ad (Sıfat Tamlaması (garip utangaçlık))

“garip utangaçlık”

Niteleyen (garip) → Ad (utangaçlık)

“[Nuran’ın] hiçbir günahın ve hazzın gideremediği ruh bekâreti”

Niteleyen ([Nuran’ın]) → Ad (Sıfat Tamlaması ← +İyelik (hiçbir günahın ve hazzın gideremediği ruh bekâretØ(i) ← +i)

“hiçbir günahın ve hazzın gideremediği ruh bekâretØ(i)”

Niteleyen (hiçbir günahın ve hazzın gideremediği) → Ad (Ad Tamlaması (ruh bekâretØ(i))

“hiçbir günah/ın/ ve hazz”

Belirten (hiçbir) → Ad (Bağlama Öbeği (Ad (günah) ← Sıralama Bağlacı (ve) + Ad (hazz))

“ruh bekâretØ(i)”

Niteleyen (ruh) → Ad ← +İyelik (bekâret ← +Ø(i))

Açıklama:

“bütün bunların üstünde asıl Mümtaz’ı çıldırtan şey”

Niteleyen: “bütün bunların üstünde” (Niteleme Sıfatı (Ad Tamlaması ← +DA))

“asıl Mümtaz’ı çıldırtan şey”, tek üyeli bir küme oluşturur. Bu üye, “bütün bunların(Nuran’ın diğer özellikleri) üstünde olma” özelliği ile donatılıyor.

“asıl Mümtaz’ı çıldırtan şey”

Niteleyen: “asıl” (Niteleme Sıfatı)

“asıl Mümtaz’ı çıldırtan şey”, “Mümtaz’ı çıldırtan şeyler” kümesinden seçilmiş tek bir üyedir. Küme, “asıl” nitelemesiyle daraltılmıştır.

“Mümtaz’ı çıldırtan şey”

Niteleyen: “Mümtaz’ı çıldırtan” (Sıfat İşlevli Yan Tümce)

Burada, “şey” genel kümesi, “Mümtaz’ı çıldırtma” özelliğine sahip “şeyler” olarak daraltılmıştır. (Daha sonra bu kümeden asıl olanı seçilmiştir.)

“bütün bunların üstü”

Niteleyen: “bütün bunların” (Ad (Sıfat Tamlaması) ← +In)

“[Nuran’ın] o garip utangaçlığı”

“[Nuran’ın] hiçbir günahın ve hazzın gideremediği ruh bekâreti”

Bu öbeklerde, nitelemenin ait olma ilişkisi kullanılmıştır. Bu kullanım, nitelemenin üye saptamaya yarayan bir kullanımıdır.

“garip utangaçlık”

Niteleyen: “garip” (Niteleme Sıfatı)

“utangaçlık” genel kümesi, “garip olma” özelliğine sahip “utangaçlıklar” olarak daraltılmıştır. Niteleme, küme daraltma işlevi gerçekleştirmiştir.

“hiçbir günahın ve hazzın gideremediği ruh bekâretØ(i)”

Niteleyen: “hiçbir günahın ve hazzın gideremediği” (Sıfat İşlevli Yan Tümce
← +İyelik)

Burada, “ruh bekâreti”, küme daraltıcı bir özelliğe(hiçbir günahın ve hazzın gideremediği ruh bekâreti olma özelliğine) sahiptir. Sıfat işlevli yan tümce aracılığıyla “ruh bekâreti” kümesine oranla daha küçük bir kümeye gönderme yapan yeni bir kavram kurulmuştur.

143/2

“Onun için mevsimin sonunda en fazla kendisinin olduğunu bildiği zamanlarda bile aşkları ilk günlerde olduğu gibi yeni kalıyor, mahremiyetlerine henüz birbirlerini tanımış insanların ürkekliği giriyordu.”

“mevsimin sonu”

Niteleyen (mevsimin) → Ad (sonu)

“en fazla kendisinin olduğunu bildiği zamanlar”

Niteleyen (en fazla kendisinin olduğunu bildiği) → Ad (zamanlar)

“henüz birbirlerini tanımış insanların ürkekliği”

Niteleyen (henüz birbirlerini tanımış insanların) → Ad ← +İyelik (ürkeklik
← +i)

“henüz birbirlerini tanımış insanlar”

Niteleyen (henüz birbirlerini tanımış) → Ad (insanlar)

Açıklama:

“mevsimin sonu”

Niteleyen: “mevsimin” (Ad ← +In)

“henüz birbirlerini tanımış insanların ürkekliği”

Niteleyen: “henüz birbirlerini tanımış insanların” (Ad (Sıfat Tamlaması) ← +In)

Bu öbeklerde, nitelemenin ait olma ilişkisiyle üye saptamaya sağlanıyor. Son, mevsimle; ürkeklik, henüz birbirlerini tanımış insanlarla olan aidiyet açısından nitelenmiştir.

“en fazla kendisinin olduğunu bildiği zamanlar”

Niteleyen: “en fazla kendisinin olduğunu bildiği” (Sıfat İşlevli Yan Tümce ← +İyelik)

“en fazla kendisinin olduğunu bildiği zamanlar” kümesi, “zamanlar” kümesine oranla daha küçük bir kümedir. Bu zamanlar, bir yandan “zamanlar” kümesine dâhil olmakla birlikte, bir yandan da küme daraltıcı bir özelliğe (“[Mümtaz’ın], [Nuran’ın] en fazla kendisinin olduğunu bildiği zamanlar olma” özelliğine) sahiptir. Sıfat işlevli yan tümce daha küçük bir kümeye gönderme yapan yeni bir kavram kurmuştur.

“henüz birbirlerini tanımış insanlar”

Niteleyen: “henüz birbirlerini tanımış” (Sıfat İşlevli Yan Tümce)

“henüz birbirlerini tanımış insanlar” kavramının gönderme yaptığı kümenin üye sayısı, “insanlar” kavramının gönderme yaptığı kümedeki üye sayısından daha azdır. Bu kavramın kapsadığı kümenin içinde “henüz birbirlerini tanımış insanlar” olma özelliğine sahip “insanlar” vardır. “insanlar” genel kümesin öteki üyeleri bu kavramın kapsamı dışındadır. Sıfat işlevli yan tümce aracılığıyla daha az sayıda üye kapsayan, daha küçük bir kümeye gönderme yapan bir kavram kurulmuştur.

143/6

Mümtaz hayatının her meselesini onunla münakaşa etmekten hoşlanırdı.

“[Mümtaz’ın] hayatının her meselesi”

Niteleyen ([Mümtaz’ın] hayatının) → Ad (Sıfat Tamlaması) ← +İyelik (her mesele ← +si)

Açıklama:

“[Mümtaz’ın] hayatının her meselesi”

Niteleyen: “[Mümtaz’ın] hayatının” (Ad (Ad Tamlaması) ← +nIn)

Burada, her mesele, Mümtaz’ın hayatıyla olan aidiyet açısından niteleniyor.

143/7

“Bununla beraber aynı latif ürkeklik, genç kadının mayalarından biri olan o ölçü hissi buraya da giriyordu.”

“aynı latif ürkeklik”

Niteleyen (aynı) → Ad (Sıfat Tamlaması (latif ürkeklik))

“latif ürkeklik”

Niteleyen (latif) → Ad (ürkeklik)

“genç kadının mayalarından biri olan o ölçü hissi”

Niteleyen (genç kadının mayalarından biri olan) → Ad (Sıfat Tamlaması (o ölçü hissi))

“genç kadının mayalarından biri”

Niteleyen (genç kadının mayalarından) → Ad ← +İyelik (bir ← +i)

“genç kadının mayaları”

Niteleyen (genç kadının) → Ad ← +İyelik (mayalar ← +ı)

“o ölçü hissi”

Belirten (o) → Ad (Ad Tamlaması (ölçü hissi))

“ölçü hissi”

Niteleyen (ölçü) → Ad ← +İyelik (hiss ← +i)

Açıklama:

“aynı latif ürkeklik”

Niteleyen: “aynı” (Niteleme Sıfatı)

Burada, “ürkeklik” kümesi, tek üyeden oluşuyor. “aynı latif ürkeklik”, “latif ürkeklik”ler kümesinden seçilmiştir.

“latif ürkeklik”

Niteleyen: “latif” (Niteleme Sıfatı)

“ürkeklik” genel kümesi, burada, “latif olma” özelliğine sahip “ürkeklik”ler olarak daraltılmıştır.

“genç kadının mayalarından biri olan o ölçü hissi”

Niteleyen: “genç kadının mayalarından biri olan” (Sıfat İşlevli Yan Tümce)

Bu sıfat işlevli yan tümce, küme donatma işlevi görüyor. “o” sözcüğü, belirtililik gösterir. Buradaki “ölçü hissi”, okuyucunun bildiği bir ölçü hissidir. Metinde daha önce bahsedildiği için belirtilidir. “genç kadının mayalarından biri olması” bir ek bilgidir. Sıfat işlevli yan tümce bilin kavramı niteleyerek anlamı zenginleştiriyor.

“genç kadının mayalarından biri”

Niteleyen: “genç kadının mayalarından” (Ad (Ad Tamlaması) ← +DAn)

“genç kadının mayaları”

Niteleyen: “genç kadının” (Ad (Sıfat Tamlaması) ← +nIn))

“ölçü hissi”

Niteleyen: “ölçü” (Ad)

Bu öbeklerde, nitelemenin ait olma ilişkisi, üye saptamayı sağlıyor. “genç kadının mayalarından biri”, tek üyeli bir küme oluşturur. Bu üye, genç kadının mayalarıyla; mayalar, genç kadınlı; his, ölçüyle olan aidiyet açısından niteleniyor.

143/8

“Hiçbir meselede Nuran, Mümtaz’ın hayatını tasarrufa kalkmamıştı.”

“hiçbir mesele”

Belirten (hiçbir) → Ad (mesele)

“Mümtaz’ın hayatı”

Niteleyen (Mümtaz’ın) → Ad ← +İyelik (hayat ← +ı)

Açıklama:

“Mümtaz’ın hayatı”

Niteleyen: “Mümtaz’ın” (Özel Ad ← +In)

Burada, hayat, Mümtaz’la olan aidiyet açısından niteleniyor. Nitelemenin ait olma ilişkisi üye saptamayı sağlamıştır. “hayat”ın ait olduğu küme(Mümtaz’ın hayatı), belirtili ve tek üyeli bir küme oluşturur.

143/9

“Sevginin insan hürriyetine bir tecavüz olmasını istemiyordu.”

“insan hürriyeti”

Niteleyen (insan) → Ad ← +İyelik (hürriyet ←+i)

“bir tecavüz”

Belirten (bir) → Ad (tecavüz)

Açıklama:

“insan hürriyeti”

Niteleyen: “insan” (Ad)

Bu öbekte, hürriyet, insanla olan aidiyet açısından nitelenmiştir.

“bir tecavüz”

Belirten: “bir” (Belgisiz Sıfat)

“bir” sözcüğü, burada, adın sayısını bildirme işleviyle değil, belirsizlik gösterme işleviyle kullanılmış. “herhangi bir”, anlamı taşıyor.

143/10

“Mümtaz ömrünü ve hayatını ona hediye ettikçe o, tıpkı eski ve cömert

Abbasî halifeleri gibi hepsini birden kabul ediyor, sonra yine ona iade ediyordu.”

“tıpkı eski ve cömert Abbasî halifeleri”

Niteleyen (tıpkı) → Ad (Sıfat Tamlaması (eski ve cömert Abbasî halifeleri))

“eski ve cömert Abbasî halifeleri”

Niteleyen (eski ve cömert) → Ad (Ad Tamlaması (Abbasî halifeleri))

“Abbasî halifeleri”

Niteleyen (Abbasî) → Ad ← +İyelik (halifeler ← +i)

Açıklama:

“tıpkı eski ve cömert Abbasî halifeleri”

Niteleyen: “tıpkı” (Niteleme Sıfatı)

Burada, “eski ve cömert Abbasî halifeleri” kümesi, “tıpkı eski ve cömert Abbasî halifeleri” olarak daraltılmıştır. Eski ve cömert Abbasî halifelerinin tıpkısı olmayan üyeler, bu kavramın kapsamı dışında bırakılmıştır.

“eski ve cömert Abbasî halifeleri”

Niteleyen: “eski ve cömert” (Bağlama Öbeği (Niteleyen₁ (Niteleme Sıfatı) ← Sıralama Bağlacı + Niteleyen₂ (Niteleme Sıfatı)))

“Abbasî halifeleri” kümesi, “eski ve cömert” olma özelliğine sahip “Abbasî halifeleri” olarak daraltılmıştır. Niteleme aracılığıyla daha küçük bir kümeye gönderme yapan yeni bir kavram kurulmuştur.

“Abbasî halifeleri”

Niteleyen: “Abbasî” (Özel Ad)

Burada, halifeler, Abbasî’yle olan aidiyet açısından nitelenmiştir.

143/12

“Hâlbuki bu lâtif istiğnanın sahibi hiç bahsetmeden sözünü bile açmadan bütün ömrünü, günleri gibi Mümtaz’a vermişti.”

“bu lâtif istiğnanın sahibi”

Belirten (bu) → Ad (Ad Tamlaması (lâtif istiğnanın sahibi))

“lâtif istiğnanın sahibi”

Niteleyen (lâtif istiğnanın) → Ad ← +İyelik (sahip ← +i)

“lâtif istiğna”

Niteleyen (lâtif) → Ad (istiğna)

Açıklama:

“lâtif istiğnanın sahibi”

Niteleyen: “lâtif istiğnanın”(Ad (Sıfat Tamlaması) ← +nIn)

Burada, sahip, lâtif istiğna ile olan aidiyet açısından niteleniyor. Nitelemenin ait olma ilişkisi, üye saptamayı sağlamıştır.

“lâtif istiğna”

Niteleyen: “lâtif” (Niteleme Sıfatı)

“istiğna” genel kümesi, “lâtif olma” özelliğine sahip “istiğna” lar olarak daraltılmıştır.

143/13

“Fakat Mümtaz bu cömertliğin yanı başında hiçbir kuvvetin, hatta aşkın bile zorlayamayacağı bir iç kalenin, bir istiklal fikrinin hiç olmazsa kendisine sadık kalma, kendi kendisini yalancı çıkartmama arzusunun bulunduğu seziyordu.”

“bu cömertliğin yanı başı”

Niteleyen (bu cömertliğin yanı) → Ad ← +İyelik (baş ← +ı)

“bu cömertliğin yanı”

Niteleyen (bu cömertliğin) → Ad ← +İyelik (yan ← +ı)

“bu cömertlik”

Belirten (bu) → Ad (cömertlik)

“hiçbir kuvvetin, hatta aşkın bile zorlayamayacağı bir iç kale”

Niteleyen (hiçbir kuvvetin, hatta aşkın bile zorlayamayacağı) → Ad (Sıfat

Tamlaması (bir iç kale))

“bir iç kale”

Belirten (bir) → Ad (Sıfat Tamlaması (iç kale))

“iç kale”

Niteleyen (iç) → Ad (kale)

“istiklal fikri”

Niteleyen (istiklal) → Ad ← +İyelik (fikir ← +i)

“kendisine sadık kalma, kendi kendisini yalancı çıkartmama arzusu”

Niteleyen (kendisine sadık kalma, kendi kendisini yalancı çıkartmama) → Ad
← +İyelik (arzu ← +su)

Açıklama:

“bu cömertliğin yanı başı”

Niteleyen: “bu cömertliğin yanı” (Ad (Ad Tamlaması))

“bu cömertliğin yanı”

Niteleyen: “bu cömertliğin” (Ad (Sıfat Tamlaması) ← +In)

“istiklal fikri”

Niteleyen: “istiklal” (Ad)

“kendisine sadık kalma, kendi kendisini yalancı çıkartmama arzusu”

Niteleyen: “kendisine sadık kalma, kendi kendisini yalancı çıkartmama”
(Bağlama Öbeği (Niteleyen₁ (Ad İşlevli Yan Tümce) + Niteleyen₂ (Ad İşlevli Yan Tümce)))

Bu öbeklerde, üye saptamaya yarayan nitelemenin ait olma ilişkisi kullanılmıştır.

“hiçbir kuvvetin, hatta aşkın bile zorlayamayacağı bir iç kale”

Niteleyen: “hiçbir kuvvetin, hatta aşkın bile zorlayamayacağı” (Sıfat İşlevli Yan Tümce ← +İyelik)

Burada, “iç kale” genel kümesi, önce “hiçbir kuvvetin hatta aşkın bile zorlayamayacağı iç kaleler” olarak daraltılmış, sonra bu kümedeki “iç kaleler”den “biri” seçilmiştir.

“iç kale”

Niteleyen: “iç” (Niteleme Sıfatı)

“iç kale” kümesi, “kale” genel kümesine oranla küçük bir kümedir. Bu kavramın gönderme yaptığı kümenin içinde yalnızca “iç kale” olma özelliğine sahip “kale”ler var. “kale” genel kümesinin öteki üyeleri bu kavramın kapsamı dışında kalmıştır.

143/14

“Ve bu sevgi, bu sarıh ve sade çehreyi ferdî saadetiyle daha ilk günlerinden itibaren Mümtaz için bir muamma yapmıştı.”

“bu sevgi”

Belirten (bu) → Ad (sevgi)

“bu sarıh ve sade çehre”

Belirten (bu) → Ad (Sıfat Tamlaması (sarıh ve sade çehre))

“sarıh ve sade çehre”

Niteleyen (sarıh ve sade) → Ad (çehre)

“[sevginin] ferdî saadeti”

Niteleyen ([sevginin]) → Ad (Sıfat Tamlaması) ← +İyelik (ferdî saadet ← +i)

“ferdî saadet”

Niteleyen (ferdî) → Ad (saadet)

“[sevginin] ilk günleri”

Niteleyen ([sevginin]) → Ad (Sıfat Tamlaması) ← +İyelik (ilk günler ← +i)

“ilk günler”

Belirten (ilk) → Ad (günler)

“bir muamma”

Belirten (bir) → Ad (muamma)

Açıklama:

“sarih ve sade çehre”

Niteleyen: “sarih ve sade” (Bağlama Öbeği (Niteleyen₁ (Niteleme Sıfatı) ← Sıralama Bağlacı + Niteleyen₂ (Niteleme Sıfatı)))

Burada, “çehre” genel kümesi, “sarih ve sade olma” özelliğine sahip “çehre”ler olarak daraltılmıştır.

“[sevginin] ferdî saadeti”

“[sevginin] ilk günleri”

Niteleyen: “[sevginin]” (Ad ← +nIn)

Bu öbeklerde, nitelemenin ait olma ilişkisiyle üye saptama sağlanmıştır.

“ferdî saadet”

Niteleyen: “ferdî” (Niteleme Sıfatı)

“ferdî saadet” kümesi, “saadet” kümesine oranla daha küçüktür. Burada, “saadet” küme daraltıcı bir özelliğe (ferdî) sahiptir. Bu kavramın gönderme yaptığı kümenin içinde yalnızca “ferdî olma” özelliğine sahip saadet vardır. Niteleme küme daraltma işlevi gerçekleştirmiştir.

143/15

“Onun için Mümtaz üstünde fazla düşünmemesine rağmen sevgilisine olan hayranlığına, ömrünü bir yıldız kasırgası yapan o tapınma hissine bir nevi korku karışmıştı.”

“[Mümtaz’ın] sevgilisine olan hayranlığı”

Niteleyen ([Mümtaz’ın]) → Ad (Sıfat Tamlaması) ← +İyelik (sevgilisine olan hayranlık ← +1)

“sevgilisine olan hayranlık”

Niteleyen (sevgilisine olan) → Ad (hayranlık)

“ömrünü bir yıldız kasırgası yapan o tapınma hissi”

Niteleyen (ömrünü bir yıldız kasırgası yapan) → Ad (Sıfat Tamlaması (o tapınma hissi))

“bir yıldız kasırgası”

Belirten (bir) → Ad (Ad Tamlaması (yıldız kasırgası))

“yıldız kasırgası”

Niteleyen (yıldız) → Ad ← +İyelik (kasırğa ← +sı)

“o tapınma hissi”

Belirten (o) → Ad (Ad Tamlaması (tapınma hissi))

“tapınma hissi”

Niteleyen (tapınma) → Ad ← +İyelik (hiss ← +i)

“bir nevi korku”

Belirten (bir nevi) → Ad (korku)

Açıklama:

“[Mümtaz’ın] sevgilisine olan hayranlığı”

Niteleyen: “[Mümtaz’ın]” (Özel Ad ← +In)

“yıldız kasırgası”

Niteleyen: “yıldız” (Ad)

“tapınma hissi”

Niteleyen: “tapınma” (Ad)

Bu öbeklerde nitelemenin üye saptamaya yarayan ait olma ilişkisi kullanılmış. Sevgilisine olan hayranlık, Mümtaz’la; kasırğa, yıldızla; his, tapınmayla olan aidiyet açısından niteleniyor.

“sevgilisine olan hayranlık”

Niteleyen: “sevgilisine olan” (Sıfat İşlevli Yan Tümce)

Burada, “hayranlık” kümesi, tek bir üyeden oluşmaktadır. Bu üye,

“Mümtaz’ın sevgilisine duyduğu hayranlık olma” özelliğine sahiptir. Sıfat işlevli yan tümce aracılığıyla tek üyeli bir kümeye gönderme yapan yeni bir kavram kurulmuştur.

“ömrünü bir yıldız kasırgası yapan o tapınma hissi”

Niteleyen: “ömrünü bir yıldız kasırgası yapan” (Sıfat İşlevli Yan Tümce)

“o tapınma hissi”, tek üyeli bir küme oluşturur. Bu üye, “[Mümtaz’ın] ömrünü bir yıldız kasırgası yapma” özelliği ile donatılıyor. “o” sözcüğü ile belirtilik kazandırılmış tapınma hissi hakkında bir ek bilgi verdiği için sıfat işlevli yan tümce küme donatma işlevi görüyor.

143/16

“Adile Hanım bu yaz Taksim’deki evinden çıkmamıştı.”

“bu yaz”

Belirten (bu) → Ad (yaz)

“[Adile Hanım’ın] Taksim’deki evi”

Niteleyen ([Adile Hanım’ın]) → Ad (Sıfat Tamlaması) ← +İyelik
(Taksim’deki ev ← +i)

“Taksim’deki ev”

Niteleyen (Taksim’deki) → Ad (ev)

Açıklama:

“[Adile Hanım’ın] Taksim’deki evi”

Niteleyen: “[Adile Hanım’ın]” (Özel Ad (Ünvan Öbeği) ← +In)

Taksimdeki ev, Adile Hanım’la olan aidiyet açısından niteleniyor. Nitelemenin ait olma ilişkisiyle üye saptama sağlanmıştır. Taksim’deki evin ait olduğu küme (“[Adile Hanım’ın] Taksim’deki evi”), belirtili ve tek üyeli bir kümedir.

“Taksim’deki ev”

Niteleyen: “Taksim’deki” (Niteleme Sıfatı (Özel Ad ← +DA ← +ki))

Burada, ev, Taksim’de bulunma özelliğiyle niteleniyor. Niteleme işlemi aracılığıyla hangi “ev” den söz edildiği açıklanmıştır.

143/17

“Yeni baştan tanzim ettiği hususî hayat kadrosunu bozmak, zorla topladığı erkekleri ve kadınları yine elden çıkarmak istemiyordu.”

“yeni baştan tanzim ettiği hususî hayat kadrosu”

Niteleyen (yeni baştan tanzim ettiği) → Ad (Sıfat Tamlaması (hususî hayat kadrosu))

“hususî hayat kadrosu”

Niteleyen (hususî) → Ad (Ad Tamlaması(hayat kadrosu))

“hayat kadrosu”

Niteleyen (hayat) → Ad ← +İyelik (kadro ← +su)

“zorla topladığı erkekler”

Niteleyen (zorla topladığı) → Ad (erkekler)

“[zorla topladığı] kadınlar”

Niteleyen ([zorla topladığı]) → Ad (kadınlar)

Açıklama:

“yeni baştan tanzim ettiği hususî hayat kadrosu”

Niteleyen: “yeni baştan tanzim ettiği” (Sıfat İşlevli Yan Tümce ← +İyelik)

“yeni baştan tanzim ettiği hususî hayat kadrosu”, “Adile Hanım’ın hususî hayat kadroları” kümesinden seçilmiş tek bir üyedir. Bu üye, “Adile Hanım’ın yeni baştan tanzim ettiği hususî hayat kadrosu olma” özelliğine sahiptir. Sıfat işlevli yan tümce aracılığıyla tek üyeli bir kümeye gönderme yapan bir kavram kurulmuş, küme daraltma sağlanmıştır.

“hususî hayat kadrosu”

Niteleyen: “hususî” (Niteleme Sıfatı)

Burada, “hayat kadrosu” genel kümesi, “hususî(birine mahsus) hayat

kadrosu” olarak daraltılmıştır. “hususî olmayan hayat kadrosu” bu kavramın kapsamı dışındadır.

“hayat kadrosu”

Niteleyen: “hayat” (Ad)

Kadro, hayatla olan aidiyet açısından niteleniyor. Niteleme işlemi sonucunda ne kadrosu olduğu açıklık kazanıyor. Nitelemenin bu kullanımı üye saptama sağlar.

“zorla topladığı erkekler”

Niteleyen: “zorla topladığı” (Sıfat İşlevli Yan Tümce ← +İyelik)

Bu kavramın gönderme yaptığı kümenin üye sayısı, “erkekler” kavramının gönderme yaptığı kümedeki üye sayısından daha azdır. Bu erkekler, bir yandan “erkekler” genel kümesine dâhil olmakla birlikte, bir yandan da genel kümeyi daraltıcı bir özelliğe (“[Adile Hanım’ın] zorla topladığı erkekler” olma özelliğine) sahiptirler. Sıfat işlevli yan tümce aracılığıyla daha az üyesi bulunan bir alt küme kurulmuştur.

“[zorla topladığı] kadınlar”

Niteleyen: “[zorla topladığı]” (Sıfat İşlevli Yan Tümce ← +İyelik)

Burada, “kadınlar” genel kümesi, “[Adile Hanım’ın zorla topladığı] kadınlar” olarak daraltılmıştır. Sıfat işlevli yan tümce aracılığıyla daha az sayıda üye kapsayan, daha küçük bir kümeye gönderme yapan bir kavram kurulmuştur.

2.11. ROMANIN 169. SAYFASINDAKİ AD ÖBEKLERİ

169/1

“Ne bileyim ben, öldükten sonra bile bu kadar herkesin içinde... zaten ölüm hissedilmiyor ki...”

“bu kadar herkesin içi”

Niteleyen (bu kadar) → Ad (Ad Tamlaması (herkesin içi))

“herkesin içi”

Niteleyen (herkesin) → Ad ← +İyelik (iç ← +i)

Açıklama:

“bu kadar herkesin içi”

Niteleyen: “bu kadar” (Niteleme Sıfatı (İlgeç Öbeği))

“herkesin içi”, farklı derecelere sahiptir. Burada, “bu kadar” nitelemesiyle ne derecede, hangi miktarda herkesin içi olduğu açıklanmıştır. Niteleme küme daraltma işlevi gerçekleştirmiştir.

“herkesin içi”

Niteleyen: “herkesin” (Ad (Belgisiz Zamir) ← +In)

Burada, nitelemenin üye saptamaya yarayan ait olma ilişkisi kullanılmıştır. İç, herkesle olan aidiyet açısından nitelenmiştir.

169/2

“Hâlbuki cami açıldığı zaman Valde Sultan’ın ve haremin geldiğini görmesinler diye çarşı kapatılmıştı.”

“cami açıldığı zaman”

Niteleyen (cami açıldığı) → Ad (zaman)

Açıklama:

“cami açıldığı zaman”

Niteleyen: “cami açıldığı” (Sıfat İşlevli Yan Tümce ← +İyelik)

Burada, “zaman” genel kümesi, tek bir üyeden oluşmaktadır. Bu üye, caminin açıldığı zaman olma özelliğine sahiptir. Sıfat işlevli yan tümce tek üyeli bir kümeye gönderme yapan bir kavram kurmuştur.

169/3

“Nuran bilhassa camii ve onun akşam saatlerindeki loşluğunu seviyordu.”

“onun akşam saatlerindeki loşluğu”

Niteleyen (onun) → Ad (Sıfat Tamlaması) ← +İyelik (akşam saatlerindeki loşluk ← +u)

“akşam saatlerindeki loşluk”

Niteleyen (akşam saatlerindeki) → Ad (loşluk)

“akşam saatleri”

Niteleyen (akşam) → Ad ← +İyelik (saatler ← +i)

Açıklama:

“onun akşam saatlerindeki loşluğu”

Niteleyen: “onun” (Ad (Şahıs Zamiri) ← +nIn)

“akşam saatlerindeki loşluk”

Niteleyen: “akşam saatlerindeki” (Niteleme Sıfatı (Ad Tamlaması ← +DA ← +ki))

“akşam saatleri”

Niteleyen: “akşam” (Ad)

Bu öbeklerde nitelemenin ait olma ilişkisi, üye saptamayı sağlıyor. Akşam saatlerindeki loşluk, onunla (cami ile); loşluk, akşam saatleriyle; saatler, akşamla olan aidiyet açısından nitelenmiştir.

169/4

“Mermer ve yıldız süslerinin arasında kilim motifi ile işlenmiş saçaklara bayılıyordu.”

“mermer ve yıldız süslerinin arasında kilim motifi ile işlenmiş saçaklar”

Niteleyen (mermer ve yıldız süslerin arasında kilim motifi ile işlenmiş) → Ad (saçaklar)

“mermer ve yıldız süslerin arası”

Niteleyen (mermer ve yıldız süslerin) → Ad ← +İyelik (ara ← +sı)

“mermer ve yıldız süsler”

Niteleyen (mermer ve yıldız) → Ad (süsler)

“kilim motifi”

Niteleyen (kilim) → Ad ← +İyelik (motif ← +i)

Açıklama:

“mermer ve yıldız süslerinin arasında kilim motifi ile işlenmiş saçaklar”

Niteleyen: “mermer ve yıldız süslerin arasında kilim motifi ile işlenmiş”
(Sıfat İşlevli Yan Tümce)

“mermer ve yıldız süslerinin arasında kilim motifi ile işlenmiş saçaklar” kümesi, “saçaklar” kümesine oranla daha küçük bir kümedir. Bu saçaklar, bir yandan “saçaklar” kümesine dâhil olmakla birlikte, bir yandan da “mermer ve yıldız süslerin arasında kilim motifi ile işlenmiş olma” gibi genel kümeyi daraltıcı bir özelliğe sahiptirler. Sıfat işlevli yan tümce aracılığıyla daha küçük bir kümeye gönderme yapan yeni bir kavram kurulmuştur.

“mermer ve yıldız süslerin arası”

Niteleyen: “mermer ve yıldız süslerin” (Ad (Sıfat Tamlaması) ← +In)

“kilim motifi”

Niteleyen: “kilim” (Ad)

Burada, ara, mermer ve yıldız süslerle; motif, kilimle olan aidiyet açısından nitelenmiştir. “mermer ve yıldız süslerin arası” öbeği, bütün-parça ilişkisi göstermektedir.

“mermer ve yıldız süsler”

Niteleyen: “mermer ve yıldız” (Bağlama Öbeği (Niteleyen₁ (Niteleme Sıfatı) ← Sıralama Bağlacı + Niteleyen₂ (Niteleme Sıfatı)))

“süsler” kümesi, burada, “mermer ve yıldız süsler olma” özelliğine sahip “süsler” olarak daraltılmıştır. Niteleme aracılığıyla daha küçük bir alt küme kurulmuştur. “mermer ve yıldız süsler” kümesi, “süsler” kümesine oranla daha küçük bir kümeye gönderme yapar.

169/5

“Bu gezintilerden dönüşlerinde Mümtaz’ı yazmakta olduğu Şeyh Galip için sıkıştırıyordu.”

“bu gezintiler”

Belirten (bu) → Ad (gezintiler)

“yazmakta olduğu Şeyh Galip”

Niteleyen (yazmakta olduğu) → Özel Ad (Ünvan Öbeği (Şeyh Galip))

Açıklama:

“yazmakta olduğu Şeyh Galip”

Niteleyen: “yazmakta olduğu” (Sıfat İşlevli Yan Tümce ← +İyelik)

Sıfat işlevli yan tümce aracılığıyla tek üyeli bir kümeye gönderme yapan bir kavram kurulmuştur. “[Mümtaz’ın] yazmakta olduğu Şeyh Galip”, “Şeyh Galip kitapları” kümesinden seçilmiş tek bir üyedir. Küme, niteleme işlemi aracılığıyla iyice daraltılmıştır.

169/6

“Üçüncü Selim devrinin bu iç romanı kendisine ait bir şey olacaktı.”

“Üçüncü Selim devrinin bu iç romanı”

Niteleyen (Üçüncü Selim devrinin) → Ad (Sıfat Tamlaması) ← +İyelik (bu iç roman ← +ı)

“Üçüncü Selim devri”

Niteleyen (Üçüncü Selim) → Ad ← +İyelik (devir ← +i)

“bu iç roman”

Belirten (bu) → Ad (Sıfat Tamlaması (iç roman))

“iç roman”

Niteleyen (iç) → Ad (roman)

“kendisine ait bir şey”

Niteleyen (kendisine ait) → Ad (Sıfat Tamlaması (bir şey))

Açıklama:

“Üçüncü Selim devrinin bu iç romanı”

Niteleyen: “Üçüncü Selim devrinin” (Ad (Ad Tamlaması) ← +nIn)

“Üçüncü Selim devri”

Niteleyen: “Üçüncü Selim” (Özel Ad)

Bu öbeklerde nitelemenin ait olma ilişkisiyle üye saptama sağlanıyor. “bu iç roman”, Üçüncü Selim devriyle; “devir”, Üçüncü Selim’le olan aidiyet açısından nitelenmiştir.

“iç roman”

Niteleyen: “iç” (Niteleme Sıfatı)

“iç roman” kavramının gönderme yaptığı küme, “roman” kavramının gönderme yaptığı kümeye oranla daha küçük bir kümedir. Bu kavramın kapsadığı küme içinde yalnızca “iç roman” olma özelliğine sahip romanlar vardır. Niteleme küme daraltma işlevi gerçekleştirmiştir.

“kendisine ait bir şey”

Niteleyen: “kendisine ait” (Niteleme Sıfatı(Yönelme Öbeği))

Burada, “şey” genel kümesi, önce [onun(Nuran’ın)] kendisine ait olma” özelliğine sahip “şeyler” olarak daraltılmış, sonra bu kümedeki “şeyler”den biri seçilmiştir. “bir” sözcüğü, belirtisizlik gösteriyor, “herhangi bir” anlamında kullanılmış. “kendisine ait” nitelemesi, küme daraltma işlevi görüyor. “şey” kümesine oranla daha küçük bir küme oluşturmuştur.

169/7

“Mümtaz, Hatice Sultan’la Beyhan Sultan’ın portrelerini Nuran’ı düşünerek çizmişti.”

“Hatice Sultan’la Beyhan Sultan’ın portreleri”

Niteleyen (Hatice Sultan’la Beyhan Sultan’ın) → Ad ← +İyelik (portreler ← +i)

Açıklama:

“Hatice Sultan’la Beyhan Sultan’ın portreleri”

Niteleyen: “Hatice Sultan’la Beyhan Sultan’ın” (Bağlama Öbeği (Özel Ad (Ünvan Öbeği) ← Sıralama Bağlacı + Özel Ad (Ünvan Öbeği))) ← +In)

Nitelemenin ait olma ilişkisiyle üye saptama sağlanmıştır. Portre, Hatice Sultan ve Beyhan Sultan’la olan aidiyet açısından niteleniyor.

169/8

“Şimdi genç kadın müsveddelerdeki tasvirleri okurken âdeta terzisinde model veya bir mağazada kumaş seçer gibi titiz oluyordu.”

“müsveddelerdeki tasvirler”

Niteleyen (müsveddelerdeki) → Ad (tasvirler)

“bir mağaza”

Belirten (bir) → Ad (mağaza)

Açıklama:

“müsveddelerdeki tasvirler”

Niteleyen: “müsveddelerdeki” (Niteleme Sıfatı (Ad ← +DA ← +ki))

Bu tasvirler, müsveddelerde bulunma özelliği ile niteleniyor. Burada, müsveddeler belirtili konumdadır, dolayısıyla tasvirlerin ait olduğu kümede belirtilidir. Niteleme, üye saptama sağlamıştır.

169/10

“Bu Mümtaz’ın bitmeyen şarkısıydı.”

“Mümtaz’ın bitmeyen şarkısı”

Niteleyen (Mümtaz’ın) → Ad (Sıfat Tamlaması) ← +İyelik (bitmeyen şarkı ← +sı)

“bitmeyen şarkı”

Niteleyen (bitmeyen) → Ad (şarkı)

Açıklama:

“Mümtaz’ın bitmeyen şarkısı”

Niteleyen: “Mümtaz’ın” (Özel Ad ← +In)

Burada, bitmeyen şarkı, Mümtaz’la olan aidiyet açısından niteleniyor. Nitelemenin ait olma ilişkisiyle üye saptama sağlanmıştır.

“bitmeyen şarkı”

Niteleyen: “bitmeyen” (Niteleme Sıfatı)

“şarkı” genel kümesi, bitmemiş olma” özelliğine sahip “şarkılar” olarak daraltılmıştır. “bitmiş olma” özelliğine sahip “şarkılar”, bu kavramın kapsamı dışında kalmıştır. Niteleme işlemi aracılığıyla küme daraltma sağlanmıştır.

169/16

“Valide-i Cedîd’in biraz arkasında Aziz Mahmud Hüdaî Efendi vardı.”

“Valide-i Cedîd’in biraz arkası”

Niteleyen (Valide-i Cedîd’in) → Ad (Sıfat Tamlaması) ← +İyelik (biraz arka ← +sı)

“biraz arka”

Belirten (biraz) → Ad (arka)

Açıklama:

“Valide-i Cedîd’in biraz arkası”

Niteleyen: “Valide-i Cedîd’in” (Özel Ad ← +In)

“Valide-i Cedîd’in biraz arkası”, tek üyeli bir kümedir. Üye saptama, nitelemenin ait olma ilişkisiyle sağlanmıştır. Biraz arka, Valide-i Cedîd’le olan aidiyet açısından nitelenmiştir.

“biraz arka”

Belirten: “biraz” (Belgisiz Sıfat)

“biraz”, adın (arka) miktarını belirsiz olarak gösteriyor.

169/17

“Birinci Ahmed devrinin bu manevî saltanatı, Nuran’ın aile gelenekleri arasına girmişti.”

“Birinci Ahmed devrinin bu manevî saltanatı”

Niteleyen (Birinci Ahmed devrinin) → Ad (Sıfat Tamlaması) ← +İyelik (bu manevî saltanat ← +ı)

“Birinci Ahmed devri”

Niteleyen (Birinci Ahmed) → Ad ← +İyelik (devir ← +i)

“bu manevî saltanat”

Belirten (bu) → Ad (Sıfat Tamlaması (manevî saltanat))

“manevî saltanat”

Niteleyen (manevî) → Ad (saltanat)

“Nuran’ın aile gelenekleri arası”

Niteleyen (Nuran’ın aile gelenekleri) → Ad ← +İyelik (ara ← +sı)

“Nuran’ın aile gelenekleri”

Niteleyen (Nuran’ın) → Ad (Ad Tamlaması) ← +İyelik (aile geleneklerØ(i) ← +i)

“aile geleneklerØ(i)”

Niteleyen (aile) → Ad ← +İyelik (gelenekler ← +Ø(i))

Açıklama:

“Birinci Ahmed devrinin bu manevî saltanatı”

Niteleyen: “Birinci Ahmed devrinin” (Ad (Ad Tamlaması) ← +nIn)

“Birinci Ahmet devri”

Niteleyen: “Birinci Ahmed” (Özel Ad)

“Nuran’ın aile gelenekleri arası”

Niteleyen: “Nuran’ın aile gelenekleri” (Ad (Ad Tamlaması))

“Nuran’ın aile gelenekleri”

Niteleyen: “Nuran’ın” (Özel Ad ← +In)

“aile geleneklerØ(i)”

Niteleyen: “aile” (Ad)

Bu öbeklerde nitelemenin ait olma ilişkisiyle üye saptama sağlanmıştır.

“manevî saltanat”

Niteleyen: “manevî” (Niteleme Sıfatı)

“manevî saltanat” kümesi, “saltanat” kümesine oranla daha küçük bir kümedir. Bu kavramın gönderme yaptığı kümenin içinde yalnızca “manevî saltanat” olma özelliğine sahip “saltanat”lar var. “saltanat” genel kümesinin öteki üyeleri, yani “manevî olmayan saltanat” olma özelliğine sahip “saltanat”lar, bu kavramın kapsamı dışındadır. Niteleme aracılığıyla “saltanat” kümesi daraltılmıştır.

169/18

“Daha yukarıda Dördüncü Mehmed devrinin dizginlerini birkaç sene elinde tutan Selâmi Efendi vardı.”

“Dördüncü Mehmed devrinin dizginlerini birkaç sene elinde tutan Selâmi Efendi”

Niteleyen (Dördüncü Mehmed devrinin dizginlerini birkaç sene elinde tutan)
→ Özel Ad (Ünvan Öbeği (Selâmi Efendi))

“Dördüncü Mehmed devrinin dizginleri”

Niteleyen (Dördüncü Mehmed devrinin) → Ad ← +İyelik (dizginler ← +i)

“Dördüncü Mehmed devri”

Niteleyen (Dördüncü Mehmed) → Ad ← +İyelik (devir ← +i)

Açıklama:

“Dördüncü Mehmed devrinin dizginlerini birkaç sene elinde tutan Selâmi Efendi”

Niteleyen: “Dördüncü Mehmed devrinin dizginlerini birkaç sene elinde tutan”

(Sıfat İşlevli Yan Tümce)

Bu öbekte sıfat işlevli yan tümce küme donatma işlevi gerçekleştiriyor. “Selâmi Efendi” kavramı, zaten tek üyesi olan bir kümeye gönderme yapar. Burada, “Selâmi Efendi’nin” geçici ve eyleme dayalı bir özelliği vurgulanmış. “Selâmi Efendi” bu özelliği ile yalnızca donatılıyor. “Selâmi Efendi” kavramının küme boyutları aynen korunmuş, ancak bu kavram ek bir bilgiyle donatılmış, zenginleştirilmiştir.

“Dördüncü Mehmed devrinin dizginleri”

Niteleyen: “Dördüncü Mehmed devrinin” (Ad (Ad Tamlaması) ← +nIn)

“Dördüncü Mehmed devri”

Niteleyen: “Dördüncü Mehmed” (Özel Ad)

Bu öbeklerde nitelenenin üye saptamaya yarayan ait olma ilişkisi kullanılmıştır. Dizginler, Dördüncü Mehmed devriyle; devir, Dördüncü Mehmed’le olan aidiyet açısından nitelenmiştir.

169/19

“Karacaahmet’te an’anenin Orhan Gazi zamanına çıkarttığı, Horasan erenlerinden Bursa’daki Geyikli Baba’nın çağdaşı, belki de gazâ arkadaşı Karacaahmet, Sultantepe’de yine Celvetî Bâkî Efendi yatıyordu.”

“an’anenin Orhan Gazi zamanına çıkarttığı, Horasan erenlerinden Bursa’daki Geyikli Baba’nın çağdaşı, belki de gazâ arkadaşı Karacaahmet”

Niteleyen (an’anenin Orhan Gazi zamanına çıkarttığı, Horasan erenlerinden Bursa’daki Geyikli Baba’nın çağdaşı, belki de gazâ arkadaşı) → Özel Ad (Karacaahmet)

“Orhan Gazi zamanı”

Niteleyen (Orhan Gazi) → Ad ← +İyelik (zaman ← +ı)

“Horasan erenlerinden Bursa’daki Geyikli Baba’nın çağdaşı, belki de gazâ arkadaşı”

Niteleyen (Horasan erenlerinden Bursa’daki Geyikli Baba’nın) → Bağlama

Öbeği (Ad ← +İyelik (çağdaş ← +1) ← Tahmin/İhtimal Bildiren Tümce Bağlayıcısı (belki de) + Ad (Ad Tamlaması) ← +İyelik (gazâ arkadaşØ(1) ← +1))

“Horasan erenlerinden Bursa’daki Geyikli Baba”

Niteleyen (Horasan erenlerinden) → Ad (Sıfat Tamlaması (Bursa’daki Geyikli Baba))

“Horasan erenleri”

Niteleyen (Horasan) → Ad ← +İyelik (erenler ← +i)

“Bursa’daki Geyikli Baba”

Niteleyen (Bursa’daki) → Özel Ad (Ünvan Öbeği (Geyikli Baba))

gazâ arkadaşØ(1)

Niteleyen (gazâ) → Ad ← +İyelik (arkadaş ← +Ø(1))

Açıklama:

“an’nenin Orhan Gazi zamanına çıkarttığı, Horasan erenlerinden Bursa’daki Geyikli Baba’nın çağdaşı, belki de gazâ arkadaşı Karacaahmet”

Niteleyen: “an’nenin Orhan Gazi zamanına çıkarttığı, Horasan erenlerinden Bursa’daki Geyikli Baba’nın çağdaşı, belki de gazâ arkadaşı” (Bağlama Öbeği (Niteleyen₁ (Sıfat İşlevli Yan Tümce) + Niteleyen₂ (Niteleme Sıfatı (Ad Tamlaması))))

Bu nitelemeler, küme donatma işlevi gerçekleştiriyor. “Karacaahmet” kavramı, zaten tek üyesi olan bir kümeye gönderme yapar. Bu üyenin belli özellikleri vurgulanıyor. “Karacaahmet” bu özelliklerle yalnızca donatılmış. Niteleme bu kavramın gönderme yaptığı kümenin boyutlarını değiştirmiyor.

“Orhan Gazi zamanı”

Niteleyen: “Orhan Gazi” (Özel Ad (Ünvan Öbeği))

“Horasan erenlerinden Bursa’daki Geyikli Baba’nın çağdaşı, belki de gazâ arkadaşı”

Niteleyen: “Horasan erenlerinden Bursa’daki Geyikli Baba’nın” (Ad (Sıfat Tamlaması) ← +nIn)

“Horasan erenleri”

Niteleyen: “Horasan” (Özel Ad)

gazâ arkadaşØ(1)

Niteleyen: “gazâ” (Ad)

Bu öbeklerde nitelemenin üye saptamaya yarayan ait olma ilişkisi kullanılmıştır.

“Horasan erenlerinden Bursa’daki Geyikli Baba”

Niteleyen: “Horasan erenlerinden” (Niteleme Sıfatı (Ad Tamlaması ← +DAn))

“Bursa’daki Geyikli Baba” kavramı, tek üyesi olan bir kümeye gönderme yapar. Niteleme, bu kavramın gönderme yaptığı kümenin boyutlarını değiştirmiyor. “Bursa’daki Geyikli Baba”, Horasan erenlerinden olma özelliği ile yalnızca donatılıyor.

“Bursa’daki Geyikli Baba”

Niteleyen: “Bursa’daki” (Niteleme Sıfatı (Özel Ad ← +DA ← +ki))

“Geyikli Baba”, burada, “Bursa’da bulunma” özelliği ile donatılıyor. Niteleme, bu kavramı ek bilgiyle donatarak donatma işlevi gerçekleştiriyor.

169/20

Nuran tarikatları çok merak ediyor, fakat ikisi de mistik yaratılışta olmadıklarından üzerinde durmuyorlardı.”

“mistik yaratılış”

Niteleyen (mistik) → Ad (yaratılış)

Açıklama:

“mistik yaratılış”

Niteleyen: “mistik” (Niteleme Sıfatı)

Bu öbekte, “yaratılış” genel kümesi, “mistik olma” özelliğine sahip “yaratılış”lar olarak daraltılmıştır. Bu kavramın kapsadığı kümenin içinde yalnızca

“mistik yaratılış” olma özelliğine sahip “yaratılışlar” var. “yaratılış” genel kümesinin öteki üyeleri, “mistik olmayan yaratılış olma” olma özelliğine sahip “yaratılış”lar bu kavramın kapsamı dışındadır. Niteleme aracılığıyla “yaratılış” kümesine oranla daha küçük bir küme kurulmuştur.

169/21

“Bir gün istediği zaman takındığı o çocuk tavrıyla: -Ben o zamanlar gelseydim ... muhakkak Celvetî olurum, dedi.”

“bir gün”

Belirten (bir) → Ad (gün)

“[Nuran’ın] istediği zaman takındığı o çocuk tavrı”

Niteleyen ([Nuran’ın]) → Ad (Sıfat Tamlaması) ← +İyelik (istediği zaman takındığı o çocuk tavrØ(1) ← +1)

“istediği zaman takındığı o çocuk tavrØ(1)”

Niteleyen (istediği zaman takındığı) → Ad (Sıfat Tamlaması (o çocuk tavrØ(1)))

“istediği zaman”

Niteleyen (istediği) → Ad (zaman)

“o çocuk tavrØ(1)”

Belirten (o) → Ad (Ad Tamlaması (çocuk tavrØ(1)))

“çocuk tavrØ(1)”

Niteleyen (çocuk) → Ad ← +İyelik (tavr ← +1)

“o zamanlar”

Belirten (o) → Ad (zamanlar)

Açıklama:

“[Nuran’ın] istediği zaman takındığı o çocuk tavrı”

Niteleyen: “[Nuran’ın]” (Özel Ad ← +In)

“çocuk tavrØ(1)”

Niteleyen: “çocuk” (Ad)

Burada, istediği zaman takındığı o çocuk tavrı, Nuran’la; tavrı, çocukla olan aidiyet açısından niteleniyor.

“istediği zaman takındığı o çocuk tavrØ(1)”

Niteleyen: “istediği zaman takındığı” (Sıfat İşlevli Yan Tümce ← +İyelik)

“o çocuk tavrØ(1)” kavramı, tek üyesi olan bir kümeye gönderme yapar. Bu üye, “[Nuran’ın] istediği zaman takındığı çocuk tavrı” olma özelliğine sahiptir. Belirtlilik gösteren “o” sözcüğü ile belirtili kılınan çocuk tavrı bu özellik ile donatılmıştır. Sıfat işlevli yan tümce, burada, donatma işleviyle kullanılmıştır.

“istediği zaman”

Niteleyen: “istediği” (Sıfat İşlevli Yan Tümce ← +İyelik)

“[Nuran’ın] istediği zaman” kavramı, “zaman” genel kümesine oranla daha küçük bir kümeye gönderme yapar. Bu kavramın kapsadığı kümenin içinde yalnızca “Nuran’ın istediği zaman” lar var. Küme, sıfat işlevli yan tümce aracılığıyla daraltılmıştır.

169/22

“Fakat hakikaten inanıyorlar mıydı bütün bunlara?”

“bütün bunlar”

Belirten (bütün) → Ad (bunlar)

Açıklama:

“bütün bunlar”

Belirten: “bütün” (Belgisiz Sıfat)

Metinde daha önce Üsküdar’da Aziz Mahmud Hüdaî Efendi, Selâmi Efendi, Karacaahmet, Celvetî Bâkî Efendi... türbelerinin olduğu veriliyor. “bütün bunlar” öbeğinde “bunlar” zamiri, bu adların yerini tutuyor. Korkmaz’a göre, “bütün” sıfatı, adları sayı bakımından genel olarak belirtir.(Korkmaz,2003: 397) Bunların sayısı, açık ve kesin olarak değil, belirsiz olarak bildirilmiştir.

169/24

“Tembel, değişmekten hoşlanmaz, geleneklerinde âdeta mumyalanmış bir dünya, fakat bir şeyi, çok bir şeyi keşfetmiş.”

“tembel, değişmekten hoşlanmaz, geleneklerinde âdeta mumyalanmış bir dünya”

Niteleyen (tembel, değişmekten hoşlanmaz, geleneklerinde âdeta mumyalanmış) → Ad (Sıfat Tamlaması (bir dünya))

“bir dünya”

Belirten (bir) → Ad (dünya)

“çok büyük bir şey”

Niteleyen (çok büyük) → Ad (Sıfat Tamlaması (bir şey))

Açıklama:

“tembel, değişmekten hoşlanmaz, geleneklerinde âdeta mumyalanmış bir dünya”

Niteleyen: “tembel, değişmekten hoşlanmaz, geleneklerinde âdeta mumyalanmış” (Bağlama Öbeği (Niteleyen₁ (Niteleme Sıfatı) + Niteleyen₂ (Sıfat İşlevli Yan Tümce) + Niteleyen (Sıfat İşlevli Yan Tümce)))

Burada, “dünya” genel kümesi, önce “tembel olma, değişmekten hoşlanmama, geleneklerinde âdeta mumyalanmış olma” özelliklerine sahip “dünyalar” olarak daraltılmış, sonra bu kümedeki “dünyalar”dan “biri” seçilmiştir. “bir” sözcüğü, belirtisizlik gösteriyor. Niteleme işlemi aracılığıyla daha küçük bir kümeye gönderme yapan bir kavram kurulmuştur.

“çok büyük bir şey”

Niteleyen: “çok büyük” (Niteleme Sıfatı (Belirteç Öbeği (Belirteç + Sıfat))

Burada, “büyük” niteleme sıfatı, anlam bakımından derecelendirilmiştir. “çok” belirteci, “büyük” sıfatının üstünlük derecesini sağlıyor. Bu öbekte, “şey” genel kümesi, “önce çok büyük olma” özelliğine sahip “şeyler olarak daraltılmış, sonra bu kümedeki “şeyler”den “biri” seçilmiştir.

2.12. ROMANIN 220. SAYFASINDAKİ AD ÖBEKLERİ

220/1

“Evlilik hayatının mahrumiyetlerini sayıyor, İstanbul’dan uzaktaki hayatının manasızlığını anlatıyor, Nuran’dan başka hiç kimse ile mesut olamayacağını üst üste söylüyordu.”

“evlilik hayatının mahrumiyetleri”

Niteleyen (evlilik hayatının) → Ad ← +İyelik (mahrumiyetler ← +i)

“evlilik hayatı”

Niteleyen (evlilik) → Ad ← +İyelik (hayat ← +ı)

“[Suat’ın] İstanbul’dan uzaktaki hayatının manasızlığı”

Niteleyen ([Suat’ın] İstanbul’dan uzaktaki hayatının) → Ad ← +İyelik (manasızlık ← +ı)

“[Suat’ın] İstanbul’dan uzaktaki hayatı”

Niteleyen ([Suat’ın]) → Sıfat Tamlaması ← +İyelik (İstanbul’dan uzaktaki hayat ← +ı)

“Nuran’dan başka hiç kimse”

Niteleyen (Nuran’dan başka) → Ad (Sıfat Tamlaması (hiç kimse))

“hiç kimse”

Belirten (hiç) → Ad (kimse)

Açıklama:

“evlilik hayatının mahrumiyetleri”

Niteleyen: “evlilik hayatının” (Ad (Ad Tamlaması) ← +nIn)

“evlilik hayatı”

Niteleyen: “evlilik” (Ad)

“[Suat’ın] İstanbul’dan uzaktaki hayatının manasızlığı”

Niteleyen: “[Suat’ın] İstanbul’dan uzaktaki hayatının” (Ad (Ad Tamlaması) ← +nIn)

“[Suat’ın] İstanbul’dan uzaktaki hayatı”

Niteleyen: “[Suat’ın]” (Özel Ad ← +In)

Bu öbeklerde nitelemenin üye saptamaya yarayan ait olma ilişkisi kullanılmıştır.

“Nuran’dan başka hiç kimse”

Niteleyen: “Nuran’dan başka” (Niteleme Sıfatı (İlgeç Öbeği))

“Nuran’dan başka hiç kimse” öbeğinde, “kimse” genel kümesi, önce “Nuran olmayan kimseler” olarak daraltılmış, daha sonra bu kümedeki kimselerin sayısı belirsiz olarak bildirilmiştir. “başka” ilgeci, eklendiği adın gösterdiği kişi veya nesnelere öteki kişi veya nesnelere ayrılışını ifade eder (Korkmaz, 2003: 1070).

220/7

“Mümtaz bu mektuptan öbüründen fazla korkmuştu; çünkü Suat’ı yakından tanıyordu.”

“bu mektup”

Belirten (bu) → Ad (mektup)

Açıklama:

“bu mektup”

Belirten: “bu” (İşaret Sıfat)

Burada, “mektup” okuyucunun bildiği, metinde daha önce sözü geçmiş bir mektuptur. “bu” sözcüğü, belirtililik gösterir. Akerson ve Ozil’e göre, belirtililik, o sözcüğün o metnin bağlamında tanınan, bilinen bir küme üyesine gönderme yaptığını anlatır (Akerson ve Ozil: 1998: 91).

220/12

“Suat’ın bazı kuvvetleri olduğu muhakkaktı.”

“Suat’ın bazı kuvvetleri”

Niteleyen (Suat’ın) → Ad (Sıfat Tamlaması) ← +İyelik (bazı kuvvetler ← +i)

“bazı kuvvetler”

Belirten (bazı) → Ad (kuvvetler)

Açıklama:

“Suat’ın bazı kuvvetleri”

Niteleyen: “Suat’ın” (Özel Ad ← +In)

Burada, bazı kuvvetler, Suat’la olan aidiyet açısından niteleniyor. Üye saptama, nitelemenin ait olma ilişkisiyle sağlanmıştır.

220/15

“Kendisiyle muttasıl alay etmesine, onu şaşırtmaktan hoşlanmasına, bazen garip mizacıyla açıkça düşmanlık etmesine, onu içinden yıkmağa çalışmasına rağmen Mümtaz da Suat’ı severdi.”

“[Mümtaz’ın] garip mizacı”

Niteleyen ([Mümtaz’ın]) → Ad (Sıfat Tamlaması) ← +İyelik (garip mizaç ← +i)

“garip mizaç”

Niteleyen (garip) → (mizaç)

Açıklama:

“[Mümtaz’ın] garip mizacı”

Niteleyen: “[Mümtaz’ın]” (Özel Ad ← +In)

Burada, garip mizaç, Mümtaz’la olan aidiyet açısından niteleniyor. Nitelemenin ait olma ilişkisiyle üye saptama sağlanmıştır.

“garip mizaç”

Niteleyen: “garip” (Niteleme Sıfatı)

“garip mizaç” kümesi, “mizaç” kümesine oranla daha küçük bir kümedir. Bu

kavramın kapsadığı küme içinde yalnızca garip olan mizaçlar var. “mizaç” kümesinin öteki üyeleri, yani tuhaf, garip olmayan mizaçlar bu kavramın kapsamı dışında bırakılmış. Niteleme aracılığıyla mizaç kümesinin bir alt kümesi oluşturulmuştur.

220/17

“Fakat bu cinsten bir hareketi beklemezdi.”

“bu cinsten bir hareket”

Niteleyen (bu cinsten) → Ad (Sıfat Tamlaması (bir hareket))

“bu cins”

Belirten (bu) → Ad (cins)

“bir hareket”

Belirten (bir) → Ad (hareket)

Açıklama:

“bu cinsten bir hareket”

Niteleyen: “bu cinsten” (Niteleme Sıfatı (Sıfat Tamlaması ← +DAn))

Bu öbekte, “hareket” genel kümesi, önce “bu cinsten olma” özelliğine sahip “hareketler” olarak daraltılmış, sonra bu kümedeki “hareketler”den “biri” seçilmiştir.

220/19

“Mümtaz bu aşkın yenileşmesinin hastalığın verdiği bir i'tisaf arzusu olduğunu anlıyordu.”

“bu aşk”

Belirten (bu) → Ad (aşk)

“hastalığın verdiği bir i'tisaf arzusu”

Niteleyen (hastalığın verdiği) → Ad (Sıfat Tamlaması (bir i'tisaf arzusu))

“bir i'tisaf arzusu”

Belirten (bir) → Ad Tamlaması (i'tisaf arzusu)

“i'tisaf arzusu”

Niteleyen (i'tisaf) → Ad ← +İyelik (arzu ← +su)

Açıklama:

“hastalığın verdiği bir i'tisaf arzusu”

Niteleyen: “hastalığın verdiği” (Sıfat İşlevli Yan Tümce ← +İyelik)

Bu öbekte, “i'tisaf arzuları” genel kümesi, önce, “hastalığın verdiği itisaf arzuları” olarak daraltılmış, sonra bu “itisaf arzuları”ndan “biri” seçilmiştir.”

220/20

“Mektup ancak o cins hastalarda görülen sabırsızlık, bedbinlik ve şikâyetle dolu idi.”

“ancak o cins hastalarda görülen sabırsızlık, bedbinlik ve şikâyet”

Niteleyen (ancak o cins hastalarda görülen) → Ad (Bağlama Öbeği (Ad (sabırsızlık) + Ad (bedbinlik) ← Sıralama Bağlacı (ve) + Ad (şikâyet))

“o cins hastalar”

Niteleyen (o cins) → Ad (hastalar)

“o cins”

Belirten (o) → Ad (cins)

Açıklama:

“ancak o cins hastalarda görülen sabırsızlık, bedbinlik ve şikâyet”

Niteleyen: “ancak o cins hastalarda görülen” (Sıfat İşlevli Yan Tümce)

Bu öbekte, “sabırsızlık”, “bedbinlik” ve “şikâyet” genel kümeleri, “ancak o cins hastalarda görülme” özelliğine sahip “sabırsızlık”, “bedbinlik” ve “şikâyet” olarak daraltılmıştır. Sıfat işlevli yan tümce aracılığıyla daha küçük kümelere gönderme yapan yeni kavramlar kurulmuştur.

“o cins hastalar”

Niteleyen: “o cins” (Niteleme Sıfatı (Sıfat Tamlaması))

“o cins hastalar” kümesi, “hastalar” kümesine oranla daha küçük bir kümedir. Bu hastalar, belli özellikleri dolayısıyla bir küme oluşturmuştur. Bir yandan “hastalar” genel kümesine dâhil olmakla birlikte, bir yandan da genel kümeyi daraltıcı bir özelliğe (“o cins olma” özelliğine) sahiptirler. Niteleme aracılığıyla daha az üyesi bulunan bir alt küme kurulmuştur.

220/22

“Fakat korktuğu başka bir şey daha vardı.”

“korktuğu başka bir şey”

Niteleyen (korktuğu) → Ad (Sıfat Tamlaması (başka bir şey))

“başka bir şey”

Belirten (başka) → Ad (Sıfat Tamlaması (bir şey))

“bir şey”

Belirten (bir) → Ad (şey)

Açıklama:

“korktuğu başka bir şey”

Niteleyen: “korktuğu” (Sıfat İşlevli Yan Tümce ← +İyelik)

“başka bir şey” kümesi, tek üyeli bir kümeye gönderme yapıyor. Bu üye, “[Mümtaz’ın] korktuğu başka bir şey olma” özelliğine sahiptir. Sıfat işlevli yan tümce, burada, küme donatma işlevi gerçekleştirmiştir.

220/24

“Bu iki mektubun genç kadını böyle harap etmesinin başka manası olamazdı.”

“bu iki mektubun genç kadını böyle harap etmesinin başka manası”

Niteleyen (bu iki mektubun genç kadını böyle harap etmesinin) → Ad (Sıfat Tamlaması) ← +İyelik (başka mana ← +sı)

“bu iki mektup”

Belirten (bu) → Ad (Sıfat Tamlaması(iki mektup))

“iki mektup”

Belirten (iki) → Ad (mektup)

“başka mana”

Belirten (başka) → Ad (mana)

Açıklama:

“bu iki mektubun genç kadını böyle harap etmesinin başka manası”

Niteleyen: “bu iki mektubun genç kadını böyle harap etmesinin” (Ad İşlevli Yan Tümce ← +İyelik ← +nIn)

Burada, başka mana, bu iki mektubun genç kadını böyle harap etmesiyle olan aidiyet açısından niteleniyor.

“başka mana”

Belirten: “başka” (Belgisiz Sıfat)

Korkmaz’a göre, “başka” sıfatı, belirtme işlevini belirsizlik gösterme biçiminde karşılar (Korkmaz, 2003:395).

220/25

“O anda Mümtaz, Nuran’ın düşüncesinin bir ucunun Fahir’de, öbür ucunun Suat’ın hasta yatağının başı ucunda dolaştığına emindi.”

“o an”

Belirten (o) → Ad (an)

“Nuran’ın düşüncesinin bir ucu”

Niteleyen (Nuran’ın düşüncesinin) → Ad (Sıfat Tamlaması) ← +İyelik (bir uç ← +u)

“Nuran’ın düşüncesi”

Niteleyen (Nuran’ın) → Ad ← +İyelik (düşünce ← +si)

“bir uç”

Belirten (bir) → Ad (uç)

“[Nuran’ın düşüncesinin] öbür ucu”

Niteleyen ([Nuran’ın düşüncesinin]) → Ad (Sıfat Tamlaması) ← +İyelik
(öbür uç ← +u)

“öbür uç”

Belirten (öbür) → Ad (uç)

“Suat’ın hasta yatağının başı ucu”

Niteleyen (Suat’ın hasta yatağının başı) → Ad ← +İyelik (uç ← +u)

“Suat’ın hasta yatağının başı”

Niteleyen (Suat’ın hasta yatağının) → Ad ← +İyelik (baş ← +ı)

“Suat’ın hasta yatağı”

Niteleyen (Suat’ın) → Ad (Ad Tamlaması) ← +İyelik (hasta yatağØ(ı) ← +ı)

“hasta yatağØ(ı)”

Niteleyen (hasta) → Ad ← +İyelik (yatak ← +ı)

Açıklama:

“Nuran’ın düşüncesinin bir ucu”

“[Nuran’ın düşüncesinin] öbür ucu”

Niteleyen: “Nuran’ın düşüncesinin” (Ad (Ad Tamlaması) ← +nIn)

“Nuran’ın düşüncesi”

Niteleyen: “Nuran’ın” (Özel Ad ← +In)

“Suat’ın hasta yatağının başı ucu”

Niteleyen: “Suat’ın hasta yatağının başı” (Ad (Ad Tamlaması))

“Suat’ın hasta yatağının başı”

Niteleyen: “Suat’ın hasta yatağının” (Ad (Ad Tamlaması) ← +nIn)

“Suat’ın hasta yatağı”

Niteleyen: “Suat’ın” (Özel Ad ← +In)

“hasta yatağØ(1)”

Niteleyen: “hasta” (Ad)

Bu öbeklerde nitelemenin üye saptamaya yarayan ait olma ilişkisi kullanılmıştır.

“öbür uç”

Belirten: “öbür” (Belgisiz Sıfat)

Ergin’e göre, öteki, beriki gibi aitlik şekilleri de birer belirtme sıfatı olarak belgisiz sıfatlara ilave edilebilir: “öteki (iş)” gibi. “Bunlarda belirsizlikten çok belirtme ifadesi vardır. Ancak belirsizlik ve belirtme sıfat cinsi olarak aynı kategoriye girer. Bunların hepsine birden belirsizlik sıfatları diyoruz. Öbür ve diğer sıfatlarını da bunlara ekleyebiliriz.” (Ergin, 2000: 299).

220/26

“Genç adam, bu zalim endişe içinde düşündüklerini keşfetmek korkusu ile sevdiği kadının yüzüne bile bakmadı.”

“bu zalim endişe içinde düşündüklerini keşfetmek korkusu”

Niteleyen (bu zalim endişe içinde düşündüklerini keşfetmek) → Ad ← +İyelik (korku ← +su)

“bu zalim endişe içi”

Niteleyen (bu zalim endişe) → Ad ← +İyelik (iç ← +i)

“bu zalim endişe”

Belirten (bu) → Ad (Sıfat Tamlaması (zalim endişe))

“zalim endişe”

Niteleyen (zalim) → Ad (endişe)

“sevdiği kadının yüzü”

Niteleyen (sevdiği kadının) → Ad ← +İyelik (yüz ← +ü)

“[Mümtaz’ın] sevdiği kadın”

Niteleyen ([Mümtaz’ın] sevdiği) → Ad (kadın)

Açıklama:

“bu zalim endişe içinde düşündüklerini keşfetmek korkusu”

Niteleyen: “bu zalim endişe içinde düşündüklerini keşfetmek” (Ad İşlevli Yan Tümce)

“bu zalim endişe içi”

Niteleyen: “bu zalim endişe” (Ad (Sıfat Tamlaması))

“sevdiği kadının yüzü”

Niteleyen: “sevdiği kadının” (Ad (Sıfat Tamlaması) ← +nIn)

Burada, korku, bu zalim endişe içinde düşündüklerini keşfetmekle; iç, bu zalim endişeyle; yüz, [Mümtaz’ın] sevdiği kadınla olan aidiyet açısından niteleniyor.

“zalim endişe”

Niteleyen: “zalim” (Niteleme Sıfatı)

“zalim endişe” kümesi, “endişe” genel kümesine oranla daha küçüktür. Niteleme, küme daraltma işlevi gerçekleştirmiştir.

“[Mümtaz’ın] sevdiği kadın”

Niteleyen: “[Mümtaz’ın] sevdiği” (Sıfat İşlevli Yan Tümce ← +İyelik)

Burada, “kadın” kümesi, tek bir üyeden oluşmaktadır. “[Mümtaz’ın] sevdiği kadın”, tüm kadınları kapsayan genel kümeden seçilmiş tek bir üyedir, bu üye, “[Mümtaz’ın] sevdiği kadın olma” özelliğine sahiptir. Küme, sıfat işlevli yan tümce aracılığıyla iyice daraltılmış, tek üyeli bir kümeye gönderme yapan yeni bir kavram oluşturulmuştur.

220/27

“Ve belki de bu yüzden, herhangi bir şey yapmak için mektupları yavaş yavaş yırttı.”

“herhangi bir şey”

Belirten (herhangi) → Ad (Sıfat Tamlaması (bir şey))

“bir şey”

Belirten (bir) → Ad (şey)

220/28

“Nuran olduğu yerde kendisinden medet uman bu mektupların yırtılışını uzak bir şey gibi seyrediyordu.”

“olduğu yer”

Niteleyen (olduğu) → Ad (yer)

“kendisinden medet uman bu mektuplar”

Niteleyen (kendisinden medet uman) → Ad (Sıfat Tamlaması (bu mektuplar))

“bu mektuplar”

Belirten (bu) → Ad (mektuplar)

“uzak bir şey”

Niteleyen (uzak) → Ad (Sıfat Tamlaması (bir şey))

Açıklama:

“olduğu yer”

Niteleyen: “olduğu” (Sıfat İşlevli Yan Tümce ← +İyelik)

Burada, “yer” kümesi, tek bir üyeden oluşmaktadır. [Nuran’ın] olduğu yer”, “yer” genel kümesinden seçilmiş tek bir üyedir. Bu üye, [Nuran’ın] olduğu yer” olma özelliğine sahiptir. Sıfat işlevli yan tümce aracılığıyla tek üyeli bir kümeye gönderme yapan bir kavram kurulmuştur.

“kendisinden medet uman bu mektuplar”

Niteleyen: “kendisinden medet uman” (Sıfat İşlevli Yan Tümce)

“mektuplar”, metinde daha önce geçtiği için belirtilidir. Sıfat işlevli yan tümce, yeni kavram kurmuyor. “Mektupların Nuran’ın kendisinden medet umması” mektuplar hakkında verilen bir ek bilgidir. Sıfat işlevli yan tümce küme donatma işlevi gerçekleştirmiştir.

“uzak bir şey”

Niteleyen: “uzak” (Niteleme Sıfatı)

Burada, “şey” genel kümesi, önce “uzak olma” özelliğine sahip “şeyler” olarak daraltılmış, sonra bu kümedeki “şeyler”den “biri” seçilmiştir.

220/29

“Benim bildiğim Suat yaz başında hastaydı, şimdi iyi olmuş olması lazım.”

“benim bildiğim Suat”

Niteleyen (benim bildiğim) → Özel Ad (Suat)

“yaz başı”

Niteleyen (yaz) → Ad ← +İyelik (baş ← +1)

Açıklama:

“benim bildiğim Suat”

Niteleyen: “benim bildiğim” (Sıfat İşlevli Yan Tümce ← +İyelik)

Akerson ve Ozil’e göre, özel adlarla kastedilen kişi, şey veya nesnelere bellidir. Yani bu kavramlar, zaten tek üyeli kümelerdir. Dolayısıyla herhangi bir niteleme işlemi ile bunları belirlememiz gerekmez. Burada, sıfat işlevli yan tümce, küme donatma işlevi gerçekleştirmiştir.

“yaz başı”

Niteleyen: “yaz” (Ad)

Bu öbekte, nitelemenin üye saptamaya yarayan ait olma ilişkisi kullanılmıştır. Baş, yazla olan aidiyet açısından niteleniyor.

2.13. ROMANIN 271. SAYFASINDAKİ AD ÖBEKLERİ

271/1

“Bu ruh macerasını bu kadar intizamlı hazırlayan adam kimdi ve nasıldı?”

“bu ruh macerasını bu kadar intizamlı hazırlayan adam”

Niteleyen (bu ruh macerasını bu kadar intizamlı hazırlayan) → Ad (adam)

“bu ruh macerası”

Belirten (bu) → Ad (Ad Tamlaması (ruh macerası))

“ruh macerası”

Niteleyen (ruh) → Ad ← +İyelik (macera ← +sı)

“bu kadar intizam”

Niteleyen (bu kadar) → Ad (intizam)

Açıklama:

“bu ruh macerasını bu kadar intizamla hazırlayan adam”

Niteleyen: “bu ruh macerasını bu kadar intizamla hazırlayan” (Sıfat İşlevli Yan Tümce)

Burada, “adam” kümesi, tek bir üyeden oluşmaktadır. “bu ruh macerasını bu kadar intizamla hazırlayan adam”, tüm adamları kapsayan genel kümeden seçilmiş tek bir üyedir Bu özelliğe sahip tek bir adam vardır. Küme nitelendirme işlemi aracılığıyla iyice daraltılmıştır. Sıfat işlevli yan tümce, tek üyeli bir kümeye gönderme yapan bir kavram kurmuştur.

“ruh macerası”

Niteleyen: “ruh” (Ad)

Bu öbekte, macera, ruhla olan aidiyet açısından niteleniyor. Nitelemenin üye saptamaya yarayan ait olma ilişkisi kullanılmıştır.

“bu kadar intizam”

Niteleyen: “bu kadar” (Nitelendirme Sıfatı (İlgeç Öbeği))

“bu kadar intizam” kümesi, “intizam” kümesinin alt kümesidir. Bu küme içerisinde belli bir miktarda olan “intizam” var. Bundan farklı miktarlarda olan intizamlar bu kümenin dışında kalmıştır. Nitelendirme küme daraltma işlevi gerçekleştirmiştir.

271/2

“Ferahfeza ayininin ilk okunduğu gün İkinci Mahmud hasta döşeginden

kalkarak Yenikapı Mevlevîhanesi'ne gelmişti.”

“ferahfeza ayininin ilk okunduğu gün”

Niteleyen (ferahfeza ayininin ilk okunduğu) → Ad (gün)

“ferahfeza ayini”

Niteleyen (ferahfeza) → Ad ← +İyelik (ayin ← +i)

“[İkinci Mahmud'un] hasta döşegi”

Niteleyen ([İkinci Mahmud'un]) → Ad (Ad Tamlaması) ← +İyelik (hasta döşegØ(i) ← +i)

“hasta döşegØ(i)”

Niteleyen(hasta) → Ad ← +İyelik (döşek ← +Ø(i))

“Yenikapı Mevlevîhanesi”

Niteleyen (Yenikapı) → Ad (Mevlevîhanesi)

Açıklama:

“ferahfeza ayininin ilk okunduğu gün”

Niteleyen: “ferahfeza ayininin ilk okunduğu” (Sıfat İşlevli Yan Tümce ← +İyelik)

“gün” kümesi, çok üyelidir, Burada bu üyelerden biri seçilmiştir. Bu üye, “ferahfeza ayininin ilk okunduğu gün” olma özelliğine sahiptir. Sıfat işlevli yan tümce aracılığıyla tek üyeli ir kümeye gönderme yapan yeni bir kavram kurulmuştur.

“ferahfeza ayini”

Niteleyen: “ferahfeza” (Ad)

“[İkinci Mahmud'un] hasta döşegi”

Niteleyen: “[İkinci Mahmud'un]” (Özel Ad ← +In)

“hasta döşek ← Ø(i)”

Niteleyen: “hasta” (Ad)

“Yenikapı Mevlevîhanesi”

Niteleyen: “Yenikapı” (Özel Ad)

Burada, ayin, ferahfezayla; hasta döşeği, İkinci Mahmud’la; döşek, hastayla; Mevlevîhane, Yenikapı’yla olan aidiyet açısından niteleniyor.

271/3

“Bütün İstanbul en süzme tarafıyla, kibar ecnebi davetlileri, saray adamları ile, ikbalin eşiğine ilk adımını koymak ümidiyle çıldıranlarıyla hep oradaydı.”

“bütün İstanbul”

Belirten (bütün) → Özel Ad (İstanbul)

“[İstanbul’un] en süzme tarafı”

Niteleyen ([İstanbul’un]) → Ad (Sıfat Tamlaması) ← +İyelik (en süzme taraf ← +i)

“en süzme taraf”

Niteleyen (en süzme) → Ad (taraf)

“[İstanbul’un] kibar ecnebi davetlileri”

Niteleyen ([İstanbul’un]) → Ad (Sıfat Tamlaması) ← +İyelik (kibar ecnebi davetliler ← +i)

“kibar ecnebi davetliler”

Niteleyen (kibar) → Ad (Sıfat Tamlaması (ecnebi davetliler))

“ecnebi davetliler”

Niteleyen (ecnebi) → Ad (davetliler)

“[İstanbul’un] saray adamları”

Niteleyen ([İstanbul’un]) → Ad (Ad Tamlaması) ← +İyelik (saray adamlarØ(1) ← +i)

“saray adamlarØ(1)”

Niteleyen (saray) → Ad ← +İyelik (adamlar ← +Ø(1))

“[İstanbul’un] ikbalin eşiğine ilk adımını koymak ümidiyle çıldıranları”

Niteleyen ([İstanbul'un]) → Ad (Özerk Sıfat İşlevli Yan Tümce) ← +İyelik
(ikbalin eşiğine ilk adımını koymak ümidiyle çıldıranlar←+ı)

“ikbalin eşiğine ilk adımını koymak ümidi”

Niteleyen (ikbalin eşiğine ilk adımını koymak) → Ad ← +İyelik (ümit ← +i)

“ikbalin eşiği”

Niteleyen (ikbalin) → Ad← +İyelik (eşik ← +i)

“ilk adım”

Belirten (ilk) → Ad (adım)

Açıklama:

“[İstanbul'un] en süzme tarafı”

“[İstanbul'un] kibar ecnebi davetlileri”

“[İstanbul'un] saray adamları”

“[İstanbul'un] ikbalin eşiğine ilk adımını koymak ümidiyle çıldıranları”

Niteleyen: “[İstanbul'un]” (Özel Ad ← +In)

“saray adamlarØ(ı)”

Niteleyen: “saray” (Ad)

“ikbalin eşiğine ilk adımını koymak ümidi”

Niteleyen: “ikbalin eşiğine ilk adımını koymak” (Ad İşlevli Yan Tümce)

“ikbalin eşiği”

Niteleyen: “ikbalin” (Ad ← +In)

Bu öbeklerde nitelemenin üye saptamaya yarayan ait olma ilişkisi kullanılmıştır.

“en süzme taraf”

Niteleyen: “en süzme” (Niteleme Sıfatı (Belirteç Öbeği (Belirteç + Sıfat)))

“en” sözcüğü, “süzme” niteleme sıfatının en üstünlük derecesini karşılıyor. Niteleme sıfatlarındaki en üstünlük derecesi, niteliğin en üst düzeyini gösterir

(Yılmaz, 2004: 66). Niteleme işlemi sonucunda “hangi taraf” sorusuna yanıt alınabiliyor. Niteleme aracılığıyla tek üyeli bir kümeye gönderme yapan bir kavram oluşturulmuştur. Bu üye, “en süzme” olma özelliğine sahiptir.

“kibar ecnebi davetliler”

Niteleyen: “kibar” (Niteleme Sıfatı)

“kibar ecnebi davetliler” kümesi, “ecnebi davetliler” kümesine oranla daha küçük bir kümedir. Bu davetliler, bir yandan “ecnebi davetliler” kümesine dâhil olmakla birlikte, bir yandan da küme daraltıcı bir özelliğe (kibar olma özelliğine) sahiptirler.

“ecnebi davetliler”

Niteleyen: “ecnebi” (Niteleme Sıfatı)

“ecnebi davetliler” kavramının gönderme yaptığı kümenin üye sayısı, “davetliler” kavramının gönderme yaptığı kümedeki üye sayısından daha azdır. Bu kavramın kapsadığı kümenin içinde yalnızca “ecnebi davetliler” olma özelliğine sahip “davetliler” vardır. “davetliler” genel kümesinin öteki üyeleri bu kavramın kapsamı dışında bırakılmıştır.

271/4

“Hepsi bu yeni ayini, Ser-müezzîn-i Hazret-i Şehriyârî Hamamîzâde İsmail Dede Efendinin hazırladığı ayini dinlemeğe gelmişti.”

“bu yeni ayin”

Belirten (bu) → Ad (Sıfat Tamlaması (yeni ayin))

“yeni ayin”

Niteleyen (yeni) → Ad (ayin)

“Ser-müezzîn-i Hazret-i Şehriyârî Hamamîzâde İsmail Dede Efendinin hazırladığı ayin”

Niteleyen (Ser-müezzîn-i Hazret-i Şehriyârî Hamamîzâde İsmail Dede Efendinin hazırladığı) → Ad (ayin)

Açıklama:

“yeni ayin”

Niteleyen: “yeni”

“yeni ayin”, “ayin” genel kümesinden seçilmiş tek bir üyedir. Bu üye, “yeni” olma özelliğine sahiptir. Niteleme, küme daraltma işlevi gerçekleştirmiştir.

“Ser-müezzin-i Hazret-i Şehriyârî Hamamîzâde İsmail Dede Efendinin hazırladığı ayin”

Niteleyen: “Ser-müezzin-i Hazret-i Şehriyârî Hamamîzâde İsmail Dede Efendinin hazırladığı” (Sıfat İşlevli Yan Tümce)

Sıfat işlevli yan tümce aracılığıyla tek üyeli bir kümeye gönderme yapan bir kavram kurulmuştur. “Ser-müezzin-i Hazret-i Şehriyârî Hamamîzâde İsmail Dede Efendinin hazırladığı ayin”, “ayin” genel kümesinden seçilmiş tek bir üyedir.

271/5

“Mümtaz bu acayip kasırganın arasında İkinci Mahmud’un veremle eski bir muşamba gibi sararmış yüzünü, ağır püsküllü fesinin altında ve kendi icat ettiği Avrupa biçimi lâcivert, sırmalı elbisenin yakası üstünde aradı.”

“bu acayip kasırganın arası”

Niteleyen (bu acayip kasırganın) → Ad ← +İyelik (ara ← +sı)

“bu acayip kasırğa”

Belirten (bu) → Ad (Sıfat Tamlaması (acayip kasırğa))

“acayip kasırğa”

Niteleyen (acayip) → Ad (kasırğa)

“İkinci Mahmud’un veremle eski bir muşamba gibi sararmış yüzü”

Niteleyen (İkinci Mahmud’un) → Ad (Sıfat Tamlaması) ← +İyelik (veremle eski bir muşamba gibi sararmış yüz ← +ü)

“veremle eski bir muşamba gibi sararmış yüz”

Niteleyen (veremle eski bir muşamba gibi sararmış) → Ad (yüz)

“eski bir muşamba”

Niteleyen (eski) → Ad (Sıfat Tamlaması (bir muşamba))

“[İkinci Mahmud’un] ağır püsküllü fesinin altı”

Niteleyen ([İkinci Mahmud’un] ağır püsküllü fesinin) → Ad ← +İyelik (alt
← +ı)

“[İkinci Mahmud’un] ağır püsküllü fesi”

Niteleyen ([İkinci Mahmud’un]) → Ad (Sıfat Tamlaması) ← +İyelik (ağır
püsküllü fes ← +ı)

“ağır püsküllü fes”

Niteleyen (ağır püsküllü) → Ad (fes)

“ağır püskül”

Niteleyen (ağır) → Ad (püskül)

“kendi icat ettiği Avrupa biçimi lâcivert, sırmalı elbisenin yakası üstü”

Niteleyen (kendi icat ettiği Avrupa biçimi lâcivert, sırmalı elbisenin yakası)
→ Ad ← +İyelik (üst ← +ü)

“kendi icat ettiği Avrupa biçimi lâcivert, sırmalı elbisenin yakası”

Niteleyen (kendi icat ettiği Avrupa biçimi lâcivert, sırmalı elbisenin) → Ad
← +İyelik (yaka ← +sı)

“kendi icat ettiği Avrupa biçimi lâcivert, sırmalı elbise”

Niteleyen (kendi icat ettiği) → Ad (Sıfat Tamlaması (Avrupa biçimi lâcivert,
sırmalı elbise))

“Avrupa biçimi lâcivert, sırmalı elbise”

Niteleyen (Avrupa biçimi) → Ad (Sıfat Tamlaması (lâcivert, sırmalı elbise))

“lâcivert, sırmalı elbise”

Niteleyen (lâcivert, sırmalı) → Ad (elbise)

“Avrupa biçimi”

Niteleyen (Avrupa) → Ad ← +İyelik (biçim ← +i)

Açıklama:

“bu acayip kasırganın arası”

Niteleyen: “bu acayip kasırganın” (Ad (Sıfat Tamlaması) ← +nIn)

“İkinci Mahmud’un veremle eski bir muşamba gibi sararmış yüzü”

“[İkinci Mahmud’un] ağır püsküllü fesi”

Niteleyen: “İkinci Mahmud’un” (Özel Ad ← +In)

“[İkinci Mahmud’un] ağır püsküllü fesinin altı”

Niteleyen: “[İkinci Mahmud’un] ağır püsküllü fesinin” (Ad (Ad Tamlaması) ← +nIn)

“kendi icat ettiği Avrupa biçimi lâcivert, sırmalı elbisenin yakası üstü”

Niteleyen: “kendi icat ettiği Avrupa biçimi lâcivert, sırmalı elbisenin yakası” (Ad (Ad Tamlaması))

“kendi icat ettiği Avrupa biçimi lâcivert, sırmalı elbisenin yakası”

Niteleyen: “kendi icat ettiği Avrupa biçimi lâcivert, sırmalı elbisenin” (Ad (Sıfat Tamlaması) ← +nIn)

“Avrupa biçimi”

Niteleyen: “Avrupa” (Özel Ad)

Bu öbeklerde nitelemenin üye saptamaya yarayan ait olma ilişkisi kullanılmıştır.

“acayip kasırğa”

Niteleyen: “acayip” (Niteleme Sıfatı)

“acayip kasırğa” kümesi, “kasırğa” kümesine oranla daha küçüktür. Burada kasırğa küme daraltıcı bir özelliğe(acayip olma özelliğine) sahiptir. Niteleme aracılığıyla daha küçük bir alt küme oluşturulmuştur.

“veremle eski bir muşamba gibi sararmış yüz”

Niteleyen: “veremle eski bir muşamba gibi sararmış” (Sıfat İşlevli Yan Tümce)

“yüz” genel kümesi, “veremle eski bir muşamba gibi sararmış olma” özelliğine sahip “yüzler” olarak daraltılmıştır. Sıfat işlevli yan tümce aracılığıyla daha küçük bir kümeye gönderme yapan bir kavram kurulmuştur.

“eski bir muşamba”

Niteleyen: “eski” (Niteleme Sıfatı)

Burada, “muşamba” genel kümesi, önce “eski olma” özeline sahip “muşambalar” olarak daraltılmış, sonra bu kümedeki “muşambalar”dan “biri” seçilmiştir.

“ağır püsküllü fes”

Niteleyen: “ağır püsküllü” (Niteleme Sıfatı (Sıfat Tamlaması ← +II))

Addan sıfat yapmaya yarayan +II eki, burada, fesle püskül arasında bir sahip olma ilişkisi yaratıyor. Fes, ağır bir püsküle sahiptir. Yılmaz’a göre, belli bir şeye sahip olma da bir niteliktir, bir üyeyi öteki üyelerden ayırmaya yarar. Örneğin “kırmızı saçlı kız” öbeğinde, “kız” kırmızı saçlı olması niteliğine dayanılarak öteki çocuklardan ayrılır; herkesin kırmızı saçları yoktur (Yılmaz, 2004: 46).

“ağır püskül”

Niteleyen: “ağır” (Niteleme Sıfatı)

Burada, “püskül” genel kümesi, “ağır olma” özelliğine sahip “püskül” olarak daraltılmıştır.

“kendi icat ettiği Avrupa biçimi lâcivert, sırmalı elbise”

Niteleyen: “kendi icat ettiği” (Sıfat İşlevli Yan Tümce)

“[İkinci Mahmud’un] kendi icat ettiği Avrupa biçimi lâcivert, sırmalı elbise”, “Avrupa biçimi lâcivert, sırmalı elbise”ler kümesinden seçilmiş tek bir üyedir. Sıfat işlevli yan tümce aracılığıyla “elbise” genel kümesi iyice daraltılmıştır.

“Avrupa biçimi lâcivert, sırmalı elbise”

Niteleyen: “Avrupa biçimi” (Niteleme Sıfatı (Ad Tamlaması))

“Avrupa biçimi lâcivert, sırmalı elbise”, “lâcivert, sırmalı elbise”ler kümesine dâhil olmakla birlikte, küme daraltıcı bir özelliğe (“Avrupa biçimi olma” özelliğine) sahiptir.

“lâcivert, sırmalı elbise”

Niteleyen: “lâcivert, sırmalı” (Bağlama Öbeği (Niteleyen₁ (Niteleme Sıfatı) + Niteleyen₂ (Niteleme Sıfatı)))

“elbise” genel kümesi, burada, “lâcivert ve sırmalı olma özelliğine” sahip “elbise”ler olarak daraltılmıştır. Niteleme, küme daraltma işlevi gerçekleştiriyor.

271/6

“Bu nağmeleri İkinci Mahmud’la beraber, iyi beslenmiş Arap atları üzerinde geçtikleri yolun iki tarafını saran alkışları arasında ve henüz kaybolmamış eski şark teşrifati içinde gelenlerin hepsi dinlemişti.”

“bu nağmeler”

Belirten (bu) → Ad (nağmeler)

“iyi beslenmiş Arap atları”

Niteleyen (iyi beslenmiş) → Ad (Ad Tamlaması (Arap atları))

“Arap atları”

Niteleyen (Arap) → Ad ← İyelik (atlar ← +1)

“geçtikleri yolun iki tarafını saran halkın alkışları”

Niteleyen (geçtikleri yolun iki tarafını saran halkın) → Ad ← +İyelik (alkışlar ← +1)

“geçtikleri yolun iki tarafını saran halk”

Niteleyen (geçtikleri yolun iki tarafını saran) → Ad (halk)

“geçtikleri yolun iki tarafı”

Niteleyen (geçtikleri yolun) → Ad (Sıfat Tamlaması) ← +İyelik (iki taraf ← +1)

“geçtikleri yol”

Niteleyen (geçtikleri) → Ad (yol)

“henüz kaybolmamış eski şark teşrifati”

Niteleyen (henüz kaybolmamış) → Ad (Sıfat Tamlaması (eski şark teşrifati))

“eski şark teşrifati”

Niteleyen (eski) → Ad (Ad Tamlaması (şark teşrifati))

“şark teşrifati”

Niteleyen(şark) → Ad ← +İyelik (teşrifat ← +ı)

“gelenlerin hepsi”

Niteleyen (gelenlerin) → Ad (Belgisiz Zamir (hepsi))

Açıklama:

“Arap atları”

Niteleyen: “Arap” (Özel Ad)

“geçtikleri yolun iki tarafını saran halkın alkışları”

Niteleyen: “geçtikleri yolun iki tarafını saran halkın” (Ad (Sıfat Tamlaması) ← +In)

“geçtikleri yolun iki tarafı”

Niteleyen: “geçtikleri yolun” (Ad (Sıfat Tamlaması) ← +In)

“şark teşrifati”

Niteleyen: “şark” (Ad)

“gelenlerin hepsi”

Niteleyen: “gelenlerin” (Özerk Sıfat İşlevli Yan Tümce ← +In)

Bu öbeklerde nitelemenin üye saptamaya yarayan ait olma ilişkisi kullanılmıştır.

“iyi beslenmiş Arap atları”

Niteleyen: “iyi beslenmiş” (Sıfat İşlevli Yan Tümce)

“iyi beslenmiş Arap atları” kümesi, “Arap atları” kümesine oranla daha küçük

bir küme oluşturur. Bu atla, bir yandan “Arap atları” kümesine dâhil olmakla birlikte bir yandan da “iyi beslenmiş olma” gibi küme daraltıcı bir özelliğe sahiptir. Sıfat işlevli yan tümce aracılığıyla daha küçük bir kümeye gönderme yapan bir kavram kurulmuştur.

“geçtikleri yolun iki tarafını saran halk”

Niteleyen: “geçtikleri yolun iki tarafını saran” (Sıfat İşlevli Yan Tümce)

“geçtikleri yolun iki tarafını saran halk” kavramının gönderme yaptığı kümedeki üye sayısı, “halk” kavramının gönderme yaptığı kümedeki üye sayısından daha azdır. Bu kavramın kapsadığı kümenin içinde yalnızca “geçtikleri yolun iki tarafını saran halk” vardır. “halk” kümesinin öteki üyeleri, bu kavramın kapsamı dışında bırakılmıştır.

“geçtikleri yol”

Niteleyen: “geçtikleri” (Sıfat İşlevli Yan Tümce ← +İyelik)

“geçtikleri yol”, tüm yolları kapsayan genel kümeden seçilmiş tek bir üyedir. Sıfat işlevli yan tümce aracılığıyla tek üyeli bir kümeye gönderme yapan bir kavram kurulmuştur.

“henüz kaybolmamış eski şark teşrifati”

Niteleyen: “henüz kaybolmamış” (Sıfat İşlevli Yan Tümce)

Sıfat işlevli yan tümce aracılığıyla daha küçük bir kümeye gönderme yapan bir kavram kurulmuştur. Bu kavramın kapsadığı kümenin içinde yalnızca “henüz kaybolmamış” olma özelliğine sahip “eski şark teşrifati” vardır. “eski şark teşrifati” kümesinin öteki üyeleri, yani “kaybolmuş” olma özelliğine sahip “eski şark teşrifati” bu kavramın kapsamı dışında kalmıştır.

“eski şark teşrifati”

Niteleyen: “eski” (Niteleme Sıfatı)

Burada, “şark teşrifati” kümesi, “eski” olma özelliğine sahip “şark teşrifati” olarak daraltılmıştır. “yeni” olma özelliğine sahip “şark teşrifati” bu kavramın kapsamı dışındadır. Niteleme küme daraltma işlevi gerçekleştirmiştir.

271/7

“Hepsi, musikinın ocağında bir an için Anadolu’yu ve bütün imparatorluğu saran vak’aları, başlarının üzerinde bir kılıç gibi asılan yarının tehdidini unutmuşlar, Allah’ın küçük, yalnız ruhun selametini düşünen bir kulu olmuşlar, kısa fasılalarla ömürlerinin hesabına dalmışlar, Bu cinsten eserler yapılırken bu batmaz, daha baharımızdayız!” demişlerdi.”

“musikinın ocağı”

Niteleyen (musikinın) → Ad ← +İyelik (ocak ← +ı)

“Anadolu’yu ve bütün imparatorluğu saran vak’alar”

Niteleyen (Anadolu’yu ve bütün imparatorluğu saran) → Ad (vak’alar)

“bütün imparatorluk”

Belirten (bütün) → Ad (imparatorluk)

“başlarının üzerinde bir kılıç gibi asılan yarının tehdidi”

Niteleyen (başlarının üzerinde bir kılıç gibi asılan) → Ad (Ad Tamlaması (yarının tehdidi))

“yarının tehdidi”

Niteleyen(yarının) → Ad ← +İyelik (tehdit ← +i)

“Allah’ın küçük, yalnız ruhun selametini düşünen bir kulu”

Niteleyen (Allah’ın) → Ad (Sıfat Tamlaması) ← +İyelik (küçük, yalnız ruhun selametini düşünen bir kul ← +u)

“küçük, yalnız ruhun selametini düşünen bir kul”

Niteleyen (küçük, yalnız ruhun selametini düşünen) → Ad (Sıfat Tamlaması (bir kul))

“ruhun selameti”

Niteleyen(ruhun) → Ad ← +İyelik (selameti ← +i)

“bir kul”

Belirten (bir) → Ad (kul)

“kısa fasılalar”

Niteleyen (kısa) → Ad (fasılalar)

“[onların] ömürlerinin hesabı”

Niteleyen ([onların] ömürlerinin) → Ad ← +İyelik (hesap ← +ı)

“bu cinsten eserler”

Niteleyen (bu cinsten) → Ad (eserler)

Açıklama:

“musikinın ocağı”

Niteleyen: “musikinın” (Ad ← +nIn)

“yarının tehdidi”

Niteleyen: “yarının” (Ad ← +In)

“Allah’ın küçük, yalnız ruhun selametini düşünen bir kulu”

Niteleyen: “Allah’ın” (Özel Ad ← +In)

“ruhun selameti”

Niteleyen: “ruhun” (Ad ← +In)

Niteleyen: “[onların] ömürlerinin” (Ad (Ad Tamlaması) ← +nIn)

Bu öbeklerde nitelemenin üye saptamaya yarayan ait olma ilişkisi kullanılmıştır.

“Anadolu’yu ve bütün imparatorluğu saran vak’alar”

Niteleyen: “Anadolu’yu ve bütün imparatorluğu saran” (Sıfat İşlevli Yan Tümce)

“Anadolu’yu ve bütün imparatorluğu saran vak’alar” kümesi, “vak’alar” kümesine oranla daha küçük bir kümedir. Bu vak’alar, bir yandan “vak’alar” genel kümesine dâhil olmakla birlikte, bir yandan da “Anadolu’yu ve bütün imparatorluğu sarmak” gibi genel kümeyi daraltıcı bir özelliğe sahiptir. Sıfat işlevli yan tümce aracılığıyla daha küçük bir kümeye gönderme yapan bir kavram kurulmuştur.

“başlarının üzerinde bir kılıç gibi asılan yarının tehdidi”

Niteleyen: “başlarının üzerinde bir kılıç gibi asılan” (Sıfat İşlevli Yan Tümce)

Burada, “yarının tehdidi” kavramı, belli bir özellik ile donatılmıştır. Sıfat işlevli yan tümce, küme donatma işlevi gerçekleştirmiştir.

“küçük, yalnız ruhun selametini düşünen bir kul”

Niteleyen: “küçük, yalnız ruhun selametini düşünen” (Bağlama Öbeği (Niteleyen₁ (Niteleme Sıfatı) + Niteleyen₂ (Sıfat İşlevli Yan Tümce)))

Burada, “kul” genel kümesi, önce “küçük olma ve yalnız ruhun selametini düşünme” özelliğine sahip “kullar” olarak daraltılmış, sonra bu kümedeki “kullar”dan “biri” seçilmiştir.

“kısa fasılalar”

Niteleyen: “kısa” (Niteleme Sıfatı)

“kısa” nitelemesiyle daha küçük bir kümeye gönderme yapan bir kavram kurulmuştur. “uzun fasılalar”, bu kavramın kapsamı dışındadır. Niteleme, küme daraltma işlevi gerçekleştirmiştir.

“bu cinsten eserler”

Niteleyen: “bu cinsten”(Niteleme Sıfatı (Sıfat Tamlaması ← +DAn)

“eserler” genel kümesi, burada, “bu cinsten” olma özelliğine sahip “eserler” olarak daraltılmıştır.

271/10

“Burada gittikçe artan bir süratle masivâdan sıyrılmak lazımdı.”

“gittikçe artan bir sürat”

Niteleyen (gittikçe artan) → Ad (Sıfat Tamlaması (bir sürat))

“bir sürat”

Belirten (bir) → Ad (sürat)

Açıklama:

“gittikçe artan bir sürat”

Niteleyen: “gittikçe artan” (Sıfat İşlevli Yan Tümce)

Bu öbekte, “sürat” genel kümesi, önce “gittikçe artma” özelliğine sahip “süratler” olarak daraltılmış, sonra bu kümedeki “süratler”den “biri” seçilmiştir.

271/12

“Müslüman litürjisinde sembol yoktu; hatta sade cemaatle dua ve ibadet vardı.”

“Müslüman litürjisi”

Niteleyen (Müslüman) → Ad ← +İyelik (litürji ← +si)

Açıklama:

“Müslüman litürjisi”

Niteleyen: “Müslüman” (Özel Ad)

Burada, litürji, Müslüman’la olan aidiyet açısından niteleniyor. Nitelemenin ait olma ilişkisi, üye saptamayı sağlamıştır.

271/14

“Adımlar daha çabuklaşır, tennureler daha dar ve gözle tutulmaz kavisler yapardı.”

“daha dar ve gözle tutulmaz kavisler”

Niteleyen (daha dar ve gözle tutulmaz) → Ad (kavisler)

Açıklama:

“daha dar ve gözle tutulmaz kavisler”

Niteleyen: “daha dar ve gözle tutulmaz” (Bağlama Öbeği (Niteleyen₁ (Niteleme Sıfatı (Belirteç Öbeği) + Niteleyen₂ (Sıfat İşlevli Yan Tümce)))

“kavisler” kümesi, burada, “daha dar olma ve gözle tutulmaz olma” özelliğine sahip “kavisler” olarak daraltılmıştır. Niteleme aracılığıyla daha küçük bir kümeye gönderme yapan bir kavram kurulmuştur.

271/15

“Fakat ne garipti; Mevlevî ayini vecde yaklaştıkça mahzun ve yüklü

aristokrat edasını bırakıyor, bir halk neşesi kazanıyordu.”

“[Mevlevî ayininin] mahzun ve yüklü aristokrat edası”

Niteleyen ([Mevlevî ayininin]) → Ad(Sıfat Tamlaması) ← +İyelik (mahzun ve yüklü aristokrat edaØ(sı) ← +sı)

“mahzun ve yüklü aristokrat edaØ(sı)”

Niteleyen (mahzun ve yüklü) → Ad (Ad Tamlaması (aristokrat edaØ(sı)))

“aristokrat edaØ(sı)”

Niteleyen (aristokrat) → Ad ← +İyelik (eda ← +Ø(sı))

“bir halk neşesi”

Belirten (bir) → Ad (Ad Tamlaması (halk neşesi))

“halk neşesi”

Niteleyen (halk) → Ad ← +İyelik (neşe ← +sı)

Açıklama:

“aristokrat edaØ(sı)”

Niteleyen: “aristokrat” (Ad)

“halk neşesi”

Niteleyen: “halk” (Ad)

Bu öbeklerde nitelemenin üye saptamaya yarayan ait olma ilişkisi kullanılmıştır.

“mahzun ve yüklü aristokrat edaØ(sı)”

Niteleyen: “mahzun ve yüklü” (Bağlama Öbeği (Niteleyen₁ (Niteleme Sıfatı) → Sıralama Bağlacı + Niteleyen₂ (Niteleme Sıfatı)))

“aristokrat edaØ(sı)”, burada, “mahzun ve yüklü olma” özelliğiyle donatılmıştır. Niteleme, küme donatma işlevi gerçekleştirmiştir.

271/16

“Ritm, hiç dinlemediği cinsten bir pastoral ve halk bayramı olmuştu.”

“hiç dinlemediği cinsten bir pastoral”

Niteleyen (hiç dinlemediği cinsten) → Ad (Sıfat Tamlaması (bir pastoral))

“hiç dinlemediği cins”

Niteleyen (hiç dinlemediği) → Ad (cins)

“bir pastoral”

Belirten (bir) → Ad (pastoral)

“halk bayramı”

Niteleyen (halk) → Ad ← +İyelik (bayram ← +1)

Açıklama:

“hiç dinlemediği cinsten bir pastoral”

Niteleyen: “hiç dinlemediği cinsten” (Niteleme Sıfatı (Sıfat Tamlaması ← +DAn))

Bu öbekte, “pastoral” genel kümesi, önce “[Mümtaz’ın] hiç dinlemediği cinsten olma” özelliğine sahip “pastoraller” olarak daraltılmış, sonra bu kümedeki “pastoraller”den “biri” seçilmiştir.

hiç dinlemediği cins”

Niteleyen: “hiç dinlemediği” (Sıfat İşlevli Yan Tümce ← +İyelik)

“[Mümtaz’ın] hiç dinlemediği cins”, “cins” genel kümesinden seçilmiş tek bir üyedir. Bu üye, “[Mümtaz’ın] hiç dinlemediği cins olma” özelliğine sahiptir. Sıfat işlevli yan tümce, tek üyeli bir kümeye gönderme yapan bir kavram oluşturmuştur.

271/17

“Mümtaz nağmenin kıvrak raksında âdeta halkımızın neşesini, Anadolu’ya bu kadar uzun ıstıraplara tahammül [etme] kudretini veren o büyük kaynağı buluyordu.

“nağmenin kıvrak raksı”

Niteleyen (nağmenin) → Ad (Sıfat Tamlaması) ← +İyelik (kıvrak raks ← +1)

“kıvrak raks”

Niteleyen (kıvrak) → Ad (raks)

“[bizim] halkımızın neşesi”

Niteleyen([bizim] halkımızın) → Ad ← +İyelik (neşe ← +si)

“Anadolu’ya bu kadar uzun ıstıraplara tahammül [etme] kudretini veren o büyük kaynak”

Niteleyen(Anadolu’ya bu kadar uzun ıstıraplara tahammül [etme] kudretini veren) → Sıfat Tamlaması(o büyük kaynak)

“bu kadar uzun ıstıraplara tahammül [etme] kudreti”

Niteleyen (bu kadar uzun ıstıraplara tahammül [etme]) → Ad ← +İyelik (kudret ← +i)

“bu kadar uzun ıstıraplar”

Niteleyen (bu kadar uzun) → Ad (ıstıraplar)

“o büyük kaynak”

Belirten (o) → Ad (Sıfat Tamlaması (büyük kaynak))

“büyük kaynak”

Niteleyen (büyük) → Ad (kaynak)

Açıklama:

“nağmenin kıvrak raksı”

Niteleyen: “nağmenin” (Ad ← +nIn)

“[bizim] halkımızın neşesi”

Niteleyen: “[bizim] halkımızın” (Ad (Ad Tamlaması) ← +In)

“bu kadar uzun ıstıraplara tahammül [etme] kudreti”

Niteleyen: “bu kadar uzun ıstıraplara tahammül [etme]” (Ad İşlevli Yan Tümce)

Bu öbeklerde nitelemenin üye saptamaya yarayan ait olma ilişkisi kullanılmıştır. Kıvrak raks, nağmeyle; neşe halkımızla; kudret, bu kadar uzun

ıstıraplara tahammül etmeyle olan aidiyet açısından nitelenmiştir.

“kıvrak raks”

Niteleyen: “kıvrak” (Niteleme Sıfatı)

“kıvrak” niteleme sıfatı, eylemden sıfat türeten “-Ak” ekiyle türetilmiş bir niteleme sıfatıdır. Bu ek, eylemden aktif anlamlı sıfat yapar. Genellikle bir alışkanlığı, bir duyguyu ve eylemin bildirdiği işi çokça yapan; hızlılık, serilik gösteren (frequantative) sıfatlar türetir (Yılmaz, 2004: 81). “kıvrak” nitelemesi, burada, “raks” genel kümesini daraltıyor. Her raks kıvrak değildir. “kıvrak raks” kavramının gönderme yaptığı kümenin içinde yalnızca bu özelliğe sahip “raks” vardır.

“Anadolu’ya bu kadar uzun ıstıraplara tahammül [etme] kudretini veren o büyük kaynak”

Niteleyen: “Anadolu’ya bu kadar uzun ıstıraplara tahammül [etme] kudretini veren” (Sıfat İşlevli Yan Tümce)

“o büyük kaynak” kavramı, tek üyeli bir kümeye gönderme yapıyor. “o” sözcüğü belirtililik gösterir. Belirtili olan bu üye, “Anadolu’ya bu kadar uzun ıstıraplara tahammül [etme] kudreti verme” özelliği ile donatılıyor.

“bu kadar uzun ıstıraplar”

Niteleyen: “bu kadar uzun” (Niteleme Sıfatı (Belirteç Öbeği)

Burada, “uzun” niteleme sıfatının eşitlik derecesi, “kadar” ilgeciyle karşılanıyor. “bu kadar uzun ıstıraplar” kümesi, “ıstıraplar” kümesine oranla daha küçük bir küme oluşturur. Bu ıstıraplar, belli bir dereceye sahip olmaları dolayısıyla bir küme oluşturmuştur.

“büyük kaynak”

Niteleyen: “büyük” (Niteleme Sıfatı)

Burada, “büyük” nitelemesiyle “kaynak” genel kümesi daralmış, tek üyeye inmiştir. Bu üye, büyük olma özelliğine sahiptir. Küme niteleme işlemi aracılığıyla daraltılmış, yeni bir kavram oluşturulmuştur.

271/18

“Bir tarafta çok ince bir duvar çatladı.”

“çok ince bir duvar”

Niteleyen (çok ince) → Ad (Sıfat Tamlaması (bir duvar))

“bir duvar”

Belirten (bir) → Ad (duvar)

Açıklama:

“çok ince bir duvar”

Niteleyen: “çok ince” (Niteleme Sıfatı (Belirteç Öbeği))

Burada, “ince” niteleme sıfatının aşırılık derecesi, “çok” belirteciyle karşılanmıştır. Bu öbekte “duvar” genel kümesi, önce çok ince olma özelliğine sahip “duvarlar” olarak daraltılmış, sonra bu kümedeki “duvarlar”dan “biri” seçilmiştir. “bir” sözcüğü herhangi bir anlamında kullanılmış, belirtisizlik gösteriyor.

271/19

“Yeşil bir filiz bir sabah müjdesi gibi canlandı.”

“yeşil bir filiz”

Niteleyen (yeşil) → Ad (Sıfat Tamlaması (bir filiz))

“bir sabah müjdesi”

Belirten (bir) → Ad (Ad Tamlaması (sabah müjdesi))

“sabah müjdesi”

Niteleyen (sabah) → Ad ← +İyelik (müjde ← +si)

Açıklama:

“yeşil bir filiz”

Niteleyen: “yeşil” (Niteleme Sıfatı)

Burada, “filiz” genel kümesi, önce “yeşil olma” özelliğine sahip “filizler” olarak daraltılmış, sonra bu kümedeki “filizler”den biri seçilmiştir.

“sabah müjdesi”

Niteleyen: “sabah” (Ad)

Bu öbekte, müjde sabahla olan aidiyet açısından niteleniyor.

271/20

“Ruh binası birdenbire büyüyen güller altında çöktü...”

“ruh binası”

Niteleyen (ruh) → Ad ← +İyelik (bina ← +sı)

“birdenbire büyüyen güller”

Niteleyen (birdenbire büyüyen) → Ad(güller)

Açıklama:

“ruh binası”

Niteleyen: “ruh” (Ad)

Burada, bina, ruhla olan aidiyet açısından nitelenmiştir.

“birdenbire büyüyen güller”

Niteleyen: “birdenbire büyüyen” (Sıfat İşlevli Yan Tümce)

“güller” genel kümesi, burada, “birdenbire büyüme” özelliğine sahip “güller” olarak daraltılmıştır. Sıfat işlevli yan tümce aracılığıyla “güller” kümesine oranla daha küçük bir kümeye gönderme yapan bir kavram kurulmuştur.

271/21

“Mor, acayip güller...”

“mor, acayip güller”

Niteleyen (mor, acayip) → Ad (güller)

Açıklama:

“mor, acayip güller”

Niteleyen: “mor, acayip” (Bağlama Öbeği (Niteleyen₁ (Niteleme Sıfatı) + Niteleyen₂ (Niteleme Sıfatı)))

“mor, acayip güller” kümesi, “güller” kümesine oranla küçük bir küme oluşturur. Bu kavramın gönderme yaptığı kümenin içinde yalnızca “mor, acayip olma” özelliğine sahip “güller” vardır. Diğer özellikteki güller bu kavramın kapsamı dışındadır. Niteleme, küme daraltma işlevi gerçekleştirmiştir.

2.14. ROMANIN 390. SAYFASINDAKİ AD ÖBEKLERİ

390/4

“Evlerin yirmi beş, otuz adım ötesindeydiler.”

“evlerin yirmi beş, otuz adım ötesi”

Niteleyen (evlerin) → Ad (Sıfat Tamlaması) ← +İyelik (yirmi beş, otuz adım öte ← +si)

“yirmi beş, otuz adım öte”

Niteleyen (yirmi beş, otuz adım) → Ad (öte)

“yirmi beş, otuz adım”

Belirten (yirmi beş, otuz) → Ad (adım)

Açıklama:

“evlerin yirmi beş, otuz adım ötesi”

Niteleyen: “evlerin” (Ad ← +In)

Bu öbekte, “yirmi beş, otuz adım öte”, evlerle olan aidiyet açısından niteleniyor. Nitelemenin ait olma ilişkisiyle üye saptama sağlanmıştır.

“yirmi beş, otuz adım öte”

Niteleyen: “yirmi beş, otuz adım” (Niteleme Sıfatı (Sıfat Tamlaması))

Burada ,“öte”, “yirmi beş, otuz adım olma” özelliğine sahiptir. Ne kadarlık bir “öte” den bahsedildiği niteleme işlemi aracılığıyla açıklanmıştır. Niteleme, küme daraltma işlevi gerçekleştirmiştir. Diğer özelliktekiler, bu kavramın kapsamı dışında kalmıştır.

“yirmi beş, otuz adım”

Belirten: “yirmi beş, otuz” (Bağlama Öbeği (Belirten₁ (Sayı Sıfatı) + Belirten₂ (Sayı Sıfatı)))

Bu sıfatlar, “adım” adını sayı göstererek belirtiyor.

390/5

“O niçin; ne faydası var sanki?”

“ne fayda”

Belirten (ne) → Ad (fayda)

“ne fayda”

Belirten: “ne” (Soru Sıfatı)

Soru sıfatları, varlık ve nesnelere sor yoluyla belirten sıfatlardır. Korkmaz’a göre, ne sıfatı, nesnenin ne olduğunu, durumunu soran ve hangi anlatımı taşıyan bir soru sıfatıdır (Korkmaz, 2003: 393-394).

390/6

“Bu, yaşayanların dünyası.”

“yaşayanların dünyası”

Niteleyen (yaşayanların) → Ad ← +İyelik (dünya ← +sı)

Açıklama:

“yaşayanların dünyası”

Niteleyen: “yaşayanların” (Özerk Sıfat İşlevli Yan Tümce ← +In)

Burada, dünya, yaşayanlarla olan aidiyet açısından niteleniyor. Üye saptama, nitelemenin ait olma ilişkisiyle sağlanmıştır.

390/11

“Keskin bir istihza ile konuşuyordu.”

“keskin bir istihza”

Niteleyen (keskin) → Ad (Sıfat Tamlaması (bir istihza))

“bir istihza”

Belirten (bir) → Ad (istihza)

Açıklama:

“keskin bir istihza”

Niteleyen: “keskin” (Niteleme Sıfatı)

Burada, “istihza” genel kümesi, önce “keskin olma” özelliğine sahip “istihzalar” olarak daraltılmış, sonra bu “istihzalar”dan “biri” seçilmiştir.

390/12

“-Nuransız, bu kadar sefalet içinde...olmaz”

“bu kadar sefalet”

Niteleyen (bu kadar) → Ad (sefalet)

Açıklama:

“bu kadar sefalet”

Niteleyen: “bu kadar” (Niteleme Sıfatı (İlgeç Öbeği))

Burada, “sefalet” genel kümesi, “bu kadar olma” özelliğine sahip “sefalet” olarak daraltılmış. Sefaletin derecesi, miktarı hep aynı değildir. Niteleme küme daraltma işlevi gerçekleştirmiştir.

390/14

“Mümtaz bir adım geriye çekildi.”

“bir adım geri”

Niteleyen (bir adım) → Ad (geri)

Açıklama:

“bir adım geri”

Niteleyen: “bir adım” (Niteleme Sıfatı (Sıfat Tamlaması))

Bu kavramın gönderme yaptığı kümenin içinde sadece “bir adım geri” olma özelliğine sahip “geri” vardır. Diğer üçlülere sahip gerilikler bu kavramın kapsamı

dışında bırakılmıştır.

390/16

“Hem onu çağırıyor, hem de kan dondurucu bir gülüşle gülüyordu.”

“kan dondurucu bir gülüş”

Niteleyen (kan dondurucu) → Ad (Sıfat Tamlaması (bir gülüş))

“bir gülüş”

Belirten (bir) → Ad (gülüş)

Açıklama:

“kan dondurucu bir gülüş”

Niteleyen: “kan dondurucu” (Niteleme sıfatı)

“kan dondurucu” sıfatı, eylemden sıfat türeten “-IcI” ekiyle türetilmiştir. Yılmaz’a göre, bu ek, “yapan, eden, yapmaya, kılmaya yarayan; iş edinen, huy edinen, ustalıklı yapan” anlamında sıfatlar yapar. İşlevinde bir çokluk, aşırılık, devamlılık vardır (Yılmaz:2004: 84). Bu öbekte “gülüş” genel kümesi, önce “kan dondurucu olma” özelliğine sahip “gülüşler” olarak daraltılmış, sonra bu “gülüşler” den “biri” seçilmiştir.

390/21

“O kadar küçücük varlığıyla onun hesaplarına bağlısın ki.”

“[Senin] küçücük varlığın”

Niteleyen ([Senin]) → Ad (Sıfat Tamlaması) ← +İyelik (küçücük varlık ← +ın)

“küçücük varlık”

Niteleyen (küçücük) → Ad (varlık)

“onun hesapları”

Niteleyen(onun) → Ad ← +İyelik (hesaplar ← +ı)

Açıklama:

“[Senin] küçücük varlığın”

Niteleyen: “[Senin]” (Ad (Şahıs Zamiri) ← +In)

“onun hesapları”

Niteleyen: “onun” (Ad (Şahıs Zamiri) ← +nIn)

Bu öbeklerde, üye saptama, nitelemenin ait olma ilişkisiyle sağlanmıştır. Küçücük varlık, [sen(Mümtaz)] ile; hesaplar, onunla (her şeyle) olan aidiyet açısından nitelenmiştir.

“küçücük varlık”

Niteleyen: “küçücük” (Niteleme Sıfatı)

“küçücük” niteleme sıfatı, addan sıfat türeten “+CIk” ekiyle türetilmiştir. Yılmaz’a göre, “+CIk” eki, aslında çekim eki olarak adlara ve sıfatlara gelen vurgulu bir küçültme ekidir. Ek, sıfatlara getirildiğinde “aşırı küçültmeyi”(diminutif excessif) karşılar. “+CIk” ekiyle genişletilmiş sıfatlar, anlamca pekiştirilmiş “küçültme ve abartma sıfatları”na dönüşürler (Yılmaz, 2004: 75). Bu nitelemeyle, “varlık” genel kümesi, “küçücük olma” özelliğine sahip “varlık” olarak daraltılmıştır.

390/22

“Sonra o yaşama iptilân, ölçülü merhametin, küçük ıstırapların, ümitlerin, o kaçırlar o tapınmalar...”

“[senin] o yaşama iptilân, ölçülü merhametin, küçük ıstırapların, ümitlerin”

Niteleyen ([senin]) → Bağlama Öbeği (Ad (Sıfat Tamlaması) ← +İyelik (o yaşama iptilâ ← +n) + Ad (Sıfat Tamlaması) ← +İyelik (ölçülü merhamet ← +in) + Ad (Sıfat Tamlaması) ← +İyelik (küçük ıstıraplar ← +in) + Ad ← +İyelik (ümitler ← +in))

“o yaşama iptilâØ(sı)”

Belirten (o) → Ad (Ad Tamlaması (yaşama iptilâØ(sı)))

“yaşama iptilâØ(sı)”

Niteleyen (yaşama) → Ad ← +İyelik (iptilâ←+Ø(sı))

“ölçülü merhamet”

Niteleyen (ölçülü) → Ad (merhamet)

“küçük ıstıraplar”

Niteleyen (küçük) → Ad (ıstıraplar)

Açıklama:

“yaşama iptilâ(sı)”

Niteleyen: “yaşama” (Ad)

Burada, iptilâ, yaşamayla olan aidiyet açısından niteleniyor.

“ölçülü merhamet”

Niteleyen: “ölçülü” (Niteleme Sıfatı)

Bu nitelemeyle, “merhamet” genel kümesi, “ölçülü olma” özelliğine sahip “merhamet” olarak daraltılmıştır.

“küçük ıstıraplar”

Niteleyen: “küçük” (Niteleme Sıfatı)

Burada, niteleme aracılığıyla, “ıstıraplar” kümesine oranla daha küçük bir kümeye gönderme yapan bir kavram kurulmuştur. Bu kavramın gönderme yaptığı kümenin içinde yalnızca “küçük olma” özelliğine sahip “ıstıraplar” vardır. “büyük olma” özelliğine sahip “ıstıraplar” bu kavramın kapsamı dışında bırakılmıştır.

390/26

“Suat tekrar o geniş kahkahayla gülmeye başladı:”

“o geniş kahkaha”

Belirten (o) → Ad (Sıfat Tamlaması (geniş kahkaha))

“geniş kahkaha”

Niteleyen (geniş) → Ad (kahkaha)

Açıklama:

“geniş kahkaha”

Niteleyen: “geniş” (Niteleme Sıfatı)

Bu nitelemeyle “kahkaha” genel kümesi, “geniş olma” özelliğine sahip “kahkaha” olarak daraltılmıştır.

390/28

“Gelemem, yapacağım işler var.”

“yapacağım işler”

Niteleyen (yapacağım) → Ad (işler)

Açıklama:

“yapacağım işler”

Niteleyen: “yapacağım” (Sıfat İşlevli Yan Tümce ← +İyelik)

“yapacağım işler” (Mümtaz’ın yapacağı işler) kümesi, “işler” kümesine oranla daha küçük bir kümedir. Bu işler, genel kümeyi daraltıcı bir özelliğe (“Mümtaz’ın yapacağı işler olma” özelliğine) sahiptir. Niteleme aracılığıyla daha küçük bir kümeye gönderme yapan bir kavram kurulmuştur.

390/32

“Bunlar senin taşıyamayacağın yükler...”

“senin taşıyamayacağın yükler”

Niteleyen (senin taşıyamayacağın) → Ad (yükler)

Açıklama:

“senin taşıyamayacağın yükler”

Niteleyen: “senin taşıyamayacağın” (Sıfat İşlevli Yan Tümce ← +İyelik)

“senin taşıyamayacağın yükler” kümesi, yükler kümesine oranla daha küçük bir kümedir. Burada “yükler”, genel kümeyi daraltıcı bir özelliğe (“Mümtaz’ın taşıyamayacağı yükler olma”) özelliğine sahiptir. Sıfat İşlevli Yan Tümce aracılığıyla daha küçük bir kümeye gönderme yapan yeni bir kavram kurulmuştur.

390/35

“Ben yükümün derecesine yükselebilirim.”

“[benim] yükümün derecesi”

Niteleyen ([benim] yükümün) → Ad ← +İyelik (derece ← +si)

Açıklama:

“[benim] yükümün derecesi”

Niteleyen: “[benim] yükümün” (Ad (Ad Tamlaması) ← +In)

Burada, nitelemenin ait olma ilişkisi kullanılmıştır. “derece”nin ait olduğu küme belirtili konumdadır. “derece benim yüküm (Mümtaz”ın yükü) ile olan aidiyet açısından niteleniyor.

390/41

“Suat kollarını açtı ve onun yüzüne şiddetle vurdu.”

“onun yüzü”

Niteleyen (onun) → Ad ← +İyelik (yüz ← +ü)

Açıklama:

“onun yüzü”

Niteleyen: “onun” (Ad (Şahıs Zamiri) ← +nIn)

“o” zamiri, “Mümtaz” adı yerine kullanılmıştır. Burada, yüz, Mümtaz’la olan aidiyet açısından niteleniyor. Üye saptama nitelemenin ait olma ilişkisiyle sağlanmıştır.

390/43

“Kalktığı zaman yüzü gözü kan içindeydi.”

“kalktığı zaman”

Niteleyen (kalktığı) → Ad (zaman)

“kan içi”

Niteleyen (kan) → Ad ← +İyelik (iç ← +i)

Açıklama:

“kalktığı zaman”

Niteleyen: “ kalktığı” (Sıfat İşlevli Yan Tümce ← +İyelik)

Burada, “zaman” genel kümesi, “[Mümtaz’ın] kalktığı zaman” olma özelliğine sahip zaman olarak daraltılmıştır.

390/44

“İlaç şişeleri avucunda kırılmıştı.”

“ilaç şişeleri”

Niteleyen (ilaç) → Ad ← +İyelik (şişeler ← +i)

Açıklama:

“ilaç şişeleri”

Niteleyen: “ ilaç” (Ad)

Bu öbekte, şişeler, ilaçla olan aidiyet açısından niteleniyor. Bu şişeler, ait olma ilişkisiyle kümedeki öteki üyelerden ayrılmıştır. Her şişe ilaç şişesi olma özelliğine sahip değildir.

2.15. ROMANIN 391. SAYFASINDAKİ AD ÖBEKLERİ

391/1

Bununla beraber yüzünde garip, çok ince bir tebessüm vardı.”

“garip, çok ince bir tebessüm”

Niteleyen (garip, çok ince) → Ad (Sıfat Tamlaması (bir tebessüm))

Açıklama:

“garip, çok ince bir tebessüm”

Niteleyen : “garip, çok ince” (Bağlama Öbeği (Niteleyen₁ (Niteleme Sıfatı)) + Niteleyen₂ (Niteleme Sıfatı (Belirteç Öbeği))))

Burada, “tebessüm” genel kümesi, önce “garip, çok ince olma” özelliğine

sahip “tebessümler” olarak daraltılmış, sonra bu kümedeki “tebessümler”den “biri” seçilmiştir.

391/2

“Yan pencerelerden birinde bir radyo Hitler’in o gece verdiği hücum emrini tekrarlıyordu.”

“yan pencerelerden biri”

Niteleyen (yan pencerelerden) → Ad ← +İyelik (bir ← +i)

“yan pencereler”

Niteleyen (yan) → Ad (pencereler)

“bir radyo”

Belirten (bir) → Ad (radyo)

“Hitler’in o gece verdiği hücum emri”

Niteleyen (Hitler’in) → Ad (Sıfat Tamlaması) ← +İyelik (o gece verdiği hücum emrØ(i) ← +i)

“o gece verdiği hücum emrØ(i)”

Niteleyen (o gece verdiği) → Ad (Ad Tamlaması (hücum emrØ(i)))

“hücum emrØ(i)”

Niteleyen(hücum) → Ad ← +İyelik (emir ← +Ø(i))

Açıklama:

“yan pencerelerden biri”

Niteleyen: “yan pencerelerden” (Ad (Sıfat Tamlaması) ← +DAn)

“Hitler’in o gece verdiği hücum emri”

Niteleyen: “ Hitler’in” (Özel Ad ← +In)

“hücum emrØ(i)”

Niteleyen: “hücum” (Ad)

Bu öbeklerde nitelemenin üye saptamaya yarayan ait olma ilişkisi

kullanılmıştır.

“yan pencereler”

Niteleyen: “yan”

“yan pencere” kümesi, “pencereler” kümesine oranla daha küçük bir küme oluşturur. Bu pencereler, küme daraltıcı bir özelliğe (“yan pencereler” olma özelliğine) sahiptir. Niteleme aracılığıyla daha küçük bir kümeye gönderme yapan yeni bir kavram kurulmuştur.”

“o gece verdiği hücum emrØ(i)”

Niteleyen: “o gece verdiği” (Sıfat İşlevli Yan Tümce ← +İyelik)

“o gece verdiği hücum emrØ(i)”, “hücum emirleri” kümesinden seçilmiş tek bir üyedir. Bu üye, “[Hitler’in] o gece verdiği hücum emri olma” özelliğine sahiptir. Sıfat işlevli yan tümce aracılığıyla tek üyeli bir kümeye gönderme yapan bir kavram kurulmuştur.

391/5

“Ve hâlâ kırık şişe parçalarını tuttuğu avuçlarını açarak yaralarına baktı.”

“[Mümtaz’ın] hâlâ kırık şişe parçalarını tuttuğu avuçları”

Niteleyen ([Mümtaz’ın]) → Ad (Sıfat Tamlaması) ← +İyelik (hâlâ kırık şişe parçalarını tuttuğu avuçlar ← +1)

“hâlâ kırık şişe parçalarını tuttuğu avuçlar”

Niteleyen (hâlâ kırık şişe parçalarını tuttuğu) → Ad (avuçlar)

“kırık şişe parçaları”

Niteleyen (kırık şişe) → Ad ← +İyelik (parçalar ← +1)

“kırık şişe”

Niteleyen (kırık) → Ad (şişe)

Açıklama:

[Mümtaz’ın] hâlâ kırık şişe parçalarını tuttuğu avuçları”

Niteleyen: “[Mümtaz’ın]” (Özel Ad ← +In)

“kırık şişe parçaları”

Niteleyen: “kırık şişe” (Ad (Sıfat Tamlaması))

Bu öbeklerde nitelemenin üye saptamaya yarayan ait olma ilişkisi kullanılmıştır.

“hâlâ kırık şişe parçalarını tuttuğu avuçlar”

Niteleyen: “hâlâ kırık şişe parçalarını tuttuğu” (Sıfat İşlevli Yan Tümce ← +İyelik)

Burada, “avuçlar” genel kümesi, küme daraltıcı bir özelliğe (“[Mümtaz’ın hâlâ kırık şişe parçalarını tuttuğu avuçlar olma” özelliğine) sahiptir.

“kırık şişe”

Niteleyen: “kırık” (Niteleme Sıfatı)

Bu öbekte, “şişe” genel kümesi, “kırık olma” özelliğine sahip şişe olarak daraltılıyor.

391/7

“Yoldan geçenler, bu erken saatte kanlar içindeki bu yüzde dudakların garip tebessümüne hayretle bakıyorlardı.”

“bu erken saat”

Belirten (bu) → Sıfat Tamlaması (erken saat)

“erken saat”

Niteleyen (erken) → Ad (saat)

“kanlar içindeki bu yüzde dudakların garip tebessümü”

Niteleyen (kanlar içindeki bu yüzde) → Ad (Ad Tamlaması (dudakların garip tebessümü))

“kanlar içindeki bu yüz”

Niteleyen (kanlar içindeki) → Ad (Sıfat Tamlaması (bu yüz))

“dudakların garip tebessümü”

Niteleyen (dudakların) → Ad (Sıfat Tamlaması) ← +İyelik (garip tebessüm
← +ü)

“garip tebessüm”

Niteleyen (garip) → Ad (tebessüm)

Açıklama:

“erken saat”

Niteleyen: “erken” (Niteleme Sıfatı)

Burada, “saat” kümesi, küme daraltıcı bir özelliğe (“erken saat olma” özelliğine) sahiptir.

“kanlar içindeki bu yüzde dudakların garip tebessümü”

Niteleyen: “kanlar içindeki bu yüzde” (Niteleme Sıfatı (Sıfat Tamlaması ← +DA))

Burada, “dudakların garip tebessümü”, kanlar içindeki bu yüzde bulunma özelliği ile niteleniyor.

“kanlar içindeki bu yüz”

Niteleyen : “kanlar içindeki” (Niteleme Sıfatı (Sıfat Tamlaması ← +DA ← +ki))

Burada, belirtili ve tek üyeli bir kümeye gönderme yapan “bu yüz” kavramı, kanlar içinde olma özelliği ile nitelenmiştir.

“dudakların garip tebessümü”

Niteleyen: “dudakların” (Ad ← +In)

Bu öbekte, garip tebessüm, dudaklarla olan aidiyet açısından nitelenmiştir.

“garip tebessüm”

Niteleyen: “garip” (Niteleme Sıfatı)

Burada, tebessüm” genel kümesi, “garip olma” özelliğine sahip tebessüm olarak daraltılmıştır. Her tebessüm, bu özellikte değildir. Niteleme küme daraltma işlevi gerçekleştirmektedir.

391/8

“Kapıyı cebindeki anahtarla açtı.”

“[Mümtaz’ın] cebindeki anahtar”

Niteleyen ([Mümtaz’ın] cebindeki) → Ad (anahtar)

Açıklama:

“[Mümtaz’ın] cebindeki anahtar”

Niteleyen: “[Mümtaz’ın] cebindeki” (Niteleme Sıfatı (Ad Tamlaması ← +DA ← +ki))

“anahtar” genel kümesi, burada, tek bir üyeden oluşmaktadır. Bu üye, [Mümtaz’ın] cebinde bulunma özelliğine sahiptir.

391/15

“Mümtaz acıyan ellerini pencerenin önünde tekrar açıp kapadı.”

“[Mümtaz’ın] acıyan elleri”

Niteleyen ([Mümtaz’ın] → Ad (Sıfat Tamlaması) ← +İyelik (acıyan eller ← +i)

“acıyan eller”

Niteleyen (acıyan) → Ad (eller)

“pencerenin önü”

Niteleyen(pencerenin) → Ad ← +İyelik (ön ← +ü)

Açıklama:

“[Mümtaz’ın] acıyan elleri”

Niteleyen: “[Mümtaz’ın]” (Özel Ad ← +In)

“pencerenin önü”

Niteleyen: “pencerenin” (Ad ← +nIn)

Bu öbeklerde, üye saptama nitelemenin ait olma ilişkisiyle sağlanıyor. “acıyan eller, Mümtaz’la; ön, pencereyle olan aidiyet açısından nitelenmiştir.

“acıyan eller”

Niteleyen: “acıyan” (Niteleme Sıfatı)

Burada, “eller” kümesi, küme daraltıcı bir özelliğe(acıyan) sahiptir. Niteleme işlemi aracılığıyla daha küçük bir kümeye gönderme yapan yeni bir kavram kurulmuştur.

391/17

“Şimdi büyük bir kaza geçirdim.”

“büyük bir kaza”

Niteleyen (büyük) → Ad (Sıfat Tamlaması (bir kaza))

Açıklama:

“büyük bir kaza”

Niteleyen: “büyük” (Niteleme Sıfatı)

Burada, “kaza” genel kümesi, önce büyük olma özelliğine sahip kazalar olarak daraltılmıştır, sonra bu kümedeki “kazalar”dan “biri” seçilmiştir.

391/18

“Dudaklarında hep o garip, insanda bir ömrün üzerine vurulmuş kilit hissini bırakan tebessüm vardı.”

“o garip, insanda bir ömrün üzerine vurulmuş kilit hissini bırakan tebessüm”

Belirten (o) → Ad (Sıfat Tamlaması (garip, insanda bir ömrün üzerine vurulmuş kilit hissini bırakan tebessüm))

“garip, insanda bir ömrün üzerine vurulmuş kilit hissini bırakan tebessüm”

Niteleyen (garip, insanda bir ömrün üzerine vurulmuş kilit hissini bırakan) → Ad (tebessüm)

“bir ömrün üzerine vurulmuş kilit hissi”

Niteleyen (bir ömrün üzerine vurulmuş kilit) → Ad ← +İyelik (his ← +i))

“bir ömrün üzerine vurulmuş kilit”

Niteleyen (bir ömrün üzerine vurulmuş) → Ad (kilit)

Açıklama:

“garip, insanda bir ömrün üzerine vurulmuş kilit hissini bırakan tebessüm”

Niteleyen: “garip, insanda bir ömrün üzerine vurulmuş kilit hissini bırakan”
(Bağlama Öbeği (Niteleyen₁ (Niteleme Sıfatı) + Niteleyen₂ (Sıfat İşlevli Yan Tümce)))

Burada, “tebessüm” kümesi, tek bir üyeden oluşmaktadır. Bu üye, “garip olma ve insanda bir ömrün üzerine vurulmuş kilit hissini bırakma” özelliğine sahiptir. Niteleme işlemi aracılığıyla “tebessüm kümesi iyice daraltılmıştır.

bir ömrün üzerine vurulmuş kilit hissi”

Niteleyen : “bir ömrün üzerine vurulmuş kilit” (Ad (Sıfat Tamlaması))

Bu öbekte, his, bir ömrün üzerine vurulmuş kilitle olan aidiyet açısından niteleniyor. Üye saptama nitelemenin ait olma ilişkisiyle sağlanmıştır.

“bir ömrün üzerine vurulmuş kilit”

Niteleyen: “bir ömrün üzerine vurulmuş” (Sıfat İşlevli Yan Tümce)

“bir ömrün üzerine vurulmuş kilit”, “kilit” genel kümesinden seçilmiş tek bir üyedir. Bu üye, “bir ömrün üzerine vurulmuş olma” özelliğine sahiptir. Sıfat işlevli yan tümce aracılığıyla tek üyeli bir kümeye gönderme yapan bir kavram kurulmuştur.

391/33

“Radyo evin sessizliği içinde tek başına, hadiselerin gür sesiyle herkes için konuşuyordu.”

“evin sessizliği”

Niteleyen (evin) → Ad ← +iyelik (sessizlik ← +i)

“hadiselerin gür sesi”

Niteleyen (hadiselerin) → Ad (Sıfat Tamlaması) ← +İyelik (gür ses ← +i)

“gür ses”

Niteleyen (gür) → Ad (ses)

Açıklama:

“evin sessizliği”

Niteleyen: “evin” (Ad ← +In)

“hadiselerin gür sesi”

Niteleyen: “hadiselerin” (Ad ← +In)

Bu öbeklerde nitelemenin üye saptamaya yarayan ait olma ilişkisi kullanılmıştır. Sessizlik, evle; gür ses hadiselerle olan aidiyet açısından niteleniyor.

“gür ses”

Niteleyen: “gür” (Niteleme Sıfatı)

“gür ses” kümesi, “ses” kümesine oranla daha küçük bir küme oluşturur. Burada, “ses” küme daraltıcı bir özelliğe (“gür olma” özelliğine) sahiptir. “gür olmama” özelliğine sahip “ses”, bu kavramın kapsamı dışında kalmıştır.

Bu bölümde, Ahmet Hamdi Tanpınar’ın Huzur romanında ad öbeklerinde belirtenler ve niteleyenler üzerinde duruldu. Bunları görevleri ve işlevleri incelendi.

2. BÖLÜM

İNCELEMENİN TASNİFİ

Araştırmacıların birinci bölümdeki incelemeden yararlanmaları için örneklere kolay ulaştırma amacıyla bu bölümü hazırladık. Bu bölümde nitelendirme ilişkilerini önce öbek yapılarına göre sonra cümledeki yerlerine göre tasnif ettik.

1. AD VE EYLEM ÖBEKLERİNİN TASNİFİ

1.1. EYLEM ÖBEKLERİNİN TASNİFİ

1.1.1. Eylem Öbeklerinin Belirtenlerinin Tasnifi

1.1.1.1. Birinci Derece Belirten/Özne:

1.1.1.1.1. Özel Ad: 9/1, 9/3, 9/5, 15/2, 15/3, 15/10, 15/13, 15/14, 15/16, 15/20, 26/1, 26/3, 26/9, 26/10, 37/9, 37/10, 37/15, 37/18, 37/20, 37/25, 48/5, 80/2, 80/6, 80/12, 80/13, 80/18, 80/22, 80/25, 101/1, 101/6, 101/17, 101/28, 122/2, 122/20, 122/25, 143/3, 143/6, 143/8, 143/10, 143/13, 143/15, 143/16, 143/18, 169/3, 169/7,

169/14, 169/16, 169/19, 169/20, 220/17, 220/11, 220/15, 220/18, 220/19, 220/23, 220/25, 220/28, 271/2, 271/5, 271/17, 271/22, 390/3, 390/14, 390/23, 390/26, 390/33, 390/41, 391/2, 391/12, 391/14, 391/25, 391/31

1.1.1.1.2. Ad: 9/9, 9/11, 15/10, 15/20, 37/6, 37/17, 48/1, 48/8, 59/2, 80/14, 80/20, 101/12, 101/14, 101/16, 101/19, 101/25, 122/13, 122/17, 122/18, 122/19, 143/9, 143/13, 169/1, 169/2, 169/23, 220/19, 220/20, 271/12, 271/14, 271/16, 390/2, 391/4, 391/18, 391/30, 391/33.

1.1.1.1.3. Ad Tamlaması: 9/4, 9/5, 9/8, 9/11, 15/2, 15/8, 15/9, 15/11, 15/17, 15/18, 26/2, 26/4, 26/5, 26/9, 26/11, 26/14, 37/9, 37/11, 37/13, 37/19, 37/21, 59/6, 59/8, 59/13, 80/3, 80/7, 80/11, 80/16, 80/21, 80/22, 80/25, 101/3, 101/4, 101/7, 101/9, 101/11, 101/12, 101/15, 101/17, 101/20, 101/24, 122/6, 122/9, 122/23, 122/6, 122/9, 122/23, 122/26, 143/2, 143/12, 143/13, 169/6, 169/17, 169/20, 169/23, 220/2, 220/10, 220/19, 220/24, 220/25, 220/29, 271/15, 271/20, 390/5, 390/44, 391/23.

1.1.1.1.4. Sıfat Tamlaması: 9/2, 9/12, 9/13, 15/3, 15/7, 15/8, 15/9, 15/10, 15/18, 15/19, 15/20, 26/6, 26/10, 26/12, 26/15, 37/1, 37/3, 37/6, 37/7, 37/14, 37/17, 37/24, 48/3, 48/5, 48/9, 48/10, 48/13, 59/3, 59/4, 59/7, 59/9, 59/10, 59/15, 59/16, 59/17, 80/10, 80/15, 80/17, 80/19, 101/10, 101/12, 101/20, 122/1, 122/18, 122/26, 143/1, 143/3, 143/7, 143/13, 143/14, 143/15, 169/8, 169/12, 169/18, 169/19, 220/9, 220/19, 220/22, 220/26, 220/28, 220/29, 271/1, 271/8, 271/18, 271/19, 390/7, 390/28, 390/42, 391/1, 391/2, 391/9, 391/17.

1.1.1.1.5. Zamir

1.1.1.1.5.1. Şahıs Zamiri: 15/12, 37/24, 80/4, 80/20, 101/31, 122/2, 122/7, 122/22, 143/10, 220/8, 220/18, 390/8, 390/35, 391/26.

1.1.1.1.5.2. İşaret Zamiri: 15/1, 26/8, 48/4, 80/22, 122/9, 169/10, 220/23, 271/7, 390/5, 390/6, 390/32.

1.1.1.1.5.3. Belgisiz Zamir: 9/4, 271/4, 271/7.

1.1.1.1.6. Ad İşlevli Yan Tümce: 271/10.

1.1.1.1.7. Ad İşlevli Yan Tümce ← +İyelik: 15/10, 15/16, 15/19, 80/16, 80/25, 220/12, 220/29.

1.1.1.1.8. Özerk Sıfat İşlevli Yan Tümce: 122/18, 391/7.

1.1.1.2. İkinci Derece Belirten/Gizli Özne: 9/2, 9/3, 9/7, 9/9, 9/10, 9/13, 15/1, 15/5, 15/6, 15/10, 15/11, 15/13, 15/14, 15/15, 15/18, 15/20, 26/1, 26/2, 26/4, 26/7, 26/9, 26/10, 26/11, 26/12, 26/13, 26/14, 26/15, 37/1, 37/2, 37/4, 37/6, 37/7, 37/8, 37/11, 37/12, 37/14, 37/15, 37/16, 37/17, 37/19, 37/23, 37/25, 48/1, 48/2, 48/3, 48/4, 48/5, 48/6, 48/7, 48/8, 48/9, 48/10, 48/11, 48/12, 48/13, 59/2, 59/3, 59/5, 59/9, 59/10, 59/11, 59/12, 59/13, 59/16, 80/1, 80/3, 80/5, 80/7, 80/9, 80/10, 80/11, 80/13, 80/15, 80/23, 80/25, 101/1, 101/2, 101/3, 101/4, 101/5, 101/6, 101/7, 101/8, 101/9, 101/12, 101/13, 101/15, 101/18, 101/21, 101/22, 101/23, 101/24, 101/26, 101/27, 101/29, 101/30, 101/31, 122/3, 122/4, 122/5, 122/10, 122/11, 122/12, 122/13, 122/14, 122/15, 122/16, 122/17, 122/18, 122/19, 122/21, 122/24, 122/26, 143/2, 143/4, 143/5, 143/9, 143/11, 143/12, 143/15, 143/17, 169/1, 169/2, 169/4, 169/5, 169/7, 169/8, 169/9, 169/11, 169/15, 169/18, 169/21, 169/22, 169/24, 220/1, 220/3, 220/4, 220/5, 220/6, 220/7, 220/9, 220/11, 220/13, , 220/14, 220/15, 220/16, 220/17, 220/19, 220/20, 220/21, 220/26, 220/27, 220/28, 271/1, 271/2, 271/3, 271/4, 271/5, 271/6, 271/7, 271/10, 271/11, 271/13, 271/16, 271/17, 271/20, 271/22, 390/1, 390/4, 390/9, 390/10, 390/11, 390/13, 390/15, 390/16, 390/17, 390/18, 390/19, 390/29, 390/30, 390/31, 390/34, 390/36, 390/37, 390/38, 390/39, 390/40, 391/3, 391/4, 391/5, 391/6, 391/8, 391/10, 391/11, 391/15, 391/16, 391/17, 391/18, 391/19, 391/20, 391/21, 391/22, 391/24, 391/26, 391/27, 391/28, 391/29, 391/30, 391/31.

1.1.1.3. +I Nesne Belirteni: 9/2, 9/3, 9/9, 15/1, 15/2, 15/5, 15/8, 15/10, 15/13, 15/14, 15/18, 15/20, 26/1, 26/3, 26/4, 26/5, 26/9, 26/10, 26/11, 26/12, 26/15, 37/1, 37/3, 37/7, 37/8, 37/9, 37/15, 37/16, 37/17, 37/23, 48/1, 48/2, 48/3, 48/5, 48/6, 48/7, 48/10, 48/11, 48/12, 48/13, 59/2, 59/3, 59/4, 59/8, 59/11, 59/12, 59/15, 59/17, 80/2, 80/3, 80/5, 80/6, 80/8, 80/9, 80/10, 80/11, 80/20, 80/25, 101/1, 101/2, 101/3, 101/4, 101/6, 101/15, 101/25, 101/27, 101/28, 101/29, 101/30, 122/4, 122/7, 122/10, 122/16, 122/17, 122/19, 122/20, 122/24, 122/26, 143/2, 143/3, 143/5, 143/6, 143/8, 143/9, 143/10, 143/12, 143/13, 143/14, 143/15, 143/17, 169/2, 169/3, 169/5, 169/7, 169/8, 169/18, 169/20, 169/24, 220/1, 220/5, 220/7, 220/9, 220/11, 220/14, 220/15, 220/17, 220/19, 220/24, 220/27, 220/28, 271/1, 271/3, 271/4, 271/5, 271/6, 271/7, 271/8, 271/15, 271/17, 271/22, 390/1, 390/8, 390/10, 390/13, 390/16, 390/20,

390/23, 390/27, 390/28, 390/41, 391/2, 391/3, 391/5, 391/8, 391/9, 391/10, 391/11, 391/14, 391/24, 391/28, 391/31.

1.1.1.4. +Ø Nesne Belirteni: 9/2, 9/3, 9/10, 15/5, 15/8, 15/18, 37/4, 37/8, 48/8, 48/9, 48/13, 59/12, 59/15, 59/17, 80/1, 80/12, 80/14, 101/6, 101/13, 122/4, 122/18, 143/17, 169/1, 169/8, 169/21, 271/7, 271/14, 271/15, 271/22, 390/9, 390/24, 390/29, 390/34, 391/4, 391/12, 391/15, 391/16, 391/18, 391/20, 391/21, 391/30.

1.1.2. Eylem Öbeklerinin Niteleyenlerinin Tasnifi

1.1.2.1. Eylem Öbeklerinin Niteleyenlerinin Yapısal Tasnifi

1.1.2.1.1. +A Belirteci

1.1.2.1.1.1. +A Yönelme Belirteci: 9/1, 9/2, 15/1, 15/5, 15/16, 26/1, 26/2, 26/9, 26/12, 26/14, 37/11, 37/16, 37/17, 48/1, 48/2, 48/3, 48/4, 48/7, 48/9, 48/11, 48/13, 59/3, 101/1, 101/21, 101/26, 101/27, 122/1, 122/5, 122/15, 122/17, 143/2, 143/7, 169/17, 220/18, 271/2, 271/3, 271/7, 271/8, 271/9, 271/15, 271/22, 390/14, 390/20, 390/35, 390/42, 391/26.

1.1.2.1.1.2. +A Etki Belirteci: 9/9, 15/5, 15/6, 15/8, 15/9, 15/10, 15/11, 15/13, 15/18, 29/9, 37/1, 37/3, 37/6, 37/8, 37/11, 37/14, 37/18, 37/23, 48/2, 48/10, 59/2, 59/10, 59/13, 80/4, 80/10, 80/21, 80/23, 80/24, 80/25, 122/8, 122/24, 122/26, 143/10, 143/12, 169/4, 169/22, 220/3, 220/9, 220/18, 220/26, 271/17, 390/3, 390/20, 390/21, 390/26, 390/33, 390/36, 390/41, 391/5, 391/7, 391/19, 391/23, 391/26, 391/30, 391/33.

1.1.2.1.1.3. +A Neden ve Amaç Belirteci: 9/2, 26/2, 37/16, 48/13, 59/11, 220/15, 271/4, 390/13.

1.1.2.1.1.4. +A İçinlik ve Mahsusluk Belirteci: 37/15, 48/3, 80/19, 101/12, 122/4, 143/9.

1.1.2.1.1.5. +A Yer Belirteci: 26/1, 48/9.

1.1.2.1.1.6. +A Konu Belirteci: 122/9, 169/20.

1.1.2.1.1.7. +A Tarz Belirteci: 26/11, 59/2.

1.1.2.1.1.8. +A Mantıksal Özne Belirteci: 48/7, 101/6.

1.1.2.1.2. +DAn Belirteci

1.1.2.1.2.1. +DAn Ayrılma Belirteci: 9/3, 9/5, 9/11, 26/9, 26/12, 37/10, 48/9, 48/11, 48/13, 59/2, 59/4, 59/16, 80/3, 143/16, 169/5, 271/2, 271/10, 390/31, 391/27.

1.1.2.1.2.2. +DAn Etki Belirteci: 15/20, 59/3, 122/3, 143/6, 169/24, 220/7, 220/11, 220/15, 220/16, 220/21, 390/18.

1.1.2.1.2.3. +DAn Neden Belirteci: 9/3, 15/10, 26/10, 26/12, 80/11, 169/20.

1.1.2.1.2.4. +DAn Birliktelik Belirteci: 37/15, 143/10.

1.1.2.1.2.5. +DAn Kaynak Belirteci: 80/13, 80/14, 80/15.

1.1.2.1.2.6. +DAn Yön Belirteci: 101/6, 122/2.

1.1.2.1.2.7. +DAn Karşılaştırma Belirteci: 101/20.

1.1.2.1.2.8. +DAn Konu Belirteci: 37/13, 101/24, 101/29.

1.1.2.1.2.9. +DAn Hedef Belirteci: 220/28.

1.1.2.1.2.10. +DAn Tarz Belirteci: 15/14, 48/9, 101/3, 101/8, 143/17, 220/7, 220/15.

1.1.2.1.2.11. +DAn Mantıksal Özne Belirteci: 101/9.

1.1.2.1.2.12. +DAn Yer Belirteci: 122/15.

1.1.2.1.3. +DA Belirteci

1.1.2.1.3.1. +DA Bulunma Belirteci: 9/2, 9/3, 15/5, 15/7, 15/18, 15/19, 26/4, 26/10, 26/12, 26/15, 37/1, 37/6, 37/7, 37/9, 37/12, 37/13, 37/14, 37/15, 37/24, 48/1, 48/2, 48/7, 48/8, 48/9, 48/10, 48/12, 48/13, 59/8, 59/11, 59/16, 59/17, 80/8, 80/15, 80/25, 101/1, 101/12, 101/20, 122/17, 122/18, 122/19, 122/26, 143/3, 143/4, 143/11, 143/13, 169/1, 169/4, 169/16, 169/18, 169/19, 271/12, 271/13, 271/17, 271/18, 271/20, 390/7, 390/33, 390/36, 390/40, 390/44, 391/1, 391/2, 391/12, 391/14, 391/17, 391/29.

1.1.2.1.3.2. +DA Zaman Belirteci: 9/9, 15/2, 26/4, 48/2, 48/6, 48/10, 59/1, 59/9, 80/16, 122/8, 122/13, 143/2, 143/5, 169/5, 220/25, 220/29, 391/7.

1.1.2.1.3.3. +DA Konu Belirteci: 80/7, 80/23, 143/8, 143/15, 220/25.

1.1.2.1.3.4. +DA Hariçlik Belirteci: 37/22.

1.1.2.1.3.5. +DA Zıtlık Belirteci: 101/15.

1.1.2.1.3.6. +DA Tarz Belirteci: 15/20, 26/14, 59/3, 80/3, 80/22, 80/25, 101/27, 122/2, 220/26, 271/5, 271/22, 390/12, 391/29, 391/33.

1.1.2.1.3.7. +DA Konum Belirteci: 169/244.

1.1.2.1.4. +IA Belirteci

1.1.2.1.4.1. +IA Vasıta Belirteci: 9/5, 9/12, 26/9, 26/10, 37/6, 37/25, 48/1, 48/8, 48/13, 101/2, 101/7, 122/2, 122/19, 122/25, 143/14, 220/15, 220/20, 271/14, 390/21, 391/8, 391/33.

1.1.2.1.4.2. +IA Birliktelik Belirteci: 9/4, 15/10, 26/10, 37/17, 48/3, 48/4, 101/12, 101/27, 122/19, 143/6, 169/11, 271/3, 271/12, 390/10, 390/30, 391/12.

1.1.2.1.4.3. +IA Zaman Belirteci: 391/9.

1.1.2.1.4.4. +IA Neden Belirteci: 271/3, 271/5.

1.1.2.1.4.5. +IA Tarz Belirteci: 26/7, 26/9, 26/11, 26/12, 37/6, 48/9, 48/13, 59/16, 80/25, 101/3, 101/6, 101/7, 101/9, 101/12, 101/28, 143/4, 143/17, 169/21, 271/1, 271/5, 271/7, 271/10, 390/16, 390/26, 390/37, 390/41, 391/7.

1.1.2.1.5. +CA Belirteci

1.1.2.1.5.1. +CA Zaman Belirteci: 15/18.

1.1.2.1.5.2. +CA Tarz Belirteci: 48/9, 80/10, 80/14, 220/15.

1.1.2.1.5.3. +CA Odak Belirteci: 37/8, 48/13.

1.1.2.1.5.4. +CA Miktar Belirteci: 15/10.

1.1.2.1.6. İlgeç Belirteci

1.1.2.1.6.1. İlgeç Zaman Belirteci: 9/1, 9/10, 15/7, 15/10, 15/12, 15/14, 26/10, 26/13, 59/8, 80/13, 80/15, 80/20, 80/23, 101/29, 122/11, 122/12, 143/14, 169/1, 220/8, 390/2.

1.1.2.1.6.2. İlgeç Neden Belirteci: 9/11, 26/12, 37/7, 37/12, 37/22, 48/3, 80/8, 122/21, 122/13, 122/26, 143/2, 148/15, 169/5, 220/6, 220/21, 220/26.

1.1.2.1.6.3. İlgeç Amaç Belirteci: 15/20, 143/3, 220/27.

1.1.2.1.6.4. İlgeç Tıpkılık Belirteci: 26/1.

1.1.2.1.6.5. İlgeç Vasıta Belirteci: 9/13, 15/10, 37/25, 48/13, 80/14, 122/18, 169/4, 390/12.

1.1.2.1.6.6. İlgeç Birliktelik Belirteci: 9/4, 15/16, 48/3, 220/1, 271/3, 271/6.

1.1.2.1.6.7. İlgeç Benzerlik Belirteci: 15/8, 15/18, 26/5, 26/10, 37/6, 48/9, 48/11, 59/2, 80/3, 80/5, 80/7, 80/25, 101/3, 122/5, 122/17, 143/2, 143/10, 143/12, 169/8, 220/28, 271/5, 271/7, 271/19, 391/30.

1.1.2.1.6.8. İlgeç Aktarma Belirteci: 37/17, 80/25, 101/30, 122/2, 220/11, 390/18.

1.1.2.1.6.9. İlgeç Başkalık Belirteci: 37/21.

1.1.2.1.6.10. İlgeç Karşıtlık Belirteci: 48/5.

1.1.2.1.6.11. İlgeç Yönelme Belirteci: 48/13, 59/5, 122/2, 122/14, 220/10, 220/23, 391/6, 391/27, 391/31.

1.1.2.1.6.12. İlgeç Görelilik Belirteci: 80/9.

1.1.2.1.6.13. İlgeç İçinlik ve Mahsusluk Belirteci: 59/1, 59/13, 80/11, 80/12, 143/14, 271/7, 391/33.

1.1.2.1.6.14. İlgeç Aykırılık Belirteci: 143/15, 220/15.

1.1.2.1.6.15. İlgeç Miktar Belirteci: 26/10, 37/1, 59/4, 101/20, 169/11, 220/23, 390/20, 390/21.

1.1.2.1.7. İkileme Belirteci

1.1.2.1.7.1. İkileme Tarz Belirteci: 9/1, 9/12, 15/3, 26/6, 26/10, 37/14, 37/17, 37/22, 48/2, 48/7, 48/8, 48/11, 80/20, 80/23, 101/1, 101/3, 101/27, 220/27, 271/20, 391/6, 391/11, 391/27.

1.1.2.1.7.2. İkileme Zaman Belirteci: 9/2, 15/18, 48/7, 101/12.

1.1.2.1.8. Sıfat Tamlaması Belirteci

1.1.2.1.8.1. Sıfat Tamlaması Tarz Belirteci: 9/3, 26/10, 26/12, 37/25, 48/2, 101/29, 169/15, 220/9, 390/33.

1.1.2.1.8.2. Sıfat Tamlaması Zaman Belirteci: 9/5, 9/7, 15/3, 15/5, 15/6, 26/1, 26/4, 26/5, 26/7, 37/16, 37/25, 48/9, 59/11, 101/19, 101/21, 101/26, 122/14, 143/16, 169/2, 169/18, 169/20, 169/21, 271/2, 390/43, 391/10.

1.1.2.1.9. Birleşik Kelime Belirteci

1.1.2.1.9.1. Birleşik Kelime Tarz Belirteci: 9/13, 101/22, 390/19.

1.1.2.1.9.2. Birleşik Kelime Zaman Belirteci: 9/8, 220/6.

1.1.2.1.9.3. Birleşik Kelime Miktar Belirteci: 26/2, 122/25.

1.1.2.1.10. Yalın Belirteç

1.1.2.1.10.1. Yalın Tarz Belirteci: 15/10, 37/14, 37/22, 48/1, 48/7, 48/9, 48/11, 48/13, 59/2, 59/8, 80/13, 80/21, 80/25, 101/8, 101/26, 101/30, 122/25, 169/22, 220/13, 220/20, 220/24, 271/3, 271/11, 271/17, 390/26, 391/14, 391/30.

1.1.2.1.10.2. Yalın Zaman Belirteci: 9/3, 15/6, 26/1, 26/10, 37/10, 48/1, 48/9, 48/12, 48/13, 59/3, 80/8, 80/15, 80/20, 80/25, 122/15, 122/22, 143/10, 169/8, 220/11, 220/18, 220/19, 271/6, 271/7, 390/2, 391/5, 391/6, 391/11, 391/15, 391/17, 391/19, 391/27, 391/30.

1.1.2.1.10.3. Yalın Miktar Belirteci: 15/18, 37/19, 37/20, 101/12, 101/23, 101/31, 143/15, 220/13, 271/14, 271/16, 390/1, 390/25.

1.1.2.1.10.4. Yalın Odak Belirteci: 271/7.

1.1.2.1.10.5. Yalın Ekleme Belirteci: 220/22.

1.1.2.1.10.6. Yalın Dışlama Belirteci: 271/12, 391/30.

1.1.2.1.11. Belirteç Öbeği Belirteci

1.1.2.1.11.1. Belirteç Öbeği Tarz Belirteci: 37/18, 80/25.

1.1.2.1.11.2. Belirteç Öbeği Miktar Belirteci: 143/2, 220/7, 220/21.

1.1.2.2. Eylem Öbeklerinin Niteleyenlerinin İşlevsel Tasnifi

1.1.2.2.1. Tarz Belirteci

1.1.2.2.1.1. -ArAk Tarz Belirteci: 9/2, 15/18, 26/2, 37/8, 48/3, 48/6, 48/8, 48/10, 59/3, 122/24, 122/26, 169/7, 271/2, 390/3, 390/42, 391/5, 391/31.

1.1.2.2.1.2. -mİş Tarz Belirteci: 26/1, 26/5, 59/9, 80/25, 390/13, 391/12, 391/26.

1.1.2.2.1.3. -İp Tarz Belirteci: 9/7, 15/10, 26/6, 26/9, 59/2.

1.1.2.2.1.4. -mAdAn Tarz Belirteci: 37/17, 59/2, 80/14, 143/12.

1.1.2.2.1.5. +A Tarz Belirteci: 26/11, 59/2.

1.1.2.2.1.6. +DA Tarz Belirteci: 15/20, 26/14, 59/3, 80/3, 80/22, 80/25, 101/27, 122/2, 220/26, 271/5, 271/22, 390/12, 391/29, 391/33.

1.1.2.2.1.7. +DAn Tarz Belirteci: 15/14, 48/9, 101/3, 101/8, 143/17, 220/7 220/15.

1.1.2.2.1.8. +CA Tarz Belirteci: 48/9, 80/10, 80/14, 220/15.

1.1.2.2.1.9. +İA Tarz Belirteci: 26/7, 26/9, 26/11, 26/12, 37/6, 48/9, 48/13, 59/16, 80/25, 101/3, 101/6, 101/7, 101/9, 101/12 101/28, 143/4, 143/17, 169/21, 271/1, 271/5, 271/7, 271/10, 390/16, 390/26, 390/37, 390/41, 391/7.

1.1.2.2.1.10. +sİz Tarz Belirteci: 220/4, 390/12.

1.1.2.2.1.11. +İİ Tarz Belirteci: 48/13.

1.1.2.2.1.12. İkileme Tarz Belirteci: 9/1, 9/12, 15/3, 26/6, 26/10, 37/14, 37/17, 37/22, 48/2, 48/7, 48/8, 48/11, 80/20, 80/23, 101/1, 101/3, 101/27, 220/27, 271/20, 391/6, 391/11, 391/27.

1.1.2.2.1.13. Sıfat Tamlaması Tarz Belirteci: 9/3, 26/10, 26/12, 37/25, 48/2, 101/29, 169/15, 220/9, 390/33.

1.1.2.2.1.14. Yalın Tarz Belirteci: 15/10, 37/14, 37/22, 48/1, 48/7, 48/9, 48/11, 48/13, 59/2, 59/8, 80/13, 80/21, 80/25, 101/8, 101/26, 101/30, 122/25, 169/22, 220/13, 220/20, 220/24, 271/3, 271/11, 271/17, 390/26, 391/14, 391/30.

1.1.2.2.1.15. Birleşik Kelime Tarz Belirteci: 9/13, 101/22, 390/19.

1.1.2.2.1.16. Kısaltma Öbeği Tarz Belirteci: 26/5, 59/8.

1.1.2.2.1.17. İsnat Öbeği Tarz Belirteci: 26/1, 80/25.

1.1.2.2.1.18. Ayrılma Öbeği Tarz Belirteci: 37/6.

1.1.2.2.1.19. Belirteç Öbeği Tarz Belirteci: 37/18, 80/25.

1.1.2.2.2. Zaman Belirteci

1.1.2.2.2.1. İlgeç Zaman Belirteci: 9/1, 9/10, 15/7, 15/10, 15/12, 15/14, 26/10, 26/13, 59/8, 80/13, 80/15, 80/20, 80/23, 101/29, 122/11, 122/12, 143/14, 169/1, 220/8, 390/2.

1.1.2.2.2.2. İkileme Zaman Belirteci: 9/2, 15/18, 48/7, 101/12.

1.1.2.2.2.3. Sıfat Tamlaması Zaman Belirteci: 9/5, 9/7, 15/3, 15/5, 15/6, 26/1, 26/4, 26/5, 26/7, 37/16, 37/25, 48/9, 59/11, 101/19, 101/21, 101/26, 122/14, 143/16, 169/2, 169/18, 169/20, 169/21, 271/2, 390/43, 391/10.

1.1.2.2.2.4. Belirteç+Sıfat Tamlaması Zaman Belirteci: 26/3, 37/14.

1.1.2.2.2.5. Birleşik Kelime Zaman Belirteci: 9/8, 220/6.

1.1.2.2.2.6. Yalın Zaman Belirteci: 9/3, 15/6, 26/1, 26/10, 37/10, 48/1, 48/9, 48/12, 48/13, 59/3, 80/8, 80/15, 80/20, 80/25, 122/15, 122/22, 143/10, 169/8, 220/11, 220/18, 220/19, 271/6, 271/7, 390/2, 391/5, 391/6, 391/11, 391/15, 391/17, 391/19, 391/27, 391/30.

1.1.2.2.2.7. +DA Zaman Belirteci: 9/9, 15/2, 26/4, 48/2, 48/6, 48/10, 59/1, 59/9, 80/16, 122/8, 122/13, 143/2, 143/5, 169/5, 220/25, 220/29, 391/7.

1.1.2.2.2.8. +CA Zaman Belirteci: 15/18.

1.1.2.2.2.9. +IA Zaman Belirteci: 391/9.

1.1.2.2.2.10. +Dİr Zaman Belirteci: 122/26.

1.1.2.2.2.11. –r...-mAz Zaman Belirteci: 26/9, 101/25.

1.1.2.2.2.12. -DİkçA Zaman Belirteci: 26/10, 143/10, 271/10, 271/15.

1.1.2.2.2.13. -IncA Zaman Belirteci: 37/14, 80/18, 80/22, 220/18.

1.1.2.2.2.14. -ken Zaman Belirteci: 37/15, 48/2, 122/5, 169/8, 271/7.

1.1.2.2.2.15. Ad+IArı Zaman Belirteci: 37/24.

1.1.2.2.3. Miktar Belirteci

1.1.2.2.3.1. +CA Miktar Belirteci: 15/10.

1.1.2.2.3.2. İlgeç Miktar Belirteci: 26/10, 37/1, 59/4, 101/20, 169/11, 220/23, 390/20, 390/21.

1.1.2.2.3.3. Yalın Miktar Belirteci: 15/18, 37/19, 37/20, 101/12, 101/23, 101/31, 143/15, 220/13, 271/14, 271/16, 390/1, 390/25.

1.1.2.2.3.4. Birleşik Kelime Miktar Belirteci: 26/2, 122/25.

1.1.2.2.3.5. Belirteç Öbeği Miktar Belirteci: 143/2, 220/7, 220/21.

1.1.2.2.4. Neden Belirteci

1.1.2.2.4.1. İlgeç Neden Belirteci: 9/11, 26/12, 37/7, 37/12, 37/22, 48/3, 80/8, 122/21, 122/13, 122/26, 143/2, 148/15, 169/5, 220/6, 220/21, 220/26.

1.1.2.2.4.2. +DAn Neden Belirteci: 9/3, 15/10, 26/10, 26/12, 80/11, 169/20.

1.1.2.2.4.3. +IA Neden Belirteci: 271/3, 271/5.

1.1.2.2.5. Odak Belirteci

1.1.2.2.5.1. +CA Odak Belirteci: 37/8, 48/13.

1.1.2.2.5.2. Yalın Odak Belirteci: 271/7.

1.1.2.2.6. Ekleme Belirteci

1.1.2.2.6.1. Yalın Ekleme Belirteci: 220/22.

1.1.2.2.7. Amaç Belirteci

1.1.2.2.7.1. İlgeç Amaç Belirteci: 15/20, 143/3, 220/27.

1.1.2.2.8. Dışlama Belirteci

1.1.2.2.8.1. Yalın Dışlama Belirteci: 271/12, 391/30.

1.1.2.2.9. Neden ve Amaç Belirteci

1.1.2.2.9.1. +A Neden ve Amaç Belirteci: 9/2, 26/2, 37/16, 48/13, 59/11, 220/15, 271/4, 390/13.

1.1.2.2.10. Konu Belirteci

1.1.2.2.10.1. +DA Konu Belirteci: 80/7, 80/23, 143/8, 143/15, 220/25.

1.1.2.2.10.2. +DAn Konu Belirteci: 37/13, 101/24, 101/29.

1.1.2.2.10.3. +A Konu Belirteci: 122/9, 169/20.

1.1.2.2.11. Birliktelik Belirteci

1.1.2.2.11.1. +IA Birliktelik Belirteci: 9/4, 15/10, 26/10, 37/17, 48/3, 48/4, 101/12, 101/27, 122/19, 143/6, 169/11, 271/3, 271/12, 390/10, 390/30, 391/12.

1.1.2.2.11.2. +DAn Birliktelik Belirteci: 37/15, 143/10.

1.1.2.2.11.3. İlgeç Birliktelik Belirteci: 9/4, 15/16, 48/3, 220/1, 271/3, 271/6.

1.1.2.2.12. Vasıta Belirteci

1.1.2.2.12.1. +IA Vasıta Belirteci: 9/5, 9/12, 26/9, 26/10, 37/6, 37/25, 48/1, 48/8, 48/13, 101/2, 101/7, 122/2, 122/19, 122/25, 143/14, 220/15, 220/20, 271/14, 390/21, 391/8, 391/33.

1.1.2.2.12.2. İlgeç Vasıta Belirteci : 9/13, 15/10, 37/25, 48/13, 80/14, 122/18, 169/4, 390/12.

1.1.2.2.13. Etki Belirteci

1.1.2.2.13.1. +A Etki Belirteci: 9/9, 15/5, 15/6, 15/8, 15/9, 15/10, 15/11, 15/13, 15/18, 29/9, 37/1, 37/3, 37/6, 37/8, 37/11, 37/14, 37/18, 37/23, 48/2, 48/10, 59/2, 59/10, 59/13, 80/4, 80/10, 80/21, 80/23, 80/24, 80/25, 122/8, 122/24, 122/26, 143/10, 143/12, 169/4, 169/22, 220/3, 220/9, 220/18, 220/26, 271/17, 390/3, 390/20, 390/21, 390/26, 390/33, 390/36, 390/41, 391/5, 391/7, 391/19, 391/23, 391/26, 391/30, 391/33.

1.1.2.2.13.2. +DAn Etki Belirteci: 15/20, 59/3, 122/3, 143/6, 169/24, 220/7, 220/11, 220/15, 220/16, 220/21, 390/18.

1.1.2.2.14. İçinlik ve Mahsusluk Belirteci

1.1.2.2.14.1. +A İçinlik ve Mahsusluk Belirteci: 37/15, 48/3, 80/19, 101/12, 122/4, 143/9.

1.1.2.2.14.2. İlgeç İçinlik ve Mahsusluk Belirteci: 59/1, 59/13, 80/11, 80/12, 143/14, 271/7, 391/33.

1.1.2.2.15. Mantıksal Özne Belirteci

1.1.2.2.15.1. +A Mantıksal Özne Belirteci: 48/7, 101/6.

1.1.2.2.15.2. +DAn Mantıksal Özne Belirteci: 101/9.

1.1.2.2.16. Yönelme Belirteci

1.1.2.2.16.1. +A Yönelme Belirteci: 9/1, 9/2, 15/1, 15/5, 15/16, 26/1, 26/2, 26/9, 26/12, 26/14, 37/11, 37/16, 37/17, 48/1, 48/2, 48/3, 48/4, 48/7, 48/9, 48/11, 48/13, 59/3, 101/1, 101/21, 101/26, 101/27, 122/1, 122/5, 122/15, 122/17, 143/2, 143/7, 169/17, 220/18, 271/2, 271/3, 271/7, 271/8, 271/9, 271/15, 271/22, 390/14, 390/20, 390/35, 390/42, 391/26.

1.1.2.2.16.2. İlgeç Yönelme Belirteci: 48/13, 59/5, 122/2, 122/14, 220/10, 220/23, 391/6, 391/27, 391/31.

1.1.2.2.17. Yer Belirteci

1.1.2.2.17.1. +A Yer Belirteci: 26/1, 48/9.

1.1.2.2.17.2. +DAn Yer Belirteci: 122/15.

1.1.2.2.18. Şart Belirteci

1.1.2.2.18.1. -sA Şart Belirteci: 9/2, 80/24, 101/21, 143/18, 169/21, 390/8, 390/36

1.2. AD ÖBEKLERİNİN TASNİFİ

1.2.1. Ad Öbeklerinin Belirtenlerinin Tasnifi

1.2.1.1. Belirtme Sıfatları:

1.2.1.1.1. Belgisiz Sıfatlar: 9/2, 9/7, 9/8, 9/10, 15/3, 15/4, 15/5, 15/7, 15/8, 15/9, 15/10, 15/18, 15/19, 15/20, 26/1, 26/3, 26/9, 26/10, 26/11, 26/12, 26/14, 26/15,

37/4, 37/12, 37/14, 37/15, 37/17, 37/19, 48/5, 48/6, 48/8, 48/9, 48/13, 59/4, 59/8, 59/9, 59/10, 59/16, 59/17, 80/10, 80/14, 80/19, 101/3, 101/6, 101/9, 101/11, 101/17, 101/25, 101/27, 122/5, 122/27, 143/1, 143/8, 143/9, 143/13, 143/15, 169/8, 169/11, 169/21, 169/22, 169/24, 220/1, 220/12, 220/17, 220/19, 220/22, 220/24, 220/25, 220/27, 271/3, 271/7, 271/10, 271/15, 271/16, 271/18, 271/19, 390/11, 391/2.

1.2.1.1.2. İşaret Sıfatları: 9/2, 9/3, 9/5, 15/3, 15/9, 15/10, 15/12, 15/18, 15/19, 26/3, 26/10, 26/11, 26/12, 26/15, 37/3, 37/6, 37/14, 37/15, 37/16, 48/2, 48/7, 48/10, 48/13, 59/2, 59/10, 59/11, 59/15, 59/16, 80/14, 80/9, 80/16, 80/19, 80/22, 80/25, 101/1, 101/2, 101/4, 101/10, 101/12, 122/13, 143/1, 143/7, 143/12, 143/13, 143/14, 143/15, 143/16, 169/5, 169/6, 169/7, 169/21, 220/7, 220/17, 220/19, 220/24, 220/25, 220/26, 220/28, 271/1, 271/4, 271/5, 271/6, 271/17, 390/26, 391/7, 391/18.

1.2.1.1.3. Sayı Sıfatları: 9/3, 15/4, 15/7, 15/20, 37/15, 48/2, 48/3, 48/6, 59/8, 59/11, 59/17, 80/11, 80/15, 80/20, 80/22, 101/3, 101/6, 101/20, 122/27, 143/14, 220/24, 271/3, 390/4.

1.2.1.1.4. Soru Sıfatları: 390/5.

1.2.2. Ad Öbeklerinin Niteleyenlerinin Tasnifi

1.2.2.1. Niteleme Sıfatları

1.2.2.1.1. Yalın Niteleme Sıfatları: 9/12, 15/2, 15/9, 15/11, 15/12, 15/18, 15/19, 26/5, 26/9, 26/10, 26/11, 26/12, 26/15, 37/1, 37/9, 37/19, 37/22, 48/2, 48/5, 48/7, 48/8, 48/9, 48/11, 48/13, 59/1, 59/8, 59/9, 59/14, 80/12, 80/15, 80/16, 80/19, 80/23, 80/25, 101/1, 101/6, 101/10, 101/11, 101/17, 101/20, 101/25, 122/1, 122/3, 122/4, 122/5, 122/19, 122/27, 143/7, 143/10, 143/12, 143/13, 143/14, 169/4, 169/6, 220/28, 271/4, 271/5, 271/6, 271/7, 271/21, 390/22, 390/26, 391/33.

1.2.2.1.2. Türemiş Niteleme Sıfatları

1.2.2.1.2.1. Türkçe Kökenli Türemiş Niteleme Sıfatı

1.2.2.1.2.1.1. Gramatikal Yollarla: 9/8, 15/10, 26/7, 26/8, 26/10, 26/12, 26/14, 37/5, 37/6, 37/7, 37/10, 37/12, 37/16, 37/17, 37/18, 48/9, 48/13, 59/2, 59/7, 59/9,

59/14, 59/16, 80/8, 101/4, 101/6, 101/10, 122/7, 122/19, 143/1, 143/7, 143/10, 143/16, 169/8, 169/10, 169/19, 271/5, 271/15, 271/17, 271/19, 390/11, 390/16, 390/21, 390/22, 391/5, 391/7, 391/15, 391/17.

1.2.2.1.2.1.2. Söz Dizimsel Yollarla:

1.2.2.1.2.1.2.1. İlgeç Öbeği: 9/2, 37/5, 37/14, 48/13, 59/3, 59/17, 169/1, 220/1, 271/1, 390/12.

1.2.2.1.2.1.2.2. Vasıta Öbeği: 15/1, 26/10.

1.2.2.1.2.1.2.3. Belirteç Öbeği: 15/1, 26/7, 26/8, 26/15, 37/4, 80/10, 101/3, 169/24, 271/3, 271/10, 271/17, 271/18, 391/1.

1.2.2.1.2.1.2.4. İsnat Öbeği: 37/17, 48/9, 80/10.

1.2.2.1.2.1.2.5. Yönelme Öbeği: 15/7, 15/8, 15/9, 26/10, 101/12, 101/8, 169/6.

1.2.2.1.2.1.2.6. Ayrılma Öbeği: 37/15.

1.2.2.1.2.1.2.7. İlgeç Öbeği ← +ki: 26/4.

1.2.2.1.2.1.2.8. İkileme: 48/13, 101/2.

1.2.2.1.2.1.2.9. Ad Tamlaması: 9/1, 37/17, 59/15, 169/19, 271/5.

1.2.2.1.2.1.2.10. Ad Tamlaması ← +DA: 15/5, 26/1, 37/6, 143/1.

1.2.2.1.2.1.2.11. Ad Tamlaması ← +DA ← +ki: 37/22, 37/23, 48/7, 59/15, 80/20, 101/3, 101/12, 169/3, 391/8.

1.2.2.1.2.1.2.12. Ad Tamlaması ← +DAn: 122/7, 169/19.

1.2.2.1.2.1.2.13. Sıfat Tamlaması: 9/5, 15/11, 37/15, 122/18, 220/20, 390/4, 390/14.

1.2.2.1.2.1.2.14. Sıfat Tamlaması ← +DA: 391/7.

1.2.2.1.2.1.2.15. Sıfat Tamlaması ← +DA ← +ki: 80/19, 80/25, 391/7.

1.2.2.1.2.1.2.16. Sıfat Tamlaması ← +DAn: 26/11, 48/9, 220/17, 271/7, 271/16.

1.2.2.1.2.1.2.17. Sıfat Tamlaması ← +II: 48/3, 59/7, 271/5.

1.2.2.1.2.1.2.18. Sıfat İşlevli Yan Tümce: 9/3, 15/10, 15/11, 15/14, 15/20, 26/1, 26/10, 26/11, 26/12, 26/14, 26/15, 37/1, 37/6, 37/17, 37/19, 37/23, 48/1, 48/2, 48/7, 48/9, 48/10, 48/12, 48/13, 59/2, 59/3, 59/4, 59/8, 59/10, 80/3, 80/10, 80/23, 80/25, 101/1, 101/6, 122/8, 122/27, 143/1, 143/2, 143/7, 143/13, 169/4, 169/18, 169/19, 169/24, 220/20, 220/28, 271/1, 271/4, 271/5, 271/6, 271/7, 271/10, 271/17, 271/20, 391/18.

1.2.2.1.2.1.2.19. Sıfat İşlevli Yan Tümce ← +İyelik: 9/1, 9/4, 9/5, 15/1, 15/3, 15/5, 15/10, 15/15, 15/18, 26/4, 26/10, 26/13, 37/3, 37/6, 37/7, 48/2, 48/4, 48/7, 48/13, 59/16, 80/3, 80/8, 80/9, 80/10, 80/11, 80/13, 80/15, 101/7, 101/15, 101/29, 122/15, 122/18, 143/1, 143/2, 143/13, 143/17, 169/2, 169/5, 169/21, 220/19, 220/22, 220/26, 220/28, 220/29, 271/2, 271/6, 271/16, 390/28, 390/32, 390/43, 391/5.

1.2.2.1.2.2. Yabancı Kökenli Unsurlar Aracılığıyla Türemiş Niteleme Sıfatları: 15/10, 26/10, 26/14, 37/2, 37/6, 48/9, 59/2, 59/10, 59/17, 80/17, 101/3, 101/20, 122/13, 143/1, 143/10, 143/14, 143/17, 169/7, 169/20, 220/15, 220/26, 271/3, 271/5, 271/15, 271/21, 391/1, 391/7, 391/18.

1.2.2.2. Adlar

1.2.2.2.1. Ad

1.2.2.2.1.1. Ad: 9/2, 9/3, 9/5, 15/1, 15/9, 26/9, 26/10, 26/15, 37/6, 48/7, 48/9, 48/13, 59/2, 59/4, 59/6, 59/8, 59/9, 59/12, 80/7, 80/8, 80/10, 80/11, 80/14, 80/21, 80/23, 80/25, 101/1, 101/3, 101/6, 101/12, 122/7, 122/13, 122/18, 122/19, 143/7, 143/9, 143/13, 143/15, 143/17, 169/3, 169/17, 169/19, 169/21, 220/1, 220/19, 220/25, 220/29, 271/1, 271/2, 271/3, 271/6, 271/15, 271/19, 271/20, 390/22, 390/43, 391/2.

1.2.2.2.1.2. Özel Ad: 80/15, 80/20, 80/25, 169/6, 169/17, 169/18, 169/19, 271/2, 271/5, 271/6, 271/10.

1.2.2.2.1.3. Ad Tamlaması: 9/2, 9/7, 26/5, 48/12, 59/3, 80/3, 80/10, 80/25, 122/27, 143/13, 169/17, 220/25.

1.2.2.2.1.4. Sıfat Tamlaması: 15/7, 15/11, 15/18, 15/20, 26/14, 48/2, 220/26, 391/5, 391/18.

1.2.2.2.1.5. Ad İşlevli Yan Tümce: 48/12, 48/13, 59/13, 101/27, 143/13, 220/26, 271/17.

1.2.2.2.1.6. Ad İşlevli Yan Tümce ← +İyelik: 80/22.

1.2.2.2.1.7. Özerk Sıfat İşlevli Yan Tümce: 101/9.

1.2.2.2.2. Ad ← +In/+nIn/+Im/+DAn

1.2.2.2.2.1. Ad ← +In/+nIn/+Im/+DAn: 9/2, 9/3, 15/12, 37/1, 37/7, 37/22, 48/1, 48/7, 48/11, 48/13, 59/4, 59/8, 59/16, 80/8, 80/16, 122/2, 122/8, 143/2, 271/3, 271/7, 271/17, 390/4, 391/7, 391/15, 391/33.

1.2.2.2.2.2. Özel Ad ← +In/+nIn/+Im/+DAn: 9/4, 9/11, 15/9, 15/11, 15/16, 15/17, 26/4, 37/9, 37/10, 37/22, 48/5, 48/7, 59/11, 59/17, 80/3, 80/7, 80/19, 80/20, 101/3, 101/6, 101/11, 101/20, 122/2, 143/8, 143/15, 143/16, 169/7, 169/8, 169/10, 169/16, 169/17, 169/21, 220/1, 220/12, 220/15, 220/25, 271/2, 271/3, 271/5, 271/7, 391/2, 391/5, 391/15.

1.2.2.2.2.3. Ad Tamlaması ← +In/+nIn/+Im/+DAn: 9/1, 15/2, 15/3, 15/18, 26/1, 26/8, 26/9, 26/10, 37/5, 37/13, 37/15, 37/22, 48/9, 48/10, 59/2, 59/3, 59/7, 80/11, 80/14, 80/21, 80/22, 80/25, 101/1, 122/4, 122/20, 122/27, 143/6, 143/7, 169/6, 169/17, 169/18, 220/1, 220/25, 271/5, 271/7, 271/17, 390/35.

1.2.2.2.2.4. Sıfat Tamlaması ← +In/+nIn/+Im/+DAn: 9/1, 15/1, 15/8, 26/10, 26/11, 26/12, 26/14, 26/15, 37/6, 37/16, 37/18, 48/6, 48/7, 48/9, 48/13, 59/2, 59/8, 59/14, 59/15, 59/16, 80/4, 80/13, 80/16, 80/17, 80/22, 80/25, 101/7, 101/12, 122/3, 122/7, 122/19, 122/25, 122/27, 143/1, 143/2, 143/7, 143/12, 143/13, 169/3, 220/26, 271/5, 271/6, 391/2.

1.2.2.2.2.5. Zamir ← +In/+nIn/+Im/+DAn

1.2.2.2.2.5.1. Şahıs Zamiri ← +In/+nIn/+Im/+DAn: 15/9, 26/4, 26/5, 37/14, 59/4, 101/9, 122/4, 122/6, 169/3, 390/21, 390/41.

1.2.2.2.2.5.2. Belgisiz Zamir ← +In/+nIn/+Im/+DAn: 169/1.

1.2.2.2.2.6. Ad İşlevli Yan Tümce ← +In/+nIn/+Im/+DAn: 80/3, 101/25.

1.2.2.2.2.7. Ad İşlevli Yan Tümce ← +İyelik ← +In/+nIn/+Im/+DAn: 220/24.

1.2.2.2.8. Özerk Sifat İşlevli Yan Tümce ← +In/+nIn/+Im/+DAn: 271/6, 390/6.

2. TÜMCELER TASNİFİ

2.1. EYLEM ÖBEKLERİNDE TÜMCELER TASNİFİ

9/1 (10), 9/2 (11), 9/3 (16), 9/4 (19), 9/5 (20), 9/6 (21), 9/7 (22), 9/8 (23), 9/9 (24), 9/10 (25), 9/11 (26), 9/12 (27), 9/13 (28), 15/1 (28), 15/2 (30), 15/3 (32), 15/4 (32), 15/5 (33), 15/6 (35), 15/7 (36), 15/8 (36), 15/9 (38), 15/10 (39), 15/11 (43), 15/12 (44), 15/13 (45), 15/14 (46), 15/15 (46), 15/16 (47), 15/17 (48), 15/18 (49), 15/19 (52), 15/20 (53), 26/1 (55), 26 /2 (58), 26/3 (59), 26/4 (60), 26/5 (61), 26/6 (63), 26/7 (64), 26/8 (64), 26/9 (64), 26/10 (67), 26/11 (74), 26/12 (75), 26/13 (78), 26/14 (78), 26/15 (80), 37/1 (81), 37/2 (85), 37/3 (83), 37/4 (84), 37/6, (84), 37/7 (87), 37/8 (88), 37/9 (89), 37/10 (90), 37/11 (91), 37/12 (91), 37/13 (92), 37/14 (93), 37/15 (96), 37/16 (97), 37/17 (99), 37/18 (102), 37/19 (103), 37/20 (104), 37/21 (104), 37/22 (105), 37/23 (106), 37/24 (106), 37/25 (107), 48/1 (108), 48/2 (110), 48/3 (114), 48/4 (116), 48/5 (117), 48/6 (118), 48/7 (118), 48/8 (121), 48/9 (123), 48/10 (126), 48/11 (128), 48/12 (129), 48/13 (130), 59/1 (139), 59/2 (140), 59/3 (143), 59/4 (145), 59/5 (147), 59/6 (147), 59/7 (147), 59/8 (148), 59/9 (149), 59/10 (150), 59/11 (153), 59/12 (153), 59/13 (154), 59/14 (155), 59/ 15 (156), 59/16 (157), 59/17 (159), 80/1 (159), 80/2 (160), 80/3 (160), 80/4 (161), 80/5 (162), 80/6 (163), 80/7 (163), 80/8 (163), 80/9 (165), 80/10 (165), 80/11 (167), 80/12 (167), 80/13 (168), 80/14 (169), 80/15 (171), 80/16 (172), 80/17 (173), , 80/19 (173), 80/20 (174), 80/21 (175). 80/22 (176), 80/23 (177), 80/24 (178), 80/25 (179), 101/1 (184), 101/2 (185), 101/3 (185), 101/4 (187), 101/5 (188), 101/6 (188), 101/7 (190), 101/8 (190), 101/9 (191), 101/10 (192), 101/11 (192), 101/12 (193), 101/13 (195), 101/14 (195), 101/15 (195), 101/16 (196), 101/17 (196), 101/18 (189), 101/19 (197), 101/20 (198), 101/21 (199), 101/22 (199), 101/23 (200), 101/24 (200), 101/25 (201), 101/26 (202),

101/27 (202), 101/28 (203), 101/29 (203), 101/30 (204), 101/31 (205), 122/1 (206), 122/2 (206), 122/3 (208), 122/4 (208), 122/5 (209), 122/6 (210), 122/7 (210), 122/8 (211), 122/9 (211), 122/10 (212), 122/11 (213), 122/12 (213), 122/13 (213), 122/14 (214), 122/15 (215), 122/16 (215), 122/17 (216), 122/18 (217), 122/19 (218), 122/20 (219), 122/21 (220), 122/22 (220), 122/23 (220), 122/24 (221), 122/25 (221), 122/26 (222), 143/1 (225), 143/2 (225), 143/3 (227), 143/4 (228), 143/5 (229), 143/6 (229), 143/7 (230), 143/8 (231), 143/9 (231), 143/10 (232), 143/11 (234), 143/12 (235), 143/13 (236), 143/14 (238), 143/15 (239), 143/16 (240), 143/17 (241), 143/18 (243), 169/1 (243), 169/2 (244), 169/3 (245), 169/4 (246), 169/5 (247), 169/6 (248), 169/7 (248), 169/8 (249), 169/9 (251), 169/10 (251), 169/11 (251), 169/12 (252), 169/13 (252), 169/14 (252), 169/15 (252), 169/16 (253), 169/17 (253), 169/18 (253), 169/19 (254), 169/20 (256), 169/21 (257), 169/22 (258), 169/23 (258), 169/24 (259), 220/1 (260), 220/2 (261), 220/3 (262), 220/4 (262), 220/5 (263), 220/6 (263), 220/7 (263), 220/8 (264), 220/9 (265), 220/10 (266), 220/11 (266), 220/12 (267), 220/13 (267), 220/14 (267), 220/15 (268), 220/16 (270), 220/17 (271), 220/18 (271), 220/19 (272), 220/20 (273), 220/21 (273), 220/22 (274), 220/23 (274), 220/24 (275), 220/25 (276), 220/26 (277), 220/27 (278), 220/28 (279), 220/29 (280), 271/1 (281), 271/2 (282), 271/3 (283), 271/4 (284), 271/5 (285), 271/6 (286), 271/7 (288), 271/8 (292), 271/9 (293), 271/10 (293), 271/11 (294), 271/12 (294), 271/13 (295), 271/14 (295), 271/15 (297), 271/16 (298), 271/17 (298), 271/18 (299), 271/19 (300), 271/20 (300), 271/22 (301), 390/1 (302), 390/2 (302), 390/3 (303), 390/4 (304), 390/5 (304), 390/6 (304), 390/7 (304), 390/8 (304), 390/9 (305), 390/10 (305), 390/11 (306), 390/12 (306), 390/13 (306), 390/14 (307), 390/15 (308), 390/16 (308), 390/17 (309), 390/18 (309), 390/19 (310), 390/20 (310), 390/21 (311), 390/23 (311), 390/24 (311), 390/25 (312), 390/26 (312), 390/27 (313), 390/28 (313), 390/29 (313), 390/30 (314), 390/31 (314), 390/32 (314), 390/33 (314), 390/34 (315), 390/35 (315), 390/36 (316), 390/37 (317), 390/38 (317), 390/39 (317), 390/40 (317), 390/41 (317), 390/42 (318), 390/43 (319), 390/44 (319), 391/1 (320), 391/2 (320), 391/3 (321), 391/4 (321), 391/5 (322), 391/6 (323), 391/7 (323), 391/8 (324), 391/9 (325), 391/10 (325), 391/11 (325), 391/12 (326), 391/13 (327), 391/15 (328), 391/16 (328), 391/17 (328), 391/18 (330), 391/19 (330), 391/20 (330), 391/21 (331), 391/22 (331), 391/23 (331), 391/24 (331), 391/25

(332), 391/26 (332), 391/27 (332), 391/28 (333), 391/29 (333), 391/30 (334), 391/31 (335), 391/33 (336).

2.2. AD ÖBEKLERİNDE TÛMCELER TASNİFİ

9/1 (339), 9/2 (340), 9/3 (342), 9/4 (344), 9/5 (344), 9/7 (346), 9/8 (346), 9/10 (347), 9/11 (347), 9/12 (348), 9/13 (348), 15/1 (349), 15/2 (351), 15/3 (353), 15/4 (353), 15/5 (354), 15/7 (354), 15/8 (355), 15/9 (356), 15/10 (358), 15/11 (359), 15/12 (361), 15/13 (632), 15/14 (362), 15/15 (363), 15/16 (363), 15/17 (364), 15/18 (364), 15/19 (366), 15/20 (367), 26/1 (368), 26/3 (370), 26/4 (371), 26/5 (372), 26/7 (373), 26/8 (374), 26/9 (375), 26/10 (377), 26/11 (381), 26/12 (383), 26/13 (385), 26/14 (386), 26/15 (389), 37/1 (391), 37/2 (392), 37/3 (392), 37/4 (393), 37/5 (394), 37/6 (395), 37/7 (398), 37/9 (399), 37/10 (400), 37/12 (401), 37/13 (402), 37/14 (402), 37/15 (404), 37/16 (406), 37/17 (407), 37/18 (407), 37/19 (408), 37/22 (402), 37/23 (410), 48/1 (412), 48/2 (413), 48/3 (415), 48/4 (416), 48/5 (416), 48/6 (417), 48/7 (418), 48/8 (422), 48/9 (422), 48/10 (425), 48/11 (426), 48/12 (427), 48/13 (428), 59/1 (434), 59/2 (435), 59/3 (440), 59/4 (441), 59/6 (442), 59/7 (443), 59/8 (444), 59/9 (446), 59/10 (446), 59/11 (448), 59/12 (449), 59/13 (449), 59/14 (449), 59/15 (450), 59/16 (451), 59/17 (453), 80/3 (455), 80/4 (456), 80/7 (456), 80/8 (457), 80/9 (458), 80/10 (459), 80/11 (461), 80/12 (462), 80/13 (463), 80/14 (463), 80/15 (464), 80/16 (466), 80/17 (467), 80/19 (467), 80/20 (468), 80/21 (469), 80/22 (470), 80/23 (471), 80/25 (472), 101/1 (476), 101/2 (478), 101/3 (479), 101/4 (481), 101/6 (481), 101/7 (483), 101/9 (484), 101/10 (485), 101/11 (486), 101/12 (487), 101/15 (489), 101/17 (489), 101/18 (490), 101/20 (490), 101/25 (491), 101/27 (492), 101/29 (492), 122/1 (493), 122/2 (493), 122/3 (494), 122/4 (494), 122/5 (495), 122/6 (496), 122/7 (496), 122/8 (497), (213), 122/13 (498), 122/15 (499), 122/18 (499), 122/19 (500), 122/20 (502), 122/25 (502), 122/27 (502), 143/1 (505), 143/2 (507), 143/6 (508), 143/7 (509), 143/8 (510), 143/9 (511), 143/10 (511), 143/12 (512), 143/13 (513), 143/14 (515), 143/15 (516), 143/16 (518), 143/17 (519), 169/1 (520), 169/2 (521), 169/3 (521), 169/4 (522), 169/5 (524), 169/6 (524), 169/7 (525), 169/8 (526), 169/10 (526), 169/16 (527), 169/17 (528), 169/18 (529), 169/19 (530), 169/20 (532),

169/21 (533), 169/22 (534), 169/24 (535), 220/1 (536), 220/7 (537), 220/12 (537), 220/15 (538), 220/17 (539), 220/19 (539), 220/20 (540), 220/22 (541), 220/24 (541), 220/25 (542), 220/26 (544), 220/27 (545), 220/28 (546), 220/29 (547), 271/1 (547), 271/2 (548), 271/3 (550), 271/4 (552), 271/5 (553), 271/6 (557), 271/7 (560), 271/10 (562), 271/12 (563), 271/14 (563), 271/15 (563), 271/16 (564), 271/17 (565), 271/18 (568), 271/19 (568), 271/20 (569), 271/21 (569), 390/4 (570), 390/5 (571), 390/6 (571), 390/11 (571), 390/12 (572), 390/14 (572), 390/16 (573), 390/21 (573), 390/22 (574), 390/26 (575), 390/28 (576), 390/32 (576), 390/35 (576), 390/41 (577), 390/43 (577), 390/44 (578), 391/1 (578), 391/2 (579), 391/5 (580), 391/7 (581), 391/8 (583), 391/15 (583), 391/17 (584), 391/18 (584), 391/33 (585).

Bu bölümde parantez içinde verilen sayılar tümcelerın çalışmamızdaki sayfa numaralarını göstermiştir.

SONUÇ

Bu çalışmada Ahmet Hamdi TANPINAR' ın “Huzur” romanında ad ve eylem öbeklerinde niteleyiciler üzerinde durulmuştur. Bu niteleyiciler (niteleyenler ve belirtenler) yapı-işlev-tür bakımlarından incelenmiştir.

Yaptığımız bu çalışma bizi bazı sonuçlara ulaştırdı. Bu sonuçları maddeler halinde sıralamak istiyoruz:

1. Nitelemeyi yapısal yönden değerlendirdiğimizde niteleme ilişkilerinde niteleyicinin aldığı ekler nitelemenin yönünü düzenlemektedir. Hâl ekleri, belirteç eylem ekleri, ilgeçler bu işte etkili unsurlardır.

2. Nitelemeyi işlevsel olarak ele aldığımızda nitelenenle niteleyici arasında kurulan anlam bağları ortaya çıkmaktadır. Bu bağlar, tarz, zaman, neden, miktar, odak, ekleme, amaç, dışlama, neden ve amaç, konu, birliktelik, vasıta, etki, içlilik ve mahsusluk, mantıksal özne, yönelme, yer, şart şekillerinde olmaktadır.

3. Öbekler içinde her zaman bir “merkez” bulunur. Eylem öbeklerinde öbeğin merkezi eylemdir. Eylem, öbeğin yöneticisidir ve sağda yer alır. Eylemin yönettiği her birim eylemin soluna dizilir. Niteleyiciler (belirtenler ve niteleyenler) bu kurala uyarlar. Örneğin, Ahmet Hamdi TANPINAR' ın “Huzur” romanının 9. sayfasındaki “İhtiyar hizmetçi Ahmet’le şöyle böyle meşgul olabilirdi.” eylem öbeğinin yöneticisi, yani “meşgul olabilirdi”, öbeğin sonundadır, yönettiği birimler solunda yer alır. Bu kural ad öbekleri için de geçerlidir. Her öbeğin bir yöneticisi vardır. Ad öbeklerinde yönetici addır.

4. Bir eylem öbeğindeki eylemin yönetim çerçevesi vardır. Örneğin “al-” eyleminin yöneticisi olduğu bir eylem öbeğinde birinci derece belirten/özne veya ikinci derece belirten/gizli özne ile nesne belirteni bulunur. Örneğin, incelediğimiz romanın 15. sayfasındaki “kalblerdeki yerini al-” eylem öbeğinde “al-” eylemi ikinci derece belirten/gizli özne ile +I nesne belirteni almıştır. “bak-” eyleminin yöneticisi olduğu bir eylem öbeğinde ise, birinci derece belirten/özne veya ikinci derece belirten/gizli özne ile +A belirteci bulunur. Örneğin, incelediğimiz romanın 390. sayfasındaki “Mümtaz titreyerek sokağa baktı” eylem öbeğinde “bak-” eylemi “sokağa” +A belirtecini almıştır.

5. Niteleme, ad ve eylem öbeklerinde niteleme şeklinde karşımıza çıkar. Örneğin, incelediğimiz romanın “İhtiyar hizmetçi Ahmet’ le şöyle böyle meşgul olabilirdi.” eylem

öbeğinde “meşgul ol-” eylemi şöyle böyle olma özelliğiyle nitelenmiştir. “ihtiyar hizmetçi” ad öbeğinde “hizmetçi”, ihtiyar olma özelliğiyle nitelenmiştir. Adları çoğunlukla sıfatlar, eylemleri belirteçler niteler.

6. Ad öbeğinin niteleyeni bağlam içinde genel olarak adları çeşitli açılardan nitelenebilir. Belirten bağlam içinde genel olarak adları belirtili kılmaya yarar

7. Ad öbeklerinde nitelendirme, bir üyeyi diğer üyelerden ayırmayı sağlar. Nitelenenin bu işlevine küme daraltma işlevi denir. Örneğin, incelediğimiz romanın 26. sayfasındaki “genç kız ikide bir benirleyip uyanıyordu” tümcesinde “kız”, “genç olma” niteliğine dayanılarak öteki kızlardan ayrılmıştır. Bu nitelendirmeyle, “kız” kümesi daralmış, tek üyeye inmiştir. Bu üyeye varmak için nitelendirme yoluyla küme daraltılmıştır. Nitelendirme belli bir üyeyi belli bir özelliğiyle donatmayı da sağlar. Nitelenenin bu işlevine de küme donatma işlevi denir. Örneğin incelediğimiz romanın 169. sayfasındaki “Daha yukarıda Dördüncü Mehmed devrinin dizginlerini birkaç sene elinde tutan Selâmi Efendi vardı” tümcesinde “Selâmi Efendi”, “Dördüncü Mehmed devrinin dizginlerini birkaç sene elinde tutma” özelliği ile yalnızca donatılmıştır.

8. Nitelendirme işlevi çeşitli ad öbekleri ile de karşılanabilir. Örneğin, incelediğimiz romanın 9. sayfasındaki “Doktor çağırmak, eczaneye reçete götürüp ilaç getirmek, komşunun evinden telefon etmek etmek gibi şeyler...” tümcesindeki “komşunun evi” öbeğinde “ev” kavramı ad türü sözcükle öbekleşerek nitelenmiştir. Sonuç olarak, nitelendirme işlevi, çeşitli dilsel kullanımlarla dışa vurulabilir. Yeterki bu dışa vurma biçimleri nasıl ve hangi sorularına yanıt verebilsinler.

Ad ve eylem öbeklerinde niteleyenler ve belirtenler doğru iletişimin sağlanması açısından önemlidir. Ahmet Hamdi Tanpınar’ ın “Huzur” romanında ad ve eylem öbeklerinde nitelendirme ilişkilerinin başarısı eserin etkili ve güçlü bir anlatıma sahip olmasını sağlamıştır. Böylece bu çalışmamız sayesinde anlatım gücünün nitelendirme ilişkileriyle tespiti gerçekleştirilmiştir.

KAYNAKÇA

- Acarlar, K. (1971). Çıkma Durumunda (“den” halinde) Sözcüklerin Tümcede Türlü Kullanışları. *Türk Dili*, 24 (235), 34-37.
- Akçataş, A. (2005). *Türkiye Türkçesinde Cümlede Süreye Bağlı Zaman*, Afyonkarahisar: Afyon Eğitim, Sağlık ve Bilimsel Araştırma Vakfı Yayını.
- Akerson, F. E. (2000). *Dile Genel Bakış*, İstanbul: Multilingual Yayınları.
- Akerson, F. E. ve Ozil, Ş. (1998). *Türkçede Niteleme: Sıfat İşlevli Yan Tümceler*. İstanbul: Simurg Yayınları.
- Aksan, D. (2003). *Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Atabay, N., Özel, S, ve Çam, A. (1981). *Türkiye Türkçesinin Söz Dizimi*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Baba, O. (2001). Tamlayan Durumu Üzerinde Bir Deneme. *Türk Dili Dergisi*, 14(83), 29- 33.
- Banguoğlu, T. (1990). *Türkçenin Grameri*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Bilgegil, K. (1982). *Türkçe Dilbilgisi*, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Boz, E. (2007). *Türkiye Türkçesinde +{A} Durum Biçimbirimi*, Ankara: Gazi Kitabevi.
- Boz, E. (2004). Türkiye Türkçesinde +DAn Ekli Nesne Ögesi Üzerine. *V. Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildirileri*, 501-511.
- Deny, J. (1941). *Türk Dili Grameri*, (A. U. Elöve çev.). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Emre, A.C. (1988). Türkçede Cümle. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı (Belleten) 1954*,

128-129.

Ergin, M. (2000). *Türk Dili*, İstanbul: Bayrak Yayınları.

Hepçilingirler, F. (2004). *Türkçe Dilbilgisi*, İstanbul: Remzi Kitabevi.

Karahan, L. (1993). *Türkçede Söz Dizimi*, Ankara: Akçağ Yayınları.

Korkmaz, Z. (2003). *Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi)*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Kükey, M. *Türkçenin Söz Dizimi*, Ankara: Kardeş Matbaası.

Mehmedoğlu, A. (2006). *Türkiye Türkçesinde Cümle Öğelerine Bir Bakış*, İstanbul: Değişim Yayınları.

Naskali, E. G. (1997). *Türk Dünyası Gramer Terimleri Kılavuzu*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Olgun, Y. (1996). *Türkçede Başarı Anahtarı*, Bursa.

Sinanoğlu, S. (1960). Yöneliş Dönüşümlü Ad. *Türk Dili*, 9 (103), 337- 339.

Sinanoğlu, S. (1957). Basit Cümlede Nesne ve Tümleç. *Türk Dili*, Sayı.5-6, 370.

Tanpınar, A.H. (2003). *Huzur*, İstanbul: Dergâh Yayınları.

Toparlı, R. (2000). *Türk Dili ve Kompozisyon*, Sivas: Dilek Ofset Matbaacılık.

Uzun, N. E. (2000). *Anaçizgileriyle Evrensel Dilbilgisi ve Türkçe*, İstanbul: Multilingual Yayınları.

Uzun, N. E. (2006). *Biçimbilim (Temel Kavramlar)*, İstanbul: Papatya Yayınları.

Vardar, B. (2006). *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Multilingual Yayınları.

Yılmaz, E. (2004). *Türkiye Türkçesinde Niteleme Sıfatları*, İstanbul: Değişim Yayınları.

Yüksel, S. (2006). *Türkçede Biçim ve Cümle Dersleri*, İstanbul: Multilingual Yayınları.